

CAMBRIDGE LIBRARY COLLECTION

Books of enduring scholarly value

History

The books reissued in this series include accounts of historical events and movements by eye-witnesses and contemporaries, as well as landmark studies that assembled significant source materials or developed new historiographical methods. The series includes work in social, political and military history on a wide range of periods and regions, giving modern scholars ready access to influential publications of the past.

Ancient Laws and Institutes of England

Originally published for the Record Commissioners in 1840, this two-volume work remains a standard source for scholars of Anglo-Saxon and early Norman legal history. Benjamin Thorpe (1781?–1870) was a respected and prolific scholar and translator of Old English, whose publications in the field earned him a civil list pension in 1835. Trained in Copenhagen under Rasmus Rask, Thorpe advocated a scientific approach to philology, and this is reflected in the thoroughness of the notes, commentary, and concordance appended to the sources reprinted here. In Volume 2, the ecclesiastical laws from the seventh to the tenth centuries are reproduced in the original languages. There is a parallel translation of the Anglo-Saxon text, although the original sources in Latin remain untranslated. This volume also contains a comprehensive glossary to both parts of the book.

Cambridge University Press has long been a pioneer in the reissuing of out-of-print titles from its own backlist, producing digital reprints of books that are still sought after by scholars and students but could not be reprinted economically using traditional technology. The Cambridge Library Collection extends this activity to a wider range of books which are still of importance to researchers and professionals, either for the source material they contain, or as landmarks in the history of their academic discipline.

Drawing from the world-renowned collections in the Cambridge University Library and other partner libraries, and guided by the advice of experts in each subject area, Cambridge University Press is using state-of-the-art scanning machines in its own Printing House to capture the content of each book selected for inclusion. The files are processed to give a consistently clear, crisp image, and the books finished to the high quality standard for which the Press is recognised around the world. The latest print-on-demand technology ensures that the books will remain available indefinitely, and that orders for single or multiple copies can quickly be supplied.

The Cambridge Library Collection brings back to life books of enduring scholarly value (including out-of-copyright works originally issued by other publishers) across a wide range of disciplines in the humanities and social sciences and in science and technology.

Ancient Laws and Institutes of England

*Comprising Laws Enacted
Under the Anglo-Saxon Kings
from Aethelbirht to Cnut*

VOLUME 2:
CONTAINING THE ECCLESIASTICAL LAWS

EDITED BY BENJAMIN THORPE

CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town,
Singapore, São Paulo, Delhi, Mexico City

Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York

www.cambridge.org

Information on this title: www.cambridge.org/9781108045155

© in this compilation Cambridge University Press 2012

This edition first published 1840
This digitally printed version 2012

ISBN 978-1-108-04515-5 Paperback

This book reproduces the text of the original edition. The content and language reflect the beliefs, practices and terminology of their time, and have not been updated.

Cambridge University Press wishes to make clear that the book, unless originally published by Cambridge, is not being republished by, in association or collaboration with, or with the endorsement or approval of, the original publisher or its successors in title.

**ANCIENT
LAWS AND INSTITUTES
OF
ENGLAND.**

ANCIENT
LAWS AND INSTITUTES
OF
ENGLAND;

COMPRISING

LAWS enacted under the ANGLO-SAXON KINGS from
ÆTHELBIRHT to CNUT,

With an English Translation of the Saxon;

The LAWS called EDWARD THE CONFESSOR'S;
The LAWS OF WILLIAM THE CONQUEROR, and those ascribed
to HENRY THE FIRST;

ALSO,

MONUMENTA ECCLESIASTICA
ANGLICANA,

FROM THE SEVENTH TO THE TENTH CENTURY;

AND THE

Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws.

WITH

A COMPENDIOUS GLOSSARY, &c.

VOLUME THE SECOND ;
CONTAINING THE ECCLESIASTICAL LAWS, ETC.

PRINTED BY COMMAND

OF

HIS LATE MAJESTY KING WILLIAM IV.

UNDER THE DIRECTION OF

THE COMMISSIONERS ON THE PUBLIC RECORDS
OF THE KINGDOM.

MDCCCXL.

COMMISSIONERS
ON
THE PUBLIC RECORDS OF THE KINGDOM,
APPOINTED BY
HIS MAJESTY'S COMMISSION
OF THE
12th of March 1831.

HIS GRACE THE ARCHBISHOP OF CANTERBURY.

THE RIGHT HONOURABLE LORD BROUGHAM AND VAUX.

THE RIGHT HONOURABLE THE SECRETARY OF STATE FOR THE HOME
DEPARTMENT.

THE RIGHT HONOURABLE THE SPEAKER OF THE HOUSE OF COMMONS.

THE RIGHT HONOURABLE THE CHANCELLOR OF THE EXCHEQUER.

THE RIGHT HONOURABLE THE MASTER OF THE ROLLS.

THE RIGHT HONOURABLE THE LORD CLERK REGISTER OF SCOTLAND.

~~THE RIGHT HONOURABLE EARL SPENCER, K. G.~~

THE RIGHT HONOURABLE THE EARL OF ABERDEEN, K. T.

THE RIGHT REVEREND THE LORD BISHOP OF LLANDAFF.

THE RIGHT HONOURABLE THOMAS GRENVILLE.

THE RIGHT HONOURABLE CHARLES WATKIN WILLIAMS WYNN, M. P.

~~THE RIGHT HONOURABLE SIR JAMES MACINTOSH.~~

THE RIGHT HONOURABLE HENRY HOBHOUSE.

~~THE RIGHT HONOURABLE LORD ROYER.~~

THE RIGHT HONOURABLE MR. BARON PARKE.

THE RIGHT HONOURABLE MR. JUSTICE BOSANQUET.

SIR ROBERT HARRY INGLIS, BART., M. P.

LOUIS HAYES PETIT, ESQUIRE.

HENRY BELLENDEN KER, ESQUIRE.

HENRY HALLAM, ESQUIRE.

JOHN ALLEN, ESQUIRE.

EDWARD PROTHEROE, ESQUIRE.

EDWARD VERNON UTTERSON, ESQUIRE.

WILLIAM BROUGHAM, ESQUIRE.

CHARLES PURTON COOPER, ESQUIRE, SECRETARY.

TABLE OF CONTENTS.

MONUMENTA ECCLESIASTICA.

	Page
THEODORI ARCH. CANT. LIBER PŒNITENTIALIS	1
CAPITULA et FRAGMENTA THEODORI	63
DIALOGUS ECGBERTI, ARCH. EBOR.	87
EXCERPTIONES ECGBERTI, ARCH. EBOR.	97
CONFESSIOUALE ECGBERTI, ARCH. EBOR.	128, 129
PŒNITENTIALE ECGBERTI, ARCH. EBOR.	170, 171
Of ECCLESIASTICAL COMPENSATIONS, or 'Bōts'	240, 241
CANONS enacted under King EDGAR	244, 245
(De Confessione)	260, 261
(Modus Imponendi Pœnitentiam)	266, 267
(Of Penitents)	278, 279
(Of Powerful Men)	286, 287
LAW of the NORTHUMBRIAN PRIESTS	290, 291
INSTITUTES of POLITY, CIVIL and ECCLESIASTICAL	304, 305
The CANONS of ÆLFRIC	342, 343
ÆLFRIC'S PASTORAL EPISTLE	364, 365
ÆLFRIC'S EPISTLE, entitled 'Quando dividis Chrisma'	390, 391
ECCLESIASTICAL INSTITUTES	394, 395

LEGUM ANGLO-SAXONICARUM VERSIO ANTIQUA.

LEGES ALUREDI Regis WEST-SAXONUM	447
LEGES INÆ Regis WEST-SAXIÆ	460
FŒDUS inter ALFREDUM et GUTHRUM	473
LEGES Regis EDWARDI	475
LEGES Regum ALFREDI et GODRINI	478
De WEREGILDIS	481
De JURAMENTIS	482
De WEREGILDIS SINGULARUM PERSONARUM cum ANGLIS	483
De eodem in MERCENNORUM LAGA	484

TABLE OF CONTENTS.

	Page
De VETERI CONSUETUDINE PROMOTIONUM - -	485
LEGES ÆTHELSTANI.	
I. - - - - -	486
IV. - - - - -	493
De TRIPlici JURAMENTO, vel ORDALIO BLASE- RIORUM vel MURDRITORUM - -	494
De FORFANG - - - - -	494
De ORDALIO - - - - -	495
V. (Judicia Civitatis Londoniæ) - -	496
LEGES Regis EADMUNDI.	
(Ecclesiasticæ) - - - - -	502
(Seculares) - - - - -	503
(De Sponsalibus Contrahendis) - -	504
LEGES Regis EADGARI.	
(De Hundredo tenendo) - - - - -	506
I. (Ecclesiasticæ) - - - - -	507
II. (Seculares) - - - - -	508
INSTITUTIONES ÆTHELREDI Regis.	
I. (Concilium apud Wudestocam) - -	510
II. (Fœdus cum Analavo, Justino, et Guth- mundo) - - - - -	512
III. (Concilium apud Wanetingum) - -	515
SENATUS CONSULTUM de MONTICOLIS WALIÆ - -	518
LEGES Regis CNU TI.	
(Ecclesiasticæ) - - - - -	521
(Seculares) - - - - -	528

MONUMENTORUM ECCLESIASTICORUM VERSIO ANTIQUA.

De EMENDATIONE et INFRACTURA ORDINIS - -	549
De OFFICIO EPISCOPI - - - - -	550

INDEX.

GLOSSARY.

MONUMENTA ECCLESIASTICA.

MONUMENTA ECCLESIASTICA.

^a LIBER PŒNITENTIALIS THEODORI ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS ECCLESIAE.

- I. QUALITER APUD ORIENTALES PROVINCIAS GERMANIÆ
ATQUE SAXONIÆ, PRO DIVERSIS CRIMINIBUS, PŒNITEN-
TIÆ OBSERVATUR MODUS.
- II. DE TEMPERANTIA PŒNITENTIUM.
- III. DE DIVERSIS HOMICIDIIS.
- IV. ITEM DE PŒNITENTIA.
- V. DE PŒNITENTIBUS, UT A PRESBITERIS NON RECONCILI-
ENTUR, NISI PRECIPIENTE EPISCOPO. EX CONCILIO AF-
FRICANO.
- VI. ITEM, EX CONCILIO CARTAGINENSI, DE EADEM RE.
- VII. ITEM DE CAPITALIBUS CRIMINIBUS.

INCIPIUNT CAPITULA DE PENITENTUM JUDICIIS :

- VIII. [DE SUPERBIA.]
- IX. DE INANI GLORIA.
- X. DE INVIDIA.
- XI. DE IRA.
- XII. DE TRISTITIA SÆCULI.
- XIII. DE AVARITIA.
- XIV. DE VENTRIS INGLUVIE.
- XV. DE LUXURIA.
- XVI. DE FORNICATIONE LAICORUM.
- XVII. DE OBSERVATIONE CONJUGATORUM.
- XVIII. DE FORNICATIONE CLERICORUM SIVE SANCTIMONIALIUM.

^a Textus ex ms. O. sumitur.

- XIX. DE ADULTERIO.
- XX. DE INCESTUOSIS.
- XXI. DE HOMICIDIIS.
- XXII. DE FALSO TESTIMONIO ET MENDACIO.
- XXIII. DE FURTO, ET INCENDIO, ET SEPULCHRORUM VIOLATORIBUS.
- XXIV. DE PERJURIO.
- XXV. DE RAPINA, ET DE USURA, ET QUI HOSPITES NON RECIPIT, ET MANDATA EVANGELICA NON IMPLET.
- XXVI. DE EBRIETATE ET VOMITU.
- XXVII. DE IDOLATRIA ET SACRILEGIO, ET QUI ANGELOS COLUNT, ET MALEFICOS, ARIolos, VENEFICOS, SORTILEGOS, DIVINOS, ET VOTA REDDENTES NISI AD ECCLESIAM DEI, ET IN KALENDAS JAN. IN CERVULO ET IN VETULA VADIT, ET MATHEMATICOS, ET EMISSORES TEMPESTATUM.
- XXVIII. DE SODOMITIS ET MOLLIBUS, ET IMMUNDIS POLLUTIONIBUS.
- XXIX. DE MALEDICTIONE ET DETRACTIONE.
- XXX. DE COMMUNIONE HERETICORUM.
- XXXI. DE DISCRETIONE CIBORUM, MUNDIS ET IMMUNDIS.
- XXXII. DE HIS QUI ECCLESIASTICA JEJUNIA ABSQUE NECES-SITATE DISSOLVUNT, ET DE HIS QUI VENATIONES EXERCENT.
- XXXIII. DE OTIOSITATE, ET VERBOSITATE, ET SOMPNOLENCIA.
- XXXIV. DE INOBÆDIENTIA ET BLASPHEMIA.
- XXXV. DE COGITATIONIBUS MALIS.
- XXXVI. DE VERBO OTIOSO.
- XXXVII. DE CURIOSITATE.
- XXXVIII. DE BAPTISMO REITERATO, ET DE OPERE DIE DOMINICO, ET QUI DIE DOMINICO JEJUNANT.
- XXXIX. DE NEGLEGENTIA EUCHARISTIÆ.
- XL. DE NEGLEGENTIA NOVI AC SANCTIFICATI PANIS, SIVE DE ALIIS CREATURIS.
- XLI. DE RECONCILIATIONE PŒNITENTUM.
- XLII. DE COMMUNIONE JUDÆORUM VEL GENTILIUM.
- XLIII. DE PRESBITERIS QUI MORIENTIBUS PŒNITENTIAM DENEGANT, ET QUI INFIRMOS NON BAPTIZANT.
- XLIV. QUOD GRECI SINGULIS DOMINICIS COMMUNICENT.
- XLV. DE COMMEMORATIONE DEFUNCTORUM, VEL DE MISSA PRO EIS, ET CUR III., VII., VEL XXX., AUT ANNIVERSARIUS DIES CÆLEBRETUR.
- XLVI. DE RITU MULIERUM IN ÆCCLESIA.
- XLVII. DE ECCLESIA IN QUA MORTUORUM CADAVERA, FIDELIUM SIVE INFIDELIUM, SEPELIUNTUR.

XLVIII. DE RELIQUIIS SANCTORUM, VEL RITU SACERDOTUM ET
 DIACONORUM LAICORUMQUE IN ÆCCLESIA.

XLIX. QUOD NULLI SIT ULTIMA PŒNITENTIA DENEGANDA.

L. DE HIS QUI MORIENTIBUS PŒNITENTIAM DENEGANT.

DE PŒNITENTIARUM DIVERSITATE.

ITEM DE EADEM RE.

I. QUALITER APUD ORIENTALES PROVINCIAS GERMANIÆ ATQUE SAXONIÆ, PRO DIVERSIS CRIMINIBUS, PŒNITENTIÆ OBSERVATUR MODUS.

Si quis, pro qualicunque criminali peccato, diutina pœnitentia fuerit puniendus, placuit quibusdam, ut tam diu ab ingressu æcclesiæ amoveatur, quam diu pœnitentiæ ipsius mensura extenditur. Nonnullis etiam in locis ita observatur, ut si quis VII. annorum vel VII. carinarum pœnitentia fuerit dampnatus, primo anno vel prima carina se ab introitu æcclesiæ absteineat; deinde semper tres quadragesimas per sex sequentes annos custodiat. In orientalibus vero, id est Germaniæ Saxoniæque, partibus, sicut experimento didicimus, capitalium criminum reus, verbi gratia, si parricida extiterit, VII. annis ab ingressu domus Dei alienatur, atque peregrinationem suscipiens, nudipes laneisque indutus perambulat, pane et aqua atque holeribus contentus; nisi tantum dominicis ceterisque præcipuis festivis diebus, et hoc secundum mensuram sibi constitutam. Quosdam etiam vidimus, quibus, per omnes VII. annos, commorandi uno loco, nisi unius diei et noctis [spatio], interdicta erat licentia, excepta infirmitatis causa, vel causa præcipuæ festivitatis.

II. DE TEMPERANTIA PŒNITENTIUM.

Pro capitalibus criminibus, id est, sacrilegiis, homicidiis, adulteriis, et his similibus, sancti patres nostri spatium pœnitentiæ, secundum mensuram et secundum ordinem cujusque, [constituerunt.] Quanto autem quisque altioris ordinis fuerit, tanto debet majoris esse continentiæ; quapropter, quia multa paucis verbis explicare non possumus, saltem pronuntiamus quia pro præscriptis criminibus et eis similibus, quidam constituere laico pœnitentiam IIII. annorum; et si servus est, duorum annorum; canonico v.; subdiacono VI.; diacono VII.; presbitero X. annorum; æpiscopo autem XII. annorum. Pro peccatis itaque

levioribus levigandum judicabant modum pœnitentiæ. Parricidiis vero et aliis nefandis criminibus omnimodo artam constituere pœnitentiæ mensuram; quia, ut Cyprianus dicit: ‘Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat, nec premit delicta illius, sed fovet.’ Ormisda papa dicit: ‘Quæ est ista inimica benignitas, palpare criminosos, et vulnera eorum usque ad diem iudicii incurata servare?’ Alibi quoque scriptum est: ‘Facientes et consentientes æquali pœna puniuntur.’ Ideoque non segniter animarum salus perscrutanda est, sed instanter, secundum diversitatem culparum, vulnera animarum medicamento veræ pœnitentiæ curanda sunt. Medicus enim debet sanare ægrotum, secundum austeritatem artis suæ, et non palpare molliter, secundum voluntatem infirmi.

III. DE DIVERSIS HOMICIDIIS.

§ 1. Sinodus Romana decrevit, parricidium faciens XIII. annis pœnitere, et semper religiose vivere. § 2. Si nolens patrem, vel matrem, vel fratrem, vel sororem, vel conjugem, aut filium, casu occiderit, VII. annis districte in peregrinatione pœniteat, et nunquam sine religione fiat. Item sinodus Romana. § 3. Si quis uxoratus nolens occiderit conjugem, VII. annis pœniteat, cum una peregrinatione, et dividat omnem substantiam suam in tres partes: primam parentibus ejus, secundam Deo in elemosynam dividendam, terciam in sustentationem vitæ ejus. § 4. Si autem de industria, vel meditatione, spiritu zelotipiæ occiderit, et si non habuerit manus ejus unde reddat, XIII. annis pœniteat, et nunquam conjugem habeat, arma relinquat, et Deo serviat. Si autem habuerit unde reddat, ipse dimidium spatium pœniteat; et si genuerit filios et filias, augeatur pœnitentia; quia conjugem suam et matrem filiorum occidit. Si autem illam pregnantem occiderit, XIII. annis graviter pœniteat in exilio; quia reus conjugis et filii est; et in dimidio spatio non privetur communione. § 5. Item, Qui æpiscopum occiderit, arma relinquat, XIII. annis exul in pane et aqua pœniteat; vel, secundum placitum universalis concilii, semper pœniteat, et instanter Deo serviat. § 6. Qui presbiterum occiderit, arma relinquat, XII. annis in pane et aqua pœniteat, et semper Deo serviat. § 7. Qui diaconum occiderit, X. annis in pane et aqua pœniteat. § 8. Qui subdiaconum occiderit, VIII. annis in pane et aqua pœniteat. § 9. Qui laicum occiderit, VII. annis pœniteat. Et si casu homicidium perpetraverit, XL. diebus ab ingressu

æcclesiæ se absteineat; si sponte, annum I. vel plures, ut æpiscopus judicaverit. § 10. Multimodis enim causis homicidium perpetratur; aliquando enim pro contentione temporalium rerum; aliquando per æbrietatem; aliquando non sponte, sed coactus, resistendo resurgenti; aliquando certando pro justitia, vel pro consanguinea vindicta; aliquando causa regali, adversus resistentes, vel catholicam ecclesiam devastantes. § 11. Si quis, pro contentione temporalium rerum, propinquum, vel presbiterum, vel compatrem, occiderit, oportet illum VII. annis exulem a patria [se] ejicere, et, per diversas provincias, Sanctorum requirere loca, absque armis et calceamentis, et absque communione Christianorum, et non diutius quam diei et noctis unius spatio in una habitatione quiescere, nisi causa infirmitatis, vel sollempnitatis Sanctorum; ut sicut incurrit propter propria in culpam, e contrario pœniteat in aliena. § 12. Qui vero, pro eadem re, alienum hominem, id est [non] propinquum, occiderit, infra patriam VII. annis pœniteat, suspendaturque ab æcclesia vel consortio Christianorum tanto tempore vel hora qua visum fuerit æpiscopo, sive XL. I., sive I. carinam, vel II., vel III. carinas, vel annum I. aut plures. § 13. Qui vero per æbrietatem hominem occiderit, pari culpa homicidium incurrit. Una est illi culpa, quia per gulam semet necat, altera, quia Christianum jugulat. Illi per omnia, ut supra dictum est, pœnitentia injungatur, sed multo magis jejuniis quam abstinentiis cæteris affligatur; ut, sicut per gulam sumpsit peccati initium, per parsimoniam reparetur ad gratuitatis donum. § 14. Si vero aliquis certando pro justitia perpetraverit homicidium, non illum gravari oportet tam diu annuali jejunio, neque XL^{mall.}, sed [per] triduana, vel biduana, seu ferialia jejunia, et per elemosinas, expietur ab sanguinis effusione, ut æpiscopus judicaverit. § 15. Simili modo pæne agatur et de eo qui resistendo insurgentem prostraverit. § 16. Si autem rex infra regnum exercitum duxerit adversus insurgentes seu rebelles, et permotus bellum egerit, pro regno vel æcclesiastica justitia decertando, quicumque illi opem ferendo homicidium incurrerit, absque gravi culpa erit; tantummodo, propter sanguinis effusionem, se, ut mos est, ab æcclesia XL. diebus absteineat, et aliqua ferialia jejunia, pro humilitatis causa, ab æpiscopo suscipiat, et post XL. dies reconciliatus, communionem habeat. § 17. Quod si incursio paganorum terram occupaverit, æcclesias devastaverit, terram depopulaverit, et populum Christianum ad bellum concitaverit, quisquis aliquem

dejecerit, absque gravi culpa erit, sed tantum per VII., vel XIII., vel XL. dies, ab æcclesiæ ingressu se absteineat, et sic purificatus æcclesiam petat.

IV. ITEM DE PŒNITENTIA.

Qui enim multa mala fecit in homicidio, in sacrilegio, in parricidio, in furtu, in rapina, in fornicatione, in adulterio, in mendacio, et perjurio, et postea conversus pœnitere cupit, relinquat terrena omnia, intrans in monasterii servitium, et pœniteat quæ gessit quamdiu vixerit, ut sacerdos judicaverit. Si autem in monasterii servitium intrare noluerit, duriter, in laico habitu, exul, usque ad exitum vitæ pœniteat.

V. DE PŒNITENTIBUS, UT A PRESBITERIS NON RECONCILIANTUR, NISI PRÆCIPIENTE ÆPISCOPO.

EX CONCILIO AFFRICANO.

¹ Ut pœnitentibus, secundum differentiam peccatorum, æpiscopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur, et ut presbiter, inconsulto æpiscopo, non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi, necessitate cogente. Cujuscunque autem pœnitentis publicum et vulgatissimum est crimen, quod universam æcclesiam commoverit, ante absidem manus ei inponatur.⁷

VI. ITEM, EX CONCILIO CARTAGINENSI, DE EADEM RE.

Aurelius æpiscopus dixit: ‘ Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit, si æpiscopus absens fuerit, debet utique presbiter consulere æpiscopum, et sic periclitantem ejus præcepto reconciliare:’ quam rem debemus salubri consilio roborare. Ab universis æpiscopis dictum est: ‘ Placet quod sanctitas vestra necessaria nos instruere dignata est.’

¹ Romani reconciliant hominem intra absidem: Græci nolunt. Reconciliatio penitentium in cœna Domini tantum est ab episcopo, et consummata penitentia: si vero episcopo difficile sit, presbytero potest, necessitatis causa, præbere potestatem ut impleat. Reconciliatio in hac provincia non est, quia et publica penitentia non est. *P*

VII. ITEM DE CAPITALIBUS CRIMINIBUS.

Capitalia igitur crimina iterum secundum canones explicabo: Id est, Superbia, Vana Gloria, Invidia, Ira, Tristitia, Avaritia, Gula, Luxuria. Pro istis itaque fieri oportet pœnitentia magna.

INCIPIUNT JUDICIA PŒNITENTUM.

VIII. [DE SUPERBIA.]

Dominus in Evangelio dicit: ‘Omnis qui se exaltat humiliabitur;’ ideo necesse est, ut superbus veraciter se humiliet, et tres annos pœniteat.

IX. DE INANI GLORIA.

Apostolus prohibet dicens: ‘Nolite effici inanis gloriæ cupidi;’ ideo qui in suis gloriatur benefactis, cognoscat quicquid boni habet vel facit quia a Deo habet, et non a se, in cujus laude agere debet quicquid facit, ut fiat quod scriptum est: ‘Qui gloriatur, in Domino gloriætur:’ et tres annos pœniteat.

X. DE INVIDIA.

§ 1. ‘Invidia diaboli,’ dicit scriptura, ‘mors intravit in orbem terrarum;’ imitantur autem illum, qui sunt ex parte ejus; ideo necesse est, ut invidus diligat eum cui invidebat, et III. annos pœniteat. § 2. Qui causa invidiæ detrahit alio, vel libenter audit detrahentem, III. dies in pane et aqua pœniteat. § 3. Qui vero illi qui preest per invidiam detrahit, VII. dies in pane et aqua pœniteat, et serviat ei libenter.

XI. DE IRA.

§ 1. ‘Ira viri,’ dicit Apostolus, ‘justitiam Dei non operatur:’ ideo quisquis iram longo tempore in corde servat contra proximum, veraciter cum mansuetudine et caritate ad pacem redeat, et III. annos pœniteat. § 2. Si autem duo inter se iram tenere, et ille unus placare, et ille alter non vult eum recipere ad pacem; ille, qui placare vult, pœniteat iudicio sacerdotis; is autem, qui recipere eum non vult, quanto tempore implacabilis est, tanto cum pane et aqua vivat; id est, si men-

sem, vel dimidium, vel integrum annum, inplacabilis est. § 3. Si quis contra alterum iram tenet in corde, homicida iudicetur, sicut Apostolus dicit: ‘Qui odit fratrem suum, homicida est.’ Si vero non vult reconciliari fratri suo, sicut Dominus in Evangelio præcipit:—‘Si affers,’ inquit, ‘munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te,’ et cetera,—quam diu in ira permanet, tam diu in pane et aqua pœniteat, usque dum reconcilietur ei. § 4. Si quis fratrem suum cum furore maledixerit, primo satisfaciât ei, deinde vii. dies pœniteat in pane et aqua. § 5. Qui verba asperiora in furore protulerit, primo satisfaciât ei, deinde iii. dies cum pane et aqua pœniteat. Si tamen cum pallore vultus vel tremore corporis, verba tamen injuriosa protulerit, primo satisfaciât ei, deinde unum diem cum pane et aqua pœniteat. § 6. Qui in mente tantum commotus fuerit, ille qui eum commovit satisfaciât ei. Si vero non vult ei satisfacere, abscidatur pestifer ille a cœtu fratrum. Si autem postea pœniteat, primo satisfaciât ei, deinde quanto tempore contradixerit ei, tanto cum pane et aqua pœniteat. § 7. Qui diu amaritudinem in corde contra alterum tenet, hilari vultu lætoque corde satisfaciât ei. Si autem non cito eam deponit, iii. dies cum pane et aqua pœniteat. Si autem iterat, abscidatur a societate fratrum, donec alacer lætusque, cum pane et aqua, cognoscat delictum suum.

XII. DE TRISTITIA SÆCULI.

§ 1. ‘Tristitia hujus sæculi,’ dicit Apostolus, ‘mortem operatur.’ Quisquis ergo tali tristitia diu egrotat, gaudium spiritale et remunerationem præmii futuri in animo ponat, mortemque cotidie ante oculos suos suspectam habeat, et iii. annos pœniteat. § 2. Qui fratrem suum contristat, satisfaciât ei, et unum diem cum pane et aqua pœniteat.

XIII. DE AVARITIA.

§ 1. ‘Avari,’ dicit Apostolus, ‘regnum Dei non possidebunt.’ Idcirco quisquis vitio avaritiæ implicatus est, desinat aliena appetere, et discat propria indigentibus largiter tribuere, et iii. annos pœniteat. § 2. Qui vero permanet in avaritia, anathematizetur, quousque confiteatur peccatum suum, et postea iii. annos pœniteat.

XIV. DE VENTRIS INGLUVIE.

Triplex enim natura est ventris ingluvies; una quæ congruam refectionis horam prævenire compellit; alia quæ tantummodo ventris ingluvie, et saturitate quarumlibet æscarum; tertia quæ accuratioribus æpulis et æsculentioribus oblectatur. Ideoque adversus eam necesse est observantiam triplicem custodiri; id est, ut primum legitimum tempus absolutionis expectet; deinde, ut castigatis; tertio, ut qualibuscunque æscis vilioribusque contentus sit. Qui vero ventris vitio ingluviei deditus est, discat sobrie vivere, et III. annos pœniteat.

XV. DE LUXURIA.

Luxuria quippe est omnis immunditia corporalis, quæ fieri solet ex incontinentia libidinis et mollitie animæ, quæ consentit suæ carni peccare. Luxuria maximum est peccatum, quia per carnis immunditiam templum Dei violat, et, tollens membrum Christi, facit membra meretricis. Si quis vero vitio luxuriæ implicatus est, pœniteat, sicut in sequentibus capitulis demonstramus.

XVI. DE FORNICATIONE LAICORUM.

§ 1. Apostolus dicit: 'Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.' § 2. ¹Adolescens si cum virgine peccaverit, ¹ i. annum pœniteat. Si una tantum vice cum illa peccat, aliquid levigetur, et tamen usque ad annum plenum.² § 3. Si intra viginti annos puella et adolescens peccaverint, i. annum, et in secundo III. XL^{mas}. ac legitimas ferias. Si propter hoc peccatum servitio humano addicti sunt, III. XL^{mas}. Si nitens tantum et non inquinatus, xx. diebus pœniteat. § 4. Mulier qualicunque molimine, aut cum seipsa, aut cum altera fornicans, III. annos pœniteat. § 5. ³Si sæpe fornicatur laicus cum laica, III. annos ille pœniteat; similiter et illa.⁴ Et quanto sæpius ac

¹ Si quis fornicaverit cum virgine, *N*.

² Si cum marita, III. annos; II. integros, II. alios in XL^{mis} tribus; et III. dies in ebdomada peniteat. *N. add.*

³ Qui sepe fornicaverit, primus canon judicavit x. annos peniteat; secundus canon VII.; sed pro infirmitate hominis, per concilium dixerunt III. annos penitere. *N*.

⁴ Si cujus uxor fornicata fuerit, licet dimittere eam et aliam accipere; hoc est, si vir dimiserit uxorem suam propter fornicationem, si prima fuerit uxor, licitum est ut aliam accipiat uxorem; illa vero, si voluerit penitere sua peccata, post duos annos alium accipiat

negligentius, tanto magis et tempus addatur et modus.⁷

§ 6. Si quis laicus cum multis laicis, id est, cum vacantibus fæminis, unaque cum propinquis fornicationem imitatur, simulque latrocinio serviens, XII. annos pœniteat, III. in pane et aqua.

§ 7. Si quis laicus fornicationem imitatur cum multis laicis vacantibus, simulque cum pecude peccans, VII. annos pœniteat.

Si puer est, V. annos. § 8. Viri inter fæmora fornicantes,

I. annum pœniteant.¹ Si iterant, II. annos pœniteant. § 9. Si

vero inter crura fornicantur, si pueri sunt, I. annum; si viri, annos II.; si autem in consuetudinem vertunt, III. annos.

§ 10. Qui concupiscit mente fornicari, et non potuerit fornicari cum ea, id est, quia non vult suscipere eum mulier, II. annos pœniteat. § 11. Si laicus fornicaverit cum vidua, aut cum

puella, III. annos pœniteat; reddet tamen humiliationis ejus præcium parentibus ejus. Si uxorem non habet, et voluntas illorum et parentum est, ipsam accipiat in uxorem, ita ut annos V. pœniteant simul. § 12. Si quis laicus uxorem habens cum

* III.?

jumento fornicaverit, *III. annos pœniteat. Si uxorem non habens, III. annos pœniteat. § 13. Si quis virgo virgini con-

junctus fuerit, si voluerint parentes ejus, sit uxor illius; tantum I. annum pœniteant, et sint conjugales; si vero noluerint, II. annos pœniteant. § 14. Si quis laicus fornicaverit cum

sanctimoniali, vel Deo dicata, V. annos pœniteat. § 15. Si

quis virginem vel viduam rapuerit, IIII. annos pœniteat.

§ 16. Si quis, per concupiscentiam vel libidinem, per seipsum fornicaverit, I. annum pœniteat. § 17. Vidua stuprum faciens

annos III. pœniteat. Si usque ad generationem filii, III. annos

integros, et II. annos lævius. Si occiderit in utero, X. annos;

si post nativitatem, XV. annos. § 18. Qui in æcclesia con-

secrata nubunt, VII. annos pœniteant. § 19. Si quis cum

uxore sua retro nupserit, ²pœniteat quomodo de animali, id est

annum. Si in consuetudine habuerit, III. annos.⁷ Si vero

in terga nupserit, ³III. annos pœniteat, quia sodomiticum scelus

est.⁷ Si in consuetudine habuerit, VII. annos pœniteat.

virum. Mulieri non licet virum dimittere, licet sit fornicator. Basilii hoc judicavit. Maritus si ipse seipsum in furto aut fornicatione servum facit, vel quocunque peccato, mulier, si prius non habuit conjugium, habet potestatem, post annum, alterum accipere virum. Diaconi autem relictæ non licet. *P.Q. add.*

¹ vel III. XL^{mas}. Si seipsos inquinant, XL. dies. *N. add.*

² XL. diebus peniteat primo. *N.*

³ penitere debet quasi ille qui cum animalibus. *N.*

§ 20. Qui diutius fornicationi, perjurio, latrocinio, cæterisque flagitiis serviunt, xv. annos pœniteant. § 21. Si quis vir aut mulier vovet virginitatem, et postea jungitur in matrimonio, non dimittatur illud, sed pœniteat iiii. annos. § 22. Vota stulta frangenda sunt, et inportabilia. § 23. Mulieri non licet votum vovere, sine consensu viri; sed et si voluerit, dimitti potest, et pœniteat iudicio sacerdotis. § 24. Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo iudicio, virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias diligunt, prævaricantur, etiam si consecratio non accessit, cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent. Talibus studiose remedium quærentibus pœnitentia non denegetur, quia Deus dixit: ‘Cum conversus ingemueris, salvus eris:’ v. annos pœniteant, et nunquam sine pœnitentia fiant, et ultra se non conjungant. § 25. Si laicus cum meretrice fornicaverit, iiii. annos pœniteat. Si in consuetudine habuerit, v. annos. Similiter et illa pœniteat; quia Christiana religio fornicationem in utroque sexu pari ratione condempnat. § 26. Si laicus fornicationem cum multis fæminis imitatur, id est cum vacantibus, sive cum sanctimonialibus, ita ut etiam numerum nesciat, x. annos pœniteat, iiii. in pane et aqua. Si vero cum uxore alterius, simulque cum sanctimoniali et vacantibus sæpe fornicationem imitatur, xii. annos pœniteat, iiii. in pane et aqua. § 27. Si filia in domo parentum fornicationem facit, iiii. annos pœniteat. § 28. Si vir et mulier conjunxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro, non posse nubere cum eo; si quis poterit probare quod verum sit, accipiat alium. § 29. Puellam desponsatam non licet parentibus dare alteri viro, nisi illa omnino resistat; tamen ad monasterium licet ire, si voluerit; illa autem desponsata, si non vult habitare cum eo viro, cui est desponsata, reddatur ei pæcunia quam pro ipsa dedit, et tertia pars addatur; si autem ille noluerit, perdat pæcuniam quam pro illa dedit. § 30. Mulier quæ semen viri sui in cybum miserit, ut inde amoris ejus plus accipiat, vii. annos pœniteat. Similiter illa pœniteat, quæ semen viri sui neglexerit, aut in arborem putridam ponit, ut non generet liberos.¹ § 31. Uxor quæ sanguinem viri sui pro remedio gustaverit, xl. dies in pane et aqua pœniteat.

¹ Qui semen in os miserit, vii. annos peniteat; hoc pessimum malum. Alias ab eo judicatum est, ut ambo usque in finem vitæ peniteant, vel xxii. annos, vel, ut superius, vii. *N. add.*

§ 32. Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonio conjunxerit, postea liberato servo vel ancilla, si non potest redimi qui in servitio est, libero licet, sicut quibusdam placet, ingenuo conjungere; sed tamen, juxta sententiam Domini, mœchus probatur. Qui vero taliter egerit, id est, ut primam uxorem propter servitium humanum dimittat, et postea libera-

* liberam? tam* deducat uxorem, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua; quia contra mandatum Domini fecit. Similiter et mulier pœniteat, si taliter fecerit. § 33. Si quis liber ancillam, aut suam aut alterius, in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si ante cum consensu amborum conjuncti sunt.¹ Si vero dimiserit eam, et aliam ducit uxorem, sive ancillam sive liberam, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua. § 34.² Si quis laicus cum pecude peccaverit, vel jumento, quidam X. annos, quidam VII. annos, id est sueti; quidam III., quidam I., quidam C. diebus, ut pueri.³ Oportet discretionem esse inter qualitatem pecudum vel hominum, sicut supra diximus. § 35. Si qua Christiana fœmina a perfidis Judæis munera suscipit, ac cum eis voluntarie fornicationem fecerit, annum integrum separetur ab æcclesia, et cum magna tribulatione vivat; deinde IX. annos pœniteat. Si autem liberos genuerit, XII. annos pœniteat. Si invita passa est, V. annos pœniteat. Si autem cum gentili Christiana fœmina voluntarie fornicationem fecerit, VII. annos pœniteat. Si vero invita passa est, IIII. annos pœniteat, nisi forte hoc eveniat, quod Apostolus dicit: 'Salvatur enim vir infidelis per mulierem fidelem.'

XVII. DE OBSERVATIONE CONJUGATORUM.

§ 1. Qui in matrimonio sunt, abstineant se in III. XL^{mas}, et in Dominica nocte, et in Sabbato, et feria IIII. et VI. quæ legitimæ sunt, et III. noctes abstineant se antequam communicent, et I. postquam communicent, et in Pascha usque ad octabas; inde ait Apostolus: 'Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu, ut vacetis orationi ad tempus.' § 2. Mulier III. menses abstinere se a viro ante partum, quando concipit; et post partum,

¹ Si prægnaŋtem quis liberam comparat, liber est ex ea generatus. Qui ancillam prægnaŋtem mulierem liberat, quem generat est servus. *P. add.*

² Qui sepe cum masculo aut cum pecude fornicat, X. annos ut peniteret judicavit. Item aliud. Qui cum pecoribus coierit, XV. annos peniteat. Qui coierit cum masculo post XX. annos, XV. peniteat. Si masculus cum masculo fornicaverit, X. annos peniteat. *N.*

XL. diebus et noctibus, sive masculum sive fœminam genuerit; et tunc cum lumine et oblatione intret æcclesiam.¹ Qui autem nupserit his diebus, XL. dies pœniteat. § 3. Qui autem in XL^{ma}. ante Pascha cognoscit mulierem suam, et non vult abstinere, i. annum pœniteat, vel suum precium reddat ad æcclesias, vel pauperibus dividat, vel xxvi. solidos reddat. Si per ebrietatem vel aliqua causa acciderit, sine consuetudine, XL. dies pœniteat. § 4. Qui vero in XL^{ma}. post Pentecosten, aut ante Natale Domini, non vult a sua conjugē abstinere, XL. dies pœniteat. Si vero per ebrietatem fecerit, et non fuit ei consuetudo, xx. dies pœniteat. § 5. Si quis cum muliere tempore menstrui sanguinis nupserit, xxx. dies pœniteat. § 6. Qui Dominica nocte, vel natale Sanctorum, nupserit, vii. dies pœniteat. § 7. Qui iiii. feria et vi. seu sabbato nupserit, iiii. dies pœniteat. § 8. Mulieres menstruo tempore non introeant æcclesiam neque communicent, nec sanctæmoniales nec laicæ. Si præsument, ²iii. dies pœniteant. Similiter pœniteant quæ intrant æcclesiam ante mundum sanguinem post partum, id est, ante XL. dies.³ § 9. In primo conjugio, presbiter debet missam agere, et benedicere ambos, sicut in Libro Sacramentorum continetur, et postea abstineant se ab æcclesia xxx. diebus; quibus peractis, pœniteant ⁴XL. dies et vacent orationi, et postea communicent cum oblatione. § 10. Presbiterum in nuptiis bigami prandere non convenit; quia, cum pœnitentia bigamus egeat, quis erit presbiter, qui, propter convivium, talibus nuptiis possit præbere concessum? § 11. Si quis vir, aut si quæ mulier, Dominica die, vel in natale Sanctorum, panes Deo offerant, necnon et communicaverint, non debent sequenti nocte nubere; quod si fecerint, et nolent se abstinere, totam ebdomadam jejurent. Quod si propter ebrietatem acciderit, sine consuetudine, iiii. dies pœniteant.⁵

¹ Mulieri quoque licet per omnia ante communicare, quando debet parere. *P. add.*

² iiii. ebdomadibus jejurent. *N.*

³ Qui autem nupserit his temporibus, xx. dies peniteat. Qui nubit Dominico, petat a Deo indulgentiam et i. vel ii. seu iii. diebus pœniteat. Si menstruo tempore coierit cum ea, XL. dies jejuret. *N. add.*

⁴ xv. *P.*

⁵ Legitimum conjugium non licet separare, sine consensu amborum; potest tamen alter alteri licentiam dare accedere ad servitutem Dei in monasterio, et sibi nubere, si in primo conjugio erat, secundum

XVIII. DE FORNICATIONE CLERICORUM SIVE SANCTIONIALIUM.

§ 1. *Æpiscopi, presbiteri, diaconi, fornicationem facientes, in canone præcipitur, ut gradum perdant, et pœniteant, iudicio æpiscopi; tamen communicent.*¹ § 2. *Æpiscopi, presbiteri, diaconi, monachi, subdiaconi, et reliqui clerici, cum sanctionialibus aut Deo dicatis fornicationem imitantes; clerici v. annos pœniteant, II. in pane et aqua; diaconi et monachi VIII. annos, IIII. in pane et aqua; presbiteri x. annos, v. in pane et aqua; æpiscopi XII. annos, VII. in pane et aqua. Similiter et illæ pœniteant, si cum talibus personis voluntarie fornicationem imitantur.* § 3. *Si vero, quod absit, æpiscopi, presbiteri, diaconi, monachi, subdiaconi, et reliqui clerici, ex talibus personis filios procreant, tunc augenda est pœnitentia; id est, clerici VI. annos pœniteant, III. in pane et aqua; subdiaconi VIII. annos, IIII. in pane et aqua; diaconi et monachi x. annos, v. in pane et aqua; presbiteri XII. annos, VII. in pane et aqua; æpiscopi xv. annos, VIII. in pane et aqua. Similiter et illæ pœniteant, si ex talibus personis filios generant. Si autem occiderint, usque ad exitum mortis pœniteant.* § 4. *Si qui æpiscopi, presbiteri, diaconi, monachi, subdiaconi, et reliqui clerici, cum uxore alterius adulterium fecerint; clerici v. annos, II. in pane et aqua; diaconi et monachi VII. annos, IIII. in pane et aqua; presbiteri x. annos, v. in pane et aqua. Si autem filios procreant, tunc augenda est pœnitentia, sicut superius scriptum est.* § 5. *Si quis clericus, vel superioris gradus, qui uxorem habuit, et post conversionem vel honorem clericatus iterum eam cognovit, sciat sibi adulterium commisisse; sicut superiori sententia, unusquisque juxta ordinem suum pœniteat.* § 6. *Presbiter vel diaconus, si uxorem extraneam duxerit, in conscientia populi deponatur. Si vero adulterium perpetraverit cum illa, et in conscientia populi devenit, projiciatur*

Græcos; et tamen non est canonicum. Sin tamen in secundo erat, non licet tertio, vivente viro vel uxore. *P. add.*

¹ Si quis, postquam se voverit Deo, sæcularem habitum acceperit, iterum ad aliquem gradum accedere omnino non debet; nec mulier meruit velari, multo magis ut non dominaretur in ecclesia. Si quis concubinam habet, non debet ordinari. Similiter hoc: Qui occiderit hominem, seu fornicationem fecerit, deponatur. Puerum monasterii non licet ordinare ante xxv. annos. Si quis viduam accipit ante baptismum, vel post baptismum, non potest ordinari, sicut bigami. *N. add.*

extra æcclesiam, et pœniteat inter laicos quamdiu vixerit. § 7. Æpiscopi, et presbyteri, diaconi, monachi, subdiaconi, et reliqui clerici, si cum laicis fæminis fornicationem imitantur, id est, cum viduis, vel puellis; clerici IIII. annos pœniteant, I. in pane et aqua; subdiaconi V. annos, III. in pane et aqua; presbyteri VIII., IIII. in pane et aqua; æpiscopi X., V. in pane et aqua. Similiter et illæ fæminæ pœniteant, si cum talibus personis junctæ fuerint, juxta ordinem uniuscujusque; quia Christiana religio fornicationem in utroque sexu pari ratione condempnat. § 8. Si autem, causa celandi, filios taliter generatos occiderint, antiqua quidem diffinitio, usque ad exitum vitæ, non solum eas, sed etiam quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, ab æcclesia removet; nunc humanius diffinitum est, ut X. annos pœniteant, et nunquam sine aliqua pœnitentia fiant. § 9. Si æpiscopus cum quadrupede fornicat, VII. annos pœniteat; presbyter V.; diaconus et monachus IIII.; subdiaconus III.; clericus II. Si in consuetudine habuerint, æpiscopus X. annos pœniteat, IIII. in pane et aqua; presbyter VII. annos pœniteat, III. in pane et aqua; diaconus et monachus V. annos pœniteat, II. in pane et aqua; subdiaconus IIII. annos pœniteat, I. in pane et aqua; clericus III., dimidium in pane et aqua. § 10. Item si æpiscopi, presbyteri, diaconi, monachi, subdiaconi, et reliqui clerici, fornicationem cum propinquis imitantur, aut forte cum illa fæmina peccaverint, quam antea cognatus eorum habuit, primitus anathematizentur, deinde pœniteant; clerici V. annos, II. in pane et aqua; subdiaconi VIII. annos, III. in pane et aqua; diaconi et monachi X. annos, IIII. in pane et aqua; presbyteri XII. annos, V. in pane et aqua; æpiscopi XV. annos, VI. in pane et aqua. Similiter illæ pœniteant, si cum talibus personis voluntarie peccaverint. Si autem ex talibus personis filios genuerint, tunc augenda est utrisque pœnitentia, id est, clerici VIII. annos; subdiaconi IX.; diaconi et monachi XII.; presbyteri XV.; æpiscopi XXI. Similiter et illæ pœniteant. § 11. In canone qui dicitur Apostolorum, scriptum est, ut æpiscopus, presbyter, diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furtu, captus est, deponatur, tamen non communione privetur; quia non vindicat Deus bis in id ipsum; sed tamen longo tempore convenit eis duriter pœnitentiam agere, in vigiliis, in jejuniis, in orationibus, in elemosinis; et per multas lacrimas, veniam a Deo quærere. Post annos vero IIII. vel V., aliquid eis levigandum est, ita tamen ut nunquam sine pœnitentia fiant. § 12. Item, si clericus, aut monachus, vel

diaconus, aut presbiter, cum multis fæminis fornicationem imitatur, id est, cum uxore alterius, et cum sanctimonialibus, simulque cum nonnullis vacantibus, aut cum propinquis; clerici pœniteant x. annos; subdiaconi xii.; diaconi et monachi xv.; presbiteri xx.; et nunquam postea sine pœnitentia fiant. Si filios ex talibus genuerint, tunc augenda est pœnitentia.

§ 13. Æpiscopi, presbiteri, diaconi, subdiaconi, votum monachicum habentes, cum sanctimonialibus vel Deo dicatis fornicationem imitantes, subdiaconi viii. annos pœniteant, iiii. in pane et aqua; diaconi x. annos pœniteant, iiii. in pane et aqua; presbiteri xii. annos, v. in pane et aqua; æpiscopi xii. annos, vi. in pane et aqua. Similiter et illæ pœniteant. Si autem genuerint liberos, tunc augenda est pœnitentia, id est, subdiaconi x. annos, iiii. in pane et aqua; diaconi xii. annos, v. in pane et aqua; presbiteri xv. annos, vi. in pane et aqua; æpiscopi xx. annos, vii. in pane et aqua.

§ 14. Item æpiscopi, presbiteri, diaconi, subdiaconi, votum monachicum habentes, si fornicationem cum laicis fæminis imitantur, id est, cum viduis, aut puellis; subdiaconi vi. annos, iiii. in pane et aqua; diaconi viii., iiii. in pane et aqua; presbiteri x. annos, v. in pane et aqua; episcopi xii. annos, vi. in pane et aqua. Similiter et illæ pœniteant, si cum talibus personis conjunctæ fuerint.

§ 15. Item æpiscopi, presbiteri, diaconi, subdiaconi, votum monachicum habentes, si cum uxore alterius adulterium fecerint, pœniteant sicut supra dictum est de sanctimonialibus, vel Deo dicatis.

§ 16. Si quis clericus, aut monachus, postquam se Deo voverit, ad secularem habitum iterum reversus fuerit, aut uxorem duxerit, x. annos pœniteat, iiii. ex his in pane et aqua, et nunquam postea in conjugio copuletur. Quod si noluerit, sancta synodus, vel sedes apostolica, separabit eos a communione et convivio catholicorum. Similiter et mulier, postquam se Deo voverit, si tale scelus admiserit, pari sententiæ subjacebit.

§ 17. Monachus quærens fornicationem et non inveniens, unum annum et dimidium pœniteat.

§ 18. Si quis clericus aut monachus concupiscit mulierem alienam, et non potest peccare cum ea, id est, aut non vult eum recipere mulier, aut locum peccandi non invenit, i. annum pœniteat, medium in pane et aqua; diaconus ii. annos; presbiter iiii.; æpiscopus iiii. annos, i. in pane et aqua.

§ 19. Laicus habens uxorem maculans se cum ancilla Dei, vi. annos pœniteat, ii. annos in pane et aqua. Si genuerit ex ea, vii. annos pœniteat, ii. in pane et aqua. Similiter et illa pœniteat. Si

autem occiderint, xv. annis. Si sine conjugio est, v. annos. § 20. Sanctimonialis fœmina, si cum sanctimoniali per aliquam machinam fornicaverit, vii. annos pœniteat. Si cum laica, v. annos, i. in pane et aqua.

XIX. DE ADULTERIO.

§ 1. Apostolus, inter alia vitia enumerando, dicit: ‘Neque adulteri regnum Dei possidebunt.’ § 2. Si quis laicus propriam uxorem dimiserit, uxoremque alterius duxerit, viii. annos pœniteat. § 3. Si quis vacans uxorem alterius polluit, v. annos pœniteat. § 4. Si uxoratus virginem polluit, similiter pœniteat. § 5. Si uxoratus cum multis vacantibus fœminis unaque cum uxore alterius se polluit, viii. annis pœniteat. § 6. Qui dimiserit uxorem propriam, aliamque in conjugio duxerit, non tamen uxorem alterius, sed vacantem quempiam, vel virginem, vii. annos pœniteat. § 7. Si uxoratus cum ancilla sua dormierit, i. annum pœniteat; et in secundo anno, iiii. quadragesimas, cum legitimis feriis, et in tribus mensibus primis, a sua uxore se absteineat. Illa si invita passa est, xl. dies; si consentiens est, iiii. xl^{mas}. ac legitimas ferias. § 8. Si uxoratus intrat ad ancillam suam, eamque concubinam habuerit, i. annum pœniteat, eamque liberam dimittat, maxime si ex ea filium genuerit. § 9. Si ab aliquo sua discesserit uxor, ¹et iterum reversa fuerit, suscipiat eam, et ipsa i. annum in pane et aqua pœniteat. Si vero ille interim aliam duxerit, similiter pœniteat, eamque dimittat.’ § 10. Si mulier suaserit alterius mulieris maritum ut cum illa dormiat, et ille ei consentit in tali peccato, illa sit excommunicata a Christianis, ille vero vii. annos pœniteat, i. in pane et aqua. § 11. Si quis adulterare voluerit et non potuerit, id est, si non fuerit susceptus, xl. dies pœniteat. § 12. Si quis legitimam uxorem habens dimiserit illam, et aliam duxerit, vii. annos ²pœniteat. Illa vero quam duxerit non est illius, ideo non

¹i. annum peniteat ipsa, si impolluta revertitur ad eum; ceterum iiii. Ipse unum, si aliam duxerit. Mulier adultera vii. annos peniteat; et de hoc in canone eodem modo dicitur. *N.*

²cum tribulatione peniteat, vel xv. levius. Qui maculat uxorem proximi sui, iiii. annos absque uxore propria jejundet in ebdomade ii. dies, et iiii. xl^{mas}. Si virgo sit, unum annum peniteat, sine carne vinoque et medone. Si puellam Dei maculaverit, iiii. annos peniteat, sicut supra diximus, licet pariat an non pariat filium ex ea. Si ancilla ejus sit, liberet eam, et sex menses peniteat. *N.*

manducet, neque bibat, neque omnino in sermone sit cum illa quam male accepit, neque cum parentibus illius; ipsi tamen, si consenserint, sint excommunicati; illa vero excommunicatio talis fiat, ut neque manducet, neque bibant cum aliis Christianis, neque in sacra oblatione participes existant, et a mensa Domini separentur, quousque fructum poenitentiae dignum, per confessionem et lacrimas, ostendant. § 13. Si cujuslibet hominis mortua fuerit uxor, habet potestatem, post unum mensem, accipere alteram. § 14. ¹Mortuo viro, post annum licet mulieri alterum tollere virum, vel, sicut quibusdam placuit, post mensem; ne crimen fornicationis incurrat.¹ § 15. Digamus tamen I. annum, et in IIII. et VI. feriis, et in tribus XL^{mis}. abstineat se a carnibus; non dimittat tamen uxorem. § 16. ²Trigamus ut superius, id est, III., IIII., vel V., vel plus; III. annos, in IIII. et VI. feriis, et in III. XL^{mis}.² abstineat se a carnibus; tamen non separentur. Sanctus Basilius hoc iudicavit.³ § 17. Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipsa adulterium commiserit, VII. annos poeniteat. § 18. Mulier si 'adulterata est, et vir ejus non vult habitare cum ea, dimittere eam potest, juxta sententiam Domini, et aliam ducere; illa, si vult in monasterium intrare, III^{ta}m. partem suae hereditatis obtineat.⁵ § 19. Cujuscumque mulier adulterium perpetraverit, in potestate erit viri ejus, si vult, reconciliari mulieri adulterae; si reconciliaverit, non proficiscitur in clero vindicta illius, ad proprium enim virum pertinet. § 20. Vir et mulier in matrimonio juncti, si ille voluerit dimittere eam et illa noluerit, vel illa voluerit dimittere eum, vel ille infirmatus, seu illa infirmata, tamen omnino, nisi cum consensu amborum, non separentur.⁶ § 21. Mulier quæ 'vovet ut post obitum viri ejus non accipiat alium, mortuo illo, prævaricatrix accipiat

¹ Muliere mortua, licet viro post mensem alteram accipere. Mortuo viro, post annum licet mulieri alterum tollere virum. *P.*

² Trigamus et supra, id est in quarto aut quinto vel plus VII. añ IIII. feria, et in VI. et in tribus XL^{mis}. *N.*

³ In canone autem IIII. annos poeniteat. *N. add.*

⁴ adultera *P.*

⁵ Si non vult, nihil habet. *P. add.*

⁶ Legitimum conjugium equaliter licet indie et nocte, sicut scriptum est: 'Tuus est dies et tua est nox.' Si quis dimiserit gentilem uxorem post baptismum, in potestate ejus erit eam habere vel non habere. Simili modo, si quis eorum baptizatus erit, alter gentilis, sicut Apostolus dicit: 'Infidelis autem si discedit discedat.' Ergo cujus uxor infidelis et gentilis, et non potest converti, dimittatur. *P.Q. add.*

aliud, iterumque nupta, pro eo postea pœnitentia mota, si implere vult vota sua, in potestate est viri ejus, utrum impleat an non.

§ 22. Si quis in sæculari habitu votum voverit, sine consensu æpiscopi, ipse æpiscopus habet potestatem ejus votum mutare, si vult.

§ 23. Si mulier discesserit a viro suo, despiciens eum, nolens revertere et reconciliari viro, post v. annos, cum consensu æpiscopi, ipse aliam accipiat uxorem. Si continens esse non poterit, III. annos pœniteat; quia, juxta sententiam Domini, mœchus comprobatur.

§ 24. Si cujus uxor in captivitatem per vim ducta fuerit, et redimi non poterit, post annos VII. potest alteram accipere. Item, si in captivitate ducta fuerit, et sperans quod debet revertere, vir ejus v. annos expectet. Similiter autem et mulier, si viro talia contigerint. Si igitur vir interim aliam duxerit uxorem, et prior iterum mulier de captivitate reversa fuerit, eam accipiat, posterioremque dimittat. Similiter autem et illa, sicut superius diximus, si viro talia contigerint, faciat.¹

§ 25. Maritus non debet uxorem suam nudam videre.

§ 26. Puer usque in xv. annos sit in potestate patris sui, postea seipsum potest facere monachum, si vult.²

§ 27. Puella vero XVI. vel XVII. annorum sit in potestate parentum; post hanc ætatem, non licet parentes ejus dare eam in matrimonium, contra ejus voluntatem.

§ 28. Pater filium suum VII. annorum, necessitate compulsus, potestatem habet tradere in servitium; deinde, sine voluntate filii, licentiam tradendi non habet.

§ 29. Homo XIII. annorum sese potest servum facere.

§ 30. Non licet homini a servo suo tollere pœcuniam quam ipse labore suo adquisivit; si autem fecerit, restituat ei quod injuste abstulit, et pœniteat

¹ Si cujus uxorem hostis abstulerit, et ipse eam adipisci non potest, licet aliam tollere: melius est sic facere quam fornicari. Si iterum posthæc uxor illa venerit ad illum, non debet recipi, si aliam habet; sed illa tollat aliud virum, si unum ante habuerit. Eadem sententia de servis transmarinis. In tertia propinquitate carnis licet nubere, secundum Græcos, sicut in lege scriptum est: in quinta, secundum Romanos; tamen in tertia non solvunt, si post factum fuerit. Ergo in quinta generatione conjugantur; in quarta, si inventi fuerint, non separentur. In tertia tamen propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum ejus. Æqualiter vir conjungitur in matrimonio his qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suæ consanguineis post mortem uxoris. Duo quoque fratres duas sorores possunt habere; et pater filiusque matrem et filiam. Maritus qui cum uxore sua dormierit, lavet se antequam intret in æcclesiam. *P.Q. add.*

² Puella autem XIII. annorum sui corporis potestatem habet. *P.Q. add.*

judicio sacerdotis. § 31. Si quis vir uxorem suam invenit adulteram, et non vult dimittere eam, sed in matrimonio suo adhuc habere, annis duobus pœniteat, duos dies in ebdomada, et ¹III. XL^{mas}; aut quamdiu ipsa pœniteat, abstineat se a matrimonio ejus; quia adulterium perpetravit illa; ipsa vero VII. annos pœniteat. § 32. Si uxoratus uxorem alterius polluit, VII. annos pœniteat. § 33. Qui uxorem simul habet et concubinam, non communicet; tantum unius mulieris conjunctione sit contentus; alias vero vivens, abjiciatur donec desinat, et ad pœnitentiam revertatur; et quando ad pœnitentiam venerit, I. annum pœniteat, et in secundo anno III. XL^{mas}. cum legitimis feriis.

XX. DE INCESTUOSIS.

§ 1. Si quis monacham, quam Dei ancillam appellant, in conjugio duxerit, anathema sit. § 2. Si quis commatrem spiritalem in conjugio duxerit, anathema sit. § 3. Si quis fratris uxorem duxerit in conjugio, anathema sit. § 4. Si quis neptam duxerit in conjugio, anathema sit. § 5. Si quis proneptam aut abneptam duxerit in conjugio, anathema sit. § 6. Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit in conjugio, anathema sit. § 7. Si quis novercam, aut nurum suam, vel socrum suam, duxerit in conjugio, anathema sit. § 8. Si quis privignam suam duxerit in conjugio, anathema sit. § 9. Si quis viduam, nisi desponsaverit, furatus fuerit in uxorem, cum consentientibus eis, anathema sit. § 10. Si quis uxorem legitimam habens, et cum filia ejus, quæ privigna dicitur, forsitan nesciens concubuerit, id est, aut nimio potu sopitus, vel etiam æstimans quod propria uxor sit, V. annos pœniteat, I. in pane et aqua. Si vero scienter taliter peccat, VII. vel XIII. annos, II. in pane et aqua. Illa vero, si invita passa est, III. annos pœniteat. Si consentiens est, VIII. pœniteat, dimidium in pane et aqua, et nunquam postea taliter se commisceant. § 11. Si quis sponsam habens, sorori ejus forsitan vitium intulerit, et cohæserit tanquam suæ, hanc autem uxorem duxerit, id est desponsatam, illa vero quæ corrupta est laqueo se peremit; omnes autem hi, qui in hujus facto consentientes sunt, X. annos in pane et aqua redigantur, secundum statuta canonum. § 12. Mulier si duobus fratribus nupserit, abjici eam debere oportet usque ad diem mortis; sed

propter humanitatem, in extremis suis, sacramento reconciliari oportet: illa tamen, ut, si forte sanitatem recuperavit, matrimonio soluta, ad pœnitentiam admittatur. Quod si defuncta fuerit mulier hujusmodi consortio constituta, difficilis erit pœnitentia in vita remanenti; quam sententiam tam viri quam mulieres tenere debent. § 13. Si quis cum matre fornicaverit, xv. annos pœniteat, et nunquam mutet, nisi in die Dominico.¹

§ 14. Si cum filia vel sorore fornicaverit, ²similiter pœniteat.

§ 15. Si quis cum duabus cognatis scienter fornicationem fecerit, primitus anathematizetur, deinde x. annos pœniteat. Similiter et illæ, si consentientes sunt. Si vero quis ignoranter taliter peccat, viii. annos pœniteat; similiter et illa.

§ 16. Qui cum fratre naturali fornicaverit, ab omni carne se absteineat xv. annis.

§ 17. Si mater cum filio suo parvulo fornicationem imitatur, ³ii. annos pœniteat, et iii. xl^{mas}, ac legitimas ferias, et diem i. in unaquaque ebdomade jejundet ad vesperam.

§ 18. Si quis cum spiritali matre peccaverit, primitus, sicut superius dictum est, a sancta æcclesia anathematizetur, deinde viii. annos pœniteat, et nunquam postea cum illa se conjungat. Similiter et illa pœniteat, si ei consentit. Si invita passa est, v. annos.

§ 19. Si quis cum pronepta, aut abnepta, vel cum trinepta peccaverit, primitus separetur a cœtu fidelium, deinde pœniteat vi. vel vii. vel x. annis, et ulterius non se cum talibus conjungat. Similiter et illa pœniteat, si ei consentit. Si vero invita passa est, iii. annos; quia scriptum est: 'Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus.' Et iterum: 'Anima quæ fecerit quippiam ex istis, peribit de medio populi sui.' Item in lege: 'Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus.' Item: 'Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis.' Item: 'Qui enim duxerit uxorem fratris sui, rem facit illicitam; quia turpitudinem fratris sui revelavit.' Item: 'Cum uxore proximi tui non coibis, nec seminis commixtione maculaberis.' Alibi quoque scriptum est: 'Inter sex igitur propinquitatis gradus, ad conjugalem copulam nemini accedere convenit, nec eam quam aliquis ex propria consanguini-

¹ Similiter alio modo dicitur, ut cum peregrinatione perenni, vii. annos peniteat. *N. add.*

² xiiii. *P.*

³ iii. annos se absteineat a carne, et diem unum jejundet in ebdomada usque ad vesperam. *N. Reg.*

nitatem conjugem habuit, in conjugium ducere nulli profecto Christianorum licet, vel licebit; quia incestuosus talis coitus abhominabilis est Deo.' Item: 'Si quis autem de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit in conjugio, primitus anathematizetur, deinde vii. vel x. annos pœniteat. Similiter et illa, si consensit.' Si quis vero ignoranter taliter peccat, iii. vel v. annos pœniteat. § 20. Gregorius dicit: 'Si quis monacham, vel commatrem spiritalem, vel fratris uxorem, vel neptam, vel novercam, vel consobrinam, vel de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit.' Item: 'Si quis cum duabus cognatis fornicationem fecerit, primitus anathematizetur, deinde vii. vel x. annos pœniteat. Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.' § 21. Si quis cum noverca sua, aut nuru, aut socru, peccaverit, anathematizetur, sicut superius dictum est, deinde x. annos pœniteat. Similiter illæ, si consentientes sunt. Si invitæ passæ sunt, vii. annos pœniteant. § 22. Si uxoratus cum uxore cognati sui frequenter peccat, primitus anathematizetur, deinde viii. annos pœniteat. Similiter et illa, si ei consentit. Si vero invita passa est, v. annos. § 23. Si quis concubinam habens eamque dimiserit, ac legitime uxorem duxerit, si forte postea frater ejus aut propinquus cum ea scienter peccaverit, primitus, propter tam nefariam rem, ab æcclesia separetur, deinde x. annos pœniteat. Similiter illa, si ei consentit. Si vero invita passa est, vii. annos pœniteat. § 24. Si pater et filius cum una fœmina scienter peccaverint, primitus anathematizentur, deinde xv. annos pœniteant, et nunquam cum illa se jungant. Si vero ignoranter taliter peccaverint, id est, ut illa illum cum quo primitus peccaverat celat, ut liberior cum sequenti possit peccare, xii. annos pœniteant; illa vero abjiciatur usque ad mortem; verumtamen in extremis reconciliari oportet. § 25. Si quis cum illa fœmina peccaverit, quam cognatus suus in conjugio habuerit, anathematizetur, deinde vii. annos pœniteat. Similiter illa, si consentiens est ei. Si vero invita passa est, iii. annos pœniteat. § 26. Si quis cum illa fœmina scienter peccaverit, cum qua forsitan avunculus, vel alius quislibet cognatus suus fornicationem perpetraverit, anathematizetur primitus, deinde vii. annos pœniteat. Similiter et illa, si consentiens est. Si vero invita passa est, v. annis pœniteat. Si vero quis ignoranter taliter peccaverit, v. annos pœniteat, et nunquam se cum talibus copulet.

XXI. DE HOMICIDIIS.

§ 1. Qui voluntarie homicidium fecerint, pœnitentiæ quidem jugiter se submittant; circa exitum autem vitæ communione digni habeantur. § 2. Qui non voluntarie sed casu homicidium perpetraverit, v. annos pœniteat. § 3. Mulieres quæ fornicantur et partus suos necant, et eas quæ agunt secum, ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem diffinitio usque ad exitum vitæ eas ab æcclesia removet; nunc humanius diffinitum est, ut x. annos pœniteant. § 4. Mulier partum suum ante dies xl. sponte perdens, annum pœniteat. Si vero post xl. dies, ¹iii. annos pœniteat.¹ Si vero postquam animatus fuerit, quasi homicida, id est, x. annos; sed distat multum, utrum paupercula, pro difficultate nutriendi, an fornicaria, causa sui sceleris celandi, faciat. § 5. ²Mulier si voluntarie abortum fecerit, x. annos pœniteat.² § 6. Mulier si aliquem interemerit malitia sua, id est, per poculum aut per artem aliquam, ³viii. annos pœniteat. Si paupercula est, ⁴v. annos. § 7. Si mater filium suum occiderit, xv. annos pœniteat, et nunquam mutet, nisi die Dominico, et festis diebus. § 8. Si mulier paupercula filium suum occiderit, vii. annos pœniteat.⁵ § 9. Si quis occiderit monachum, vel clericum, arma relinquat, et Deo serviat. Quod si hoc noluerit, vii. annos peniteat, ⁶si casu perpetraverit; si autem voluntarie fecerit, usque ad exitum vitæ peniteat.⁶ § 10. Qui autem æpiscopum, vel presbiterum, aut diaconum occiderit, regis iudicium est de eo. § 11. Si quis laicus laicum, odii meditatione, ⁷vel possidendæ hereditatis ejus causa, voluntarie occiderit, sicut superius dictum est, usque ad exitum vitæ pœniteat; verum in extremis, communionem mereatur consequi.⁷ § 12. Si quis servum proprium, sine conscientia iudicis, occiderit, excommunicationem, vel pœnitentiam biennii, reatum sanguinis emundabit.

¹ut homicida peniteat. *N.*

²Mulieres que abortivum faciunt antequam animam habeat, i. annum, vel iii. xl^{mas}, vel xl. diebus, juxta qualitatem culpæ, peniteant; et postea, id est post xl. dies accepti seminis, ut homicida peniteat, id est iii. annos in iii^{ra}. feria et vi. et in iii. xl^{mis}. Hoc secundum canones decennium iudicatur. *N. add.*

³vii. *Reg.*

⁴iiii. *Reg.*

⁵In canone dicitur, si homicida sit, x. annos peniteat. *N. add.*

⁶in iudicio episcopi est. *N.*

⁷si non vult arma relinquere, peniteat vii. annos; sine carne et vino iii. annos. *N. Hr. M.*

§ 13. Si fæmina, furore zeli accensa, flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam cruciatu effundat, et quod incertum sit, voluntate an casu occiderit; si voluntate, vii. annos; si casu, per quinquennii tempora, ac legitima pœnitentia, a communione placuit abstinere. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

§ 14. Si servus per jussionem domini sui hominem occiderit, ¹xL. dies in pane et aqua pœniteat; in tribus xL^{mis}. cum legitimis feriis, a carne et potu abstineat. Dominus vero ejus, qui hoc jussit, x. annos pœniteat.

§ 15. Qui occiderit hominem in publico bello cum rege, ²ut supra de servo, similiter pœniteat.

§ 16. Si clericus homicidium fecerit, et proximum suum occiderit, usque ad exitum vitæ, sicut superius dictum est, pœniteat. Si vero casu fecerit homicidium, x. annos pœniteat.

§ 17. Si diaconus et presbiter homicidium fecerint, deponantur, et pœniteant judicio æpiscopi.

§ 18. Si quis patrem aut matrem casu occiderit, xv. annos pœniteat. Si quis voluntarie tale homicidium fecerit, duriter valde exul, usque ad exitum vitæ pœniteat.

§ 19. Si quis casu filium suum occiderit, xii. annos pœniteat. Si vero voluntarie, usque ad exitum vitæ, exul pœniteat.

§ 20. Qui casu patrem vel matrem vulneraverit, ii. annos pœniteat. Si voluntarie fecerit, eumque volens occidere, vii. annos pœniteat.

§ 21. Si quis forte casu fratrem, aut sororem, aut avunculum, vel patruum, aut amitam, vel quemlibet propinquum, occiderit nolens, x. annos pœniteat. Si vero per iram vel odium quis tale homicidium fecerit, duriter exul, usque ad exitum vitæ pœniteat.

§ 22. ³Si quis clericus, pro ultione propinqui, aut pro vindicta fratris, hominem occiderit, x. annos pœniteat. ‘Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus.’ Et iterum: ‘Non vosmetipsos defendentes, karissimi, sed date locum iræ.’ Si vero vult reddere propinquis pæcuniam æstimationis, brevior erit pœnitentia.⁴

§ 23. Si laicus alium percusserit baculo et lapide, et sanguinem effuderit, xL. dies in pane et aqua pœniteat; si clericus L. dies; si

¹xL. diebus abstineat se ab ecclesia. *N.*

²xL. dies peniteat. Si per iram, iii. annos; si casu i. annum. Si per poculum vel artem aliquam, iiij. annos aut plus. Si per rixam, annos x. peniteat. *N.*

³Qui occiderit hominem pro vindicta fratris, iii. annis peniteat. In alio loco, x. annos dicitur penitentia. Homicida autem x. vel vii. annis. *N. Hr. M.*

⁴ i. e. dimidio spatii. *N. add.*

diaconus vi. menses; presbiter annum i. pœniteat. § 24. Si quis liber, jubente seniore suo, hominem innocentem occiderit, annum i. in pane et aqua pœniteat, et sequentes duos, iii. xl.^{mas}, cum legitimis feriis, in pane et aqua. § 25. Qui per rixam ictu debilem vel deformem hominem fecerit, reddat impensas in medicos, et maculæ precium, et opus ejus donec sanetur restituat, et dimidium annum pœniteat.¹ § 26. Qui ad feriendum hominem surrexerit, volens eum occidere, iii. septimanas in pane et aqua pœniteat. Quod et si vulneraverit eum, xl. dies in pane et aqua pœniteat. Si clericus fuit, vii. menses; si vulneraverit eum, annum totum. Si diaconus vel presbiter, annum totum; si vulneraverit, ii. annos pœniteat. Sed et pœcuniam pro modo vulneris, licet lex non commendat, cui inflixit tribuat, ne lesus scandalizetur. § 27. Qui ictum proximo dederit, et non nocuit, iii. dies in pane et aqua pœniteat. Si clericus est, vii. dies; subdiaconus, x. dies; diaconus, xv. dies; presbiter, xx. § 28. Si quis quodlibet membrum voluntate sua truncaverit, iii. annos pœniteat, i. ex his in pane et aqua. § 29. Si quis laicus amputaverit sibi virilia, iii. annos pœniteat, i. in pane et aqua; quia sui est insidiator existens; clericus iii. annos. § 30. Si quis in gradu est, et semetipsum abscidit, omnino dampnetur; quia suus est homicida, et ejus conditionis inimicus. § 31. Parvuli invicem percutientes se, aut vapulent, aut vii. dies pœniteant. § 32. Si vero adolescentes se percutiunt, ita ut sanguinem effundant, xl. dies pœniteant. § 33. Qui præbent ducatum barbaris, iii. annos pœniteant, si tamen non acciderit strages Christianorum: si vero strages Christianorum acciderit, vel incendium æcclesiæ, projectis armis, usque ad mortem, mundo mortui, pœniteant. § 34. Infans infirmus et paganus, commendatus presbitero, si moritur sine baptismo, presbiter depônatur. Si neglegentia parentum fuerit, ²iii. annos pœniteant, i. in pane et aqua.⁷ § 35. Si quis ad homicidium faciendum consenserit, et factum fuerit, vii. annos pœniteat, i. in pane et aqua. Si quis voluit et non potuit facere, iii. annos, dimidium in pane et aqua. § 36. Si quis laicus infantem suum oppres-

¹ Si non habuerit, unde reddat, an. i. pœniteat. *P. add.*

² i. annum peniteat. Et si moritur infans trium annorum sine baptismo, iii. annos peniteant pater et mater. Hoc quodam tempore, quia contigit ad eum delatum, sic judicavit. Qui necat filium suum sine baptismo, in canone, x., sed per concilium, vii. annos peniteat. *N.*

serit, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua. Similiter et clericus, vel plus observet; diaconus VI. annos; presbiter VII. annos. § 37. Si quis per iram alium percusserit, et sanguinem fuderit, aut debilitaverit, solvat ei primo mercedem, et medicum quærat. Si laicus est, ¹XL. dies in pane et aqua pœniteat; clericus, ²III. XL^{mas}; diaconus, VI. menses; presbiter annum I.³ § 38. Si quis ignoranter alium cum aqua calida superfuderit, eumque *incenoverit, ita ut infra diem tertium animam cruciatu effundat, V. annos pœniteat, I. in pane et aqua. Si vero mortuus non fuerit, solvat ei primo mercedem, deinde XL. dies in pane et aqua pœniteat. Si laicus per ⁴scandalum [sanguinem] effuderit, reddat illi quantum nocuit; et si non habet unde reddat, solvat opera proximi sui quamdiu ille infirmus est, et post XL. dies in pane et aqua pœniteat. § 39. Qui hominem casu occiderit, XL. dies abstineat ab æcclesia, et jejundet in pane et aqua, et postea suprascriptam pœnitentiam agat.

* sic MS.

XXII. DE FALSO TESTIMONIO ET MENDACIO.

§ 1. Falsos testes a communione æcclesiastica summovent, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa deleverint. § 2. Si quis per cupiditatem falsum testimonium dixerit, VII. annos pœniteat, III. ex his in pane et aqua. Qui autem consenserit ei, V. annos pœniteat, I. in pane et aqua. § 3. Si quis propter odium falsum testimonium super alterum dixerit, VII. annos pœniteat, III. in pane et aqua; quia scriptum est: 'Falsus testis non erit impunitus.' Et iterum: 'Qui falsum testimonium profert contra proximum suum, extinguatur lucerna ejus in die ultimo.' § 4. Qui falsum testimonium dicit, placet primum proximo suo, deinde suprascriptam pœnitentiam agat. § 5. Si quis mendacium dixerit per ignorantiam, et non nocuit, confiteatur ei cui mentitus est, et sacerdotis iudicio hora tacendi dampnetur, vel XII. psalmos cantet. Si vero scienter mendacium dixerit, et alteri nocere desiderat, et tamen ei non nocuit, quia non potuit, XV. dies in pane et aqua pœniteat. § 6. Si quis pro cupiditate mendacium dixerit, ut inde aliquid adquirere valeat, placet ei cui frustravit, et jejundet ebdomadas IIII. in pane et aqua. § 7. Illi vero qui

¹ xx. P.

^{2'} xxx. P.

³ Episcopus II. annos et VI. menses. P. add.

⁴ dolum P.

semper mentiendi [causa] huc illucque discurrunt, et per hoc multa dampnabilia adquirunt, sed ad pœnitentiam convertunt, primitus omne mendacium exsecrare debent, sicut Apostolus jubet: ‘Deponentes igitur omne mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo;’ deinde v. annos pœniteant, i. in pane et aqua; quia scriptum est: ‘Perdes omnes qui locuntur mendacium.’

XXIII. DE FURTO, ET INCENDIO, ET SEPULCHRORUM VIOLATORIBUS.

§ 1. Si quis aliquid de ministeriis sanctæ æcclesiæ furatus fuerit, aut neglexerit, vii. annos pœniteat, iii. ex his in pane et aqua, et reddat integrum quod abstulerit. § 2. Si quis furtum capitale commiserit, id est, quadrupedia furatus fuerit, vel domum effregerit, ‘aut quælibet meliore præsidio’ furatus fuerit, laicus iiii. annos pœniteat, i. in pane et aqua; clericus v. annos, i. in pane et aqua; subdiaconus vi. annos, ii. in pane et aqua; diaconus vii., iii. in pane et aqua; presbiter x., iiii. in pane et aqua; episcopus xii., v. in pane et aqua. § 3. Si quis de minoribus semel furtum fecerit, reddat proximo suo quod furatus fuerit, et iii. xl^{mas}. in pane et aqua pœniteat. Si reddere non potuerit, annum i. pœniteat, iii. xl^{mas}. in pane et aqua. Si sæpius fecerit, et non habet unde reddat, annum i. in pane et aqua pœniteat, et iii. annos iii. xl^{mas}, et elemosinam de proprio labore pauperibus tribuat, et sic postea in Pascha reconcilietur. § 4. Qui sæpe furtum fecerit, vii. annos pœniteat, vel ut sacerdos iudicat, juxta quod componi potest quibus nocuit, et semper debet reconciliari ei quem offendebat, et restituere juxta quod nocuit, et indigentibus de proprio labore largiter tribuere, sicut apostolica jubet doctrina: ‘Qui furabatur, inquit, jam non furetur, sed magis laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus;’ et multum breviiavit pœnitentiam ejus, id est, dimidium spatium. Si vero noluerit, aut non potest, constitutum tempus pœniteat per omnia. § 5. Ille vero qui sæpe fures in domum suam suscipit, et cum eis prædam illorum dividit, vicinisque suis semper insidiator existens; primo illorum societatem declinet, et in susceptione pauperum, quantum potest, studiose insistas, et vii. annos pœniteat, ii. in pane et

¹et quæcumque majoris præsidii. *Ecgb. Pœnit. Lat.*

aqua. § 6. Puer x. annorum aliquid furtum faciens, vii. dies pœniteat. § 7. Puer xx. annorum aliquid furtum scienter comedens, vii. dies pœniteat, in pane et aqua. Si vero ignoranter fecerit, et postea cognoverit, iiii. dies in pane et aqua pœniteat. § 8. Si quis scienter carnem vel cybum quod furatum est sæpe manducat, ii. annos a carne abstineat. Si vero propter inopiam, fame cogente, hoc fecerit, i. annum pœniteat. § 9. Si quis vero carnem ignoranter vel cybum quod furatum est, manducat, et postea cognoverit, i. annum a carne abstineat. Si vero pauper est, iiii. xl^{mas}. cum legitimis feriis. § 10. Qui semel furatur cybum vel potum, xl. dies in pane et aqua pœniteat; si iterum, iiii. xl^{mas}; si iii^o., i. annum pœniteat; si vero, iiii^o., ii. annos; si v^o., iii. annos, vel quousque hoc vitium dimittat. § 11. Si quis alii consentit ut furtum faciat, et tamen hoc non cum illo dividat, si capitale furtum est, iiii. annos pœniteat; si modicum, iiii. xl^{mas}, aut quadraginta dies, vel etiam sicut sacerdos iudicat, juxta qualitatem culpæ; quia scriptum est: ‘Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.’ § 12. Si quis laicus de monasterio monachum duxerit ¹furtim, ac per hoc propositum suum reliquerit, aut intret in monasterium Deo servire, ²vel vii. annos pœniteat.’ Si laicus monachum duxerit in furtum, similiter pœniteat. § 13. Si quis servum alterius, vel quemcunque hominem, furtu quolibet, malo ingenio, in captivitatem duxerit aut transmiserit, ²vii. annos, ⁴ii. in pane et aqua. § 14. Si quis sepulchrum violaverit, vii. annos, iiii. in pane et aqua. § 15. Si quis patrem vel matrem expulerit, impius vel sacrilegus iudicandus est, sicut apostolica insinuat doctrina: ‘Qui curam suorum, et maxime domesticorum,’ inquit, ‘non providet, fidem denegat, et est infideli deterior;’ tanto tempore pœniteat, quanto in impietate exstiterit. § 16. Si quis domum vel arcam cujuscunque voluntarie igne concremaverit, iiii. annos pœniteat, i. in pane et aqua. § 17. Pæcuniæ quæ in alia provincia⁵ rapta fuerit, id est, rege alio superato, tertia pars ad æcclesiam tribuatur, vel pauperibus; quia jussio regis erat. Qui vero eam rapuerit, xl. dies pœniteat. § 18. Si quis per necessitatem furatus fuerit cybaria, vel vestem, sive

¹ furtim *N.* in furtum *O.*

² aut humanum subeat servitium. Pecunia æcclesiis furata sive rapta, reddatur quadruplum; sæcularibus duplum. *N.*

³ iiii. *Reg.*

⁴ i. *Reg.*

⁵ ab hoste superato *N. add.*

quadrupedem, per famem, aut per nuditatem, illi venia datur; tamen jejUNET III. XL^{mas}.; et si reddiderit quod furatus fuerit, non cogetis eum jejunaRE, nisi ebdomadas II. § 19. Si quis caballum, aut bovem, aut jumentum, vel vaccam, sive cybaria, vel alia pecora, per necessitatem fuerit furatus, unde familiam suam nutriat, III. XL^{mas}. cum legitimis feriis a carne absteineat. § 20. Si quis aurum, vel argentum, vel vestem, aut aliam rem perditam in via, aut in agro, vel in silva, invenerit, reddat eam illi qui eam perdiderat; si autem timet eam reddere, ne forte aliquid dampnum propter hoc paciatur, I. annum, vel II., aut III. pœniteat; juxta qualitatem culpæ, vel magnitudinem rei perditæ, judicio sacerdotis pœniteat. § 21. Qui fraudatum comedit et scit, et est inops, vel ebes, VII. dies pœniteat; qui sæpe faciunt, III. XL^{mas}. vel annum. § 22. Si quis latronem in furtu compræhenderit, et eum ligaverit, ac in custodia ponit, ibique, sine judicio comitis ac judicum, mortuus fuerit, v. annos pœniteat; quia contra mandatum Domini fecit, ubi dicit:

* * * *

XXIV. DE PERJURIO.

§ 1. Si quis scienter perjurium fecerit, laicus ¹III. annos; clericus v.; subdiaconus VI.; diaconus et monachus ²VII.; presbiter x.; æpiscopus XII. § 2. Qui perjurium fecerit in æcclesia, aut in sancto Evangelio, sive in reliquiis Sanctorum, XI. annos pœniteat; si in manu æpiscopi, vel presbiteri, aut diaconi, seu in altare, vel in cruce consecrata perjurat, III. annos pœniteat; si vero in cruce non consecrata perjurat, I. annum pœniteat; si autem in manu hominis laici juraverit,³ nihil est. § 3. Qui perjurat sciens, compulsus a domino suo, III. XL^{mas}. pœniteat, et legitimas ferias. § 4. Qui ducit alium in perjurium ignorantem, VII. annos pœniteat. § 5. Qui ductus est in perjurium ignorans, et postea cognoscit, annum I. pœniteat. § 6. Qui suspicatur quod in perjurium ducitur, et tamen jurat per consensum, II. annos pœniteat. § 7. Si quis coactus pro qualibet causa necessitatis perjurat, III. XL^{mas}.; alii judicant ut III. annos pœniteat, I. ex his in pane et aqua. § 8. Si quis laicus per cupiditatem perjurat, totas res suas vendat, et donet pauperibus, et conversus tondat se, et intret in monasterium, [et] usque ad mortem serviat Deo; si autem hoc non vult, aut

¹ III. *Reg.*

² VIII. *Reg.*

³ apud Grecos *N. add.*

non poterit, x. annos pœniteat. § 9. Si vero non per cupiditatem, sed per mortis periculum, incurrit juramentum, iii. annos inermis, exul pœniteat, i. in pane et aqua, et ii. abstineat se a carne et vino; dimittat pro se servum, aut ancillam ingenuam, si habet; si vero non habet, in aliis rebus, quantum potuerit, elemosinam faciat; et post annos v. iudicio sacerdotis communicet.

XXV. DE RAPINA, ET DE USURA, ET QUI HOSPITES NON RECIPIT, ET MANDATA EVANGELICA NON IMPLET.

§ 1. Apostolus per Spiritum Sanctum ita pronuntiat, dicens: 'Neque rapaces regnum Dei possidebunt.' § 2. Si quis, per potestatem aut quodlibet ingenium, res alienas malo ordine invaserit vel tulerit, primitus reddat hoc quod abstulerat, deinde iii. annos, i. in pane et aqua. § 3. Si quis usuras undecunque exigerit, iii. annos, i. in pane et aqua. § 4. Quicumque hospitem non receperit in domum suam, sicut Dominus præcipit, et regna cœlorum promittit, ubi dicit: 'Venite benedicti Patris mei, percipite regnum;' quantum tempus hospites non receperit, et mandata evangelica non implevit, nec pedes pauperum lavit, nec elemosinam fecit, tanto tempore pœniteat in pane et aqua, si non emendat. § 5. Qui repetit auferenti ea quæ sunt contra interdictum Domini, tribuat indigentibus ea quæ repetivit. § 6. Clericus habens superflua, donet ea pauperibus; sin autem, excommunicetur. § 7. Si quis laicus thesaurizat sibi superflua in crastinum tempus, tribuat illa pauperibus; si autem hoc non vult, audiat quod scriptum est: 'Thesaurizat, et ignorat qui congregabit ea.' Talis, si ad pœnitentiam conversus fuerit, primitus ea quæ thesaurizavit pauperibus tribuat, deinde, iudicio sacerdotis, iii. annos pœniteat.¹ § 8. Item cupidus, avarus, rapax, superbus, ebriosus, invidus, detractor, vel fratri suo odio habens, maledicus, et his similia, quæ enumerare longum est, iii. annos pœniteant, et juxta vires suas elemosinam faciant.

XXVI. DE EBRIETATE ET VOMITU.

§ 1. Apostolus dicit: 'Neque ebriosi regnum Dei posside-

¹ Furatus consecrata iii. annos peniteat sine pinguedine, et tunc communicet. *N. add.*

bunt.' § 2. Si quis æpiscopus, presbiter, diaconus, vel quis ordinatus, in consuetudine ebrietatis vitium habuerit, aut desinat, aut deponatur. § 3. Si quis presbiter, aut diaconus, per ebrietatem vomitum facit, XL. dies cum pane et aqua pœniteat; subdiaconus xxx. dies; clericus xx.; laicus xv. Si monachus per ebrietatem vomitum facit, xxx. dies pœniteat. § 4. Æpiscopus si per ebrietatem, vel voracitatem, evomuerit eucharistiam, xc. dies pœniteat; presbiter Lxx.; diaconus et monachus Lx.; clericus xl.; laicus xxx. Si infirmitatis causa, vii. diebus unusquisque; quidam psalterium, quidam bis psalterium. § 5. Si vero sacrificium in ignem projecit vel in flumen, c. psalmos cantet. § 6. Si canes comedunt tale vomitum, c. dies pœniteat, si scit; si non scit, xl. § 7. Si fidelis laicus per nequitiam inebriat alterum, xl. dies pœniteat. § 8. Si quis presbiter, aut diaconus, vel monachus, subdiaconus, clericus, aut laicus, per infirmitatem, vomitum facit, sine culpa est. § 9. Si quis longo tempore se abstinerit, et in consuetudine non erat ei multum bibere vel manducare, aut pro gaudio in Natale Domini, aut in Pascha, aut pro alicujus Sanctorum commemoratione, faciebat vomitum, et tunc plus non accepit quam decretum est a senioribus, nihil nocet. Si æpiscopus jusserit, non nocet, nisi ipse similiter faciat.¹ § 10. Si sacerdotes se inebriant per ignorantiam, vii. dies pœniteant in pane et aqua; si per negligentiam faciunt, xv. dies; si per contemptum, xl. dies pœniteant; diaconi et monachi iiii. ebdomadas; subdiaconi iii.; clerici ii.; laici i. ebdomadam. § 11. Qui cogit hominem ut inebrietur, humanitatis causa, xx. dies pœniteat; si per odium facit, ut homicida judicetur. § 12. Si quis presbiter, aut diaconus, vel quislibet clericus, tantum bibit ut psallere non possit, stupens in lingua sua, xii. dies in pane et aqua pœniteat, et deleat peccatum suum. § 13. Qui superfluam ventris distensionem doloremque saturitate sentit, id est, usque ad vomitum, sine infirmitate, vii. dies cum pane et aqua pœniteat. § 14. Qui vero inebriantur vino vel cervisia, contra præceptum

¹ Si laicus fidelis pro ebrietate vomitum facit, xv. dies peniteat. Qui vero inebriatur contra Domini interdictum, si votum sanctitatis habuerit, vii. dies in pane et aqua, vel xx. sine pinguedine peniteat; laici sine cervisia. Qui per nequitiam inebriat alium, xl. dies peniteat. Qui pro satietate vomitum facit, iii. dies peniteat; si cum sacrificio cum mō, vii. dies peniteat; si infirmitatis causa, sine culpa. *N. add.*

Domini Salvatoris ac Apostolorum ejus, (hoc est ebriositas, quando statum mentis mutant, et linguæ balbutiunt, et oculi turbantur, et vertigo erit capitis, et ventris distensio, ac dolor sequitur), laicus ebdomadam i. cum pane et aqua pœniteat; clericus ebdomadas ii.; subdiaconus xv. dies; diaconus et monachus ebdomadas iii.; presbiter iii.; episcopus v. § 15. Si quis clericus, ante horam canonicam, causa gulæ, cybum sumit, non infirmitatis necessitate, careat cœna, vel duos dies in pane et aqua pœniteat.

XXVII. DE IDOLATRIA ET SACRILEGIO, ET QUI ANGELOS COLUNT, ET MALEFICOS, ARIOS, VENEFICOS, SORTILEGOS, DIVINOS, ET VOTA REDDENTES NISI AD ÆCCLESIAM DEI, ET IN KALENDAS JANUarii IN CERVULO ET IN VITULA VADIT, ET MATHEMATICOS, ET EMISSORES TEMPESTATUM.

§ 1. Apostolus dicit: 'Neque idolis serviens regnum Dei possidebit.' Si quis immolat dæmonibus in minimis, i. annum pœniteat; qui in magnis, x. annos. § 2. Si quis manducaverit vel biberit per ignorantiam juxta fanum, promittat quod deinceps nunquam reiteret, et xl. dies in pane et aqua pœniteat. Si vero per contemptum hoc fecerit, id est, postquam sacerdos ei prædicavit quod sacrilegium hoc erat, et mensa demoniorum, iii. xl^{mas}. in pane et aqua pœniteat. Si vero pro cultu dæmonum, et honore simulacri, hoc fecerit, iii. annos pœniteat. § 3. Si quis secundo vel iii^o. immolat dæmoniis, iii. annos subjaceat pœnitentiæ; deinde duos, sine oblatione communionis; tertio v., id est post quinquennium, ad perfectionem suscipiatur. § 4. ¹Si quis manducaverit hoc quod idolis est immolatum, et non fuit ei necessitas, jejUNET ebdomadas xii. in pane et aqua; si vero pro necessitate fecerit, jejUNET ebdomadas vi.¹ § 5. Si qui simul celebrant festivitatem in locis abhominandis gentilium, et suam æscam ibi deferentes, simulque comederint, placuit eos biennio subjacere

¹ Qui cibum immolatum comederit, deinde confessus fuerit, sacerdos considerare debet personam, in qua ætate, vel quomodo edoctus, aut qualiter contigerit; et ita auctoritas sacerdotalis circa infirmum moderetur. Et hoc in omni penitentia semper et confessione omnino, in quantum Deus adjuvare dignetur, cum omni diligentia conservetur. *N.*

pœnitentiæ, et suscipi ad oblationem, in qua biennio perdurantes, tunc ad perfectionem suscipi; et post oblationem unumquemque spiritum probare, et vitam singulorum discutere. § 6. Si quis sacrilegium fecerit, id est, quod aruspices

vocat, qui auguria colunt per aves, aut quocumque auguraverit malo ingenio, III. annos pœniteat, I. ex his in pane et aqua. § 7. Non licet Christianos æcclesiam Dei derelin-

quere, et ire ad auguria, atque angelos nominare, et congregationes facere, quæ interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic occultæ idolatriæ serviens, quia dereliquit Dominum nostrum Jesum Christum, filium Dei, et se idolatriæ tradidit, * * *

§ 8. Non licet clericos vel laicos, magos aut incantatores, existere, aut facere philacteria, quæ animarum suarum vincula comprobentur; eos autem qui his utuntur, ab æcclesia pelli præcipimus. § 9. Si quis maleficio suo

aliquem perdiderit, ¹VII. annos pœniteat, ²III. ex his in pane et aqua. § 10. Si quis pro amore veneficus sit, et neminem

perdiderit, si laicus est, dimidium annum pœniteat; si clericus, I. annum in pane et aqua; si subdiaconus, II. annos pœniteat, I. annum in pane et aqua; si diaconus, ³III., duos in pane et aqua; si sacerdos, V. annos, III. in pane et aqua. Si autem per hoc mulieris partum quis deceperit, III. annos pœnitentiæ unusquisque supraugeat in pane et aqua, ne homicidii reus sit. § 11. Si quis ariolos quærit, quos divinos vocant, vel

aliquas divinationes fecerit, quia et hoc dæmoniacum est, V. annos pœniteat, III. ex his in pane et aqua. § 12. Si

quis sortes habuerit, quas Sanctorum contra rationem vocant, vel aliquas sortes habuerit, vel qualicunque malo ingenio sortitus fuerit, vel divinaverit, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua. § 13. Si qua mulier divinationes vel incantationes

diabolicas fecerit, I. annum pœniteat, vel III. XL^{mas}, vel XL. dies, juxta qualitatem culpæ pœnitentis. § 14. Si qua

mulier filium suum vel filiam super tectum pro sanitate⁴ posuerit, vel in fornace, VII. annos pœniteat. § 15. Qui

grana arserit ubi mortuus est homo, pro sanitate viventium⁵ et domus, V. annos, in pane et aqua⁶ pœniteat. § 16. Si

quis, pro sanitate filioli, per foramen terræ exierit, illudque spinis post se concludit, XL. dies in pane et aqua pœniteat.

¹ V. *Gr. M.*

² II. *Gr. M.*

³ III. *Gr. M.*

⁴ febris *N. add.*

⁵ et domus, V. annos, *N.* ebdomadas V., vel annum, *O.*

§ 17. ¹Qui divinationes expetunt, et more gentilium subsequuntur,⁷ aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, isti, si de clero sunt, abjiciantur; si vero sæculares, confessi pœnitentiæ quinquennio subjaceant, secundum regulas antiquitus constitutas.

§ 18. Si quis ad arbores, vel ad fontes, vel ad lapides, sive ad cancellos, vel ubicunque, excepto in æcclesia Dei, votum voverit, aut exsolverit, III. annos cum pane et aqua pœniteat; et hoc sacrilegium est, vel dæmoniacum. Qui vero ibidem ederit, aut biberit, I. annum pœniteat in pane et aqua.

* commutant? aut vetula vadit, id est, in ferarum habitus se *communicant,

et vestiuntur pellibus pecudum, et assumunt capita bestiarum; qui vero taliter in ferinas species se transformant, III. annos pœniteant; quia hoc dæmoniacum est.

§ 20. Si quis mathematicus est, id est, per invocationem dæmonum hominis mentem converterit, V. annos pœniteat, I. in pane et aqua.

§ 21. Si quis emissor tempestatis fuerit, id est maleficus, VII. annos pœniteat, III. in pane et aqua.

§ 22. Si quis ligaturas fecerit, quod detestabile est, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua.

§ 23. Qui auguria vel divinationes in consuetudine habuerit, V. annos pœniteat.

§ 24. Qui observat divinos, vel præcantatores, philacteria etiam diabolica, et somnia, vel herbas; aut V. feriam, honore Jovis, vel kalendas Januarii, more paganorum, honorat; si clericus est, V. annos pœniteat; laicus III. annos pœniteat.

§ 25. Qui student exercere quando luna obscuratur, ut clamoribus suis ac maleficiis sacrilego usu eam defendere confidunt, V. annos pœniteant.

§ 26. Qui in honore lunæ pro aliqua sanitate jejuna, unum annum pœniteat.

XXVIII. DE SODOMITIS ET MOLLIBUS, ET IMMUNDIS POLLUTIONIBUS.

§ 1. Nemo igitur fornicationem faciat, quia Apostolus dicit: 'Fornicarii regnum Dei non possidebunt.' Scriptumque est in lege: 'Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus; anima, quæ fecerit quippiam ex istis, peribit de medio populi.' Item in lege

¹De hoc in canone dicitur: Qui auguria, auspicia, sive somnia, vel divinationes quaslibet, secundum mores gentilium observant IV.

Dominus dicit: 'Qui dormierit cum masculo coitu fæmineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur.' Paulus itaque Apostolus dicit: 'Propter nequitiam enim hominum, tradidit illos Deus in passiones ignominiae; nam fæminæ eorum mutavere naturalem usum in eum usum qui est contra naturam; similiter et masculi, derelicto naturali usu fæminæ, exarsere in desideriis suis in invicem; masculi ergo in masculos turpitudinem operantes; et sicut non probavere Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt; repleti sunt autem omni iniquitate;' omnis enim immunda pollutio iniquitas est, et fornicatio dicitur. Item Apostolus dicit: 'Neque molles, neque masculorum concubitores, regnum Dei possidebunt.' § 2. Qui hoc vitio implicatus est duriter pœniteat, id est, æpiscopus XIII. annos pœniteat; presbiter XII.; diaconus VIII.; subdiaconus VIII.; clericus VII.; laicus V. annos pœniteat, et nunquam cum alio dormiat. § 3. Mollis vero vir semetipsum coinquinans, primo C. dies pœniteat; et si iterans, annum I. pœniteat. Si cum gradu est, addatur pœnitentia. § 4. Pueri se invicem manibus coinquantes, dies XL.; majores C. dies. § 5. Pueri se inter fæmora sordidantes, dies C.; majores vero III. XL^{mas}. ac legitimas ferias. § 6. Parvulus a majore puero obpressus, septimanam pœniteat; si consenserit, dies XV. § 7. Puer seipsum voluntarie polluens, XXX. dies; juvenis XL. § 8. Qui complexu feminae inlecebrosos osculo polluitur, dies XXX. § 9. Qui contactu ejus inverecundo ad carnem, III. menses pœniteat. § 10. Qui in turpiloquio polluitur, negligens, VII. dies pœniteat. § 11. Qui in pugnatione cogitationis et naturæ inquinatur nolens, VII. dies; vel quinquagenos psalmos canat, et IIII. et VI. feria jejundet ad nonam, vel ad vesperam. § 12. Puer XV. annorum semetipsum coinquinans, XL. dies pœniteat.¹ § 13. Qui per turpiloquium vel aspectum coinquinatus est, tamen non voluit fornicari temporaliter, XX. dies, vel XL. pœniteat. § 14. Si autem in pugnatione cogitationis violenter coinquinatus est, VII. dies pœniteat. § 15. Qui diu illuditur a cogitatione, tepidus est repugnans I. vel II. vel plurimos dies, quantum exigerit diuturnitatis cogitatio,

¹ Pueri qui fornicantur inter seipsos, judicavit ut vapulentur. Qui concupiscit fornicari sed non potest, XL. dies vel XX. peniteat. Si frequentaverit, si puer sit, XX. dies, vel vapuletur. *N. add.*

pœniteat. § 16. ¹Item sodomitæ annos v. Si in consuetudine est, annos vii. vel plus.⁷ Si monachi sunt, aut in gradu, vii. annos vel plus, sicut superius de unoquoque gradu scriptum est. Si parvulus oppressus talia patitur, x. dies pœniteat, vel psalmis aut continentia castigetur. § 17. Pueri ante xx. annos se invicem manibus coinquantes, et confessi, antequam communicent, xx. dies; si iteraverint post pœnitentiam, c. dies; si vero frequentius fecerint, separentur, et annum pœniteant. § 18. Minimi vero fornicationem imitantes et irritantes se manibus, coinquinati non sunt, propter immaturitatem, xx. dies; si vero frequenter fecerint, xl. dies pœniteant. § 19. ²Si sacerdos per turpiloquium seu aspectum coinquinatur, non tamen vult coinquinari, xx. dies pœniteat, vel quale sit delictum.⁷ § 20. Presbiter si osculatus est fæminam per desiderium, xx. dies pœniteat. § 21. Clericus si semen fuderit, vii. dies pœniteat; subdiaconus x.; diaconus et monachus ebdomadas ii.; presbiter xx. dies; episcopus xxx. dies. § 22. Item. Si presbiter per cogitationem semen fuderit, ³vii. dies pœniteat;⁷ æpiscopus xx. dies; diaconus et monachus vii. dies; subdiaconus iiii.; clericus ii.; laicus i. § 23. Item. Si presbiter tangit manum cum manu, iiii. ebdomadas; episcopus iiii.; diaconus et monachus xv. dies; subdiaconus xii.; clericus x.; laicus vii. § 24. Aliter. Si clericus manum cum manu tangit, xxx. dies vel xx. pœniteat; quanto magis alii gradus? § 25. Qui in somno, non voluntate, pollutus sit, surgat, cantetque vii. psalmos pœnitentiales, id est, 'Domine ne in furore,' i^{mum}.; 'Beati quorum,' 'Domine ne in furore,' ii^{dum}.; 'Miserere mei,' 'Domine exaudi,' i^{mum}.; 'De profundis,' 'Domine exaudi,' ii^{dum}.; vel unusquisque, secundum suam virtutem; et in mane, cantet xxx. psalmos, flectendo genua in finem uniuscujusque psalmi.⁴ § 26. Volens quasi in somno peccare, sive quia pollutus sit sine voluntate, xv. psalmos cantet, et per

¹ Sodomite vii. annos peniteant. Molles sicut adulteri. Item hoc. Virile scelus semel faciens iiii. annos peniteat, si in consuetudine fuerit, ut Basilius dicit. Sustinens unum annum, ut mulier. Si puer sit, primo ii^{bus}. annis; si iterat, iiii. *N*.

² Sacerdos si tangendo mulierem aut osculando coinquinabitur, xl. dies peniteat. *N*.

³ ebdomadam jejundet; si tangit manu, iiii. ebdomadas jejundet; *N*.

⁴ Monachus vel sacra virgo fornicationem faciens vii. annos peniteat. *N. add.*

uniuscujusque psalmi finem dicat ter, 'Deus in adjutorium meum intende.' § 27. Peccans non pollutus xxiiii. psalmos cantet; si in somno peccans sine cogitatione, xv. psalmos cantet. § 28. Item. Si in somno peccans, et ex cogitatione pollutus fuerit, xxv. psalmos cantet. § 29. Si semen fundit in æcclesia per dormitationem, ¹cantet psalterium, vel iii. dies pœniteat. § 30. Si voluntarie semen in æcclesia fudit, mala cogitatione, si clericus est, xiiii. dies pœniteat; subdiaconus xv.; diaconus xxv.; presbiter xl.; episcopus l. § 31. Item. Clericus diligens mente aliquam fæminam, vii. dies pœniteat. § 32. Qui sæpe per violentiam cogitationis semen fuderit, xx. dies pœniteat. § 33. Agustinus dicit, quod post pollutionem quæ nobis nolentibus fieri solet, nobis communicare non liceat, nisi præcedat compunctio et elemosina; et, si infirmitas non prohibet, etiam jejunium.

XXIX. DE MALEDICTIONE ET DETRACTIONE.

§ 1. Apostolus dicit: Neque maledici regnum Dei possidebunt. Pensate quam gravis culpa sit maledictio, quæ separat a regno vitæ; apud districtum namque judicem, otiosus sermo repræhenditur, quanto magis noxius? Hinc ergo colligendum est, quantum sit dampnabilis qui a malitia non vacat: sed et ille sermo pœnalis est qui a bonitate utilitatis vacat; unde per semetipsam Veritas in Evangelio dicit: 'Qui dixerit fratri suo racha, id est, inanis vel vacuus, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.' § 2. Si quis fratrem suum maledixerit cum furore, primo satisfaciatur ei, deinde vii. dies cum pane et aqua pœniteat. § 3. Si quis consuetudinem habuerit maledicendi, iii. annos pœniteat. § 4. Si quis proximum suum per invidiam detrahit, aut libenter

¹ iii. dies jejundet. Si excitat ipse, primo xx. dies, iterans xl. dies peniteat; si plus, addantur jejunia; si in femoribus, i. annum, vel iii. xl^{mas}. Qui seipsum coinquinat, xl. dies peniteat. Si puer sit, xl. dies, vel vapuletur. Si cum ordine, iii. xl^{mas}, vel annum, si frequentaverit. Si quis renunciaverit seculo, postea reversus in secularem habitum, si monachus esset, et posthæc penitentiam egerit, x. annos peniteat. Post primum triennium, si probatus fuerit in omni penitentia, in lacrimis, et orationibus, humanius circa eum episcopus potest facere. Si monachus non esset quando recessit ab ecclesia, vii. annos peniteat. Basilius judicavit puero licentiam nubere ante xvi. annos, si se abstinere non potuisset, quamvis monachus ante fuisset, et inter bigamos esset; et i. annum peniteat. *N.*

audit detrahentem, III. dies cum pane et aqua pœniteat. § 5. Qui vero magistrum vel dominum detrahit, VII. dies pœniteat, et serviat ei libenter. § 6. Qui vero verbositatem diligit, fratremque suum derogat, unum diem vel II. tacens pœniteat. § 7. Qui vero detractiōni cavere noluerit, audiat prophetam ex persona Christi dicentem: 'Detrahentem secreto proximo suo,' et cætera. § 8. Qui vitium detractiōnis in usu habent, laici VII. dies in pane et aqua pœniteant; clerici ebdomadas II.; subdiaconi III.; diaconi IIII.; presbyteri V.; æpiscopi VI. § 9. Qui causa nocendi sæpe fratrem suum detrahit, IIII. annos pœniteat.

XXX. DE COMMUNIONE HERETICORUM.

§ 1. Si quis laicus per ignorantiam cum hereticis communicaverit, stet inter catecumenos, id est, separatus ab æcclesia, XL. dies, et alios XL. in extremis pœnitentibus, et sic culpam suam deluat. Si vero, postquam illi sacerdos prædicavit ut cum heretico non manducaret, iterum fecerit, annum I. pœniteat in pane et aqua; et in secundo III. XL^{mas}. in pane et aqua, et III. annos abstineat a carne et vino. § 2. Si quis ab hereticis ordinatus fuerit, iterum debet ordinari, si inreprehensibilis fuerit; sin minus, deponi oportet. § 3. Si quis a catholica æcclesia ad heresin transierit, et postea reversus fuerit, pœnitere debet quæ egerit, et non potest ordinari, nisi post longam abstinentiam, aut pro magna necessitate. Hinc Innocentius Papa nec pœnitentem clericum fieri canonum auctoritate asserit permitti.¹ § 4. Si quis contempserit Nicenæ synodi concilium, et fecerit Pascha cum Judæis XIII. lunæ, exterminabitur ab omni æcclesia, nisi pœnitentiam egerit ante mortem. § 5. Si quis autem cum ²hereticis oraverit, quasi cum clerico catholico, ebdomadam I. pœniteat. Si iteraverit, XL. dies pœniteat. § 6. Si quis defendere voluerit heresin eorum, nisi pœnitentiam agat, similiter exterminabitur, Domino dicente: 'Qui non est mecum contra me est.' § 7. Si quis baptizatus fuerit ab heretico, qui recte in Trinitatem non crediderit, iterum baptizetur.³ § 8. Si

¹ Ergo hoc Theodorus ait, pro magna tantum necessitate, ut dicitur, consultum permisit, quia numquam Romanorum decreta mutari a se sepe jam dicebat voluisse. *N. add.* ² illo *N.*

³ Hoc Theodorum dixisse non credimus, contra Niceanum concilium et sinodi decreta, sicut de Arrianis conversis, Trinitatem non recte credentibus, confirmatur. *N. add.*

quis dederit aut acceperit communionem de manu heretici, et nescit quod æcclesiæ catholicæ contradicit, postea intelligens, annum integrum pœniteat. Si autem scit et neglexerit, et postea pœnitentiam agere voluerit, x. annos pœniteat; alii dicunt vii.; alii humanius diffiniunt, ut v. annos pœniteat. Sciendum tamen, quod illa varietas ex qualitate delicti evenit.

§ 9. Si quis permiserit heretico missam suam cælebrare in æcclesia catholica, et nescit quia hereticus est, xl. dies pœniteat. Si quis pro reverentia facit, annum integrum pœniteat. Si pro dampnatione æcclesiæ catholicæ facit, projiciatur ab æcclesia, sicut hereticus, nisi pœnitentiam agat. Si vero voluntarie pœnitentiam agere voluerit, x. annos pœniteat.

§ 10. Si quis recesserit ab æcclesia catholica in congregatione hereticorum, et alios persuaserit, et postea pœnitentiam egerit, xii. annos pœniteat, iiii. annos extra æcclesiam, et vi. inter auditores, et ii. adhuc extra communionem. De his in ¹canone dicitur: ‘x^o. anno communionem ²cum oblatione accipiant.’

§ 11. Si æpiscopus jusserit clericum suum, aut abbas monachum suum, pro hereticis³ missam cantare, non licet et non expedit obædire ei.

§ 12. Si presbitero contigerit, ubi missam cantaverit, et aliis recitaverit nomina mortuorum, ut simul nominaverit hereticum cum catholicis, illo sciente, ebdomadam i. pœniteat. Si frequenter fecerit, annum integrum pœniteat.

§ 13. Si quis autem post mortem heretici missam ordinaverit, et pro religione sua reliquias sibi tenuerit, quia multum jejunaverit, et nescit differentiam fidei, et postea intellexerit, pœnitentiamque agere voluerit, reliquias debet in igne concremare, et x. annos pœnitere. Si autem scit et neglegit, pœnitentia iterum commotus, ⁴xiiii. annos pœniteat.

§ 14. Si quis a fide Dei discesserit sine ulla necessitate, et postea, ex toto animo conversus, pœnitentiam agere voluerit, iiii. annos extra æcclesiam, id est, inter auditores fiat; et vi. annos omni se contritione deiciat; duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicet; deinde ad communionem admittatur.

XXXI. DE DISCRETIONE CIBORUM, MUNDIS ET INMUNDIS.

§ 1. Qui manducat carnem immundam, aut morticinam, aut dilaceratam a bestiis, xl. dies pœniteat; si necessitate famis

¹ sinodo *N.*

³ mortuis *N. add.*

² sive oblationem recipiant. *N.*

⁴ x. *N.*

cogente, ¹multo levius.' § 2. ²Mus si ceciderit in liquorem, tollatur inde, et aspergatur liquor ille aqua benedicta. Si vivens sit, utatur; si mortuus fuerit inventus, omnis liquor projiciatur foras, nec ab hominibus sumatur, sive lac sit, sive cervisia, vel aliquid hujusmodi; et mundetur vas. § 3. Quod si multus sit liquor ille in quo mus vel mustela incidens moritur, purgetur, decimetur, et aspergatur aqua sancta, et sumatur, si necesse sit. § 4. Si in farina, aut in aliquo sicco cybo, aut in pulte, aut in melle, aut in lacte coagulato, mus vel mustela mortui inveniuntur, quæ in circuitu ejus sunt projiciantur foras; quod reliquum est aspergatur aqua benedicta, et utatur. § 5. Si aves stercorant in quemcunque liquorem, tollatur ab eo stercus, et mundetur cybus aqua benedicta, et sumatur. § 6. Si gallina aut quodcumque animal in puteum ceciderit, et ibi mortuum inventum fuerit, puteus evacuetur, et iterum mundetur aqua benedicta cum oratione. Si scienter quis ex eo biberit, jejUNET ebdomadam I. Si vero ignoranter fecerit, feria IIII. et VI. jejUNET, usque ad nonam. § 7. Si homo in puteum aut cisternam ceciderit, et ibi mortuus inventus fuerit, puteus aut cisterna evacuetur, et iterum aqua sanctificata mundetur cum oratione. Si scienter quis ex eo biberit, XL. dies a potu abstineat, et jejUNET feria IIII. et VI. usque ad nonam. Si vero ignoranter fecerit, XX. dies pœniteat. § 8. Si mus, vel gallina, aut aliud quid, ceciderit in oleum, aut in mel, et ibi mortui inveniuntur, oleum expendatur in lucernam, mel vero in medicinam, vel in aliam necessitatem. § 9. Animalia quæ a lupis seu a canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi forte ab hominibus adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur; nec cervus, nec caprea, si mortui inventi fuerint. § 10. Aves vero et animalia cætera, quæ in retibus strangulantur, non sunt comedenda hominibus, quia suffocata sunt. § 11. Animal vero, sive avis, quod canis, aut vulpis, sive acceptor, aut falco, mortificaverit, aut de fuste, vel de lapide, sive sagitta quæ non habet ferrum, mortuum fuerit, hæc omnia suffocata sunt; non manducentur; quia *IIII. capitulum Actuum Apostolorum præcipit abstinere a fornicatione, et suffocato, et sanguine, et idolatria. Et qui de talibus manducat, v. ebdomadas a carne abstineat. Si famis necessitate cogente fecerit, ebdomadas II. jejUNET. § 12. Si quis sagitta percusserit cervum,

* L. xv.

¹ non nocet N.

² Surrex N.

sive aliud animal, aut avem, et post tertium diem inventum fuerit, et forsitan ex eo lupo, ursus, canis, aut vulpis, gustaverit, nemo manducet; et qui manducaverit, jejunet ebdomadas IIII. § 13. Qui vero necessitate manducat animal quod immundum videtur, vel avem, aut bestiam, non nocet.

§ 14. Hæc itaque proferentes non utique inmemores sumus sermonis Domini, dicentis: 'Audite et intelligite; non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit de ore, hoc coinquinat hominem.' Et Apostolus dicit: 'Nemo, inquit, vos judicet in cybo et potu, aut neomænia, quæ sunt umbra futurorum.' Et iterum: 'Omnis Dei creatura bona, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.' Sed tamen in his antiqua religiosa consuetudo, et a sanctis patribus tradita atque custodita, prætermittenda non est, cum constet quia ex fide non deviat; verum sicut Apostolus dicit: 'Unusquisque abundet in suo sensu; de his salva fide et religione nihil præjudicamur.'

§ 15. Pisces licet comedere, quamvis mortui inveniuntur.¹ Sicut quibusdam placet, non manducantur; qui autem manducaverit, jejunet ebdomadas IIII.

§ 16. Leporem licet comedere.²

§ 17. Equum non prohibemus, tamen consuetudo non est comedere.

§ 18. Apes si occidunt hominem, ipsas quoque occidi festinanter oportet; mel tamen expendatur in medicinam, vel in aliis necessariis.

§ 19. ³Si casu porci vel gallinæ sanguinem comedent, non abjiciendos esse credimus, sed manducantur; tamen cum sale benedicto saliaturo caro eorum, et aspergatur aqua sanctificationis.

§ 20. Si porcus vel gallina manducaverit de corpore hominum, non manducantur, neque servantur ad semen, sed occidantur, et canibus tradantur. Alii dicunt, quod liceat eos manducare postquam macerentur,⁴ et post anni circulum.

§ 21. Animalia coitu hominum polluta occidantur, et nemo manducet de lacte ejus, carnesque ejus canibus projiciantur; adeps vero ejus mittatur in causis necessariis, tamen corium assumant. Ubi autem dubium est, non occidantur. § 22. Qui

¹ quia alterius naturæ sunt. *N. Q. add.*

² et bonum est pro desintiria, et fel ejus miscendum est cum pipero pro dolore. *N. Q. add.*

³ Si casu porci carnem morticinorum aut sanguinem hominis comedent, non abjiciendos credimus, nec gallinas; ergo porci qui sanguinem hominis gustant manducantur. Sed qui cadaver mortuorum lacerantes manducaverunt, carnem eorum manducare non licet, usquedum macerentur, *N.*

comedit vel bibit intinctum a familiari bestia, id est, cane et catto, et scit, c. psalmos cantet, ¹vel II. dies jejundet. Si nescit, L. psalmos, vel I. diem jejundet. § 23. Si quis dederit alicui liquorem in quo mus vel mustela mortua inveniuntur, sæculares VII. dies pœniteant, clerici ²ccc. psalmos cantent. Qui noverit postea quod tale potum biberit, si clericus est, psalterium cantet; si laicus est, III. dies jejundet, usque ad nonam, et a potu abstineat. § 24. Si quis semicoctum comederit inscius, III. dies jejundet, vel psalterium cantet; sciens autem VII. dies pœniteat. § 25. Si quis casu immunda manu cybum tangit,³ non nocet.⁴ § 26. Si quis scienter tinxerit manum in aliquo cybo liquido, ⁵c. psalmatis⁶ emundetur. § 27. Qui sanguinem proprium inscius cum saliva sorbet, non ei nocet; si autem scit, pœnitentiam agat, juxta modum pollutionis. § 28. Si qua bestia aliquam bestiam occiderit, non comedatur; qui autem comederit, ebdomadas II. jejundet, usque ad nonam.⁶ § 29. Quod sanguine vel quocunque immundo polluitur, si nescit qui manducat, nihil est; si autem scit, juxta modum pollutionis, pœniteat. § 30. Qui sanguinem vel semen biberit, III. annos pœniteat. § 31. Si quis voluntarie sanguinem animalium, contra præceptum Domini faciens, comederit, III. annos pœniteat, I. in pane et aqua. § 32. Si quis *cutere, vel scabiem sui corporis, vel *peduculus? vermiculum qui *peducla nuncupatur, aut stercora, vel terram, comederit; nec non suam bibens urinam, annum integrum cum pane et aqua pœniteat. Si vero infans aut puer est, verberum disciplinis corripiatur.

XXXII. DE HIS QUI ÆCCLESIASTICA JEJUNIA ABSQUE NECESSITATE DISSOLVUNT, ET DE HIS QUI VENATIONES EXERCENT.

§ 1. Si quis contempnit jejunium indictum in æcclesia, absque necessitate corporea, et contra decreta seniorum fecerit,

¹ Si nescit, II. dies jejundet, vel si redimere vult, L. psalmos cantet. *P.* ² cc. *Reg.*

³ vel canis, vel pulex, mus, aut animal immundum quod sanguinem edit, *N. add.*

⁴ Et qui pro necessitate manducat animal quod immundum videtur, vel avem vel bestiam, non nocet. *N. add.*

⁵ et non idonea manu, c. psalmatis *P.*

⁶ Sanguinem inscius sorbere cum saliva non est peccatum. *N. add.*

si sine XL^{mo}. est XL. dies, usque ad nonam jejundet; cum pane et aqua pœniteat. Si autem in XL^{mo}. est, annum I. pœniteat. Si frequenter fecerit, et in consuetudine ei erit, exterminabitur ab æcclesia; Domino dicente: 'Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt,' et reliqua. § 2. Infirmis vero licet omni hora cybum sumere, quando desiderant vel possunt, si expectare non possunt. § 3. Si mulier pregnans in XL^{ma}. voluerit jejungere, potestatem habet; si autem non potuerit, aut parturierit, post Pascha, cum potuerit, impleat XL. dies. Talibus tamen in Pascha communicare non licet. § 4. Si clericus venationes exercuerit, I. annum pœniteat; diaconus II.; presbiter III. annos pœniteat.

XXXIII. DE OTIOSITATE, ET VERBOSITATE, ET SOMNOLENTIA.

§ 1. Scriptum quippe est: 'Otiositas inimica est animæ.' Si quis diligit otiositatem, opus ei injungatur, ut non otio vacet, audiatque Apostolum dicentem: 'Qui non vult operari, nec manducet.' Qui vero verbositatem diligit, I. diem vel duos tacens pœniteat; audiatque Scripturam dicentem: 'In multiloquio non deerit peccatum.' Et iterum: 'Vir linguosus non dirigetur in terra.' § 2. Somnolentus vigilia longiore aliis, id est, tribus vel VII. psalmis, occupetur. § 3. Vagus instabilisque,* mansione unius loci, operis sed * non add.? utilitate sanetur.

XXXIV. DE INOBEDIENTIA ET BLASPHEMIA.

§ 1. Inobædiens maneat extra cybum, et pulset humiliter, donec recipiatur. § 2. Quanto tempore quis inobædiens fuerit, tanto cum pane et aqua pœniteat. § 3. Qui autem industria cuicunque seniori flecti dedignatur, cœna careat; quia scriptum est: 'Invicem honore prævenientes.' § 4. Blasphemus etiam similiter sanetur, et opus ejus abjiciatur, cum semi pane aquaque maneat. § 5. Qui alium causa nocendi blasphemat, tamen ei non nocuit, quia non potuerit, III. XL^{mas}., cum legitimis feriis, pœniteat. Si autem ei nocuit, I. annum pœniteat. § 6. Qui sæpe alium causa lesionis blasphemat, eumque in aliquibus ledit, II. annos pœniteat; quia Dominus in Evangelio dicit: 'De corde enim exeunt cogitationes malæ, et hæc sunt quæ coinquant hominem.'

XXXV. DE COGITATIONIBUS MALIS.

§ 1. Dominus dicit in Evangelio: 'Ab intus enim de corde hominum cogitationes malæ procedunt.' Si autem in cogitationibus malis peccatum non esset, nunquam Dominus per prophetam dixisset: 'Auferte malam cogitationem ab oculis meis.' Malarum cogitationum indulgentia est, si opere non impleantur et consensu.¹ § 2. Quisquis diu a cogitationibus nefariis illuditur, cum jejuniis, et vigiliis, et orationibus, veniam a Deo quærat, quousque superet.

XXXVI. DE VERBO OTIOSO.

§ 1. Dominus dicit in Evangelio: 'Dico autem vobis, quia omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii.' Otiosum quippe verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium convertite; quia vanus sermo cito polluit mentem. Unde Apostolus perhibet dicens: 'Turpis sermo ex ore vestro non procedat.' § 2. Qui assidue loquitur verbum otiosum, cum psalmis, et orationibus, et vigiliis assiduus, veniam a Deo quærere debet.

XXXVII. DE CURIOSITATE.

§ 1. Grave namque curiositas est vitium, quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciens se nesciat. § 2. Curiositas periculosa præsumptio est. Multi aliorum vitia discernunt, sua non aspiciunt; et cum ipsi maximis criminibus teneantur obnoxii, minima peccata fratribus non dimittunt. Quisquis ergo curiositatis vitio implicatus est, discat veraciter propria discutere vitia, alienaque omittere, semperque cum bonis operibus, quantum potuerit, curet emundare.

¹ Item XII. triduana pro anno pensanda. Theodorus laudavit, 'De *egressis,' quoque pretium viri vel ancillæ pro anno, vel dimidium omnium que possidet dare; et si quem frauderet, reddere quadruplum, ut Christus judicavit. Ista testimonia sunt de eo quod in prefatione diximus de libello Scottorum, in quo, ut in ceteris, illa aliquando inibi fortius firmavit de pessimis, aliquando vero lenius, ut sibi videbatur, modum imposuit pusillanimis. *N. add.*

* *L. egris.*

XXXVIII. DE BAPTISMO REITERATO, ET DE OPERE
DIE DOMINICO, ET QUI DIE DOMINICO JEJUNANT.

§ 1. Qui bis baptizati sunt ignoranter, non indigent pro eo pœnitentia, nisi quod, secundum canones, non possunt ordinari, nisi pro magna necessitate. § 2. Qui autem non ignoranter iterum baptizati sunt, quasi iterum Christum crucifixerunt, ¹vi. annos pœniteant, iiii. et vi. feria, et iiii. xl^{mas}., si pro vitio aliquo fecere; si autem pro munditia licitum putavere, iiii. annos pœniteant, sicut suprascriptum est. § 3. Mulier pauperula, si secunda vice filium baptizat, ut inde aliquid adquirat, iiii. annos pœniteat. § 4. Si quis baptizat pro temeritate, non ordinatus, abjiciendus est extra æcclesiam, et numquam ordinetur. § 5. Si quis ordinatus est per ignorantiam, antequam baptizatus sit, debet baptizari qui ab illo gentili baptizatus fuerat, et ipse non ordinetur. Hoc iterum a Romano pontifice sedis apostolicæ aliter judicatum est; asseritur itaque, ut non homo qui baptizat, licet sit paganus, sed Spiritus Dei subministret gratiam baptismi. Sed et illud de presbitero pagano, qui se baptizatum existimat, fidem catholicam operibus tenens, aliter quoque hoc judicatum est, aliter hæc judicia habent; id est, ut baptizetur et ordinetur. § 6. Die Dominico Greci et Romani ²navigant et equitant; non faciunt panem, nec in curru ambulant, nisi ad æcclesiam tantum, nec balneant. § 7. Greci Dominico die non scribunt publice, tamen pro necessitate seorsum in domo scribunt. § 8. A vespera usque ad vesperam dies Dominica servetur, secundum quod in lege Dominus præcepit. Opera vero servilia diebus Dominicis nullo modo agantur; id est, nec viri ruralia opera exerceant, nec in vinea colenda, nec in campis arando, metendo, vel fœnum secando, vel sæpem ponendo; nec in silvis stirpare, nec arbores cædere, vel in petris laborare, nec domos construere; nec in orto laborent, nec ad placita conveniant, nec venationes exerceant. Item feminæ opera texilia non faciant, nec abluant vestimenta, nec consuunt; nec lanam carpere, nec linum batere, nec vestimenta lavare, nec verveces tondere, vel aliquid hujusmodi habeant licitum; ut omnimodis honor et requies Dominicæ resurrectionis diei servetur. Et ad missarum sollennia ad æcclesias undique conveniant, et laudent Deum pro omnibus bonis, quæ nobis in illa die fecit.

¹ vii. *P.*² non navigant nec equitant; *P. Q.*

Et quando ad æcclesiam venerint, oblationes pro semetipsis, et pro parentibus ac proximis offerre debent. Et ut nulli in ipsa æcclesia, vel ubi lectio divina recitata fuerit, verbosare præsumant, sed lectiones sanctas libenter convenit audire, sicut Dominus per Moysen dicit: 'Audi Israel, et tace.' Et Apostolus dicit: 'Mulieres in æcclesia taceant.' § 9. Jocationes, et saltationes, et *circum, vel cantica turpia et luxuriosa, vel *lusa diabolica, nec ad ipsas æcclesias, nec in domibus, nec in plateis, nec in ullo loco alio facere præsumant; quia hoc de paganorum consuetudine remansit. § 10. Vigilias vero in nocte Dominica, aut in natale Sanctorum, in nullo alio loco, nisi in æcclesia, observare debent; ibique devota mente cum candelis orationibusque vacare convenit. § 11. ¹Qui operantur die Dominico vapulent, si tales personæ sunt; sin autem, vii. dies cum pane et aqua vivant.' § 12. Lavacrum capitis potest esse in die Dominico, si necessitas contigit; pedes quoque lavare licet. § 13. Balneare, ac radere, et tondere, in die Dominico non licet; si quis hoc fecerit, feria iiii. et vi. cum pane et aqua vivat. § 14. Si quis autem die Dominico pro negligentia jejunaverit, totam ebdomadam debet abstinere; si secundo, dies xx. pœniteat; si postea, iiii. xl. dies; si pro dampnatione diei jejunaverit, sicut Judæi, ²exterminabitur ab æcclesia catholica, ³quoadusque per confessionem ad pœnitentiam redeat.³

XXXIX. DE NEGLEGENTIA EUCHARISTIÆ.

§ 1. Si quis eucharistiam negligentia causa perdidit, i. annum, vel iiii. xl.^{mas.}, seu xl. dies, pœniteat. § 2. Si sacrificium in terra ceciderit, causa negligentia, ⁴l. psalmos cantet. § 3. Qui non bene custodierit sacrificium, et mus

¹ Qui operantur die Dominico, eos Greci, prima vice, arguunt; secunda, tollunt aliquid ab eis; tertia vice, partem tertiam de rebus, aut vapulent, vel vii. diebus peniteant. *N.*

² abhominetur ab omnibus ecclesiis catholicis, *N.*

³ Græci et Romani dant servis suis vestimenta, et laborant sine Dominico die. Græcorum monachi servos non habent, monachi Romanorum habent. In illa die ante Natale Domini hora nona expleta missa, id est vigilia Domini, manducant Romani; Græci vero dicta vespere missa cœnant. De peste mortalitatis Græci et Romani dicunt, ipsos infirmos visitare debere, sicut Dominus præcipit. Græci carnes morticinorum non dant porcis, pelles tamen ad calceamenta, et lanam, et cornua accipere licet non ad aliquod sanctum. Lavacrum capitis in Dominica, et in lixivina pedes lavare licet; sed consuetudo Romanorum non est hæc lavatio pedum. *P.Q. add.* ⁴ xl. *P.*

comederit illud, XL. dies pœniteat. § 4. Qui autem perdidit, et non inventum fuerit, XX. dies pœniteat. § 5. Qui neglexerit sacrificium, ut vermes in eo sint, aut colorem non habet saporemque, XX. vel XXX. vel XL. diebus pœniteat, et in igne projiciatur, cynisque ejus sub altare abscondatur. § 6. Si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terra tenuis, et non inveniatur, omne quodcunque inventum fuerit in loco quo ceciderit comburatur igni, et cynis ejus sub altare abscondatur; ¹sacerdos deinde medio dampnetur.¹ Si vero inventum fuerit sacrificium, locus scopâ mundetur, et stramen igni comburatur, cynisque, ut supradictum est, abscondatur; sacerdos vero XX. dies pœniteat. Si usque ad altare tantum lapsum fuerit, XV. dies pœniteat. § 7. Si de calice per negligentiam aliquid stillaverit in terra, lingua lambatur, terraque radatur. Si tabula fuerit, vel petra, ubi ceciderit, similiter radatur, et quod rasum fuerit igni sumatur, et, ut supradictum est, abscondatur; sacerdos vero, L. dies pœniteat. § 8. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, tresque dies pœniteat. Si super lintheum pervenit ad aliud, VII. dies pœniteat; si usque ad tertium pervenit, IX. dies pœniteat; si usque ad IIII., XI. Lintheamina vero, quæ tetigerit stilla, tribus vicibus lavantur; aqua vero ablutionis sumatur, et in ignem vel currentem aquam projiciatur. § 9. Si quis perfundit aliquid de calice super altare, quando auferuntur lintheamina, VII. dies pœniteat. § 10. Si ceciderit sacrificium de manu portantis in stramen, VII. dies pœniteat a quo ceciderit. § 11. Qui perfundit calicem in fine sollempnitatis missæ, XL. dies pœniteat. § 12. Qui acceperit sacrificium post cybum, VII. dies pœniteat.² § 13. Omne sacrificium vetustate sordida corruptum igni comburendum est.³ § 14. Si casu quis sacrificium perdit, relinquens illud feræ vel avi devorandum, ⁴XL. dies pœniteat; si negligens, I. annum pœniteat.⁴ § 15. Qui in æcclesia modicam partem perdidit, et non invenerit, XX. diebus pœniteat, vel unoquoque die psalmos LXX. cantet. § 16. Si quis acceperit sacrificium,

¹ ille medium annum pœniteat. *P.*

² in judicio episcopi est illius. *N. add. cum hac nota:* hoc in quibusdam non additur, 'esse in judicio episcopi.'

³ Confessio autem Deo soli ut agatur licebit, si necesse est. *N. add. cum hac nota:* et hoc 'necessarium' in quibusdam codicibus non est.

⁴ si casu, III. ebdomadas jejundet, si negligens, III. XL^{mas}. *N.*

pollutus nocturno tempore, antequam pœniteat, xx. dies pœniteat, vel v. psalteria cantet. § 17. Qui communicaverit ignoranter excommunicatum ab æcclesia, xl. dies pœniteat. Si autem scienter fecerit, similiter excommunicabitur. § 18. Si laicus, in ipsa die quando communicaverit, per æbrietatem vel voracitatem, sacrificium evomuerit, xl. dies pœniteat.¹ Si autem postquam dormierit, ante mediam noctem, fecerit, xxx. dies a potu absteineat. Si vero post mediam noctem fecerit, xx. dies a potu absteineat. Si matutino vel mane fecerit, x. dies a potu absteineat. § 19. Si vero canes lambuerint talem vomitum, c. dies absque aqua pœniteat qui vomit. Si in igne projecit, c. psalmos cantet, vel ii. dies cum aqua pœniteat. Si infirmitatis causa fecerit, vii. dies pœniteat cum aqua. § 20. Si quis sacerdos alicui crimen capitale admittenti ac publicam pœnitentiam agenti, ante reconciliationem, communionem tribuerit, vii. dies pœniteat. § 21. Diaconus obliviscens oblationem offerre sine lintheamine, xl. dies pœniteat; quia in Evangelio scriptum est, quod Joseph corpus Domini in sindone munda involvit.

XL. DE NEGLEGENTIA NOVI AC SANCTIFICATI PANIS, SIVE DE ALIIS CREATURIS.

§ 1. Qui autem perdiderit suum crisma, aut solum sacrificium, in regione qualibet, ut non inveniatur, iii. xl^{mas}., aut annum i. pœniteat. § 2. Qui creaturam perdiderit, hoc est, thus, tabulas, aut scedulam, aut sal benedictum, aut panem novum consecratum, vel aliquid huic simile, iii. dies pœniteat.

XLI. DE RECONCILIATIONE PœNITENTUM.

§ 1. Quia quod sæpe varia necessitate perpendimur canonum instituta de reconciliandis pœnitentibus, id est, in cœna Domini pleniter nequimus, tamen nec omnino dimittatur, curet unusquisque presbyter, post acceptam confessionem, pœnitentiamque datam, mox singulos data oratione reconciliari, exceptis his qui publicam agunt pœnitentiam, vel qui non latenter in criminali peccato lapsi sunt; tales vero nullo modo reconciliari oportet, nisi in cœna Domini. Si vero periculum mortis, propter aliquam infirmitatem, incurrerint, ante constitutum

¹ si sit clericus, vel monachus, seu diaconus; presbyter lxx. dies; episcopus xc. *P. add.*

tempus reconciliari eos oportet, ne forte, quod absit, sine communione ab hoc sæculo discedant. § 2. De communione privatis et ita defunctis, in æpistola Leonis papæ ita scriptum est: ‘Horum,’ inquit, ‘causa Dei iudicio reservanda est, in cujus manu fuerit, ut talium obitus usque ad communionis remedium differatur; nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.’ § 3. Si quis ad pœnitentiam venit, et postea aliqua egritudo ei contigerit, et non potuerit adimplere quod illi mandatum est a sacerdote, quamvis excommunicatus fiat, tamen suscipiatur ad sanctam communionem; et si voluerit Deus salvum facere, eique vitam concedere, jejUNET postea. § 4. Si quis non pœnitet, et forsitan cæciderit in ægritudinem, et quæsierit communicare, non prohibeatur, sed date ei sanctam communionem, ita tamen ut omnia sit ante confessus; et mandate illi ut, si placuerit Dei misericordiæ ut evaserit de ipsa ægritudine, mores suos et actus, in quibus antea deliquit, omnino corrigere debeat, cum pœnitentia; quia omnibus morientibus, secundum auctoritatem Niceni concilii, sine cunctamine, communicatio et reconciliatio præbeatur. § 5. Si autem aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, et non occurrit communicare, sed occupavit eum subita mors, sive in via, sive in domo; si est aliquis ex parentibus ejus, qui aliquid pro eo offerat, ad sanctum altare, aut ad redemptionem captivorum, vel pauperibus tribuat. § 6. In Affricano etiam concilio scriptum est, ut scenicis atque istrionibus, ceterisque hujusmodi personis, reconciliatio non negetur.

XLII. DE COMMUNIONE JUDÆORUM VEL GENTILIUM.

§ 1. Si quis Christianus a perfidis Judæis azima eorum accipit, vel alium quemlibet cybum, vel potum, et communicat impietatibus eorum, XL. dies cum pane et aqua pœniteat; quia scriptum est: ‘Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed omnia sunt communia.’ § 2. Si quis Christianus cum gentilibus festa eorum cælebrat, aut manducat vel bibit cum eis, et communicat pravitatibus eorum qui sine Deo sunt, XL. dies pœniteat, exceptis his qui per vim ducuntur in captivitatem, et quos ad talia comedenda necessitas compellit; hi vero, si quando reversi fuerint, omnem ritum gentilium execrare debent, et pœnitere iudicio

presbyteri; quia scriptum est: 'Non potestis bibere calicem Domini et calicem dæmoniorum;' et 'Quæ societas tenebris cum luce?' § 3. Si quis Christianus Christianum hominem, quamvis servum proprium, in manu Judæorum vel gentilium vendiderit, ac per hoc, separatus ab æcclesia catholica, Christianitatem suam perdiderit, ille non est dignus inter Christianos requiem habere, donec redimat eum. Si autem non potuerit redimere eum, precium quod accepit, det pro eo, et alium de servitute alio precio redimat, et III. annos abstineat a carne, et vino, et medone; et ferias legitimas, in unaquaque ebdomade, jejundet ad nonam, et manducet de sicco cybo. Si autem pauper est, et forsitan precium non habuerit unde aliquem redimat, tamen de labore suo aliquid det pro eo, et pœniteat VII. annos. § 4. Si quis Christianus alterum Christianum suaderit, ac in alteram regionem seduxerit, ibique eum vendiderit pro proprio servo, ille non est dignus inter Christianos requiem habere, donec redimat eum, et reducat ad proprium locum. Si autem non potuerit redimere eum, redimat alterum de servitute, et det pro eo aliquid de labore suo, et pœniteat II. annos. Si autem pauper est, et non habet unde redimat eum, VII. annos pœniteat, et oret pro eo jugiter. § 5. Si quis Christianus alterum Christianum vagantem repererit, eumque furatus fuerit, ac vendiderit, non debet habere inter Christianos requiem, donec redimat eum, et pro illo furto VII. annos pœniteat. Si autem non potuerit redimere eum, precium quod accepit det pro eo in elemosinam illius, et alium redimat de servitute, et pœniteat VII. annos. Si autem pauper est, et non habet unde alium redimere valeat, tamen aliquid det pro eo, et pœniteat X. annos.

XLIII. DE PRESBITERIS QUI MORIENTIBUS PŒNITENTIAM DENEGANT, ET QUI INFIRMOS NON BAPTIZANT.

§ 1. Si quis presbyter pœnitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animabus eorum; quia Dominus dicit: 'Quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur.' Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum, mente potius est estimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: 'Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.' Cum ergo Dominus sit cordis inspector omni tempore, non est deneganda pœnitentia postulanti. Denique latro positus in cruce, propter confessionem unius momenti, hora ultima,

meruit esse in paradyso; Domino dicente: ‘Amen dico tibi, hodie tecum eris in paradyso.’ § 2. Quicumque enim presbiter, in provincia propria, aut in aliena, vel ubicunque inventus fuerit, commendatum sibi infirmum baptizare non vult, quamvis de parrochia alterius sit, vel pro intentione itineris, et sic sine baptismo moritur, deponatur. § 3. Sed et omnibus fidelibus licet, ubi forte morituros invenerint non baptizatos, necessitate cogente, baptizare; immo præceptum est animas eripere a diabolo per baptismum, id est, benedicta simpliciter aqua, in nomine Domini, baptizare illos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, intinctos aut super-fusos aqua.

XLIV. QUOD GRECI SINGULIS DOMINICIS COMMUNICENT.

§ 1. Greci omni die Dominico communicant, clerici et laici; et qui in tribus Dominicis non communicaverint, excommunicantur, sicut canones habent. § 2. Romani similiter communicant, qui volunt; qui autem nolunt, non excommunicantur. § 3. Greci et Romani tribus diebus abstinent se a mulieribus antequam communicent, sicut in lege scriptum est. § 4. Pœnitentes, secundum canones, non debent communicare ante consummationem pœnitentiæ; nos autem, pro misericordia Dei, post annos II. vel I., aut post menses VI. licentiam damus communicandi, ne forte absque communione ab hac vita discedant, quia de communione privatis et ita defunctis superius satis est expressum; ea tamen ratione, ut ante vita et conversatio eorum discutiatur, et si digna inventa fuerit, tunc hanc benivolentiam demum consequantur. Sciendum est vero, quia pro qualitate criminum varietas temporum posita est.

XLV. DE COMMEMORATIONE DEFUNCTORUM, VEL DE MISSA PRO EIS, ET CUR III., VII., VEL XXX., AUT ANNIVERSARIUS DIES CÆLEBRETUR.

§ 1. Missa pro mortuis in hoc differt a consueta missa, quod sine Gloria, et Alleluia, et pacis osculo, cælebratur. Solemus memoriam mortuorum generaliter celebrare tertia, ac septima, et tricesima die; unde talem habemus auctoritatem in Veteri Testamento; scriptum est in libro Numerorum,

- * *L. XIX.* capitulo **XLVII.*: ‘Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc fuerit inmundus VII. dies, aspergatur aqua benedicta die III. et VII., et sic mundabitur.’ § 2. In celebratione autem dierum xxx. suffulti sumus Moysi et Aaron celebratione; ita
- * *L. XX.* scriptum est in eodem libro, capitulo **L.*: ‘Omnis multitudo videns occubuisse Aaron, flevit super eo xxx. diebus, per cunctas familias suas.’ Et iterum in Deuteronomio, de Moysi,
- * *L. XXXIV.* capitulo **CLIIII.*: ‘Fleverunt super eum filii Israel, in campatribus Moab, xxx. diebus.’ § 3. Inmundum autem cadaver hominis pollutam animam significat mortuis operibus. § 4. Purgatio mortui hominis per sacrificium sacerdotis, tertia die et VII., congruit naturæ humanæ: peccatum animæ, quæ neglexit Dei cultum in cogitatione, vita, et in intellectu, humiliter confitendo, offerimus Deo sacrificium tertia die, ut ab his peccatis purgetur: similiter peccatum quod per corpus gessit, cupimus purgari in quarto die post tertium diem, id est, VII. post mortem suam, quia corpus notissimis elementis subsistit. § 5. Duobus modis committitur omne peccatum, aut faciendo ea quæ non debuimus facere, aut omittendo ea quæ debuimus facere. § 6. Omnia peccata quæ egit et non debuit agere, deflemus usque ad septimum diem, in quo numero designatur universitas; deinceps, usque ad tricesimum diem, rogamus et pro illis quæ debuit facere et non fecit. § 7. Seorsum vero rogamus pro anima, et seorsum pro corpore; quando vero studemus ut opera amicorum nostrorum sint plena coram Deo, tricesimo die pro eis sacrificium offerimus. Solent vero nonnulli interrogare, si liceat cotidie orare, et sacrificium Deo offerre pro mortuis? Quibus respondetur, quia plerique in Dominicis diebus sacrificium pro mortuis non offerant, propter singularem reverentiam Dominicæ resurrectionis, videlicet, quia Ille solus inter mortuos liber fuit, ideo valde condecet ut ejus singularis resurrectio venerabiliter ab omnibus, et sine alicujus admixtione defuncti, cælebretur; quia vero quod agitur in tertia, et septima, et tricesima die, publice agitur, et generaliter ab omnibus amicis. § 8. Anniversarius dies ideo reppetitur pro defunctis, quoniam nescimus qualiter eorum causa habeatur in alia vita. Sicut Sanctorum anniversarias dies in eorum honore ad memoriam nobis reducimus, super utilitatem nostram, ita defunctorum ad utilitatem illorum, et nostram devotionem implendam, credendo nos * eos aliquando venturos ad consortium Sanctorum. § 9. Alioquin omni tempore bonum est orare pro defunctis, etiam si nesciatur
- * *atque add.?*

dies defuncti pro oblivione, seu per ignorantiam, vel prætermittatur propter occupationem aliquam terrenam, sicut scriptum est: 'Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis orare, ut a peccatis solvantur.' § 10. Pro defuncto monacho missa agatur die sepulturæ ejus, et tertia die, ac septima, vel xxx., et postea quantum voluerit abbas. § 11. Missam quoque monachorum per singulas septimanas cantare, et eorum nomina recitare, mos est. § 12. Consuetudo etiam est Romanæ æcclesiæ, monachos, vel homines religiosos defunctos, in æcclesiam portare,¹ ibique missam pro eis cælebrare; deinde cum cantatione portare ad sepulturam; et cum positi fuerint in sepulchro, funditur pro eis oratio; deinde humo vel petra operiuntur. Prima, et ^{iii.}, et ^{vii.}, nec non et tricesima die pro eis, sicut superius dictum est, missa cælebratur, ³et postea quantum voluerit.' § 13. Missa sæcularium mortuorum ter in anno, tertia die, et ^{vii.}, et xxx., ⁴quia surrexit Dominus [tertia die], et vii. dies jejunavere filii Israel pro Saul, et xxx. dies, sicut superius dictum est, Moysen planxere.' § 14. Solent nonnulli dicere etiam quod non liceat missam pro infantibus cantare ante vii. annos, sed hi nimirum improvida consideratione falluntur; quia videlicet et in Libro Sacramentorum missa repperitur pro nuper baptizato. § 15. Nonnulli solent interrogare, si pro omnibus regeneratis liceat sacrificium Mediatoris offerre, quamvis flagitiosissime viventibus, et in malis operibus perseverantibus? De hac questione varia expositio patrum invenitur; sed singula ante oculos ponemus, quæ ad memoriam recurrunt, ut unusquisque quod velit assumat. Venerabilis pater namque Agustinus ad Paulinum, 'De cura pro mortuis gerenda,' libro secundo, ita dicit: 'Quamvis non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed eis tantum pro quibus dum vivunt comparantur ut prosint; sed quia non discernimus qui sint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quos hæc

¹ et cum chrismate ungere pectora, *P. add.*

² nona *P. Q.*

³ exinde post annum, si voluerit, servetur. *P. Item alio loco:* postea quantum voluerit abbas: pro laico bono tertia die vel septima; et propinquos ejus oportet jejunare septem diebus, et oblationem offerre ad altare, sicut in Jesu filii Sirach legitur: 'Et pro Saul filii Israël jejunaverunt;' postea quamdiu voluerint presbiteri.

⁴ quia surrexit Dominus tertia die, et nona hora spiritum emisit, et triginta diebus Moysen planxerunt filii Israel. *P. Q.*

beneficia possint et debeant pervenire; melius enim supererunt super eis quibus nec obsunt nec prosunt, quam eis deerunt quibus prosunt.' Sed huic sententiæ videtur contrarium quod Johannes Apostolus dicit: 'Est peccatum usque ad mortem, non pro illo dico ut quis roget.' Et hoc capitulum idem venerabilis pater ita exponit: 'In eo quod dicit, est peccatum usque ad mortem, non pro illo dico ut quis roget, aperte ostendit esse quosdam fratres, pro quibus orare nobis non præcipitur, cum Deus etiam pro persecutoribus nostris orare nos jubeat. Nec ista questio solvi potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione graviora sint. Fratres autem Christianos significare, multis divinarum Scripturarum documentis probari potest; manifestissimum tamen illud est quod Apostolus ponit: Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore, et sanctificata est mulier infidelis in fratre: non enim addidit nostro, sed manifestum existimavit eum fratris nomine Christianum intelligi, qui infidelem haberet uxorem. Peccatum ergo fratris ad mortem esse puto, quod post agnitionem Dei, per gratiam Domini nostri Jesu Christi, quisque obpugnat fraternitatem, et adversus ipsam gratiam, qua reconciliandus est Deo, invidiæ facibus agitur.' Aliter est. 'Peccatum usque ad mortem utique peccat ille peccator, qui in hujus temporalis vitæ cursu poenitentiam non agit. Ecce hic dicit, quod pro fratribus sic peccantibus non liceat orationem fundere; quanto magis nec sacrificium Mediatoris offerre? Et quomodo potest esse conveniens, ut pro omnibus regeneratis liceat sacrificium offerre, quando pro fratribus sic peccantibus saltem non conceditur vel precem fundere; nisi forte ita intelligamus, ut eos solummodo dicat regeneratos in Christo, qui fidem Dominicam, quam in baptismo percipiunt, usque ad exitum vitæ inconcussam cum bonis operibus student custodire; et quia scriptum est: Fides sine operibus mortua est; et iterum: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant?' Et Johannes Apostolus dicit: 'Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ipse ambulavit.' His quoque sententiis concordat auctoritas canonica. In concilio Bracarensi, cap. vi. ita scriptum est: 'Placuit ut hi qui sibi ipsis, aut per ferrum, aut per venenum, aut per precipitium, vel quolibet modo, violenter inferant mortem, nulla his commemoratio fiat; neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur; multi etiam hoc sibi jus per ignorantiam usurpant. Similiter de his placuit qui

pro suis sceleribus puniuntur.' ¹Dyonisius Ariopagita, antiquus videlicet et venerabilis pater, dicit blasphemias Deo facere qui missam cælebrat pro malis et impiis hominibus. Item Agustinus, in libro Enchiridion ad Laurentium, 'De cura pro mortuis gerenda,' cap. cxiii., ita dicit: 'Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel elemosinæ in æcclesia fiant: sed eis hæc prosunt, qui cum viverent ut hæc sibi postea possent prodesse meruere.' Est enim quidam vivendi modus nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem, nec tam malus, ut non ei prosint ista post mortem; est vero talis in bono, ut his non requirat, et item rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo autem se speret quod hic neglexerit, cum obierit, a Deo promereri. Quinetiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viveret, comparavit, ut ei possint ista prodesse, non enim omnibus prosunt; et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia, sive quarumcunque elemosinarum* pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe, ut tolerabilior fiat ipsa dampnatio.' Beatus vero Gregorius, 'De cura gerenda pro mortuis,' ita dicit: 'Si culpæ, inquit, post mortem insolubiles non sunt, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare; ita ut hoc nonnunquam ipsæ defunctorum animæ videantur expetere.' Hoc autem sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purificationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus, in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat promereatur.

* largitiones
add.?

XLVI. DE RITU MULIERUM IN ÆCCLESIA.

Non oportet mulieres ingredi ad altare, neque aliquid ex his quæ virorum sunt officiis deputata attingere: id est, non velent altare cum corporale, nec oblationes, neque calicem,

¹ Sed licet Dionysius Areopagita dicat blasphemiam Deo facere, qui missas offert pro malo homine, Agustinus tamen dicit, pro omnibus Christianis hoc esse faciendum, quia hoc vel eis proficit, aut offerentibus aut petentibus. *P.*

super altare ponant, neque stent inter ordinatos in æcclesia, neque in convivio sedeant inter sacerdotes, neque alicui pœnitentiam præsumant judicare, neque crucem, vel reliquias Sanctorum, bajulent, neque sacrificium dispensent; tamen possunt, sub nigro velamine, accipere sacrificium, ut Basilius judicavit.

XLVII. DE ÆCCLESIA IN QUA MORTUORUM CADAVERA, FIDELIUM SIVE INFIDELIUM, SEPELIUNTUR.

§ 1. Missam celebrare in æcclesia licet, ubi fideles ac religiosi sepulti fuerint. Si vero infideles, ac heretici, vel perfidi Judæi sepulti fuerint, sanctificare, vel missam cælebrare, non licet; sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus, et rasis vel lotis parietibus, *sanctificabitur, si antea consecrata non fuit. § 2. Æcclesiam licet poni in alium locum, si necessitas fuerit. § 3. Et in loco altaris crux debet poni. § 4. Nonnulli dicunt, quod non debeat iterum sanctificari, sed tantum presbiter aquam spargere debet; sed tamen melius videtur ut sanctificetur ille locus, quia in dedicatione æcclesiæ canitur: ‘Locus a Deo iste factus est.’ § 5. Ligna æcclesiæ non debent ad aliud opus [poni], nisi ad aliam æcclesiam, vel igne comburenda, aut ad aliquid profectum in monasterio. Fratribus coquere cum eis panem licet. Talia vero ligna in laicata opera non debent poni.

* sanctificetur?

XLVIII. DE RELIQUIIS SANCTORUM, VEL RITU SACERDOTUM, ET DIACONORUM, LAICORUMQUE IN ÆCCLESIA.

§ 1. Alia veneratio est in Deo, alia in Sanctis: solum namque æternum Deum, Patrem scilicet, et Filium, et Spiritum Sanctum, adorare debemus, eique soli sacrificium et preces vel vota persolvere; unde scriptum est: ‘Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.’ § 2. Forte aliquis quærit, quomodo conveniat quod hic præcipitur, Domino soli serviendum, Apostoli verbo, qui dicit: ‘Servite per caritatem invicem?’ Sed huic facile linguæ Græcæ, ex qua Scriptura translata est, origo satisfacit, in qua servitus duobus modis ac diversa significacione solet appellari; dicitur latria, dicitur et dulia; sed dulia intelligitur servitus communis, sive Deo, sive homini, sive cuilibet rerum naturæ exhibita; a qua etiam

servus, id est dulos, nomen accepit. Latria autem vocatur servitus illa, quæ soli Divinitatis cultui debita est, neque ulli est participanda creaturæ; unde et idolatræ nuncupantur hi, qui vota, preces, et sacrificia, quæ uni Deo debuerant, impendunt creaturæ. Jubemur ergo per caritatem servire invicem, quod est Grece *ΔΥΛΩΝ; jubemur uni Deo servire, *ΛΑΟΤΑΕΤΕΙΝ. quod est Grece *ΛΑΘΡΥΩΝ; unde dicitur: 'Et illi soli serves,' *ΛΑΑΤΡΕΤΕΙΝ. quod est Grece *ΛΑΘΡΗΤΥΧ. Et iterum: 'Nos enim simus *ΛΑΑΤΡΕΤΕΙΣ. circumcissione Spiritui Dei servientes,' quod est in Greco latreuontes. Itaque, ut prædiximus, alia veneratio est in Deo, alia in Sanctis. Solam Trinitatem adorare debemus, Sanctos vero intercessores pro peccatis nostris quærere. Unde et ad distinguendas has duas venerationes, optime in Lætania scribitur, in primis namque dicitur, 'Christe, audi nos;' ac deinde, 'Sancta Maria, ora pro nobis:' neque dicitur, Christe, ora pro nobis, et Sancta Maria, vel Sancte Petre, audi nos, sed, 'Christe, audi nos;' et, 'Fili Dei, te rogamus, audi nos.'¹ Reliquiæ tamen Sanctorum venerandæ sunt, et, si potest fieri, in æcclesia, ubi reliquiæ Sanctorum sunt, candela ardeat per singulas noctes.² Si autem paupertas loci non sinit, non nocet eis. In natale Sanctorum incensum incendatur pro reverentia diei; ²quia ipsi sunt lilia quæ dedere odorem suavitatis, et primitus æcclesiam aspersere sicut spargit incensum.³ § 3. Æpiscopum licet in campo confirmare, si necessitas fuerit.³ § 4. Presbiterum duas missas in uno altare cantare licet. § 5. Presbiter, si responsorium cantat in missa, vel quæcumque agat, cappam suam non tollat; si Evangelium legit, super humeros ponat. § 6. Non licet diaconum laico pcenitentiam judicare, sed æpiscopi et pres-

¹ Gradus non debemus facere ante altare, ubi reliquiæ Sanctorum venerandæ sunt. Si potest, candela ardeat ibi per singulas noctes. *P. Q.*

² quia ipsi, sicut lilia, dederunt odorem suavitatis, et asperserunt ecclesiam Domini, sicut incenso aspergitur primitus juxta altare. *P.*

³ Similiter et presbitero agere, si diaconus, vel presbiter ipse, calicem vel oblationem manibus tenuerit. Episcopus non debet abbatem cogere ad sinodum ire, nisi etiam aliqua rationabilis causa sit. Episcopus dispensat causas pauperum, usque ad L. solidos; rex vero si plus est. Episcopus et abbas hominem sceleratum servum possunt habere, si pretium redimendi non habet. Episcopo licet votum solvere, si vult. Presbitero soli licet missas facere, et populum benedicere in Parasceve, et crucem sanctificare. Presbiter decimas dare non cogitur. Presbitero non licet peccatum episcopi prodere, quia super eum est. *P. Q. add.*

biteri judicare debent. § 7. Diaconi possunt baptizare, et cybum vel potum benedicere. § 8. Subdiaconi non possunt baptizare, neque panem dare, vel calicem benedicere. § 9. Non licet subdiaconos habere locum in diaconio. § 10. Non licet diaconum coram presbiteris sedere, sed jussione presbiteri sedeat. § 11. Similiter autem et diaconus honorem habeat ab obsequentibus, id est subdiaconis et omnibus clericis. § 12. Diaconi apud Grecos non dicunt, ‘Dominus vobiscum.’ § 13. Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis qui orationes vel lectiones secundum ritum implere non potest.¹ § 14. Laicus in æcclesia juxta altare non debet lectionem recitare ad missam, nec in pulpito Alleluia cantare, sed psalmos tantum aut responsoria, sine Alleluia. § 15. Aqua benedicta domos suas aspergant, quotiens voluerint, qui habitant in eis. § 16. Et quando presbiter consecraverit aquam, primum orationem dicat. § 17. Nullus namque presbiter nihil aliud in sacrificio offerat, præter hoc quod Dominus docuit offerendum; id est, panem sine fermento, et vinum cum aqua mixtum; quia de latere Domini sanguis et aqua exivit. § 18. Cum ad cælebrandas missas in Dei nomine convenit, populus non antea discedat ab æcclesia quam missa finiatur, et diaconus dicit: ‘Ite, missa est.’ § 19. Si quis æpiscopus aut presbiter juxta præceptum Domini non baptizaverit, id est, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, sed in tribus sine initio principibus, aut in tribus filiis, aut in tribus paraclitis, deponatur. § 20. Item si quis æpiscopus aut presbiter non trinam mersionem in baptismo celebret, sed semel mergat, quod dare videtur in morte Domini, deponatur; non enim dixit nobis Dominus: In morte mea baptizate, sed, ‘Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.’ § 21. Mulier baptizare non præsumat, nisi cogente necessitate maxima. § 22. In catecumeno, et baptismo, et confirmatione, unus potest esse pater, si necesse est. § 23. Virum autem licet fæminam suscipere in baptismo, similiter et fæminam licet virum suscipere. § 24. Non licet baptizatis manducare cum catecumenis, neque osculum eis dare. § 25. Necesse est ergo vobis sacerdotibus, fratres karissimi, sollicitos esse pro

¹ Presbiter fornicans, si, postquam compertum fuerit, baptizaverit, iterum baptizentur illi quos baptizavit. Si quis presbiter ordinatus deprehendit se non esse baptizatum, baptizetur et ordinetur iterum. Diacones cum Grecis non frangunt panem sanctum, nec collectionem dicunt, vel ‘Dominus vobiscum,’ vel completam. *P. Q. add.*

peccantibus; quia sumus alterutrum membra, et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Ideoque si videris aliquem in peccatis jacentem, festina eum ad pœnitentiam per tuam doctrinam vocare; et quotienscumque dederis consilium peccanti, simul quoque da illi pœnitentiam statim, quantum debeat jejunare, et redimere peccata sua; ne forte obliviscaris quantum eum oporteat pro suis peccatis jejunare, tibi que necesse sit ut iterum exquiras ab eo peccata; ille, si forsitan erubescet iterum peccata sua confiteri, inveniatur amplius jam judicari. Non enim omnes clerici hanc scripturam usurpare aut legere debent qui inveniunt eam, nisi soli illi quibus necesse est, hoc est presbiteri. Sicut enim sacrificium offerre non debent nisi æpiscopi et presbiteri, quibus claves regni cœlestis traditæ sunt, sic nec judicia ista alii usurpare debent.¹ Unusquisque autem sacerdos studiose cogitet de medicamento animarum, quomodo suam et aliorum animas salvare valeat, in erudiendo, in docendo sanum sermonem; quia qui bene ministrat, bonum gradum sibi acquirit apud Eum qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

XLIX. QUOD NULLI SIT ULTIMA PŒNITENTIA DENEGANDA.

Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est estimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: 'In quacumque die peccator conversus fuerit ingemueritque, salvus erit.' Et evangelicus sermo dicit: 'Gaudium est angelis Dei super uno peccatore,' et reliqua. Cum ergo Dominus sit cordis inspector quovis tempore, non est deneganda pœnitentia postulanti, cum illi se obliget iudici, cui occulta omnia noverit revelari. Dominus enim, per Ezechiel Prophetam, cum jurejurando promisit, dicens: 'Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat.' Item dicit: 'Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, et fecerit iudicium et justitiam, vita vivet et non morietur.' Heu quam terribiliter iterum dicit: 'Si averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus quas fecerat non recordabuntur; in peccato enim suo quod peccavit, in ipso morietur.' Unumquemque enim Deus de suo

¹ Si autem necessitas evenerit, ut presbyter non fuerit præsens, diaconus accipiat pœnitentem ad communionem sanctam. *P. add.*

fine, non de vita præterita, judicat; non enim inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus datur. Nunc igitur simus melioris consilii nobismetipsis, adtendentes illud propheticum Isaïæ: ‘Lavamini, mundi estote, auferte malitiam de cordibus vestris; quiescite agere perverse, discite bene facere; et si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur.’ Ambulemus igitur, fratres, dum lucem habemus, ne nos tenebræ comprehendant; nec differamus de die in diem, dum nescimus si vel unius diei spatium habemus. ‘Qui sequitur me,’ inquit Dominus, ‘non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.’ Satis itaque alienus a fide est, qui ad agendam pœnitentiam tempora senectutis expectat; metuendum est ne, dum sperat misericordiam, incidat in mortem. Salomon enim dicit: ‘Spes quæ differtur affligit animam.’ Et Isidorus dicit: ‘Qui mala agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requirent.’ Corrigamus igitur nosmetipsos, et indulgentiæ spem habeamus; nulla tam gravis est culpa, quæ non habeat veniam; cui enim venia de peccato cadit, desperatio pejor est omni peccato; nulla itaque securitas nos a pœnitentiæ intentione suspendat. Multi enim se credebant longo tempore vivere, et ita illos mors repentina subtraxit, ut nec ad momentaneam potuissent pœnitentiam pervenire. Erubescimus modo parvo tempore pœnitentiam agere, et non timemus sine ullo termino æterna supplicia sustinere. Qui enim pro peccatis sibi ipsi non parcat, Deus cito illi indulgentiam tribuet, cui honor et gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

L. DE HIS QUI MORIENTIBUS PŒNITENTIAM DENEGANT.

Si quis presbiter pœnitentiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum; quia omnibus morientibus, secundum auctoritatem Niceni concilii, sine cunctatione, communio post confessionem, et reconciliatio præbeatur. Denique latro in cruce positus, propter confessionem unius momenti, hora ultima, meruit esse in paradyso.

*DE PŒNITENTIARUM DIVERSITATE.

Legimus in Pœnitentiali, pro criminalibus culpis, annum I. aut II. aut III. sive IIII. aut V. vel VI. vel VII. pœnitentiam agere in pane et aqua; vel pro aliis minutis culpis, diem I., aut ebdomadam, vel mensem I., sive dimidium annum. Sed hæc causa et ardua et difficilis est, et istis jam temporibus id suadere pœnitentibus non possumus. Et ideo, qui ita non potest consilium damus, ut unusquisque pœnitenti in aliis piis operibus quantum potest suadeat diluere peccata sua; id est, in orationibus, et psalmis, ac vigiliis, et elemosinis, et assiduis lamentationibus, sive in cruce stando, ac sæpius flectendo genua; nec non et in susceptione pauperum et peregrinorum; et jejUNET, sicut venerabilis presbiter Beda ordinavit. Ita enim dicit: 'Pœnitentia semper isto ordine servata sit, ab uno anno et deinceps, de qualicumque peccato: id est, in unaquaque ebdomada, III. dies sine vino, et medone, et carne; et jejUNET ad vesperam, et manducet de sicco cybo, et III. XL^{mas}. semper de sicco cybo vivat; in diebus vero Dominicis, et festivitibus præcipuis, faciat caritatem, sicut sui compares clerici vel laici faciunt; ebrietatem autem et ventris distensionem in omnibus caveat, faciatque quod Apostolus dicit: Sive manducatis, sive bibitis, sive quicquid facitis, omnia ad gloriam Dei facite;' tunc ergo digna pœnitentia est, si hoc modo impletur.

ITEM DE PŒNITENTIARUM DIVERSITATE.

Theodorus, 'De ægris, qui jejungere non possunt; precium viri, vel ancillæ, pro mense, vel pro anno.'—Pro mense dicit, vel anno, quia potentes plus dare possunt pro mense, quam pauperiores pro anno. Et qui potest implere quod in Pœnitentiali scriptum est, valde bonum est; quia qui per corpus peccat, per corpus et pœniteat. Qui autem jejungere pro infirmitate non potest, secundum posse pauperibus elemosinam tribuat; id est, pro unaquaque die denarium, vel II., vel III., et dimittat debitoribus, et in se peccantibus, convertatque peccatores ab errore. Item. Pro anno donet in elemosinam solidos xxx.; secundo anno xx.; tertio anno xv.

* Ex argumento, ex mentione Bedæ, nec non ipsius Theodori, satis patet hoc et sequens capitulum ad ejusdem Librum Pœnitentialem non pertinere; itaque non est visum ea inter rubricas libro præfixas numerare.—*T.*

Item. Potentes potenter pœniteant, vel pœnitentiam potenter redimant, id est, ut Zacheus dicit: ‘Domine dimidium bonorum meorum,’ et reliqua. Et qui potest, de terra aliquid æcclesiis Dei offerat in elemosinam, et de mancipiis dimittat liberos, ac captivos redimat, et quod injuste egit, ab illo die non repetat. Item. Cantatio unius missæ pro tribus diebus, tres missæ pro ebdomada, duodecim missæ pro mense, duodecies XII. missæ pro anno. Item. Pro uno die, I. psalmi cum genuflexionibus, vel psalterium totum, sine genuflexione. Item. Qui psalmos non novit, et jejuna, sive vigilare, vel

* se ? genucleare, vel in cruce stare, aut * sæpe prosternere, seu aliter pœnitere, pro infirmitate non potest, eligat qui pro illo hoc impleat, et de suo precio aut labore hoc redimat; quia scriptum est: ‘Alter alterius honera,’ et reliqua. Alia. Quidam dicunt; quod non liceat missam cantare pro illo qui publice pœnitentiam agit; nisi prius laverit peccata sua cum lacrimis; et Johannes Apostolus dicit: ‘Est peccatum usque ad mortem, pro illo dico ut quis non roget:’ id est, qui in hujus vitæ cursu pœnitentiam non agit, pro illo orationem fundere non licet; quanto magis nec sacrificium Mediatoris offerre? Qui autem vel in ultimo vitæ spiritu fiducialiter pœnituerit, confitendo peccata, pro illo oportet orare, illumque reconciliari; quia in actione pœnitentiæ, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris; Dominus namque per prophetam attestatus est, dicens: ‘In quacumque die peccator conversus fuerit et ingemuerit, salvus erit.’ Et psalmista dicit: ‘Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.’ Cui Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.^a

^a Codex *N.* his clauditur versiculis:

Te nunc, sancte speculator,
Verbi Dei digne dator,
Hæddi, pie presul, precor,
Pontificum ditum decor,
Pro me tuo peregrino,
Preces funde Theodoro.

CAPITULA ET FRAGMENTA

THEODORI OPERUM,

EX DIVERSORUM SCRIPTIS EXCERPTA.

EX ^a 'PCENITENTIALI THEODORI.'¹ DE ORDINATIONE DIVERSORUM.¹

In ordinatione episcopi debet missa cantari ab ipso episcopo ordinante. In ordinatione presbyteri sive diaconi oportet episcopum missas celebrare, ²sicut Græci solent in electione abbatis agere, vel abbatissæ.¹ In monachi vero ordinatione, abbas debet missas agere, et tres orationes super caput ejus complere: et septem dies velet caput suum cuculla sua, et septima die abbas tollat velamen suum. Sicut in baptismo presbyter solet infantibus auferre, ita et abbas debet monacho, quia secundum baptismum est, juxta judicium patrum, in quo omnia peccata dimittuntur. Presbyter potest abbatissam consecrare cum missæ celebratione. In abbatis vero ordinatione, episcopus debet missam agere, et eum benedicere inclinato capite, cum duobus vel tribus testibus de fratribus suis, et donet ei baculum et pedules. Sanctæmoniales vero basilicas sibi commissas semper debent consecrare. Græci simul benedicunt viduam et virginem; et utramque semper habent consecrare. Abbatem eligunt. Romani non velant viduam. Secundum Græcos presbytero licet virginem sacro velamine consecrare, et reconciliare poenitentem, et facere oleum exorcizatum, et infirmis chrisma, si necesse est. Secundum Romanos, non licet, nisi episcopi soli.

¹ Incipit judicium de penitentia Theodori episcopi. Q.

² Similiter faciunt quando abbatem faciunt, vel abbatissam. Q.

^a A Jacobo Petit edito, ex duobus codicibus mss. Bibliothecæ Thuanæ.

DE ABBATIBUS, ET MONACHIS, VEL MONASTERIIS.

Abbas potest pro humilitate, cum permissione episcopi, locum suum derelinquere; tamen fratres eligant sibi abbatem de ipsis, si habent; sin autem, de extraneis. Nec episcopus debet violenter retinere abbatem in loco suo. Congregatio debet sibi eligere abbatem post ejus mortem, aut eo vivente, si discesserit vel peccaverit. Ipse non potest aliquem ordinare de suis propinquis, neque alienis, nec alium abbatem dare, sine voluntate fratrum. Si vero peccaverit abbas, episcopo non licet tollere possessionem monasterii, quamvis peccaverit abbas; sed mittat eum in aliud monasterium, in potestate alterius abbatis. Non licet abbati, neque episcopo, terram ecclesiæ convertere ad aliam, quamvis ambæ in potestate ejus sint.

¹ Si mutare vult terram ecclesiæ, faciat cum consilio episcopi, et fratrum suorum, et dimittat in priorem locum presbyterum ad ministeria ecclesiæ. Non licet viris feminas habere monachas, neque feminis viros; tamen non destruamus illud quod consuetudo est in hac terra. Monacho non licet votum vovere, sine consensu abbatis; sin minus, frangendum est. Abbas si habuerit monachum, quem elegit congregatio, ut ordinet eum in gradu presbyterii, non debet dimittere priorem conversationem suam. Si autem postea inventus fuerit ut superbus, vel otiosus, et in meliori gradu priorem vitam quærat, deponatur, et in ultimum locum constitutus satisfactione emendet. In potestate et libertate monasterii est receptio infirmorum in monasterio. In libertate quoque monasterii est lavandi pedes laicorum; nisi in cœna Domini non coguntur. Nec libertas monasterii est pœnitentiam secularibus judicare, quia proprie clericorum est.

DE COMMUNIONE SCOTTORUM VEL BRITTONUM,
QUI IN PASCHA ET TONSURA CATHOLICÆ NON
SUNT ADUNATI ECCLESİÆ.

Qui ordinati sunt Scottorum vel Brittonum episcopi, qui in Pascha vel tonsura catholicæ non sunt adunati ecclesiæ, iterum a catholico episcopo manus impositione confirmentur. Licentiam quoque non habemus eis poscentibus chrisma vel eucha-

¹ Si mutare vult ecclesiæ terram, cum consensu amborum sit. Si quis vult monasterium suum in alio loco ponere, cum consilio episcopi et fratrum suorum faciat, Q.

ristiam dare, nisi ante confessi fuerint velle nobiscum esse in unitate ecclesiæ. Et qui ex eorum similiter gente, vel quicumque de baptismo suo dubitaverit, baptizetur.

DE VEXATIS A DIABOLO, ET DE IIS QUI SE OCCIDUNT.

Si homo vexatus est a diabolo, et nescit aliquid, nisi ubique discurrere, et occidit semetipsum quacumque causa, prodest ut oretur pro eo, si ante religiosus erat. Si pro desperatione, aut pro timore aliquo, aut pro causis ignotis, Deo relinquamus hoc iudicium, et non ausi sumus orare pro illo. Qui se occiderit propria voluntate, missas pro eo facere non licet, sed tantum orare et eleemosynas largiri. Si quis subita tentatione mente sua exciderit, vel per insaniam seipsum occiderit, quidam pro eo missas faciunt.

DE DIVERSIS QUÆSTIONIBUS.

Oratio potest sub velamine esse, cum necessitas cogit. Mulieres possunt sub nigro velamine accipere sanitatem. Demonium sustinenti licet petras vel holera habere sine incantatione. Infans pro infante potest dari Deo ad monasterium, quamvis alium vovisset; tamen melius est votum implere: similiter pecora æquali pretio possunt mutari, si necesse sit. Rex si alterius regis terram habet, potest donare pro anima sua. Inventio in via tollenda est; si inventus fuerit possessor, reddatur ei. Tributum ecclesiæ sit sicut est consuetudo provinciæ, id est, ne tantum pauperes in decimis, aut in aliquibus rebus vim patiantur. Decimas non est legitimum dare, nisi pauperibus et peregrinis. Pro reverentia regenerationis, in albis Pentecostes orandum est; in Quinquagesima oratur. Qui pro homine mortuo jejuna, seipsum adjuvat. De mortuo autem Dei solius est notitia.

Jejunia legitima tria sunt in anno; * * * * præterea quadraginta ante Natale Domini, et post Pentecosten quadraginta dies. De promissione sua laici non debent facere moram, quia mors non tardat. Servo Dei nullatenus licet pugnare, multorum licet sit consilio servorum Dei.

Pecunia æcclesiastica furata sive rapta reddatur quadruplum, popularia dupliciter.

EX ^a ‘CAPITULIS THEODORI.’

PENITENTIA ILLIUS ANNI UNIUS, QUI IN PANE ET
AQUA JEJUNANDUS EST, ISTO ORDINE OBSERVARI
DEBET.

Antiquus liber
penitent. An-
degavensis.
cap. de remedio
penitentis.

Pœnitentia illius anni unius, qui in pane et aqua jejunandus est, talis esse debet in unaquaque hebdomada. Tres dies, id est feriam quintam et sabbatum, a vino, medone, mellita et cervisia, a carne et sagimine, a caseo et ovis, et ab omni pingui pisce se absteineat. Manducet autem minutos pisciculos, si habere potest. Si habere non potest, tantum unius generis piscem, et legumina, et olera, et poma, si vult, comedat, et cervisiam bibat; et in diebus Dominicis, et in Natali Domini illos quatuor dies; et in Epiphania unum diem; et in Pascha, usque ad octavum diem; et in Ascensione Domini, et Pentecostes quatuor dies; et in festo Sancti Johannis Baptistæ, et Santæ Mariæ, et sanctorum duodecim Apostolorum, et Sancti Michaelis, et Sancti Remigii, et Omnium Sanctorum, et Sancti Martini, et in illius Sancti festivitate, qui in illo episcopatu celebris habetur. In his supradictis diebus faciat charitatem cum ceteris Christianis, id est, utatur eodem cibo et potu quo illi, sed tamen ebrietatem, et ventris ingluviem semper in omnibus caveat.

Concilium Tri-
buriense, sub
Formoso Papa,
c. 56, 57, 58.

Iste annus secundus est ab illo anno qui pane et aqua jejunandus est: et post illum jejunandus est, qui etiam dandus est illis, qui viros ecclesiasticos occidunt, et in consuetudine habent sodomiticum scelus, et qui in consuetudine habent contra naturam peccare, et in ecclesiis homicidia sponte committunt, et ecclesias incendunt, et in ecclesiis adulteria committunt, et qui alia hujusmodi perpetrarunt.

Pœnitentia istius anni talis esse debet, ut duos dies, id est secundam feriam et quartam in unaquaque hebdomada, jejunet ad vesperam, et tunc reficiatur sicco cibo, id est, de pane et leguminibus siccis sed coctis, aut pomis, aut oleribus crudis; unum eligat ex his tribus, et utatur, et cervisiam bibat sed sobrie. Et tertium diem, id est, sextam feriam, in pane et aqua observet, et tres quadragesimas jejunet ante Natale Domini unam, secundam ante Pascha, tertiam ante missam

^a Ex antiquo ms. optime descripto, Jacobo Petit a Nicolao Favier, advocato in senatu Parisiensi, communicato.

Sancti Joannis. Et in his tribus quadragesimis jejundet duos dies ad nonam in hebdomada, et de sicco cibo comedat, ut supra notatum est. Et sextam feriam jejundet in pane et aqua, et in Dominicis diebus, et in Natali Domini, et in Pentecoste quatuor illos dies; et in Epiphania unum diem, et in Pascha usque ad septimum diem, et in Ascensione Domini, et in missa Sancti Joannis Baptistæ, et reliqua ut supra.

DE ILLIS QUI JEJUNARE NON POSSUNT, ET AD-
IMPLERE QUOD IN PŒNITENTIALI SCRIPTUM EST.

Qui jejunare potest, et implere quod in Pœnitentiali scriptum est, bonum est, et Deo gratias referat. Qui autem non potest, ei per misericordiam Dei consilium damus tale, ut nec sibi, nec alicui necesse sit desperare vel perire.

Bedæ canones
ad remedia
peccatorum,
cap. 14. de di-
versis causis.
Regino. l. 2.
c. 444.

DE REDEMPTIONE ILLIUS ANNI, QUEM IN PANE ET
AQUA JEJUNARE DEBET.

Primo die, quem in pane et aqua jejunare debet, quinquaginta psalmos in ecclesia, si fieri potest, decantet flexis genibus; sin autem, in loco convenienti eadem faciat, et unum pauperem pascat, et eo die, excepto vino carne et sagimine, sumat quicquid velit. Si autem talis est, qui tamdiu in genibus jacere non possit, faciat autem sic in ecclesia, si fieri possit; sic autem, in uno loco stando, intente septuaginta psalmos per ordinem decantet, et pauperem pascat, et eo die, excepto vino carne et sagimine, sumat quicquid velit. Qui in ecclesia genua centies flexerit, id est, si centies veniam petierit, si fieri potest, in ecclesia fiat: hoc justissimum est. Si autem fieri non potest, secrete in loco convenienti hoc faciat. Si sic fecerit, eo die, excepto vino et carne et sagimine, sumat quod placet. Qui psalmos non novit, unum diem, quem in pane et aqua pœnitere debet, dives denariis tribus, pauper uno denario redimat; et eo die, excepto vino carne et sagimine, sumat quod placet. Alio modo, quidam dicunt viginti palmatas valere pro uno die.

DE REDEMPTIONE UNIUS HEBDOMADÆ, QUAM IN
PANE ET AQUA JEJUNARE DEBET.

Pro una hebdomada, quam in pane et aqua jejunare debet, trecentos psalmos genibus flexis in ecclesia decantet. Si autem hoc facere not potest, tria psalteria in ecclesia, vel in loco con-

Regino. l. 2.
c. 440.
Burch. l. 9.
c. 18.

venienti, intente decantet; et postquam psallerit, excepto vino carne et sagimine, sumat quidquid velit.

Regino. l. 2.
c. 339.
Burch. l. 19.
c. 19.

Pro uno mense, quem in pane et aqua pœnitere debet, psalmos mille ducentos, flexis genibus, decantet; et omni die, si velit, et si abstinere non vult, reficiat se ad sextam horam, nisi [feria] quarta; sexta jejundet ad nonam; et a carne, et sagimine, et vino, totum mensem se absteineat. Alium autem cibum, postquam psalmos supradictos cantaverit, sumat. Isto ordine totus ille annus redimendus est.

DE ILLIS, QUI JEJUNARE NON POSSUNT, ET NESCIUNT QUOMODO PœNITENTIAM UNIUS ANNI, QUEM JEJUNARE DEBENT IN PANE ET AQUA, REDIMERE POSSINT.

Regino. l. 2.
c. 441.
Burch. l. 19.
c. 20.

Qui vero psalmos non novit, et jejunare non potest, pro uno anno, quem in pane et aqua jejunare debet, det pauperibus in eleemosynam viginti duos solidos, et omnes sextas ferias jejundet in pane et aqua, et tres quadragesimas, id est, quadraginta dies ante Pascha, quadraginta dies ante festivitatem Sancti Johannis Baptistæ, (et si ante festivitatem aliquid remanserit, postea adimpleat), et quadraginta dies ante Natale Domini. In istis tribus quadragesimis, quidquid ori suo præparatur in cibo, vel in potu, vel cujuscumque generis sit, illud æstimet quanti pretii sit, vel esse possit; et medietatem illius pretii distribuat in eleemosynam pauperibus, et assidue oret, et roget Dominum, ut oratio ejus, et eleemosynæ ejus, apud Deum acceptabiles sint.

DE REDEMPTIONE UNIUS ANNI, QUEM PœNITERE DEBET IN PANE ET AQUA.

Pœnit. Rom.
tit. 9. c. 28.
Burch. l. 19.
c. 21.
Ivo, p. 15. c. 201.
ex Theodoro.

Item. Qui jejunare non potest, et observare quod in Pœnitentiali scriptum est, faciat hoc quod Sanctus Bonifacius Papa constituit pro uno die, quem in pane et aqua pœnitere debet. Roget presbyterum, ut missam cantet pro eo, nisi sint crimina capitalia, quæ confessa prius lavari cum lacrymis debent. Et tunc ipse adsit, et audiat, et devote ipse offerat propriis manibus panem et vinum manibus sacerdotis, et intente respondeat, quantum sapit, ad salutationes et exhortationes sacerdotis, et humiliter Dominum deprecetur, ut oblatio, quam ipse et presbyter, pro se et pro peccatis suis, Deo obtulerat, Deus Omnipotens misericorditer per angelum suum suscipere

dignetur; et eo die, excepto vino carne et sagimine, comedat quicquid vult; et sic redimat reliquos dies anni.

DE IIS QUI JEJUNARE NON POSSUNT, ET HABENT
UNDE REDIMERE POSSINT.

Si quis forte non potest jejunare, et habuerit unde redimere possit, si dives fuerit, pro septem hebdomadibus det solidos viginti. Si non habuerit unde tantum dare possit, det decem solidos. Si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Neminem conturbet, quod jussimus dare solidos viginti, aut minus, quia facilius est illi, si dives fuerit, dare solidos viginti, quam pauperi tres. Sed attendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive super sanctum altare, seu Dei servis aut pauperibus in eleemosynam.

Pœnit. Rom-
tit. 9. c. 29.
Haltgar. Regi-
no. l. 2. c. 438.
Burch. l. 19.
c. 22.
Ivo, p. 15.
c. 202.

DE IIS QUI NON POSSUNT ADIMPLERE QUOD IN
PŒNITENTIALI SCRIPTUM EST.

Qui non possunt sic agere pœnitentiam ut superius diximus, faciat sic: Si tres annos continuos jejunare debet, et jejunare non potest, sic redimere potest; primo anno eroget solidos viginti* in eleemosynam, secundo anno eroget solidos viginti, et tertio anno octodecim solidos, hoc est, solidos sexaginta quatuor. Potentes autem homines plus dare debent, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Qui illicita committunt, etiam a licitis abstinere debent, et corpus debent affligere jejuniis, vigiliis, et crebris orationibus; caro enim læta trahit ad culpam, afflicta autem reducit ad veniam.

Pœnit. Rom-
tit. 9. c. 30.
Regino. l. 2.
c. 445.
Burch. l. 19.
c. 23.
Ivo, p. 15.
c. 203.

DE IIS QUI JEJUNARE NON POSSUNT, NEC HABENT
UNDE REDIMERE POSSINT.

Qui jejunare non potest, et non habet unde redimat, et psalmos novit, pro uno die quem in pane et aqua jejunare debet, tribus vicibus 'Beati immaculati' usque ad 'Dominum contribularer' decantet, et sexties 'Miserere mei Deus,' et septuagies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones 'Pater noster' decantet. Qui autem psalmos nescit, pro uno die, quem in pane et aqua jejunare debet, centies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones 'Pater noster' decantet.

DE REDEMPTIONE SEPTEM ANNORUM.

Item alio modo. Duodecim triduanæ, singulæ cum psalteriis tribus impletis, et cum palmatis trecentis per singula psalteria, excusant unius anni pœnitentiam. Et viginti quatuor biduanæ, similiter cum psalteriis impletis, et cum palmatis trecentis per singula psalteria, excusant duos annos. Septuaginta quinque psalmi, cum palmatis trecentis, excusant biduanam. Centum psalmi, cum palmatis trecentis, excusant triduanam. Centum viginti missæ speciales, singulæ cum tribus psalteriis, et cum trecentis palmatis, excusant annum. Centum solidi dati in eleemosynam annum excusant.

Ista a nullo antiquo auctore ecclesiastico citantur ex Theodoro.

DE PŒNITENTIBUS.

Regino. l. 1.
c. 291. ex
Conc. Agathensi.
Burch. l. 19.
c. 36.

Ut in Capite Jejunii omnes publice pœnitentes in civitate veniant ante fores ecclesiæ, nudis pedibus, et, cilicio induti, episcopo suo se repræsentent. In Capite Quadragesimæ omnes pœnitentes, qui publicam suscipiunt aut susceperunt pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo sacco induti, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes. Ibi adesse debent archipresbyteri parochiarum, id est, presbyteri pœnitentium, qui eorum conversationem diligenter inspicere debent, et, secundum modum culpæ, pœnitentiam per præfixos gradus injungant. Post hæc in ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem pœnitentiales psalmos, in terram prostratus, cum lachrymis, pro eorum absolutione decantet: tunc resurgens ab oratione, juxta quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat; deinde cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu, et crebris suspiriis eis denunciaret, quod sicut Adam projectus est de Paradiso, ita et ipsi pro peccatis ab ecclesia abjiciuntur. Post hæc jubeat ministris, ut eos extra januam ecclesiæ expellant; clerus vero prosequitur eos cum responsorio, ‘In sudore vultus tui,’ etc.; ut videntes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non parvipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna, rursus ab eorum presbyteris ecclesiæ luminibus repræsententur.

UT NULLUS EPISCOPUS, VEL PRESBYTER ALTERIUS PŒNITENTEM, SINE LITERIS SUI EPISCOPI, SUSCIPIAT.

Curandum est vero maxime, et omni cautela providendum,

ne quis fratrum coepiscorumque nostrorum, aut etiam presbyterorum in alterius civitate vel diœcesi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se dixerit esse, sine episcopi vel presbyteri testimonio et literis, ad cuius pertinet parœchia, suscipiat.

DE ILLIS QUI DIU RETICENT PECCATA SUA.

Sciendum vero est, quantum quis opere moratur in peccatis, tanto magis agenda est pœnitentia.

Regino. l. 2.
c. 136.
Burch. l. 9.
c. 68.

DE ILLIS QUI SIBI IPSIS MORTEM INFERUNT.

Quicumque se propria voluntate, aut in aqua jactaverit, aut collum ligaverit, aut de arbore præcipitaverit, aut ferro percusserit, aut cuilibet voluntariæ se morti tradiderit, istius oblatio non recipiatur.

Conc. Brachar.
II. c. 15, 16.
Burch. l. 19.
c. 130.

DE ILLIS FEMINIS QUÆ ANTE MUNDUM SANGUINEM ECCLESIAM INTRANT, ET QUÆ NUPSERINT HIS DIEBUS.

Mulier quæ intrat ecclesiam ante mundum sanguinem post partum; si masculum genuerit, triginta tres dies; si feminam, quinquaginta sex. Si quæ autem præsumpserit ante tempus præfinitum ecclesiam intrare, tot dies in pane et aqua pœniteat, quot ecclesia carere debuerat. Qui autem concubuerit cum ea ex his diebus, decem dies in pane et aqua pœniteat.

DE ILLIS QUI LIBIDINOSE OBTRACTAVERINT
PUELLAM, AUT MULIEREM.

Si quis obtractaverit puellæ aut mulieris pectus vel turpitudinem earum; si clericus est, quinque dies; si laicus, tres dies pœniteat. Monachus, vel sacerdos a ministerio divino suspensi, si quid tale fecerint, viginti dies pœniteant. Scriptum est enim: 'Neque tetigeris, neque obtractaveris turpitudinem feminarum.'

Regino. l. 2.
c. 251.
Burch. l. 17.
c. 42.

DE ILLIS QUI CUM MULIERIBUS IN BALNEO SE
LAVERINT.

Si quis in balneo se lavare præsumpserit cum mulieribus, tres dies pœniteat, et ulterius non præsumat.

Pœnit. Rom.
tit. 3. c. 28.
Burch. l. 16.
c. 138.
Ivo, p. 15.
c. 148.

DE TEMPORIBUS QUIBUS SE CONTINERE DEBENT
CONJUGATI.

Regino. l. 1.
c. 328. ex
Conc. Helib.
Burch. l. 19.
c. 55.

In tribus quadragesimis anni, et in die Dominico, et quarta feria, et sexta, conjugati se continere debent; nec illis diebus copulari, quamdiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit, usque ad partum; a partu post triginta dies, si filius; si autem filia, post quinquaginta sex.

DE ILLIS QUI PARENTUM HONOREM NON
SERVANT.

Pœnit. Rom.
tit. 4. c. 11, 12.

Si quis inhonoraverit patrem aut matrem, tres annos pœniteat. Quod si manum levaverit, aut ei percussione intulerit, septem annos pœniteat.

DE ILLIS QUI DIE DOMINICO NUPSERINT.

Conc. ap. Theo-
donis villam
can. 4.

Si quis die Dominico nupserit, petat a Domino indulgentiam, et quatuor dies pœniteat.

DE ILLO QUI PRESBYTERUM OCCIDERIT.

Conc. Mogunt.
sub Rhab.
c. 24.
Regino. l. 20.
c. 43.
Burch. l. 7.
c. 7.

Qui presbyterum occiderit, duodecim annorum ei pœnitentia, secundum canones, imponatur, etiamsi negaverit. Si liber est, ¹septuaginta dies jejundet; si autem servus, super duodecim vomeres ferventes se expurget. Convictus noxa, ad ultimum vitæ tempus careat cingulo militiæ, et ²absque spe conjugii.

DE EODEM.

Conc. Wormac.
c. 26.
Conc. Tribur.
c. 5.
Regino. l. 2.
c. 42.
Burch. l. 6. c. 8.

Qui sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat, et vinum non bibat, cunctis diebus vitæ suæ jejundet usque ad vesperam, exceptis diebus festis; atque arma non sumat, equum non ascendat: ecclesiam per quinque annos ingrediatur, nondum vero communicet, sed inter audientes. Cum autem duodecimi anni cursus finitus erit, communicandi ei licentia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purgari mereatur.

¹ cum duodecim juret *Hr. M.*

² uxorem amittat *Hr. M.*

NE PRESBYTERI, SINE CONSENSU EPISCOPORUM, PER ECCLESIAS CONSTITUANTUR, VEL AB EIS RECIPIANTUR.

Quicumque presbyter ecclesiam per pretium adeptus fuerit, omnino deponatur; quum eam contra ecclesiasticæ regulæ disciplinam habere dignoscitur. Qui autem presbyterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi totaliter vendicaverit; quod vitium late diffusum summo studio emendandum est. Itemque interdicendum est clericis sive laicis, ne quis quamlibet ecclesiam presbytero dare præsumat sine licentia et consensu sui episcopi.

Conc. Turon. 3.
c. 15.
Conc. Mogunt.
sub Rhab. c. 12.
Rhab. ep. ad
Herib. c. 19.
Regino. l. 1.
c. 338.

QUOT TESTIBUS CLERICI DEVINCI DEBEANT.

Presbyter non adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolytus adversus subdiaconum, non exorcista adversus acolytum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam. Et non condemnabitur præsul, nisi in triginta duo, neque summus judicabitur a quoquam; quoniam scriptum est: 'Non est discipulus super magistrum.' Presbyter autem in cardine constitutus, nisi in quadraginta et quatuor testibus damnhabitur. Subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, nisi, sicut scriptum est, in septem testibus non condemnabitur. Testes autem sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christum prædicantes.

V. Conc. Rom.
vulgo dictum
11. sub Sil-
vest. c. 3.

DE FUGITIVIS CLERICIS.

Ut unusquisque episcopus in sua parœchia diligenter presbyteros vel clericos inquirat, quinam sint. Et si aliquem fugitivum invenerit, ad suum episcopum redire faciat.

Ex decret. Leo-
nis I. c. 39.
Regino. l. 1.
c. 421.

DE HIS QUI SUSPENDUNTUR IN PATIBULO.

Quæsitum est ab aliquibus fratribus, de his qui in patibulo suspenduntur pro suis sceleribus, post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad ecclesiam deferenda sint, et oblationes pro eis offerendæ, et missæ celebrandæ, an non? Quibus respondemus: Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus, et digne pœnitentibus, communicatio in fine, secundum canonicum jussum, danda est, cur non eis qui, pro peccatis suis, pœnam extremam persolvunt et confitentur, vel

Conc. Mogunt.
sub Rhab. c. 27.
Regino. l. 2.
c. 93.
Burch. l. 11.
c. 76.

confiteri desiderant? Scriptum est enim: 'Non judicabit Dominus bis in idipsum.' Nam ipse Dominus ait: 'In qualunque die conversus fuerit peccator, peccata ejus non reputabuntur ei.' Et iterum: 'Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.' Salutem ergo homini adimit, quisquis mortis tempore ei pœnitentiam denegavit.

DE FURIBUS ET RAPTORIBUS.

Conc. Tribur.
c. 31.
Regino. l. 1.
c. 94.
Burch. l. 11.
c. 59.

De furibus et raptoribus placet ut, si in ipsa præda occiduntur, pro eis minime orandum sit. Si vulnerati in desperationem prolapsi fuerint, et de pravitatibus suis se pœnituerint, et si supervixerint, Deo et sacerdoti se emendaturos repromiserint, communionem eis impendere non negamus.

DE HOMICIDIIS NON SPONTE COMMISSIS.

Pœnit. Rom.
tit. 1. c. 1.
Conc. Tribur.
c. 53.

De homicidiis non sponte commissis, quali pœnitentiæ submittantur ii qui fecerunt, in episcopi sententia maneat: postquam viderit illorum dignam pœnitentiam, clementius erga illos agat. Si quis filium suum non sponte occidit, juxta homicidia non sponte commissa pœniteat.

DE CONTINENTIA SACERDOTIS.

Can. Ap. c. 34.
Basil. c. 3. ep.
Can. ad Am-
philoc.
Burch. l. 17.
c. 39.

Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto, lapsus est, deponatur; non tamen communione privetur; dicit enim Scriptura: 'Non vindicabit Dominus bis in idipsum.'

DE EPISCOPIS VEL CLERICIS.

Ex decretis
Leon. I. c. 17.
Rhab. ep. ad
Herib. c. 11.
Regino. l. 1.
c. 96.

Lex continentiae eadem est altaris ministris quæ episcopis, aut presbyteris, qui cum essent laici, sive lectores, licite et uxores ducere, et filios procreare potuerunt: sed cum ad prædictos pervenerint gradus, cœpit eis non licere quod licuit. Unde et de carnali fit spiritale connubium. Oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere; quo salva sit charitas connubiorum, et cesset operatio nuptiarum.

DE CRIMINE PERPETRATO IN ATRIO ECCLESIAE.

Conc. Tribur.
c. 4. 6.
Regino. l. 7.
c. 37.
Burch. l. 3.
c. 195.

Si in atrio ecclesiae quislibet injuriaverit aliquem presbyterum, vel ibidem aliquod sacrilegium perpetraverit, altari et Domino componatur.

DE INGENUO FIDELI ACCUSATO.

Scelere si quis ingenuus fidelis notatur, liceat ei cum iuramento se expurgare. Quod si quilibet ingenuus gravi infamia publicetur, ut eum populus superjuraverit criminosum haberi, si se excusare voluerit, ferro se examinet.

Rhab. Pœnit.
l. 3. c. 6.
Aimoin. de ges-
tis Francorum
l. 5. c. 34.
Regino. l. 2.
c. 43.
Burch. l. 6. c. 7.

DE ILLO QUI EVOMIT SACRIFICIUM, ET A CANIBUS
CONSUMITUR.

Qui evomuerit sacrificium, et a canibus consumitur, annum unum pœniteat; sin autem, quadraginta dies pœniteat. Si in die quando communicaverit, sacrificium evomuerit, si ante mediam noctem, tres superpositiones faciat; si post mediam noctem, duas; si post matutinas unam.

Ivo, p. 2. c. 57.

DE ILLIS QUI NON BENE CUSTODIERINT CORPUS ET
SANGUINEM DOMINI.

Qui non bene custodierit sacrificium, et mus vel aliquod animal aliud comederit illud, quadraginta dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia, aut pars ejus ceciderit, et non inventa fuerit, viginti dies pœniteat. Profundens aliquid super altare de calice, quando offertur, sex dies pœniteat; aut si abundantius, septem dies pœniteat. Qui autem perfundit calicem, dum solemnitas missæ celebratur, quadraginta dies pœniteat. Et qui acceperit sacrificium pollutus nocturno tempore, septem pœniteat. Diaconus obliviscens oblationem offerre, donec offeratur linteamen, quando recitantur nomina pausantium, similiter pœniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, ut vermibus consumptum ad nihilum devenerit, tres quadragesimas in pane et aqua pœniteat. Si integrum inventum fuerit, in eo vermis comburatur, et cinis sub altare condatur.

Ivo, p. 2. c. 60.

Gregorii III.
judicia, c. 28.

UT NULLUS INJUSTAS MENSURAS, ET PONDERA
INJUSTA, LUCRI CAUSA DARE PRÆSUMAT.

Ut mensuræ et pondera justa fiant, sicut in divinis legibus sancitum est; ergo statuimus ab omnibus hoc observandum. Et si quis justas mensuras, et justa pondera lucri causa mutare præsumpserit, in pane et aqua viginti dies pœniteat.

Capit. Aquisgr.
c. 74.
Conc. Arelat.
VI. c. 14.
Conc. Turon.
III. c. 41.

DE MATRE QUÆ INFANTEM SUUM JUXTA IGNEM
POSUERIT, ET SUA NEGLIGENTIA MORTUUS EST.

Conc. Tribur.
temp. Formosi
Papæ, c. 37.

Mater, si juxta focum infantem suum posuerit, et homo aquam in caldarium miserit, et ebullita aqua infans superfusus mortuus fuerit; pro negligentia mater pœniteat, et ille homo securus sit.

DE VIRIS ORDINATIS, QUORUM PECCATA OCCULTA
SUNT.

Pœnit. Rhab.
c. 1.
Isid. Hisp. ep.
ad Massonem
episc.

De viris ordinatis, quorum peccata occulta nec manifeste ab aliquo argui possunt, si salubriter compuncti pro peccatis, confessionem episcopo sive presbytero occulte faciunt, bonum mihi videtur, ut secundum id quod decretum fuerit ab episcopo vel presbytero, pœnitentiam agant, non tepide nec tarde, sed ferventer et sollicite; ac sic se veniam peccatorum a Domino percepturos, et gradum se retenturos confidant.

^a CAPITULA THEODORI COLLECTA EX
FRAGMENTIS.

Una pœnitentia est viduæ et puellæ; majorem meruit quæ virum habet, si fornicationis crimen commiserit.

Ingenuus cum ingenua conjungi debet.

Ille qui prius manducare probatur, ad osculum non per-
mittitur.

Infantes monasterii quatuordecim annis carnem manducant.

Ivo, p. 2. c. 45.
ex Eutychemo.

Qui acceperit sacrificium post cibum, septem diebus in
judicio episcoporum.

Beda de remed.
peccat. c. 15.

Si laicus alterum odii meditatione occiderit, si non vult arma relinquere, pœniteat septem annis sine carne; si per iram subitam, tribus annis; si autem casu vel eventu, uno anno.

Si quis fornicaverit cum virgine, uno anno pœniteat; si cum maritata, tribus annis, unum integrum; duo alios XL. dies pœniteat.

^a Ex capitulis a R. D. Luca Acherio editis in Spicileg. tom. IX.

Mulier quæ se fornicationis amore ad alteram conjunxerit, septem annis pœniteat. Pœnit. Rom. tit. 3. c. 15.

Sacrata virgo fornicans septem annos pœniteat.

Qui homicidium vel furtum commiserit, et non composuit illis quibus nocuit, quando confessus fuerit episcopo vel presbytero peccata sua, debet illis aut propria reddere, vel componere. Si vero non habuerit substantiam, unde componere potest, vel nescierit quibus nocuit, pœnitentia plus augetur. C. M. capit. l. 3. c. 20.

Ante Natalem Domini nostri Jesu Christi, Græci sera, et Latini nona hora missas celebrant.

Qui duxerit viduam in uxorem sibi, vel post baptismum vel ante baptismum, non potest esse presbyter. Ecgb. Exc. 32.

Non communicet vir cum uxore sua adultera. Similiter et uxor cum adultero viro non ineat pacem communicationis.

Si quis episcopus vel presbyter, fracta oblatione, non communicaverit, dicat rationabilem causam; sin aliud, deponatur. Can. sub. nom. Ap. 9.

Omnes fideles, qui ingrediuntur ecclesiam, ac sanctam oblationem non præsumunt, nec percipiunt sacrificium, cum convenit privari communione. Can. Ap. 14.
Conc. Antioch. c. 2.
Conc. Brachar. II. c. 83.

Episcopus non exeat ad aliam parochiam, et suam relinquat; nisi episcopus multorum judicio et maxime supplicatione perficiat. Proficiat. 5.
Conc. Antioch. c. 3.

Eunuchus si per insidias hominum factus est, vel si in persecutione ejus amputata sunt virilia, vel si ita factus est natura, et est dignus, efficiatur episcopus. Si quis amputaverit sibimetipsi virilia, omnino non potest esse clericus. Si quis post gradum amputaverit virilia omnino damnetur. Si quis semetipsum absciderit, tribus annis communione privetur. Can. Ap. c. 21,
22, 23, 24.
Conc. Nicen. c. 1.

Nullus per pecuniam obtineat gradum; sin vero, et ipse et ordinator ejus omnibus modis a communione projiciantur. Can. Ap. 30.

Qui carnes immundas manducaverit, et olera quæ cum carne coquuntur, cessare oportet a ministerio.

Episcopus, presbyter, diaconus, confiteri debet peccatum suum. Greg. III. jud. c. 30.

Dæmonium sustinenti licet petras et olera habere sine incantatione. Ivo, p. 11. c. 75.

Stando orandum pro reverentia Dei.

Regino. interr.
7, et 15.

Basilius judicavit pueris licentiam nubere ante sexdecim annos, si abstinere non potuerint, quamvis monachi fuissent.

EX EXCERPTIONIBUS ECGBERTI, EBOR. ARCH.

c. lvii.

Statutum est, ut sine auctoritate vel consensu episcoporum, presbyteri, in quibuslibet æcclesiis non constituentur, nec inde expellantur; et si quis hoc facere temptaverit, sinodali sententia feriatur.

c. lxxvii.

Monachi non migrent de loco ad locum, sed in ea permaneant obedientia, quam tempore suæ conversionis promiserunt.

EX PŒNITENTIALI ROMANO.

DE ILLIS QUI PRO VINDICTA PARENTUM HOMICIDIUM COMMITTUNT.

Tit. I. c. 10.

Qui pro vindicta fratris aut aliorum parentum, hominem occiderit, ¹ita pœniteat ut homicidia sponte commissa; cum ipsa Veritas dicat: Mihi vindictam, et ego retribuam.¹

DE ILLIS QUI SE SCIENTER PERJURAUERINT.

Tit. II. c. 4.

Si quis suspicatur, quod ad perjurium ducatur, et tamen ex consensu jurat, quadraginta dies pœniteat, et septem sequentes annos, et nunquam sit sine gravi pœnitentia.

DE HIS QUI FORNICATI SUNT SICUT SODOMITÆ.

Tit. III. c. 24.

Si quis fornicatus fuerit sicut sodomitæ fecerunt, si episcopus, viginti quinque annos pœniteat, quinque ex his in pane et aqua, ex omni officio deponatur, peregrinando finiat dies vitæ suæ. Presbyter quindecim annos pœniteat, quinque ex his in pane et aqua, superiori sententia deponatur. Diaconus et

¹annum unum pœniteat, et sequentibus duobus tres quadragesimas observet, et legitimas ferias, id est, secundam, quartam, et sextam feriam. *Regin.*

monachus duodecim annos, tres in pane et aqua, et deponatur. *Addit. Anselm.* Si autem senex, aut æger fuerit, carceribus tenebrosis reclusus, pœniteat omnibus diebus vitæ suæ.

DE EO QUI FORNICARI VULT, ET NON POTEST.

Si quis concupiscit fornicari, et non potuerit, aut mulier non suscepit eum; si episcopus, septem annos pœniteat; presbyter quinque; diaconus vel monachus tres; ex his unum in pane et aqua; clerici vel laici duos annos pœniteant. Tit. III. c. 25.

QUALITER PŒNITERE DEBEAT QUÆ LENOCINIUM OPERATUR.

Exercuisti lenocinium, aut in teipsa, aut in aliis; ita dico, ut tuo meretricio more tuis amatoribus corpus tuum ad tractandum, et ad sordidandum, pro pretio tradidisti; seu, quod crudelius aut periculosius, alienum corpus, filiæ dico, vel neptis, et alicujus Christianæ amatoribus vendidisti, vel concessisti, vel internuncia fuisti, vel consiliata es, ut stuprum aliquod tali modo perpetraretur, duos annos pœniteas per legitimas ferias. Tamen in concilio Elibertino præcipitur, ut illa quæ hæc perpetraverit, nisi in fine accipiat communionem. Ib. c. 29. c. xii.

QUOD UT SACRILEGUS JUDICANDUS EST, QUI PATREM VEL MATREM EXPULERIT.

Si quis patrem vel matrem expulerit, impius et sacrilegus judicandus est: pœniteat autem æquali tempore, quamdiu in impietate illa extiterit. Tit. III. c. 11.

DE EADEM RE.

Maledixisti patri vel matri tuæ, vel flagellasti eos, vel in aliquo dehonestasti, quadraginta dies in pane et aqua, cum septem sequentibus annis pœniteas; quia Dominus dixit: ‘ Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.’ Ib. c. 12.

DE CRAPULA ET EBRIETATE.

Sacerdos quislibet si inebriatur per ignorantiam, septem dies pœniteat in pane et aqua; si per negligentiam, quindecim dies; si per contemptum, quadraginta dies. Diaconus, vel monachus, secundum ordinem, ut scriptum est, seu ut reliqui clerici ut ministri, juxta ordinem, judicio sacerdotis pœniteant. Laici velut vota non habentes, si inebriantur, arguantur a Tit. v. c. 3.

80 CAPITULA ET FRAGMENTA THEODORI.

sacerdote, quod ebriosi regnum Dei non possidebunt, et interitus sit ebrietas, et compellat eos pœnitere. Qui cogit hominem ut inebrietur, humanitatis gratia, accerrime corripiatur, et septem dies pœniteat; Si per contemptum, triginta dies. Nullus Christianus alium plus libere cogat quam naturæ sufficiat; quod si fecerit, juxta id quod in Pœnitentiali habetur pœniteat.

DE ILLIS QUI CHRISTIANA MANCIPIA CAPTI- VAVERINT.

Tit. vii. c. 30. Si quis quemcunque hominem quolibet ingenio captivaverit, aut transmiserit, tres annos pœniteat.

DE ADMINISTRATIONE XENODOCHII.

Ib. c. 31. Si quis xenodochia pauperum administrat, vel decimas populi susceperit, et exinde vel suis secularibus lucris sectandum aliquid subtraxerit; quasi rerum invasor reus damnum restituat, et sub canonico judicio reformatur, et agat pœnitentiam tres annos. Scriptum est enim: 'Talem Dominus dispensatorem quærit, qui sibi de suis nihil usurpet.'

NUBENTES POST VOTUM NON SUNT AB INVICEM SEPARANDI.

Tit. viii. c. 11. Si vir ¹votum virginittis habens adjungitur uxori, postea non dimittat uxorem, sed tribus annis pœniteat.

EX PœNITENTIALI HRABANI MAURI.

DE PœNITENTIIS LAICORUM.

Lib. iii. c. 6. Qui occiderit hominem in publico bello, quadraginta diebus pœniteat; si per iram, tres annos; si * causa, uno anno; si * L. casu. per * populum, vel per artem aliquam, septem annos aut plus; si per rixam, decem annos pœniteat.

¹ simplex votum *ap. Grat.*

EX *DUOBUS LIBRIS REGINONIS DE ECCLE-
SIASTICIS DISCIPLINIS.

DE TEMPORIBUS QUIBUS SE CONTINERE DEBENT
CONJUGATI AB UXORIBUS.

Uxoratus contineat se quadraginta dies ante Pascha et Lib. I. c. 329.
Pentecosten, seu ante Natale Domini, et omnem Dominicam
noctem, et quartam et sextam feriam, et a conceptione mani-
festata, usque post natam sobolem. Uxor, post natam sobolem,
abstineat se ab ecclesia; si filius est, dies triginta; si filia,
dies quadraginta.

QUOD ANTE COMMUNIONEM ABSTINERE DEBET A
CONJUGE.

Omnis homo, ante sacram communionem, a propria uxore Ib. c. 331.
abstinere debet VII. aut V. aut III. dies.

QUI PER FAIDAM HOMINEM OCCIDERIT.

Qui per iram et rixam et ebrietatem subito hominem Lib. II. c. 24.
occiderit, quatuor annos pœniteat.

DE EADEM RE.

Si quis liber, jubente domino suo, servum occiderit, qua- Ib. c. 25.
draginta dies pœniteat. Et si quis liber, jubente domino suo,
hominem innocentem occiderit, annum unum pœniteat, et in
duobus aliis annis, tres quadragesimas observet, et legitimas
ferias.

SI ALIQUIS ORDINATUS HOMICIDIUM FECERIT.

Si quis episcopus aut aliquis ordinatus homicidium fecerit, Ib. c. 46.
decem annos pœniteat, tres ex his in pane et aqua.

SI QUIS CONSANGUINEUM SUUM OCCIDERIT, AUT
SENIOREM.

Si quis proximum et consanguineum suum occiderit, decem Ib. c. 48.
annos pœniteat. Similiter, si quis seniore et dominum suum
dolo trucidaverit.

* A Stephano Baluzio ad fidem vetustissimi codicis emendatis.

DE CLERICO QUI PROXIMUM SUUM OCCIDIT.

- Lib. II. c. 52. Si clericus homicidium fecerit, et proximum suum occiderit, odii meditatione, exul septem annos pœniteat.

DE PARRICIDIS.

- Ib. c. 53. Si quis hoc crimen perpetraverit, quidam judicaverunt ut septem annis pœniteat, vel quatuordecim pœnitentiam egisset; quidam usque ad finem vitæ, sicut Cain, qui similia perpetraverit.

DE FEMINA CUJUS FILIUS PER NEGLIGENTIAM
OBIERIT NON BAPTIZATUS.

- Ib. c. 62. Pariens femina, cujus filius per negligentiam non baptizatus obierit, annum unum pœniteat, et nunquam sit sine aliqua pœnitentia.

QUID SI UNUS ABSOLUTUS ET ALTER COPULATUS
ADULTERATI FUERINT.

- Ib. c. 134. Si quis vacans uxore polluit se cum alterius uxore, annis duobus pœniteat. Similiter de feminis observandum.

SI UXORATUS ANCILLAM PROPRIAM TENUERIT.

- Ib. c. 135. Si uxoratus ancillam propriam tenuerit, annum unum pœniteat, vel in alio anno tres quadragesimas et legitimas ferias; et tribus mensibus prius se a sua contineat conjugē. Ancilla vero si vim passa est, quadraginta dies; si consentiens fuerit, tres in anno quadragesimas et legitimas ferias pœniteat.

DE FORNICATIONE DIVERSARUM PERSONARUM.

- Ib. c. 246. § 1. Si uxoratus cum virgine fornicatus fuerit, duos annos pœniteat, ita primum omnium, ut a sua se contineat. Si ei consenserit, uxori etiam addatur modus pœnitentiæ. § 2. Laicus maculans se cum ancilla Dei, duos annos pœniteat. Si genuerit ex ea filium, annos tres pœniteat. Si sine conjugio est, tres quadragesimas et legitimas ferias. § 3. Si canonici sunt et fornicantur, annum unum; si frequenter, duos. Qui in gradu est, tres annos pœniteat. § 4. Monachus sine gradu, vel canonicus gradum habens, si cum puella laica fornicati sunt, annos tres pœniteant. Si cum sanctimoniali,

annos septem pœniteant. § 5. Monachi cum gradu fornicationem facientes, septem annos pœniteant. § 6. Si monachus laicam duxerit, tres annos pœniteat, illa duos et legitimas ferias. Si usque ad generationem filii, quatuor annos pœniteat. Si occiderit, septem annos pœniteat. § 7. Si episcopus fornicatus fuerit, octo annos pœniteat. Alii judicaverunt duodecim annorum pœnitentiam. Post annum tertium levius pœniteat. § 8. Presbyter cum puella fornicans, annos quatuor et tres quadragesimas in anno, et ferias quartam et sextam in pane et aqua. Si cum ancilla Dei fornicatus fuerit, septem annos pœniteat.

DE INCESTIS.

§ 1. Si adolescens sororem suam duxerit, quinque annos pœniteat. Si matrem, septem annos; et quamdiu vixerit, nunquam sit sine pœnitentia. § 2. Qui habet matrem et filiam, duas sorores, uxorem patris et fratris, patruelis aut avunculi, neptem aut consobrinam, aut qui in prima, secunda, vel tertia generatione juncti sunt, istis volumus indicare ut separentur; et, propter novellam plantationem ecclesiæ, ut septem annos agant pœnitentiam, tres primos annos tres dies in hebdomada, id est, feria secunda, et quarta, et sexta; quadraginta dies ante Pascha; viginti ante missam Sancti Johannis, viginti ante Natale Domini: quatuor vero reliquos annos, feria quarta et sexta, et quatuordecim noctes ante missam Sancti Johannis, et alias ante Natale Domini. Si se redimere vult, donet unum denarium, aut pretium unius denarii, pro uno die. Si pauper est, donet dimidium denarium. Lib. II. c. 247.

DE VIRIS INTER SE FORNICANTIBUS.

Viri inter femora fornicantes, annum unum pœniteant. Si in terga, tres annos. Si pueri sunt, duos annos pœniteant. Ib. c. 249.

DE MULIERUM FORNICATIONE.

Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali, per aliquod machinamentum, fornicatur, septem annos pœniteat. Ib. c. 250.

DE ILLECEBROSO AMPLEXU, &c.

Qui in somnis voluntate pollutus est, surgat et cantet septem psalmos pœnitentiales, et dies triginta. Qui peccare voluerit in somnis, et non fuerit pollutus, triginta quatuor psalmos cantet. Ib. c. 251.

DE QUADRUPEDUM FORNICATIONE.

Lib. II. c. 253. Qui cum pecude peccat, annum unum; quidam judicant annos decem, quidam septem, quidam quatuor, quidam centum dies.

DE SODOMITIS.

Ib. c. 254. Qui fornicaverit sicut sodomitæ, quidam judicaverunt decem annos, quidam septem, alii unum; pueri centum dies. Alii judicaverunt: Si in consuetudine est, laicus annos quinque, clericus septem, subdiaconus et monachus octo, diaconus decem, presbyter duodecim, episcopus tredecim pœniteat.

DE FURTO ET RAPINA.

Ib. c. 265. Qui cupiditate captus furtum fecerit, quod abstulerit reddat, et annos quinque pœniteat.

DE PERJURIO.

Ib. c. 324 et 325. § 1. Quicumque sciens perjuraverit, septem annos pœniteat, et post hæc communionem accipiat. § 2. Si quis perjuraverit, ultra ad sacramentum non admittatur.

DE INCANTATORIBUS, MALEFICIS, ET SORTILEGIS.

Ib. c. 355. § 1. Qui nocturna sacrificia dæmonum celebraverint, vel incantationibus dæmones invocaverint, capite puniantur. § 2. Qui auguriis vel divinationibus inserviunt, quinque annos pœniteant. c. 356. § 3. Auguria, vel sortes quæ dicuntur false Sanctorum, vel divinationes, qui eas observaverit, vel quarumcunque scripturarum, vel vota voverit vel persolverit ad arborem, vel ad lapidem, vel ad quamlibet rem excepto ad ecclesiam, omnes excommunicentur. Si ad pœnitentiam venerint, clerici annos tres, laici unum et dimidium pœniteant. c. 358.

DE MORTICINIS.

Ib. c. 370. Qui fraudatum, raptum, vel furatum sciens manducat, si pauper est, septem dies; si potens, quadraginta dies pœniteat. Infirmi vero, si sciunt, quindecim dies pœniteant.

DE SANGUINE.

Ib. c. 373. Si quis sanguinem alicujus animalis manducaverit, quadraginta dies pœniteat.

EX BURCHARDO.

DE ILLIS QUI IN CODICIBUS FUTURA REQUIRUNT.

In tabulis vel codicibus sorte futura non sunt requirenda; Lib. x. c. 26. et ut nullus in Psalterio, vel in Evangelio, vel in aliis rebus, sortiri præsumat, nec divinationes aliquas in aliquibus rebus observare. Quod si fecerit, quadraginta dies pœniteat.

DE ILLIS QUI IN LINGUA LASCIVI FUERINT.

Si quis lascivus in lingua fuerit, triduana pœnitentia expiatur. Lib. xii. c. 5.

DE EPISCOPO QUI SECUNDUM NATURAM FORNICATUS FUERIT, ET DE ALIIS.

Si quis pontifex fornicationem fecerit naturalem, synodus Lib. xvii. c. 39. iudicavit ut x. annos pœniteat, et multis lacrymis et eleemosynis veniam a Domino petat. Presbyter non prælato monachi voto cum puella vel meretrice peccans, annos iii., et in tribus quadragesimis secundam, et quartam, et sextam feriam, et sabbato semper de sicco cibo pœniteat. Si cum ancilla Dei, aut masculo, plus addatur jejunium, id est, septem annos, si in consuetudine est. Similiter diaconi, si monachi non sunt, duos annos, sicut etiam monachi qui sine gradu sunt. Si diaconi monachi sunt, septem annos. Monachi cum gradu septem annos pœniteant. Item episcopus, si sine voto monachi cum puella vel meretrice peccaverit, x. annos pœniteat. Clericus cum tali puella, sine voto monachi, si fornicatus fuerit, unum annum pœniteat; si frequenter, duos annos. Si cum canonica, duos annos; si frequenter, tres annos; si genuerit ex ea filium, quatuor annos; alii dicunt septem. Theodorus dixit: 'Monachus fornicationem faciens, septem annos pœniteat.'

EX IVONE.

SUFFICIT ILLA CONFESSIO QUÆ PRIMUM DEO,
DEINDE SACERDOTI OFFERTUR.

Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Græci; quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota fere sancta ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu fit intra sanctam ecclesiam; ita duntaxat, ut Deo, qui

remissor est peccatorum, peccata nostra confiteamur, et hoc perfectorum est, ut cum David dicamus: 'Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi, confiteor adversum me injustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei.' Sed tamen Apostoli institutio nobis sequenda est, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem, ut salvemur. Confessio itaque quæ soli Deo fit, quod est justorum purgat peccata: ea vero quæ sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgantur peccata: Deus namque, salutis et sanctitatis auctor et largitor, plerumque hanc præbet suæ pœnitentiæ medicinam invisibili administratione, plerumque medicorum operatione.

^aEX COLLECTIONE CANONUM.

UT NULLUS ORDINATUS DE MINISTERIIS ECCLESIAE
ALIQUID VENDERE PRÆSUMAT.

Si quis presbyter aut diaconus inventus fuerit de ministeriis ecclesiæ aliquid venundasse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione ecclesiæ non haberi; iudicio tamen episcopi dimittendum est, sive sit dignus, sive indignus, in suo recipi gradu.

^a Olim in bibliotheca S. Victoris servata.

DIALOGUS ECGBERTI,
ARCHIEPISCOPI EBURACENSIS.

INCIPIT SUCCINCTUS DIALOGUS ECCLESIAS-
TICÆ INSTITUTIONIS A DOMINO ECGBERTO
ARCHIEPISCOPO EBURACÆ CIVITATIS COM-
POSITUS.

^aPrima fronte præsentis paginæ tuam venerabilem petimus Sanctitatem, ut ea, quæ sacrorum apicum attestatione, ad pontificalem providentiam a nobis directa sunt, grato animo cum caritate suscipias; caritas enim edificat, et si qua in eis acceptione videntur digna, Fraternitatis tuæ cirographo firmen-
tur; si qua vero minus apte prolata noscuntur, tu quasi subtilissimus interpres utiliora interserere non dedigneris: et post informationem eorum, quæ ad te missa sunt verborum, Beatitudinis tuæ consilia nobis literarum characteribus insinuare cupimus, quatenus vicissim menbranis discurrentibus unum atque id ipsum sentiamus vinculis caritatis innexi. Ut autem Fraternitas tua certius de supradictis judicare possit, proponimus utraque simul, consulta videlicet et responsa.

I. INTERROGATIO.

Si necessitas coegerit, in quantum valet juramentum episcopi, presbiteri, vel diaconi, sive monachi?

RESPONSIO.

Ordines supradicti, secundum gradus promotionis, habeant potestatem protestandi: presbiter secundum numerum cxx. tributariorum; diaconus vero juxta numerum lx. manentium; monachus vero secundum numerum xxx. tributariorum; sed hoc in criminali causa. Cæterum si de terminis agrorum oritur altercatio, presbitero liceat juramenti sui adtestatione terram

^aTextus, qui nullum sibi titulum præfixum habet, ex ms. Z. sumitur.

videlicet unius tributarii in jus transferre æcclesiæ. Duobus quoque diaconis id ipsum conceditur. Testificatio vero trium monachorum in id ipsum sufficiat.

II. INTERROGATIO.

Presbiter, diaconus, si possint testes fieri verborum novissimorum, quæ a morientibus fiunt de rebus suis?

RESPONSIO.

Adsumat etiam secum unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; ne forte sub prætextu avariciæ propinqui defunctorum his contradicant, quæ ab ecclesiasticis dicuntur, solo presbitero vel diacono perhibente testimonium.

III. INTERROGATIO.

Presbiter, diaconus, sive monachus, si in nefandis accusantur facinoribus, nullo existente evidenti argumento; qua ratione, si inculpabiles sunt, possunt expiari?

RESPONSIO.

Dum constat fidele testimonium esse in ore duorum vel trium testium, nos ne forte videamus angusto iudicio eum, qui sine peccato est, opprimere, [et] * * * facta testium difficultate obruatur innocentia, liceat accusato sub regula constituto cuilibet ex his tribus gradibus, presbiteri scilicet, diaconi, vel monachi, testes producere ad purificandum se. Sat enim satis est, exinde duos vel tres, quos poterit secum educere ad defensionem sui. Cui vero desunt excusatores, vel propter terrorem accusantium, ipse solus sibi sufficiat in defensione innocentiae suæ, quem nec visus testium nec filii procreati produnt culpabilem. Inhonestum est enim ut aut per negligentiam sacerdotum iniquitas cumuletur, aut per inopiam virium opprimatur puritas. Pro idcirco sancimus eum, cui crimen impingitur, ut ponat super caput suum crucem Domini, et testetur per Viventem in secula, cujus patibulum est crux, sese immunem esse a peccato huiusmodi. Et sic omnia dimittenda sunt iudicio Dei.

III. INTERROGATIO.

Presbiter vel diaconus, si examinati corrupti inveniuntur, qua vigilantia pastorum præcavendum est, ne ab officio quidem

remoti in alio diocesi prætemptent ministrare, ac per hoc nonnulli scandalizentur?

RESPONSIO.

Presbiter vel diaconus, si clarescentibus culpis a proprio episcopo ¹ejectus in æcclesia alia ministrare pertemptaverit, mox ut cognitum fuerit, ab episcopo, cujus est diœcesis, expellatur; et sic per omnes sedes ecclesiarum nunquam stabilis, semper vagus et profugus versetur, donec longa afflictione humiliatus, redeat ad sustinenda jura æcclesiastica.

V. INTERROGATIO.

Quid habemus de sacris ministeriis, quæ ante dampnationem presbiter corruptus peregit, vel quæ postea dampnatus incon-sulte usurpavit?

RESPONSIO.

Ministeria vero, quæ usurpato nomine sacerdotis non dicatus ignorante populo peregit, minime credimus abjicienda; nam male bona ministrando ipse sibi reus, aliis non nocuit. Scienti autem causas minime deteras, et qui tamen particeps factus est dampnati, quomodo tribuitur ei perfectio, quæ in dante non erat, quam ipse accipere potest dampnationem, utique qui per quod habuit per prava officia dedit, ut ejus particeps similem sortiatur excommunicationis sententiam. Sed hoc de baptismo accipi fas non est, quod iterari non debeat. Reliqua vero ministeria per indignum data, minus firma videntur.

VI. INTERROGATIO.

Presbiter, diaconus, sine nutu prioris sui transiliens in alia si liceat diocesi ministrare?

RESPONSIO.

Desertorem vero propriæ æcclesiæ interdictum habemus in alia ministrare; ministrantem vero taliter a suo submoveri officio, donec reconcilietur æcclesiæ suæ.

VII. INTERROGATIO.

Si quis cujuscunque dignitatis transfugam, clericum vel monachum, ausu improbo sub se habere præsumperit; quid de his, carissimi, decernitis?

¹ Ms. electus.

RESPONSIO.

Quisquis vero fratrum, contra interdicta venerabilium canonum, transfugam, clericum vel monachum, sine litteris pacificis susceperit, et conventus in hac obstinatione perduraverit, reddat quod statutum est, xxx. quidem siclos, xv. vero episcopo loci, xii. abbati, cujus monachum sine nutu prioris sui susceperat, et fugitivum dimittat, aut amplius excommunicatus periclitetur. Quicumque vero ex laicis, qui monasteriis præesse noscuntur, taliter aliquem ad se minime pertinentem susceperit, reddat debitum statutum, regi quidem x. siclos, x. vero episcopo loci, x. vero abbati, cujus domesticum sine consensu æcclesiæ susceperat, et desertorem relinquat, aut tantam adhuc reddat pecuniam, quantam et ante dedisse cognoscitur. Jam postea excommunicetur usque ad satisfactionem, quatenus obstinati quique, qui Deum minime timentes censuram excommunicationis omnino spernunt, saltem amissione rerum suarum ex parte dampnati minime præsumant statutis contraria. Hæc autem definitio maneat erga monasteria virginum, quæ sub regula esse probantur.

VIII. INTERROGATIO.

Si quis monachorum sacrilega se contagione miscuerit, vindicta quidem sceleris si pertinet ad laicos, qui sunt eorum propinqui, nunc persequamini?

RESPONSIO.

De his qui intra æcclesiam in gravibus vel in levibus commissis delinquant, nichil vindictæ pertinet ad eos qui foris sunt; maxime cum Apostolus dicat, omnes causas æcclesiæ debere apud sacerdotes dijudicari. Si qui vero æcclesiastici crimen aliquod inter laicos perpetraverint, homicidium, vel fornicationem, vel furtum agentes, hos placuit a secularibus in quos peccaverunt omnimodo occupari; nisi animo fuerit æcclesiæ pro talibus satisfacere. Laici vero qui sacrilega se contagione miscuerint velatis, non eodem modo quo lex publica fornicarios puniri percensuit, set duplicata xxx. siclorum pecunia, hoc est, lx. argenteos volumus dare æcclesiæ adulterantes, quia graves causæ graviore et acriore querunt curas.

IX. INTERROGATIO.

Si permittendum est presbiteris, sive peregrinis, sive nostri generis, passim ministrare absque conscientia episcopi loci, in

cujus diocesi interim demorantur, maxime sub laicis, nusquam stabiles, nec loco nec auctoritate pontificali primitus fundati?

RESPONSIO.

Presbiteros peregrinos, vel absolute ordinatos, sine litteris commendaticiis, circumeuntes provincias, nusquam eos ministrare patimur, vel sacramenta tradere, absque conscientia episcopi loci. Quæ vero necessaria sunt, placuit eos administrare. Ad ministeria tamen sacrorum tales nolumus admitti, sine grandi discretione.

X. INTERROGATIO.

Si quis frater vel soror aliqua ad se pertinentia, ut estimat, non ita repetit, ut judicantibus æcclesiarum præsulibus ei pacifice restituantur, sed contempto proprio episcopo irrationabiliter rerum properat optinere ea, quæ [sibi] juste vel injuste vindicat: Quid ad hæc dicitis?

RESPONSIO.

Quicumque frater vel soror rem aliquam ad se, ut estimat, pertinentem non ita repetit, ut judicantibus æcclesiarum sacerdotibus, sed per exteris [potestates vim] faciens obtineat, etiam hoc quod violentus evicit [omnino perdat, aut ab] ecclesia expellatur. Nec tamen æcclesiæ suæ præjudicium inponimus, sed post obitum anathematizati, integris omnibus in statu suo manentibus, partibusque in medio collocatis, quid antiquitas aut veritas habeat, diligenter requiratur. Et sic dimittendum est iudicio episcoporum.

XI. INTERROGATIO.

Quid ad hæc dicitis? Quoniam quidem nonnulli propria habentes monasteria, ita ea inconsulte disponunt, ut, post obitum illorum, duo simul utriusque sexus unum possideant monasterium, aut equali sorte dividant, si interesse non convenerint?

RESPONSIO.

Venerabilis congregatio unum ex duobus eligat, quem sibi præesse desiderat, et hic cum consilio episcopi loci constituatur abbas. Eo vero defuncto qui prælatus est, iste secundus qui connumeratus est ab initio heres, accipiat regimen totius monasterii, quod ante non ex toto sed ex parte sibi concessum gaudebat; si tamen dignus inveniatur, suo episcopo iudicante.

Quod si aliter factum fuerit, hujusmodi votum inefficax atque irritum judicetur; sitque faciens, vel consentiens accipiensque anathema.

XII. INTERROGATIO.

Quod si quis ex laicis clericum vel monachum occiderit, utrum precium sanguinis, secundum legem natalium parentum, propinquis ejus reddendum sit, an ampliori pecunia senioribus suis satisfaciendum sit, Vestra Unanimitas sanciat?

RESPONSIO.

Quicumque vero ex laicis occiderit episcopum, presbiterum, vel diaconum, aut monachum, agat pœnitentiam secundum gradus pœnitentiæ constitutos, et reddat precium æcclesiæ suæ; pro episcopo secundum universalis consilii*, pro presbitero octingentos siclos, pro diacono sexingentos, pro monacho vero quadringentos argenteos; nisi aut dignitas natalium, vel nobilitas generis majus reposcat precium. Non enim justum est, ut servitium sanctæ professionis in meliori gradu perdat quod exterior vita sub laico habitu habuisse jure parentum dinoscitur. Cui vero non est substantia, ut redimat se a perpetrato homicidio, regi dimittendus est ad puniendum, ne interfectores servorum Dei se putent impune posse peccare. Hæc vero vindicta, quam de homicidiis presbiterorum percensuimus, maneat erga abbates, qui sunt sine ordine; nisi aliquem ex his sinodale collegium altiori consilio aut superiorem aut inferiorem judicaverit.

* placitum
add.?

XIII. INTERROGATIO.

Quod si ex convenientia amborum legitimum dissolvitur conjugium, propter infirmitatem viri vel uxoris, si liceat sano incontinenti secundum inire connubium, infirmo consensum præbente, et promittente sese continentiam in perpetuo servaturum: Vestra Sanctitas quid de hoc judicat?

RESPONSIO.

Nemo contra Evangelium, nemo contra Apostolum sine vindicta facit, ideoque consensum minime præbemus adulteris; onera tamen, quæ sine periculo portari non possunt, nemini imponimus, ea vero, quæ Dei sunt mandata, confidenter indicimus. Quem autem infirmitas implendi præpedit, uno profecto multum reservamus judicio Dei. Igitur ne forte videamur silentio fovere adulteros, aut diabolus qui decipit adulteros

de adulteris exultet, ¹ulterius audi: 'Quod Deus conjunxit, homo non separet.' Et item: 'Qui potest capere, capiat.' Sepe namque temporum permutatione, necessitas legem frangit. Quid enim fecit David, quando esuriit? et tamen sine peccato est. Ergo in ambiguis non est ferenda sententia. Sed consilia necesse est periclitari pro salute aliorum, hac conditione interposita, ut ei qui se continentiae devovit, nullo modo concedatur secundas inire nuptias, vivente priore.

XIV. INTERROGATIO.

Quid ad hæc dicimus? Si quis de laicis clericum vel monachum obnoxium esse pronunciat, pro causis aliquibus jam pridem sub laico habitu perpetratis, sed necdum finitis; sive quia minime prævaluit, sive quod ante dissimulando tacuit usque nunc, et modo ecclesiæ molestus et inportunus insistit?

RESPONSIO.

Quisquis vero secularis servitium sanctæ professionis subire desiderat, si interrogatus respondeat, conditionis servilis sese non esse obnoxium, nec homicidium palam perpetrasse inemendatum, neque res alieni juris modo sub se habere dicat; iste profecto nemini quicquam debeat, nisi Deo, cujus est servus, propter offensam peccati. Quod si fefellit æcclesiam Dei, et crimen suum dolose celaverit, placuit æcclesiam habere potestatem dimittendi eum, vel satisfacere pro eo, si voluerit. Eos vero, qui tales inveniuntur, ab æcclesiæ limine per vim volumus abstrahi, neque a die conventionis tempus æcclesiæ concedi reos deinceps ad occultandos, sed ut Deo agatur reverentia, absque ulla lesione veriusque relinquendi sunt; quod æcclesia domus propitiationis est, non spelunca latronum. Lege dedicationem templi Salomonis. Res vero si quas æcclesiæ optulerat, eas sacerdos reddat, ut habeat unde se redimat.

XV. INTERROGATIO.

Pro quibus criminibus nullus sacerdos potest fieri, vel pro quibus jampridem ordinatus deponitur?

RESPONSIO.

Hujusmodi tunc ordinatio episcopi, presbiteri, vel diaconi, rata esse dicitur: si nullo gravi facinore probatur infectus; si

¹ *MS.* ultoribus.

secundam non habuit [uxorem], nec a marito relictam; si pœnitentiam publicam non gessit, nec ulla corporis parte vitiatus apparet; si servilis aut ex origine non est conditionis obnoxius; si curiæ probatur nexibus absolutus; si adsecutus est literas; hunc elegimus ad sacerdotium promoveri. Pro his vero criminibus nullum licet ordinari, sed promotos quosque dicimus deponendos; idola scilicet adorantes; per aruspices [et divinos atque] incantatores captivos se diabolo tradentes; fidem suam falso testimonio expugnantes; homicidiis vel fornicationibus contaminatos; furta perpetrantes; sacrum veritatis nomen perjurii temeritate violantes. Eos tamen, nisi per pœnitentiam publicam non oportet admitti ad promerendam communionis gratiam, non ad recuperandum pristinae dignitatis honorem; alienum est enim ab æcclesia pœnitentes sacrosancta ministrare, qui dudum vasa fuerant vitiorum.

XVI. INTERROGATIO DE JEJUNIO QUATUOR TEMPORUM.

Legitima jejunia mensis primi, quarti, septimi, et decimi, utrum initio ipsorum mensium, an aliter celebranda sint; et quo auctore, aut quomodo, vel pro quibus causis instituta, consona sententia exponite; ut uniformiter ab omnibus cœlebrentur per universas Dilectionis Vestrae sedes et Anglorum æcclesias.

RESPONSIO.

Quia igitur mundus quatuor plagis continetur, orientis, occidentis, meridiei, et aquilonis; et homo quatuor elementis constat, id est, igne, aere, aqua, et terra; et interior sensus ex quatuor continetur virtutibus, prudentia, temperantia, fortitudine, atque justitia; et quatuor flumina paradisi ad inrigandam universam terram, in typo quatuor Evangeliorum profluunt; et quatuor temporibus annus, vere, estate, autumno, et hieme convertitur; et ex omni parte quadratus numerus perfectus dinoscitur; idcirco autem quatuor temporum jejunia veteres patres instituerunt, secundum Dei legem, et nunc in Novo Testamento, sancti viri atque apostolici doctores.

DE PRIMO JEJUNIO.

De primo mense Dominus ait ad Moysen: ‘Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.’ Et iterum Dominus ad Moysen: ‘Observate mensem novarum frugum, quando egressi estis de terra Ægypti, legitimum erit

in generationibus vestris.' Quod jejunium sancti patres in prima epdomada mensis primi statuerunt, quarta et sexta feria, et sabbato, exceptis diebus quadragesimalibus. Nos autem in æcclesia Anglorum idem primi mensis jejunium, ut noster didascalus beatus Gregorius, in suo Antiphonario et Missali Libro, per pedagogum nostrum beatum Augustinum transmisit ordinatum et rescriptum, indifferenter de primæ epdomadæ computatione, in prima epdomada quadragesimæ servamus.

DE SECUNDO JEJUNIO.

Secundum jejunium quarti mensis a veteri lege exortum est, quando lex [data] est Moysi in Monte Sinai, et præceptum est a Domino ut sit populus paratus ad audiendam vocem in diem tertium, et ne adpropinquent uxoribus suis. Et iterum Dominus ad Moysen: 'Tolletis de cunctis frugibus vestris primitias, et offeretis ea Domino Deo vestro.' Quod et in Novo Testamento constitutum est, juxta id quod Dominus ait: 'Non possunt filii sponsi jejunare quandiu cum illis est sponsus,' et reliqua. Quod juxta congruentiam temporum post ascensionem Domini ad cœlos, præsentia corporali subtracta, tunc indictum est jejunium quarti mensis secundo sabbato. Hoc autem jejunium idem beatus Gregorius, per præfatum legatum, in Antiphonario suo et Missali, in plena epdomada post Pentecosten Anglorum æcclesiæ cælebrandum destinavit. Quod non solum nostra testantur Antiphonaria, sed et ipsa quæ cum Missalibus suis conspeximus apud Apostolorum Petri et Pauli limina.

DE TERCIO JEJUNIO.

Tercium jejunium septimi mensis a Domino per Moysen præcipitur dicente: 'Loquere filiis Israël, et dices ad eos: Decimus dies mensis septimi vocabitur sanctus, humiliabitis animas vestras in jejunio. Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hoc, peribit de populo suo.' Idcirco autem in æcclesia hoc jejunium cælebratur secundum antiquam consuetudinem, vel quia decrescit dies et nox augetur, quia ad defectum solis et noctis augmentum vita nostra deficere adveniente morte ostenditur, quæ mors in judicio Dei et resurrectione reparabitur ad vitam. Et si vitæ nostræ terminus in defectione dierum exprimitur, mortisque adventus in augmento noctis, necessarium duximus, ut ob memoriam et recordationem tanti misterii, omni anno humiliemus animas nostras, ut filios Israel hoc in tempore fecisse legimus, in jejunio et afflictione, non solum a cibis, sed

ab omnibus vitiorum contagiis, adtendentes sermonem Evangelii :
 ‘ Ambulate dum lucem habetis, ut non tenebræ vos comprehendant; veniet autem nox, quando nemo potest operari.’ Hoc Anglorum æcclesia in plena epdomada ante equinoctium, neglecta terciæ epdomadæ computatione, solet cælebrare.

DE QUARTO JEJUNIO.

Quantum jejunium mense Novembrio a veteribus colebatur, juxta præceptum Domini ad Jeremiam dicentis : ‘ Tolle volumen libri, et scribe in eo omnia verba, quæ locutus sum adversus Israel et Judam. Et factum est in mense nono, prædicaverunt jejunium in conspectu Domini omni populo in Jerusalem.’ Hac ergo auctoritate divinarum Scripturarum æcclesia catholica morem optinet, et jejunium atque observationem mense cælebrat decimo, sabbato quarto, propter advenientem venerabilem sollempnitatem Domini nostri Jesu Christi; ubi ante plures dies et continentia carnis et jejunia exhibenda sunt, ut unusquisque fidelis præparet se ad communionem corporis et sanguinis Christi cum devotione sumendam. Quod et gens Anglorum semper in plena epdomada ante Natale Domini consuevit, non solum quarta et sexta feria, et sabbato, sed et juges XII. dies in jejuniis, et vigiliis, et orationibus, et elemosinarum largitionibus, et in monasteriis, et in plebibus, ante Natale [Domini], quasi legitimum jejunium exercuisse perhibetur. Nam hæc, Deo gratias, a temporibus Vitaliani papæ, et Theodori Dorobernensis archiepiscopi inolevit in æcclesia Anglorum consuetudo, et quasi legitima tenebatur, ut non solum clerici in monasteriis, sed etiam laici cum conjugibus et familiis suis ad confessores suos pervenirent, et se fletibus a carnalis concupiscentiæ consortio his duodecim diebus cum elemosinarum largitione mundarent, quatenus puriores Dominicæ communionis perceptionem in Natale Domini perciperent. Preter hæc namque constituta jejunia quarta et sexta feria, propter passionem Christi, et sabbato, propter quod ipso die jacuit in sepulchro plerique jejunaverunt.

EXCERPTIONES ECGBERTI, EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI,

E DICTIS ET CANONIBUS SANCTORUM PATRUM
CONCINNATÆ.

INCIPIT DE CANONIBUS.

Canones dicimus regulas quas sancti patres constituerunt, in quibus scriptum est quomodo canonici, id est, regulares clerici vivere debent.

AUGUSTINUS AURELIENSIS EPISCOPUS DICIT:

Ut nulli sacerdotum suos liceat canones ignorare, nec quicquam facere, quod patrum possit regulis obviare. Et ne excusatio de ignoratione nascatur, vel per oblivionem aliquid negligatur, frequenter in hoc libello, quasi in speculo, prospiciant, quod canonum est regulis definitum. Veruntamen non omnes clerici judicia canonicæ constitutionis usurpare aut legere debent, sed solummodo presbyteri; sicut enim sacrificium offerre non debent, nisi episcopi et presbyter, sic nec judicia ista alii usurpare debent.

INCIPIUNT EXCERPTIONES DOMINI ECGBERHTI, ARCHIEPISCOPI EBURACI CIVITATIS, DE SACERDOTALI JURE.

I. ITEM. JUS SACERDOTALE.

Ut unusquisque sacerdos ecclesiam suam cum omni diligentia ædificet; et reliquias Sanctorum cum summo studio vigiliarum noctis, et divinis officiis conservet.

*In Oxoniensi ms. priores istæ xxi. excerptiones ante Lib. Pœnit. Ecgberti inseruntur, sub titulo: 'Hæc sunt jura sacerdotum quæ tenere debent.' *W.* Textus ex *G.* sumitur.

II. ITEM.

Ut omnes sacerdotes, horis competentibus diei et noctis, suarum sonent ecclesiarum signa, et sacra tunc Deo celebrent officia; et populos erudiant, quomodo aut quibus Deus adorandus est horis.

III. ITEM.

Ut omnibus festis et diebus Dominicis unusquisque sacerdos Evangelium Christi prædicet populo.

IIII. ITEM.

Ut unusquisque sacerdos cunctos sibi pertinentes erudiat, ut sciant qualiter decimas totius facultatis ecclesiis divinis debite offerant.

V. ITEM.

Ut ipsi sacerdotes a populis suscipiant decimas, et nomina eorum quicunque dederint scripta habeant, et secundum auctoritatem canonicam coram ^a[Deum] timentibus dividant; et ad ornamentum ecclesiæ primam eligant partem; secundam autem, ad usum pauperum atque peregrinorum, per eorum manus misericorditer cum omni humilitate dispensent; tertiam vero sibimetipsis sacerdotes reservent.

VI. ITEM.

Ut unusquisque sacerdos orationem Dominicam et symbolum populo sibi commisso curiose insinuet, ac totius religionis studium, et Christianitatis cultum eorum mentibus ostendat.

VII. ITEM.

Ut cuncti sacerdotes precibus assiduis pro vita et imperio domini imperatoris, et filiorum ac filiarum salute orent.

VIII. ITEM.

Ut unusquisque sacerdos cotidianis assistat orationibus pro pontifice, cujus gubernatur regimine.

IX. ITEM.

Ut nullus sacerdos in domibus vel aliis locis, nisi in ecclesiis dedicatis, celebrare missas audeat.

^a Walkerus 'Deum' addit.

X. ITEM.

Ut a cunctis sacerdotibus jus et tempus baptismatis temporibus congruis, secundum canonicam institutionem, cautissime observentur.

XI. ITEM.

Ut omnes sacerdotes, quibuscunque horis, omnibus indigentibus baptismum, infirmitatis causa, diligentissime tribuant.

XII. ITEM.

Ut nullus presbiter sacrum officium, sive baptismatis sacramentum, aut aliquid donorum spiritalium pro aliquo precio vendere præsumat; ne vendentes et ementes in templo columbas imitentur; et pro his que adepti sunt per gratiam divinam, non pretia concupiscant terrena, sed solam regni celestis gloriam promereantur accipere.

XIII. ITEM.

Ut nullus presbiter a sede sanctæ ecclesiæ sub cujus titulo ordinatus fuit, *ammonitionis causa ad alienam pergat *ambitionis? ecclesiam, sed ibidem devotus, usque ad vite permaneat exitum.

XIII. ITEM.

Ut nullus ex sacerdotum numero ebrietatis vitium nutriat, nec alios cogat per suam jussionem inebriari.

XV. ITEM.

Ut nullus sacerdos extranearum mulierum habeat familiaritatem, nec in sua domu, in qua ipse habitat, ullam mulierem unquam permittat habitare.

XVI. ITEM.

Ut nulli sacerdotum liceat fidejussorem esse, neque derelicta propria lege ad secularia judicia accedere.

XVII. ITEM.

Ut nemo sacerdotum ex numero arma pugnantium unquam portet, nec litem contra proximum ullam excitet.

XVIII. ITEM.

Ut nullus presbiter edendi aut bibendi causa gradiatur in tabernas.

XIX. ITEM.

Ut nullus sacerdos quicquam cum juramento juret, sed simpliciter cum puritate et veritate omnia dicat.

XX. ITEM.

Ut cuncti sacerdotes omnibus illis confitentibus eorum crimina, dignam petentiam cum summa vigilantia ipsis judicent, et omnibus infirmis ante exitum vitæ viaticum et communionem corporis Christi misericorditer tribuant.

XXI. ITEM.

Ut secundum diffinitionem sanctorum patrum, si quis infirmatur, a sacerdotibus oleo sanctificato cum orationibus diligenter ungatur.^a

XXII. ITEM.

Ut presbiter eucharistiam habeat semper paratam ad infirmos, ne sine communione moriantur.

XXIII. ITEM.

Ut sine auctoritate vel consensu episcoporum, presbiteri in quibuslibet ecclesiis nec constituentur, nec expellantur.

XXIII. ITEM.

Ut æcclesiæ antiquitus constitutæ, nec decimis, nec alia ulla possessione priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur.

XXV. ITEM.

Ut unicuique æcclesiæ vel una mansa integra absque alio servitio adtribuatur, et presbiteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, nec de domibus, neque de atriis vel ortis juxta æcclesiam positis, neque de præscripta mansa, aliquod servitium faciant præter æcclesiasticum; et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis, secundum patriæ morem, debitum servitium impendant.

^a Hucusque conveniunt codex noster et Oxon. ms. Post hæc vero in Oxon. Cod. sequuntur tituli de capitalibus criminibus, usque ad finem libri primi, et noster codex progreditur in hunc modum. *W.*

XXVI. ITEM.

Ut episcopi et presbyteri non longe ab æcclesia hospitium habeant.

XXVII. ITEM.

Ut episcopus in æcclesia consessu presbyterorum sublimior sedeatur, intra domum vero collegam se presbyterorum esse cognoscat.

XXVIII. ITEM.

Ut unusquisque episcopus in sua parrochia diligenter provideat, ut æcclesiæ Dei bene constructæ, et restauratæ, et ornatae fiant, tam in *officio, et luminaribus, quamque in *ædificio? reliqua restauratione; et, ut servi Dei regulariter vivant, unusquisque secundum sui ordinis gradum, maxime episcopus curam habeat, sed et canonicas horas ut tempore statuto simul celebrent, ipse præcaveat.

Septem igitur sinaxes sancti patres canendas constituerunt, quas omni die clerus singulis horis canere debet; quarum prima est nocturnal sinaxis; secunda prima hora diei; tertia ipsa hora est quam tertiam vocamus; quarta vero sexta hora est; quinta nona hora est; sexta autem sinaxis vespera hora est; septimam namque sinaxim completorium vocitamus. Has ergo septem sinaxes omni die debemus sollicite reddere Deo pro nobis et pro omni populo Christiano, sicut psalmista testatur, dicens: 'Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ.' Et insuper missas non omittere, sicut fecerunt sancti patres, quos confessores nuncupamus, id est, episcopi et presbyteri, qui in castitate servierunt Deo.

XXIX. DE EPISCOPIS PAULUS DICIT:

Oportet enim episcopum per omnia inreprehensibilem esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum; sed hospitalem, benignum, sobrium, sanctum, et cetera.

XXX. ITEM APOSTOLUS:

Oportet igitur episcopum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut doctrinam Dei nostri ornet in omnibus.

XXXI. DE MAGNA SINODO.

Interdicit per omnia magna sinodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroducere mulierem habere.

XXXII. ET ITEM.

Canones quoque docent, ut si quis acceperit viduam aut dimissam mulierem, aut qui bis duxerit uxorem, nunquam fiat diaconus, nunquam sacerdos.

XXXIII. ITEMQUE.

Episcopus, presbiter, aut diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto, aut homicidio captus est, deponatur.

XXXIII. INSTITUTIONES SANCTORUM PATRUM.

Observandum itaque est episcopis, ut in caritate radicati et fundati, veram pacem et concordiam integram invicem habeant; ita ut sit in omnibus quasi cor unum et anima una, et in ore omnium veræ fidei integra doctrina * * *.^a

XXXV.

Non oportet aliquid ponere in æcclesia, nisi quæ ad ministeria ecclesiastica pertinent: In Deuteronomio scriptum est: ‘Non plantabis lucum nec statuam juxta sanctuarium Domini.’

XXXVI. INCIPIT DE SABBATO.

Deus Creator omnium creavit hominem in sexta feria, et in sabbato requievit ab operibus suis, et sanctificavit sabbatum propter futuram significationem passionis Christi, et quietis in sepulchro. Non ideo requievit quia lassus esset, qui omnia sine labore fecit, cujus omnipotentia non potest lassari; et sic requievit ab operibus suis, ut non alias creaturas quam antea fecerat postea fecisset. Non fecit alias creaturas postea, sed ipsas quas tunc fecit, omni anno usque in finem seculi facit. Homines creat in animabus et corporibus, et animalia et bestias sine animabus; omnis anima hominis a Deo datur, et ipse renovat creaturas suas, sicut Christus in Evangelio ait: ‘Pater meus usquemodo operatur, et ego operor.’ Christus pro nobis passus est in sexta ætate mundi, in sexta feria; et reformavit perditum hominem passione sua, et operatis miraculis suis. Requievit in sepulchro per sabbatum, et sanctificavit Dominicam diem resurrectione sua; nam Dominica dies prima dies seculi est, et dies resurrectionis Christi, et dies Pentecostes, et

^aIn hac parte codicis, duarum fere paginarum scriptura ita est deleta ut legi nequeat.

ideo sancta est; et nos ipsi debemus esse spiritaliter sabbatum sabbatizantes, id est, vacantes ab operibus servitutis, id est, peccatis, quia 'Qui facit peccatum, servus est peccati.' Sed quia non possumus esse sine peccatis, caveamus in quantum possumus, et emendemus quicquid peccaverimus; demus bona exempla subditis nobis, et corrigemus nosmetipsos et subditos, et exhortemur ad meliora jugiter. Amen.

XXXVII. ITEM SANCTORUM PATRUM.

Pascha certis temporibus celebrare omnibus generaliter satagendum est, id est, post XIII. lunam primi mensis.

XXXVIII. SINODUS AGATENSIS.

Seculares qui in Natale Domini, et Pascha, et Pentecosten, non communicaverint, catholici esse non credantur.

XXXIX. CANON AFFRICANENSIS.

Penitentes secundum canones non debent communicare ante consummationem penitentiae; nos autem, pro misericordia miserantis Dei, post annum, vel duos, vel tres, aliquibus licentiam damus.

XL. ITEM SANCTORUM PATRUM.

Baptismatis sacramenta indifferenter presbiteri indigentibus tribuant, et penitentiam quærentibus citissime succurrant, nullum exinde pretium requirentes, nisi ipsi, aut parentes eorum, seu elemosinarii sponte aliquid dederint.

Si quis vero his institutionibus contraire tentaverit, aut excommunicationis sentiet pœnam, aut carceris erumpnam diu sustineat.

XLI. CANON PATRUM.

Placuit de infantibus, quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse testentur, neque ipsi sunt per ætatem idonei de traditis sibi sacramentis respondere, absque ullo scrupulo hos esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari.

XLII. ITEM.

Sunt quidam qui miscent vinum cum aqua baptismatis non recte; et Christus non iussit baptizari vino, sed aqua.

XLIII. CANON CALCEDONENSIS.

Ut nullus presbiter sine chrismate proficiscatur.

XLIIII. CANON APOSTOLORUM.

Si quis episcopus, aut presbiter, aut diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur et ipse et ordinator ejus, et a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon Magus a Petro.

XLV. CANON AFFRICANUS.

Episcopus, absque consilio presbiterorum, clericos non ordinet.

XLVI. CANON.

Episcopus nullius causam audiat absque præsentia clericorum suorum, excepta causa confessionis.

XLVII. CANON CARTHAG.

Nihil rector sine fratrum suorum consilio faciat; scriptum est enim: 'Omnia fac cum consilio, et post factum non penitebis.'

XLVIII. CIPRIANUS EPISCOPUS DICIT:

Firmum decretum esse non potest, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum.

XLIX. CANON ROM'.

Si in qualibet provincia ortæ fuerint quæstiones, ad majorem sedem vel sinodum, seu etiam ad apostolicam sedem Romæ referantur.

L. CANON EPISCOPORUM.

Non temere quemquam communione privet episcopus,^a et ne quem alius episcopus ab æcclesia expulerit, sive clericum sive laicum, suscipiat alius.

LI. CANON NICEN'.

Nemo eum qui ad alium pertinet subripiens, in sua æcclesia ordinet, absque consensu illius ad quem pertinet.

^a In ms. 'justo judicio' superscribitur manu antiqua.

LII. CANON CALCEDONENSIS.

Ut nullus absolute ordinetur, et sine pronuntiatione loci, ad quem ordinandus est.

Altaria nisi lapidea chrismatis unguine non consecrentur.

LIII. CANON EPAONENSIS.

Non oportet in domibus non dedicatis oblationes celebrari ab episcopis vel presbiteris.

LIIII. CANON SANCTORUM.

Nemo in precibus, vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet; sed cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio.

LV. ITEM.

Et sufficit sacerdoti unam missam in una die celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit; in Levitico quoque scriptum est: ^a 'Non debere Aaron ingredi assidue interius in sancta.'

LVI. CANON AURELIANENSIS.

Episcopus pauperibus et infirmis, qui debilitate faciente non possunt suis manibus laborare, victum et vestimentum, in quantum possibilitas fuerit, largiatur.

LVII. THEODORUS DICIT:

Statutum est, ut sine auctoritate vel consensu episcoporum, presbiteri in quibuslibet æcclesiis non constituentur, nec inde expellantur; et si quis hoc facere temptaverit, sinodali sententia feriatur.

LVIII. CANON EPISCOPORUM.

Episcopi nullatenus secularibus negotiis, plusquam Dei servitiis, quod absit, subditi existant, sed maxime curam animarum habeant, ut, secundum Apostolum, populum Dei suis exemplis bene corrigant, et sanæ quoque doctrinæ sermonibus instruant.

^a Cap. xvi. 1, 2.

LIX. CANON.

Clerici omni subiectione episcopis subjecti illis debitam præbeant obedientiam, et nullo jactantiæ suæ studio semet-ipsos attollant.

LX. CANON CALCEDON'.

Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis, gradu proprio penitus abjiciantur.

LXI. CANON NICEN'.

Si quis alicujus episcopi clericum vel monachum susceperit, absque consensu illius, sacrilegus judicetur, et a communione suspendetur, quoadusque clericum vel monachum proprio episcopo restituat; quo etsi clericus contumax redire noluerit, anathema sit.

LXII. CANON HIBERN'.

Qui levaverit manum cum asta aut gladio ad percutiendum aliquem juxta episcopum, redimat manum vel perdat; quod etsi vulneraverit, tondeat caput cum barba, et Deo serviat; primo tamen episcopo sed et cui læsit satisfaciat. Si quis autem clericum vulneraverit, vel alicui ex ecclesiastico ordine nocuerit, secundum ordinis quantitatem; septemplerumque emendet, et secundum ordinis dignitatem peniteat, aut extorris propria patria exulet; Dominus enim per prophetam dicit: 'Nolite tangere christos meos,' et reliqua.

LXIII. CANON AURELIAN'.

Abbates pro humilitatis religione in episcoporum potestate consistent, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur; qui semel in anno in loco ubi episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant. Monachi autem abbatibus omni se obedientiæ devotione subjiciant. Quod si quis per contumaciam extiterit indevotus, aut per loca aliqua evagari, aut peculiare aliquid habere præsumpserit, omnia quæ adquisierit ab abbatibus auferantur, secundum regulam monasterio profuturam. Ipsi autem qui fuerint pervagati, cum auxilio episcopi, tanquam fugaces, sub custodia revocentur, et reum se ille abbas futurum esse cognoscat, qui hujusmodi personas non

regulari ¹animadversione distrinxerit, vel etiam qui monachum susceperit alienum.

LXIII. CANON AURELIAN¹.

Si quis autem abbas cautus in regimine, et humilis, castus, sobriusque, misericors, et discretus non fuerit, ac divina praecepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo in cujus consistit territorio, et a vicinis abbatibus et ceteris Deum timentibus, a suo arceatur honore, etiamsi omnis congregatio, vitiis suis consentiens, abbatem eum habere voluerit.

LXV. CANON ²EPISCOPORUM.

Si extiterit abbas divinis jussionibus praevaricator, regulæque sanctæ contemptor, ab episcopo civitatis, cum consensu abbatum aliorumque monachorum timentium Deum, honore abbatis privetur.

Convenit enim episcopum civitatis, ut sancta et magna sinodus Calcedonensis decrevit, competentem monasteriorum providentiam gerere.

LXVI. LEO PAPA DICIT:

Propositum monachi deserere non potest aliquo pacto; quod enim quis vovet Deo reddere debet. Psalmista namque dicit: ‘Vovete et reddite Domino Deo vestro.’

LXVII. THEODORUS DICIT:

Monachi non migrent de loco ad locum, sed in ea permaneant obedientia, quam tempore suæ conversionis promiserunt.

LXVIII. FRUCTUOSUS DICIT:

Monachus sanctæ regulæ violator sive contemptor, vel parvulorum incestuose aut adolescentium consecrator, publice verberetur, coronam capitis, quam gestat, amittat, decalvatusque turpiter obprobria patiat, vel vinculis artatus ferreis carcerali angustia maceretur.

LXIX. CANON AGATENSIS.

Si quis monachus adulterium aut furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinando, ut virgis

¹ adversione *ms. male.*

² apostolorum. *ms. male.*

*suscipiat? cesus tanti criminis reus, nunquam officium clericatus *excipiat. Si vero jam clericus in id facinus fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur.

LXX. AURELIENSIS EPISCOPUS DICIT:

Carnes in cibo monachi nunquam sumant: pulli vero vel altitia cuncta in congregatione non ministrentur; infirmis tantum provideantur et accipere liceat.

LXXI. ISIDORUS EPISC. DICIT:

Abbati vel monacho monasterii servum non licet facere liberum. 'Impium est ut qui res ecclesiæ non contulerit, damnum inferat.'

LXXII. CANON.

Si quis episcoporum, aut presbiterorum, vel ministrorum, ex rebus æcclesiæ, quæ in quibuscunque locis a fidelibus largiuntur, aliquid aufert, et male rapta cum confusione restituet, et excommunicationis annuæ sententiam subibit.

LXXIII. CANON HIBERN'.

Pecunia æcclesiastica furata sive rapta reddatur quadruplum, popularia dupliciter.

LXXIII. ITEM CANON HIBERN'.

Si quis furatus fuerit pecuniam ab æcclesia, mittatur sors, ut aut illius manus abscindatur, aut in carcerem mittatur, diu jejunans et gemens; et reddat integrum quod abstulit, aut peregrinus abjiciatur, et restituat duplum; et si in patria permanserit, quadruplum restituat, et semper peniteat.

LXXV. CANON TOLETAN'.

Si clericus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, a clericatus ordine pro sacrilegio submoveatur. Si quis sepulchrum violaverit, vii. annos peniteat; tres ex his in patria et aqua.

*Eliberitan.?

LXXVI. CANON *HEBRITAN'.

Eos qui ad æcclesiam confugerint trahi non oportet, sed eos domini sui promissa intercessione persuadeant. Quod si ab æcclesia exeuntibus penale aliquid dominus intulerit, ut ecclesiæ inimicus habeatur excommunicatus.

LXXVII. CANON HIBERN'.

Si quis alicui aliqua ratione nocuerit sub confugio æcclesiastico, vel sub aliquo sanctimonii signaculo, septemplerem emendet, reddat, et restituat, sed et VII. annos in dura penitentia permaneat; sin aliter, excommunicandus est ab omni æcclesia catholica.

LXXVIII. HIERONIMUS DICIT:

Æcclesia defendit quos in sinu suo recepit, more gallinæ, quæ pullos proprios et alienos nutrit et defendit; ita et æcclesia cunctos fugientes in se defendere debet.

LXXIX. CANON HIBERN'.

Qui occiderit hominem intra septa monasterii, exul cum damnatione exeat, vel projectis armis, raso capite et barba, reliquum vitæ suæ tempus Deo serviat, primo tamen æcclesiæ et parentibus satisfaciens.

LXXX. HIERONIMUS DICIT:

Qui peccant in loco sancto, in eodem quoque occidendi sunt; in loco castrorum Finees interfecit virum et meretricem; Mathathias Judæum, qui immolabat simulacro. Quicumque enim maculaverit sanctum, sancta non defendent eum. Christus malefacientes in templo flagris compescuit.

LXXXI. HIERONIMUS DICIT:

Qui percusserit malos, eo quod mali sunt, minister Domini est.

LXXXII. ITEM HIERONIMUS DICIT:

Homicidas et sacrilegos punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium; nocet itaque bonis qui parcat malis.

LXXXIII. CANON ARAUSICAN'.

Amentibus quæcunque [opera] pietatis sunt conferenda.

LXXXIII. CANON CARTAG'.

Omni die exorcistæ inerguminis manus imponant.

LXXXV. CANON ARAUSICAN'.

Qui palam aliquando arrepti sunt, non solum non assumendi

ad ullum ordinem clericatus, sed si jam aliqui ordinati sunt, ab inposito officio repellendi.

LXXXVI. CANON CARTAG'.

Sacerdote verbum in æcclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur.

LXXXVII. CANON CARTAG'.

Laicus præsentibus clericis, nisi ipsis ¹rogantibus, docere non audeat.

LXXXVIII. ISIDORUS DICIT:

Omnis mundialis sapiens, si sapiens sit, non iudicet iudicia æcclesiæ.

LXXXIX. CANON CARTAG'.

Mulier, quamvis docta et sancta sit, viros in conventu docere non audeat.

XC. CANON CARTAG'.

Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus aut paranimphis offerantur, qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte, pro reverentia ipsius benedictionis, in virginitate permaneant.

XCI. CANON DICIT.

Presbiterum convivio secundarum nuptiarum interesse non debere, maxime cum petatur secundis nuptiis penitentiam tribuere.

XCII. GELASII PAPÆ.

Devotis Deo virginibus ²[vel viduis] nisi aut in Epiphania, aut in albis Paschalibus, aut in Apostolorum nataliciis sacrum minime velamen imponant, nisi forsitan, sicut de baptismo dictum, gravi languore correptis, ne sine hoc munere de seculo transeant, implorantibus non negetur.

XCIII. CANON CARTAG'.

Placuit ut ante xxv. annos ætatis, nec diaconus ordinetur, nec virgines consecrentur, nisi rationabili necessitate cogente.

¹ *Ms. provocandis male.*

² *Ab antiqua manu superscripta.*

XCIII. BASIL' EPISCOPI.

Oportet tamen infantes cum voluntate et consensu parentum, immo ab ipsis parentibus oblatos, sub testimonio plurimorum suscipi.

XCV. ISIDOR.

Quicumque a parentibus propriis in monasterio fuerit delegatus, noverit se ibi perpetuo mansurum; nam Anna Samuel puerum natum et ablactatum Deo optulit, qui in ministerio templi permansit.

XCVI. CANON ROMAN' ET FRANCORUM.

Parvulus usque annos xv. pro delicto corporali disciplina castigetur; post hanc vero ætatem, quicquid deliquerit, vel si furatur, retribuat, seu etiam secundum legem exsolvat.

XCVII. CANON NEOCÆSARIENSIS.

Ut nullatenus presbiter ordinetur ante tricesimum ætatis annum, nisi rationabili necessitate cogente; quia Dominus Jesus non prædicavit ante xxx. ætatis annum.

XCVIII. CANON NICEN'.

Ut episcopus, si fieri potest, a totius provinciæ episcopis ordinetur, et si hoc difficile est, certe non minus a tribus. Episcoporum autem ordinationes fieri oportet Dominicis diebus, non in agris vel in villulis, sed in urbibus præcipuis, pro tanti nominis dignitate.

XCIX.

Presbiterorum vero et diaconorum in quattuor temporum sabbatis, scilicet, ut, dum hæc ordinatio coram populo agitur, sub omnium testificatione electorum ordinatorumque, opinio discutiatur.

C. CANON SANCTORUM.

Sacerdotes Dei diligenter semper procurent, ut panis et vinum, et aqua, sine quibus nequaquam missæ celebrantur, pura et munda fiant; quia si aliter agatur, cum his qui acetum cum felle mixtum Domino optulerunt, nisi vera penitentia subvenerit, punientur.

CI. DE DECIMIS.

In lege Domini scriptum est: 'Decimas et primitias non tardabis offerre.' Et in Levitico: 'Omnes decimæ terræ, sive

de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt; boves, et oves, et capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino.' Non eligitur nec bonum nec malum, nec alterum commutabitur.

CII. AUGUSTINUS DICIT:

Decimæ igitur tributæ sunt æcclesiarum et egentium animarum. O homo, inde Dominus decimas expetit, unde vivis. De militia, de negotio, de artificio redde decimas; non enim eget Dominus noster, non præmia postulat, sed honorem.

CIII. ITEM IN LEGE.^a

'Cum messueris segetem terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ, nec remanentes spicas colliges, neque in vinea tua racemos et grana decidentia congregabis; sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes.'

CIIII. ET IN LEGE.^b

'Si intraveris in segetem amici tui, frange spicas, et manu contere; falce autem non metas.' Hoc et discipuli Salvatoris fecerunt, spicas videlicet manibus fricantes et manducantes sabbatis, ut Evangelium dicit.

CV. ITEM IN LEGE.

'Ingressus itaque vineam proximi tui, comedes uvas quantum tibi placuerit; foras autem ne feras tecum.'

CVI. INSTITUTIO PATRUM.

Die Dominico nihil aliud agendum est, nisi Deo vacandum in ymnis, et psalmis, et canticis spiritualibus. Dies quoque paschalis ebdomadæ omnes æquali religione colendi sunt.

CVII. CANON AURELIAN'.

Id etiam miserationis intuitu æquum duximus custodire, ut qui pro quibuscunque culpis carceribus deputantur ab archidiacono seu a præposito æcclesiæ, singulis Dominicis diebus requirantur, ut necessitas vincitorum, secundum præceptum divinum, misericorditer sublevetur, atque a pontifice competens victus de domo æcclesiæ tribuatur.

^a Lev. xix. 9, 10. xxiii. 22. Deut. xxiv. 19.

^b Deut. xxiii. 25. Matt. xii. 1. Mar. ii. 23. Luc. vi. 1.

CVIII. ITEM.

Qui Dominica nocte nupserit^a, vii. dies peniteat. Qui iii^a vel vi^a feria, iii. dies peniteat. Qui in Quadragesima ante Pascha, i. annum peniteat.

CIX. ITEM.

Indicta jejunia nullus præsumat infringere vel violare, ne iram Dei incurrat.

CX. EX CONCILIO BRACARENS'.

Non oportet homines religiosos ante sacram horam diei iii. cibum sumere, nec convivia inire; neque clericos aliquando, nisi himno dicto, edere panem, et post cibos gratias Auctori referre.

CXI. CANON SANCTORUM.

Qui in matrimonio sunt, abstineant se iii. noctes antequam communicent, et unam postquam communicaverint. Inde ait Apostolus: 'Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu, ut vacetis orationi ad tempus.'

CXII. GREGORIUS DICIT:

Si quis conjugem suam, si fieri potest, non cupidine voluntatis, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu æcclesiæ, seu de sumendo Dominici corporis sanguinisque mysterio, suo est relinquendus iudicio; quia a nobis prohiberi non debet, cum ei juxta præfinitam sententiam, etiam ecclesiam licuerit intrare; veruntamen quia ipsa licita admixtio conjugis sine voluntate carnis fieri non potest, ideo aliquando a sacri loci ingressu abstinendum est, quia voluntas ipsa esse sine culpa nullatenus potest.

CXIII. DE CONJUGIO SCRIPTUM EST IN LEGE.^b

Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, et habebit eam uxorem.

CXIII. AUGUSTINUS DICIT:

Qui uxorem optat accipere, sicut illam virginem invenire desiderat, ita et ipse usque ad nuptias virginitatem custodiat.

^a Voci 'nupserit' superimponitur in ms. 'cum propria conjugē.'

^b Exod. xxii. 16.

CXV. SINODUS ROM. DICIT:

Filii cum ad annos pubertatis venerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri; sic et filiae eadem ætate debent eandem legem servare.

CXVI. PAULUS APOSTOLUS DICIT:^a

‘Propter fornicationem unusquisque suam propriam uxorem habeat, et unaquæque virum suum.’ Legitimum quoque conjugium nullus separare præsumat: ‘Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.’

CXVII. PAULUS DICIT:^b

Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

CXVIII. SINODUS DICIT:

Muliere mortua, licet viro post mensem accipere alteram; post annum vero licet mulieri accipere alterum virum.

CXIX. PAULUS APOSTOLUS DICIT:^c

Mulier alligata est legi quanto tempore vivit vir ejus, quod si dormierit vir ejus liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit.

CXX. ITEM CANON AFFRICANENSIS.

Legitimum igitur conjugium non licet separari sine consensu amborum, potest tamen alter alteri, cum consilio episcopi, licentiam dare ad servitium Dei accedere. Quidam etiam dicunt, si vir, sive mulier, ex consensu religionem ceperit, licet alterum accipere novum conjugium, sed puellam vel puerum, si continens esse non poterit; quod non laudo. Sed si quis vult conjugatus converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjugē, castimoniam profitente, fuerit absolutus; nam si illo vivente per incontinentiam alteri nupserit, proculdubio adultera erit, et qui eam dimisit, particeps erit peccati illius.

CXXI. ITEM DE LEGITIMO CONJUGIO.

Legitimum enim conjugium nullus separare præsumat, nisi

^a I. Cor. vii. 2.^b Ibid. vii. 4.^c Ibid. vii. 39.

ex amborum consensu, et propter amorem Christi, qui ait:
^a‘Qui reliquerit uxorem et reliq. centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.’ Et nemo aliter uxorem dimittat, nisi propter fornicationem, quia ^b‘Pharisæi temptantes Dominum nostrum, Jesum Christum, interrogaverunt eum, si licet hominem dimittere uxorem suam pro quacunque causa? Respondit Jesus et ait eis: Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum et foeminam, fecit eos, et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una? Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? Ait illis: Quoniam Moyses, ad duritiam cordis vestri, permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob causam fornicationis, et aliam duxerit, mœchatur.’ Unde et Apostolus dicit: ‘Præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.’ Et iterum: ‘Alligatus es uxori? noli quærere solutionem: solutus es ab uxore? ne quæsieris uxorem.’ Alibi namque de adulterio vel fornicatione scriptum est: ‘Qui adulteram tenet, stultus et impius est.’ De filiis quoque adulterarum ejiciendis cum matribus suis, et Ezechiel dicens: ‘Ejicite matrem fornicariam et filios fornicationis,’ et rñ. Et Augustinus dicit: ‘Si mulier fornicata fuerit, relinquenda est, sed illa vivente altera non est ducenda.’ Ubicumque igitur est fornicatio, et fornicationis vera suspicio, libere uxor dimittitur; aliter ergo, etiamsi sterilis est, si deformis, si foetida, si temulenta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si jurgatrix, si maledica, *habenda erit, velis nolis; et qualiscunque accepta est, tenenda * tenenda? erit, ^cApostolus enim dicit: ‘Cum enim eras liber, sponte servituti te subjecisti.

CXXII. CANON AFFRICANENSIS.

Secundum evangelicam disciplinam, nec uxor a viro dimissa alium accipiat virum, vivente viro suo, nec vir aliam accipiat

^a Matt. xix. 29.^c Ibid. vii. 10.^c Prov. xviii. 23.^c forte Gal. v. 1.^b I. Cor. xix. 4.^d Ibid. vii. 27.^f forte Gal. iv. 30.

uxorem, vivente uxore priore; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur.

CXXIII. AUGUSTINUS DICIT:

Si mulier fornicata fuerit, relinquenda est; sed illa vivente, altera non est ducenda.

CXXIII. CANON DICIT:

Si mulier discesserit a viro suo, despiciens eum, nolens revertere et reconciliari viro, post v. vel vii. annos, cum consensu episcopi, ipse aliam accipiat uxorem, si continens esse non poterit; et pœniteat iii. annos, vel etiam quamdiu vixerit; quia, juxta sententiam Domini mœchus comprobatur.

CXXV. ITEM.

Si cujus uxor in captivitatem ducta fuerit, et ea redimi non poterit, post annum vii. alteram accipiat; et si postea propria, id est prior mulier de captivitate reversa fuerit, accipiat eam, posterioremque dimittat. Similiter autem et illa, sicut superius diximus, si viro talia contigerint, faciat.

CXXVI. DE MATRIMONIO SERVULORUM.

Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonio conjunxerit, postea liberato servo vel ancilla, si non potest redimi qui in servitio est, libero licet, sicut quibusdam placet, ingenuo conjungere; sed tamen, juxta sententiam Domini, mœchus probatur. Qui vero taliter egerit, id est, ut primam uxorem, propter servitium humanum dimittat, et postea liberam ducat uxorem, iii. annos pœniteat, unum in pane et aqua; sed et quamdiucunque vixerit, semper aliquid peniteat. Similiter quoque et mulier peniteat, si taliter fecerit. Si quis liber ancillam, aut suam aut alterius, in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si ante cum consensu amborum conjuncti sunt: si vero dimiserit eam, et aliam ducit uxorem, sive ancillam, sive liberam, ut supra scriptum est, peniteat.

CXXVII. DE CONCUBINIS.

Augustinus dicit: ‘Quale est quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi adhibere non erubescunt, quas post

annos dimittant; et sic postea legitimas uxores accipiant? Unde coram Domino et coram angelis ejus testor atque denuncio, Deum ista conjugia semper prohibuisse, et nunquam placuisse, et præcipue temporibus Christianis concubinas habere nunquam licuit, nunquam licet, et nunquam licebit.

CXXVIII. ITEM IN LEGE.

Nemo incestis conjunctionibus se inquinet, quia in ^aLevitico scriptum est: 'Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus.' Et iterum: ^b'Anima quæ fecerit quippiam ex istis, peribit de medio populi sui.' Sane quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris conjugii libertatem.

CXXIX. SINODUS DICIT:

Quicumque illicito matrimonio fuerint commixti, post penitentiam non debent fieri in una domu, ne se invicem, causa amoris, copulent.

CXXX. ITEM SINODUS DE THORO FRATRIS DEFUNCTI.

Audi decreta sinodi: 'Superstes frater thorum defuncti fratris non ascendat, Domino dicente: ^c'Erunt duo in carne una.' Ergo uxor fratris tui soror tua est.

CXXXI. GREGORIUS DICIT:

Si quis monacham, vel commatrem spiritalem, vel fratris uxorem, vel neptam, vel novercam, vel consobrinam, vel de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit.

CXXXII. ITEM DE CONSANGUINEIS, GREGORIUS INTERROGATIONIBUS AUGUSTINI ITA RESPONDIT.

Quædam terrena lex in Romana republica permittit, ut sive
*frater et soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum * fratris et sororis?

^a Lev. xviii. 6.^b Ibid. 29.^c Gen. ii. 24.

sorum filius et filia misceantur; sed experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere; et sacra lex Mosaica prohibet cognationis turpitudinem revelare: unde necesse est, ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter jungi debeat, nam secunda, quam prædiximus, a se omnimodo abstinere debet.

CXXXIII. ITEM DE RATIONABILI CAUSA.

Vere post multum temporis, a Felice, Messanæ Siciliæ præsule, requisitus Gregorius^a, utrum Augustino scripsisset, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minime solverentur? humillimus pater, inter cetera, talem reddidit rationem: 'Quod scripsi Augustino, Anglorum gentis episcopo, nostro alumno, videlicet de consanguinitatis conjunctione, ipsi et Anglorum genti, quia nuper ad fidem venerat, ne a bono quod ceperat, metuendo austeriora, recederet, specialiter et non generaliter certissime scripsisse cognoscas: unde et mihi omnis Romana civitas testis existit, nec ea intentione hæc illis scriptis mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est, usque ad septimam generationem jungantur; sed adhuc illos neophitas existentes, cœpisse eos prius illicita docere, et verbis et exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint, rationabiliter et fideliter excludere oportet; nam juxta Apostolum, qui ait: ^b'Lac vobis potum dedi, non escam,' ista illis modo, non posteris, ut præfixum est, temporibus tenenda indulsumus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat, erueretur; sed aliquantulum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur.'

CXXXIV. CANON ROMAN'.

Laicus maculans se cum ancilla Dei, vel cum spiritali commatre, vel cum propinqua, aut forte cum illa quam antea cognatus habuit, primitus anathematizetur; postea vii. annos peniteat, iii. in pane et aqua. Similiter et illa peniteat; quia Christiana religio fornicationem in utroque sexu pari ratione condemnat.

^a Regist. l. xii. epist. 31.

^b I. Cor. iii. 2.

CXXXV. ITEM.

Gregorius apostolicus papa ante corpus beatissimi Petri in sinodo residens, dixit: 'Si quis presbiteram duxerit in conjugium, anathema sit.'

CXXXVI. ITEM.

Si quis monacham, quam Dei ancillam appellant, duxerit in conjugium, anathema sit.

CXXXVII. ITEM.

Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit; ad quod respondentes, omnes dixerunt 'Amen.'

CXXXVIII. ITEM.

Si quis cum duabus cognatis fornicationem fecerit, primitus anathematizetur, deinde vii. vel x. annos peniteat.

CXXXIX. ITEM GREGORIUS FELICI EPISCOPO.^a

Progeniem suam unumquemque usque ad septimam servare decernimus generationem, et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquas in conjugium ducere nulli profecto Christianorum licet vel licebit. Et nolumus nos in hac re a vobis sive a ceteris fidelibus reprehendi, quia in his Anglorum genti indulsimus, non formam dando, sed considerationem, ne Christianitatis bonum quod ceperant, imperfectum dimitterent, egimus.

CXL. DE STEMMATIBUS.

Stemmata dicuntur ramusculi in genere, cum gradus cognationum partiuntur; ut puta ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, et ceteri, quorum figuræ in subsequentibus apparent.

Et hæc consanguinitas, dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii vinculo repetit,

^a Regist. L. xii. indict. vii. epist. 31.

et quodammodo revocat fugientem; ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est; ut sicut sex ætatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita et propinquitas generis tot gradibus terminaretur. Inter hos itaque propinquitatis gradus, ad conjugalem copulam nemini accedere convenit; nec eam quam aliquis ex propria consanguinitate conjugem habuit, in conjugium ducere nulli profecto Christianorum licet vel licebit; quia incestuosus talis coitus abhominabilis est Deo. Incestuosos vero nullo conjugii nomine deputandos a sanctis patribus dudum statutum esse legimus.

CXLI. VIGILIUS PAPA.

Si motum fuerit altare, denuo consecretur ecclesia. Si parietes tantum mutantur, et non altare, sale et aqua exorcizetur. Si homicidio vel adulterio fuerit violata, diligentissime expurgetur, et denuo consecretur.

CXLII. EX CONCILIO CARTAGINENSI GREGORIUS.

Quis cum ad iudicium venerit, si voluerit clericus, et necesse fuerit, induciæ ei petenti a patribus constitutæ, absque impedimento concedantur, et iudices a se electi tribuantur a patre. Si ibi vim aliquam temerariæ multitudinis metuerit, locum sibi congruum eligat, quo absque timore suos, si necesse fuerit, testes habere, et absque impedimento suam canonice sententiam finire valeat; quia multa pro surreptione evenire solent. Sententiam fratris, quæ misericordiam vetat, non solum tenere, sed etiam audire refugite; quia pocior est omnibus holocaustis misericordia. ^a Non ita agendum est in ecclesiasticis negociis sicut in secularibus; nam in secularibus priusquam qui legibus est coactus, venerit et decertaverit, et responsum dederit, ante peractam causam non potest recedere; in ecclesiasticis vero, dicta causa, licet recedere, si necesse fuerit, aut si se prægravari viderit.

CXLIII. IN NICENA SINODO.

Statutum est, quod iudices alii non deberent esse, nisi quos ipse qui impetitur elegerit, aut quos consensu suo ejus primates

^a De hoc loco obscuro conf. vol. I. Legg. Hen. I. v. § 4., et notam ^a ibidem.

auctoritate hujus sacræ sedis constituerunt; quia indignum est ut externis judicetur, qui provinciales et a se electos debet habere iudices.

Irrita erit donacio episcopi, vel vendicio, vel commutacio rei ecclesiasticæ, absque collaudacione et subscripcione clericorum.

CXLIV. ROMANUM CONCILIUM.

Tempore Constantini Augusti, congregavit Silvester papa sinodum Romæ cum LXXIII. episcopis, quorum consensu et subscripcione constitutum est: ' Ut nullus laicus clerico crimen audeat inferre: ' Testimonium ergo laici adversus clericum non recipiatur. Accusatores consanguinei, nec familiares, nec domo prodeuntes adversus extraneos testimonium non dicant; nec accusatores, nec testes suspecti recipiantur; quia propinquitatis, ac dominacionis, ac familiaritatis affectio, plerumque veritatem impedire solet: sed si voluerint, et invicem consenserint, inter se parentes testificentur, non in alios; amor enim carnalis, atque timor, et amaritudo, plerumque sensus hebetant humanos, et pervertunt opiniones.

CXLV.

Nullus monachorum præsumat judicare, nec accusationem secularem in clericum audeat accipere; quod si quis probatur admittere, velut exactor * fœneris, aut usurarum possessor, * furoris *ms.* secundum statuta patrum, se senciatur degradandum. In gravibus peccatis quis positus, dum suis premitur, aliena non diluit.

CXLVI. DE CONJUGIO ANTIQUO.

Satis igitur manifestum est, non posse filios Adam in primordio seculi uxores accepisse, nisi proprias sorores aut propinquas consanguineas; sed semper erat illicitum ab initio uxorem aut concubinam patris violare; unde Jacob patriarcha dixit filio suo Ruben: ^a ' Effusus es sicut aqua, non crescas; quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus: ' unde et Paulus Apostolus, doctor gentium, de tali sacrilego scripsit, dicens: ^b ' Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati

^a Gen. XLIX. 4.

^b I. Cor. v. 1, 2.

estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.' Ecce Apostolus iudicavit de medio Christianorum auferri, qui novercam violare præsumpsit, dicens, nec inter gentes, id est, paganos, tale scelus fieri. Verum itaque est, et satis late patet, Deum Omnipotentem, in

* *Moysi ms.* lege * Moysis, prohibuisse uxorem patris, et fratris, et proximi accipere, aut cum ea concumbere; sed et hoc quod in Deuteronomio scriptum est, ut ^afrater, scilicet, accipiat uxorem defuncti fratris, et suscitet semen fratri suo, non carnaliter intelligendum est, sed spiritualiter tenendum: et valde cæcus doctor est, qui nescit discretionem inter Vetus Testamentum et Novum; sed adhuc errat cæcatus umbra antiquæ caliginis, nesciens veritatem gratiæ Christi, et nescit legem et prophetas usque ad Johannem Baptistam prophetasse; nam ipse Dominus ait: ^b 'Lex et prophetæ usque ad Johannem; a diebus autem Johannis Baptistæ usque nunc, regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud:' et quicumque cæcatus corde adhuc solam litteram sequitur cum Judæis, sine spiritu vivificante, et gratia Christi, perdurat manducans crustas panis, et non micas internas.

Magna distantia est inter litteram occidentem et spiritum vivificantem; et valde ignarus, et ignavus, et insipiens doctor est, qui post tot annos, et post tot tractatores, qui libros de lege

* *Moysi ms.* * Moysis tractaverunt, a Deo inspirati, adhuc judaizare vult, contemnendo Christum et omnes sanctos doctores. In Deuteronomio ^c enim legimus, ut 'quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex ea filium nomine ejus appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel. Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit majores natu, et dicet: Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel, nec me in conjugium sumere: et statim arcessi eum facient, et interrogabunt eum: si responderit: Nolo eam uxorem accipere, accedet mulier ad eum coram senioribus, et tollet calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem ejus, et dicet: Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui: et vocabitur nomen ejus in Israel domus decalceati.'

^a Deut. xxv. 5.

^b Matt. x1. 12.

^c Deut. xxv. 5.

De hoc enim quod in Deuteronomio scriptum est, et in Evangelio, quod 'frater accepit uxorem defuncti fratris, ut suscicaret semen fratri suo,' non est Christianis tenendum carnaliter, sed spiritaliter. Christus ait in Evangelio: ^a 'Omnes autem vos fratres estis, et unus est pater vester, qui in cœlis est.' Et cum habitaverint fratres spiritales simul, et ille frater, qui præest ecclesiæ Dei, transierit de seculo ad Christum, accipiat tum frater ejus æcclesiam Dei regendam, et suscitetur spiritales filios Deo, ne deficiente uno doctore, mortali condicione sterilis fiat sponsa Christi, quæ est mater omnium nostrum. Et si quispiam doctor non vult regere æcclesiam, post obitum alterius doctoris, non curans de salute aliorum, sed de sua propria, erit tunc discalceatus, contra hoc quod Paulus dixit: ^b 'Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis:' et iterum: ^c 'Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.' Si non vult verbum Dei seminare, si potest, sed talentum Christi in sudario, hoc est, torpore ignaviæ suæ abscondere, erit consputus ab æcclesia in facie confusione dignus: ^d 'projectus in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium.' Sed accipiat semper doctor post doctorem æcclesiam Dei regendam, usque in finem seculi, ut suscitentur spiritales filii Christo de sponsa sua virgine, sicut ipse instituit; quia qui non vult laborare pro Deo, non est dignus mercede.

CXLVII. CANON LAODICENSIS.

Ut nullus Christianus judaizare præsumat, sed nec conviviis eorum participare.

CXLVIII. ITEM.

Ut nullus Christianorum paganus superstitiones intendant, sed gentilium inquinamenta omnia omnimodo contemnat.

CXLIX. CANON BRACHAREN'.

Si quis paganorum consuetudinem sequens, divinos et sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant, aut maleficia inveniant, vel lustrationibus paganorum serviant, v. annos peniteant.

^a Matt. xxiii. 8, 9.

^c Rom. x. 15.

^b Eph. vi. 18.

^d Matt. xxv. 30.

CL. CANON SANCTORUM.

Si quis Christianus Christianum hominem in manum Judæorum vel gentilium vendiderit, anathema sit; in Deuteronomio enim scriptum : ^a ‘ Si deprehensus fuerit homo sollicitans aliquem de genere Israhel et vendito eo acceperit pretium, interficietur.’

CLI. ITEM CANON SANCTORUM.

Nefas igitur est, ut quos Christus sanguinis sui effusione redemit, Judæorum vel gentilium vinculis sint irretiti.

CLII. DE TONSURA.

Exordium tonsuræ a Nazareis incepit, qui, crine servato, post vitæ magnæ continentiam, caput radebant, ut devotionem Domino consecrarent. In canonibus quoque sanctorum patrum scriptum invenimus: ‘ Si quis catholicus capillos totonderit more barbarorum, ab æcclesia Dei alienus habeatur, et ab omni Christianorum mensa, donec delictum emendet.’

CLIII. DE TONSURA PETRI.

Petrus itaque Apostolus clericali tonsura primo usus est, gestans in capite imaginem coronæ spinæ Christi; unde canon Affricanus præcipit, ut clericus nec comam nutriat, nec barbam.

CLIV. E CAN' ROM' DIC'.

Quicumque clericus visus fuerit in æcclesia sine colobio vel cappa; et si non more Romano capillos et barbam totonderit, excommunicetur; non debet etiam clericus indui se monachico habitu, nec laicorum vestibus uti; et vir, si utetur veste muliebri, excommunicetur; aut mulier, si virili utetur indumento.

CLV. ITEM.

Clericus quoque non debet armis uti, nec ad bellum procedere; quia canones docent, ut: ‘ Quicumque clericus in bello aut in rixa mortuus fuerit, neque oblatione neque oratione postuletur pro eo, sepultura tamen non privetur.’ Apostolus

^a Deut. xxiv. 7.

quoque dicit: 'Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus;' unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militiæ mundanæ voluerit implicare. Et ideo omnimodis dicendum est presbiteris et diaconibus, ut arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei, quam in armis.

CLVI. ITEM.

Cavendum quoque est clericis, ut non sint iudices in condemnatione hominis.

CLVII. ITEM.

Canonum auctoritas prohibet, ne quis episcopus aut clericus assensum præbeat in morte cujuslibet hominis, sive latronis, sive raptoris, seu homicidæ.

CLVIII. ITEM.

Statutum est, ut presbiteri indiscrete per diversa non mittantur loca, nec ab episcopis, nec ab aliis prælatis, nec etiam a laicis; ne forte propter eorum absentiam animarum pericula ^a[oriantur], maximeque ^bmors infantum absque chrismate, et ecclesiarum [in quibus] constituti sunt, negligantur officia.

CLIX. CANON AFFRICANUS.

Omnes clerici, qui ad operandum sunt validi, et artificiola et litteras discant.

CLX. CANON CÆSARIEN'.

Duo igitur sunt genera clericorum; unum ecclesiasticorum sub episcopali regimine, alterum acephalorum, id est, sine capite; de quibus Gregorius dicit: 'Si qui clerici vulgares sunt, extra sacros ordines constituti, id est, nec presbiteri, nec diaconi, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere: sacerdotes autem nequaquam uxores ducant, sed ecclesiam diligant, nec utantur bellicis armis, sed spiritalem militiam exerceant.'

^a Lectio dubia est, syllaba 'ant' solum manente.

^b Absciditur a ms.

CLXI. ITEM DE MILITIA.

Fratres, scitote quia divisa est potestas secularis et potestas spiritalis. Bonis enim secularibus decet, ut sint defensores ecclesiæ, et propugnatores gregis Christi; spiritalibus autem convenit, ut sint intercessores pro omni populo Dei: miles quidem Christi armis humanis uti non debet, ut testimonia multa declarant. Incipiamus testimonium a Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui dum pro humano genere crucis vellet subire tormentum, et a militibus esset tentus, Petro prohibuit ne gladio pugnaret. Quod si ille non habuit licentiam pugnandi pro injuria Domino suo illata, quid rectius nobis est, quam ut ejus imitemur exempla? Intelligite ergo, quia non in asta solummodo et gladio salvat Deus, sed potius in assiduís orationibus et cæteris divinis servitiis. Sanctus quoque Christi confessor Martinus, dum a Juliano Apostata jussus fuisset militaria suscipere indumenta, dixit se Christi esse militem, et ideo non posse pugnare. De libro quoque Exodi utile habemus exemplum; scilicet, dum pugnaret Josue adversum Amalech, Moyses non armis pugnabat, sed extensis palmis ad cælum Deum orabat, et vincebat Israeliticus populus; ut autem remittebat manus, invalescebat Amalech. His et aliis multis declaratur exemplis, episcopum, presbiterum, diaconum, vel monachum, nulla portare arma in prælio, nisi tantum ea de quibus legitur: ‘In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea *extinguite, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.’ Contrarium itaque omnino est ecclesiasticis regulis, post ordinationem redire ad militiam secularem.

* extinguere
MS.

CLXII. DE HOMICIDIO, INSTITUTIO SANCTORUM.

Si presbiter vel diaconus homicidium fecerit, degradetur, et usque ad exitum vitæ peniteat.

CLXIII. ITEM.

Si quis clericus homicidium fecerit, x. annos exul peniteat; III. ex his in pane et aqua; post hæc recipiatur in patriam, si bene egerit penitenciam, testimonio comprobatus episcopi, vel sacerdotis, vel cui commissus fuerit, quod bene penituit, et satisfaciat parentibus ejus quem occidit; si autem non satisfecerit parentibus illius, nunquam recipiatur in patriam, sed more Cain vagus et profugus sit super terram. Si vero homi-

cidium casu fecerit, id est, non volens, v. annos^a peniteat, iii. ex his in pane et aqua. Si ad homicidium consenserit, et factum fuerit, vii. annos^a peniteat, iii. ex his in pane et aqua. Si voluerit, et non perfecerit, i. annum peniteat. Si quis percusserit, et sanguinem fuderit, xl. diebus in pane et aqua peniteat; si diaconus, vi. menses; si presbiter, annum unum. Si laicus laicum occiderit xl. dies abstineat ab æcclesia, et jejundet in pane et aqua; et post, ut sacerdos judicaverit, peniteat.

^a Ab antiqua manu superscribuntur sequentia: 'vel v. carinas, vel plus minusve;' et postea: 'vel vii. carinas.'

CONFESSIOALE ET PŒNITENTIALE

ECGBERTI,

ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS.

CONFESSIOALE.

*ÐÆR ONGINNAD ÐISSE BOLE LÆPITULAS ÐE
ÐE ÐATAD SLRIFT-BÓL.

ÐAS LÆPITULAS EELBYRÐT ARDEBIÐLEOP ON EOFORÐIE
ÆRENDE OF LEDENE ON ENGLISE ÐÆT ÐA UNGE-
LÆREDAN ÐIT WINTON ÐE EÐ UNDERSTANDAN.

- i. Be þær mæsse-þreofes gesceadþingýsse.
- ii. Dóm be manegum gýnnum.
- iii. Be biſceopes forligne.
- iv. Be mæsse-þreofes forligne.
- v. Be þam ſacerbe þe hine gýlfne beſmít þurh unſýsse
ſppæce. oþþe þurh ænige oþpe unluſtaſ.
- vi. Be þam þreofe þe forþýrnð ſulrihtes for neobe hiſ fære.
- vii. Be unfullobon mæsse-þreofe. 7 be þam ðe he fullobe.
- viii. Be biſceope 7 mæsse-þreofe þe hýra hād forleoſað.
- ix. Be þam ſacerbe þonne he mæſſað. hſæt he on him hæbbe.
- x. Be ſacerbe 3if he hiſ calic a3ýt. 7 be æte ær huſl-ganze.
- xi. Be þreofe 3if he hſæt mýceleſ forſtele.
- xii. Be diacone 7 munuce 3if hiſ forlicgon.
- xiii. Be munuce 7 be mýnecenon 3if hiſ forlicgon.
- xiv. Be lærebum mannum 3if hiſ forlicgon.
- xv. Be unrihtum dæbum geongra manna.
- xvi. Be monað-ables hæmebe. 7 be oþrum unriht-hæmebe.
- xvii. Be hæpenra manna hæmeþ-þingce. 7 be þam ðe nýtenbe
beoð tūpa gefullobe. 7 be þam ðe beoð gefullobe fram
unriht-hæmenbum mæsse-þreofe. 7 be þam ðe beoð
tūpa hýra gýlf-pilleſ gefullobe.
- xviii. Be þam þ̅ þer mót hiſ p̅ife on ſulrihte onfón. 7 þ̅ p̅if þam
pepe.

CONFESSIONALE ET PŒNITENTIALE
ECGBERTI,
ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS.

CONFESSIONALE.

HIC INCIPIUNT HUIUS LIBRI CAPITULA, QUEM
LIBRUM CONFESSIONALEM VOCAMUS.

HÆC CAPITULA ECGBERTUS, ARCHIEPISCOPUS EBORA-
CENSIS, VERTIT EX LATINO IN ANGLICUM, UT
INDOCTI EA FACILIOUS INTELLIGERE POSSENT.

1. De presbyteri prudentia.
2. Iudicium de variis peccatis.
3. De episcopi fornicatione.
4. De presbyteri fornicatione.
5. De sacerdote qui seipsum impuro sermone, vel quibuscunque aliis libidinibus polluit.
6. De presbytero qui baptizare detrectat, propter necessitatem itineris.
7. De non baptizato presbytero, et de iis quos baptizaverit.
8. De episcopo et presbytero qui ordinem suum perdunt.
9. De iis quibus indutus esse debet sacerdos, cum missam celebrat.
10. De sacerdote, si calicem suum effundat, et de cibo ante eucharistiæ acceptionem.
11. De presbytero, si aliquid magni pretii furetur.
12. De diacono et monacho, si fornicentur.
13. De monacho et monacha, si fornicentur.
14. De laicis, si fornicentur.
15. De pravis factis juniorum.
16. De coitu in menstruali tempore, et de alio pravo coitu.
17. De gentiliū hominū matrimonio, et de iis qui inscientes bis baptizati sunt, et de iis qui a fornicante presbytero baptizati sunt, et de iis qui bis sua sponte baptizati sunt.
18. De eo, quod vir uxorem suam in baptismo suscipere possit, et uxor virum.

- xix. Be ƿerer 7 be ƿíſer Ʒeháte:·
 xx. Be þam ðe ƿere ne Ʒebafenað ƿ̃ he hiƷ ƿíſ nacode Ʒereō. 7
 be þam ðe he hǣman ne mæge:·
 xxi. Be unƿihtlicum hǣmebum:·
 xxii. Be mænigfealdbum mōƿð-ſihtum:·
 xxiii. Be biſceoper 7 mæſſe-ƿreorƿer 7 munecer ſihtre:·
 xxiv. Be miſlicum man-ſihtre:·
 xxv. Be Ʒebroƿrum hū Ʒeribbe ƿíſ hiƷ habban mōton. 7 be
 manezum oþrum þingum:·
 xxvi. Be ƿerer ƿreāle æfter hǣmebe:·
 xxvii. Be cnihtum 7 be mæbenum on hƿýlcepe ýlbo hi mōton
 hýpa Ʒýlpa pealban:·
 xxviii. Be þam hū Ʒerýbbe men hǣman. 7 hū lange ƿíſ ſcýle ƿer
 forƷān þonne heo mið cýlbe bið:·
 xxix. Be ƿíſe Ʒif heo ðrý-cræft beƷæð:·
 xxx. Be ƿíſe Ʒif heo hiƿe cýlb þonne hit acennes bið mið ðrý-
 cræfte acƿelð:·
 xxxi. Be þam ƿíſe þe hiƿe cýlb acƿelð. 7 be huſlzanƷe. 7 blōb-
 ƿigene:·
 xxxii. Be onſæƷðnýſſe feondbum. 7 be ƿíce-cræfte þær man
 corn bærnð:·
 xxxiii. Be ƿíſer ƿíce-cræfte. 7 be þam Ʒif heo hiƷ forliƷð. 7 be
 hiƿe beháte æfter hýre ƿere:·
 xxxiv. Be mǣnāð-ſƿāpe:·
 xxxv. Be Sunnan-ðæƷer unƿiht ƿeorcum:·
 xxxvi. Be munecer mæſſan-Ʒanze. 7 læpeþra manna:·
 xxxvii. Be ƿíſmanna huſl-Ʒanze:·
 xxxviii. Be ƿíxon. 7 be ƿuzelon. 7 be hōſrun. 7 be ƿilb-ðeoron.
 hƿýlce to ƿiczenne Ʒýnt:·
 xxxix. Be beðn Ʒif hi mannan ofſticiað. 7 be manezum þingum:·
 xl. Be aƿiblebum ſƿýnum. 7 be oðrum unclǣnum nýtenum:·
 xli. Be SƷe Dionisýuſ cƿýdbum. 7 SƷe Auguſtýnuſ cƿýdbum:·

Donne man to hiƷ ſcƿífte Ʒanzeð þonne ſceal he mið ſƿýðe
 mýcelum Godeſ ege 7 eadmōðnýſſe beſoran him hine aþenian.
 7 hine biððan ƿēpenðre ſceſne. ƿ̃ he him dǣdbōte tǣce eallra
 þæra Ʒýlta þe he onƷean Godeſ ƿýllan Ʒeððn hǣbbe. 7 he
 ſceal him andðettan hiƷ miððæda. ƿ̃ þe ſacerð ƿíte hƿýlce
 dǣdbōte he him tǣcan ſcýle. Donne ſceal ƿe ſacerð hine
 acſian hƿýlcne Ʒeleaƿan he to Gode hǣbbe. 7 hine mænig-
 fealdlice tihtan to hiƷ ſaple þearfe 7 mýnƷian 7 þuſ cƿeþan.
 Gelyſſet þu on God Ælmihtigne. 7 on þone Sunu. 7 on þone
 ÐalƷan Gafte. Gelyſſet þu ƿ̃ ealle menn ſcýlon aſýran on
 ðomeſ dæge of ðeaþe. Ofþinceð þe ealles þær þe ðu to ýfele

19. De viri et mulieris promisso.
20. De eo, quod virum non deceat uxorem suam nudam videre, et de eo, quod coire nequeat.
21. De pravis coitibus.
22. De diversis homicidiis.
23. De episcopi, et presbyteri, et monachi occisione.
24. De variis homicidiis.
25. De fratribus, quam prope cognatas uxores habere possint, et de multis rebus aliis.
26. De viri lotione post coitum.
27. De adolescentibus et puellis, in qua ætate seipsos gubernare possint.
28. De eo, quam prope cognatis coire liceat, et quamdiu mulier gravida a viro se abstinere debeat.
29. De muliere, si artem magicam exerceat.
30. De muliere, si infantem suum, postquam natus est, arte magica occiderit.
31. De muliere quæ infantem suum occiderit; et de eucharistiæ acceptione, et esu sanguinis.
32. De sacrificio dæmonibus; et de veneficio, ubi aliquis grana comburit.
33. De veneficio mulieris; et de eo, si illa fornicetur; et de voto ejus post viri sui [obitum].
34. De perjurio.
35. De profanis operibus die Dominico.
36. De missæ cantu pro monacho, et pro laicis.
37. De mulierum acceptione eucharistiæ.
38. De piscibus, et de avibus, et de equis, et de feris, quænam comedenda sint?
39. De apibus, si aliquem pungunt, et de multis rebus.
40. De inquinatis porcis, et de aliis impuris animalibus.
41. De Sancti Dionysii, et Sancti Augustini dictis.

Quando aliquis confessorem suum adierit, tunc, cum maximo timore Dei et humilitate, coram eo se prosternere debet, et eum flente voce rogare, ut sibi pœnitentiam præscribat omnium eorum delictorum, quæ contra Dei voluntatem fecerit; et debet ei malefacta sua confiteri, ut sciat sacerdos qualem pœnitentiam ei præscribere oportebit. Tunc sacerdos eum interrogare debet, quamnam fidem in Deum habeat: et eum vario modo hortari, ad animæ suæ necessitatem, et admonere, et ita dicere: Credisne in Deum Omnipotentem, et in Filium, et in Spiritum Sanctum? Credisne omnes homines resurrecturos esse a morte in die judicii? Num te pœnitet omnium

hæfret ƷeƷorht ƷecƷeden Ʒ ƷeƷoht. Ʒŷlt þu ƷorƷŷƷan ælcon
þæra ðe Ʒið þe æfpe aƷŷlton. Luf he cƷŷð. ic Ʒŷlle. cƷeð
him þænne to. God Ælmihtig ƷemiltƷige þin. Ʒ me Ʒeunne
þ ic mōte. Færet ælce ðæge on þiƷ lenƷtene to nōner. Ʒ
ƷorƷanƷ hƷit. Ʒ bebeorh þe Ʒið þa eahta heah Ʒŷnna. þ þu
þa ne Ʒnemme. þ Ʒŷnt moƷþuƷ. Ʒ Ʒtala. Ʒ mæne āðar. Ʒ
ƷŷtƷunƷ. Ʒ unƷiht-hæmedu. Ʒ ƷŷƷeƷnŷ. Ʒ tælŷŷƷe. Ʒ
leafe ƷeƷitŷŷƷe. Ʒ healð þa tƷelf ŷmbƷen-ðafar þe on tƷelf
mionðum beoð. Ʒ bebeorh þe Ʒið lŷblacar. Ʒ atƷor-cƷæƷtar.
Ʒ ðŷƷne ƷeliƷeƷu. Ʒ tƷŷ-ƷƷŷæcŷŷƷe. Ʒ ofeƷmōðnŷŷƷe. Ʒ
ƷŷƷnŷŷƷe oðra manna æhta. þu ðe bebeorh Ʒið ealle þar.
Ʒ luƷa þinne Drihten mið eallum mōðe. Ʒ mið eallum mæƷene.
Ʒ eallum mihtum. Ʒ mið ealƷe inneƷeƷðƷe heoƷtan ƷæƷlice.
Ʒ beo eaƷumum mannum miðe. Ʒ manþƷæƷe. Ʒ ælmŷƷ-ƷeoƷn.
Ʒ cŷƷic-ƷeoƷn. Ʒ teoƷunƷ-ƷeoƷn to Godes cŷƷicean Ʒ eaƷumum
mannum. þonne bið þe God hold Ʒ miðe Ʒ bliðe. Ʒ þu moƷt
mið him þonne ƷucƷian on ealra ƷoƷulða ƷoƷulð. ā butan
ende. ƷiƷ þu þuƷ ðeƷt. Ʒ ic biððe þe þ þu aƷeƷge me eall þ
þu to ŷfele æfpe ƷeƷorhteƷt. Ʒorþan beƷeƷe iƷ þe þ ðe
Ʒceamige nū heƷ beƷoƷan mē ānum ŷƷminƷce þonne eƷt
¹beƷoƷan God on þam mŷcelan ðōme. þæƷ heoƷon-ƷaƷu. Ʒ
eoƷð-ƷaƷu. Ʒ hel-ƷaƷu beoð ealle ƷeƷomnoðe. þæƷ ŷƷ neƷige
Ʒealðenð uƷe:.

i. Ðæt Ʒeðafenað ælcum ƷaceƷðe þonne he mannum
ƷæƷten ƷeƷiƷeð. þ he ƷiƷe hƷŷlc Ʒe man ƷiƷ. tƷum þe untƷum.
ƷeliƷ þe þeaƷra. hū Ʒeong he ƷiƷ. oððe hū ealð. hƷæþeƷ he
ƷiƷ Ʒehādod þe læƷede. Ʒ hƷŷlc hƷeoƷe he hæbbe. Ʒ hƷæþeƷ
he ƷiƷ hæƷƷealð þe hæmed-ceoƷl. On eallum mannum
behoƷað ƷeƷceādƷiƷnŷŷƷe. þeah ðe hi ƷeliƷe ƷŷƷene^a Ʒnemmen.
Ʒŷcum mannum man Ʒceal ƷƷanƷoƷ ðēman þonne þam heanum.
æƷƷeƷ canoneƷ ðōme:.

ii. ²ÐeoðoƷƷ Ʒe ³halƷa Ʒ Ʒe Ʒōða' biƷceoƷ ƷeƷette þar

¹ on ðōmeƷ ðæge. beƷoƷan God ƷŷlƷum. þæƷ eall heoƷon-ƷaƷu.
Ʒ eoƷð-ƷaƷu. Ʒ hel-ƷaƷu beoð ealle æƷromne. þæƷ eall open bið þ
Ʒe heƷ on ƷoƷulðe ðōð oððe ƷeƷencað. beo hiƷ Ʒōð beo hiƷ ŷfel. ælcon
men þæƷ Ʒeðēmeð bŷð be hiƷ āƷenum ƷehƷŷŷihtum. þæƷ uƷ þonne
ƷeneƷige Ʒealðenð eallra. X.

² Be ÐeoðoƷeƷ ƷeƷeƷnŷŷƷe. hū man Ʒceall ƷæƷten alŷƷan. *Rubr.*
X. *add.*

³ mæƷa X.

eorum, quæ tu male fecisti, dixisti, et cogitavisti? Visne remittere omnibus eorum, qui unquam in te peccaverunt? Si dixerit volo; tunc ei dicat: Deus Omnipotens tui misereatur, et mihi concedat ut ipse possim. Jejuna quotidie hoc quadragesimali tempore usque ad nonam, et abstine te ab albo, et cave tibi ab octo capitalibus criminibus, ne ea committas; hæc sunt Homicidium, et Furtum, et Perjurium, et Avaritia, et Fornicatio, et Cupiditas, et Detractio, et Falsum Testimonium; et observa duodecim jejunii solennis dies, qui in duodecim mensibus sunt, et cave tibi a maleficiis, et veneficiis, et fornicatione, et biloquio, et superbia, et cupiditate aliorum hominum possessionum: cave tibi ab his omnibus, et dilige Dominum tuum ex toto animo, et omni virtute, et omnibus viribus, et ex toto corde intimo firmiter. Et esto pauperibus benignus et mitis, et eleemosynas libenter erogans, et ad ecclesiam libenter frequens, et sedulo decimas erogans ecclesiæ Dei, ac pauperibus; tunc erit tibi Deus propitius, et benignus, et mansuetus; et tunc poteris cum ipso regnare in seculo seculorum, absque fine, si ita feceris. Et oro te, ut mihi narres omnia quæ unquam male fecisti; quoniam melius est tibi nunc hic coram me solo misero pudefieri, quam posthac ¹coram Deo, in magno judicio, ubi cœlicolæ, et terricolæ, et inferi omnes congregabuntur, ubi servet nos Dominus noster.'

1. Convenit cuilibet sacerdoti, quum jejunium hominibus injungit, ut sciat qualis homo sit, validus an invalidus, dives an pauper, quam juvenis sit, vel quam senex, utrum ordinatus sit an laicus, et qualem pœnitentiam habeat, et utrum cœlebs sit an uxoratus. Erga omnes homines discrimine opus est, etsi similia crimina committant: potentes severius judicandi sunt quam humiles, juxta sententiam canonis.

2. Theodorus, sanctus et bonus episcopus, instituit hanc

in die judicii, coram Deo ipso, ubi omnes cœlicolæ, et terricolæ, et inferi congregabuntur; ubi omnia erunt manifesta, quæ hic super terra egimus aut cogitavimus, sit bonum sit malum; ubi quisque judicabitur secundum opera sua; ubi tunc servet nos Dominus omnium.

De Theodori Instituto, quomodo quisque jejunium redimere debeat.

videtur, repetita syllaba precedente.

ƿæðinge to býrene ƿ to lāpe ælcum þæra þe hƿ ƿýltar ƿið
 ƿið bētan ƿýlle. ƿ þƿ ƿræð. Þe ƿæddon on þam ¹Peni-
 tentiale þ man ƿceolde ðón ðæðbōte ƿon heāƿoðlicum ƿýltum
 ƿear oððe tƿā oððe þƿeo. on hlāpe ƿ on ƿætere. ƿ be þam
 lærrum ƿýltum ƿucan oððe monod. eall be ƿelicon. ac þƿ ƿ
 mið sumum mannum ƿƿýþe ƿeandýne þing ƿ earƿoðlic þing.
 ƿonþing ƿe ƿýllað tæcean mið hƿýlcum þingum hit alýran mōt
 ƿeðe þƿ ƿærten ƿelærtan ne mæg. þ ƿ. þ he ƿceal mið
 ƿealm-ƿange.¹ ƿ mið ælmýr-ðædum. ðón ðæðbōte ƿƿýþe ²lange-
 ƿ ƿeðe eall ƿerýllan mæg þ on þæne bēc ƿeƿeden ƿ. þ bið
 ƿƿýðe ƿōð ƿ hit bið ƿiht enðebýrðnýr. ƿ ƿeðe ne mæg ƿerunge
 he ƿirtig ƿealma³ be enðebýrðnýrre on cýrcean. oððe on
 oþre ðigolre ƿtope. ƿ ƿeðe ƿeýle āne ƿucan on hlāpe ƿ on
 ƿætere ðæðbōte ðón. ƿunge he þƿeo hund ƿealma cneopunge.
 oððe .iiii. hund ƿ tƿentig butan cneopunge. eallƿa hit heƿ
 buƿan ƿeƿeden ƿ. ƿ ƿeðe ƿeýle monod ðæðbōte ðón on hlāpe
 ƿ on ƿætere. ƿýnge he tƿelf hund mið cneopunga. oððe butan
 cneopunge þƿend ƿ ƿix ⁴hund ƿ hundeahatig.⁵ ƿ ælce ðæge
 ƿeƿeorðige him to mið-ðæger. buton ƿodney-ðæge ƿ ƿriƿe-
 ðæge. þonne he ƿceal ƿærten to nōney. ƿ ⁶ƿorƿange ƿlære ƿ
 ƿin. þ ƿ ælce cýnner ðrinc þe man mæg ⁷ƿore-ðruncnigan.
 ƿ bƿuce him oðerra metta ⁸ƿƿýlce he þonne hæbbe. æfter
 þam ðe he ƿerungen hæbbe. ƿ ƿeðe ƿealmar ne cunne ne
 ƿærten ne mæge. ƿeðe he æghƿýlce ðæge ænne penninc
 oððe peniger ƿýrð þearfendum mannum. ƿ on ælce ƿucan
 ƿærte he ænne ðæg to nōney. ƿ oðerne to æfener. ƿ bƿuce
 þær ðe he hæbbe eallƿa hit buƿan ƿeƿeden ƿ. And ƿeðe
 ƿeýle ān ƿear þýllce ðæðbōte ðón. þonne ƿeðe he .xxvi.
 ƿeýllinga on ælmýrran. ƿ on æghƿýlce ƿucan ƿærte .ii.
 ðagar. eallƿa hit buƿan ƿeƿeden ƿ. ƿ aƿmeage on þam þrum
 lengctenum hƿæt hƿ ⁹bīglfen ƿý. ƿ ðe he ƿealƿ on ælmýr-
 ran. On þam oðrum ƿear man mōt lihtan hƿ ðæðbōte
 ƿram Ðrihtney ƿebýrð-tíde oð tƿelftan ðæg. ƿ ƿram Ðarƿon
 oð Pentecostēn. And ƿe man þe ne mæge ðæðbōte ðón hƿ
 ƿýnna. ƿra hit buƿan ƿeƿeden ƿ. ƿeðe he on þam ƿorman

¹ ƿ mið ƿeðeum. *Y. add.*

² lange ƿýrre *X. Y.*

³ ƿ ƿecneopige æt ælcon heora. ƿ ƿif he þonne ƿecneopian ne mæge.
 ƿunge hund-ƿeoƿontig ƿealma. *X. Y. add.*

⁴ *O. omit. X. Y. add.*

⁵ ƿealma *X. add.*

⁶ ƿorƿān *O.* ƿorƿange *X. Y.*

⁷ ƿorebruncen beōn *X.* oðbruncen beōn *Y.*

⁸ ƿƿýlce ƿýlce him ƿið ƿýlle *X. Y.*

⁹ bīgleora *X. Y.*

lectionem, in exemplum et doctrinam omnibus illis qui delicta sua erga Deum emendare velint, et ita dixit: Legimus in Pœnitentiali, quod pœnitentia agenda sit, pro capitalibus criminibus, annum, vel duos, vel tres, in pane et aqua, et pro minoribus criminibus, hebdomadam, vel mensem, omnibus similiter; sed hoc apud nonnullos res ardua est et difficilis; ideo docere volumus quomodo hoc redimere possit, qui jejunium hoc servare nequeat; id est, ut psalmorum cantu et eleemosynis, valde diu pœnitentiam agere debeat; et qui omnia implere possit quæ in illo libro dicta sunt, valde bonum est, et rectus ordo; et qui non possit, cantet quinquaginta psalmos juxta ordinem, in ecclesia, vel in alio semoto loco. Et qui unam hebdomadam jejunare debeat in pane et aqua, cantet trecentos psalmos genuflectens, vel quadringentos et viginti sine genuflexione, prout supra dictum est. Et qui per mensis spatium pœnitentiam agere debeat in pane et aqua, cantet mille et ducentos cum genuflexionibus, vel sine genuflexione mille sexcentos et octoginta; ac quotidie se reficiat ad meridiem, exceptis diebus Mercurii et Veneris, quando jejunare debet ad nonam, et abstinere se a carne et vino, hoc est, omnis generis potu quo quis inebriari possit, et utatur aliis cibis, quales tunc habeat, postquam cantaverit. Et qui psalmos non novit, nec jejunare potest, distribuat quotidie denarium unum vel denarii valorem pauperibus; et quaque hebdomada jejunet unum diem ad nonam, et alium ad vesperam, et utatur eo quod habeat, prout supra dictum est. Et qui annum unum talem pœnitentiam agere debeat, distribuat xxvi. solidos in eleemosynas, et quaque hebdomada jejunet ii. dies, prout supra dictum est; et computet per tres quadragesimas quanti victus ejus sit, dimidiumque in eleemosynas distribuat. Secundo anno licebit homini levare pœnitentiam suam a Nativitate Domini ad Epiphaniam, et a Paschate ad Pentecosten. Et homo qui non potest peccatorum suorum pœnitentiam agere, uti supra dictum est, distribuat in primo anno xxvi. solidos in eleemosynas, et secundo xx., et tertio xviii., qui sunt sexaginta

et inter singulos eorum in genua procumbat; si autem in genua procumbere nequit, septuaginta psalmos cantet.

geape .xxvi. feýllinga on ælmýrran. 7 on þam oðrum .xx. 7 on þam þriddan .xviii. þ feýllinga 7 feýllinga. And þite fe þuca man þe him God hæfð micelne pelan 7 æhta þýrfe lífe to-forlæten. hu he feýlle hýr hearfodhcan gýltar bétan. ¹Geníme him þ godrypell 7 ræde þæron. hu Zachéur wið Drihten rrræc. þa he hine to gereðrde on hýr hýr onfeng. þa clýpode he to him 7 þur cwæð. Drihten ealra mýnra góða ic gýlle healfe ðæl þearfum. 7 gif ic þurh únrýht fæcn ænigum men aht ætþræð. þ ic forgyrde feorefealðlice. And þa gearnode he fram Drihtne to gehýrnenne. To-dæg is þýrfe hýrrædenne hæl gereorðen. þ is ealra gýnna forgyfennýr. And to-eacan þýrum góðum feorcum þe þe hýr buran gecweden habbað. rreðge he þeore men 7 alýre þa ðe on hæfð-nýde gýnt. 7 of þam dæge þe he hýr unryhtan feorc forlæte. ne geðlæce he hýz eft nā. þe lær þe he rýz geanlícod þam hýnde þe rryft þ he ær arþar. And þ nýr nā to forlætenne þ fe Arortol cwæð. Seðe þurh hýr lichāman gefýngie. he eac þurh hýr lichāman hit gebete. þ is on færtene. 7 on ræccum. 7 on gebédum. 7 on halgunzum to Gode wið heortan onbrýrðnýrrum. 7 wið teāra azoten-nýrfe:.

Seo ærýrfe forlætennýr is feýrena fulrýht. feo æftefe is Godef lufu. feo þrýdde is ælmýrran ²luf. feo feorfe is teāra azotenýr on góðre hfeore. feo fýrfe is andetnýr feýrena. feo gýxte is gefrencednýr heortan 7 lichāman on gerinum 7 færtenum. feo feorðe is þ man hýr þearf bête for Gode. feo eahtoðe is halýra gebēða for þone feýrenfullan. feo nýgðe is mýldheortnýr 7 góð geleafa. feo teoðe is þ man oðerne hrýrfe fram feýrenum to Godef rýllan. feo enlýrfe is góð forgyfennýr. þ þurh þ God hýr ³feýrena him forgyfe. feo trefe is marýrþhād. rra þam rceafan pearð æt Eýrfe þporunge:.

III. ^aBýrfeop gif he hine ðearnunga forlæge. æfter canonef ðóme fæfte he .xii. rýnter. 7 ælmýrran gýlle rryðe. 7 on teāra azotennýrfe biðde him Godef āfe. Sume rýllað þ he rýz eft unhādod:.

III. ^aWæffe-rfeort gif he hine forlæge. fæfte .iiii. rýnter.

¹gemune Y.

²ræftm X.Y.

³gýnna Y.

quattuor solidi. Et sciat vir potens, cui Deus multas opes et possessiones hujus vitæ concrederit, quomodo ei crimina sua capitalia emendanda sint: sumat Evangelium, et in eo legat, quemadmodum Zacheus cum Domino locutus est, quum ad prandium eum in domum suam susceperat; tunc invocabat eum, ita dicens: 'Domine, omnium meorum bonorum do dimidiam partem pauperibus: et si per injustam fraudem alicui aliquid abstuli, id reddo quadruplum.' Et tunc a Domino promeruit audire: 'Hodie domui huic salus facta est:' id est omnium peccatorum remissio. Et præter hæc bona opera, de quibus supradiximus, liberet servos homines, et redimat eos qui in captivitate sunt; et ab illo die quo injusta sua opera dereliquerit, ne repetat illa postea, ne adsimuletur cani, qui devorat quod prius evomuit. Neque negligendum est illud quod Apostolus dixit: 'Qui per corpus suum peccat, per corpus suum etiam emendet;' id est jejuniis, et vigiliis, et orationibus, et precibus ad Deum, cum compunctione cordis, et cum lacrymarum effusione.

Prima remissio est peccatorum baptismus; secunda est amor Dei; tertia est desiderium eleemosynarum; quarta est effusio lacrymarum in vera pœnitentia; quinta est confessio peccatorum; sexta est afflictio cordis et corporis laboribus et jejuniis; septima est ut homo mores suos corrigat coram Deo; octava est preces Sanctorum pro peccatore; nona est misericordia et bona fides; decima est ut homo alium a flagitiis ad Dei voluntatem convertat; undecima est bona remissio, ut per hanc Deus ei peccata ejus remittat; duodecima est martyrium, sicut latroni fuit ad Christi passionem.

3. Episcopus, si fornicatus fuerit, juxta sententiam canonis, xii. annos jejunet, et eleemosynas reddat largiter, et cum lacrymarum effusione veniam a Deo petat. Nonnulli volunt ut denuo ordine careat.

4. Presbyter, si fornicatus fuerit, iii. annos jejunet, et tribus

γ .III. æ-færtenu on pucan fæрте he .II. dagaſ to æfener.
 Eſ he ¹rið nunnan hæme. riȝ him hiſ fæſten þe riþor
 ȝeiceð. þ̅ iſ .VII. ȝear.

v. ²Ɔacepð ſeðe þurh unȝýſſe pſſæce. oððe þurh ȝeȝýhðe.
 oððe ſceapunga ſiſeſ hine beſmíteð. γ ne ȝeſeoruȝe hine.
 fæſte .xx. daga. ³Ɔeðe mið hiſ pillan bið beſmiten pſýðlice.
 fæſte he .c. daga. ⁴Ɔeðe onpillan hiſ ſlæpeſ bið beſmiten.
 aſýſe he γ aȝinge ſaltere ſealma. γ on moſȝen dð hiſ hleoſ.
 .xxx. riðum to eorðan. Ɔeðe bið butan pillan beſmiten.
 oððe ſeðe pillende on ſlæpe ȝeſýſenað. riȝe .xxiiii. ſealma.
⁵Eſ man on ciſucean ſlæpende hiſ ſæð aȝeoðe. ⁶aſýſe γ
 aȝinge ſaltere. ⁷Ɔacepð ȝiſ he mið hiſ luſte ſiſman cýſſe.
 hſeoſſiȝe þ̅ .xx. daga. ⁸Ɔacepð ȝiſ he beſmiten riȝ. þ̅
 þe he ſiſe onhſiſne. fæſte .xl. nihta. ſume pillað .xxx.
⁹Ɔacepð ȝiſ he mið þohteſ pihnunga riȝ beſmiten. fæſte
¹⁰pucan. ¹¹ȝiſ he mið hanða hſýſne. fæſte .III. pucan. ¹²Ɔeðe
 þonne ȝelðme dýſne ȝeliȝeſ ſſemme. canon dðmeð þ̅ he
 fæſte .x. pinter. ſume pillað .VII. γ mið ȝeſeahte .III. :

vi. ¹³Ɔpa hſýlc pſeoſt ſſa on hiſ áȝenſe ¹⁴ſcýſne. oððe on
 hſýlceſe oðſe ſáſenðe býð. γ hine man on hiſ ſðſe ſulſihteſ
 biððeð. γ he pſýſne ſoſ oſſte hiſ ſðſe. γ ſe man hæſen ſſelte.
 riȝ he unháðoð :

vii. ¹⁵Ɔpa hſýlc mæſſe-pſeoſt ¹⁶ſeðe ſiſte ¹⁷þ̅ he únſulloð riȝ.
 fulliȝe man hine. γ ¹⁸ealle þa ðe he æſ ſulloðe. Papa on

¹ mið *Y.*

².III. dagaſ fæſte *Y. Bx.*

³ Eſ biſceop oððe mæſſe-pſeoſt *Y. Bx.*

⁴ Ɔeðe oſt þurh riðſæſneſſe [nýðingza *Bx.*] hiſ ȝeþohteſ ſæð
 aȝeoðeð .xx. [*.xl. Bx.*] daga fæſte. *X.Y. Bx. add.* Eſ he eſt
 ȝeðð. fæſte .xl. daga. *X.Y. add.*

⁵.xx. daga *Bx.*

⁶ ſcſiſt-ſcýſne *Y.*

⁷ γ man ȝeaſſiȝe *Bx.*

⁸ halȝe. [riȝ he þonne eſt ȝeſulloð γ ȝeſſýmed mið biſceopeſ
 bletſunge. *Bx.*] γ þa men þe he æſ ſulloðe fulliȝe hiȝ man eſt. ſſa
 hit ȝeſette an Papa on Rome. þ̅ ȝiſ ſe pſeoſt riȝſul riȝ oððe hæſen.
 ȝeſfulliȝe man hine. *Y. Bx.*

Papa on Rome ſſa-þeana ȝeſette. þeh ðe ſe mæſſeſe riȝſul riȝ.

^a *Th.* xxviii. 19.

^c *Ib.* xxviii. 29.

^c *Ib.* xxviii. 8.

^b *Ib.* xxviii. 25, 26.

^d *Ib.* xxviii. 22.

^f *Ib.* xxviii. 22.

legitimis jejuniis duos dies per hebdomadam jejunet usque ad vesperam. Si cum moniali fornicatus fuerit, multo auctius sit ei jejunium, id est per vii. annos.

5. Sacerdos qui per turpiloquium, vel per visum seu aspectum mulieris, se coinquinaverit, et se non mundet, xx. dies jejunet. Qui sua voluntate admodum coinquinatus fuerit, c. dies jejunet. Qui invitus in somno fuerit pollutus, surgat et cantet psalterium psalmodum, et crastino die vultum suum xxx. vicibus ad terram inclinet. Qui præter voluntatem fuerit coinquinatus, vel qui volens in somno peccaverit, xxiiii. psalmos cantet. Si quis in ecclesia dormiens semen suum effuderit, surgat, et psalterium cantet. Presbyter, si osculatus est feminam per desiderium, xx. dies pœniteat. Sacerdos, si coinquinatus fuerit, eo quod mulierem tetigerat, xl. dies jejunet; nonnulli volunt xxx. Sacerdos, si desiderio cogitationis coinquinatus fuerit, hebdomadam jejunet; si manu tetigerit, iii. hebdomadas jejunet. Qui autem crebro fornicationem commiserit, canon judicat ut x. annos jejunet; nonnulli volunt vii.; juxta concilium vero iii.

6. Quicumque presbyter in propria provincia sua, vel in quavis aliena iter faciat, et in itinere ejus baptisma aliquis ab eo flagitet, quod ille festinandi itineris sui causa deneget, et homo gentilis moriatur, ordine suo privetur.

7. Omnis presbyter, qui noverit quod non sit baptizatus, baptizetur, et omnes illi quos antea baptizaverat. Papa

Qui sæpe præ violentia cogitationis suæ semen fuderit, xx. dies jejunet. Si postea fecerit, xl. dies jejunet.

et cognoscitur

et consecrentur; [tunc iterum baptizetur et confirmetur, cum episcopi benedictione,] et homines quos antea baptizaverit, denuo baptizentur, prout statuit Papa quidam Romanus; quod si presbyter peccator sit, vel ethnicus, baptizetur.

Papa Romanus tamen statuit, si presbyter, vel quicumque fuerit

g' *Ib.* xxviii. 23.

i' *Ib.* xliii. 2.

h' *Ib.* xvi. 5. et n. 3.

k' *Ib.* xxxviii. 5.

Róme jette þeah þe re mærrere rýnfull rý. oððe hæþen.^{a'}
þ þær Ðalzan Ġarτερ þenunz pære on þære gýre þær full-
rihter rpa-þeah. naller þær mannes :^{a'}

viii. Ġif hrá hād forleðre. mærrere oððe biſceop. rý he
on hreowe oð deað. þ hýr rapl lýbbe. ^aSacerð gýr he man
rleá. oððe dearnunga hine forlicge. rýg he of hýr hāde aſorpen.
gýr he man ġepúndige. færte .c. ðaga :^{a'}

ix. ^bSacerð þonne he mærran rýnge. ne hæbbe he .on
heden ne cæppan. ac gýr he ġoðrpel ræde lecge him ²on þa
rculþra :^{a'}

x. ^cSacerð gýr he hýr calic ageōte þonne he hæbbe mærran
ġerungen. færte .xxx. nihta. Seðe ēte ærþam þe he to hýrle
ġá. ȝ æfter þam þe he hýrle þicge. færte .vii. niht :^{a'}

xi. ^dĠif rreort mýcele rēale forrēle. færte .v. rintep.
oððe rpa him biſceop tæce :^{a'}

oððe oðer man ſeðe fullobe. þ þær Ðalzan Ġarτερ þenunz pære in
ðære gýre þær fulluhter rpa þeah. nalær þær mannes in cſiſtununge.
ȝ on ðam fulluhte ān fæder mæg beōn. gýr hýr nýð-þearf bið. Ne
mōt re oðrum onfōn ſeðe him bið unfullob oððe untrýmeþ. X.

¹ Rreort X. — ^eSpa hrýle rpa rýle æt mærrer-tíðum lectioner
[ræðinge Y.] ræðan. oððe repponr rýngan. ne bið he nýðeþ to þon
þ he him ofðo hýr ofep-hacelan oððe heben. ac gýr he euangelhum
[ġoðrpel Y.] ræðe. rýrpe him of heben oððe cæppan on hýr ġe-
rcýlþro. X. Y.

² þæne hōb ofep þa rculþra. X. *Et proxime post in X. et Y.*
habemus capitula sequentia : ^fMærrer læpeþra manna þrýpa on ġeare
man deð. þý þrýððan ðæge. ȝ þý nýðoðan. ȝ ðý ðreoteoðan ^gforan to
ðan³ þe Ġriſt arāþ þý ðrýððan ðæge. ȝ in ðære nýðoðan tíðe hýr ġarþ
onfenbe. ȝ .xxx. ðaga Ġrrahele heofobon Mōýren. ^hMuneca
mærran man mōt rýngan ġehrýlce runnan-ðæge. ȝ heora naman
ræðan. Romane ne ræðað þara manna naman on runnan-ðæge æt
mærran.^{a'}

³ ^hĠif man mýcelre þýrðe forrēle. reoðer-ſōt [ſeðer-ſete Y.]
neat. hoþr oððe hrýðer. oððe hýr brece. færte ān ġear.^{a'} ȝ forrýlbe
þ he forrēlen hæbbe. oððe .ii. ġear færte. Ġif māran rēalan
forrēle. færte .iiii. rintep. oððe [.iii. ġer oððe tpa Y.] rpa him
hýr ġerýrþe ðeme. X. Y. ⁱĠif hrá forrēle eſne oððe mannan. færte
.ii. rintep.^{a'} Y.

^{a'} Th. xxi. 16, 26. xviii. 1.

^{c'} Ib. xxxix. 11, 12.

^{e'} Ib. xlviii. 5.

^{b'} Ib. xlviii. 5.

^{d'} Ib. xxiii. 2.

^{f'} Ib. xlv. 13.

Romanus statuit, etiamsi presbyter peccator sit vel gentilis, ministerium Spiritus Sancti esse nihilominus in gratia baptismi, non hominis.

8. Si quis ordinem perdiderit, presbyter vel episcopus, poenitentiam agat usque ad mortem, ut ejus anima vivat. Sacerdos, si hominem occiderit, vel fornicatus fuerit, ordine suo privetur; si hominem vulneraverit, c. dies jejundet.

9. Sacerdos, cum missam cantat, ne portet cucullum nec cappam; si autem Evangelium legat, super humeros ponat.

10. Sacerdos si calicem effundat postquam missam cantaverit, xxx. dies jejundet. Qui edit antequam eucharistiam acceperit, et postquam eucharistiam sumserit, vii. dies jejundet.

11. Si presbyter furtum magnum commiserit, v. annos jejundet, vel prout episcopus ei præscripserit.

qui baptizaverit, peccator esset, ministerium Spiritus Sancti esse nihilominus in gratia baptismi, haudquaquam hominis in baptizando. Et in baptismo unus sponsor potest esse, si necesse sit. Non licet ei alium suscipere qui ipse non baptizatus, vel non confirmatus sit.

Quicumque tempore missæ lectiones legere vel responsiones cantare velit, non necesse est ei cappam suam vel cucullum exuere; si autem Evangelium legit, cucullum vel cappam super humeros dejiciat.

Missa laicorum [mortuorum] ter in anno celebratur, tertia die, et nona, et tricesima, quia surrexit Christus tertia die, et nona hora spiritum suum emisit, et triginta dies Moysen planxerunt filii Israel. Missam monachorum quoque die Dominico cantare licet, et eorum nomina recitare. Romani nomina eorum hominum die Dominico missæ tempore non recitant.

Si homo magnum quid furatus fuerit, animal quadrupes, equum, vel bovem, vel domum effregerit, annum unum jejundet, et quod furatus fuerit, reddat, vel ii. annos jejundet. Si majus aliquid furatus fuerit, iiii. annos [iii. annos, vel ii.] jejundet, sicut ei confessarius ejus injunxerit. Si quis servum vel hominem furatus fuerit, ii. annos jejundet.

g' *Ib.* XLV. 11.

i' *Ib.* XXIII. 13.

h' *Ib.* XXIII. 2.

xii. ^aDiacon Ʒif he hine ƿoƿlicge. ƿæƿte .iii. ƿinter. Ʒ eallƿra munuc. Ʒif he beaƿn Ʒeƿtƿýne. ƿæƿte he þe ƿƿýðoƿ. ƿra him biƿceop ¹oððe ðeƿan tæcan. And unháðoð man Ʒ unƷemunecod. Ʒif he hine ƿoƿlicge. ƿæƿte .xii. monoð. Ʒif he beaƿn beƷýt. ƿæƿte ².iii. ƿinter. Ʒif he hit ofƿleá. ƿæƿte .vii. ƿinter:”

xiii. ^bMunuc oððe ƷehálƷoð ƿæmne Ʒif hi ³ƿoƿlicƷon hiƷ. ƿæƿton .vii. ƿinter. ƿume ƿýllað .iii.” Ne móƿ man iungum men ƿíf ƿoƿƷýƿan. Ʒif he hine æƿ to munucháðe ⁴Ʒemýnte:.

xiv. ^cLæƿede man him ƿíf áƷenðe Ʒif he oðƿer ceopƿer ƿíf ƿemme. oððe ƿæmnan. ⁵ƿæƿte .i. ƿinter. Ʒif he beaƿn hæbbe. ƿæƿte .iii. ƿinter. Ʒif he þonne heƷƿtealb ƿý. ƿæƿte .vii. ƿinter. ƿume ƿýllað .x.” ^dSeðe mið hiƷ meder. oððe ƿƿýƿter. oððe ðehteƿ háme. ƿæƿte .xii. ƿinter. Ʒ ƿra þeah Ʒeƿeo ƿe ƿaceƿð on hƿýlcum háðe he ƿiƷ. ^eƷƿa hƿýlc man ƿra mið nýtene háme. ƿæƿte .x. ƿinter. oððe .vii. ƿume ƿýllað .iii. ƿinter. ƿume ƿýllað án. ƿume .c. ðaƷa. Ʒeƿeo he hƿýlc ƿe man ƿiƷ oððe þ neat. On eallum þingum behofað ƿe ƿaceƿð Ʒeƿceáðƿiƿnýƿre ƿra ƿe beƿoƿan cƿæðon. ^fƷƿa hƿýlc man ƿra on mið ƿæð ƿoƿlæteð. ƿæƿte .vii. ƿinter. ^gƷƿa hƿýlc man ƿra mið hiƷ mennem Ʒehæme. ƿæƿte án ƿinter. Ʒif heo beaƿn hæbbe. ƷeƿƿeoƷe hiƷ. Ʒ ƿæƿte þeah án ƿinter:.

xv. ^hLýtel cniht Ʒif he bið ƿƿam máƿan ofþƿucced on hámede. ƿæƿte .v. niht. Ʒif he him ƷeƿaƿiƷe. ƿæƿte ⁶.xx. nihta. ⁱƷif he ƿtæle. oððe mýƿten ete. Ʒ he hit ƿíte. ƿæƿte .vii. ðaƷaƿ. ^kƷif he hæbbe .xx. ƿintƿa Ʒ he aƿiht þýlceƿ ðó. ƿæƿte .xx. nihta. ^lƷif þeƿ ýlca mið hiƷ handa hine

¹ ðeƿe oððe mæƿre-ƿƿeoƿt *X.Y.*

².iii. *X.*

³ beaƿn Ʒeƿtƿeonan. *Y.Bx.*

⁴ ƷeƿiƿƷað *X.*

⁵.iii. Ʒeƿ ƿæƿte. butan hiƷ áƷenum ƿife. Ʒ on oðƿe ƿucan tƿeƷen ðaƷaƿ. oððe .iii. xl. Ʒif hit bið ƿæmne .i. Ʒeƿ ƿæƿte butan ƿæƿce Ʒ ealoð. ^mƷýƿ he nunnan Ʒeƿemme .iii. Ʒeƿ ƿæƿte. ƿra heo cenne-ƿra heo ná ne cenne. Ʒýƿ hit mennem ƿý .vi. [.vii. *Y.*] monað ƿæƿte. Ʒ eac alýƿe hý. *Y.Bx.*

⁶.xv. *X.*

^a *Th.* xviii. 2, 3.

^b *Ib.* xviii. 2.

^c *Ib.* xix. 12. n. 2.

^d *Ib.* xx. 13, 14.

^e *Ib.* xvi. 34.

^f *Ib.* xvi. 30. n. 1.

12. Diaconus, si fornicatus fuerit, III. annos jejundet; similiter et monachus; si infantem genuerit, severius jejundet, prout episcopus vel iudices ei præscripserint. Et homo non ordinatus, nec monachus, si fornicatus fuerit, XII. menses jejundet; si infantem genuerit, III. annos jejundet; si occiderit eum, VII. annos jejundet.

13. Monachus vel puella consecrata, si fornicati fuerint, VII. annos jejundet; nonnulli volunt III. Juveni uxor danda non est, si prius se monachismo addixisset.

14. Laicus uxorem habens, si alterius viri uxorem maculaverit, vel puellam, I. annum jejundet; si infantem habeat, III. annos jejundet; si autem cœlebs sit, VII. annos jejundet; nonnulli volunt X. Qui cum matre sua, vel sorore, vel filia coiverit, XII. annos jejundet; et videat tamen sacerdos in quo gradu sit. Quicumque homo cum pecude coiverit, X. annos jejundet, vel VII.; nonnulli volunt III. annos; nonnulli volunt unum; nonnulli centum dies; videat [sacerdos] qualis homo sit, vel pecus. In rebus omnibus sacerdoti discretione opus est, ut supra diximus. Quicumque homo semen in os effuderit, VII. annos jejundet. Quicumque homo cum ancilla sua coiverit, I. annum jejundet. Si ipsa infantem habuerit, liberet eam, et nihilominus I. annum jejundet.

15. Parvus puer, si a majore oppressus fuerit in coitu, V. dies jejundet; si ei consenserit, XX. dies jejundet; si furatus fuerit, vel morticinam ederit, et hoc norit, VII. dies jejundet; si XX. annos habeat, et tale quid fecerit, XX. dies jejundet; si idem manu sua se polluerit, XX. dies jejundet; si homini in virili

III. annos jejundet sine propria sua uxore, et secunda quaque hebdomada, duos dies, vel III. quadragesimas; si puella sit, I. annum jejundet, sine carne et cerevisia; si monialem maculaverit, III. annos jejundet, sive genuerit, sive non genuerit; si ancilla sit, VI. [VII.] menses jejundet, et insuper liberet eam.

g' *Ib.* XIX. 8.

i' *Ib.* XXIII. 6.

iv' *Ib.* XXVIII. 4.

h' *Ib.* XXVIII. 6.

k' *Ib.* XXVIII. 17.

m' *Ib.* XVI. 14. XIX. 12. n. 2.

bermíte. fæſte .xx. ȝaȝa. ȝif men on þerliceſe ýlðo opiht
þerliceſe ȝelimpe. fæſte .xl. nihta. ſume pýllað .c. nihta:.'

xvi. ^aƿa hpýlc ceopl ſpa mið hiſ pife hæme on monað-
able. fæſte .xl. nihta. ^bAnd ſpa hpýlc ſpa ¹hiſ blóð oððe
manner ȝæð ȝunce. fæſte ².v. pinter. ^cƿa hpýlc man ſpa
on ciſcean hæme. ðéme þ ³ſe biſceop ſpa him riht þince. ȝ
ritniȝe be þam. ^dSeðe mið neate hæme oððe mið pæpnedum
men. fæſte .x. pinter. ^eEnihtar ȝif hi him betpýnan
hæmed-þing ſmemmen. ſpinge hi man. ^fNýten ȝif hit riȝ
manner énde bermíten. ȝleá man hit ȝ ȝýlle húndum. ȝif him
treoge. læte lýbban:.'

xvii. ^gƿa hpýlc hæþen man ſpa foſlæt hæþen pif on hiſ
anpealde. æfter hýra fulrihte. hpæðer he⁴ hæbbe þe næbbe.
ſpa⁵ ȝelice. Ȥýf hýra oðer bið hæþen oþer ȝefullod. ſe
hæþena mót ſſam þam ȝefullodan. ſpa ſe ƿpoſtol cſæð.
Inſidelif ſi diſcedit diſcedat. ^hƿa ðe pænon tupa ȝefullode
ſpa hiȝ nýrton. ne ȝeȝæð him þær næniȝ fæſten. butan hi
man ne mót hálȝigan. æfter cānoneſ ðóme. ⁱþeah þ neað-
þearf ȝebyrige. ^jȤif mann ſý ſſam dýrne foſlegenum
pſeoſte ȝefullod. fulliȝe man hine eft ſóna. ^k⁷ƿa hpýlc
man ſpa mið hiſ ȝeritnýſſe hine oðre riþe fullað. ^lþ
ſpýlce he Ȥurſt eft ahenge. fæſte he ⁸.vii. pinter. þa .ii.
fæſten-ȝaȝar on pucan. ^mȝ .iii. æ-fæſtenu fullice:.'

xviii. ⁿþer mót hiſ pife on fulluhte⁹ onfón. ȝ pif þam
pepe. ^oNe mót ȝefullod inne mið þam ȝecurſtnedan étan.
ne hine cýſſan' ſpa mýcele mā. ſpa he ne mót mið þam
hæþenan:.¹⁰

¹ manneſ Y. Bx.

² .iii. Y. Bx.

³ biſceop. ȝ þonne ritniȝe ſpa him riht þince X.

⁴ hit X. add.

⁵ ȝ X. add.

⁶ butan X. Y.

¹⁰ Lið ȝýf hit hæðen ſſelte. fæſte hiſ fæþer ȝ hiſ modop ðreo
pinter. Seðe ofſleá hiſ beapn hæðen. fæſte .x. pinter. æfter.
cānoneſ ðóme. ſume pýllað .vi. pinter. Þæðen ciliȝ ȝif hit bið pſeoſte.
bebðben. ȝ hit ſý untrum. ȝ hit hæðen ſſelte. ſý ſe pſeoſt of hiſ

^a Th. xvii. 5, 8. n. 3.

^c Ib. xvi. 18.

^e Ib. xxviii. 12. n. 1.

^b Ib. xvi. 31.

^d Ib. xvi. 34.

^f Ib. xxxi. 21.

ætate hujus simile quid acciderit, XL. dies jejunet; nonnulli volunt c. dies.

16. Quicumque vir cum uxore sua in consuetudine ejus menstrua coiverit, XL. dies jejunet. Et quicumque sanguinem suum, vel viri semen biberit, v. annos jejunet. Si homo quis in ecclesia coiverit, judicet de eo episcopus, prout sibi rectum videatur, et juxta hoc puniatur. Qui cum bestia, vel cum viro coiverit, x. annos jejunet. Pueri, si inter se fornicationem commiserint, flagellentur. Bestia, si a viro sit polluta, occidatur, et detur canibus; si dubitetur, vivere permittatur.

17. Quicumque gentilis homo dimiserit mulierem gentilem in potestate sua, post baptismum ejus, utrum eam habeat an non habeat, æquale est. Si alter eorum sit gentilis, alter baptizatus, gentilis a baptizato [discedere] potest, sicut Apostolus dicebat: 'Infidelis si discedit, discedat.' Qui bis baptizati sunt, ita ut nescirent, non opus erit eis jejunare, nisi quod, juxta sententiam canonis, ordinari non possunt, etiamsi necesse fuerit. Si quis a fornicante presbytero baptizatus fuerit, statim iterum baptizetur. Quicumque sciens secunda vice baptizatus sit, id est quasi iterum Christum crucifixerit, VII. annos jejunet, duobus jejunii diebus per hebdomadam, et III. legitimis jejuniis plene.

18. Viro licet uxorem in baptismo suscipere, et uxori virum. Non licet baptizato cum catecumeno comedere, nec tanto magis eum osculare; sicut hoc ei non licet cum gentilibus.

7/ Ða þe nýton hƿæþer hƿz ƿefullobe beoð. 7 læceð hƿ eft fullian. *Bx.*

8/ þa hƿile ðe he libbe ælce Fƿiȝe-bæȝ to æner mæler. *Bx.*

9 fop neobe *X. add.*

Infans si gentilis mortuus fuerit, jejunet pater et mater tres annos. Qui infantem suum gentilem occiderit, x. annos jejunet, juxta sententiam canonis; nonnulli volunt VI. annos. Infans gentilis, si presbytero commendatus fuerit, et infirmus sit, et gentilis moriatur,

g/ *Ib.* XIX. 20. n. 6.

i/ *Ib.* XLVIII. 13.

1/ *Ib.* XLVIII. 23.

h/ *Ib.* XXXVIII. 1.

k// *Ib.* XXXVIII. 2.

m/ *Ib.* XLVIII. 24.

xix. ^{a1} Líf ænig þer oððe þíř zeháte þ he þýlle mædenhād zehēaldan. ȝ ærter þon þæne on ruht-hæmed zepēoded. ne forlæte hýra naþor þ he ne færte .iii. pinter for þam dýřezan zehāt. ȝ þa ún-āræfnodan purþað tobprocenne. ^b Líf ænigzer manner þíř deapnunga hīz forlicge. ȝe ceorl hīz mōt forlætan. ȝ oðer nīman. ² ȝif þ þær þ ærýrte þíř. ȝif hit þær þ ærtere oððe þ þrūdðe. ne mōt he þonne oðrum onfōn. ^{*} Dæt þíř ȝif heo hīre řýrena* dōn þýlle. embe .v. pinter heo mōt oðerne ceorl nīman. ^c Þířer þer ȝif he forð-færð. ýmbe .xii. monað þær heo mōt nīman oðerne. ^d Sþa hþýlc man řpa forlæte hīř þíř ȝ hīne to únruht-hæmede þeodeð. færte he .vii. pinter^c heardum færtene. oððe .xv. leohlicor. ^e Sþa hþýlc řpa řela ýřela dō on mōrðre. ȝ on manřlhte. ȝ on māne. ȝ on únruht-hæmede. mid nýtenum ȝ mid řířum. ȝā on mýnrter. ȝ ā færte oð hīř daga ende. ȝif he řpýðe řela řnemedes.

* tædbōte
add.?

xx. ^f Leorle ne zedāřenað þ he hīř říř nacode zereō. ^g Þer ȝ říř ȝif hīz zepēodde beoð. ȝ ȝe þer mid hīre hēman ne mæge. þ říř hīne mōt forlætan. ȝ hīre oðerne nīman. ȝif þ on þone ceorl cuð býð. ^h Ða zepēddodan řæmnan hīre ýlþran hī ne mōton řýllan oðrum men. buton heo eallunga þone řið-cpeðe þ heo hīne nelle. heo þonne mōt. ȝif heo pile. þ forlætan. ȝ hýre mýnrter-gang zecceōran. ȝif heo pile.

hābe aþorpen. ȝif hit řý on hīř ýlþrum zelanz. færte ȝe ppeort ān pinter. *X. add.*

Seo ȝe acpelleð hīre beapn butan fulluhte .x. ȝēr færte. řpa hīre řerur hīre tæce. ȝ ȝif þ eilb řfelte .iii. pinter ealð butan fulluhte .x. pinter færte. oððe .iii. be þam fullan. řæder ȝ mōder. Líf heo beapn onfehð. ȝ þ acpelð on hīre innoðe .i. ȝēr færte. *Y.*

¹ Líf hþýlc þíř oððe ceorl zehāte. þ hý þýllon on mæzðhābe purþþuman. ȝ þonne ȝe ceorl hīne zepēode to hþýlcum þíře. ne mōc he nā þ forlætan. ne heo hīne. for þam zehātum. forþý dýřlicu zehāt ȝ unabepnðlicu beoð to abrecanne mā þonne to healðenne. *Y. Bx.*

² *Y. omit.*

³ Líf þer ȝ říř hý zefomnien. ȝ heo þonne řecze þ he ne mæge hēman mid hīre. ȝif heo hit þonne zecýðan mæge þ hit řōð řý. nīme hīre oðerne. *Y. Bx.*

^a *Th.* xvi. 21, 22.

^c *Ib.* xix. 14.

^b *Ib.* xvi. 5. n. 4. xix. 18.

^d *Ib.* xix. 6.

19. Si quis vir aut mulier voverit virginitatem servare, et postea jungatur in matrimonio, ne prætermittat uterque eorum quin III. annos jejundet, pro voto illo stulto, et quæ non toleranda sunt, dirimantur. Si uxor alicujus viri adulteraverit, marito licet eam dimittere, et aliam ducere, si ea prima sit uxor; si secunda sit vel tertia, non licet ei tunc aliam ducere. Uxor illa, si pro flagitiis suis [pœnitentiam] agere velit, post annos v. licebit ei alium virum accipere. Mortuo viro, post annum licet mulieri alium accipere. Quicumque vir dimiserit uxorem suam, et fornicatione se associaverit, VII. annos jejundet duro jejunio, vel xv. levius. Quicumque multa mala perpetraverit in cæde, et in homicidio, et in perjurio, et in illicito concubitu, cum bestiis et cum mulieribus, eat in monasterium, et semper jejundet, usque ad vitæ suæ finem, si valde multa commiserit.

20. Non decet maritum uxorem suam nudam videre. Si vir et mulier conjunxerint se in matrimonio, et vir cum ea coire non valeat, licet mulieri eum deserere, et sibi alium sumere, si hoc de marito manifestum sit. Puellam desponsatam non licet parentibus suis dare alteri viro, nisi illa omnino declarat se eum nolle; tunc, si velit, licebit ei id derelinquere, et vitam monasticam sibi eligere, si velit. Si puella

deponatur presbyter de gradu suo; si culpa parentum acciderit, presbyter annum unum jejundet.

Quæ infantem suum occiderit sine baptismo, x. annos jejundet, prout confessarius ejus ei præscripserit; et si infans III. annorum sine baptismo mortuus fuerit, x. annos jejundet, vel III. plene, pater et mater. Si infantem conceperit, et in utero suo occiderit, I. annum jejundet.

Si aliqua mulier vel vir voverit in virginitate se velle permanere, et vir postea cum muliere aliqua se conjunxerit, non licet viro mulierem deserere, neque mulieri virum, propter vota illa; quia vota stulta et intoleranda potius frangenda sunt, quam servanda.

Si vir et mulier in matrimonio se conjunxerint, et illa dicat quod ille secum coire nequeat; si vero probare possit, quod verum sit,umat sibi alium.

^{e'} *Ib.* XVI. 20.

^{g'} *Ib.* XVI. 28.

^{f'} *Ib.* XIX. 25.

^{h'} *Ib.* XVI. 29.

¹ Līf reo fæmne nele mid þam þene eardigan þam þe heo ær beƿeððoð þær. aȝife man him eft þ̅ feoh þ̅ he for hīȝ realde. ȝ eac þone þriddan dæl þær ȝrifer. ȝ ȝif he þ̅ nelle. þolige þær feor. ȝ reo fæmne ȝā on mȳnreȝ. oððe ælcor on hīre clænnȳrre hīȝ healde:”

xxi. ^a Onan ȝif he hindan hæme mid hīȝ rīfe. fæȝte .xl. nihta.² ȝif he on hīre bæc-þeȝm hæme. fæȝte .x. rintep. ^b Sƿa hƿȳlc man ȝƿa hæme Sunnan-dæȝe oððe on niht. fæȝte .iii. dazȝ. Þeȝ ne hæme mid hīȝ rīfe .xl. nihta ær Ēar-ȝron. ne .viii. nihtum ær Pentecorȝten. ne .xl. nihtum ær middan-rintȝa:”

xxii. Līf man rlyhð oðerne on mōȝð. on ȝrȝum mode. ȝ mid behȳdnȳrre. fæȝte .iiii. ȝear. ȝume ȝȳllað .vii. ^c Sƿa hƿȳlc ȝƿa mōȝþor-ȝleȝe þaȝað. ȝ hine man þonne ȝremmeð. fæȝte .v. rintep. ȝume ȝȳllað .vii. ȝ he .xl. nihta on cūricean ne cume. ^d Sƿa hƿȳlc man ȝƿa hīȝ man oȝrleā. fæȝte ān ȝear. ^e Sƿa hƿȳlc man ȝƿa on ȝecȳnde oðerne panhāne dð. oððe him pom-plite on-ȝepȳnce. forȝȳlde him þone pom-plite ȝ hīȝ peoȝe ȝȳnce. oð þ̅ reo ȝūnd hāl rȳȝ. ȝ þ̅ læce-feoh þam læce ȝȳlde. ȝ fæȝte he .ii. æ-fæȝtenu oððe .iii. ȝif he nȳte hū he hit ȝȳlde. fæȝte .xii. monoth. Sƿa hƿȳlc man ȝƿa³ man oȝrleā. fæȝte .iii. rintep. ȝif he hit eft þær manneȝ maȝum ȝȳldan ȝȳle. fæȝte þonne oðer healȝ ȝeāȝ. ^f Līf man oðerne⁴ ȝepūndige. for þær blōðer ȝȳte fæȝte .xl. nihta:”

xxiii. ^h Seðe biȝceop rleā oððe mæȝre-ƿreorȝ. þ̅ ȝceal ȝān on cȳningeȝ dōm. oððe biȝceopeȝ. ⁱ ⁵ Sƿa hƿȳlc man ȝƿa

¹ Līf beƿeððoð mæben nele to þam þe heo beƿeððoð bið. ȝ þær hīre ȳlla. forȝȳlde þonne þ̅ feoh þ̅ heo ær undeƿfeng. ȝ þær-to ȝeðð ȝȳlcne eacan ȝȳlce þær feor þriddan dæl rȳ. ȝ þa māȝȝ forȝȳlbon heora ȝeðð. Līf he þonne nȳlle hȳ nīman. hæbbe forȝealb þ̅ feoh þ̅ he realde. *Y. Bx.*

² On oðre ȝoȝe hit cȳð. þ̅ he ȝcule hƿeoȝrȳnge dōn ȝƿa ȝƿa reðe mid nȳtenum hæmð. *Y. Bx. add.*

³ ^k in hīȝ mæȝe ȝƿece. *Y. add.*

⁴ rleā ȝ hine *X. add.*

⁵ ^l Līf hƿȳlc man munuc oððe cleȝic acpelle. forlæte hīȝ ȝæȝnu ȝ Loðe ȝeoȝige. oððe ȝear fæȝte. ȝ þ̅ heo be biȝceopeȝ dōme. *Y.*

^a *Th. xvi. 19.*

^c *Ib. xxi. 35.*

^e *Ib. xxi. 25.*

^b *Ib. xvii. 1. 3. 4. 6. 7.*

^d *Ib. xxi. 12.*

^f *Ib. xxi. 22.*

cum viro habitare nolit, cui antea desponsata erat, reddatur ei pecunia, quam pro illa dederat, et præterea tertia pars hereditatis. Si autem ille id noluerit, perdat pecuniam, et eat puella in monasterium, vel alibi in castitate se contineat.

21. Si quis cum uxore sua retro coiverit, XL. dies jejundet. Si in tergo ejus coiverit, x. annos jejundet. Quicumque homo Dominica die vel nocte coiverit, III. dies pœniteat. Vir cum uxore ne coeat XL. dies ante Pascha, nec VII. dies ante Pentecosten, nec XL. dies ante Natalem Domini.

22. Si quis alterum occiderit in 'morth,' per iram, et in occulto, IIII. annos jejundet; nonnulli volunt VII. Quicumque ad homicidium consenserit, et id postea factum fuerit, v. annos jejundet, nonnulli volunt VII., et XL. dies in ecclesiam non ingrediatur. Quicumque homo hominem suum occiderit, annum unum jejundet. Quicumque homo alium in genitalibus debilem fecerit, vel ei vulnus in faciem inflixerit, emendet ei vulnus, et opus ejus operetur, donec vulnus sanetur; et mercedem medico solvat, et II. vel III. legitima jejunia jejundet; si nesciat quomodo id solvere possit, XII. menses jejundet. Quicumque homo hominem occiderit, III. annos jejundet; si postea hominis cognatis id compensare velit, tunc annum et dimidium jejundet. Si quis alium vulneraverit, pro sanguinis effusione XL. dies jejundet.

23. Si quis episcopum vel presbyterum occiderit, id ad regis judicium pertinet, vel episcopi. Quicumque sacerdotem vel

Si puella desponsata cum eo esse nolit, cui voluntate sua desponsata erat, tunc reddat pecuniam quam antea accepisset, cui talem addat accessionem qualis tertiæ parti pecuniæ æqualis sit; et solvant propinqui suum 'wedd.' Si autem ille eam accipere nolit, perdat pecuniam quam dederat.

In alio loco dicitur, quod pœnitentiam agere deberet, sicut ille qui cum bestia coiverit.

'pro vindicta fratris'

percusserit, et eum

Si quis monachum vel clericum occiderit, arma relinquat, et Deo serviat, vel annum jejundet; et id sit juxta episcopi sententiam.

g' *Ib.* XXI. 26.

v' *Ib.* III. 6.

v' *Ib.* XXI. 9.

h' *Ib.* XXI. 10.

h' *Ib.* XXI. 22. n. 3.

preort oððe munuc ofrlea. þ bið birceoper dóm. hƿæþer he ƿæpn forlæte ƿ on mýnreter gā. þe he .vii. pinter færete:.”

xxiv. ^{a1} Líf man ofrlea oþerne on folcgefeohte. oððe for neode. þær he hƿ hlaforðer ceap ƿerige. færete he .xl. nihta. Wan gíf he oðerne ofrlea naller on mōrð .xii. monoð færete he. ^b Líf man ofrlea hƿ fæder oððe hƿ modor. ƿpýrtor oððe bƿofor. runu oððe dohtor. þ iƿ birceoper dóm. fume pýllað þ he hƿeorrige on elþeodigum lande .x. pinter. ^c Se man bið mýrðra feðe hƿ bƿoðor hatað. ƿra Iohanneſ fe goðƿelleſe cƿæð. Qui odit fratrēm suum homicida eſt:.”

xxv. ^d Treȝen ȝebroðru mōton trā ȝerppýrtu to ƿife habban. ƿ fæder ƿ runu modor ƿ dohtor. ^e Líf þeopa ƿ þeopen hýra beȝna pýlles² hƿ ȝeramnigon. ƿ æfter þam gíf hýra aðer fneoh bið. ƿ ne mæȝe þone þeopan alȝran. hýra ƿra hƿæþer ƿra fneoh bið mōt þam þeopan fneot ȝerinnan. ^f Sƿa hƿýlc fneoh man ƿra him ȝenimð þeorne pimman him to ƿife. ne mōt he hƿ eft lætan. gíf hƿ ær *þeope ƿæron mid hýra beȝna pýllan. ^g Sƿa hƿýlc man ƿra cennende ƿíf fneo ȝedeð. þ bearn bið ƿra-þeah ā þeop. ^h Ða þe on rihtum hæmede beoð .iiii. nihton ær þam .xl. nihta færtene. hƿ ne ȝeramnigen hƿ. ƿ ƿra þ .xl. nihta ealle. oð þa niȝoðan niht on Eartron. Sƿa hƿýlc feðe haƿað mannan oððe ƿíf gífte únaliƿeðlice ƿra-þeah. hē mōt ƿra hƿýlcne mete þýcgan ƿra he hæfð. forþam fe ƿiteȝa cƿæð. Domini eſt terra et plenitudo eius. ƿer ƿ ƿíf þa ðe him on hæmede ȝeþeodde ƿæron. gíf oðer pýle Goder þeopa beōn ƿ oðer nele. ⁱ oððe hýra oðer býð úntnum. oþer bið hāl. ƿra-þeah mid hýra beȝna ȝeþafunȝe hƿ hƿ ȝeðælon. gíf hƿ pýllon:.”

xxvi. ^k Leorl gíf he mid hƿ āgenum ƿife hæme. þƿea hine

¹ Seðe man ofrlýhð on folcer ȝeƿeohte. færete .xl. ðaȝa. gíf he hit ƿurh ýppe ðð .iiii. ȝer bēte. Líf he ƿurh ðruncen oððe ƿurh oðerne cƿært man ofrlea .iiii. ȝer færete oððe mā. gíf he ƿurh unnýtte cearte man ofrlea. færete .x. ȝer. *Y. Bx.*

² in hæmed *X. add.*

^a *Th.* xxi. 15. et n. 2.

^c *Ib.* xi. 3.

^e *Ib.* xvi. 32.

^b *Ib.* xxi. 18.

^d *Ib.* xix. 24. n. 1.

^f *Ib.* xvi. 33.

monachum occiderit, id est juris episcopi, utrum arma deponat et in monasterium eat, an VII. annos jejundet.

24. Si quis alium in bello publico occiderit, vel ex necessitate, ubi rem domini sui tuebatur, XL. dies jejundet. Si quis alium occiderit, non in 'morth,' XII. menses jejundet. Si quis patrem suum, vel matrem suam, sororem vel fratrem, filium vel filiam occiderit, id est juris episcopi; nonnulli volunt ut x. annos in terra peregrina poeniteat. Homo, qui fratrem suum odit, homicida est, uti Joannes Evangelista dixit: 'Qui odit fratrem suum homicida est.'

25. Duobus fratribus duas sorores in uxores ducere licet, et patri ac filio matrem et filiam. Si servus et ancilla mutua voluntate se conjunxerint, et si postea alter eorum liber factus sit, et servilem redimere nequeat, eorum quicumque liber sit, licebit ei servili libertatem obtinere. Quicumque liber homo ancillam in uxorem duxerit, non licet ei dimittere eam, si prius cum consensu amborum conjuncti fuerint. Quanquam quis prægnantem mulierem liberam fecerit, infans tamen semper erit servus. Qui in legitimo matrimonio sunt, III. dies ante jejunium quadragesimale non congregentur, ita etiam per totos illos XL. dies, usque ad nonum diem in Pascha. Quicumque vero virum aut mulierem habuerit illicite matrimonio conjunctum, licet ei qualemunque cibum habeat comedere, quoniam Propheta dixit: 'Domini est terra et plenitudo ejus.' Vir et mulier in matrimonio conjuncti, si alter velit Dei servus esse, et alter nolit, vel alter eorum infirmus sit, alter sanus, separentur, si velint, attamen cum consensu amborum.

26. Maritus si cum propria sua uxore coiverit, lavet se

Qui aliquem in bello publico occiderit, XL. dies jejundet; si per iram faciat, III. annos emendet; si ex ebrietate, vel alio artificio aliquem occiderit, III. annos jejundet, vel diutius; si per rixam inutilem aliquem occiderit, x. annos jejundet.

^{s'} *Ib.* XVI. 33. n. 1.

^{i'} *Ib.* XIX. 20.

^{m'} *Ib.* XVII. 1.

^{k'} *Ib.* XIX. 24. n. 1.

æp he on cýrcean gá.^a Þíſ zif heo forſpýð hipe per hýpe fram. ⁊ nele eft-gehpýrpan ⁊ him riðþingian. ýmb .v. pinter þæſ ge ceorl mót. be hýceoper þaſunze. oðrum þífe onfón.^b ^b Gif þífeſ per riȝ on hæft-nýðe gelæded. onbýðe heo hý .vi. pinter. ⁊ ſpa dð ge per þam þífe. zif hipe hæft-nýð gelýmpe. zif ge per onfð oðrum þífe. ⁊ þ̅ gehæfte ýmbe .v. pinter cume. forlæte he þ̅ æftepe ⁊ þam gehæftan onfð. þam þe he æp ¹nime.^c Ðand ſpa gelíce per. zif he geþeoded bið on hæmede þam þífe þe hý cýnneſ riȝ. æftep hý þífeſ deaðe geþeode eft þæſ þífeſ maȝum on ealrht.^d

xxvii. ^d Feoſepťýne pinter mæden heo mót áȝan hipe lichāman zepealb.^e ^e Eniht oð þ̅ he riȝ .xv. pinter ealb riȝ he on hý ſæderi zepealþum. rýððan he hipe mót munecian. zif he rýle. ⁊ ná æp.^f ^f Fæmne oð þ̅ heo riȝ .xiii. oððe .xiiii. pinter riȝ heo on hýpe ýlðpena mihtum.^g æftep þæpe ýlðo hipe hlaforð hī mót geſon mið hipe rýllan. ^g Se ſæder hý ſunu. zif him mýcel neod býð. he hipe mót on þeoſet geſýllan. oð þ̅ he bið ².vii. pinter. ofep þ̅. butan þæſ ſuna pillan. he hipe ne mót rýllan.³ ^h Gif ⁴feonð ænigeſ manneſ þíſ him on-ȝeníme. ⁊ he hit eft beȝýtan ne mæȝe. he mót him oðer nīman. ⁵forþan hit iſ ſpa ſelpe þonne he dýrne-geliȝreſ leahtor ſremme.⁶

xxviii. ^h On þæpe riſtan cneorýſſe geleoſe men hiȝ mótton ȝeſamniȝan. ⁊ on þæpe ſeoſþan. zif hiȝ ȝemette ſin. ne

¹ hæfðe. ⁊ ſpa heo him. zif heo oðerne æp nīme. ſpa hanð gelíce X.

².vi. X.

³ Feoſepťýne pinter man hipe rýlne mæȝ þeoſne ȝeðon. *Y. Bx. add.*

⁴ hepe *Y. Bx.*

⁵ *Y. Bx. omit.*

⁶ DE GENERATIONIBUS QUOMODO POSSUNT NUBERE.

^h In þam þriððan cneope mið Ērecum mót man þíſ nīman in riſtan mið Romanum. ne ſpa-þeana in þam þriððan hī hit bſecað.^a Dealice ȝeȝaþerunȝa ne mót mon ȝeſceāðan butan beȝea ȝeðaſunȝa. heopa æȝðer mót oðrum lýfan mýnſter-ȝanȝ. ⁊ him nīman oðerne *ȝeȝaȝan. zif hī in þæm hæſetan hæmede ſæron. mið Ērecum þ̅ iſ ſpa-þeah riht zif hit in þæm æftepan hæmede bið. ne mót heopa aðer þriððan habban lifȝenþum þam ſepe. oððe þam þífe. Ðriððan þífeſ ceorl * * * ſæſte heopa æȝðer tſeȝen ðaȝaſ on pucan. ⁊

*ȝeȝaȝan?

^a *Th. xix. 23.*

^c *Ib. xix. 24. n. 1.*

^b *Ib. xix. 24.*

^d *Ib. xix. 26. n. 2.*

antequam in ecclesiam intrat. Si mulier virum suum a se rejiciat, et nolit revertere et reconciliari cum eo, post v. annos, viro licet, cum consensu episcopi, aliam ducere uxorem. Si vir mulieris in captivitatem ductus fuerit, expectet eum vi. annos; et ita faciat vir uxori, si ei captivitas evenerit; si vir aliam uxorem duxerit, et captiva post v. annos redierit, dimittat posteriorem, etumat captivam, quam antea duxerat. Et æqualiter vir, si in matrimonio conjunctus sit mulieri quæ suæ cognationis sit, post uxoris suæ mortem, legitime conjungat se cognatis uxoris suæ.

27. Puellæ quatuordecim annorum corporis sui potestatem habere licet. Puer, usque ad xv. ætatis annum, in potestate sit patris sui; deinde se monachum potest facere, si velit, et non antea. Puella, usque ad xiii. vel xiiii. annum, sit in potestate parentum suorum; post hanc ætatem dominus ejus illam capere potest, cum voluntate sua. Pater potest filium suum, magna necessitate compulsus, in servitutem tradere, usque ad septimum annum; deinde, sine voluntate filii, eum tradere non potest. Si hostis viri alicujus uxorem abstulerit, et ipse eam recuperare non potest, licet ei aliam ducere; sic enim melius est, quam fornicationis crimen committere.

28. In quinto propinquitatis gradu licet caris hominibus in matrimonium ire, et si in quarto inventi fuerint, ne separentur;

habuit, et ita illa illi, si alium ante duxisset; simili modo

Quatuordecim annorum homini licet se servum facere.

In tertio propinquitatis gradu apud Græcos viro licet uxorem ducere, in quinto apud Romanos; in tertio tamen non dissolvunt. Legitima conjugia, sine consensu amborum, non licet separare. Potest alter eorum alteri licentiam dare in monasterium ire, et alium sibi conjugem sumere, si in primo conjugio erat; apud Græcos vero id legitimum est, si in secundo conjugio erat: neutri eorum licet tertium habere conjugem, vivente viro vel uxore. Tertie uxoris vir * * * jejundet uterque eorum duobus diebus in hebdomada, et

e' Ib. xix. 26.

g' Ib. xix. 28.

v' Ib. xix. 27.

h' Ib. xix. 24. n. 1.

træman hī man.⁹ æt ¹þriddan cneope totræman hī man.
 ⁹Forþange ꝥ þīf hīre per .vii. monðar ærþam þe heo cenne.
 ʒ ²æfter hīre beorðre .xl. nihta.⁹ ʔ Ðra hpylc man gpa mid
 hīr þīfe on þýrum hæme færte .xx. oððe .xl. nihta.⁹ ³Þīf
 on hīre monað-able cýrcean ne rece. ne heo to hūle ne ʒā.
 naðor ne nunne ne læpeðe þīf. ʒīf hī hit ðon. færton hī
 .xx. nihta.⁹³

xxix. ⁴⁴Līf þīf ðrý-cræft. ʒ ʒalðor. ʒ unlibban pýrce.
 færte .xii. monað. oððe .iii. æ-færtenu. oððe .xl. nihta.
 ʒerþite hū mýcel reo fýren rīʒ.⁹ ⁵Līf heo mid hīre únlybban
 man acpelleð. færte ⁵.vii. pinter.⁹ ⁶Þīf ꝥ ʒæð on cýrcean
 ærþan heo clæne rīʒ hīre blóðe. færte .xl. ⁶ðaʒa.⁹ ⁷Þīf
 reoðe menʒð perer ʒæð on hīre mete ʒ þone þicʒð. ꝥ heo þam
 þærned-men þe leofre rīʒ. færte heo .iii. pinter.⁹

xxx. ⁸⁷Þīf reoþe to æpýrpe ʒeðð hīre ʒeeācnunga on hīre
 hīfýre. ʒ cpelle ýmbe .xl. nihta þær ðe heo þam ʒæðe onfð.
 ærþam þe hit ʒeraploð þære. gpa gpa mýrðra. færte .iii.

ðreo æ-færtenu. flærceꝥ ꝥ hī nān ne étan. ¹In þære æpercan
 ʒeþeoðnýrre perer ʒ þīfer pneoꝥte ʒeðāfenað ꝥ he mærran rīnʒe. ʒ ða
 ʒeramnunga bletýrʒe. ʒ heo æfter þon hie ahebban ꝥ hý cýrcan
 ʒecan mid ælmeſſan.⁹ ʒ ðam nihtum *forð-ʒetenum hie hī ʒebiðban.
 ʒ færten .xl. nihta. ʒ æfter ðam ʒān to hūle. X.
 *feoreþtýne?

¹⁹ þam þriddan cneope rýn hý ʒerceaðene X. Y.

²⁹ Līf he monðe ær þam beorþre hæmð .xl. ðaʒar færte. Y. Bx.

³⁹ Forlezene þīf .vii. ʒear færte. Bx. add.

⁴⁹ Līf hpylc þīf rīccunga beʒā. ʒ þa ðeoſlican ʒalðor-ſanʒar. blinne
 ʒ færte .i. ʒēr. ʒ þa .iii. æ-færtenu. oððe þoñ ʒýt mā. æfter þære
 ʒeeap-nunʒe. Y. Bx.

On canone hit cpýð. reðe halʒunga. ʒ ʒalðor-cræftar. ʒ rpefen-paca
 behealðað. þa beoð on hæðenra manna ʒerþime. Eac rpylce þa ðe
 oðre men on þam ðrý-cræfte ʒebpīnʒað. ʒīf hý on mýnrre rýnð.
 ʒýn hý ūc-apoppene. ʒīf he on folce rýn beoton fulpe bōce. Y. Bx.

⁵. vi. X.

⁶ nihta X. Y.

⁷⁹ Ða þīf þe ððð apez-apoppnerre heora beapna. þī ýlcan ʒemete rýn
 hý ʒeðémðe. ærþan þa beapn cpīce rýn. ʒ þoñ æfter þam. þīr ýr ýmb
 .xl. nihta þær ʒæðer onfengnerre. rýn hý ʒeteals to man-mýrðrum.
 ʒ færte þoñ .iii. ʒēr ælce þoðner-ðæʒe. ʒ ælce fpuʒe-ðæʒe. ʒ þa þreo
 æ-færtenu. Y. Bx.

⁹ Th. xvii. 2.

⁹ Ib. xvii. 8.

b⁹ Ib. xvii. 5.

d⁹ Ib. xxvii. 13.

in tertio gradu separentur. Abstineat se mulier a marito suo VII. menses antequam pariat, et post partum suum XL. dies. Quicumque vir cum uxore sua per illud tempus coeat, XX. vel XL. dies jejundet. Mulier in morbo suo menstruo ne introeat ecclesiam, aut eucharistiam percipiat, nec monialis nec laica; quod si fecerit, XX. dies jejundet.

29. Si mulier artem magicam, et incantationes, et maleficia exerceat, XII. menses, vel tria legitima jejunia, vel XL. dies jejundet: sciatur quantum sit flagitium. Si maleficiis suis aliquem occiderit, VII. annos jejundet. Mulier quæ ecclesiam intraverit antequam a sanguine suo munda sit, XL. dies jejundet. Mulier quæ semen viri cum cibo suo miscuerit, et id sumserit, ut masculo carior sit, III. annos jejundet.

30. Mulier quæ utero conceptum excusserit, et XL. diebus post semen receptum occiderit, antequam animatus fuit, quasi homicida III. annos jejundet, et qualibet hebdomada II. dies ad

tribus legitimis jejuniis, ita ut carnem nullam comedant. In primo conjugio viri et mulieris, presbytero convenit missam celebrare, et conjugium benedicere; et illi deinde suam ab ecclesia abinentiam cleemosynis pensent, et *quatuordecim* dies vacent orationi, et XL. dies jejument, et postea eucharistiam accipiant.

in tertio gradu separentur.

Si mensem ante partum coiverit, XL. dies jejundet.

Mulier fornicaria VII. annos jejundet.

Si mulier aliqua veneficia exerceat, et diabolica cantica magica, cesset, et I. annum et III. legitima jejunia jejundet, vel adhuc amplius, secundum meritum.

In canon dicitur, quicumque exorcismos et incantationes, et somniorum interpretationes observat, cum gentilibus adnumerandus est. Similiter qui alios homines in artem magicam ducunt, si in monasterio sint, expellantur; si de populo sint, plena emendatione emendent.

Mulieribus quæ fecerint abortionem infantum suorum, idem sit iudicium judicatum; antequam infans vivus esset, vel postea, id est, XL. dies post semen receptum, habeantur pro homicidis, et tunc III. annos jejument, diebus Mercurii et Veneris, et tribus jejuniis legitimis.

l' Ib. xxvii. 9.

h' Ib. xxi. 3, 4.

l' Ib. xvii. 8.

l' Ib. xvii. 9, 10.

s' Ib. xvi. 30.

pinter. ʒ æghpýlcepe pucan .ii. ðaʒar to æfener. ʒ .iii.
 æ-færtenu. ʒif heo beorþor forleore .i. ʒear. oððe .iii.
 æ-færtenu:ʹ

xxx. ^aƿoðor ʒif heo ofrlea hipe bearn. færte .xv. pinter
 butan blinnýrre. butan sunnan-ðazum.ʹ ^bʒif heo þearfende
 ʒif. færte .vii. pinter.ʹ ^cʒif ʒif heo mid oðrum¹ hæme.
 færte ².x. pinter.ʹ ^dʒif ʒif heo mid hpýlcum crafte hipe
 hæmed ʒepenað. ʒpa heo ʒýlf pát. færte .ii. ʒear.ʹ forþan þ
 hipe bið beʒmitennýr. ^eAn færten ʒeʒæð pudepan ʒ fæmnan.
 mære ʒeʒæð ʒife þam ðe per harað. ʒif heo ðýrne ʒeliʒnu
 ʒýrneð.ʹ³ ^fNe mót ʒif hipe ceorl forlætan. þeah he ðear-
 nunga forlicge.ʹ ʒif mót to huʒle ʒān ærþam heo cenne. ʒif
 hipe nýð-þearf bið. ^gʒif ʒif heo þicgð hipe perer blōð for
 hpýlcum læcedōme. færte .xl. nihta:ʹ

xxxii. ^hʒif man meðmýcleʒ hpæt-hpeʒa ðeoflum onʒæʒð.
 færte .i. ʒear. ʒif he mýcleʒ hpæt onʒecge. færte .x.
 pinter.ʹ ⁱʒpa hpýlc man ʒpa feondum ʒepenodne mete
^jþicgeð. ʒ eft ppeorʒe ʒeandet. ʒceapʒe ʒe racerð hpýlceʒ
 háðeʒ ʒe man ʒif. oððe on hpýlcepe ýlde. oððe hū ʒetýð ʒe
 man beo. ʒ þonne ʒpa ðeime ʒpa him ʒiflicorʒ þince.ʹ ^kʒpa
 hpýlc man ʒpa coru bæpne on þære ʒtope þær ^lman ðeað
 pære.ʹ lýfʒendum mannum to hæle. ʒ on ^mhuʒ hūpe.ʹ færte
 .v. pinter:ʹʹ

xxxiii. ⁿʒif ʒif heo ʒet hipe ðohtor ofen hūʒ. oððe on
 ofen. forþam ðe heo pýlle ^ohuʒ ʒeʒer-able ʒehælan.ʹ færte

¹ ʒife *X. add.*

² .iii. *X.*

³ Ne mót ʒif ʒehāt ʒehātan. butan hipe perer leāpnýrre.
X. Y. add.

⁴ ^mNi þam ʒife nā alýfeð þ heo forlæte hipe per. butan leāfe.
 þeah he forlezen beo. butan Baʒluʒ ðeime þ heo moʒte ʒān in
 mýnʒter. ʒif heo polde.ʹ *Y. Bx.*

⁵ onʒæʒð *O.* þicgeð *X.*

⁶ ðeaðe men beoð bebýrnðe. *Y. Bx.*

⁷ huʒe *O.* huʒe *X. Y.*

⁸ʹ ʒif hpýlc ʒif ʒetð hipe bearn ofen hūʒ oððe on ofen. for
 hpýlcepe untʒýmðe hælo. *vii.* ʒear færte. *Y. Bx.*

⁹ ʒeʒer-able men ʒehælan. *X. Y.*

^a *Th.* xxi. 7.

^c *Ib.* xvi. 4.

^e *Th. Cap.* p. 76.

^b *Ib.* xxi. 8.

^d *Ib.* xvi. 4. (?)

^f *Th.* xvi. 5. n. 4.

vesperam, et *iii.* legitima jejunia; si partum perdiderit, annum unum vel *iii.* legitima jejunia.

31. Mater si infantem suum occiderit, *xv.* annos jejunet sine intermissione, nisi diebus Dominicis; si pauper sit, *vii.* annos jejunet. Mulier si cum alia fornicata fuerit, *x.* annos jejunet. Mulier, si aliquo molimine, uti ipsa novit, fornicationem suam peregerit, *ii.* annos jejunet; quia id ei pollutio est. Unum jejunium competit viduæ et puellæ; majus competit mulieri virum habenti, si adulterium committere desiderat. Mulieri non licet virum suum deserere, etiamsi adulteretur. Mulieri licet eucharistiam accipere antequam pariat, si ei necesse sit. Mulier si sanguinem viri sui pro aliquo remedio gustaverit, *xl.* dies jejunet.

32. Si quis dæmonibus exigui quid immolaverit, annum *i.* jejunet; si magni quid immolaverit, *x.* annos jejunet. Quicunque cibum dæmonibus immolatum comederit, et deinde sacerdoti confessus fuerit, videat sacerdos cujus conditionis homo sit, vel in qua ætate, vel quomodo edoctus, et deinde ita judicet prout ipsi prudentissimum videbitur. Quicunque grana combusserit in loco ubi mortuus est homo, pro sanitate viventium et domus, *v.* annos jejunet.

33. Si mulier filiam suam super domum, vel in fornace posuerit, eo quod eam a febris sanare velit, *vii.* annos jejunet.

Non licet mulieri votum vovere, absque viri sui venia.

Non licet mulieri virum suum sine venia deserere, etsi adulter sit: judicavit autem Basilius quod liceret ei, si vellet, in monasterium intrare.

homines mortui sepeliuntur,

Si mulier aliqua infantem suam super tectum vel in fornacem posuerit, alicujus morbi sanandi causa, *vii.* annos jejunet.
a febris homines sanare

g' *Ib.* *xvi.* 31.

h' *Ib.* *xxvii.* 4. n. 1.

i' *Ib.* *xxvii.* 14.

h' *Ib.* *xxvii.* 1.

h' *Ib.* *xxvii.* 15.

m' *Ib.* *xvi.* 5. n. 4.

heo .vii. pinter.'^a Þíſ ƒiſ heo ƒiſ on unrihtum hæmede. ƒ hiſe ƿeſ mid hiſe earðigan nelle. ƒā heo on mýnſter. ƒiſ heo ƿýlle. ƒiſ heo nelle. nime þone ƿeoſðan ðæl þæſ ýſſeſ.^b Eſſ ƿýlc ƿíſ ƒiſ þe unriht-hæmed ƿremme. hýſe ƿite ƒiſ on hiſe ƿeſeſ handum.'^c Þíſ þ bið be ánum ƿeſe ƒ heo þonne Eode ƒeháteð. þ heo æfteſ hiſe ƿeſeſ ðeaðe oðerne nelle.¹ ƒ heo oðerne onſeðð. þonne hſeoſeð hiſe þ heo hiſe ƒehát ne ƒeſýlðe. ƿýle eſt ƒebétan ýmb endlýſon ƒear þæſ ðe hiſ ƒeramneðon. on hiſe ƿeſeſ anſealde þ bið hſæſeſ heo hit ƒeſýlle.' þeah-hſæðeſe mid nýðnýſſe hiſe man mót lýſan þ heo mid^a þam ƒiſ. Eſſ ƿýlc man. butan biſceopeſ ƒeſa-ſunƒe. ƒehát ƒeháte. on þæſ biſceopeſ anſealde þ bið hſæðeſ he hit onſeðe þe ná:

xxxiv. ^aSeðe mænne áð ƿſeſe on cýſcean. oððe on 'Eſſteſ béc.' oððe on hálƒan ſeliƒuan. ƿæſte .iiii. pinter. Seðe mænne áð ƿſeſe on biſceopeſ hanða. oððe on mæſſe-ſſeoſteſ. oððe on diaconeſ. oððe on ƒehálƒoðum Eſſteſ mæle. ƿæſte .i. ƒear.'^c Seðe bið on áðe ƒelæðð. ƒ he nite þæſon butan riht. ƒ he ƿſa-þeah mid þam oðſum mán-ſſeſe. ƒ ƿſa bið beſſicen. ƒ eſt ƿát þ hit leaſ ƿæſ. ƿæſte .iii. æ-ſæſtenu.' 'Seðe hiſ þanceſ mænne áð ſſeſe. ƒ he ƿite þ he mæne bið æfteſ þam. ƿæſte .iii. pinter oððe .ii.'^c Seðe ſſeſeð on læſeſeſ manneſ handum niſ þ ſoſ^c naht hſæðeſ mid Eſſecum.' Fæſte man æfteſ canoneſ ðóme æſ he to huſle ƒā. Eſſon hýſa ƿæſten ƒiſ aſæſt. ſume ƿýllað þ hi ſona ýmbe .xii. monað ƒān to. oððe ýmb .vii. monað. ſume ƿýllað þonne hiſ habbað hiſa ƿæſten aſæſt:

¹ þonne ſſeðeð ſe hiſe ƿeſ X.Y. add.

² þone X. him Y.

³ Se man ſeðe mænne áð ƿſeſað on cýſcean .xi. ƒeſ ƿæſte. ƒiſ he hit ſoſ neobe ðð .iiii. ƒeſ [.iii. ƿeoſeſtizo Bx.] ƿæſte. Seðe on manneſ hanða áð ƿſeſað. ne habbað þ Eſſeſ ſoſ naht. [riht Bx.] ƒiſ he ƿſeſað on biſceopeſ hanða. oððe on mæſſe-ſſeoſteſ. oððe on diaconeſ. oððe on ƿeoſoðe. oððe on ƒehálƒeðum Eſſteſ mæle. ƒ ſe áð bið mæne .iii. ƒeſ béte. ƒiſ he on unƒehálƒeðum Eſſteſ mæle mánſſeſað .i. ƒeſ ƿæſte. Y. Bx.

⁴ euangelio X.

⁵ O. omit.

^a Th. xix. 18.

^c Ib. xix. 21.

^b Ib. xix. 19. (?)

^d Ib. xxiv. 2.

Mulier si adultera est, et vir ejus non vult habitare cum ea, intret in monasterium, si velit; si nolit, quartam hereditatis partem accipiat. Si mulier aliqua adulterium perpetraverit, pœna ejus sit in manibus viri sui. Si mulier, vivente viro, voverit Deo, quod post obitum viri sui non accipiat alium, et alium accipit, deinde pœnitentia mota, quod votum suum non impleverit, post annum undecimum, ex quo conjuncti fuerint, emendare velit; in potestate viri sui erit, utrum impleat an non; tametsi si necesse sit, licet viro ejus ei permittere secum esse. Si quis absque consensu episcopi votum voverit, in potestate episcopi erit, utrum mutet an non.

34. Qui perjuraverit in ecclesia, vel in Evangelio vel in reliquiis sanctis, *III.* annos jejunet. Qui perjuraverit in manu episcopi, vel presbyteri, aut diaconi, vel in cruce consecrata, annum *I.* jejunet. Qui ductus est in juramentum, et in eo nihil nisi rectum scit, et nihilominus cum aliis perjurium facit, itaque decipitur, et postea norit quod falsum fuerit, *III.* legitima jejunia jejunet. Qui sua sponte perjuraverit, et postea scit quod perjurus est, *III.* annos vel *II.* jejunet. Si quis in manu hominis laici juraverit, pro nihilo quidem est apud Græcos. Juxta sententiam canonis, jejunet quisque antequam ad eucharistiam adeat. Antequam jejunium eorum jejunatum fuerit, nonnulli volunt ut statim post menses *XII.* adeant, vel post *VII.* menses; nonnulli volunt postquam jejunium eorum jejunaverint.

tunc moritur ejus vir,

Homo qui in ecclesia perjuraverit, *XI.* annos jejunet; si ex necessitate fecerit, *IIII.* annos jejunet. Qui in manu [laici] hominis juraverit, Græci id pro nihilo reputant; si in manu episcopi vel presbyteri vel diaconi, vel super altare, vel in cruce consecrata juraverit, et juramentum falsum sit, *III.* annos emendet; si in cruce non consecrata perjuraverit, *I.* annum jejunet.

cf Ib. *XXIV.* 5.

cf Ib. *XXIV.* 1. (?)

cf Ib. *XXIV.* 2.

xxxv. ^{a1} Ða þe on Sunnan-dæge pýrceað. Ʒrecar þa men æpýrƿ mid ƿorðum þreaciað. Ʒif he eft dōð. þonne nimð him man hýra ceapeƿ hƿæt-hƿeƷa. on þriððan riðe hiƷ ƿringað. oððe hatað færtan .vii. niht. ^b Ʒrecar ƿillað æƷhpýlce Sunnan-dæge to huƿle Ʒān. æƷþer Ʒe læƿede Ʒe ƿreorƿar. Ʒ þa ðe þrým Sunnan-dagum ne Ʒað to huƿle. þa beoð amān-ƿumode æfter canoneƿ dōme. ^c Ðra Ʒað Romāne to huƿle. butan hi ne amānƿumiað þa ðe ƿra ne maƷon. ^d Ʒið Ʒrecum diaconar ne mōton hƿecan ƷehālƷoðne hlāf. ne ^e collectan ƿæðan. ne Dominuƿ vobiscum cƿeðan. ^f On Ʒehpýlcum ānum ƿeorode þu moƿt on dæge Ʒerīngan .ii. mæƿƿan. ^g Seðe æt ƿoneƿearðne mæƿƿan ne bið. ne mōt he æt þam corƿe cuman ƿor huƿle. Seðe nelle to huƿle Ʒān. ne he eft to mæƿƿe-ƿreorƿer handa to hlāfe ne cume. ne to huƿle. ne to corƿe. ^{h3} Ne mōt man to mæƿƿe-ƿreorƿer handa to huƿle Ʒān. reðe þa hālƷunƷe oððe þa lectionem ne mæƷ æfter þeape Ʒerfýllan. ⁱ

xxxvi. ^k For ƿorðƿeƿedne munuc man mōt ƿona ƿīngan mæƿƿan þi þrýððan dæge. Ʒ ƿýððan ƿra ƿe abbod ƿýle. For Ʒoðne læƿedne man man mōt ƿīngan þi þriððan dæge mæƿƿan. oððe ýmb ƿeoƿon niht. For hƿeopƿriƷendne man man mōt *L. III. mæƿƿiƷgan ýmb *xxx. nihta. oððe ýmb .vii. niht. Ʒif him færtað hiƿ maƷar Ʒ hiƿ ƿrýnð ƿone. Ʒ dōð ƿor hiƿ ƿaple hƿæt-hƿeƷa Ʒoðer to þam ƿeorode. ^l Ʒið Romanum iƿ þeap. þ ƿƿrūnƷenra manna líc Ʒ æƿfærtƿa manna man ^m býneð on

¹ Beo Sunnan-dæƷer ƿeoƿce. — Ʒrecar Ʒ Romana ƿopað Ʒ ƿiðað. ac man ne mōt naðer ne hlāf bacan ne in cƿæte fāpan. buton hƿā to cýrcean onfāre. ne men ne mōton baðian Sunnan-dagum. ne eac Ʒrecar nellað openlice ƿrītan on þam dagum. ac Ʒif hƿýle nýð-ƿeapƿ bið. þonne ƿillað hý ðiƷellice ƿrītan in heora hūƷum. ⁿ

^a Ða þe pýrceað Sunnan-dæge. æt þam ƿorpan cýrpe Ʒrecar hý oƿerƿiðað. æt þam oðrum cýrpe nīmað hƿæt-hƿuƷu þæƿ þe hý pýrceað. Ʒ æt þam þriððan cýrpe þone þriððan ðæl ðær þe hiƷ mid ƷerfýlbiƷeað. Ʒ Ʒif hit ƿýnt þeoƿe men. Ʒ hiƷ hit hýra ƿiller dōð. ƿýn hý beƿrūnƷene. Ʒ Ʒif hit ƿýn ƿreo men. færtan hý .vii. niht [butan] flæƷe Ʒ ealað. ^o Y. Bx.

² ƿæðunƷe Y.

³ Nī ƿā to onfōnne ƿeo hālƷe onfæƷoðner of þæƿ mæƿƿe-ƿreorƿer handa. þe ne can hiƿ opationer [Ʒebebu Y.] Ʒ hiƿ lectioner mid ƿihte Ʒerfýllan. ^p Y. Bx.

⁴ býriƷeð O. býneð X. beƿð Y.

^a Th. xxxviii. 11. et n. 1.

^c Ib. xliv. 2.

^e Ib. xlviii. 4.

^b Ib. xliv. 1.

^d Ib. xlviii. 13. n. 1.

^f Ib. xlviii. 13.

35. Qui operantur die Dominico, homines illos Græci, prima vice, verbis arguunt; si iterum faciant, tum rei illorum auferunt quid ab eis; tertia vice, aut vapulant, aut vii. dies jejuna- re jubent. Græci volunt quolibet die Dominico eucharistiam accipere, et clerici et laici; et qui in tribus Dominicis eucha- ristiam non acceperint, excommunicantur, juxta sententiam canonis. Romani similiter eucharistiam accipiunt, nisi quod non excommunicant eos qui ita non possunt. Apud Græcos diaconis non licet frangere panem sanctum, nec collectam legere, nec ‘Dominus vobiscum’ dicere. In uno quolibet altari licet tibi duas missas quotidie cantare. Qui priori missæ non adest, ei non licet ad osculum accedere ante eucharistiam. Qui eucharistiam accipere non vult, ne accedat postea manui presbyteri ad panem, nec ad eucharistiam, nec ad osculum. Nemini licet eucharistiam accipere de manu presbyteri, qui consecrationem vel lectionem non potest rite implere.

36. Pro defuncto monacho licet jam tertia die missam cantare, et postea quemadmodum voluerit abbas. Pro laico bono, tertia die licet cantare missam, vel post dies septem. Pro pœnitenti licet missam celebrare post *xxx. dies, vel post vii. dies, si pro eo cognati atque amici jejunaverint, et pro anima ejus altari boni quid fecerint. Apud Romanos consuetudo est ‘monachorum’ et hominum religiosorum cadavera in eccle- siam portare, et chrismate pectus eorum ungere, missamque

* I. III.

De opera die Dominico. — Græci et Romani remigant et equitant, sed nemini licet vel panes coquere, vel in curru iter facere, nisi quis ecclesiam adeat: balneo uti diebus Dominicis nemini licet. Græci etiam nolunt palam scribere illis diebus; si tamen necesse sit, tunc in ædibus suis clam scribere volunt.

Qui operantur die Dominico, eos Græci prima vice arguunt; secunda vice, aliquantulum ejus quod confecerint, auferunt; tertia vice, partem tertiam ejus quo peccaverint: et si servi sint, et sponte faciant, flagellantur; si liberi sint, vii. dies, sine carne et cervisia jejunant.

Non est accipiendum sanctum sacrificium a manu presbyteri, qui orationes suas, et lectiones suas recte exsequi non potest.

^g *Ib.* XLV. 10, 12. et n. 3.

^h *Ib.* XXXVIII. 6, 7, 13.

^h *Ib.* XLV. 12.

ciricean. ⁊ mid crýrman rnyrpeð hys breort. ⁊ man ringeð mærran ofer. ⁊ þonne bepað to býrgenne mid ranze. þonne hit bið on þa býrgenne ret. þonne rýrpeð man moldan ofer hit. þonne þý ¹æpretan dæge. ⁊ þi þriddan. ⁊ þi nugoðan. ⁊ þi þreotteoðan dæge. for hine man ringeð mærran. ⁊ rýððan ælc reðe rýle:⁴

xxxvii. ^aÞríf mōton under hrūnum hrægle to hysle gān. rpa rpa Barilur ²tæhte.⁴ Wīð Erecum rīrmen mōton onreozan onræzðnyrre. ne mōton rpa Romane. ^bÐreo ærærtenu rýndon on gearne. ān ofer eall folc. rpa þ .xl. nihta foran to Eaptron. þonne pe þone teoðan rceat þær gearer lýrað. ⁊ þ .xl. nihta ær ³zeolum. þonne gebiððeð hine eall þ perod forne. ⁊ orationer ræðað. ⁊ þ .xl. nihta ofer Pentecosten:⁴

xxxviii. ^cFixar man mōt þiczean. þeah ðe hi deaðe rīn gemette. forþon þe hys rýnt oðere gecýnde.⁴ ^dNīr horrer rære forbōden. þeah hit rēla mægða þiczean nellon.⁴ ^eFugelaz ⁊ oðre nýtenu þa ðe on nētte beoð arýrgeðe ne rýnt hys nā to étanne.⁴ ^fne þeah hafuc-fugel abíte. zif he bið deað gemēt. ^gne bið he rýððan to étanne.⁴ forþan ^hrpa īr in Actibur Aportolorum bebōden. Abrtinete vor a fornicatione. et a ruffocato. et ranguine. et idolatrua.⁴ ⁱÐaran man mōt étan. ⁊ he bið gōð rið lengten-āðle. ⁊ rið ūt-rīht. ^jgerōden on pætere.⁴ ⁊ hys zeallan man mæg rið rīpor menzan ^krið mūd-rāre:⁴

¹ æprepan Y.

² bēmbē X.Y.

³ miððan-rīntra Y. ūper Drýhtnes gebýrð-ēibe. Bx.

⁴ h On þam ærran dæge æt zeolum [miððan-rīntra Y.] æt nōne. riððan mærrē byð zerunzen. heo zereorðiað Romane. Erecar to ærenne. þonne æren bið zerunzen ⁊ mærrē. þonne rōð hi to mete.⁴ X.Y. add.

⁵ ac hit īr unzerunelic to étanne. Bx.

⁶ Ða .iiii. hearob-crīðaz in Actibur Aportolorum þur bebeoðað. þ man hine forhæbbe fram býrnum zelxrum. ⁊ fram arýrgeðum nýtene. ⁊ fram blōðe. ⁊ fram beorol-zýlbe. Y. Bx.

⁷ Omit. X.Y.

⁸ rið inn-rīræce Y. add. inperce Bx. add.

super eis cantare, et deinde cum cantu ad sepulturam portare, et cum posita fuerint in sepulcro, deinde terram super ea jacere; tunc primo, et tertio, et nono, et trigesimo die, pro illis missam cantare, et postea quicumque velit.

37. Mulieribus licet sub nigro velamine eucharistiam accipere, ut Basilius præscripsit. Apud Græcos licet mulieribus sacrificium sacrificare, juxta Romanos non licet. Legitima jejunia tria sunt in anno; unum pro omni populo, ut illud XL. diebus ante Pascha, cum decimam partem annuam solvimus; et illud XL. diebus ante Natale Domini, cum totus populus pro se orant, et orationes legunt; et illud XL. diebus post Pentecosten.

38. Pisces licet comedere, quamvis mortui inveniuntur, quia alterius naturæ sunt. Caro equina non est prohibita, etsi multæ gentes eam comedere nolunt. Aves et cetera animalia, quæ in retibus strangulantur, non sunt comedenda; neque etiamsi accipiter ea momorderit, si mortua inveniantur, sunt postea comedenda, quia in Actibus Apostolorum ita præcipitur: 'Abstinete vos a fornicatione, et a suffocato, et sanguine, et idolatria.' Leporem licet comedere, et bonus est contra dysenteriam, et diarrhœam, in aqua elixus; et fel ejus miscendum est cum pipere contra dolorem oris.

Primo die Natalis Domini, hora nona, post missam cantatam, comedunt Romani; Græci, vespers et missa cantatis dictis, cibum sumunt.

sed non solet comedi,

Quattuor dicta præcipua in Actibus Apostolorum sic præcipiunt; ut quisque se abstineat a fornicatione, et ab animali suffocato, et a sanguine, et ab idolatria.

^{e'} Ib. xxxi. 10.

^{e''} Ib. xxxi. 16. et n. 2.

^{f'} Ib. xxxi. 11.

^{h'} Ib. xxxviii. 14. n. 3.

xxxix. ^aBeōn ȝif hi man acpellað. cpelle hiȝ man ƿāþe. æƿ hi to þam húnige cumon. ȝ huƿu ꝥ hiȝ ofeƿ niht þæron ne punigon. ȝ ēte man ꝥ húnig ꝥ hiȝ ƿorhton.' ^bȚif lýtcl ƿearh afealle on ƿætan. ȝ cucu riȝ upp-atogen. ȝ ƿrienge man þone ƿætan mid halig ƿæteƿe. ȝ beƿeðce mid ¹ƿecelȝe. ȝ þicege man þone ƿætan. ȝif hit deað riȝ. ȝ man ne mæge þone ƿætan ȝeȝýllan. ȝeote hine man út.' ^cȚif man mid únclænum handum hpýlceȝ meteȝ onhrúne. oððe him húnð oððe catt. oððe múr oðhrúne. oððe oðeƿ únclæne nýten hpýlc. ðeodopuȝ cpæð. ꝥ him ꝥ nanuht ne egloðe.' ^dȚif on hpýlcne mýcelne ƿætan múr oððe ƿérlc on-befealle. ȝ þæri deað riȝ. ȝ ƿrienge mid halig ƿæteƿe ȝ þýcȝe.' ^eSe man ȝeðe únclæne nýten þiceȝeð ƿor hiȝ þearfum. ne egleð ꝥ naƿiht.' ^{2f}Untƿumum men bið alȝeð ꝥ he on ælce tíð mót mete þiceȝan. ȝ þonne hine lýrceð.' ^gȚif hpā ȝebýrceopige hine tupa. ȝ he hit ƿíte. ƿæȝte .vii. ƿintep. ȝif he hit nýte. ƿæȝte .iii. ƿintep.:^{3f}

xl. ^hȚif ȝŕýn étað meƿten ƿlæȝc. oððe manneȝ blóð býrȝeð. ƿe ȝelýrað ꝥ hi ȝƿaþeah ne ȝýnt to aƿurpanne. þeah hi man þonne ȝýt étan ne móte. oð ꝥ hi eȝt clæne ȝýn.' Țif hen-ȝugel manneȝ blóð ðrince. eȝt ⁵hiȝa man mót þȝucan

¹ ȝeope Y.

^{2f} Omit. X.Y.

³ Țif hpýlc ȝeongȝ man hæmed-þingȝ ȝeȝýrce butan rihtum ȝeȝin-ȝeipe. béte .i. ȝear. ȝif he hit æne ȝ unƿorȝceapóðlice ȝeȝýðe. ȝý ȝeo bóð ƿe leohtce. ȝ ȝƿaþeah béte ꝥ fulle ȝear. ȝ ȝýf hi ȝŕýn on þæpe ȝeozóðe binnon .xx. ȝeara ꝥ hý þuȝ aȝýltan. béten .iii. lencten-ƿætcenu.' ȝ þobneȝ-ðæȝe. ȝ ƿriȝe-ðæȝe eall ꝥ ȝear. ȝ ȝif hý þonne ƿor þýȝum ȝýlce ȝenýȝoðe ƿurðað. bétan .xl. ðaȝa. ȝ ȝif hý hit þonne beȝinnan ȝ ne ȝeƿemman. béton .xx. ðaȝa. ^kȚýf hpýlc ƿýðepe hý ƿorlicȝe. béte .i. ȝear. ȝ riht ýmbren-ðaȝaȝ to-eacan þæȝ ȝearneȝ. ȝ ȝýf heo þonne beapn hæbbe. béte ȣá ȝear fulle. ȝ oðeƿ ȣá leohtor.' ^lȚýf hpýlc æmtig man ȝeƿemme oðeȝ ȣíȣ. béte .ii. ȝear.' ^mAnd ȝýf hpýlc man þonne *ȝý. ƿe on hiȝ rihtan ȝeȝýnȝeipe libbe. æmtigne man ȝeƿemme. béte ȣá ȝear. ȝ ƿorhæbbe ȝam hiȝ áȝenum ȣíȣ. ȝif heo þonne ȝeƿaȝoðe. ȝýf he hit þonne neaðunȝa ðýðe. ȝý ȝeo ðæbbóð ƿe mæpe.: X.Y. add.

* del.?

⁴ Ȣŕin þa ðe manneȝ blóð þiceȝað. þa man mót þiceȝean. ac ȝif hý ðeade men teƿað. ne beoð hý alȝeð to þiceȝanne æƿ ýmbe ȝearneȝ ȝangȝ. ꝥ heom ȝý ꝥ ƿlæȝc of-aȝān. Y. Bx.

⁵ hiȝ X. hý Y.

^a Th. xxxi. 18.

^c Ib. xxxi. 25. et n. 3.

^e Ib. xxxi. 25. et n. 4.

^b Ib. xxxi. 2. (?)

^d Ib. xxxi. 3.

^f Ib. xxxii. 2.

39. Apes si occiderint hominem, statim occidantur, antequam ad mel perveniant, ita saltem ut non per noctem ibi restent; et mel quod fecerint comedatur. Si porcellus ceciderit in liquorem, et vivus sit extractus, spargatur liquor ille aqua benedicta, et suffiatur thure, et liquor sumatur; si mortuus sit, et liquor dari nequeat, effundatur. Si quis immundis manibus cibum aliquem tetigerit, vel canis, vel felis, vel mus tetigerit, aut aliud quodcunque animal immundum, Theodorus dixit quod ei nihil noceret. Si in multum aliquem liquorem mus vel mustela inciderit, et ibi mortuus sit, aspergatur aqua benedicta, et sumatur. Qui immundum animal pro necessitate comederit, nihil nocet. Infirmo licet quavis hora cibum sumere, et quandocunque desiderat. Si quis bis confirmatus sit, et hoc sciat, VII. annos jejundet; si nesciat, III. annos jejundet.

40. Si porci carnem morticinam ederint, vel sanguinem humanum gustaverint, non abjiciendos esse credimus; tametsi nondum licebit eos comedere, donec mundi sint. Si gallina sanguinem humanum biberit, post tres menses licebit eam

Si juvenis quis, absque legitimo conjugio, fornicatus fuerit, annum I. pœniteat; si semel et inconsiderate fecerit, pœnitentia levior sit, nihilominus annum plenum pœniteat; et si ætatis intra XX^{um}. annum sint, cum sic deliquerint, III. quadragesimas pœniteant, et die Mercurii, et die Veneris, per totum annum; et si postea, propter hoc delictum, afflicti fuerint, XL. dies pœniteant; si autem incipiant et non conficiant, XX. dies pœniteant. Si aliqua vidua fornicationem commiserit, annum I. pœniteat, et insuper quattuor temporum legitimis anni diebus; et si tunc infantem habeat, duos annos plene pœniteat, et duos alios levius. Si vacuus homo quis uxorem alterius violaverit, II. annos pœniteat. Et si quis demum, qui in legitimo matrimonio vivat, vacuum violaverit, duos annos pœniteat, et ab uxore sua propria se abstineat, si quidem illa consenserit; si vero invita illa fecerit, sit pœnitentia major.

Porcos, qui sanguinem humanum gustaverint, licet comedere; si autem homines mortuos laceraverint, non permittitur eos comedere, ante annum exactum, cum caro illa ab eis evaserit.

g'' *Ib.* XXXVIII. 2. (?)

✓ *Ib.* XVI. 1, 2, 3.

✓ *Th. Cap.* p. 82.

h'' *Ib.* XXXI. 19, 20. et n. 3.

✓ *Ib.* XVI. 17.

ýmbe þrý monað. be þýrum rpa-þeah pe nabbað ealde Ʒepit-
nýrre. ¹“Eaſ man ariht blóðiger þicge on ²healf-Ʒodenum
mete. Ʒif he hit Ʒíte. færte .vii. ɔaƷaƷ. Ʒif he hit nýrte.
færte .iiii. ɔaƷaƷ. oððe Ʒaltepe Ʒinge.” ³Seðe hiƷ ƷýlfeƷ
blóð on ƷƷácle mið unƷepýrre ƷonƷpeleƷe. nýr þ náenig ⁴pleoh.
“Seðe ariht þicge þæƷ þe húnð oððe mún éte. oððe ƷeƷle
⁵ƷiðliƷe. Ʒ he hit Ʒíte. Ʒinge hund-teontig Ʒealma. Ʒif he
hit nýte Ʒinge .l. Ʒealma.” ⁶Seðe oðrum Ʒýlle þone Ʒætan
þe mún oððe ƷeƷle Ʒæpe on-aðƷuncen. Ʒif hit ƷolceƷ man Ʒig.
færte .iiii. ⁷nihc. Ʒif hit mýnƷteƷ-man Ʒig. Ʒinge .iiii. hund
Ʒealma. Ʒe hit ær nýrte Ʒ eft Ʒíte. Ʒinge Ʒaltepe.”

xli. “Dionýriur ÁruðpaƷíta cƷæð. þ þ ýfelƷanƷ Ʒæpe on
Ʒoð Ʒeðe Ʒor ýfelne man mæƷƷan ƷunƷe. þonne cƷæð ÁƷuƷ-
tinur. þ hit Ʒæpe Ʒor ealle cƷuƷtene men to ɔónne. oððe hýc
þam mannum to Ʒóðe Ʒæpe. þa ðe þæri ðeaðe ƷæƷon. oððe hit
⁸þam biððendum Ʒ ⁹þam onƷecƷende Ʒæpe. onƷæƷðnýrre
¹⁰ƷƷemode.” ¹¹Seðe Ʒor ðeaðne man færteð. ¹²hit bið him
Ʒýlfum ƷƷoƷor.” Ʒif hit þam ðeaðan ne hýlƷð. Ʒoð ána Ʒát
hƷæt hiƷ ðeaðan ƷeƷæð.”

¹³SeƷ SilverteƷ cƷæð. ne Ʒceal nán acoliuƷ. þ iƷ huƷl-þen.
ƷonƷecƷan nánne Ʒubdiacon. ne nán exoƷciƷta. þ iƷ halƷepe.

¹ *In X. et Y. loco reliquæ hujus capituli partis habemus sequentia :*
² Fram Ʒulfum Ʒ ƷƷam húnðum ne Ʒýnt þa to étanne. þý læƷ þa
cƷican neat þe Ʒlit-cƷealm beƷete. butan þa áne þe hý þa [ƷƷa Y.]
ƷlitteƷre ƷeðigeaƷ mæƷen. ac Ʒýlle hý man húnðum Ʒ ƷƷinum.”

³ Ʒam-Ʒodenum X.Y.

⁴ NiƷ nán Ʒýn þeah man hiƷ unƷillum blóðeƷ býrige of hiƷ
toðum. Y.

⁵ Ʒýpen X. Ʒýn Y. *et proxime post :* ⁶ƷƷeƷaƷ mýnten ƷlæƷe náeni-
Ʒum men [ná heopa ƷƷýnum Y. Bx. add.] ne lýfað. ac þa hýða þæpa
mýrtenpa neata hý heom ɔoð to Ʒcón. Ʒ þa Ʒýlle [hýða Bx.] Ʒ þa
hoƷnaƷ hý ɔoð heom to nýcnýrre. þeah hý hit on háliz ƷeoƷe ɔón ne
Ʒilla.” — ⁷ða neat þe beoð ƷemenƷe to Ʒulfum Ʒ to húnðum ne
beoð þa mannum to étanne. ac ƷƷinum Ʒ húnðum. ne Ʒe heoƷt ne Ʒe
hƷa. Ʒif hý beoð ðeaðe Ʒunðene.” Y. Bx.

⁸ mss. Ʒið lieƷe.

⁹ ɔaƷaƷ Y.

¹⁰ þa biððende X.Y.

¹¹ þa X.

¹² ƷƷeƷeðe X.

¹³ him býð þeapƷ Ʒýlfum X.Y.

^a Th. xxxi. 24.

^c Ib. xxxi. 22.

^e Ib. xlv. 15.

^b Ib. xxxi. 27.

^d Ib. xxxi. 23.

^f Th. Cap. p. 65.

comedere: verumtamen de hoc non habemus vetus testimonium. Si quis cruentum quid comederit in semicocto cibo, si sciat, VII. dies jejundet, si nesciverit, III. dies jejundet, vel psalterium cantet. Qui sanguinem proprium inscius cum saliva sorbuerit, nullum ei est periculum. Qui comederit aliquid de eo quod canis vel mus comederit, vel quod mustela inquinaverit, et scit, centum psalmos cantet; si nesciat, L. cantet. Qui alteri dederit liquorem in quo mus vel mustela fuerint submersi, si secularis homo sit, III. dies jejundet; si monasticus sit, trecentos psalmos cantet; si antea nesciverit et postea sciat, psalterium cantet.

41. Dionysius Areopagita dixit blasphemiam id esse in Deum, si quis pro malo homine missam cantaret: Augustinus tamen dixit pro omnibus Christianis hoc esse faciendum; [quia] hoc vel hominibus ipsis mortuis bonum erat, vel petentibus, aut sacrificatori sacrificii proficiebat. Qui pro mortuo jejumat, sibi ipsi erit solatio, si mortuo non adjuverit. Deus solus scit quid mortuis suis eveniat.

Sanctus Silvester dixit, non licet acolyto ulli accusare subdiaconum ullum, nec exorcistæ ulli accusare acolytum ullum,

A lupis et canibus [lacerata] non sunt comedenda, (eo minus animalia illa, quæ lacerationem mortiferam nacta sunt) iis tantummodo exceptis, quæ a tali laceratione convalescere possint; sed dentur porcis et canibus.

Peccatum nullum est, etiamsi quis sanguinem de dentibus suis gustaret.

Græci carnem morticinam nulli [non porcis suis] permittunt, de pellibus tamen morticinorum animalium calceamenta sibi faciunt, et lanam et cornua in usum suum convertunt, tam etsi ad aliquod sanectum eis uti nolint.—Animalia, quæ lupis et canibus commista fuerint, non sunt hominibus comedenda, sed porcis et canibus; nec cervus nec caprea, si mortui inventi fuerint.

sibi ipsi necessitati erit.

g' Ib. p. 73.

v' Ib. xxxviii. 14. n. 3.

h' Th. xxxi. 9. (?)

forþrecgan nānne acolitum. ne nān duruþerð nānne riæðere.
 mid nānre pꝛohte. And nelle pē nā þ̅ man ȝerægnige riub-
 diacon. ne huſl-þēn. ne halſere. ne duruþerð. ne riæðere.
 þeah hi bearn habbon ȝ riſ. ȝ Lſurter æ rihtlice bōðigan.
 butan callſpa ſeo ȝerſynlice riðſæſtnȝſ cꝛȝð mid .vii. tunȝon.
 And ne mæȝ man nānne diacon ȝerægnigan. butan .xxxvi.
 riun. ȝ mæſſe-ſſeorȝ .xliiii. riun:.

nec ostiario ulli lectorem ullum, ulla accusatione. Et nolumus ut subdiaconus vel acolytus, vel exorcista, vel ostiarius, vel lector a quopiam, (licet infantes et uxorem habeat, et Christi legem recte prædicet,) damnetur, nisi (sicut arcana justitia dicit) in VII. linguis. Nec potest diaconus ullus damnari, nisi in XXXVI., et presbyter in XLIII.

PŒNITENTIALE ECGBERTI,

ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS.

LIBER I.

- i. Ðer onginð je forþma capitul hū hit gebýrneð to forþerceapizenne be þære gýnne mæðe:.
 - ii. Be þam men þe on hīr ýtemerſtan ðæge hīr gýnna gecýrpan pýle to ðæbbōte. ꝥ him man þær ne pýrne:.
 - iii. Be þam men þe gýrneð ðæbbōte ꝥ reznýrte. ꝥ iſ Lpwrter lichāman. for ðeaðer ege. ꝥ be þam ðe him hīr ppræc ofnumð ær him hīr pcrift to-cume:.
 - iv. Be þam men þe pmeað ýmbe hīr gýnna anbetrýrte:.
 - v. Be þam ðe je man hine forhabban pceal on manegum þingum hīr līfeſ lwrta. zif he pýle hīr gýnna bōte habban:.
 - vi. Be þam ðe þam ðæbbētan nīr alýfeð nænize cýpinge to ðrīfenne:.
 - vii. Be þam ðe je ðæbbēta æfter hīr ðæbbōte hreopnýrte ne pceal gecýrpan to þýrte porulbe:.
 - viii. Be þam ðe je ðæbbēta ne zehealt ꝥ hīr pcrift him tæcð:.
 - ix. Be þam ðe þam ðæbbētan 1ne mæg beðn zerealb. þurh bwrceoper þingunga forzýrennýr:.
 - x. Be þam men ðe gýrneð huſler æt ðppenum līfe. ꝥ eft of þam ýfele arīreð:.
 - xi. Be þam ðe je mæſſe-ppeort þæne ðæbbētan unðerfðn ne mōt butan bwrceoper leāfan. butan he þone bwrceop zeræcean ne mæge:.
 - xii. Be þam ðæbbētenðum. on hrýlcum tīman him man forzwrnýrte ððn pýle:.
 - xiii. Be þam men ðe bið huſl forbðben ꝥ unðer þam forðfærð:.
 - xiv. Be þam men þe for mwrlicum zýltum to hīr gýnna bōte gecýrpan pýle mīð fulpe anbrýrnýrte:.
 - xv. Be Iacober æpenð-zewrite þær halzan Apocroter. on þam reẓð hū man pceal for þone pceocan man zebīððan. ꝥ hine mīð ele pmyrgean:.
-

PŒNITENTIALE ECGBERTI,
ARCHIEPISCOPI EBORACENSIS.

LIBER I.

1. Hic incipit primum capitulum, quomodo oporteat providere, secundum peccati gradum.
 2. De homine qui in extremo ejus die ad pœnitentiam peccatorum suorum se convertere velit, ut hoc illi non negetur.
 3. De homine qui desiderat pœnitentiam et viaticum, id est Christi corpus, ex timore mortis; et de eo cui sermo deficit, antequam confessarius suus advenerit.
 4. De homine qui de confessione peccatorum suorum meditatur.
 5. De eo, quod homini a multis vitæ suæ libidinibus abstinendum sit, si peccatorum suorum medelam habere velit.
 6. De eo, quod pœnitenti non permittatur mercaturam aliquam exercere.
 7. De eo, quod pœnitens, post pœnitentiæ suæ contritionem, non debeat reverti ad hunc mundum.
 8. De eo, quod pœnitens non observet quod confessarius suus ei præscripserit.
 9. De eo, quod pœnitenti, ex episcopi interventu, remissio dari nequeat.
 10. De homine qui eucharistiam desiderat in extremitate vitæ, et postea ex isto malo surgit.
 11. De eo, quod presbytero non liceat pœnitentem suscipere sine venia episcopi, nisi episcopum adire nequeat.
 12. De pœnitentibus, quibus temporibus remissio illis danda sit.
 13. De homine cui eucharistia prohibita est, et interim obit.
 14. De homine qui pro diversis delictis ad peccatorum suorum emendationem se convertere velit, cum plena compunctione.
 15. De Jacobi sancti Apostoli epistola, in qua dicitur, quomodo pro ægroto homine orandum, et ipse oleo ungendus sit.
-

i. Ðýt zebýreð þ þe facerð rmeage rýnfullra manna bôte be birceoper dōme. ⁊ ne pāndige he nā for rícum ne for heānum. þ he him ¹tæce rpa reo bōc him tæcð. forþan þe Ðælend cƿæð. ƿif þe facerð nolde þam rýnfullan hý rýnna bōte tæcean. þ he eft þa raple æt him recan polde:

ii. Ðc̅r Iſidoruſ cƿæð. ²þ pēn pæpe þ þær mannes roðe andetnýr ⁊ gecýrpednýr Gode andſenge pæpe on hý ýtemýrtan dæge. ³forþon þe Ðælend cƿæð. on rpa hpýlcum dæge rpa þe man gecýrð to Gode. lífe he lýfað ⁊ nā ne rpýlceð. Forþiſ ný nā to onſceonienne reo roðe gecýrpednýr. on rpa hpýlcum tīman rpa hit rýð. forþam nah þe facerð nāne þearfe þ he forpýrne þam men rihtre andetnýrre. forþam God berceapað ælceſ mannes inn-geþanc. ⁊ pāt eallra manna heortena diſcolnýrre:”

iii. Ðýres ýr þearf. þ þe facerð rpa ƿerāðne man frefrige. ⁊ hý andetnýrre zehýfe. ⁊ him huru-þinga hurles ne pýrne. ⁊ þeah he mið þære untumnýrre rpa zehefeƿod rýð þ he rprēcan ne mæge. rpa he ær mihte. þonne ƿif he ƿeritnýrre ³hæfð þara manna þe him mið beoð. þ he rcrufes ƿýrnde ⁊ hurles. þonne ðo þe facerð him forƿifennýrre ⁊ hý ƿerhto:

iv. ⁴Liſ ænig man pilnað ðædbōte to undeſſōnne for hý rýnnum. þonne tƿýnað him eft for þæra rýnna mænigfealdnýrre. ⁊ bið ðrpe ne þ he ne mæge þa bōte aberan þe hý rcruf him tæcð. ⁊ forlæt hit. þonne bið him reo ðrpennýr to māpan rýnne ƿealde. þonne þa rýnna þe he ƿehte to

¹riht *X. Y. add.*

²” Liſ hpýlc mæſſe-rpeort untuman men rpræce forpýrne. ⁊ he þonne on þære týbberneſſe rſelte. rý he on ðomeſ-bæz þære raple rýlbið. forþam Ðrihten rýlf cƿæð. on rpa hpýlcum dæge rpa þe rýnfulla man gecýrð bið. lífe he leofað. ⁊ ðeaðe he ne rſelteð. Seo roðe zehpýrfeðneſ mæg beð on þære ýtemerſtan tīde. forþam þe Ðrihten ne rceapað he nalæſ þ ān þæra tīða lenzo. ac þa clānan heortan-rpýlce þe rceaða on þære ýtemerſtan tīde andetneſſe on ānre berht-hpýle zearnobe. þ he moſte beð on neorxena ƿonzer zeſeān. fram Œlmihtigum Gode zelæðeð. *Y. Bz.*

³ hæbbe *X.*

⁴ Liſ ænig *X.* Mænig *O.*

1. Oportet sacerdotem considerare peccatorum emendationem juxta sententiam episcopi, et non vereri potentes neque humiles, quin illis præscribat prout hic liber ei præscribit; quoniam Salvator dixit, si sacerdos nollet peccatori emendationem peccatorum suorum præscribere, se animam istam ab eo deinde requisiturum.

2. Sanctus Isidorus dixit, quod spes esset hominis veram confessionem et conversionem Deo acceptam fore in extremo ejus die; quoniam Salvator dixit: 'Quocunque die conversus fuerit homo ad Deum, vita vivet et non morietur.' Ideo non est rejicienda vera conversio, quocunque tempore fiat; ergo sacerdoti non opus est homini genuinam confessionem denegare; quia Deus intuetur cujuslibet hominis cogitationem et novit secreta cordium omnium hominum.

3. Hoc necesse est, ut sacerdos hujusmodi hominem consoletur, et confessionem ejus audiat, et ei saltem eucharistiam non denegat; et quamvis ab illa infirmitate adeo labefactatus sit, ut loqui nequeat, sicut antea poterat, tamen si testimonium habeat illorum hominum qui cum eo sunt, quod confessionem et eucharistiam desideravisset, tunc sacerdos ei remissionem det, et ritus ejus exsequatur.

4. Si homo quis cupiat pœnitentiam pro peccatis suis suscipere, deinde rursus dubitet, propter peccatorum multipliciter, et desperet posse se emendationem perferre quam confessarius ei præscribat, et negligat eam; tunc ei desperatio illa pro majori peccato reputabitur, quam peccata ipsa quæ confiteri cogitabat,

Si presbyter aliquis homini ægroto colloquium denegaverit, et is postea infirmitate illa moriatur, sit in die judicii ejus animæ reus, quoniam Dominus ipse dixit: 'Quocunque die conversus fuerit peccator, vita vivet, et morte non morietur.' Vera conversio potest esse in extremo tempore; quia Dominus intuetur non solum temporis diuturnitatem, sed cor purum, sicut latro in extremo tempore, confessione, uno momento promeruit, ut ei liceret esse in gaudio Paradisi, a Deo Omnipotenti conducto.

andettanne. 7 þ þa forlet. Ac se ðe wylle mid andbryrdnýrre
 his gýnna andettan. onfō se sacerd hine. 7 him þa bōte tæce
 þe þær-to gebýrð. þ seo gepūnbode farl. þe mid gýnnum bið
 gebunden 7 gepūnbod. mōte becuman to þam soþan læcedōme.
 þ is Godes forgyfennýr.

v. An is. þ se rihtwisa man hreowsige hine sylfne sylfne
 he wið God forwyrht sig. 7 oðer is. þ he forhicge þa þing ðe
 his lichāman leoforte gýn for lufan þær ecan lifes. forþon
 Paulus se Apostol cwæð. ealle þing me sind alýfeðe. ac hiȝ
 ne fremiað me ealle. þ is woroldlice wīlunȝ. þ hit nān þæra
 manna ne fremed þe hit fullice bezæð. forþon is ælcum men
 mýcel þearf þ he his gýnna ne forhogize to andettanne oððe
 to bēttanne. forþan æghwylcum men is bētere þ he his
 gýnna her bēte. þonne he on þam eum tancwæsum þurhþunian
 gewile.

vi. Sē Iridorus. þe þar bōc sette. swuð ymbe þa men þe
 dædbōte underfōð for herelicum gyltum. 7 hwilum earð for-
 bōden býð. 7 seȝð. þ him nā alýfed ne býð þ he on ceap-rcōpe
 ænige cýpinge bezā. ne hine sylfne ne abýrgize ymbe nāne
 woroldlice abýrgunȝe. ærþam ðe he sefýlled hæbbe þ him his
 searf tæhte.

vii. Wālige gewritu cweðað. þ hit ungedāfenlic sig þ se
 dædbēta æfter þam þe he hæfð gebēt. swa him his searf
 tæhte. þ he hine nā on þa wisan þýra woroldlice þinga ne
 underfēðe. þ he æfre ne beþence ymbe þa hreowsunȝe þe
 he ær hreowsade. forþon Sē Paulus cwæð. þ 'se ðe God
 sceal þeowigan.' ne sceal he hýne nā abýrgan woroldlice
 býrgunȝa.

viii. Se hālgā Apostol cwýð Sē Petrus. þ se man ðe
 gecýrð æfter his gýnna bōte to þýrre worolde idelnýrre.
 eallra þam hūnde bið þe swið 7 eft swiȝ. Ðis gýnt þa
 idelnýra þýrre worolde. ærest is ofermetta. 7 nið. 7 æferta.
 7 hāt-heortnýr. 7 ftāla. 7 druncennýr. 7 gālrcipe. 7 dýrne
 geligru. 7 lýblāc. 7 gýtwunȝ. 7 neaplāc. 7 rcīncwæst. 7 man-
 rihtar. 7 se la oðre þýra gelícan. Soðlice se man se ðe þar
 þing bezæð ne bið he nā wýrðe ænigre gemænnýrre mid

et deinde neglexit. Qui vero cum compunctione peccata sua confiteri velit, suscipiat eum sacerdos, et ei emendationem præscribat, quæ casui conveniat, ut anima vulnerata, quæ peccatis vincta et vulnerata est, pervenire possit ad veram medelam, id est, remissionem Dei.

5. Unum est, ut justus homo pœnitentiam agat eorum, quæ erga Deum deliquerit; et alterum est, ut contemnat res illas quæ corpori suo carissimæ sunt, ex amore vitæ æternæ; quoniam Paulus Apostolus dixit: ‘Omnia mihi licita sunt, sed non mihi expediunt omnia:’ id est, desiderium mundanum, quod nulli eorum hominum expedit, qui id plene colunt; ideo cuilibet homini valde necesse est, ut non negligat peccata sua confiteri vel emendare; quod cuivis homini melius est peccata sua hic emendare, quam in æternis tormentis permanere.

6. Sanctus Isidorus, qui hunc librum instituit, de illis hominibus loquens, qui pœnitentiam pro gravibus peccatis suscipiunt, et ad tempus a patria prohibentur, dicit, quod ei non permittatur in mercatu mercaturam ullam exercere, neque occupari circa aliqua mundana negotia, antequam impleverit id, quod confessarius ejus ei præscripserit.

7. Sacræ Scripturæ dicunt, quod indecorum sit, pœnitentem, postquam emendaverit, prout confessarius ejus ei præscripsit, in re mundanorum horum negotiorum se non cohibere, de que pœnitentia, qua antea pœnituit, nunquam cogitare; quoniam Sanctus Paulus dixit: ‘Qui Deo vult servire, non debet occupari mundanis negotiis.’

8. Sanctus Apostolus Petrus dicit, quod homo qui post emendationem peccatorum suorum, ad mundi hujus vanitatem, conversus fuerit, similis omnino sit cani, qui vomit, et deinde devorat. Hæc sunt vanitates hujus mundi: primo est arrogantia; et odium, et invidiæ, et furor, et furta, et ebrietas, et lascivia, et adulteria, et maleficium, et avaritia, et rapina, et ars magica, et homicidia, et multæ aliæ harum similes: certe homo qui hæc committit non est dignus aliqua communione cum religiosis

eāpfærtum mannum. ⁊ þeah he to cýpican gange mid oðrum mannum. ne gehyrftlæce he þ̅ he hine to Godes weofode gehnigie. oððe Crysates lichāman underfō. ærþam þe he to dædbōte gecýrre. ⁊ rýððan dō swa him his cerses tæce ⁊ prýge:.

ix. Nis þam byceope ne þam racerde þam men to forþýrnanne cerses þe him þæs to-gýrnð. þeah he mid þære mænig-fealdnýrre þære rýnne býrgunge abyrgod ris. forþon Godes mildheortnýs is swa mýcel swa þ̅ nis nān eorðlic man þ̅ mæge¹ his mildheortnýrre arēccan. ⁊ eac se wega cpyð þurh þone Wālgan Gæst. gif se rýnfulla man gehwýrð fram his rýnnum to bōte. þonne bið he hāl. ⁊ eft he cpyð. Andette þe sylf þine unriht-prýrnýrre. þ̅ þu beo gerihtprýod. ⁊ se realm-secop cweð. þ̅ mid Drihtne ris unarímedlicu mildheortnýs. þis secal se byceop ⁊ se racerd mildheortlice þam rýnfullum dēman. forþon nis nān man leahtopleaf:.

x. ^aOn þæra hālgena Apsotola lāre is gereht. Gif se man on his ýtemerstan dæge gýrneð Crysates lichāman to underfōnne. ne prýne him man nā. þeah he on hweorrunge ær wære. ⁊ hit fullice gebēt næbbe. forþon þ̅ bið his wēgnýst. ⁊ ælces þæra manna þe to Godes rice becýmð. ⁊ gif he eft to þisum life gehwýrð. ⁊ þ̅ gehealt þ̅ he Gode behet ⁊ his cerses. bryce his gōdes dæl. ⁊ punige mid weap-færtum mannum:.

xi. ^bÐam racerde gedāfenað roðlice. þ̅ he geornlice armeāge ýmbe þæra manna swa þearfe. þe him æt bōte secað. hū he his rihtlicost getrýmman mæge to Godes wýllan. ⁊ to hýra swa þearfe. ⁊ him bōte tæcan ā be þæs gýltes mæfe. ⁊ gif þa gýltas to þam hefelice beon þ̅ he to byceopes ²dōme tæcan þurfe. tæce him þýðer. forþon Sēf Agustinus cweð on oðre stowe. þ̅ gif hrā mid heafodlicum rýnnum gebunden wære. þ̅ him man to byceopes dōme tæcan sceolde. ⁊ gif he byceop gewæcan ne mæge. þ̅ se mæsse-weort æt þam þingum þone byceop arpelian mōte:.

xii. ^cÐas þearf man healt begeondan ge mid cýstenum

¹ oðrum *X.Y. add.*

² *Sic X.Y. omit. O.*

hominibus; et licet ad ecclesiam eat cum aliis hominibus, non audeat se ad altare Dei inclinare, vel Christi corpus accipere, antequam ad pœnitentiam se converterit, et deinde fecerit prout confessarius ejus ei præscripserit et ostenderit.

9. Non est episcopi nec sacerdotis confessionem homini denegare, qui eam ab eo desiderat, licet multiplicitate negotii peccati suspensus sit; quoniam Dei misericordia tanta est, ut nullus homo terrestris sit, qui misericordiam ejus narrare possit: et propheta etiam per Spiritum Sanctum dici: ‘Si peccator a peccatis suis ad emendationem conversus fuerit, tunc sanus erit.’ et iterum dicit: ‘Confitere tibi ipsi injustitiam tuam, ut sis justificatus.’ et psalmista dixit, quod apud Dominum sit innumerabilis misericordia: itaque episcopi et sacerdotis est misericorditer peccatores judicare, quoniam nemo vitiorum experts est.

10. In sanctorum Apostolorum doctrina dictum est, si homo, in extremo suo die, desideret Christi corpus accipere, non denegetur ei, etiamsi in pœnitentia antea fuerit, et plene non emendaverit; quoniam id est viaticum ejus et uniuscujusque eorum hominum, qui ad regnum Dei perveniunt. Et si iterum ad hanc vitam revertatur, et id observet, quod Deo et confessario suo promiserit, portione sua bona utatur, et maneat cum bene moratis hominibus.

11. Sacerdotem profecto decet diligenter cogitare de necessitate animarum illorum hominum, qui emendationem apud eum quærunt, quomodo rectissime illos præparare possit ad Dei voluntatem, et ad animarum illorum necessitatem; et illis emendationem præscribere, semper juxta delicti modum: et si delicta adeo gravia sint, ut necesse sit ei ad episcopi sententiam [eos] assignare, assignet eos illuc; quoniam Sanctus Augustinus dixit in alio loco: ‘Quod si quis capitalibus peccatis vinctus esset, sententiæ episcopi assignetur; et si ad episcopum pervenire nequeat, ut presbytero in illis rebus episcopi munere fungi liceret.’

12. Hæ consuetudines trans mare, apud populum Christianum,

folce. ꝥ iſ. ꝥ ælc biſceop bið æt hiſ biſceop-ſcōle on þone
 ƿodnes-dæg þe ƿe cƿeþað caput ieiunii æſ Lenetene. þonne
 ælc þæra manna þe mid heafod-leahtre beſmýten bið on þære
 ſcīre ſceal on þone dæg him to cuman. ⁊ hiſ ſýnna him
 andettan. ⁊ he þonne him tæcð hýra ſýnna bōte. ælcum be
 þæſ gýltes mæðe.¹ ⁊ hi ſƿa þonne be hiſ leāfe hām hpýrfað.
 ⁊ eft on þone Ðunnes-dæg æſ Eáſtſon to þære ýlcan ſcōpe
 ealle zergomniað. ⁊ him ſe biſceop ofeſſingð ⁊ forzýfennýſſe
 deð. ⁊ hiſ ſƿa hām hpýrfað mid þæſ biſceopes bletſunge.
 Ðiſ iſ þuſ to heáldenne eallum cniſtenum folce. ⁊ þeah-
 hpæþere ſceal ſe ſacerð zeornlice ſmeazean. mid hpýlcepe
 anbrýrðnýſſe ⁊ mid hpýlcepe ful-ſſmednýſſe ſe dædbēta
 gebēt hæbbe. ꝥ him zetæht ƿæſ. ⁊ ſƿa him be þam forzý-
 fennýſſe dō:.

xiii. ^a ƿiſ hpýlcum men bið huſl forþōden. ⁊ he under þam
 forð-ſæpð. be þiſum þingum ne cunne ƿe ſmeazean nān oðer
 þing. buton hit riht on Godes dōme zelanð. forþon on Godes
 anpealde ƿæſ. ꝥ he butan huſle zepāt:.

xiv. Se man ſeðe mid mænigfealdum leahtum gebunden
 bið. ⁊ þa mid anbrýrðum mōðe. ⁊ for luſe þæſ ēcean lífeſ
 andettan ƿýlle hiſ ſeſſe. ⁊ bētan. ſƿa he him tæce. ƿe
 zelýfað. ꝥ he æt Gode forzýfennýſſe hæbbe:.

xv. Ðer tæcð 8cſ Iacobuſ. ꝥ ziſ hpā zeuntrumod beo. ꝥ
 he zelaþize him ^ahiſ ſacerð tō. ⁊ oðre Godes þeoƿaſ. ꝥ hiſ
 him ofeſ-ſædon. ⁊ ſe untruma hiſ þearfe him ſecze. ⁊ hiſ
 hine ſmýrgeon on Godes naman mid þam hálzan éle. ⁊ þuſh
 þara zeleaffullra manna bēne. ⁊ þuſh þa ſmýrenýſſe. he
 mæg beón zhealden. ⁊ Ðrihten hine aſpæpð. ⁊ ziſ he ſýnful
 bið. hi beoð him forzýfene. Ðý ſceal ælc zeleafful man.
 ziſ he mæg. þa ſmýrenýſſe bezýtan. ⁊ þa zepuhto þe þær-to
 gebýrgeað. forþon hit iſ aſſuten. ꝥ ælc þæra manna þe ðaſ
 zepuhto hæfð. ꝥ hiſ ſap bið zelíce clāne æfter hiſ forð-ſiðe.
 ealſƿa ꝥ cild bið þe æfter hiſ fulluhte ſōna zepīt:.

¹ þa ðe þæſ ƿýrðe beoð he aſýndreð of cýmlican zemānan. ⁊ hi
 þeah to heora āzenre þearfe hýrteð ⁊ tiheteð. *X.add.*

² to hiſ ſeſſe. *X.*

observantur; id est, quod quilibet episcopus sit in sede episcopali sua die Mercurii, quem caput jejunii vocamus, ante quadragessimam: tunc unusquisque eorum hominum, qui capitalibus criminibus polluti sunt, in provincia ista, eo die ad illum accedere debet, et peccata sua illi confiteri; et ille tum præscribit eis peccatorum eorum emendationem, cuique pro ratione delicti sui, et ita postea, cum illius venia, domum redeunt. Et iterum, die Jovis ante Pascha, ad eundem locum omnes congregantur, et episcopus super eos cantat, et [eis] remissionem dat, et ita domum redeunt cum episcopi benedictione. Hoc ita observandum est omni populo Christiano; et nihilominus sacerdoti diligenter perscrutandum est, quam compunctione, et quam perfectione pœnitens emendaverit id quod ei præscriptum erat; et ita ei juxta illud remissionem det.

13. Si homini alicui eucharistia denegata sit, et ipse interea moriatur, de his rebus nihil aliud conjicere possumus, nisi quod ad judicium Dei pertineat; quoniam in Dei potestate erat, quod absque eucharistia obierit.

14. Homo qui multis criminibus vinctus est, et ea, cum animo compuncto, et ex amore vitæ æternæ, confessario suo confiteri, et, prout ipse ei præscripserit, emendare velit, credimus quod apud Deum remissionem habeat.

15. Hic docet Sanctus Jacobus, quod si quis infirmatus sit, ut vocet ad se sacerdotem suum, et alios Dei servos, ut super eum legant, et infirmus necessitatem suam ipsis dicat, et ill. eum ungant, in Dei nomine, sancto oleo, et per fidelium illorum preces, et per unctionem conservari possit, et Dominus eum suscitetur, et si peccata commiserit, illa ei remittantur: ideo fidelis quisque, si possit, unctionem obtinere debet, et ritus qui ad eam pertinent; quoniam scriptum est, quod quicumque hos ritus habuerit, anima ejus æque pura erit, post obitum suum, atque infantis, qui statim post baptisma moritur.

eos qui eo digni sunt ab ecclesiastica communitate segregat, et tamen ad propriam eorum necessitatem animat et hortatur, confessario suo,

'LIBER II.

- i. Be þam men þe piller man ofrlīhð:
- ii. Be þam wīrmen þe hīz forlīhð. 7 þonne for ege hīre bearn forbeð:
- iii. Be þam men þe hīr þeopan ofrlīhð for wīrðe. butan hīr hun-ðreðer gewitnūre:
- iv. Be þam zif wīf glīhð hīre wīrman for anban:
- v. Be þam men þe hīne gyltne ofrlīhð for hwylcere gýmelearte. 7 be þam men þe for hīr gýltum bið gewitnob:
- vi. Be þam men þe ungebūrenlice hāemð. ꝥ īf wīð nýtenum. oððe hīne mīð geonhlungum beſmīteð. oððe wæpneb-man wīð oðerne:
- vii. Be þam þe āpe brecað. oððe āp-bræce habbað:
- viii. Be þam men þe hīr āpe forlæt. 7 be þam wīfe þe hīre per forlæt 7 oðerne gecýr:
- ix. Be þam men þe hæfð hīr āpe 7 eac cýfe:
- x. ²Be þam men þe hæfð hīr riht āpe 7 gewært on ælpeobizum wīrmen:
- xi. ²Be þam men þe wīfað on tſam gewyrtenum. oððe wīf nīmð broður æfter oðrum:
- xii. Be þam zif hwilc wīrman beo berebbob. nīf hīc nā alýfeð ꝥ hīne āniz oðer man æt þam winzum befeare:
- xiii. Be þam men þe wīf oððe mæden ofernumð mīð unrihtum winzum:
- xiv. Be þam men þe þone wīrman fram hīr hlaforðe arpaneð. þe hīr wicnepe bið. for unrihtum hāmebe:
- xv. Be þam zif mæden-man berebbob bið. 7 hīne oðer man þær befeare hīre unpille:
- xvi. Be þam zif gehādob mæden to hāmebe-winge gewært:
- xvii. Be ungebādeban mædene þe to unrihtum hāmebe gewært:
- xviii. Be þam men þe on hīr māzan wīfað:
- xix. Be þam hū ðer Gregorius ſppicð be unrihtum hāmebe:
- xx. Be þam men þe zelōmlice wīf-wing bezæð:
- xxi. Be þam hū gefīnhīpan hýra þeapſ healban ſcýlon for Lode:
- xxii. Be þam men þe ðellice wing bezæð:
- xxiii. And be þam þe alýfeð nýr iðele hſatunga to bezāne:
- xxiv. Be mān-ſpape. hū man ꝥ zebētan ſcýle:
- xxv. Be tēle:
- xxvi. Be leaſpe gewitnūre:

¹ Þer onginð geo oðer bōc. mīð hīre capitulon. 7 mīð þam æfter-gýlzenban cſýban. *Rubr. X. add.*

² *Hæc rubrica cum textu minime congruit.*

¹LIBER II.

1. De homine qui voluntate aliquem occidit.
2. De muliere quæ fornicatur, et deinde ex timore infantem suum occidit.
3. De homine qui servum suum furti causa occidit, absque hundredi sui cognitione.
4. De eo, si mulier ex invidia ancillam suam occidat.
5. De homine qui seipsum occidit ex incuria aliqua; et de homine qui pro criminibus suis punitus est.
6. De homine qui turpiter fornicatur, id est, cum bestiis, vel se cum juvenibus polluit, vel cum alio viro.
7. De eo qui adulterat, vel adulteram habet.
8. De homine qui uxorem suam deserit, et de muliere quæ virum suum deserit, et alium eligit.
9. De homine qui uxorem, et etiam concubinam habet.
10. De homine qui legitimam suam uxorem habet, et ad mulierem peregrinam se convertit.
11. De homine qui duas sorores in matrimonium ducit; et de muliere quæ fratrem post alterum accipit.
12. De eo, si mulier aliqua [viro] desponsata sit, quod non sit permissum ut alius homo ei illam auferat.
13. De homine qui mulierem vel puellam per fraudem constuprat.
14. De homine qui mulierem allicit a domino suo, cujus villicus est, fornicationis gratia.
15. De eo, si puella [viro] desponsata sit, et illam alius vir, invita ipsa, ei auferat.
16. De eo, si puella ordinata ad fornicationem se convertat.
17. De puella non ordinata quæ ad fornicationem se convertit.
18. De homine qui inter cognatas suas uxorem ducit.
19. De eo, quomodo Sanctus Gregorius de fornicatione loquitur.
20. De homine qui crebras nuptias conciliat.
21. De eo, quomodo conjuges rationes suas coram Deo observare debeant.
22. De homine qui res hæreticas committit.
23. Et de eo, quod permissum non est vanas divinationes exercere.
24. De perjurio, quomodo emendari debeat.
25. De furto.
26. De falso testimonio.

Hic incipit secundus liber, cum capitulis suis, et cum dictis sequentibus.

xxvii. Be unġeppæpnýrre rið hīr nehrtan :.

xxviii. Be hāt-heōrtnýrre :.

xxix. Be þam men þe āðar ġýlð. ꝥ he to ġýbbe fōn nelle rið hīr nehrtan :.

xxx. Be þam þe alyfeð nýr ꝥ æniz man hīr feoh to ūnrīhtum ġafole ġýlle :.

i. ^aSe læpēda man þe oðerne ofrlīhð butan ġýlce. færte .vii. gear. þa .iiii. on hlāfe ȝ on pætere. ȝ þa .iiii. ġpa him hīr ġerūft tæce. ȝ æfter þæra .vii. geara bōte æfre he ġeornlice hreōprīge hīr mīrðæda. be þam dæle þe he mæge. ġif he pýlle æt Eode¹ forġýfennýrre habban. forþam him ȝ ūncuð hū andrenge Eode pæron hīr bōta. ^bȡif he hit ðide unpiller. færte .v. gear. ^cSe man ġeðe pýlle oþerne ofrleān. ȝ ne mæg hīr pýllan þurhteōn. færte .iiii. gear. ān gear on hlāfe ȝ on pætere. ȝ þa .ii. ġpa him hīr ġerūft tæce. Eif læpēda man neaðīnga man ofrleā. færte .iiii. gear. ān gear on hlāfe ȝ on pætere. ȝ þa .ii. ġpa him hīr ġerūft pīrīge. ġif hit bið ġubdiacon. færte .v. gear. ġif hit beo diacon. færte .vii. gear. ġif hit beo mæŷŷe-ppeoŷt. færte .x. gear. ġif hit beo biŷceop. færte .xii. gear. ^dEif hŷā hīr cīlð ofrlīhð to deaðe unġepealder. færte .v. gear. þa .iiii. on hlāfe ȝ on pætere. ȝ þa .ii. ġpa him hīr ġerūft tæce. ^eEif hŷýlc biŷceop oððe mæŷŷe-ppeoŷt man ofrleā. þolīge hīr hāðer :.

ii. ^fEif hŷýlc pīf hýre cīlð amýrð innan hīre. mīð ðrýnce oððe mīð oðrum mīrlicum þīngum. oððe eft forumýrþneð ġýððan hit forðcýmð. færte .x. gear. þa .iiii. gear on hlāfe ȝ on pætere. ȝ þa .vii. ġpa hīre ġerūft hīre mīlðheoŷtlice tæcan pille :.

iii. ^gEif hŷýlc man hīr æht ofrlýhð. ȝ he nāne ġeritnýrre næbbe ꝥ he forporht ġīg. butan he hine for hīr hāt heoŷt-nýrre ȝ for ġýmeleaŷte ofrlīhð. færte .ii. gear :.

iv. ^hEif hŷýlc pīf for hŷýlcum lýþrum āndan hīre pīrman

¹ fulle *X.Y. add.*

² *X. omit.*

27. De discordia cum proximo suo.
 28. De furore.
 29. De homine qui iuramentum præstat, quod in pacem cum proximo suo redire nolit.
 30. De eo, quod permissum non est, ut aliquis pecuniam suam injusto fœnori det.
-

1. Laicus qui alium sine culpa occiderit, vii. annos jejundet, iii. in pane et aqua, et iii. prout confessarius ejus ei præscripserit; et post illorum vii. annorum emendationem, usque delictorum suorum diligenter eum pœniteat, quantum possit, si apud Deum remissionem habere velit; quoniam ei incognitum est, quam acceptabiles Deo essent emendationes ejus: si præter voluntatem id fecerit, v. annos jejundet. Homo qui cupiverit alium occidere, et voluntatem suam exsequi non potuerit, iii. annos jejundet, unum annum in pane et aqua, et ii. prout confessarius ejus ei præscripserit. Si laicus invite hominem occiderit, iii. annos jejundet, unum annum in pane et aqua, et ii. prout confessarius ejus ei indicaverit: si subdiaconus sit, v. annos jejundet; si diaconus sit, vii. annos jejundet; si presbyter sit, x. annos jejundet; si episcopus sit, xii. annos jejundet. Si quis infantem suum præter voluntatem interfecerit, v. annos jejundet, iii. in pane et aqua, et ii. prout confessarius ejus ei præscripserit. Si episcopus quis vel presbyter hominem occiderit, ordinem suum perdat.

2. Si mulier aliqua infantem suum intra se perdiderit, potu vel aliis quibuscunque rebus, vel deinde occiderit, postquam natus sit, x. annos jejundet, iii. annos in pane et aqua, et vii. prout confessarius ejus misericorditer ei præscribere velit.

3. Si homo quis servum suum occiderit, et nullum testimonium habeat eum malefactorem fuisse, sed ex furore suo, et incuria eum occiderit, ii. annos jejundet.

4. Si mulier aliqua, ex prava aliqua invidia, ancillam suam

a' *Th.* iii. 9.
 c' *Ib.* xxi. 35.
 e' *Ib.* xxi. 17.
 v' *Ib.* xxi. 12.

b' *Ib.* xxi. 2.
 d' *Ib.* xxi. 19.
 f' *Ib.* xxi. 3.
 h' *Ib.* xxi. 13.

ſƿingð. ⁊ heo þurh þa ſƿingle ƿýrð deað. ⁊ heo unſceýlðig bið. fæſte ſeo hlæfðige .vii. gear. ƿiſ heo þonne ƿeritnýſſe hæbbe. ꝥ heo ſceýlðig ƿæne. fæſte heo þeah .iii. gear:¹

v. ²Se man þe hine ſýlfne ofſlihð mið ƿæpne oððe ¹mið hƿýlcum miſlicum deofles onbjunge. niſ hiſ nā alýfed ꝥ man for ſƿýlcum men mæſſan ſinge. oððe mið ænigum ſealm-ſange ꝥ líc eorðan beſæſte.³ Done ýlcan dóm man ſceal dón þam ðe for hiſ ƿýlta ſínunga hiſ líc alæte⁴.

vi. ⁵Se man þe hine ƿið nýtcenu beſmít. oððe ƿæpned man ƿið oðerne mið unſceadlicum ſinge. ƿiſ he bið .xx. ƿintſa ealb man. ꝥ he underſtandan mæg. ꝥ he þa ſceámlícan ſing ⁊ þa ³mānfullan beƿæð. ƿerſice. ⁊ andette. ⁊ fæſte .xv. ƿinter. ⁊ ƿiſ ſe man hiſ ſemæccean hæbbe. ⁊ he beo .xl. ƿintſa. ⁊ ſƿýlce ſing beƿæð. ƿerſice ⁊ fæſte þa hƿile ðe hiſ líc beo. ⁊ ne ƿerſeclæce he ꝥ he Drihtnes lichāman underfō ær hiſ endedæge.⁶ Leonge men ⁊ ⁴anƿýtleaſe man ſceal þearle ſƿingan. þe ſƿýlce ſing beƿæð.

vii. ⁷Eiſ ſe man æpe bƿið. fæſte .vii. gear .iii. dagaſ on ƿucan on hlāfe ⁊ on ƿætere.⁸ “And ƿiſ ƿiſ ofeſ hiſe riht hlaforð oðerne man hæbbe. beo heo þaſ ýlcan ƿýrðe:⁹

viii. ⁸Se man þe hiſ riht æpe forlæte ⁊ oðer ƿiſ nimð. he bið æp-bſeaca. ne ſýlle him nān ƿneorſt huſl. ne nān þæra ƿerhta þe criſtenum men ƿebýfed. ⁊ ƿiſ him forð-ſið ƿeſi mað. ne lece hine man nā mið criſtenum mannum. And ƿiſ ƿiſ hiſe riht ƿer forlæte. ⁊ cýrð oðerne. beo hiſ þaſ ýlcan dōmeſ ƿýrþe þe heſ buſan ſeƿð. And þa maƿaſ ðe æt þam dihte ƿæron þolen þone ýlcan dóm. buton hiſ ær to bōte ƿecýrpan ƿýllan. ſƿa hiſa ſceurſt him tæced:⁹

ix. ⁹Se man ðe riht æpe hæfð ⁊ eac cýfeſe. ne ſýlle him

¹ for X.

² ƿeðf. mōrð-ƿýrhta. hlaforð-ſƿica. X. add.

³ mānlícan O. mānfullan X.Y.

⁴ unƿýtleaſe O. anƿýtleaſe X. anƿýtleaſe Y.

flagellis verberaverit, et ex illa verberatione moriatur, et innocens sit, domina VII. annos jejundet; si autem testimonium habeat, quod nocens esset, nihilominus III. annos jejundet.

5. Homo si seipsum occiderit armis, vel alia quacunque diaboli instigatione, non est permissum, ut pro tali homine missa cantetur, vel cum aliquo psalmorum cantu corpus terræ committatur. Idem iudicium adjudicandum est ei, qui, in criminum suorum cruciatum, vitam suam deposuerit.

6. Homo qui se cum bestiis polluit, vel vir cum alio, in re irrationali; si XX. annorum homo sit, ut intelligere possit se res turpes et scelestas committere; abstineat, et confiteatur, et XV. annos jejundet: et si vir conjugem suam habeat, et XL. annorum sit, et res tales committat, abstineat, et jejundet quamdiu vivet, neque audeat corpus Domini accipere, ante diem suum extremum. Juvenes et insipientes fortiter flagellandi sunt, qui tales res commiserint.

7. Si vir adulteret, VII. annos jejundet, III. dies per hebdomadam in pane et aqua. Et si mulier, præter dominum suum legitimum, alium habet virum, eodem sit digna.

8. Vir qui uxorem suam legitimam deseruerit, et aliam mulierem ceperit, adulter est; ne det ei ullus presbyter eucharistiam, neque ullum eorum rituum qui Christianum hominem decent; et si eum obire contigerit, ne ponatur cum Christianis hominibus. Et si mulier virum suum legitimum deseruerit, et alium elegerit, sit eadem sententia digna, ut supra dictum est; et cognati, qui illi consilio interfuerint, patiantur eandem sententiam, nisi prius ad emendationem se convertere velint, prout confessarius eorum eis præscripserit.

9. Viro qui legitimam uxorem et etiam concubinam habet,

furi, sicario, domini proditori.

^a *Cap. Th. p. 65.*

^c *Ib. XIX. 5.*

^c *Ib. XIX. 6. 12.*

^b *Th. XVI. 7. 12. 34.*

^d *Ib. XIX. 17.*

^f *Ib. XIX. 33.*

nān pŕeoƿt huƿl. ne nāne Ʒeƿihto þe man cƿiŕtenum mannum ðeð. buton he to bōte Ʒecýrre. ⁊ Ʒif he cýŕŕan hæbbe ⁊ nāne riht æpe. he āh þæŕ to ðōnne ƿpa him Ʒeþincð. ƿite he þeah ꝥ he beo on ānre Ʒehealden. beo hit cýŕŕe beo hit æpe:.

x. ^a Ʒif hƿýlc man ƿið oþreŕ riht æpe hæmð. oþþe ƿif ƿið oþreŕ¹ Ʒemæccan. ƿæŕte .vii. Ʒear. þa .iiii. on hlāfe ⁊ on ƿætere. ⁊ þa .iiii. ƿpa him hiŕ ƿcƿiŕt tæce:.

xi. ^b Ʒif hƿýlc ƿif tƿegen Ʒebƿoðru nimð hiŕe to Ʒemæccan. oþerne æfteŕ oþrum. toðð man hiŕ. ⁊ beon hiŕ on ðæð-bōte þa hƿile ðe hiŕ lýbbon. ƿpa hiŕa ƿcƿiŕt him tæce. ⁊ æt hiŕa ƿoŕð-ŕiðe ðð ƿe ƿaceŕð him þa Ʒeƿihto. ƿpa man cƿiŕtenum mannum ðōn ƿceal. Ʒif hiŕ ꝥ Ʒehāton. ꝥ hi lenƷ bētan ƿoðdon. Ʒif hiŕ lenƷ lýbban moŕton. Ʒif hƿā on ƿƿýlcum mǣnſullan ƿiŕŕcýpe þuŕhpunað oð hiŕ² ende. ne cunne ƿe him nāne bōte tæcan. butan hit iŕ æt Ʒodeŕ ðōme Ʒelang:.

xii. Ʒif hƿýlc ƿif beƿeððoð beo. niŕ hit nā alýŕeð ꝥ hƿýlc oðer man hine þæŕ beŕeaŕge. Ʒif hit hƿā ðð. beo he amǣnŕumod:.

xiii. Ʒif hƿā mið hiŕ oŕeŕcƿæŕte ƿif oððe mæden ^anýðinga nimð to unriht-hæmede. hiŕe únƿilleŕ. beo he amǣnŕumod:.

xiv. Ʒif hƿā mið hiŕ lōtƿŕencum oðreŕ manneŕ ƿoƷere ƿŕam him aƿæce ƿoŕ hæmed-ŕinge. ⁊ hiŕe unƿilleŕ ƿið hiŕ hæme. Ʒif he bið Ʒehādoð man. þoƷige hiŕ hāðeŕ. Ʒif he beo læpeðe. beo he amǣnŕumod:.

xv. Ʒif hƿýlc mæden beƿeððoð bið. ⁊ unðeŕ þam bið ƷeheŕƷoð. oððe mið ŕumum ⁴intingum aŕýŕeð bið þam ðe heo beƿeððoð ƿæŕ. ⁊ hit eŕt Ʒelimpe ꝥ hiŕ on neaŕýŕte becomen. be leāfe hi mōton toƷæðere. ƿoŕþon heo ƿæŕ hiŕe unƿilleŕ ƿŕam him:.

xvi. ^c Ʒif hƿýlc ƿifman bið Ʒehādoð Ʒemæneŕ hāðeŕ. ⁊ heo

¹ ƿifeŕ riht *X. add.*

³ nýðlinga *O.* nýðinga *X.* neaðinga *Y.*

² kifeŕ *X. Y. add.*

⁴ intingān *X.*

ne det ullus presbyter eucharistiam, nec ritus ullos, qui hominibus Christianis fiunt, nisi ad emendationem se converterit. Et si concubinam habeat, et nullam legitimam uxorem, erit ei proinde quod ipsi videbitur faciendum; sciat tamen ut cum una ei manendum sit, sit concubina, sit uxor.

10. Si vir quis cum alterius legitima uxore adulteraverit, vel mulier cum alterius conjuge, VII. annos jejundet, III. in pane et aqua, et IIII. prout confessarius ejus ei præscripserit.

11. Si mulier aliqua duos fratres, unum post alterum, in conjugium sibi ceperit, separentur, et sint in pœnitentia quamdiu vivent, prout confessarius eorum eis præscripserit; et obeuntibus illis, faciat eis sacerdos ritus sicut hominibus Christianis faciendum est, si promittant diutius se emendaturos, si sibi diutius vivere liceret. Si quis in tali nefando conjugio permanserit usque ad finem suum, non possumus ei aliquam emendationem præscribere, sed Dei judicio est relinquendum.

12. Si mulier aliqua [viro] desponsata sit, non est permisum ut aliquis alius vir illam ei auferat; si fecerit hoc quis, excommunicetur.

13. Si quis per fraudem mulierem vel puellam invitam ceperit ad fornicationem, excommunicetur.

14. Si quis versutiis suis alius hominis pedisequam ab eo, fornicationis causa, allexerit, et cum ea invita coeat, si ordinatus homo sit, perdat ordinem suum; si sit laicus, excommunicetur.

15. Si puella aliqua desponsata sit, et interea in captivitatem ducta fuerit, vel causa aliqua ab eo erepta cui desponsata erat, et postea acciderit ut alter in alterius viciniam veniat, cum venia conjungi possunt, quia ab eo invita aberat.

16. Si mulier aliqua ordinata fuerit clericali ordine, et deinde

^{a'} *Th.* XIX. 32.

^{c'} *Ib.* XVIII. 16.

^{b'} *Ib.* XX. 12.

ƿýððan ƿorhoziȝe þone brýð-guman þe heo ær beƿeððod ƿære.
þ̅ 1ƿ Lƿur̅t. ƿ to ƿorlðlice idelnýrre ȝecýrð. ƿ hīr̅nædene
underƿeðð. ƿ þencð þ̅ heo mid hīre æhtum ƿ ƿorlð-ƿreðon þa
æbýlignýrre ȝebēte þe heo Gode ¹abylȝð. ²nīr̅ þ̅ naht. ac ne
mæȝ heo nān þæra þinȝa ȝeðon þe Gode licƿýrðe beo. ne
hīre nān ƿreor̅t ƿc̅r̅f̅an ne mōt. ær̅ heo þone ƿinȝcīpe
ƿorlæte ƿ to Lƿur̅te ȝecýrre. ƿ ƿýððan hīre līf lýbbe ƿra hīre
ƿc̅r̅f̅t hīre tæce:.''

xvii. ³Gr̅f̅ hƿýlc mæden-man on ȝeƿer̅nædene mid ȝehā-
dodum⁴ ƿunað. ƿ heo to þam ýlcan hāde þence. ƿ under þam
þurh ðeor̅f̅e cor̅tnunga on hāmed-þinȝ ȝer̅æȝe. ne bið heo
nā ƿið Gode unȝeýldiȝ. þeah heo unȝehādod ƿære. ƿorþon ðe
heo ær̅ þoh̅te þ̅ heo Godeȝ brýð ƿurþan ƿolde. þonne 1ƿ hīre
mýcel neað-þear̅f̅. þ̅ heo hīre mīr̅dæda andette. ƿ bēte ƿra
hīre ƿc̅r̅f̅t hīre tæce:.'

xviii. ⁵Gr̅f̅ hƿýlc man ƿīr̅iȝe on hīr̅ neh̅rtan maȝan. oððe
on hīr̅ ȝer̅æðeran. oððe on hīr̅ br̅oðor̅ lāfe. oððe on hīr̅ ȝeðor̅-
moder̅. beo he amānȝumad̅ ƿram eallum cƿur̅tenum mannum.
ƿ ȝif he to ðæðbōte ȝecýrð. ƿra he þear̅f̅e āh. bēte he ær̅re
ƿ hƿeor̅ƿiȝe þa hƿīle ðe he beo. be biȝceor̅eȝ dōme:.'⁶

xix. ^bGr̅f̅ hƿā mýnecene. ðe Godeȝ brýð bið ȝehāten. him
to ƿīr̅e numð. beo heo amānȝumad̅ ƿram eallra ȝeleaƿfulra
manna ȝemænȝcīpe. Ðālīȝe bēc ȝecȝað. þ̅ he beo eallra
ȝeýldiȝ ƿið Lƿur̅t ƿra þær̅ cūningeȝ þeora ƿære. ȝif he ƿið þær̅
cýningeȝ ȝebedðan hāemde. And ȝif hit ahpær̅ne ƿra ȝelimpð.
ƿra hit nā ne ȝer̅ur̅ðe. þ̅ ænīȝ man þurh ðeor̅f̅e cor̅tnunga
on-beƿealle. toðð ⁶man hī on-ƿr̅ā. ƿ beo hīra æȝðer̅ ær̅re
hƿeor̅ƿiȝende ƿ bētenðe þa hƿīle ðe hīȝ on līre beon. eall be
biȝceor̅eȝ dōme:.

xx. ^cNīr̅ nā alýr̅eð ⁷nānum cƿur̅tenum men þ̅ he or̅tor̅
ƿīr̅iȝe þonne tƿra. ƿorþon Ðēȝ Paul̅ur̅ hit ƿor̅bi̅t on hīr̅ lāfe.

¹ abealh X.

^{2'} X. add.

^{3'} Omit. X.

⁴ mannum Y. add.

⁵ In ms. X. hoc ultimum est capitulum, quod excipit sequens de seipso
librarii testimonium: Me scripsit Wulfgeatus, scriptor Wigornensis.
Ora obsecro p̅ ipsius neuis cosmi satorem. Amen. Et qui me
scripsit semp sit felix. Amen.

⁶ X. Y. add.

⁷ ænīȝum X. Y.

despiciat sponsum cui antea desponsata erat, id est Christus, et ad mundanam vanitatem reversa fuerit, et familiam suscepit, et cogitet possessionibus suis et mundanis opibus, iram Dei, quam excitaverit, placare, id nihili est, nequit enim quidquid eorum facere quæ Deo grata sunt; neque ulli presbytero confessionem ejus accipere licebit, antequam conjugium suum renunciaverit, et ad Christum reversa sit, et postea vitam vivat, prout confessarius ejus ei præscripserit.

17. Si puella aliqua in societate cum ordinatis habitet, et se eidem ordini destinet, et interim, per diaboli tentationes, ad fornicationem convertat, non erit insons coram Deo, etiamsi non sit ordinata; quoniam antea statuerat, quod Dei sponsa fieret: tunc ei valde erit necessarium, ut delicta sua confiteatur, et emendet, prout confessarius ejus ei præscripserit.

18. Si quis proximam cognatam, vel matrinam, vel fratris sui viduam, vel novercam in uxorem duxerit, excommunicetur ab omnibus Christianis hominibus; et si ad poenitentiam se convertat, prout necesse habet, emendet usque et poeniteat, quamdiu erit, juxta sententiam episcopi.

19. Si quis monacham, quæ Dei sponsa vocatur, sibi in uxorem duxerit, excommunicetur illa ab omnium fidelium communione. Sacri libri dicunt, quod ille erga Christum æque sons sit ac servus regis esset, si cum regis conjuge coivisset. Et si aliquando ita accidat, quod absit, ut aliquis homo, per diaboli tentationes, in id inciderit, separentur illi, et uterque eorum usque poenitens sit et emendans, quamdiu in vivis erunt, omnino juxta sententiam episcopi.

20. Non est permissum alicui homini Christiano, ut plus quam bis matrimonium contrahat; quoniam Sanctus Paulus, in

^a *Th.* xx. 2. 3. 7.

^b *Ib.* xx. 1.

^c *Ib.* xix. 13, 14, 15, 16.

ƿ ƿæcð ælcum men hū he ƿmbe þ̅ ðōu ƿceal. þ̅ 1ƿ. ƿiƿ hƿýlceƿ
 ƿeƿeƿ ƿorƿme ƿiƿ bið ðeað. þ̅ he be leāƿe oðeƿ ƿiƿ nīman mōte.
 ƿ ƿiƿ he þa oƿeƿbȳt. ƿuniƿe he ā ƿȳððan ƿiƿleap. ƿiƿ eallƿƿa.
 ƿiƿ hƿe ƿorƿman ƿeƿe ƿorðƿið ƿebȳƿe. be leāƿe heo nīme¹
 oðeƿne. ƿiƿ heo þ̅ ceoƿan ƿȳle. ƿ ƿiƿ heo þone oƿeƿbȳt. ƿuniƿe
 heo ā ƿȳððan on ƿūðeƿan hāðe. þa hƿiƿe ðe hȳne līƿ ƿiƿ. ƿ
 ƿiƿ ²ahƿæpne ƿeƿ oððe ƿiƿ þaƿ þiƿiƿ abƿeceað. ne oƿeƿƿƿan hiƿ
 nā ƿodeƿ mīlðheoƿtƿiƿe. ac ƿeēƿƿiƿon ƿ bēton ƿƿa hȳna
 ƿeƿiƿt hiƿ ƿæce ƿ ƿiƿiƿe:’

xxi. ^aNāliƿe ³bēc ƿæceað hƿæt æghƿýlcum ƿealeaƿfullum
⁴men to ðōnne ȳƿ. þonne he hiƿ ƿiht æƿe æƿeƿt hām biƿiƿð.
 þ̅ 1ƿ. æƿeƿ bōca ƿæciƿe. þ̅ hi þƿeoƿa ðaƿa ƿ nihta ƿȳƿt
 hȳna clænnȳƿe healdan ƿcȳlon. ƿ þonne on þone þƿiððan
 ðæg hȳna mæƿƿan ƿeƿtandan. ƿ hiƿ biƿu hƿiƿ nīman. ƿ
 ƿȳððan hȳna ƿiƿciƿe healdan ƿor ƿode ƿ ƿor ƿorlðe. ƿƿa
 hȳna þeaƿiƿ ƿiƿ. And æloum ƿeƿiƿhiƿum ƿebȳƿeð. þ̅ hiƿ
 hȳna clænnȳƿe healdon .xl. ðaƿa ƿ nihta æƿ þam ⁵hālƿan
 Eapƿon. ƿ ealle þa Eapƿeƿ-ƿeacan. ƿ æƿe Sunnan-nihte. ƿ
 ƿoðneƿ-nihte. ƿ Eƿiƿe-nihte.’ ^bAnd ælc æƿeƿt ƿiƿ healde
 hȳne clænnȳƿe .iii. monðap æƿ þam beoƿðe. ƿ æƿeƿ þeƿe
 acennednȳƿe ⁶.lx. nihta ƿ ðaƿa. beo hiƿ hȳne-cīlð. beo hiƿ
 mæðen-cīlð:’

xxii. ^cEƿiƿ hƿýlc man ⁷hiƿ ælmeƿƿan’ ƿehāte oððe biƿiƿe
 to hƿýlcon ƿȳlle. oððe to ƿcāne. oððe to ƿeðe. oððe to
 æniƿum oðƿum ƿeƿceapƿum. butan on ƿodeƿ naman to
 ƿodeƿ cȳƿican. ƿeƿte .iii. ƿeap on hlāƿe ƿ on ƿæteƿe. ƿ þeah
 he ƿeƿƿiƿtæce þ̅ he æt ƿƿýlcum ƿtoƿum ēte oððe ðƿince. ƿ
 nāne lac ne biƿiƿe. ƿeƿte he þeah-hƿæðeƿe ān ƿeap on hlāƿe
 ƿ on ƿæteƿe:’

xxiii. ^dNiƿ nā ƿoðlice alȳƿeð nānum cƿiƿtenum men. þ̅ he
 iðele hƿatunƿa beƿā. ƿƿa hæðene men ðoð. þ̅ 1ƿ. þ̅ hiƿ ƿelȳƿon
 on ƿunƿan ƿ on monan. ƿ on ƿeopƿena ƿȳne. ƿ ƿecon ƿiðā
 hƿatunƿa hȳna þiƿiƿ to beƿȳnnanne. ne ƿȳƿta ƿaðeƿunƿe mīð

¹ hȳne *X. add.*

³ ƿeƿiƿu *X.*

⁵ *X. Y., O. omit.*

⁷ *X. Y. add., O. omit.*

² ahƿæpne *O.* ahƿenne *X.* hƿænne *Y.*

⁴ ƿeƿe *X. Y.*

⁶ .xl. *X. Y.*

doctrina sua, hoc prohibet, et quemque hominem docet, quomodo ea de re agere debeat: id est, si cujusvis viri prima uxor mortua sit, quod cum venia aliam uxorem ducere possit; et si supersit ei, permaneat postea usque cœlebs. Ita etiam mulier, si primi viri obitus evenerit, cum venia nubat alteri, si id eligere velit; et si huic supersit, in viduitate postea usque permaneat, quamdiu vivet. Et si aliquando vir vel mulier has res violaverit, ne desperent illi de misericordia Dei, sed convertantur, et emendent, prout confessarius eorum iis præscripserit et ostenderit.

21. Sancti libri docent quid cuique homini fideli faciendum sit, cum legitimam suam uxorem primum domum duxerit; id est, juxta librorum doctrinam, ut, per spatium trium dierum et noctium, castitatem suam servare, et tunc tertio die missæ suæ adesse, et ambo eucharistiam accipere debeant, et deinde conjugium suum tenere coram Deo, et coram mundo, uti ipsis necesse erit. Et conjuges omnes oportet castitatem suam servare XL. dies et noctes ante sanctum Pascha, et per totam hebdomadam paschalem, et semper nocte diei Dominici, et diei Mercurii, et diei Veneris. Et quælibet religiosa mulier castitatem suam servet III. menses ante partum, et LX. noctes et dies post partum, sit masculus infans, sit femina.

22. Si homo quis eleemosynam suam voverit vel attulerit ad fontem aliquem, vel ad lapidem, vel ad arborem, vel ad alias quaslibet creaturas, nisi in nomine Dei, ad ecclesiam Dei, III. annos in pane et aqua jejundet; et si præsumserit in talibus locis edere vel bibere, etsi nulla munera afferat, nihilominus unum annum in pane et aqua jejundet.

23. Homini Christiano certe non est permissum vana auguria facere, uti gentiles faciunt, (id est, quod credant in solem et lunam, et in cursum stellarum; et auguria temporum exquirant, ad negotia sua incipienda;) nec herbarum col-

^{a/} *Th.* XVII. 1.

^{c/} *Ib.* XXVII. 18.

^{b/} *Ib.* XVII. 2.

^{d/} *Ib.* XXVII. 17. 24. 25.

nānum galdre. butan mid Pater noster. ⁊ mid Epedan. oððe mid sumon gebēde þe to Gode belimpe. Euf hƿā þar idelan þing bezā. gefrīce. ⁊ andette. ⁊ fæste .xl. daga. ⁊ gif he eft to þære idelnýrre eftgehrýrre. þonne fæste he .iii. lengteno:.

xxiv. ^aEuf hƿýlc læpeðe man hine forfperige. ⁊ he fíte þ he mán-fperige. fæste .iiii. gear. Euf he bið gemæner hāðer man. fæste .v. gear. subdiacon .vi. gear. diacon .vii. mæsse-ƿreort .x. biſceop .xii. ^bAnd gif hƿā bið genýdd þ he mán-fperige oððe he þ mán nýte. fæste .iii. gear .i. gear on hlāfe ⁊ on ƿætere. ⁊ .ii. fpa hif fcrift him tæce. ⁊ gif hine onhazige. gefreoge ænne man for Godeſ luſon. ^cAnd gif hƿā. for æniger mannes ege oððe luſe. oððe for ænigum fceatte hine forfperige. ðæle hif æhta þearfendum mannum. ⁊ fāre to mýnrre. ⁊ bēte fpa hif fcrift him tæce. ⁊ hreofrige ā þa hƿile þe he on līfe beo:.

xxv. ^dEuf hƿýlc man forfctēle ðeoppurðe þing. gif he bið læpeðe man. fæste .v. gear. subdiacon .vi. diacon .vii. mæsse-ƿreort .x. biſceop .xii. ^eAnd gif hƿýlc man medeme þing fctēle. azýre þa fctāle þam ðe hig ahte. ⁊ fæste .i. gear on hlāfe ⁊ on ƿætere. ⁊ gif he næbbe þa fctāle to azýfanne. fæste .iii. gear on hlāfe ⁊ on ƿætere:.

xxvi. ^fEuf hƿā on leaſere gefrtnýrre beo. nýr him nā alýfeð þ he hufles onfð. ær he andette ⁊ bēte. fpa hif fcrift him tæce:.

xxvii. ^gSoðlice nif nānum criftenum men alýfeð þ he on Godeſ cýrcean Gode lāc offrige. þa hƿile ðe he nýð. oððe andan. oððe ænige ungeƿærnyrre hæbbe on hif heortan rið hif þone nehrtan. forþon hif lāc ne beoð andfenge Gode ærþam ðe he hine fýlfne gefpærige ⁊ ¹gezlabize rið hif nehrtan. forþon fe Dælenð cƿæð on hif zodrpelle. Euf þu lāc bpinge to Godeſ ƿeofode. ⁊ þu þær gemanft þ þin

¹ gelapize O. glabize X. gezlabize Y.

lectionem cum incantatione aliqua, nisi cum 'Pater noster,' et cum 'Credo,' vel cum prece aliqua quæ Deo convenit. Si quis has res vanas exerceat, cesset, et confiteatur, et XL. dies jejundet; et si iterum ad vanitatem illam reversus fuerit, tunc III. quadragesimas jejundet.

24. Si laicus aliquis perjuraverit, et sciat quod perjurus sit, III. annos jejundet. Si sit clericus, v. annos jejundet; subdiaconus VI. annos; diaconus VII.; presbyter X.; episcopus XII. Et si quis coactus sit perjurare, vel perjurium ignoret, III. annos jejundet, I. annum in pane et aqua, et II. prout confessarius ejus ei præscripserit; et si facultatem habeat, hominem, ex amore Dei, liberet. Et si quis ex timore vel amore alicujus hominis, vel pro pecunia aliqua perjuraverit, distribuat possessiones suas pauperibus hominibus, et intret in monasterium, et emendet prout confessarius ejus ei præscripserit, et usque pœniteat, quamdiu in vivis erit.

25. Si homo quis rem pretiosam furatus sit, si laicus sit, v. annos jejundet; subdiaconus VI.; diaconus VII.; presbyter X.; episcopus XII. Et si homo quis rem mediocrem furatus sit, reddat furtum ei cujus proprium erat, et annum unum in pane et aqua jejundet; et si non habeat unde furtum reddat, III. annos in pane et aqua jejundet.

26. Si quis in falso testimonio fuerit, non est ei permissum eucharistiam accipere, antequam confessus fuerit et emendaverit, prout confessarius ejus ei præscripserit.

27. Profecto nulli Christiano homini est permissum in ecclesia Dei munera Deo offerre, quamdiu invidiam, vel malitiam, vel simultatem ullam in corde suo cum proximo suo habet; quoniam munera sua non erunt acceptabilia Deo, antequam se reconciliaverit et placaverit proximo suo; quoniam Salvator in Evangelio suo dixit: 'Si affers munera ad altare Dei, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus,' id est quilibet Christianus

^a *Th.* XXIV. 1.

^c *Ib.* XXIV. 8.

^e *Ib.* XXIII. 3.

^g *Ib.* XI. 3.

^b *Ib.* XXIV. 7.

^d *Ib.* XXIII. 2.

^f *Ib.* XXII. 1.

broðor. ꝥ iſ ælc cƿurten man. riȝ unþræne rið þe. forlæc
þær þine lāc. ⁊ ȝā to þinum broþer. ⁊ ȝeþræne þe rið
hine. ⁊ riȝððan cume to þam peofoðe. ⁊ ofþra Gode ȝecƿeme
lāc:¹

xxviii. Eiſ hpȳlc man to þam hātheort riȝ ⁊ riȝrang-
mōð. ꝥ he to nānum worlð-rihte ⁊ riȝbbe fōn nelle rið þæne þe
rið hine aȝȳlt hæfð. beo he amānſumad:.

xxix. Se man þe for hpȳlcepe ungeþrærnȳſſe rið rið
hiſ nehſtan. ⁊ to þon riȝð bið ꝥ he āðar riȳlð. ꝥ he to
nāne riȝbbe fōn nelle æt þam ðe rið hine aȝȳlt hæfð. be he
amānſumod. Eiſ he þonne ȝecȳrpan riȳle. ⁊ to riȝbbe fōn-
fæſte .i. ȝear for þær āðer þinȝum. ⁊ .iii. lenȝctenu on
hlāfe ⁊ on rætepe. ⁊ þær ȝearer ofeſ-eācan fæſte riſa him hiſ
reſur̃t tæce:.

xxx. ^aÆlcum ȝeleaffullum men ſȳ forbōðen. ꝥ he hiſ
feoh. ne hiſ æhta to nānum ſnrihtum ȝafole ne læne. ꝥ
iſ. ꝥ he hine māpan ne biððe to aȝȳfanne þonne he him
æſ lænde. ac for lufe ⁊ for þearfe læne ȝehƿā oðrum hiſ
feoh ⁊ hiſ æhta. riſa he riȳlle ꝥ man him ðō. Eiſ hpā for
hpȳlcepe ¹mānfulne ȝȳtſunȝe þiſ ðō. hālȝe bēc him tæceað
.iii. ȝeara fæſten. ān ȝear on hlāfe ⁊ on rætepe. ⁊ þa .ii.
riſa him hiſ reſur̃t tæce:¹

LIBER III.

- i. Þer onȝȳnned ſe forma capitul be ȝehāðoðra manna
riſfunȝe:.
 - ii. Be þam men ðe ȝȳrned ſacerðhāðer:.
 - iii. Eſt be mæſſe-peoſtum:.
 - iv. Eſt be Godeſ peoſum:.
 - v. Be þam hū ſe ſacerð hine healðan riçal. ⁊ ſe diacon:.
 - vi. Be biſceopum. ⁊ be oðrum Godeſ peoſum:.
 - vii. Be þam ȝehāðoðum mannum þe hȳra feoh lænað to hȳpe:.
 - viii. Be ȝehāðoðra manna riennunȝum:.
-

homo, 'simultatem tecum habet, relinque ibi munera tua, et adi fratrem tuum, et reconcilia te ei; et deinde veni ad altare, et offer Deo grata munera.'

28. Si homo quis adeo furiosus et duro corde sit, ut nullum sæculare jus et pacem admittere velit cum eo qui in eum deliquerit, excommunicetur.

29. Homo qui propter simultatem aliquam certat cum proximo suo, et adeo durus sit, ut juramenta præstet, se nullam pacem admittere velle cum eo qui in eum deliquerit, excommunicetur. Si autem resipiscere velit, et pacem admittere, I. annum jejundet propter juramentum, et III. quadragesimas, in pane et aqua; et reliquum anni jejundet, prout confessarius ejus ei præscripserit.

30. Cuilibet fideli homini prohibitum est, pecuniam suam vel possessiones suas ullo injusto fœnore mutuas dare; id est, ne poscat sibi plus reddi quam antea mutuum dederat; sed ex amore, et propter necessitatem, quisque mutuum det alii pecuniam suam et possessiones suas, prout velit ut sibimetipsi fieret. Si quis ex nefanda avaritia aliqua hoc fecerit, libri sacri ei præscribunt trium annorum jejunium, unum annum in pane et aqua, et II. prout confessarius ejus ei præscripserit.

LIBER III.

1. Hic incipit primum capitulum de ordinatorum hominum matrimonio.
2. De homine qui sacerdotium desiderat.
3. Iterum de presbyteris.
4. Iterum de Dei ministris.
5. De eo, quomodo sacerdos et diaconus se gerere debeant.
6. De episcopis, et de aliis Dei ministris.
7. De hominibus ordinatis, qui pecuniam suam mutuum dant fœnore.
8. De ordinatorum hominum procurationibus.

- ix. Be þam ðe gehāðoð man gefoŕtŕæðene nimð rið þīŕman :.
- x. 1Eft be þam ylcan :.
- xi. Be muneceŕ miŕhealbŕumnyŕre. 7 mýnecýne :.
- xii. Be þīŕmanner þenunze on Godeŕ feofoðe. þe hiŕe to ne
zebýreð :.
- xiii. Be þam þ ælc ŕaceŕð ŕceal cunnan hiŕ zeŕuhto :.
- xiv. Be þam ðe Sðŕ Aŕuŕtinuŕ ŕenbe to Rome to Sðe Eŕeŕopie. 7
Sðŕ Eŕeŕopiuŕ him anbŕpape ŕenbe :.
- xv. Be þam þ þam ŕaceŕðe naht ne ŕŕemað þ he rihtŕīŕ beo. 7iŕ
he þam unrihtŕīŕan nele hýpa unrihter ŕeýpan :.
- xvi. Be mæŕŕe-ŕŕeoŕter ðrohtnunze :.

i. 2Liŕ mæŕŕe-ŕŕeoŕt oððe diacon þīŕize. þoliŕon hýpa
hāðeŕ. 7 7iŕ hiŕ æfter þam hāmed-þing beŕað. nā þ ān þ
hiŕ 3behāðoð ŕýnt. ac eac ŕŕýlce ŕæŕton .vii. ŕear. be biŕ-
ceopeŕ ðóme :.

ii. Liŕ mæŕŕe-ŕŕeoŕt zeleahtŕoð þæŕ mið heafodlicum
4ŕýltum. æŕ he gehāðoð þæŕe. 7 he þ æŕ andette 7 bétte.
ŕpa hiŕ ŕeŕiŕt him tæhte. 7iŕ he eft. ŕýððan he gehāðoð bið.
þa ylcan leahtŕaŕ beŕað. 4ne mōt he æniŕe þenunze æt
Godeŕ feofoðe ðo. ac punize him elles mið ŕemæneŕ hāðeŕ
mannum. 7 7iŕ he cýŕpan ŕýle. bête ŕpa ŕe biŕceop him
tæce :.

iii. 5Liŕ mæŕŕe-ŕŕeoŕt oððe diacon man ofŕleā. oððe hiŕ
foŕŕŕepiŕigen. þoliŕon hiŕa hāðeŕ. 7 7iŕ hiŕ to bōte ŕecýŕpan
ŕýllon. bēton be þæŕ biŕceopeŕ ðóme :.

iv. Godeŕ ŕaceŕðaŕ. 7 diaconaŕ. 7 oðŕe Godeŕ þeoŕaŕ. þe
on Godeŕ temple Gode þeniŕan ŕeýlon. 7 hālizeðóm. 7 hālize
bēc handliŕan. þa ŕeýlon ŕýmble hýpa clāennýŕre healðan.
þonne 7iŕ æniŕ ŕpa ŕeŕāð man on hāmed-þing beŕealle.
andette hiŕ ŕeŕiŕte. 7 bête ŕpa he him tæce. foŕþon ŕe
Ðælenð cŕæð. Beon ze hālize. foŕþon þe ic Drihten God 7
eopeŕ hlafoŕð eóm hālize :.

1 in *Y. deest, nec textui congruit.*

2 gehāðoð *O.X.* behāðoð *Y.*

3 leahtŕum *X.Y.*

4 þe he æŕ býðe. ne bið nā ŕýŕðe þ he *X.* þe he æŕ bétte. ne bið
he nā ŕýŕðe þ he *Y.*

9. De eo, quod ordinatus homo in consortium cum muliere intret.
 10. Iterum de eodem.
 11. De monachi et monachæ inobservantia.
 12. De mulieris ministerio ad altare Dei, quod ei non conveniat.
 13. De eo, quod quilibet sacerdos officia sua nosse debeat.
 14. De eo, quod Sanctus Augustinus Romam miserit ad Sanctum Gregorium, et Sanctus Gregorius ei responsum miserit.
 15. De eo, quod sacerdoti nihil prosit, quod ipse justus sit, si injustos pro injustitia eorum corrigere nolit.
 16. De presbyteri conversatione.
-

1. Si presbyter vel diaconus uxorem duxerit, perdant ordinem suum; et si postea fornicati fuerint, non solum ordine priventur, sed etiam VII. annos jejunent, juxta sententiam episcopi.

2. Si presbyter vitiatus esset capitalibus criminibus antequam ordinatus sit, et ea prius confessus sit et emendaverit, prout confessarius ejus ei præscripserit; si iterum, postquam ordinatus sit, eadem vitia committat, non ei licebit ministerium ullum ad altare Dei facere, sed maneat alioquin cum clericis; et si resipiscere velit, emendet prout episcopus ei præscripserit.

3. Si presbyter vel diaconus hominem occiderit, vel perjuraverit, perdant ordinem suum; et si ad emendationem se convertere velint, emendent juxta sententiam episcopi.

4. Sacerdotes Dei, et diaconi, et alii Dei ministri quos in Dei templo Deo servire oportet, et reliquias et sacros libros manu tractare, castitatem suam usque servare debent; si igitur hujusmodi homo quis in fornicationem inciderit, confiteatur confessario suo, et emendet prout ei præscripserit; quoniam Salvator dicit: 'Estote sancti, quoniam ego Dominus Deus et Dominus vester sum sanctus.'

^{a'} *Th.* XVIII. 1. 11. 14.

^{b'} *Ib.* XXI. 17.

v. Ða racerðar. ⁊ þa diaconar. ⁊ þa Godeſ þeopar. þe hiȝ
 ȝýlfe nellað ne ne maȝon ȝor Gode þa clænnyȝre healdan þe
 him bebóden ýr. aȝcȝȝe man hiȝ fram þære þenunge. þe
 clæne men on Godeſ hýre Gode þenigað. ⁊ ȝif hi þonne
 ȝecȝrpan ⁊ andettan ȝýllað. béton ȝra hýra ȝerȝt him tæce:.

vi. Soðlice eallunga iȝ ȝorhóden. on hálȝum bōcum. ælcon
 biȝceope. ⁊ abbode. ⁊ mæȝre-ȝreorȝe. ꝥ hiȝ nāneȝ ȝířmanneȝ
 neapeȝte mið him næbbon. Ge eac ȝȝýlce ælcon Godeſ þeope.
 þe on clænnyȝre Gode þeopiȝan ȝcýle. ýr ȝorhóden ꝥ he naȝor
 ne hiȝ maȝan. ne oðerne ȝířman. ȝor nāneȝ ȝeopiȝeȝ þinȝon
 inne mið him næbbe. þi læȝ he þurh deofleȝ coȝtnunge þæron
 ȝerinȝige:.

vii. Gif biȝceop. oððe abbod. oððe mæȝre-ȝreorȝ. oððe
 hȝýlc Godeſ þeop. lænð hiȝ ȝeoh to únrihtum ȝaȝole. ⁊ ne
 ȝeman hȝæt ȝe Ðælend cȝæð. þurh Ðauíd þone ȝealm-ȝcēp
 he cȝæð. Ða ȝcýlon hiȝ ȝíceȝ hȝucan ðe hýra ȝeoh to nānum
 únrihtum ȝaȝole ne ȝýllað. ȝif hȝā þiȝ abȝiçð. ne bið he
 ȝýrðe ꝥ he huȝl undeȝfó. æȝþam ðe he hit ȝebēte. ȝra hit
 heȝ buȝan aȝȝuten ýr. ꝥ iȝ .iii. ȝeaȝa ȝæȝten:.

viii. Nýȝ nānum mæȝre-ȝreorȝe alȝfed. ne diacone. ꝥ hi
 ȝeȝeȝan beon. ne ȝícneȝar. ne ýmbe nāne ȝorlð-býȝȝunge
 abýȝȝode beon. buton mið þære þe hiȝ to-ȝeȝítolode beoð:.

ix. Se riht Godeſ þeop. þe mið Godeſ þeopðome abýȝȝod
 býð. ne ȝebýȝeð him nā to ȝáȝenne fram ȝtope to ȝtope. ne
 fram hýre to hýre. ȝířmanneȝ neapeȝte ȝýȝnende. butan hiȝ
 láȝeopeȝ leáȝe. þonne ȝif hȝā þýȝne ȝeȝunan hæbbe. ȝeȝȝíce ⁊
 bēte. ȝra hiȝ ȝerȝt him tæce:.

x. Se munuc þe hine ȝýlȝne Gode behæȝ. ⁊ þone hálȝan
 ȝeȝol undeȝȝeðð. ne ȝeðáȝenað him nā ꝥ he ænȝeȝ ȝorlðliceȝ
 ȝýȝmýnȝeȝ ȝýȝne. oððe ꝥ abȝece ꝥ he Gode behēt. 'ȝif he
 þiȝ ðeð. ȝeȝȝíce ⁊ bēte ȝra him biȝceop tæce:.'

xi. Ðunuc ⁊ mýȝecenu þe Gode ȝýlȝum beoð ȝehálȝode. ⁊
 hýra ȝehát Gode ȝeháten habbað. ȝif hi þonne þurh deofleȝ

5. Sacerdotes, et diaconi, et servi Dei, qui ipsi nolunt, nec possunt, coram Deo castitatem servare, quæ eis injuncta est, abscidantur a ministerio, quo homines puri in domo Dei Deo ministrant; et si postea resipiscere et confiteri velint, emendent prout confessarius eorum eis præscripserit.

6. Certe omnino est prohibitum, in libris sacris, cuique episcopo, et abbati, et presbytero, ne mulieris alicujus societatem secum habeant. Imo etiam simili modo cuique Dei ministro, qui in castitate Deo servire debet, est prohibitum, ne cognatam suam, neque aliam mulierem, ullius operis causa, intus secum habeat; ne, per diaboli tentationem, in ea re peccet.

7. Si episcopus, vel abbas, vel presbyter, vel quilibet Dei minister, pecuniam suam injusto fœnore mutuam dederit, et non recordatus sit ejus quod Salvator, per Davidem psalmistam, dicit: ‘Ii regno illius fruentur, qui pecuniam suam nullo injusto fœnore mutuam dant;’ si quis hoc violaverit, non erit dignus ut eucharistiam accipiat, antequam emendaverit, prout hic supra scriptum est, id est, per jejunium trium annorum.

8. Nulli permittitur presbytero nec diacono, ut sint præfecti vel procuratores, vel mundano negotio ullo occupati, nisi illo cui nominati sint.

9. Verum Dei ministrum, qui Dei ministerio occupatus est, non decet de loco in locum, nec de domo in domum commeare, mulieris societatem desiderantem, sine doctoris sui venia; si igitur quis hanc consuetudinem habeat, cesset, et emendet, prout confessarius ejus ei præscripserit.

10. Monacho qui seipsum Deo voverit, et sanctam regulam susceperit, non convenit mundanum quemquam honorem desiderare, vel id quod Deo voverit violare; id si faciat, cesset, et emendet, prout ei episcopus præscripserit.

11. Monachus et monacha, qui Deo ipsi sunt consecrati, et votum suum Deo voverunt, si postea per diaboli tentationem id

coſtununge ꝥ abſcēað. beon hiȝ aſcýſede fram eallum ȝehā-
 dodum mannum. ⁊ ȝif hiȝ to Gode ȝecýrran ȝýllað. þe hiȝ
 ær ȝiðſcocon. andetton ⁊ bēton þa hƿile þe hiȝ on lífe beon.
 ȝpa him þære ȝcīfe biſceop tæce:.

xii. ^a Geloſmlice þe habbað ȝeræð on hálȝum bōcum. ꝥ hiȝ
 nýȝ ȝiht ꝥ æniȝ læpeð ȝif únȝýrre Godeȝ ȝerýno on Driȝter
 ȝeofoðe handliȝan ȝcýle. ne þa hálȝan bēc. ne þone hálȝdōm.
 þe ȝehálȝode men handliȝan ȝcýlon. foſþon Sēȝ Pauluȝ hiȝ
 hæfð ȝȝýþe foſbōden:.

xiii. Elcon ȝaceſðe ȝebýnað ꝥ he cunne þa¹ lāpe þe to
 hiȝ ² hálȝan hāde belimpð. ⁊ folc mid læpan ⁊ tȝýmman ȝceal
 to Godeȝ ȝihte. ⁊ to hýra ȝaple þearfe:.

xiv. Sōna ȝpa Sēȝ Aȝurcinuȝ on Engla þeode fulluht
 ȝebroht hæfðe. ⁊ Godeȝ þeoƿaȝ ȝehƿær ȝeſet ⁊ ȝeenðebýȝð
 hæfðe. þa ȝende he æpenð-ȝeppit to Rōme to Sēce Eneȝorie
 þe ða ȝær papa. ⁊ bæð hine ꝥ he him ȝende on ȝeppite. hū
 him to ðonne ȝære ýmbe þa nihtlican beȝmítennýȝre þe foſ
 oſt mannum on ȝlæpe ȝelimpð. hƿæþer he þær on moſȝen to
 huȝle moſte ȝān. oððe huȝl hálȝian. ȝif he mæȝſe-ȝneoſt
 ȝære. ⁊ he him ȝiſlice andȝape ȝende. ⁊ cƿæð. ꝥ ælc Godeȝ
 þeoƿ ȝeoſnlice ³ ȝmeaȝean ȝceolde fram hƿýlcum þiȝȝum ȝeo
 nihtlice beȝmýtenýȝ cume. foſþam oſ þȝým þiȝȝum heo cýmð
 þam ȝlæpendan on mōðe. hƿýlum foſ þære ȝecýndelican
 untȝumnýȝre ⁊ týððeȝnýȝre. hƿýlum foſ oſeſflorennýȝre
 æteȝ ⁊ ðuncef. hƿýlum eāc ꝥ ȝe man ȝeþencð ⁊ ȝmeað on
 ðæȝ idele þiȝȝ ⁊ únalýfedlice. þonne ꝥ he on ðæȝ ȝeþencð
 ȝaciȝende. ꝥ him becýmð ȝlæpende on niht. Ðonne ȝif hƿā
 beȝmýten beo on ȝſeſne foſ þære ȝlæȝclican týððeȝnýȝre.
 nah he þær ȝepealð. þiȝȝie him ȝeoſne ȝið God. ⁊ him æt
 Gode foſȝýfennýȝre biððe. And ȝif hiȝ ȝelimpð foſ oſeſ-
 florennýȝre meteȝ oððe ðuncef. he býð ȝýltiȝ. ⁊ nýȝ him
 þeah huȝl to foſbeoðanne ne mæȝſe to ȝiȝanne. ȝif he
 mæȝſe-ȝneoſt býð. ȝif hiȝ oſeſneod beo. ⁊ þær oſer ȝaceſð
 ne beo ꝥ þa þenunȝa foſð-ðð. ȝif þær þonne oðer beo ꝥ þa
 þenunȝa ððn mæȝe. bēteȝe him iȝ ꝥ he þær ðæȝeȝ hiȝ foſȝā.

¹ halȝan *X.Y. add.*
³ *X.Y. ȝmeaþe O.*

² *omit. X.Y.*

violaverint, abscondantur ab omnibus ordinatis hominibus ; et si ad Deum reverti velint, quem antea renunciaverant, confiteantur et emendent, quamdiu in vivis erunt, prout episcopus provinciæ iis præscripserit.

12. Sæpe legimus in sacris libris, quod non sit rectum, ut mulier ulla laica impura Dei mysteria super altare Christi tractet, nec sacros libros, nec reliquias, quæ viris consecratis tractanda sunt, quoniam Sanctus Paulus id vehementer prohibuit.

13. Quemque sacerdotem decet nosse doctrinam, quæ sancto ejus statui convenit, eamque populum debet docere, et parare ad Dei justitiam, et ad animæ eorum necessitatem.

14. Simul ac Sanctus Augustinus in Anglorum nationem baptismum introduxerat, et Dei servos ubique collocaverat, et ordinaverat, tunc misit epistolam Romam, ad Sanctum Gregorium, qui tunc papa erat, eumque rogavit, ut per scriptum ad se mitteret, quomodo sibi agendum esset de nocturna pollutione, quæ persæpe hominibus in somno accidit ; utrum liceret ei crastino die eucharistiam accipere, vel eucharistiam consecrare, si presbyter esset ? Et ille ei prudens responsum misit, et dixit, quod cuilibet Dei ministro sedulo considerandum esset, ex quibus causis nocturna pollutio eveniret ? quia ex tribus causis venit dormienti in animum : nunc ex naturali infirmitate et imbecillitate, nunc ex superfluitate cibi et potus, nunc etiam, quum homo per diem cogitat et meditatur res inanes et illicitas, tunc quod die vigilans cogitat, id ei dormienti nocte obvenit. Itaque si quis in somno pollutus sit ex carnali imbecillitate, non est hoc in ejus potestate ; oret pro se ferventer Deum, et a Deo remissionem sibi petat. Et si ex superfluitate cibi vel potus acciderit, culpabilis est, et tamen non est eucharistia prohibendus, nec missæ cantu, si presbyter sit, si valde necesse sit, et alius non adsit sacerdos, qui ministeria illa præstare queat ; si autem alius adsit, qui ministeria illa præstare queat, melius erit ei eo die illa omittere, et ferventer psalmorum cantu et eleemosynis sibi remissionem petere. Si autem tertio modo acciderit,

ƿ him ȝeorne mið hƿ ƿealm-ȝange. ƿ mið ælmyȝran. ƿor-
ȝȳfennȳȝe biððe. Țif hit þonne on þa þriððan ƿiȝan ȝelimpð.
þ̅ ƿe man on ðæg ȝeƿeo. oððe ȝeþence. oððe ȝmeaȝe. ȳmbe
ūnalȳfeðlice þing. ƿ iðele luƿe þær-to nımð. ƿ luȝt-bærnȳȝe.
ƿ þonne þurh þ̅ ƿ þurh ðeoƿleȝ hiȝunga beȝmȳten bið on
ȝlæpe. nȳȝ þam alȳfed huȝl to nımanne þæȝ moȝȝeneȝ. þe
him on niht ȝƿa ȝelimpð. ac he āh þearȝe þ̅ he andette ƿ bēte.
ȝƿa him hƿ ȝcȳȝt tæce:.

xv. Ðer ȝeȝð hū ƿe hālȝa Aȝoȝtol Pauluȝ læȝð ælcum
mæȝȝe-ƿreorȝe. þe Țodeȝ ƿolce to 1lāneope bȳð ȝeȝett. þ̅
hȳȝa nān ne ƿānðige ƿor nāneȝ manneȝ eȝe. 2ne ƿor luƿe. ne
ƿor ȝceame. ne ƿor nānum ȝceatte. þ̅ hiȝ ne boðiȝan ælcum
men hƿæt him ȝiȝ to ðōnne. ƿ hƿæt to ƿorȝānne. ȝif hiȝ
ȝȳlȝe ȝȳllað. þ̅ him beo ȝeþorȝen on ðomeȝ ðæg beȝoran Țode
ȝȳlȝum:.

xvi. Ælc mæȝȝe-ƿreorȝ ȝceal beðn ȝƿa he ȝehāten iȝ.
ȝaceȝdoȝ. þ̅ iȝ Țȝeciȝe ƿorð. ƿ ȳȝ on Leðen ȝācȝum ðāȝȝ. ƿ
on unum ȝeþeode hālȝ ȝȳllend. Ðe ȝceal ȝȳllan hālȝnȳȝe
þam ƿolce þe he to lāneope ƿ to hȳȝde bið ȝeȝet. þ̅ iȝ. þ̅ he
ȝceal hālȝe þearȝ ƿ bȳȝena mannum ætȝȝan. Ȥaȝiȝe hine
þ̅ be him ne beo ȝecpeðen þ̅ eȝeȝlice ƿorð þ̅ ȝe Ðælenð cƿæð
be Țȝahela ƿolceȝ hȳȝdum. þa he cƿæð. Ȥā eōȝ hȳȝdum.
þæȝa ēȝena meolc ȝe hȝucon. ƿ mið hȳȝa pulle ȝe eop
ȝcȝȳðdon. ƿ þa ðe ȝætte ƿæȝon þa ȝe ȝnıðon. ƿ þa ðe
unȝȝȝāȝe ƿæȝon þa ȝe ne ȝeȝȝȝāȝedon. ne þa ƿanhālan ȝe
ne lācȝedon. ƿ þa ðe ƿorhȝȝcene ƿæȝon þa ȝe ne ȝȝiþon. ƿ þa
ðe toȝceāðene ƿæȝon þa ȝe ne ȝamȝedon. ƿ þa ƿorlōȝenan þa
ȝe ne ȝohton. Nu iȝ eall min heorð toȝceāceȝoð. ƿorþon hiȝ
næȝdon nānne hȳȝde. ƿ ȝȳȝð ȝeȝorðene eallum ȝiðeoȝum to
mete. Eall þiȝ iȝ ȝecpeðen be biȝceopum. ƿ be mæȝȝe-
ƿreorȝum. þe Țodeȝ ƿolc on ðōmeȝ ðæg to þam ðōme lāðan
ȝcȝȝon. ælc þone ðæl þe him 3æȝ on lıȝe4 be tæht ȝæȝ:

1 X. lāpe O. Y.

2' X. Y., O. omit.

quod homo per diem videat, vel cogitet, vel meditetur res illicitas, earumque vanum desiderium et cupidinem contrahat, tunc et inde, et per diaboli figmenta, polluat in somno; non est ei permissum eucharistiam percipere, crastino die postquam ei nocte hoc acciderit; sed necesse erit ei confiteri et emendare, prout confessarius ejus ei præscripserit.

15. Hic dicitur quomodo sanctus Apostolus Paulus docet quemlibet presbyterum, qui ad populum Dei docendum constitutus est, ut nullus eorum ex timore alicujus hominis, nec pro aliqua pecunia, vereretur cuilibet homini prædicare quid illi faciendum, et quid vitandum sit; si ipse velit esse securus, in die judicii, coram Deo ipso.

16. Quisque presbyter debet esse, sicut vocatus est, 'sacerdos,' id est verbum Græcum, et Latine sonat 'sacrum dans,' et in sermone nostro hālīg rýllend. Ipse sanctitatem dare debet populo, cui præceptor et pastor constitutus est; id est, quod sanctos mores atque exempla hominibus ostendere debet. Caveat sibi ne de eo dicatur verbum illud terribile, quod Salvator dixit de pastoribus populi Israelis, inquiens: 'Væ vobis pastoribus, ovium lacte fructi estis, et earum lana vos vestivistis, et quæ pingues erant, eas mactavistis, et quæ infirmæ erant, eas non corroboravistis, neque ægras sanavistis, et quæ fractæ erant, eas non ligavistis, et quæ dispersæ erant, eas non collegistis, et perditas non quæsivistis. Nunc omnis grex meus vastatus est, quoniam non habebant pastorem, et cibo facti sunt omnibus bestiis feris.' Omne hoc dicitur de episcopis, et de presbyteris, qui Dei populum, in die judicii, ad judicium ducere debent; quisque portionem illam, quæ ei antea in vita commissa erat.

³ hep X.Y.

⁴ æp X.Y. add.

LIBER IV.

Ðýt iſ þeah to ƿítanne hƿi þeoſ feoſþe bōc riȝ ūncapitulod nu þa æſſan bēc ȝýnt ȝecapitulode. ꝥ iſ. ƿoſþon þe þeoſ feoſþe bōc ȝſ ȝenumen of þam þſum¹. ²ȝiſ hit man ƿaðe ƿindan ne mæȝ on þam þſum hit man ƿint on þære feoſþan. æȝðeſ ȝe be māſan ƿinȝon ȝe be læſſon. openhcop ȝ hſædhcop:

i. ^a Ȝiſ hſýlc biſceop man ofſleá. þoliȝe hiſ hāðeſ. ȝ ƿæſte .xii. ȝeaſ. þa .vii. on hlāfe ȝ on ƿæteſe. ȝ þa .v.³ .iiii. ðaȝaſ on ƿucan. ȝ þa oðſe bſuce hiſ meter:

ii. ^a Ȝiſ mæſſe-ſſeoſt oððe munuc man ofſleá. þoliȝe hiſ hāðeſ ȝ ƿæſte .x. ȝeaſ. þa .v. on hlāfe ȝ on ƿæteſe. ȝ þa oðſe .v.³ .iiii. ðaȝaſ on ƿucan. ȝ þa oðſe bſuce hiſ meter:⁴

iii. ^b Ȝiſ diacon man ofſleá. þoliȝe hiſ hāðeſ. ȝ ƿæſte .vii. ȝeaſ. þa .iiii. on hlāfe ȝ on ƿæteſe. ȝ þa .iii. ƿæſte .iii. ðaȝaſ on ƿucan. ȝ þa oðſe bſuce hiſ meter:

iv. ^c Ȝiſ cleſic man ofſleá. ƿæſte .vi. ȝeaſ. þa .iiii. on hlāfe ȝ on ƿæteſe. ȝ þa .ii. ƿæſte .iii. ðaȝaſ on ƿucan. ȝ þa oðſe bſuce hiſ meter:

v. ^d Ȝiſ læſede man man ofſleá. ƿæſte .v. ȝeaſ. þa .iii. on hlāfe ȝ on ƿæteſe. ȝ þa .ii. ƿæſte .iii. ðaȝaſ on ƿucan. ȝ þa oðſe bſuce hiſ meter:

vi. ^e Ȝiſ hſā ȝehāðodne man ofſleá. oððe hiſ neahſtan mæȝ. ƿoſſæte hiſ eaſð. ȝ hiſ æhta. ȝ ƿāſe to Rōme. to þam ƿāpan. ȝ ðo ȝýððan ȝſa ⁵ſe ƿāpa him tæce:

¹ bōcum *X.Y. Bx. add.*

² ȝ ꝥ man on þam þſým hſaðe ƿindan ne mæȝ *X.Y. Bx.*

³ ƿæſte *X.Y. add.*

⁴ ȝ ƿeoſſiȝe hiſ miſtæða æſſe. *Bx. add.*

⁵ ſe ƿāpa him ƿſiȝe *X. Bx.* ȝ ƿeoſſiȝe hit æſſe *Bx. add.* he him ƿſiȝe *Y.*

LIBER IV.

Attamen sciendum est, quare liber hic quartus sit sine capitulis, cum priores libri capitulis instructi sint; id est, quia hic quartus liber ex tribus illis desumptus est: si quid cito in tribus illis inveniri non potest, id invenitur in hoc quarto, tam de majoribus rebus quam minoribus, manifestius et celerius.

1. Si episcopus quis hominem occiderit, perdat ordinem suum, et XII. annos jejundet; VII. in pane et aqua, et V. III. diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo.

2. Si presbyter, vel monachus hominem occiderit, perdat ordinem suum, et X. annos jejundet; V. in pane et aqua, et alios V. III. diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo.

3. Si diaconus hominem occiderit, perdat ordinem suum, et VII. annos jejundet, III. in pane et aqua, et III. jejundet III. diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo.

4. Si clericus hominem occiderit, VI. annos jejundet, III. in pane et aqua, et III. jejundet III. diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo.

5. Si laicus hominem occiderit, V. annos jejundet, III. in pane et aqua, et II. jejundet III. diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo.

6. Si quis ordinatum hominem occiderit, vel proximum suum cognatum, discedat a patria sua, et a possessionibus suis, et adeat Romam ad papam, et faciat postea prout papa ei præscripserit.

et quod in tribus illis statim inveniri non potest,

et usque pœniteat se delictorum suorum.
papa ei indicaverit, et usque pœniteat.

vii. ^{a1} Líf hpylc byrceop hæmed-þing driuhð. oððe æpe bpuceð. færte .xii. gear. ʒ mæjre-ppeort ʒ munuc .x. gear. ʒ diacon .vii. ʒ clepic .vi. gear. ʒ læpeðe man .v. gear. ʒ þa hēp bufan appyten iʒ be manrlhte:.

viii. ^b Líf hpylc gehādod man. byrceop. oððe mæjre-ppeort. oððe munuc. oððe diacon. hīʒ ʒemæccan hæfde. æp he ʒehādod þære. ʒ þa ʒop ʒodeʒ lufan hīʒ ʒoplet ʒ to hāde ʒenʒ. ʒ hīʒ þonne eft ʒyððan toʒæðere hpyrþdon þurh hæmed-þing. færte ælc be hīʒ endebýrðnýʒre. ʒ þa hit⁴ bufan appyten ʒʒ be manrlhte:ʒʒ

ix. ^c Líf hþā hæme pið mýnecýne þe ʒode ʒylfum bepeððod bið to bryðe. ʒif hit byrceop ⁵ bið. færte .xii. gear. þa .vii. on hlāfe ʒ on þætere. ʒ þa .v. færte .iii. ðaʒaf on þære pucan on hlāfe ʒ on þætere. ʒ þa oðre bpuce hīʒ meteʒ. ⁶ butan flæʒce ānum. And færte ælc be hīʒ endebýrðnýʒre. eallʒpa hēp bufan appyten ʒʒ be man-ʒlyhte. And ʒeo mýnecýnu færte .x. gear. eallʒpa hēp bufan be mæjre-ppeortum appyten ʒʒ:ʒʒ

x. Líf hpylc man polde hæman pið mýnecýne ʒ heo ʒeþaʒan nolde. færte ān gear. ʒop þam unrihtan pýllan. on hlāfe ʒ on þætere:.

xi. Líf hþā polde hæman pið oðreʒ manneʒ riht æpe. ʒ heo ʒeþaʒan nolde. færte ʒop hīʒ unrihtan pýllan .iii. lenʒ-

¹ Líf byrceop oððe mæjre-ppeort hæmon. þolian heopa hāðeʒ oððe hræblice blinnon. *Y. Bx.*

² færte. ælc be hīʒ endebýrðneʒre eal *X. Y. add.*

³ʒʒ *Y. omit.*

⁴ hep *X. add.*

⁵ beð *X. Y.*

⁶ Líf hit bið mæjre-ppeort oððe munuc. færte .x. gear. þa .v. on hlāfe ʒ on þætere. ʒ þa .v. færte .iii. ðaʒaf on pucan on hlāfe ʒ on þætere. ʒ þa oðre bpuce hīʒ meteʒ. butan flæʒce ānum. Líf hit clepic oððe læpeðe man beo. færte .vi. gear. þa .iii. on hlāfe ʒ on þætere. ʒ þa oðre bpuce hīʒ meteʒ. butan flæʒce ānum. ʒ ʒeo mýnecenu færte heo .x. gear. eallʒpa hep bufan be þam mæjre-ppeorte appyten iʒʒʒ *Y. Bx.*

7. Si episcopus quis fornicationem commiserit, vel adulteraverit, XII. annos jejunet; et presbyter, et monachus X. annos; et diaconus VII.; et clericus VI. annos; et laicus V. annos, prout hic supra de homicidio scriptum est.

8. Si quis ordinatus homo, episcopus, vel presbyter, vel monachus, vel diaconus, conjugem suam habuisset, antequam ordinatus esset, et eam ex amore Dei dereliquerit, et ordinem susceperit, et tunc postea per fornicationem iterum se conjunxerint, jejunet unusquisque, secundum ordinem suum, prout supra de homicidio scriptum est.

9. Si quis fornicatus fuerit cum monacha, quæ Deo ipsi desponsata sit in sponsam, si sit episcopus, XII. annos jejunet, VII. in pane et aqua, et V. jejunet III. diebus per hebdomadam in pane et aqua, et reliquis fruatur cibo suo, excepta carne sola. Et quilibet jejunet secundum ordinem suum, prout hic supra de homicidio scriptum est. Et monacha X. annos jejunet, prout hic supra de presbyteris scriptum est.

10. Si homo quis cum monacha fornicari vellet, et illa consentire nollet, unum annum, pro illa prava cupidine, in pane et aqua jejunet.

11. Si quis cum alterius hominis legitima uxore fornicari vellet, et illa consentire nollet, pro prava sua cupidine, III. qua-

Si episcopus vel presbyter fornicati fuerint, perdant ordinem suum, vel continuo cessent.

jejunet, quisque secundum ordinem suum.

Si presbyter sit, vel monachus, X. annos jejunet, V. in pane et aqua, et V. III. diebus per hebdomadam in pane et aqua, et reliquis fruatur cibo suo, carne sola excepta. Si diaconus sit, VII. annos jejunet, III. in pane et aqua, et III. III. diebus per hebdomadam jejunet in pane et aqua, et reliquis fruatur cibo suo, carne sola excepta. Si clericus vel laicus homo sit, VI. annos jejunet, III. in pane et aqua, et reliquis fruatur cibo suo, carne sola excepta. Et monacha X. annos jejunet, prout hic supra de presbytero scriptum est.

tenu ¹on hlāfe ƿ on ƿætere. ān lencten' foran to middan-
rumena. ƿ oðer foran to hærfester emnihte. ƿ þriddo to
middan-ƿintere:.

xii. Līf hƿā ƿýlle ƿið ƿírman unrihtlice hāeman. ƿ heo
geƿarigan nelle. færte .xl. daga. ƿ .xl. nihta. on hlāfe ƿ on
ƿætere:.

xiii. Līf hƿýlc man ƿeārige oðerne æt hīƿ dehter. bēte ƿið
þa ƿrýnd. ƿ færte hýra ægðer .i. gear. ²ƿodnes-dagum ƿ
Friges-dagum. ³on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa oðre dagaƿ bƿucon
hýra metes. buton flærc. ƿ nīme hīƿ ƿýððan ³to riht-æpe.
ƿif þa ƿrýnd ƿýllað:.

xiv. ⁴Līf hƿýlcne man deoƿul to þam ƿrýþe underzān
hæbbe. þ he ƿið dumbe nýtenu hāeme. andette hīƿ ƿerfte ƿ
færte .xv. gear. þa .viii. on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa .vii.
færte ælce gear. .iii. lengtenu on hlāfe ƿ on ƿætere. ān
lengten ær Ēaƿton. ƿ oðer oðer Pentecosten. ƿ þriddo ær
middan-ƿintre. ƿ æfre færte ƿodnes-dagum ƿ Friges-dagum.
þa hƿile þe he lýbbe:.

xv. ⁵Līf hƿā on ƿepunan hæbbe þ he hine ƿýlfne beƿmíte
hīƿ āgeneƿ ƿille. færte .iii. gear. on ælcon þæra geara .iii.
lengtenu on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa oðre dagaƿ forðange ælce
dæge flærc. buton Sunnan-dæge ānum:.

xvi. ⁶Līf ænīƿ man oðerne mid ƿisceƿfærte forðð. færte
.vii. gear. .iii. on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa .iiii. .iii. dagaƿ on
ƿucan on hlāfe ƿ on ƿætere:.

xvii. Līf hƿā ðrīfe ƿtācan on ænīgne man. færte .iii. gear.
⁴.i. gear' on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa .ii. færte on ƿucan .iii.
dagaƿ on hlāfe ƿ on ƿætere. And ƿif ƿe man for þære
ƿtācunge deað bið. þonne færte he .vii. gear. eallƿra hit heƿ
buƿon aƿuten ƿƿ:.

xviii. ⁴Līf hƿā ƿíccige ýmbe ænīges mannes lufe. ƿ him on
æte ƿýlle. oððe on ðunce. oððe on ænīges cýnnes gealðor-

¹ O. omit. X. add.

³ on O. to X.Y. Bx.

² O. omit. X.Y. add.

⁴ O. omit. Y. Bx. add.

dragesimas in pane et aqua jejunet; unam quadragesimam ante mediam æstatem, et alteram ante æquinoctium autumnale, et tertiam ante Natale Domini.

12. Si quis cum muliere illicite fornicari voluerit, et illa consentire noluerit, XL. dies, et XL. noctes, in pane et aqua jejunet.

13. Si homo quis alterum filia sua spoliaverit, emendet erga amicos, et uterque eorum annum i. jejunet, diebus Mercurii et Veneris in pane et aqua, et reliquis diebus cibo suo fruantur, excepta carne; et ducat eam postea in uxorem legitimam, si amici voluerint.

14. Si diabolus hominem aliquem adeo perdiderit, ut cum mutis bestiis coeat, confiteatur confessario suo, et xv. annos jejunet, VIII. in pane et aqua, et VII. jejunet quoque anno III. quadragesimas in pane et aqua, unam quadragesimam ante Pascha, et alteram post Pentecosten, et tertiam ante Natale Domini; et diebus Mercurii et Veneris usque jejunet, quamdiu vivet.

15. Si quis consuetudinem habeat seipsum sua sponte polluere, III. annos jejunet; eorum annorum quoque III. quadragesimas in pane et aqua, et reliquis diebus quotidie a carne se abstineat, solo die Dominico excepto.

16. Si quis alterum veneficio perdiderit, VII. annos jejunet, III. in pane et aqua, et III. III. diebus per hebdomadam in pane et aqua.

17. Si quis acús in homine aliquo defixerit, III. annos jejunet, i. annum in pane et aqua, et II. jejunet III. diebus per hebdomadam in pane et aqua. Et si homo ex illa punctura mortuus sit, tunc VII. annos jejunet, prout hic supra scriptum est.

18. Si quis veneficiis utatur, alicujus amoris gratia, et ei in cibo [quid] dederit, vel in potu, vel per alicujus generis

a' *Th.* XVI. 7. 34.

c' *Ib.* XXVII. 9.

b' *Ib.* XXVIII. 3.

d' *Ib.* XXVII. 10.

cræftum. ꝥ hýra lufu forþon þe mære beðn geýle. 7if hit læpeðe man ðð. færte healƿ gear. ƿoðneƿ-ðagum 7 Frige-ðagum. on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa oðre ðaƷar bƿuce he hif meter butan flærce ānum. 7if hit bið cleƿic. færte .i. gear .ii. ðaƷar on pucan on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa oðre ðaƷar forƷange flærce. ¹7if he beo diacon. færte .iii. gear. tƿegen ðaƷar on pucan on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa oðre ðaƷar forƷange flærce. ²7if hit beo mæƿƿe-ƿneorƿ. færte .v. gear. ꝥ ān on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa .iiii. ælce Frige-ðæƷe on hlāfe 7 on ƿætere. 7 ælc þara oðra ðaƷa forƷange flærce:'''

xix. ^a7if hƿā hlýtaƷ oððe hƿatunga beƷā. oððe hif ƿæccan æt ænigum ƿýlle hæbbe. oððe æt ænigre oðre Ʒerceafte buton æt GodeƷ cýƿicean. færte he .iii. gear. ꝥ ān on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa .ii. ƿoðneƿ-ðagum 7 Frige-ðagum on hlāfe 7 on ƿætere. 7 þa oðre ðaƷar bƿuce hif meter. buton flærce ānum:'

xx. ^bƿifman beo þæƷ ýlcan ƿýrðe. 7if heo tīlað hife cīlðe mið ænigum ƿiccecræfte. oððe æt ƿēƷa Ʒelæton² þuƷh þa eoƿðan tīhð. ³eala ꝥ' ýƷ mýcel hæðenƷýpe:'''

xxi. ^c7if hƿýlc ƿif mið hife ðƿince hife beaƿn on hife Ʒýlfne forðð. hife āƷeneƷ ƿýllef. oððe mið ænigum þingum hit amýƿne. færte heo .vii. gear. þa .iii. on hlāfe 7 on ƿætere.⁴ 7 þa oðre bƿuce hif meter. buton flærce ānum:'

xxii. ^d7if hƿýlc læpeðe man oðerne ƿūnðige. Ʒebēte ƿið hine þa ⁵ƿūnðe. 7 beƷýte him þa lācnunƷe. 7 færte ān lenƷten foran to miððan-ƿintƿa⁶ on hlāfe 7 on ƿætere:'

xxiii. 7if hƿýlc cleƿic-man Ʒerūnðige. færte .ii. lenƷtenu. ān to-foran miððan-Ʒumera. 7 oðer foran to miððan-ƿintƿa. ā oðerne ðæƷ on hlāfe 7 on ƿætere:

xxiv. 7if hƿā GodeƷ cýƿicean bƿece for Ʒtāle. aƷýfe þa

¹ *O. omit. Y. Bx. add.*

² *Y. O. add. male.*

³ forþam hit *Y.* forþon ꝥ *Bx.*

⁴ 7 þa .iiii. gear þreo ðaƷar on pucan on hlāfe 7 on ƿætere. *Y. Bx. add.*

⁵ ƿunðlan *Y.* ƿunðlac *Bx.*

⁶ ā oðerne ðæƷ *Y. add.*

incantationes, ut eorum amor inde augeatur; si laicus hoc faciat, dimidium anni jejundet, diebus Mercurii et Veneris, in pane et aqua, et aliis diebus fruatur cibo suo, excepta carne sola. Si clericus sit, annum i. jejundet, ii. diebus per hebdomadam in pane et aqua, et aliis diebus abstineat se a carne. Si diaconus sit, iii. annos jejundet, duobus diebus per hebdomadam in pane et aqua, et aliis diebus a carne se abstineat. Si presbyter sit, v. annos jejundet, unum in pane et aqua, et iii. die quoque Veneris in pane et aqua, et aliorum dierum quoque a carne se abstineat.

19. Si quis sortilegia vel divinationes exerceat, vel vigiliis suas ad fontem aliquem, vel ad aliam quamcunque creaturam, præter ad Dei ecclesiam, habeat, iii. annos jejundet, unum in pane et aqua, et ii. diebus Mercurii et Veneris in pane et aqua, et aliis diebus fruatur cibo suo, excepta carne sola.

20. Mulier eodem sit digna, si infantem suum veneficio aliquo curet, vel ad compita viarum per terram traxerit; quia id magnus est paganismus.

21. Si mulier aliqua potu suo infantem suum in seipsa sponte sua perdiderit, vel quibuscunque rebus eum confecerit, vii. annos jejundet, iii. in pane et aqua, et aliis fruatur cibo suo, excepta carne sola.

22. Si quis laicus alium vulneraverit, compenset ei vulnus, et sanationem ei comparet, et unam quadragesimam ante Natale Christi, in pane et aqua jejundet.

23. Si quis clericum vulneraverit, ii. quadragesimas jejundet, unam ante mediam æstatem, et alteram ante Natale Christi, secundo semper die in pane et aqua.

24. Si quis Dei ecclesiam effregerit, furti causa, reddat

et iii. annos, tribus diebus per hebdomadam, in pane et aqua.

ŕtāle ȝ fæŕte .vii. ȝear. ȝpa hit hēŕ buŕan aŕŕuten ȝŕ be manȝlhte:.

xxv. ^aȚŕ hŕȝle man ŕtēle mete oððe clāðar. ȝ hine hunȝor oððe nāced þær-to ðŕiŕe. fæŕte .iii. pucan on hlāŕe ȝ on pætepe. ȝŕ he þonne þa ŕtāle aȝȝan mæȝe. ne neaðiȝe hine man to fæŕtene. ac ðo him man ŕorȝiŕnȝŕe ŕor Țoder luŕan:.

xxvi. ^bȚŕ hŕȝle cŕiŕten man hiȝ āȝen beaŕn. oððe hiȝ nehŕtan mæȝ. ȝið æniȝum ȝurðe ȝȝlle. næbbe he nānne ȝemānan mið cŕiŕtenum mannum. æŕ he hine alȝŕeð hæbbe of þam þeopðome. ȝŕ he þonne hine beȝȝtan ne mæȝe. ðæle ȝpa mȝcel ŕeoh ŕor hȝne ȝpa he æŕ mið him nām. ȝ alȝŕe oðerne of þeopðome. ȝ ȝŕeðȝe þone. ȝ fæŕte .vii. pucan on hlāŕe ȝ on pætepe. ȝ ȝŕ he þæȝ ȝeŕŕeðneȝ næbbe ꝥ he hine alȝŕan mæȝe. fæŕte þonne ¹.xxviii. pucena on hlāŕe ȝ on pætepe:.

xxvii. ^cȚŕ hŕā blōð ēte. oððe ²ŕȝȝŕŕiȝ ŕlæŕe. ȝ he hit ŕor neoðe ne ðo. fæŕte .xii. pucan ā oþerne ðæȝ on hlāŕe ȝ on pætepe³:.

xxviii. ^dȚŕ hŕȝle man mið aŕpan ðeor ofŕceoðe. ȝ hit þeah ætbeŕŕe. ȝ hit man þonne ȝmbe .iii. ⁴niht ðeað ŕinde. ȝ þær hūnð. oððe ȝulŕ. oððe ȝox. oððe bēŕa. onbeŕanȝen hæbbe. oððe æniȝ oðer ðeoŕcȝnn. ne anbīte hiȝ nān cŕiŕten man:.

xxix. ^eȚŕ ȝulŕ æniȝeȝ cȝnneȝ oŕŕ toŕlīte. ȝ hit ŕorþon ðeað beo. ne onbīte hiȝ nān cŕiŕten man. ȝŕ hit þonne hŕā ðo. fæŕte .iiii. pucan on hlāŕe ȝ on pætepe. ȝŕ hit alȝŕað. ȝ hit man ȝȝððan ofŕlȝhð. bŕuce hiȝ man ȝȝððan be leāŕe:.

¹.xxviii. *Y*.

² ^cŕeðe ŕeoŕpan ēte. fæŕte .xl. ðaȝa. ȝŕ hine hunȝor to-ðŕiŕð. þonne ne ðepeð hit him nā. *Y. Bx.*

³ ȝ ȝŕ he hit ŕor neoðe ðo. fæŕte .iii. ðaȝaŕ on hlāŕe ȝ on pætepe. *Y. Bx. add.*

⁴ ðaȝaŕ *Y*.

^a *Th.* xxiii. 18.

^c *Ib.* xxxi. 1. 30. *et Cap.* p. 84.

^b *Ib.* xlii. 3, 4, 5.

furtum, et vii. annos jejunet, prout supra de homicidio scriptum est.

25. Si homo quis furatus fuerit cibum vel vestimenta, et fames vel nuditas eum coegerit, iii. hebdomadas in pane et aqua jejunet; si autem furtum reddere possit, ne cogatur ad jejunium, sed detur ei remissio ex amore Dei.

26. Si homo quis Christianus infantem suum proprium, vel proximum suum cognatum pro aliquo pretio vendiderit, ne habeat consortium ullum cum Christianis hominibus, antequam eum e servitute redemerit; si autem eum invenire nequeat, tantam pecuniam eroget, quantam antea pro eo accepisset, et alium e servitute redimat, et hunc liberet, et vii. hebdomadas in pane et aqua jejunet; quod si id facultatum non habeat, ut eum redimere possit, tunc xxviii. hebdomadas in pane et aqua jejunet.

27. Si quis sanguinem, vel carnem morticinam ederit, et id ex necessitate non fecerit, xii. hebdomadas, secundo semper die, in pane et aqua jejunet.

28. Si homo quis sagitta percusserit feram, et ea tamen aufugerit, et post tertium diem mortua inventa fuerit, et ibi canis, vel lupus, vel vulpes, vel ursus, vel alia cujuslibet generis fera eam occupaverit, ne gustet eam homo quis Christianus.

29. Si lupus alicujus generis pecus laceraverit, et illud inde mortuum sit, ne gustet id homo quis Christianus; si autem quis id fecerit, iiii. hebdomadas in pane et aqua jejunet; si vivat, et postea occisum fuerit, tunc cum venia comedatur.

qui morticinam ederit, xl. dies jejunet; si fames eum coegerit, tunc nequaquam ei nocet.
et si ex necessitate fecerit, iii. dies in pane et aqua jejunet.

xxx. ^aГѣр ѡрѣде деор бѣѡ on nette арыргед. нѣр hit nānum men алыред то брucanne. ^cзѣр нѣр ѡрѣ брuce. фæрте .iiii. pucan ā oðerne ðæg on hlāfe Ƴ on pætere.:

xxxi. ^bГѣр ѡрѣ рѣнде ðeadne рѣре on рѣре-рѣле. Ƴ he нѣр брuce. фæрте .iiii. pucan. Роднер-ðagum Ƴ Фруде-ðagum. on hlāfe Ƴ on pætere. Ƴ þa oðre ðaƳar фортгā фæре. Ƴ зѣр man on eā ðeadne рѣре рѣнт. брuce нѣр man¹.:

xxxii. ^cГѣр ѡрѣде зехāðoð man on hūntað фāре. зѣр hit beo cleruc. фортгā .xii. monað фæре. diacon .ii. gear. мæрге-рнеорт .iii. ^cƳ бирceop .vii.:

xxxiii. ^dГѣр ѡрѣде бирceop. oððe æниг зехāðoð man. hine oфтнæðlice oфер-ðrunce. oððe he þæг зегрѣce. oððe нѣр hāðer þolize.:

xxxiv. ^eГѣр munuc форт oфер-ðruncennýгге ррѣре. фæрте .xxx. ðaƳa.:

xxxv. ^fГѣр мæрге-рнеорт oððe diacon форт oфер-ðruncennýгге ррѣре. фæрте .xl. ðaƳa.:

xxxvi. ^gГѣр læpeðe man рѣнт-зеглýред форт oфер-ðruncennýгге ррѣрð. фæрте .xl. ðaƳa.:

xxxvii. ^hðeðe þurh фācn oфerne oфер-ðrencð. фæрте .xl. ðaƳa.:

xxxviii. ⁱГѣр мýр on рæтан befealle. ðo нѣг man арēг. Ƴ ³гргенге мѣд hālѣг рæтере. Ƴ зѣр heo cрѣcu рѣг. þѣге man þone рæтан. зѣр heo þonne ðeað рѣг. зeote hit man ūт. Ƴ þреā þ̅ фæт. ¹Ерт hit cрýð on oðре ртōре. ⁴зѣр þæг meter

¹ be leāfe *Y. add.*

² Beoð зѣр hý man асрellað. cрelle hý man hpaðe. Ƴ éte man þ̅ hуниг þ̅ hý æр рорhton. *Y. Bx. add.*

³ артребе *Y.* артрегебе þone рæтан *Bx.*

⁴ зѣр ге рæта мýcel рý. þ̅ heo on-aðrunce. рý þ̅ фæт зecлæнгоð. Ƴ ðo hālѣг рæтер m̅. рý hit рѣгед зѣр neob-феарф рý. *Y.*

^a *Th.* xxxi. 10.

^c *Ib.* xxxii. 4.

^e *Ib.* xxvi. 3.

^b *Ib.* xxxi. 15.

^d *Ib.* xxvi. 2.

^f *Ib.* xxvi. 9. n. 1.

30. Si fera aliqua in rete strangulata sit, nulli est homini permissum eam edere; si quis eam ederit, *iiii.* hebdomadas, secundo semper die, in pane et aqua jejundet.

31. Si quis piscem mortuum in piscina invenerit, et eum ederit, *iiii.* hebdomadas, diebus Mercurii et Veneris, in pane et aqua jejundet, et aliis diebus a carne se absteineat; at si in flumine piscis mortuus inventus sit, edatur.

32. Si ordinatus quis homo ad venationem prodeat, si sit clericus, *xii.* menses a carne se absteineat; diaconus *ii.* annos; presbyter *iii.*; et episcopus *vii.*

33. Si episcopus quis, vel quilibet ordinatus homo ex consuetudine se inebriet, vel ab hoc desistat, vel ordinem suum perdat.

34. Si monachus ex ebrietate evomuerit, *xxx.* dies jejundet.

35. Si presbyter vel diaconus ex ebrietate evomuerit, *xl.* dies jejundet.

36. Si laicus homo orthodoxus ex ebrietate evomuerit, *xl.* dies jejundet.

37. Qui per fraudem alium inebriaverit, *xl.* dies jejundet.

38. Si mus in liquorem ceciderit, tollatur inde, et [liquor] aspergatur aqua benedicta; et si vivus sit, sumatur liquor; si autem mortuus sit, effundatur, et vas lavetur. Iterum dicitur in alio loco, si multum cibi una sit, aspergatur

Apes, si aliquem occiderint, statim occidantur, et mel quod antea fecerint edatur.

si liquor multus sit, in quo mersus fuerit, mundetur vas, et aquam benedictam infunde: si necesse sit, sumatur.

mýcel riȝ ætȝædere. ƿƿrēde man hit mīð hālīȝ ƿætere. ⁊ ƿiȝe. ȝif hit þearf riȝ. ⁊ þ þonne for neað-þearfe:¹

xxxix. ¹a On þære ƿiſtan cneorýrre ȝeleofe men hiȝ mōton ȝeramniȝan. ⁊ on þære feorðan. ȝif hiȝ ȝemette ƿīn. ne ȝceāde hī man.² æt þam þriððan cneore ²ȝceāde hī man:³

xl. ⁴ƿif on hipe monað-ādle cýrcean ne ȝece. ne to huple ne ȝā. naðer ne nunne ne læpeðe ƿif. ⁊ ȝif hiȝ hýt dōn. færte .xx. ðaȝa:⁵

xli. ⁶Seðe ⁴aƿiht ƿiȝe þær ðe hūnð oððe mūr oððe ƿeple aƿiðhiȝe. oððe of-ēte. ⁊ he hit ƿite. riȝe .c. ȝealma. ȝif he hit nýte. riȝe .l. ȝealma:⁷

xlil. ⁸ȝif hƿā on hiȝ ȝýmelearte huȝl forleōȝe. færte ⁵.iii. lengtenu.⁹ ælce Friȝe-ðæȝe. on hlāfe ⁊ on ƿætere. ⁊ þa oðre ðaȝa ƿruce hiȝ meteȝ. butan flæſce⁶:.

xlili. ⁹ȝif ȝeo onȝæȝednýȝ on eorðan fealle for ȝýmelearte. riȝe .l. ȝealma:¹⁰

xliv. ¹Seðe forȝýmelearte ȝehālȝoð huȝl on þam þ hit to lange liȝe. þ him riȝ unȝýfernýȝ on. oððe hit næbbe hiȝ hip. færte .xl. ²ðaȝa:¹¹

¹¹ Mīð Erecum man mōt ƿiſian æt þam þriððan cneo æfter þære ealban æ-bebōðe. ⁊ nā nu ær æt þam .v. æfter Romane dōme. ac ȝra-þeah ȝif ȝe ȝerriȝe ƿurðeð ȝeƿorht æt þam þriððan cneo ær man þa riðbe ƿite. þonne ne mōt hine man nā ƿrecan. ac hý ȝceolon butu beōn on þe māran forhæfedneſſe. ⁊ on māran ðædbōte þonne oðre men. ac ȝif heo ær þam þriððan cneore hý ȝeramniað. þonne iȝ þ to ƿrecanne. ²ȝ nu þ nānum men alýfeð. þe bið oðrum æt þam þriððan cneo. oððe nēr. þ he nīme þ ƿif. þ ȝe oðer ær hæfde:¹²

Y. Bx.

²ȝ riȝ hi ȝeſceāden Y. Bx.

³Seðe ȝille oðrum þone ƿætan þe mūr oððe ƿeple bið on-aſpuncen. ȝif hit folceȝ man ȝý. færte .iii. ðaȝa. ȝif hit mýnȝter man ȝý .ccc. ȝealma riȝe. Seðe hit ær nýte ⁊ eft ƿite. riȝe ȝealtepe. X. Y. Bx.

⁴ænȝ ȝiȝ Y.

⁵æn ȝear oððe .iii. æ-ƿærteno X. Y.

⁶ānum X. Y. Bx. add.

⁷nihta X.

² Th. XIX. 24. n. 1.

⁴ Ib. xxxi. 22.

⁵ Ib. xvii. 8.

⁶ Ib. xxxix. 1.

aqua benedicta, et sumatur, si necesse sit; at id quidem ex necessitate.

39. In quinto propinquitatis gradu hominibus caris se conjugere licet, et in quarto si inventi fuerint, non separentur; in tertio gradu separentur.

40. Mulier in morbo suo menstruali in ecclesiam non intret, neque eucharistiam accipiat, nec monialis nec laica mulier; et si fecerit, xx. dies jejUNET.

41. Qui aliquid de eo ederit, quod canis, vel mus, vel mustela inquinaverit, vel de quo ederit, et scit, c. psalmos cantet; si nesciat, l. psalmos cantet.

42. Si quis ex incuria sua eucharistiam perdiderit, iiii. quadragesimas jejUNET, quoque die Veneris in pane et aqua, et reliquis diebus fruatur cibo suo, carne excepta.

43. Si sacrificium ex incuria in terram ceciderit, l. psalmos cantet.

44. Si quis neglexerit consecratam eucharistiam, ita ut nimis diu servata sordes in ea sit, vel colorem suum non habeat, xl. dies jejUNET.

Apud Græcos licet viro in tertio gradu uxorem ducere, secundum veteris legis sanctionem; at hodie non in propiori quinto, secundum sententiam Romanorum; attamen si conjugium factum fuerit in tertio gradu, antequam consanguinitas cognita erat, tunc non licet illud dirimere; sed debent ambo majorem continentiam et majorem pœnitentiam excercere quam alii homines: si vero in propiori quam tertio gradu se conjunxerint, tunc dirimantur. Nec homini cuiquam est permissum, qui alteri in tertio gradu stat, vel propius, mulierem quam alter habuerat in matrimonium ducere.

Qui alii dederit liquorem in quo mus vel mustela demersa fuerit, si laicus est, iiii. dies jejUNET; si monasticus est, ccc. psalmos cantet. Qui antea nesciebat, et postea scit, psalterium cantet.

annum unum, vel iiii. legitima jejunia.

ε' Ib. xxxix. 2.

ι' Ib. xxxix. 5.

ς' Ib. xx. 19.

XLV. ^a ƿif man huſl aſſipe for ƿruncennýſſe. oððe for
oſſen-ſýlle. færte .xl. ¹ðaſa:./

XLVI. ^b ƿif he for untſumnýſſe hiſ huſl aſſipe. færte .vii.
²ðaſaſ./ oððe .ii. ſalteraſ ſinge:.

XLVII. ^b ƿif húnð þone ſſipeðan ſſete.³ færte he án hunð
ðaſa. ƿif he hit nýſſe. færte .xl. ðaſa:./

XLVIII. ^b ƿif man huſl pýſſe on ſýſ. oððe on ſſeam.
þonne hit ⁴molſnað to þicgenne. ſinge he .c. ſealma:./

XLIX. ^c ƿelc huſl þe bið unſýſſe oððe on ýlde. forþærne
man hit:./

L. ^d ƿif mýſ éte huſl. for ƿýmeleaſte þær⁵ þe hit healðan
ſceolde. færte .xl. ⁶ðaſa:./

LI. ^e Seðe huſleſ ænigne ðæl⁷ forleðſe. færte .xx.
⁸ðaſa:./

LII. ^f Seðe on ⁹ſolceſ ƿeritnýſſe⁹ hiſ enýſſman forleðſe. ƿ
hine eſt ne ſinde. færte .iii. ¹⁰lenſten. oððe .i. ƿear¹¹:./

LIII. ^g Seðe hiſ calic aſeðte ¹²amanſ hiſ mæſſan¹³. færte
.xxx. ¹⁴ðaſa:./

¹ nihta X.

² niht X.

³ þe man æfter þon ſſipe X. add.

⁴ man ſýlleð X.

⁵ manneſ X. Y. add.

⁶ niht X.

⁷ in cýſcan X. add.

⁸ nihta X.

⁹ ſolce X. Y. Bz.

¹⁰ æ-færten X.

¹¹ ^b ƿif man forleðſe ƿehálſobne mete hſýlcne hſugu ðæl. oððe
ƿehálſobne hláſ nýſſe. oððe ƿehálſob ſealt. oððe ſecelſ. oððe oſiht
þýſſeſ ƿelceſ. færte .vii. niht. [ðaſaſ Y.] ƿ ƿif hit māpe ſý ƿ
hálſſe. færte he ſſýðor. ¹ Seðe mýſten éte ſſa he nýſſe. færte .xl.
nihta [ðaſa Y.] oððe .xxx. ² Seðe nýðe ƿenumenne mete þicſe. ƿ
he ne þicſe. [ƿif he hál ſý ƿ ſſpanſ Y.] færte .xl. nihta. ³ ƿif he hit
ſeðome ðo. færte .iii. æ-færtenu. oððe eall ƿear. ⁴ Seðe éte hiſ lichā-
man hſeoſel. oððe pýſmaſ. oððe mýſcan ƿruncne. oððe hiſ ſceapn.
ƿif hit cild ſý oððe eniht. ſſinge hine man. ƿif hit ƿereaxen man ſý.
færte .i. ƿear. oððe .iii. æ-færtenu. ƿ æſhſæðer ƿā þýſeoſe unðer-
hanð. X. Y. add.

¹² onſemanz Y.

¹³ þonne he hæbbe mæſſan ƿerunſen X. add.

¹⁴ nihta X.

^a Th. xxxix. 18. et Cap. p. 75.

^b Ib. xxxix. 19. et Cap. p. 75.

^c Ib. xxxix. 3. et Cap. p. 75.

^d Th. xxxix. 13.

^e Th. xxxix. 4.

45. Si quis, ex ebrietate, vel ex satietate, eucharistiam evomuerit, XL. dies jejundet.

46. Si ex infirmitate eucharistiam suam evomuerit, VII. dies jejundet, vel II. psalteria cantet.

47. Si canis vomitum illum devoraverit, [homo] c. dies jejundet; si nesciret, XL. dies jejundet.

48. Si quis eucharistiam in ignem projecerit, vel in flumen, cum præ mucore percipi non potest, c. psalmos cantet.

49. Omne sacrificium quod sordidum est, vel vetustate corruptum, comburatur.

50. Si mus eucharistiam ederit, ex incuria ejus qui illam conservare deberet, XL. dies jejundet.

51. Qui eucharistiæ partem aliquam perdiderit, XX. dies jejundet.

52. Qui, cum conscientia populi, chrisma suum perdiderit, et illud non recuperaverit, III. quadragesimas, vel annum I. jejundet.

53. Qui effuderit calicem suum inter missam suam, XXX. dies jejundet.

Si quis perdiderit cibi consecrati aliquantulum, vel panem benedictum novum, vel sal benedictum, vel thus, vel aliquid hujus simile, VII. dies jejundet; et si majus sit et sanctius, austerius jejundet. Qui carnem morticinam comederit, et nesciverit, XL. dies jejundet, vel XXX. Qui cibum furatum comederit, et nesciverit [si sanus et fortis sit] XL. dies jejundet; si sæpe fecerit, III. legitima jejunia jejundet, vel integrum annum. Qui corporis sui scabiem, vel vermes edit, vel stercus suum, vel urinam bibit, si infans sit vel puer, vapulet; si homo adultus sit, I. annum jejundet, vel III. legitima jejunia, et uterque arbitrio episcopi se dedat.

cum missam cantaverit.

ff' *Ib.* XL. 1.

h' *Ib.* XL. 2.

k' *Ib.* XXIII. 9.

g' *Ib.* XXXIX. 11.

i' *Ib.* XXXI. 1.

j' *Ib.* XXXI. 32.

LIV. ^aSeðe éte ærþam ðe he to hufre gā. ⁊ æfter þam þ̅ hufre þicege. færte .vii. ¹ðagar:⁹

LV. ^bÞer ⁊ þ̅ þa ðe him geþeodde þær on hāmede. gif þær pyle oðer Froder þeor beðn. ⁊ oðer nele. oððe h̅ra oþer b̅ð untrum oþer hāl. ƿpa-þeah be h̅ra beƿra geþaſunge hiƿ ðælon hiƿ. gif hiƿ p̅llon.⁹ ⁊ þ̅ beo be biſceoper geſitn̅ſſe:.

LVI. ^cSe Froder þeor þe on ƿlāpe berm̅yten b̅ð. aſiſe ⁊ ƿinge .vii. ƿealmar. ⁊ biſe hiſ cneopu to eorðan æt ælceſ ƿerſer ende. ⁊ færte þær on morſen on hlāpe ⁊ on ƿætere. oððe ƿinge .xxx. þæra ƿealma þe him bet̅te þincgon. ⁊ æt ælceſ ƿerſer ende biſe hiſ cneopu to eorðan:⁹

LVII. ^dLiſ ƿp̅n oððe henna oððe æniſer c̅nner ŷp̅re éte of manneſ lichāman. oððe hiſ blōð ðr̅nce. ƿleā man þ̅ ŷp̅re. ⁊ p̅lle þam h̅ndum:⁹

LVIII. ^eLiſ h̅pā bæpne oðer h̅p. færte .iii. geara ā oðerne ðæg on hlāpe ⁊ on ƿætere.⁹ ⁊ þa oðre ðagar færte to nōner. ⁊ ƿorðā ƿlærc:.

LIX. ^fLiſ æniſer c̅nner ŷp̅re ƿealle on ƿæter-p̅t. ⁊ hit man þær on ðeað ƿinde. ƿeorp̅ge man þone p̅t clāne. ⁊ ²ƿc̅ðe þær-on halig ƿæter. ⁊ gif h̅pā hiſ onb̅p̅ge ær ƿe p̅t gehālƿoð ƿiƿ. færte āne ƿucan on hlāpe ⁊ on ƿætere. gif he hit n̅ſte. færte āne ðæg on hlāpe ⁊ on ƿætere:⁹

LX. ^gLiſ h̅pā ƿor hiſ untrumn̅ſſe oððe ƿor hiſ hn̅ſc-n̅ſſe. þ̅ færten ⁊ þa ƿc̅ðn̅ſſe aberan ne mæg ðe hiſ ƿc̅p̅t him t̅c̅ð. him ŷp̅ al̅ſed þ̅ he mōt hiſ færten al̅ſan mið ƿoðcundn̅ſſe. ⁊ mið hiſ ƿorðæhton. þ̅ iſ þonne. gif he b̅ð

¹ niht X.

² ƿp̅penze Y.

³ Liſ man p̅lle hiſ ðæg-færten al̅ſan mið ælmaſſan. geſp̅lle t̅pam mannum oððe þ̅p̅m ðægſp̅enðo. oððe ƿætere aſinge. gif hit ƿumop ƿ̅. gif hit hæp̅t ƿ̅ oððe lencten. ƿinge .c. ƿealma. gif hit ƿinter ƿ̅ .L. Liſ þu p̅lle al̅ſan gearer færten. geſp̅ge man. oððe p̅lle .xxx. ƿeallunga. oððe .xxx. ƿætera ƿealma aſinge. X. Y.

^a Th. xxxix. 12.

^c Ib. xxviii. 25.

^b Ib. xix. 20.

^d Ib. xxxi. 20.

54. Qui comederit antequam ad eucharistiam eat, et postea eucharistiam sumserit, vii. dies jejundet.

55. Vir et mulier, in matrimonio conjuncti, si alter eorum Dei servus esse velit, et alter nolit, vel alter eorum infirmus sit, alter sanus, cum mutuo eorum consensu tamen, si velint, separentur; at id sit cum cognitione episcopi.

56. Dei servus, qui in somno pollutus est, surgat, et cantet vii. psalmos, et flectat genua sua ad terram in cujusque versiculi fine, et crastino die in pane et aqua jejundet, vel xxx. eorum psalmorum cantet, qui optimi ei videantur, et in cujusque versiculi fine genua sua ad terram flectat.

57. Si porcus, vel gallina, vel cujuscunque generis animal de corpore hominis ederit, vel sanguinem ejus biberit, occidatur animal, et detur canibus.

58. Si quis alterius domum incenderit, iii. annos jejundet, secundo semper die in pane et aqua, et reliquis diebus ad nonam jejundet, et a carne se absteineat.

59. Si cujuscunque generis animal in puteum ceciderit, et ibi mortuum inventum fuerit, purgetur puteus, et spargatur in eum aqua benedicta. Et si quis aquam gustaverit, antequam puteus expiatus sit, hebdomadam unam jejundet in pane et aqua; si nesciret, unum diem in pane et aqua jejundet.

60. Si quis præ infirmitate sua, vel mollitie, jejunium vel austeritatem perferre nequeat, quam confessarius ejus ei præscripserit, ei permissum erit jejunium suum redimere pietate et mundanis suis possessionibus; id est ergo, si dives sit, pro

Si aliquis jejunium suum eleemosynis redimere velit, duobus vel tribus hominibus det cibum unius diei, vel psalterium cantet, si æstate sit; si autumno vel vere sit, c. psalmos cantet; si hieme sit, l. Si jejunium unius anni redimere velis, hominem libera, vel xxx. solidos da, vel xxx. psalteria psalmorum canta.

cf Ib. xxiii. 16.

cf Th. Cap. pp. 67, 68, 69.

cf Ib. xxxi. 6.

pelg. rýlle for .xii. monða færtene .xxx. folioðor. þ þr on
 úre geþeode .xxx. rcillinga. gíf hine to rpa mýcelum ne
 onháðige. þonne rýlle he .xx. rcillinga. gíf hine þonne to rpa
 mýcelum ne onháðige. rýlle .x. rcillingar. gíf hit þonne
 þearfígende mann beo þ him to .x. ne onháðige. rýlle .iii.
 rcýllingar. forþon re peleza mæg eaðor rýllan .xxx. rcillinga
 þonne re ræbla .iii. Se riht rcýlling býð á be .xii. penegum.
 Ðra geráðe ælmýrran man rceal on þreo ríran dælan. án ýr
 þ híg man úppan Godey reorð legce. oðer þ man geþicge
 man of þeorðome. 7 hine rýððan gerfeorge. þrýðde þ híg
 man Godey þearfum dæle.

LXI. ^aÁn dægex færtan man mæg mid ánum peníge alýran.
 oððe mid tream hund realmum. 7 on oþre ríran ringe Gíreþere
 mei Deur .xii. riðon. 7 .xii. Pateri nofter. 7 æt ælcer ferþer
 ende hine on eorðan arþeccc. æt-foran Godey reorðe. Ánd
 gíf re man realm-rang ne cunne. þonne ringe he for áner
 dægex færtan .L. Pateri nofter. 7 rpa of hine on eorðan
 arþeccc. Ánd .vii. rintpa færtan man mæg on .xii.
 monðum alýran. gíf he ælce dæg aringcð galtere. 7 oðerne on
 riht. 7 án riſtið on æfen.

LXII. ^aQuid áne mærran man mæg alýran ¹.vii. daga
 færtan. 7 mid .x. man mæg alýran .iiii. monða færtan. 7
 mid .xx. mærran man mæg alýran ².vii. monða færtan. 7
 mid .xxx. mærran man mæg alýran .xii. monða færtan. gíf
 he rýle mid roðre Godey lupe him rýlfum þingian.

LXIII. On hálzum gerputum ýr geræðð. þ re Ælmihtiga
 God þurh .xii. þing rýleð mannum forgyfennýrre heora
 rýnna. Seo ærýrte rýnna forgyfennýr ýr þurh fulrihter
 bæð. Seo æftere forgyfennýr ýr þurh Godey lupe 7 manna.
 þ gehrþa lúrige God of eallre ³heortan. 7 þonne híg nehrtan.
 þ ýr ælc cýrten man. rpa hine rýlfne. Seo þrýðde forgy-
 fennýr ýr þurh ælmýrran rýlene. forþon hit ýr arputen. þ
 eallra man mid rætere fýr adrærceð. rpa adlgað reo ælmýrre
 þær manner rýnna. Seo reorðe forgyfennýr ýr þurh realm-
 rang 7 teára azótennýrre. þ gehrþa for híg rýnnum hreorþige
 7 rére. rpa gehrþa deð for híg fpeonðer forð-riðe. Seo riſte

¹.xii. X. .iii. Bx.

².viii. X. Bx.

³ híg heortan meazolnerre Y. Bx.

xii. mensium jejunio, det xxx. solidos, id est, in sermone nostro, xxx. scillinga; si tantum facultatis ei non suppetat, tunc xx. solidos det; si autem tantum facultatis ei non suppetat, x. solidos det; si denique indigens homo sit, ut x. [dandi] facultatem non habeat, iii. solidos det; quia dives potest facilius xxx. solidos dare quam pauper iii. Legitimus solidus semper est xii. denariorum. Hujusmodi eleemosynæ tribus modis erogandæ sunt: unus est, ut super Dei altare deponantur; alter, ut homo ex servitute redimatur, et deinde liberetur; tertius, ut Dei egenis distribuantur.

61. Unius diei jejunium uno denario quis redimere potest, vel ducentis psalmis; et alio modo, cantet 'Miserere mei Deus' duodecies, et xii. 'Pater noster,' et in cujusque versiculi fine, in terram se prosternat ante Dei altare: et si homo psalmos cantare nesciat, tunc pro unius diei jejunio l. 'Pater noster' cantet, et toties se in terram prosternat. Et vii. annorum jejunium, in xii. mensibus quis redimere potest, si quotidie psalterium cantet, et alterum nocte, et unum quinquaginta vesperi.

62. Una missa vii. dierum jejunium quis redimere potest; et x. [missis] iiii. mensium jejunium quis redimere potest, et xx. missis vii. mensium jejunium quis redimere potest, et xxx. missis xii. mensium jejunium quis redimere potest; si cum vero Dei amore pro seipso supplicare velit.

63. In Sacris Scripturis legendum est, quod Omnipotens Deus per xii. res hominibus dat remissionem peccatorum eorum. Prima remissio peccatorum est, per baptismi lavacrum. Secunda remissio est, per Dei et hominum amorem, ut unusquisque Deum diligat ex toto corde, et deinde proximum suum, id est, quemlibet hominem Christianum, ut seipsum. Tertia remissio est, per erogationem eleemosynæ; quoniam scriptum est, quod sicut aqua ignis extinguitur, ita eleemosyna delet peccata hominis. Quarta remissio est, per cantum psalmorum, et effusionem lacrymarum, ut quisque pro peccatis suis poeniteat et flet, prout quisque facit propter amici sui obitum. Quinta

forȝýfennýr ýr þurh rýnna andetnýrre. ꝥ zehpā hīr rýnna andette¹ hīr reurte. ⁊ him hīr diȝolnýrre onppeo. ⁊ rýððan bēte rpa he him tæce. Seo rixte forȝýfennýr ýr. ꝥ zehpā for Ġoder lufon ⁊ for hīr raple þearfe rinne rið hīr lichāman unriht lurtar. ⁊ hine rýlfne rpa zepýlde mid færtenene ⁊ mid oðrum mægene. ꝥ re innra man. ꝥ ir reo rapl. beo for Ġode zehealden. Seo reorfeðe forȝýfennýr ýr. ꝥ zehpā hīr æhta. ⁊ hīr bearn. ⁊ hīr eapð forlæte for Ġoder lufon. ⁊ on ælþeodignýrre fāre. ⁊ þær hýr līf zēendige. Seo eahtoðe forȝýfennýr ýr. ꝥ re man of þīrre līfe fāre to rīte. ⁊ hīr frýmð þonne þe on þīrre līfe beoð hine mazon alȝran. ⁊ him forȝýfennýrre æt Ġode zecarunigan mid ȝodecundum þeopðome. ⁊ mid hýra forlð-æhton. Seo nīȝoðe forȝýfennýr ýr milð-heortnýr ⁊ ȝoð zeleafa. Seo teoðe forȝýfennýr ýr. ꝥ man oðerne zehpýrre fram hīr rýnnum to Ġoder rýllan. Seo endlýfte forȝýfennýr ýr ꝥ zehpā for Ġoder lufon forȝýfe þær manner ȝýltar ðe rið hine aȝýlc. forþon re lðælenð cpað on hīr ȝoðrpelle. Forȝýrað ⁊ eop býð forȝýfen. Seo tpeľfte forȝýfennýr ýr martirhād. rpa þam rceāðan pearð æt Drihtnes þrōrunge. þa re lðælenð him to-cpað. Soð ir ꝥ ic þe recȝe. nu to-ðæȝ þu býrt mid me on mīnef fæðer riće:

lxiv. Ðir rýndon þa ȝodecundan bebōdu þe re rcýlon healðan. Ðæt ýr æreft. reo roðe lufu Ġoder ⁊ manna. ⁊ clænnýrre. ⁊ færten. ⁊ roðfærtnýrre. ⁊ beoñ eaðmōðe. ⁊ ȝemetfærte. ⁊ fremrume. ⁊ zepýlðige. ⁊ manþpære. ⁊ cumliðe. ⁊ ælmýrfulle. ⁊ hālīȝ-pæccan. ⁊ beoñ milðheorte. ⁊ zepýbrume. And þar þinȝ re rcýlon forȝān. ꝥ ýr ofepihýð. ⁊ ȝýtrunge. ⁊ æfeft. ⁊ idelne ȝýlp. ⁊ rēala. ⁊ reārlac. ⁊ unriht-hæmed. ⁊ ofepðruncennýr. ⁊ mōrðor. ⁊ mæne āþar. ⁊ leaŕunga. ⁊ rýrignýrre. ⁊ zecýð:

lxv. Ðeof tīð cýmð ýmbe tpeľ-monað. ꝥ ælc man rceal hīr reurft zerrpēcan. ⁊ be hīr reurfter leāran on hīr færten rōn. ⁊ Ġode ⁊ hīr reurfte hīr ȝýltar andettan. þa ðe he zeporhte. oððe on man-rihte. oððe on morðne. oððe on unriht-hæmede. oððe on ænīȝum þara þinȝa þe man rið Ġoð aȝýltan mæȝ. Ðonne haŕa þu rihtne zeleafan to Ġode. ⁊ to þýrre ȝoðan tīðe. ⁊ ȝeorne beo bētenðe þær þu rīte ꝥ þu zeporht hæbbe.

¹ mid inþearblice heortan *Y. Bx. add.*

remissio est, per confessionem peccatorum, ut quisque peccata sua confiteatur confessario suo, et ei secreta sua revelet, et deinde emendet prout ille ei præscripserit. Sexta remissio est, ut quisque ex amore Dei, et pro animæ suæ necessitate, cum corporis sui pravis cupiditatibus certet, et seipsum jejuniis et alio conamine subjuget, ut interior homo, id est anima, in conspectu Dei servatus sit. Septima remissio est, ut quisque possessiones suas, et liberos suos, et patriam suam, ex amore Dei relinquat, et peregre proficiscatur, et ibi vitam suam claudat. Octava remissio est, ut homo ex hac vita ad supplicium discedat, et deinde amici ejus, qui in vivis sunt, eum redimere, et remissionem ei servitio divino, et possessionibus mundanis suis, apud Deum consequi possint. Nona remissio est misericordia, et bona fides. Decima remissio est, ut quis alterum a peccatis suis ad Dei voluntatem convertat. Undecima remissio est, ut quisque, ex amore Dei, illius hominis delicta remittat, qui in eum deliquerit, quoniam Salvator in Evangelio suo dixit: 'Remittite, et remittetur vobis.' Duodecima remissio est, martyrium, prout latroni evenit, ad passionem Domini, cum Salvator ei dixit: 'Verum est, quod tibi dico, nunc hodie mecum eris in regno patris mei.'

64. Hæc sunt divina præcepta, quæ nobis observanda sunt: Id primum est, verus Dei et hominum amor; et castitas, et jejunium, et veritas, et ut humiles simus, et moderati, et benigni, et patientes, et mansueti, et hospitales, et eleemosynis largi, et sanctarum vigiliarum studiosi, et ut misericordes simus, et pacifici. Et ab his debemus nos abstinere; id est, a superbia, et avaritia, et invidia, et vana gloria, et furto, et rapina, et adulterio, et ebrietate, et cæde, et perjuriis, et mendaciis, et maledictis, et jurgiis.

65. Tempus venit, post annum, ut quilibet homo confessarium suum alloqui debeat, et, cum confessarii sui venia, jejunium suum ordiri, et Deo et confessario suo delicta sua, quæ perpetraverit, confiteri, sive per homicidium, sive per cædem, sive per fornicationem, vel per aliquas earum rerum, quibus adversus Deum delinquere possumus. Habeas igitur fidem orthodoxam in Deum, et in hoc bonum tempus, et diligenter id emendes,

mið þínum færtene. ⁊ mið þínre ælmyrðan. ⁊ mið þínum
 gebæðum þe ðu betrt cunne. ⁊ ælce Sunnan-ðæg to cýncan
 cum. ⁊ þær georne for þe rýlne gebide ⁊ for eall gefulloð
 folc. ⁊ for þínne rcrft. þonne býrt þu on úre eallra
 gebæðrædene. Wín leof. ic þe lære ꝥ þu þence hū þu hider
 on worlde acenned pære. oððe þurh hræt. oððe on hron þu
 ðar lænan worlde * * * . ⁊ hū þín lichāma ⁊ þín rapl hi
 gebælan rcýlon. ⁊ rýððan on hrýlcepe anbīð-rtore þín rapl
 bīðan mōte dōmeꝝ dægꝝ. ⁊ eac þa tīð þonne þín rapl ⁊ þín
 lichāma gegaderode beōn rcýlon. ⁊ eft to Godeꝝ dōme zelædd.
 ⁊ þonne þu rcealt. ⁊ ælc man for hīꝝ āgenum gepýrhtum.
 rihc agýldan ⁊ onfōn æt þam dōme. ⁊ rýððan mið raple ⁊ mið
 lichāman onfōn rpa ēcum lífe rpa ēcum deaðe. rpa þu ær
 geporhtet. rpa ēcum lífe rpa ungeendodon ríte:.

LXVI. Donne þu on morzen æreꝝ arýre. rēna þe rpyðe
 georne ⁊ Gode bebeod. þonne þu ðe neran rýlle dō ꝥ ylce.
 þinga þe rið Godes þurh þínra rýnna andetnýrre ⁊ bōte. ꝥ Godes
 þurh ꝥ þe on worlde þíne rýnna forgyꝝe. ⁊ æfter worlde ēce
 neret ⁊ hīꝝ mildheortnýrre. Uton mín leof gefencan hrýlce
 úre ýldran ær pæron. ⁊ hrýlce we rýnd nū. oððe hrýlce þa
 rýnd nū to rceapigenne þa ðe for hund rintum mið eorþan
 moldan beppōgene pæron. rpylce þonne we beoð. rona rpa úr
 reo rapl of þam lichāman rlyꝝð. Uton þonne mín leof. þa
 hrīle ðe úr Godes unne. beorgan úr rið rýnna. ⁊ rið þa únfeāꝝ
 þe úr deorful læreð. Ælc grāmfærnyꝝ cýmð of deorle. ⁊ ælc
 gefht. ⁊ ælc ungelīmp. þonne uton riðrtandan him ⁊ hīegian
 úre mōð. ⁊ biððan úr Godeꝝ miltre ⁊ hīꝝ fultumeꝝ. ꝥ we
 mazon hīꝝ bebōðu healðan. Uton rēcan úre cýncean Sunnan-
 dagum. ⁊ mæyre-dagum. ⁊ betreoh þam tīðum rýmble. rpa
 bētepe rpa oftor. ⁊ beorgan úr rið æfeꝝ. ⁊ rið ýrre. ⁊ rið
 unnýtte worlde. ⁊ rið ofer-ðruncennýrre. ⁊ rið tælnýrre. ⁊
 rið trý-rpræcnýrre. ⁊ rið leāre gepitnýrre. ⁊ rið morþor. ⁊
 rið mæne āðar. ⁊ rið oftræðlic hæmed. ⁊ rið ælce unclæn-
 nýrre úrer lichāman. And uton gefencan hū berceapigende
 we rcýlon beōn úre raple ⁊ úrer lichāman. þa hrīle þe úr Godes
 unne ꝥ we her beon. ꝥ we huru æfter þýrre worlde nēre
 habbon mið Godeꝝ mildre:.

LXVII. Wín Drihten ic þe biðde. þu ðe cræde on þínum
 godspelle to eallum rihtgelýfedum mannum. Petite et dabitur

quod te perpetravisse scis, jejunio tuo, et eleemosyna tua, et precibus tuis, quas optime noris; et quoque die Dominico ad ecclesiam venias, et ibi diligenter pro teipso ores, et pro omni populo baptizato, et pro confessario tuo; tunc eris in nostris omnium precibus. Dilecte mi, ego te hortor, ut cogites quomodo hic in hoc mundo progenitus fueris, vel per quod, vel in quo hunc transitorium mundum * * *, et quomodo corpus tuum, et anima tua separanda sint; et deinde in quo commorationis loco animæ tuæ expectare liceat diem judicii, et etiam tempus, cum anima tua et corpus tuum conjungentur, et ad Dei judicium reducentur; et tunc tu (et unusquisque homo, pro propriis suis actibus) quod justum est solves et accipies, in judicio illo; et postea, cum anima et corpore, accipies sive vitam æternam, sive mortem æternam, prout antea fecisti; sive vitam æternam, sive infinitum supplicium.

66. Cum mane primum surrexeris, signa te diligentissime et Deo commenda; cum quieti te dare velis, idem fac, concilia tibi Deum, per confessionem peccatorum tuorum, et emendationem, ut Deus propterea tibi peccata tua in mundo condonet, et post mundum, quietem æternam et misericordiam suam concedat. Agedum, dilecte mi, cogitemus quales parentes nostri antea fuerunt et quales nos nunc sumus; vel quales illi nunc appareant, qui ante centum annos pulvere terræ oblecti sint; tales nos tunc erimus, simul atque anima de corpore se subduxerit. Agedum ergo, dilecte mi, dum Deus nobis concedit, caveamus nobis a peccatis, et a vitiis illis quæ diabolus nobis suggerit. Omnis furor venit a diabolo, et omnis rixa, et omne infortunium; agedum ergo, resistamus ei, et leniamus animum nostrum, et imploremus nobis Dei misericordiam, et auxilium ejus, ut præcepta ejus observare possimus. Agedum, frequentemus ecclesias nostras diebus Dominicis, et diebus festis, et inter illa tempora assidue, quo sæpius eo melius; et caveamus nobis ab invidia, et ab ira, et a verbis inutilibus, et ab ebrietate, et a vituperatione, et a biloquio, et a falso testimonio, et a cæde, et a perjuriis, et a crebra fornicatione, et ab omni impuritate corporis nostri. Et agedum, cogitemus quam perscrutantes esse debemus animæ nostræ et corporis nostri, dum nobis Deus concedit hic esse; ut saltem, post hunc mundum, quietem habeamus per misericordiam Dei.

67. Domine mi, peto a te, qui in Evangelio tuo dixisti omnibus fidelibus hominibus: ‘Petite, et dabitur vobis;’ ergo

vobīȝ. Biððað ȝ eōȝ bið ȝereald. ic þe þonne mīn Drihten
eaðmōðlice biððe. ꝥ þu me forȝýȝe ꝥ ic þær biððe þær ðe þīn
pilla riȝ. ȝ mīnre ȝaple ȝæð on ēcnýȝre. ȝ mīner ȝopld-ſiȝer
bletȝunȝ anȝtande.

LXVIII. § 1. ^aLiȝ hƿá ȝƿeneð on biȝceopeȝ hanða. oððe on
mæȝre-ȝƿeorȝeȝ. oððe on diaconeȝ. oððe on ȝeopode. oððe on
ȝehálȝodon Liȝteȝ mæle. ȝ ȝe áð beo mæne. ȝærte .iii.
ȝear. Liȝ he on únhalȝodon Liȝteȝ mæle mán-ȝƿerȝe.
ȝærte án ȝear. § 2. ^bSeðe mæne áðȝar beȝá. ȝærte .iii.
ȝear. § 3. ^cLiȝ hƿýlc man hine ȝið ȝæmnan ȝoplicȝe.
ȝærte .iii. ȝear. oððe .ii. be þam fullan. § 4. ^dSeðe mið
oðȝeȝ ceopleȝ ȝiȝe hæme. ȝærte .iiii. .ii. on ȝealh .ii. elleȝ
on þam þȝum ȝeoȝeȝȝum. ȝ .iii. ðaȝar on ȝucan. § 5. ^eSeðe
mið bæðlinge hæme. oððe mið oðȝum ȝæȝneð-men. oððe mið
nýtene. ȝærte .x. ȝinter. On oðȝe ȝtōȝe hit eȝýð. ȝeðe mið
nýtene hæme. ȝærte .xv. ȝinter. ȝ ȝodomȝe .vii. ȝear
ȝærton. § 6. Liȝ ȝe bæðling mið bæðlinge hæme ¹.x. ȝin-
teȝi bête. hi beoð hnēȝlice ȝȝa ȝopȝene. ²Seðe þȝ ³ȝeȝlice
deð æne. ȝærte .iiii. ȝear. ȝȝi hit ȝeȝuna býð. ⁴ȝȝa Ba-
ȝiliȝ eȝæð. ȝȝi hiȝ beoð butan hāðe .xv. ȝinter. án ȝear
eallȝa ȝiȝ. ȝȝi hit eñht bið. æt þam æȝeȝtan cýȝre .ii.
ȝear. ȝȝi he hit eȝt ðō. ȝærte .iiii. ȝear. ⁵ȝȝi he beȝȝýh
liȝum deð .i. ȝear. oððe .iii. ȝeoȝeȝȝo. ⁶ȝȝi he hine ȝýlȝne
beȝmýte .iiii. ðaȝar ȝærte butan ȝlæȝe. § 7. ^bSeðe hine
ȝýȝne to ȝoplicȝenne ȝ ne mæȝ. ȝærte .xl. ðaȝa. oððe .xx.
ȝȝi hit eñht býð ȝ ȝelōmlice ðō. oððe hine man ȝȝiȝe. oððe
ȝærte .xx. ðaȝa. § 8. ¹Liȝ ȝiȝ hæmeð .iii. ȝear. bête.
²ȝȝi heo ȝýlȝ riȝ mið hine ȝýlȝne hæmeð onhýȝenðe on þa
ýlcan ȝiȝan .i. ȝear. hȝeoȝȝiȝe. § 9. ¹An hȝeoȝ ýȝ ȝýðeȝan
ȝ ȝæmnan. mæȝe ȝeapnað ȝeo ðe ȝeȝ hæȝð ȝȝi heo hiȝ ȝoplið.
§ 10. ^mSeðe ȝæð on mūð ȝenðeð. ȝærte .vii. ȝear. ⁴þi
ȝýȝeȝe. ȝȝam ȝumum hýt ȝær ðēmeð ꝥ hi būtu oð hýȝa

* ȝærte .vii.
ȝear. oððe
lenȝ. add.?

¹ .ix. ȝinter ȝærte. Bx.

² unȝæȝlice O. ȝeȝlice Bx.

³ ȝȝi he hit mið ȝehāðoban men ðō .iii. .xl. oððe eall ȝeȝ ȝærte.
Y. Bx. add. ȝȝi hit eñht ȝȝi .xx. ðaȝa ȝærte. oððe hine manȝȝiȝe.
Bx. add.

⁴ þam iȝ ꝥ ȝýȝeȝe. O. Bx. ut in textu. X.Y. omit.

^a Th. xxiv. 2.

^c Ib. xvi. 11.

^e Ib. xxviii. 16. et n. 1.

^b Ib. xxiv. 1.

^d Ib. xvi. 2. n. 2. xix. 3. 32.

^f Ib. xxviii. 29. n. 1.

humiliter, mi Domine, peto a te, ut tu mihi condones id quod peto, ut voluntas tua fiat, et animæ meæ in æternum consules, et mundanæ meæ vitæ benedictio permaneat.

68. § 1. Si quis juraverit in manu episcopi, vel presbyteri, vel diaconi, vel in altari, vel in consecrata Christi cruce, et perjurium sit, III. annos jejundet. Si in cruce Christi non consecrata perjuraverit, unum annum jejundet. § 2. Qui perjuriam commiserit, III. annos jejundet. § 3. Si homo quis cum puella fornicatus fuerit, III. annos jejundet, vel II. plene. § 4. Qui cum alterius viri uxore fornicatus fuerit, III. jejundet, II. peregre, II. porro per tres quadragesimas, et III. diebus per hebdomadam. § 5. Qui cum molli coiverit, vel cum alio viro, vel cum pecude, x. annos jejundet. In alio loco dicitur: Qui cum pecude coiverit, xv. annos jejundet, et sodomitæ VII. annos jejundet. § 6. Si mollis cum molli coiverit, x. annos emendet. Hi sunt delicati ita fornicantes. Qui hoc virili modo semel fecerit, III. annos jejundet; si consuetudo sit,* ut Basilius dixit. Si sit non ordinatus xv. annorum, annum unum, ut mulier. Si puer sit, prima vice, II. annos; si iterum fecerit, III. annos jejundet; si inter femora fecerit, I. annum, vel III. quadragesimas; si seipsum inquinaverit, III. dies sine carne jejundet. § 7. Qui voluerit fornicari, et non potuerit, XL. dies jejundet; vel XX., si puer sit, et sæpe faciat, aut vapulet, aut XX. dies jejundet. § 8. Si mulier fornicata fuerit III. annos emendet; si cum seipsa fornicationem imitetur, eodem modo I. annum pœniteat. § 9. Viduæ et puellæ una est pœnitentia; quæ virum habet, majorem meretur, si fornicetur. § 10. Qui semen in os miserit, VII. annos jejundet; hoc pessimum est. A quibusdam judicatum est, ut ambo usque ad finem vitæ suæ emendantur. § 11. Qui cum matre fornicatus fuerit, xv. annos jejundet, et nunquam mutant, nisi die Dominico, et sancto tempore: et etiam in

* VII. annos,
vel plus je-
junet, *add.*?

si cum homine ordinato fecerit, III. quadragesimas, vel totum annum jejundet: si puer sit, XX. dies jejundet, vel flagelletur.

g' *Ib.* xxviii. 7. 12.

v' *Ib.* xix. 17.

v' *Th. Cap.* p. 77.

h' *Ib.* xvi. 10.

k' *Ib.* xvi. 4.

m' *Th.* xvi. 30. n. 1.

lifer ende hit bēttan.” § 11. ^aSeðe mid hīr meder hāme.
 fæste .xv. pinter. ⁊ nāfne ne onpendon butan sunnan-dæge
 ⁊ hālīgne tīde. ⁊ eac hī fāron on elþeodīg land. ⁊ þær
 fæرتون .vii. gear. § 12. ^bSeðe mid hīr fpyrter hāme.
 fæste .vii. pinter. on fūmon canone hit cpyð .xii. gear.
 forþam þære meder belīmpað þa ðe her beforan fandanð.
 § 13. ^cSeðe of hāmeð. fe æferta canon dēmeð þ he .x.
 pinter bēte. ⁊ fe æftera canon dēmeð .vii. gear. gif hit for
 mannes tpyðerfyrre bið. fume cpeðað .iii. gear. § 14. ^dFr
 broðor mid breðer hāme þurh hīr lichāman gemenzfyrre
 .xv. pinter fæste butan flæfce. § 15. ^eFr modor mid
 hīre lýtlan fūna ¹hāme. fæste .iii. gear. þ heo flæfcer
 ne onbīte. ⁊ ānne dæg on pucan oð æfen. § 16. ^fSeðe
 gebfyrreð fū fūam ²felýna gefance. dō hreōfe oð þ fe
 gefanc fū ofefrfyðeð. § 17. Seðe lūfge fæmnan on hīr
 mōde. biðde hīm forfyrrenfyrre æt fode. gif he fecge þ he
³hæbbe hīre fneondfice. þ fū be lufe. ⁊ he hf næbbe .vii.
 ðaƒa fæste. § 18. ^gFr hfylc man for hīr mæfger fæce
 man offleā. dō he fūa mýfþra .vii. gear oððe .x. gif he
 fylde. fæste be healfan. § 19. Seðe man offleā on hīr
 modor fæce. .iii. gear oððe .x. Se mýfþra .x. oððe .vii.
 § 20. ^hFr hfylc man munuc oððe clefuc offleā. forlæte
 hī fæpn ⁊ feorfe fode. oððe fæste .x. gear. ⁊ þ byð
 bifceoper dōm. § 21. ⁱSeðe bifceop oððe mæfge-fneort
 offleā. þ byð cýningef dōm. § 22. ^kSeðe be hīr hlaforðer
 hæfe man offleā .xl. ðaƒa fæste. ^lgif he hit þurh fūne dō
 .iii. gear bēte. gif he hit holīga dō. fæste .i. gear. gif he
 hit þurh gefrinc oððe þurh oðerne ūncfæft man acfelle.
 .iii. gear fæste. gif he þurh unnytete ceafte man offleā.
 fæste .x. gear.

¹ hāmeð onhfyrge Y.

² felýgepa Y.

³ hf hæbbe. Y.

^a Th. xx. 13.

^c Ib. xvi. 5. n. 3.

^e Ib. xx. 17. et n. 3.

^b Ib. xx. 14.

^d Ib. xx. 16.

^f Ib. xxviii. 11. 14. 15.

terram peregrinam proficiscantur, et ibi vii. annos jejunent. § 12. Qui cum sorore fornicatus fuerit, vii. annos jejunet. In quodam canone dicitur xii. annos, quia quæ supra stant, ad matrem spectant. § 13. Qui sæpe fornicatus fuerit, primus canon judicat, ut x. annos emendet, et secundus canon vii. annos; si pro hominis infirmitate sit, aliqui dicunt iii. annos. § 14. Si frater cum fratre fornicatus fuerit, per copulationem corporis, xv. annos emendet sine carne. § 15. Si mater cum filio suo parvulo fornicata fuerit, iii. annos jejunet, ita ut carnem non gustet, et uno die in hebdomada usque ad vesperam. § 16. Qui cogitatione libidinosa se polluerit, poenitentiam agat, donec cogitatio illa superata erit. § 17. Qui amat puellam in animo suo, roget sibi veniam a Deo; si dicat se amicitiam ejus habere, id est, amatorie, et non habeat illam, vii. dies jejunet. § 18. Si quis in ultione propinqui hominem occiderit, ut homicida, [poenitentiam] agat vii. annos, vel x.; si solvat [propinquis], dimidium spatii jejunet. § 19. Qui aliquem occiderit in ultione matris suæ, iii. annos, vel x. Homicida x. vel vii. § 20. Si homo quis monachum vel clericum occiderit, arma relinquat, et Deo serviat, vel x. annos jejunet; et id est episcopi judicium. § 21. Qui episcopum vel presbyterum occiderit, id est regis judicium. § 22. Qui per jussionem domini hominem occiderit, xl. dies jejunet; si per iram fecerit, iii. annos emendet; si casu fecerit, i. annum; si ex ebrietate, vel alia prava arte hominem occiderit, iii. annos jejunet; si in inutili rixa hominem occiderit, x. annos jejunet.

‘fornicationem imitatur,’

g' *Ib.* xxi. 22. et n. 3, 4.

h' *Ib.* xxi. 10.

i' *Ib.* xxi. 15. n. 2.

h' *Ib.* xxi. 9. et n. 6.

k' *Ib.* xxi. 14.

* ADDITAMENTA.

i. ^bSeðe tupa wifige oððe wif geceoplige. fæste .i. gear. 7 gýððan āa þoðner-bæge 7 Fwige-bæge. 7 þa oðre æ-fæstenu forgā flæge. 7 nā þe hpaðor forlæte hif wif. Donne gif wep þwipa wifað. oððe wif þwipa ceoplað. oððe gýt mā. fæste .iiii. gear. 7 āa þa hwile þe he lifige fæste þoðner-bazum 7 Fwige-bazum. 7 þa þreo oðre æ-fæstenu forgā flæge. 7 ne gýn hī nā þeah gebæle. gif hī on riht gefingcipe gezæbe-robe gýn. Y. Bx.

ii. ^cNif þam mæsse-ppeorste nā alýfð þ he ýppe þæf biſceoper gýnne. forþam fe biſceop hafað anwealb ofer hine. Y. Bx.

iii. ^dLilb man mōt gýllan into mýnſtre. þeah man þ oðer gehāce-gpa-þeah if bētepe þ man þ gehāt gefýlle. Eac gelice oðre nýtenu man mōt alýſan. gif hit nýð-þearf bið. Y. Bx.

iv. ^eLif fe læpeba man hif āgen cilb ofppýce 7 acpelle. fæste .i. gear on hlāfe 7 on wætepe. 7 þa .ii. forgā flæge 7 ealu. 7 forhæbbe hine fram ælcum wife. þa hwile þe he þa bæbbōte do. Y. Bx.

v. ^fÐa þe beoð gehāðobe fram Scýttircum¹ biſceopum. oððe fram Brýttircum. þa fe ſceape nabbað gpa oðre cýplice ppeortar. ne þa Eartron gpa healbað gpa fe healbað. þa ſceolon eft fram þam riht-zeleafullum biſceope onſetneffe 7 ſume gebēðe beðn getrýmebe. Eac gelice þa cýpcean. þe beoð fram þam biſceopum gehālgobe. ſceolon mið hālig wætepe beðn geonb-ſtrebbe. Y. Bx.

vi. ^gSeðe ſcēlð hwæt in Loðer cýpcan. forgybe hit feoperfealblice. Y. Bx.

vii. Seðe famnað ungemætllice weolan. for hif unſifðome gýlle he þone þwiðban bæf þearfum. Y. Bx.

* man? viii. ^hLif *he gehālgob winz forſcēle .iii. gear fæste butan flæge. Y. Bx.

ix. ⁱBe þam ſeo þe bið on fremðpe mægðe 7 on feonðum on-ge-numen. þ bið on oðrum cýninge ofer-cumenum. gefýlle þone þwiðban bæf to Loðer cýpcean. 7 þearfan gebæle. 7 .xl. baða fæste. forþam hit bið cýningef hær. Y. Bx.

x. ^kLif fugefer meox on wætan befealleð. gý hit of-anumen. 7 ðo hālig wætep in. þonne bið fe mete clæne. forþam feðe mið blōðe oððe

¹ ppeortum oððe Bx. add.

^a *Hactenus* ms. O.; *quæ sequuntur capitula additamenta sunt ex mss. Y. et Bx.*

^b *Th.* XIX. 15.

^c *Ib.* XLVIII. 3. n. 3.

^a ADDITAMENTA.

1. Qui bis uxorem duxerit, (vel mulier quæ bis viro nupserit,) annum i. jejundet, et postea semper die Mercurii et die Veneris, et ceteris legitimis jejuniis abstineat se a carne; et tamen non dimittat uxorem. Si autem vir ter uxorem duxerit, vel etiam sæpius, iiii. annos jejundet, et semper dum vivit, diebus Mercurii et Veneris jejundet, et ceteris tribus legitimis jejuniis abstineat se a carne; nec tamen separentur, si legitimo matrimonio conjungantur.

2. Presbytero non licet peccatum episcopi prodere, quia episcopus habet potestatem in eum.

3. Infantem quis potest dare in monasterium, quamvis alium vovisset, tamen melius est votum implere. Similiter alia pecora redimere licet, si necesse sit.

4. Si laicus proprium suum infantem oppresserit et occiderit, i. annum in pane et aqua jejundet, et ii. abstineat se a carne et cerisia; et contineat se a quacunque muliere, dum pœnitentiam agat.

5. Qui ordinati sunt a Scottorum vel Brittonum episcopis, qui tonsuram, ut ceteri ecclesiastici presbyteri, non habent, nec Pascha ita observant uti nos observamus, ab episcopo orthodoxo, manus impositione et oratione, confirmari debent. Similiter ecclesiæ, ab episcopis illis consecratæ, aqua benedicta debent aspergi.

6. Qui aliquid furatus fuerit in ecclesia Dei quadruplum solvat.

7. Qui congesserit immodicas divitias, tertiam partem, pro stultitia sua, pauperibus tribuat.

8. Si quis rem consecratam furatus fuerit, iiii. annos sine carne jejundet.

9. Pecuniæ quæ in aliena provincia, et hostibus rapta fuerit, id est rege alio superato, tribuatur tertia pars ecclesiæ Dei, et pauperibus distribuatur; et [qui eam rapuerit] xl. dies jejundet, quia jussio regis erat.

10. Si avium stercus in liquorem ceciderit, tollatur, et aspergatur [liquor] aqua benedicta, tunc cibus mundus erit: nam qui sanguine

^d Th. Cap. p. 65.

^e Th. xxi. 36.

^f Th. Cap. p. 64. ubi textus proculdubio ut supra corrigendus.

^g Th. xxiii. 12. n. 2.

^h Ib. xxiii. 1. et 12. n. 2.

ⁱ Ib. xxiii. 17.

^k Ib. xxx. 5.

mið ænize unclæne þinge gý bermiten. gif he hit þizeð 7 ne pāt. ne ðepeð him þ. gif he hit þonne pāt. bēte he þær wiðloðer mæðe: *Y. Bx.*

xī. Líf munuc geyfiteð fram Lober cýrcan .vii. gear fæste: *Y. Bx.*

xii. ^aLíf þ þírf geyfite fram hire pere .i. gear fæste. gif heo unbermiten to him cýrpe. he nīme hý. 7 gif he oðer hām læbe .iii. gear fæste. þ forlegene þírf .vii. gear fæste: *Y. Bx.*

xiii. ^bSeðe for ðeabne man fæsteð. pel him fultumiað: *Y. Bx.*

xiv. ^bLýningz gif he harað oðrer cýningez land. he hit mót gýllan for hīf raple: *Y. Bx.*

xv. ^cNe sceal ge biſceop him gýlf nænne abboð zeceogan æfter þær oðrer ðeaðe. ne be him lifigenðum. peah he onpex geyfite 7 gegýngie. ne mót he þær nænne oðerne to-geſettan. butan þæra broðra pillan: *Y. Bx.*

xvi. ^dNe sceal cýrcan timber to ænizum oðrum peorce. buton to oðre cýrcan. oððe hit man forbærne to ſumere fremen. ge þam Lober þeorum þearf gý. ge in þam mýnſtre gýn. 7 hit næfre gý geðon þam læpeðum to nænizum brýce: *Y. Bx.*

xvii. ^eLýricean man mót ſettan on oðre ſtope. gýf hit nýð-þearf gý. ac hý man ne mót nā eft hālgian. butan þ an þ mæſſe-ſpreoſt hīz geonð-ſtregebe mið hālig ætere: *Y. Bx.*

xviii. ^fLýf læpebe man munuc ūt of mýnſtre alæbe forſcōlenne-ſange he on mýnſtre. 7 Lobe þeorige. oððe unberhnize menniſcne þeopðom: *Y. Bx.*

xix. ^gSeðe of ſcāle ðeð .vii. gear bēte. ſpa him hīf ſcūft him tæce. 7 ſeðe ſcāle ðeð 7 he to bōte gecýrpeð. gýmle he ſceal þingian wið þone ge he abýlgeð. 7 hit eft azýfeð. þonne lýtclað he þ fæſten. Lýf he nýle oððe ne mæz. þonne fæſte he þa geſettan tīða: *Y. Bx.*

xx. ^hLýf læpebe man oðerne ofſhlhð for 'feor þinge. gif he nýlle hīf perep forlætan. 2.vii. gear fæſte .iii. butan flæſce 7 ealað: *Y. Bx.*

xxi. Ðiſ gýnt þa riht ýmbren-ðazaf. ge man mið rihte healban ſceal. þæt iſ on kl Martī. on þære forman pucan. 7 kl Iunū. on þære æfteran pucan. 7 on kl Septemb. on þære þriððan pucan. 7 on kl Decemþer. on þa nehſtan pucan ær Crīſteſ mæſſan: *Y. Bx.*

¹ freogunge. *Y.*

^a *Th.* xix. 9. et n. 1.

^c *Ib.* p. 64.

^b *Th.* Cap. p. 65.

^d *Th.* xlvi. 5.

vel re alia immunda pollutus fuerit, si comederit et non noverit, non nocet ei; si autem noverit, juxta pollutionis gradum emendet.

11. Si monachus ab ecclesia Dei discesserit, vii. annos jejundet.

12. Si uxor a marito suo discesserit, annum i. jejundet; si impolluta ad eum reversa fuerit, recipiat ipsam; et si aliam domum conduxerit, iiii. annos jejundet. Mulier adultera vii. annos jejundet.

13. Qui pro homine mortuo jejumat, seipsum bene adjuvat.

14. Rex si alterius regis terram habet, potest donare pro anima sua.

15. Non debet episcopus solus, abbate mortuo, alium eligere; neque eo vivente, quanquam discesserit et peccaverit, non licet ei alium constituere, sine voluntate fratrum.

16. Ligna ecclesiae non debent ad aliud opus poni, nisi ad aliam ecclesiam, vel comburantur ad aliquem profectum, quo Dei servis, qui in monasterio sint, opus erit; et nunquam ponantur ad usum laicorum.

17. Ecclesiam licet in alium locum ponere, si necessitas fuerit, attamen eam iterum consecrare non licet, sed tantum ut presbyter eam aspergat aqua benedicta.

18. Si laicus monachum de monasterio furtim abduxerit, intret in monasterium et Deo serviat, vel se humano servitio subijciat.

19. Qui saepe furtum fecerit, vii. annos emendet, prout ei confessarius ejus ei praescripserit. Et qui furtum fecerit, et ad emendationem se convertere velit, semper debet reconciliari ei quem offendebat, et restituere furtum; tunc breviabit jejunium. Si nolit, vel non possit, tunc tempus constitutum jejundet.

20. Si laicus alium occiderit pecuniae causa, si arma sua relinquere nolit, vii. annos jejundet; iiii. sine carne et cervisia.

21. Hi sunt legitimi quatuor temporum dies, qui legitime observari debent: id est, kal Martii, prima hebdomada; et kal Junii, secunda hebdomada; et kal Septemb, tertia hebdomada; et kal Decemb, hebdomada proxima ante Natale Christi.

xxii. ^a Líf hpylc man on hīr gýmelearte fæste on Sunnan-dæġ. fæste þonne eft ealle rīcan. 3īf he oðer rīðe ðð. fæste .xx. ðaga. 3īf he þrīððan rīðe rpa ðð. fæste .xl. ðaga. 3īf he fæste for þæf ðæġer nýðerunze 7 forfegneſſe. rý he þonne aſýrpeð fram Godeſ cýrcean 7 amānſumab fram eallum Crīstenum folce. rpa rpa þa Iudeor :^a Y.

xxiii. ^b Líf hpylc man forþýceze gebōðen fæsten on Godeſ folce. 7 onſean þæra rītena 3egetneſſe oððe 3erīfte. fæste .xl. ðaga. butan þam æ-fæstenum 7 lenſten-fæstene. 3īf he hit 3elðme ðð. 7 he him to 3eþunan hæbbe. rý he aþrīfen of Godeſ cýrcean. rpa rpa Drihten rýlſa cƿæð. Líf man 3erfīcað æt ānum þīſſa of þīſſum meðmæſtan. bētepe him pæpe ꝥ eoſul-cƿeorn pæpe 3erriðen to hīr rpeoran. 7 he pæpe aroppen ūt on fæ :^a Y.

xxiv. ^c Líf hrā for biſceopeſ hāſe ðrince. ne ðepeð hit him naht. peah he rīrīpe :^a Y.

xxv. ^d Nīf nā alýſeð ꝥ þæf mýnſtepeſ hlaforð rýlle þæpe cýrcean lanð to oðre cýrcean. peah him bā unðer-þeodðe beon. 3īf he þonne hpylc lanð rýlle 3erfīxlian. ðð he þonne ꝥ mið 3eþeahte beſra þæra hīpeða þe æt þam cýrcean rýnðon :^a Y.

xxvi. ^e Líf hpylc man rýle feſtan hīr mýnſtepeſ on oðre rtope. ðð he ꝥ be þæf biſceopeſ leāſe. 7 þæra broþra in þam mýnſtepe. 7 læte peah cýrcean ſtanðan ā in þæpe æppan rtope. 7 ðð þæf mæſſe-rpeoſt to :^a Y.

xxvii. ^f Líf hpylc mon pēne ꝥ hit rý alýſeð. for ſumpe clānnýſſe. ꝥ hine man tupa fullige. þonne fæste ſe .iiii. 3ear on ān. 7 rýððan eac hit bēte. ā mið fæstene 7 mið ælmæſſan. þa hrīle þe he libbe :^a Bx.

xxviii. Líf hpylc mæſſe-rpeoſt oððe ðiacon þrinze rīf hām on folcæſ 3erīteſſe. rý he amānſumab :^a Bx.

xxix. Lýf hpylc man of hīr 3eþohtum oððe of hīr 3erītte feole. 7 him 3elūpe ꝥ he man ofſleā. forſelðon þone man hīr maſar. 7 hine rīð oðæp rpylc 3eſeýlðan. Líf man hine ofſleā on þam unſerītte. æp man rīte hræðer hīr maſar him ſore þinſian ryllon. forſelðon þone man hīr maſum þa men þe hine ofſlean :^a Bx.

xxx. ^g Lýf man þuph þrýſclācnýſſe man fullað. 7 ne bið him rýlſe. ſe bið to aroppenne fram ælcepe cýrīclīce 3eſamnunze. 7 he ne rý næſſe eft 3ehāðob :^a Bx.

xxxi. ^h Ðpa hpylc rpa hine rýlſne 3etpeoze be hīr fulluhte. 7 eac oðre men nýton hræðer he 3eſulloð pæf. he rceal beðn eft 3eſulloð :^a Bx.

^a Th. xxxviii. 14.

^c Ib. xxvi. 9.

^b Ib. xxxii. 1.

^a Th. Cap. p. 64.

22. Si quis, ex incuria sua, die Dominico jejunaverit, totam hebdomadam sequentem jejunet; si altera vice fecerit, xx. dies jejunet; si tertia vice sic fecerit, xl. dies jejunet. Si ad damnationem et contemptum diei jejunaverit, exterminetur ab ecclesia Dei, et excommunicetur a toto populo Christiano, sicut Judæi.

23. Si quis contemserit indictum jejunium inter Dei populum, et contra decretum vel mandatum seniorum, xl. dies jejunet, exceptis legitimis jejuniis, et quadragesimali jejunio; si sæpe fecerit, et ei consuetudini sit, expellatur ab ecclesia Dei, secundum quod Dominus ipse dixit: 'Si quis scandalizaverit unum de pusillis istis, melius ei esset ut mola asinaria alligaretur collo suo, et abjiceretur in mare.'

24. Si quis jussu episcopi biberit, nihil ei nocebit, quamquam evomuerit.

25. Non licet monasterii domino terram ecclesiæ alii assignare ecclesiæ, quamvis ambæ in potestate ejus sint; si autem terram aliquam commutare velit, faciat cum consilio ambarum sodalitatum quæ in ecclesiis istis sint.

26. Si quis monasterium suum in alio loco ponere velit, faciat cum venia episcopi et fratrum, qui in illo monasterio sint; ecclesiam vero relinquat semper in priori loco, eique presbyterum assignet.

27. Si quis existimet quod liceat, munditiæ alicujus causa, bis baptizari, tunc iii. annos, sine intermissione, jejunet; et postea etiam jejunio et eleemosynis usque emendet, quamdiu vivet.

28. Si presbyter quis vel diaconus mulierem domum duxerit, cum cognitione populi, excommunicetur.

29. Si homo quis animo suo vel mente sua exciderit, et ei aliquem occidere evenerit, solvant pro homine propinqui ejus, et eum contra simile quid servent. Si quis inscieniter eum occiderit, antequam cognitum erat, num amici ejus pro eo intervenire vellent, solvant pro homine propinquis ejus, homines qui eum occiderint.

30. Si quis ex temeritate aliquem baptizaverit, et ipse [ordinatus] non sit, abjiciendus est a quaque ecclesiastica congregatione, neque unquam postea ordinatus sit.

31. Quicumque dubitat de baptismo suo, et alii quoque homines nesciunt num baptizatus esset, denuo baptizari debet.

^c/ *Ib.* p. 64. n. 1.

^e/ *Ib.* xxxviii. 4.

^f/ *Th.* xxxviii. 2.

^h/ *Th. Cap.* p. 65.

xxxii. ^a Seðe for ofer-fýlle gŕipe. peope .xiii. ðazar :./ *Bx.*

* .iiii.? xxxiii. Gýf hŕýlc man hine rið fæmnan forlicge. fægte *.xiiii. gear. oððe tŕā be þam fullertan :. *Bx.*

xxxiv. Gýf man oðrum men æht zetŕýðe. forzelðe hit feoper-
fealdlice. gŕa Lŕigt gýlŕa cŕæð :. *Bx.*

xxxv. ^b ¹ Ne bið alýfeg æt þam þeoran hiŕ feoh to nīmanne. þ he
mið hiŕ gŕýnce begiteð :./ *Bx.*

Sŕa hŕýlc man gŕa þaŕ SŕIFT-ŕōc tilize to abŕecanne. on ēcne
forðemeðnýŕte he gý forðemeð. Amen. Deo. *Y. Bx.*

¹ Nŕiŕ nānum men alýfeg þ he nīme on hiŕ feope æniz feoh. buton
hiŕ ŕillan. 7 butan forŕŕihtum. 3iŕ he hit mið rihte zetŕýneð :. *Y.*

^a *Th.* xxvi. 3.

32. Qui ex satietate evomuerit, XIII. dies pœniteat.

33. Si quis cum puella fornicatus fuerit, *XIIII. annos jejundet, vel *IIII. ? duos plene.

34. Si quis alium bonis spoliaverit, reddat quadruplum, ut Christus ipse dixit.

35. Non licet pecuniam suam servo auferre, quam ipse labore suo adquisiverit.

Quicumque CONFessionALE hoc violare conatus fuerit, ad sempiternam damnationem condemnatur.

Nemini licet servo suo pecuniam aliquam auferre, sine voluntate ejus, et sine malefactis; si eam legitime adquisiverit.

v/ *Ib.* XIX. 30.

² OF ECCLESIASTICAL COMPENSATIONS, OR ' BŌTS. '

i. Seoronefealde gifa rind Wāliges Iartes. ⁊ seorone r̥tapar rindon cīrclicra grāda ⁊ hāligna hāda. ⁊ rīfon rīðan Godes þeopar fculon God hefigan dægþramlice on cīrcan. ⁊ for eal cīrcen folc þingian georne. ⁊ eallum Godes fneondum gebiðeð rīðe rihte ꝥ hi Godes cīrcan lufian ⁊ purþian. ⁊ Godes þeopar fpuðian ⁊ ¹grīþian. ⁊ feðe heom geðerige mid worde oððe weorce. seoronefealdre bōte gebēte hit georne. be þam þe seo dæd r̥ý. ²⁊ be þam ðe se hād r̥ý. gīf he Godes miltre geeapnian wille. forþam hālīdom ⁊ hādap. ⁊ gehālgoðe Godes hūf ā man fceal for Godes ege purðian georne.:

ii. And to hād-bōte. gīf līf-lýne purþe. to-eacan þam riht wefe. þone forman r̥tæpe bēte man mid āne pund. ⁊ mid goðre bōte þingige georne.:

iii. And to hād-bōte. gīf feorh-lýne purþe. to-eacan þam riht wefe. æt þam oðrum r̥tæpe tṛā pund to bōte. mid goðcundan fcepfte.:

iiii. And to hād-bōte. gīf ful-brice wýrðe. to-eacan þam riht wefe. æt þam þruddan r̥tæpe þreo pund to bōte. mid goðcundan fcepfte.:

v. And to hād-bōte. gīf ful-brýce wýrðe. to-eacan þam riht wefe. æt þam feorðan r̥tæpe feoƿer pund to bōte. mid goðcundan fcepfte.:

vi. And to hād-bōte. gīf ful-bjuce wýrðe. to-eacan þam

¹ neƿian *D.* grīðian *H.*

² *H., D. omit.*

* OF ECCLESIASTICAL COMPENSATIONS, OR 'BŌTS.'

1. Sevenfold are the gifts of the Holy Ghost, and seven are the degrees of ecclesiastical states, and holy orders, and seven times should God's servants praise God daily in church, and for all Christian people earnestly intercede. And it is very rightly incumbent on all God's friends, that they love and venerate God's church, and in 'grith' and 'frith' hold God's servants; and let him who injures them, by word or work, earnestly make reparation with a seven-fold 'bōt,' as the deed may be, and as the order may be, if he will merit God's mercy; because holiness, and orders, and God's hallowed houses, are, for awe of God, ever to be earnestly venerated.

2. And for order-'bōt,' if there be loss of life, in addition to the legal 'wēr,' for the first degree let 'bōt' be made with one pound; and, with good 'bōt,' let earnest intercession be made.

3. And for order-'bōt,' if there be loss of life, in addition to the legal 'wēr,' for the second degree, two pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

4. And for order-'bōt,' if there be 'full breach,' in addition to the legal 'wēr,' for the third degree, three pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

5. And for order-'bōt,' if there be 'full breach,' in addition to the legal 'wēr,' for the fourth degree, four pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

6. And for order-'bōt,' if there be 'full breach,' in addition

* The text is from *D.*, collated with *H.*

riht pere. æt þam fiftan fære .v. pund to bōte. mid godcundan ferifte:.

vii. And to hād-bōte. gif ful-brice wýrðe. to-eacan þam riht pere. æt þam fixtan fære .vi. pund to bōte. mid godcundan ferifte:.

viii. And to hād-bōte. gif ful-brýce wurðe. to-eacan þam riht pere. æt þam feorþan fære .vii. pund to bōte. mid godcundan ferifte:.

ix. And to hād-bōte. þar fram-brýce wurðe. bēte man georne. be þam ðe seo dæd gý:.

x. Að¹ fceal mid rihte dōm æfter dæde. 7 medemung be mæfe. for Gode 7 for worlde:.

xi. And wýre wæron worlð-witan. þe to godcundan riht-lagan þar laga setton. folce for fteorne. 7 hāliðōm 7 hādaj. for Godes lufan wurðodon. 7 Godes hū7. 7 Godes þeowaj. deorlice gwiðedon:.

xii. And hād-bōt mid rihte. an dæl þam byrcore. oðer þam² wý-bebe. 7 þurðde³ þam geferycpe:.

¹ man *O. add.*

² wý-bebe *H.*

to the legal 'wēr,' for the fifth degree, v. pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

7. And for order-'bōt,' if there be 'full breach,' in addition to the legal 'wēr,' for the sixth degree, vi. pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

8. And for order-'bōt,' if there be 'full breach,' in addition to the legal 'wēr,' for the seventh degree, vii. pounds for 'bōt,' with ecclesiastical shrift.

9. And for order-'bōt,' where there is 'half breach,' let 'bōt' be diligently made, according as the deed may be.

10. Judgment ought ever to be with justice, according to the deed, and mitigation according to degree, before God and before the world.

11. And wise were those secular 'wītan,' who to the divine laws of right, first added these laws, for a guide to the people; and revered, for love of God, sanctity, and holy orders; and God's houses and God's servants firmly protected.

12. And of order-'bōt,' according to law, one part is for the bishop, the second for the altar, and the third for the brotherhood.

³ *O. omit.*

C A N O N S

ENACTED UNDER KING EDGAR.

i. ^a 1' þe lærað. 2' Godeſ þeópar' beon ȝeornlice Gode þeórigende. ȝ þénigende. ȝ for eal Ljyſten folc þingigende. ȝ þ hi ealle beon ā heora ealðne holde ȝ ȝehýrrume. ȝ ealle ānræde tō ȝemænre þearfe. ȝ þ ælc ſī oðrum tō fultume ȝ helpe. ȝe for Gode. ȝe for worlde. ȝ þ hī beon heora worlð-hlāfordum eāc holde ȝ ȝetſýpe³.

ii. 4' And þe lærað. þ ælc wurðige oðerne. ȝ hýran þa ȝingran ȝeorne heora ýlðrum. ȝ lúrian ȝ læran þa ýlðran ȝeorne heora ȝingran: 5'

iii. 4' And þe lærað. þ hī tō ælcon ſinoðe habban ælce ȝeāne. bēcc ȝ neāf tō ȝodcundre þénunge. ȝ blāc ȝ bōc-ſel tō heōra ȝerædneſſum. ȝ þreōra ðaga bi-ſýte: 6'

iiii. 4' And þe lærað. þ ppeorſa ȝehwīc tō ſinoðe hæbbe hīſ clewīc. ȝ ȝerædne man tō cnihte. ȝ nēniȝne unſītan þe ðiſiȝ lúfiȝe. ac fāran ealle mið ȝeræde ȝ mið Godeſ Ælmihtigeſ eȝe: 7'

v. And þe lærað. þ ælc ppeorſ on ſinoðe ȝecýþe. ȝiſ him hwæt ðeſiȝe. ȝ ȝiſ him æniȝ man heālīce miſbōden hæbbe. ȝ fōn hī þonne ealle on. ſwīlce hit heom eallum ȝeðōn beo. ȝ ȝeſiſtan tō. þ hit man ȝebēte ſwā biſceop ȝetæce: 8'

vi. And þe lærað. þ ppeorſa ȝehwīc on ſinoðe ȝecýþe ȝiſ he on hīſ ſcſiſt-ſcīne æniȝne man ſīte Gode *oſerhýne. oþþe

1' ſiht iſ for þe lærað throughout X.

2' ppeorſaſ

3 æfter Godeſ ſihte. add.

4' omit.

C A N O N S

ENACTED UNDER KING EDGAR.

1. We enjoin, that God's servants be zealously serving, and ministering to God, and mediating for all Christian people; and that they all be ever faithful and obedient to their superior; and all unanimous for the common need: and that each be to other a support and a help, both before God and before the world; and that they be to their temporal lords also faithful and true.

2. And we enjoin, that each respect other; that the juniors zealously obey their elders; and the elders zealously love and teach their juniors.

3. And we enjoin, that they, at every synod, have, every year, books and garments for divine ministry, and ink and vellum for their ordinances; and provision for three days.

4. And we enjoin, that every priest at the synod have his clerk, and an orderly man for servant, and no ignorant person who loves folly; but let all go with decorum, and with fear of God Almighty.

5. And we enjoin, that every priest declare in the synod if aught be prejudicial to him, and if any man have highly injured him; and let them then all take it up, as if it had been done to them all, and so aid, that 'bōt' be made, as the bishop shall direct.

6. And we enjoin, that every priest declare in the synod if, in his shrift-district, he know any man contumacious to God,

according to God's law.

on heāƿoð-leahtƿum ƿfele befealenne. þe he to bōte gebiƿan
ne mæge. oþþe ne ðurfe for ƿorlð-āfole:.

vii. And pe lærað. ꝥ nān ƿacu þe betƿeoƿ ƿƿeoƿtan ƿī. ne
beo ƿeƿcōten tō ƿorlð-manna ƿōme. ac ƿēman ƿ ƿibbian heoƿa
āgene ƿeƿēpan. oþþe ƿcōtan tō þam biƿcoƿe. ƿif man ꝥ nŷðe
ƿcule:.

viii. And pe lærað. ꝥ æniƿ ƿƿeoƿ. ƿif-ƿilleƿ. ne ƿorlæte
þa cƿcan. þe he tō gebletƿoð ƿæƿ. ac hæbbe him þa to
ƿiht-æƿe¹:.

ix. And pe lærað. ꝥ nān ƿƿeoƿta oðƿum ne æt-ðo. æniƿ
þāra þinga þe him tō-gebiƿuƿe. ne on hiƿ mŷnƿtƿe. ne on hiƿ
ƿeƿif-ƿcīƿe. ne on hiƿ ƿilðƿe. ne on æniƿum þāra þinga þe
him tō-gebiƿuƿe:.

x. And pe lærað. ꝥ æniƿ ƿƿeoƿ ne unðeƿfō oþƿeƿ ƿcoleƿe.
buton þæƿ læfe þe he æƿ folƿoðe:.

xi. And pe lærað. ꝥ ƿƿeoƿta ƿehƿile. tō-ēacan lāƿe. leorƿuƿe
hand-cƿæƿt ƿeoƿne:.

xii. And pe lærað. ꝥ æniƿ ƿelæƿeð ƿƿeoƿ. ne ƿcænðe þone
ƿam-læƿeðan. ac ƿebēte hine. ƿif he bēt cunne:.

xiii. And pe lærað. ꝥ æniƿ ƿorð-bōƿen ƿƿeoƿ ne ƿorƿeo
þone læƿ-bōƿenan. ƿorþam ƿif man hit āƿiht āƿmeað. þonne
ƿin ealle men ānƿa ƿebiƿiða:.

xiv. And pe lærað. ꝥ ƿƿeoƿta ƿehƿile tiliƿe him ƿihtlice. ƿ
ne beo æniƿ manƿeƿe mið unƿihte. ne ƿitƿiƿende maƿƿeƿe: .

xv. And pe lærað. ꝥ ƿƿeoƿta ƿehƿile fulluhter² tiliƿe.
ƿona ƿƿa man hiƿ ƿiƿne. ƿ æƿhƿan on hiƿ ƿeƿif-ƿcīƿe beoðe.
þ ælc cīlð ƿŷ ƿefulloð biƿnon ³.xxxvii. nihtum. ƿ ꝥ æniƿ
man tō lange unbiƿcopoð ne ƿurðe:.

¹ þa hƿile þe hiƿ līf ƿiƿ. *add.*

² ƿ ƿeƿif-ƿcīƿe *add.*

³.vii.

or miserably sunk in deadly sins, whom he cannot incline to 'bōt,' or dare not for worldly opinion.

7. And we enjoin, that no dispute that be between priests be referred to the adjustment of secular men ; but let them adjust among and appease their own companions ; or refer to the bishop, if that be needful.

8. And we enjoin, that no priest voluntarily forsake the church to which he was consecrated, but have it to him for lawful spouse.

9. And we enjoin, that no priest deprive another of any of those things which appertain to him ; neither in his minster nor in his shrift-district, nor in his gildship, nor in any of the things appertaining to him.

10. And we enjoin, that no priest receive another's scholar, without leave of him whom he previously followed.

11. And we enjoin, that every priest, in addition to lore, diligently learn a handcraft.

12. And we enjoin, that no learned priest put to shame the half learned, but improve him, if he know better.

13. And we enjoin, that no high-born priest despise the lower born ; because if it be rightly considered, then are all men of one birth.

14. And we enjoin, that every priest provide for himself lawfully, and let no one be a monger unlawfully, nor a covetous merchant.

15. And we enjoin, that every priest grant baptism as soon as it is demanded ; and everywhere, in his shrift-district, command, that every child be baptized within xxxvii. days ; and that no one be too long unconfirmed.

the while that his life lasts.
and shrift

xvi. And þe lærað. ꝥ ppeortæ gehwīlc cwytenðōm geornlīcē¹ āpæpe. ⁊ ælcne hæðenðōm mid-ealle āðpæpce. ⁊ forþeode pil-peorðunga. ⁊ līc-pīglunga. ⁊ hpata. ⁊ Ʒaldpa. ⁊² man-peorðunga. ⁊ þa Ʒemeapn þe man ðrīfð' on mīrlīcum ƷepīƷlungum. ⁊ on frīð-Ʒploitum. ⁊ on ellenum. ⁊³ ēac on oðrum mīrlīcum tpeorum. ⁊ on Ʒtānum. ⁊ on manegum mīrlīcum Ʒeðpīmeapum þe men onðpeoƷað fea þæp þe hī nā ne Ʒcoldon.:

xvii. And þe lærað. ꝥ ælc cwyten man hīp beapn tō cwytenðōme geornlīce pænīge. ⁊ him Pateri nopter ⁊ Epeðon tæce.:

xviii. And þe lærað. ꝥ man Ʒepīce frēolp-ðagum hæðenpa leoða ⁊ ðeopfeƷ Ʒamena.:

xix. And þe lærað. ꝥ man Ʒepīce Sunnan-ðæƷep cƷpīnge. ⁊ Ʒolc-Ʒemōta.:

xx. And þe lærað. ꝥ man Ʒepīce hīƷeleāpna⁴ Ʒepæða ⁊ ðīrlīcra Ʒepæða ⁊ bīpmonlīcra epepunga.:

xxi. ³And þe lærað. ꝥ man Ʒepīce cīpeƷ-Ʒamanna ⁊ lūpīge pīht æpe.:

xxii. And þe lærað. ꝥ ælc man leornīge. ꝥ he cunne Pateri nopter ⁊ Epeðon. be þam þe he wille on ƷehālƷoðan leƷepe līcƷan. oþpe hupfe pūðe beōn. forþam he ne bið pel cwyten. þe ꝥ Ʒeleopman nele. ne he nāh mid pīhte oðpeƷ manneƷ tō onfōnne æt fulluhte. ne æt bīcoper handa. feðe ꝥ ne cann. æp he hī Ʒeleopnīge.:

xxiii. And þe lærað. ꝥ frēolp-ðagum ⁊ pīht pæpten-ðagum. ænīƷ Ʒepīht ne beo betpeox mannum. ³ealleƷ tō Ʒpīðe.:

xxiv. And þe lærað. ꝥ man frēolp-ðagum ⁊ pæpten-ðagum forƷā āðap ⁊ oþðela.:

¹ læpe

² tpeop-pupþunga. ⁊ Ʒtān-pupþunga. ⁊ ðone ðeopfeƷ epæft. þæp man þa cīð þuph þa eopðan tīhð. ⁊ þa Ʒemeapn þe man ðpīhð on ƷeapeƷ nīht.

³ omit.

⁴ pæða *D.*, *X.* ut in textu.

16. And we enjoin, that every priest zealously promote Christianity, and totally extinguish every heathenism; and forbid well-worshipings, and necromancies, and divinations, and enchantments, and man-worshipings, and the vain practices which are carried on with various spells, and with 'frith-splots,' and with elders, and also with various other trees, and with stones, and with many various delusions, with which men do much of what they should not.

17. And we enjoin, that every Christian man zealously accustom his children to Christianity, and teach them the Pater noster and Creed.

18. And we enjoin, that on feast-days heathen songs and devil's games be abstained from.

19. And we enjoin, that Sunday trading, and folk-moots, be abstained from.

20. And we enjoin, that unbecoming garments, and foolish discourses, and ignominious shavings be abstained from.

21. And we enjoin, that a man abstain from concubinage, and love his lawful wife.

22. And we enjoin, that every man learn so that he know the Pater noster and Creed, if he wish to lie in a hallowed grave, or be worthy of housel; because he is not truly a Christian, who will not learn them; nor may he who knows them not rightfully receive another man at baptism, nor at the bishop's hand, ere he learn them.

23. And we enjoin, that on feast-days, and lawful fast-days, there be no strife among men, to any excess.

24. And we enjoin, that on feast-days and fast-days, oaths and ordeals be foregone.

tree worshipings, and stone worshipings, and that devil's craft, whereby children are drawn through the earth, and the vain practices which are carried on on the night of the year,

xxv. And þe lærað. ꝥ ælc þer forȝā hīr ȝīf ȝrēolȝ-ctīdum
ȝ riht ȝærten-ctīdum:.

xxvi. And þe lærað. ꝥ ppeortar cīrcan healban mid ealre
āppurðnerȝe tō ȝodcundre þēnunge. ȝ tō clāenan þēopdōme.
ȝ tō nānum oðrum þīngum. ne hī þær ānīȝ unnit. inne ne
on neapeȝte. ne ȝeþārian. ne īdele ȝrāce. ne īdele dāde. ne
unnit ¹ȝeðrīnc. ne āȝre ānīȝ īdel. ne binnan cīrc-tūne
ānīȝ hund² ne cume. ne ȝrīn þe mā. þær þe man pealban
mæȝe:.

xxvii. And þe lærað. ꝥ man intō cīrcan ānīȝ þīngc ne
logīȝe. þær þe þar-tō unȝedāfenlīc ȝī:.

xxviii. And þe lærað. ꝥ man æt cīrc-ƿæccan ȝrīðe ȝeðreoh
ȝī. ȝ ȝeorne ȝebīdde. ȝ ānīȝ ȝeðrīnc. ȝ ānīȝ unnit þar ne
ðreōȝe:.

xxix. And þe lærað. ꝥ man innan cīrcan ānīȝne man ne
bīrȝe. būton man ȝīte ꝥ he on līȝe Gode tō þam pel ȝe-
cȝemde. ꝥ man þurh ꝥ lāte. ꝥ he ȝī þær leȝereȝ ȝȝrīðe:.

xxx. And þe lærað. ꝥ ppeort on ānīȝum hūȝe ne mæȝȝīȝe.
buton on ȝehālȝodre cīrcan. buton hit ȝī for hƿīlceȝ manneȝ
ofer-ȝēocneȝȝe:.

xxxi. And þe lærað. ꝥ ppeort hupu āȝre ne mæȝȝīȝe.
buton on-uȝan ȝehālȝodon peofoðe:.

xxxii. And þe lærað. ꝥ ppeort āȝre ne mæȝȝīȝe buton bēc.
ac beo ȝe canon him æt-foȝan eāȝum. beȝeo to. ȝīȝ he pille.
³þȝ lāȝ þe him mīȝȝe:.

xxxiii. And þe lærað. ꝥ ælc ppeort hæbbe ⁴corproalem
þonne he mæȝȝīȝe. ȝ ⁵ȝubuculam under hīr alban. ȝ eal
mæȝȝe-peāȝ ȝurðlīce behorȝen:.

xxxiv. And þe lærað. ꝥ ælc ppeort ȝeorne tīlȝe. ꝥ he ȝōðe
ȝ hupu rihte bēc hæbbe:.

xxxv. And þe lærað. ꝥ ānīȝ mæȝȝe-pppeort āna ne mæȝȝīȝe.
þ he ⁶næbbe þone þe him ācpeðe:.

¹ ȝeðrīhpa.

² ne horȝ add.

³ ꝥ lāȝe

25. And we enjoin, that every man forego his wife on feast-tides and lawful fast-tides.

26. And we enjoin, that priests keep their churches, with all reverence, for divine ministry and for pure service, and for no other things; and that they allow not any thing useless, either within or near; neither idle speech, nor idle deed, nor useless drinking, nor ever any frivolity: nor within the church-enclosure let there come any dog, nor yet more a swine, if it can be so ordered.

27. And we enjoin, that into a church there be put nothing which may be unbefitting thereto.

28. And we enjoin, that every one, at the church wakes, be very sober, and earnestly pray, and suffer there no drinking, nor any vanity.

29. And we enjoin, that no man be buried within a church, unless it be known that he in life was so acceptable to God that, on that account, it be admitted that he is worthy of such a grave.

30. And we enjoin, that no priest celebrate mass in any house, but in a hallowed church; unless it be for any one's extreme sickness.

31. And we enjoin, that no priest, on any account, ever celebrate mass, except on a hallowed altar.

32. And we enjoin, that no priest ever celebrate mass without book; but let the canon be ever before his eyes: let him look to it, if he will, lest aught escape him.

33. And we enjoin, that every priest have a corporale, when he celebrates mass, and a subucula under his alb, and all his mass-vestment worthily appointed.

34. And we enjoin, that every priest diligently provide, so that he have good, and especially orthodox books.

35. And we enjoin, that no mass-priest celebrate mass alone, so that he have not one to respond to him.

xxxvi. And þe lærað. ꝥ ænig unƿæƿtende man hurley ne ábirige. buton hit ƿor ofer-ƿeðcneƿƿe ƿí.

xxxvii. And þe lærað. ꝥ ænig ƿƿeoƿt áneƿ ðægeƿ oƿtop ne mæƿƿige þonne ¹þƿƿa. ²mæƿt þáƿa' þinga.

xxxviii. And þe lærað. ꝥ ƿƿeoƿt hæbbe á geaƿa hƿl þam þe þearƿ ƿí. ƿ ꝥ geoƿne on cláenneƿƿe healde. ƿ ³ƿaƿige ꝥ hit ná ƿoealðige. ƿif hit þonne ƿoealðen ƿí. ꝥ hƿ man þƿucan ne mæge. þonne ƿorþæƿne hit man on clánum ƿíƿe. ƿ þa axƿan undeƿ ƿeoƿode gebringe. ƿ bête ƿið God geoƿne ƿeþe hit ƿorƿímdæ.

xxxix. And þe lærað. ꝥ næƿƿe ƿƿeoƿt ne geƿƿƿtclæce. ꝥ he mæƿƿige. buton he eal hæbbe ꝥ tó hƿle gebringe. ꝥ ƿ. clæne oƿlete. ƿ clæne ƿín. ƿ clæne ƿæteƿ. ƿá þam þe mæƿƿian onƿínd. buton he ælc þáƿa hæbbe. ƿ ƿá þam þe þæƿ ƿúl þing tó-ðeð. ⁴ƿorþam he ðeð' þonne gelíce þam þe Iudeaƿ ðídon. þa hí mæƿƿdon eced ƿ geallan tó-geðeƿe. ƿ hit ƿíþþan on hƿ bƿmeƿ Eƿƿte gebudon.

xl. And þe lærað. ꝥ æƿƿe ne geƿƿíðe ꝥ ƿƿeoƿt mæƿƿige. ƿ ƿýlf ꝥ hƿl ne geƿicge. ne man gehálgod ⁵hƿl. næƿƿe eƿt hálƿige.

xli. And þe lærað. ꝥ ælc calic geƿóten beoð þe man hƿl on hálƿige. ƿ on tƿeoƿenum ne hálƿige man ænig.⁷

xlh. And þe lærað. ꝥ ealle þa þingc þe ƿeoƿode neáh beon. ƿ tó cƿcan gebýƿan. beon ƿíðe cláenlíce ƿ ƿƿíðlíce behƿoƿƿene. ƿ þaƿ ænig þingc ⁸ƿúley neáh ne cume. ac gełozige man þone hálƿígdóm ƿíðe áƿƿƿíðlíce. ƿ á ƿí býƿnende léoht on cƿcan þonne man mæƿƿan ƿingc.

xlh. And þe lærað. ꝥ man ne ƿorƿýme ænig gehálgod

¹ þƿƿa originally, but altered to tƿíza.

² mæƿt

⁴ omit.

⁶ ƿýlðen oððe ƿeołƿƿen tinen in margin.

⁷ ƿif he nýlle beon amanyumob. (in margin, in the same antient hand.) ne nænne man fullige oƿtop þonne æne. add.

⁸ D. omit.

³ ƿaƿíge

⁵ omit.

36. And we enjoin, that no one unfasting taste of the housel unless it be for extreme sickness.

37. And we enjoin, that no priest on one day celebrate mass oftener than thrice, at the very utmost.

38. And we enjoin, that a priest have housel always ready for those who need it, and that he carefully preserve it in purity, and take heed that it be not impaired by age; but if it be impaired, so that it cannot be used, then let it be burned in a pure fire, and the ashes brought under the altar; and let him who neglected it earnestly make 'bōt' to God.

39. And we enjoin, that no priest ever presume to celebrate mass, unless he have all things fitting for the housel; that is, a pure oblation, and pure wine, and pure water: woe to him who undertakes to celebrate mass, unless he have every of these; and woe to him who there adds any foul thing; like unto what the Jews did, when they mingled vinegar and gall together, and then, in mockery of him, offered it to Christ.

40. And we enjoin, that it never happen that a priest celebrate mass, and not taste the housel himself; and that hallowed housel be never hallowed a second time.

41. And we enjoin, that every chalice be molten, in which the housel is hallowed; and that none be hallowed in a wooden one.

42. And we enjoin, that all the things which are near to the altar, and belong to the church, be very cleanly and worthily appointed, and where nothing foul may come near them; but let the 'haligdom' be very reverently placed; and let there be always burning lights in the church, when mass is singing.

43. And we enjoin, that no holy thing be neglected, neither

golden or silver [or] tin
if he will not be excommunicated.
and baptize no one oftener than once.

þingc. ne hālig pæter. ne reālt. ne ȝōr. ne hlāf.¹ ne ænig þingc hāliges².

XLIV. And þe lærað. ꝥ ænig ȝifman neāh ȝeofoðe ne cume. þa hȝile þe man mæȝȝige.

XLV. And þe lærað. ꝥ man on ȝihtne tīman tīða ȝunge. ȝ pȝeoȝta ȝehȝile þonne hȝ tīð-ȝanȝ on cȝrecan ȝeȝēce. ȝ þar mið Godeȝ ege hiȝ ȝeoȝne ȝebiddan. ȝ ȝor eal ȝolc ȝingian.

XLVI. And þe lærað. ꝥ mæȝȝe-pȝeoȝta oþþe mȝnȝter-pȝeoȝta ænig ne cume binnan cȝrecan-dȝȝe. ne binnan ³ȝeohtealle. butōn hȝ ⁴oȝer-ȝlȝpe. ne huȝu æt þam ȝeofoðe ꝥ he þær þēnige. buton þære ȝæðe.

XLVII. And þe lærað. ꝥ ænig ȝehāðoð man hȝ ȝceape ne hēhȝe. ne hine miȝeȝerian ne læte. ne hȝ beaȝð ænige hȝile hæbbe. be þam þe he ȝille Godeȝ bletȝunge habban. ȝ 8ce Petȝer. ȝ ūȝe.

XLVIII. And þe lærað. ꝥ ealle pȝeoȝtaȝ æt ȝȝeolȝan ȝ æt ȝæȝtenan āȝræðe beon. ȝ ealle on āne ȝȝan bēoðan ꝥ hȝ ȝolc ne ðȝehan.

XLIX. And þe lærað. ꝥ ælc ȝæȝten beo mið ælmeȝȝan ȝeȝurðað. ꝥ iȝ. ꝥ ȝehȝā on Godeȝ eȝt ælmeȝȝan ȝeoȝne ȝȝlle. þonne bið hȝ ȝæȝten Gode þe ȝeȝemȝe.

L. And þe lærað. ꝥ pȝeoȝtaȝ on cȝȝic-þēnungum ealle ān-ðȝeōȝan. ȝ beon ⁵eȝenȝeoȝðe on' ȝeapeȝ ȝæce on eallum cȝȝic-þēnungum.

LI. And þe lærað. ꝥ pȝeoȝtaȝ ȝeōȝuðe ȝeoȝnȝice læȝan. ȝ tō cȝæȝtan tēōn. ꝥ hȝ cȝȝic-ȝultum habban.

LII. And þe lærað. ꝥ pȝeoȝtaȝ ælce 8unnan-ðæȝe ȝolce bōðȝan ȝ āā ȝel bȝȝnian.

LIII. And þe lærað. ꝥ nān cȝȝȝten-man blōð ne ȝicȝe nāneȝ cȝȝneȝ.

oȝlet?

¹ ne ȝehālȝoðe axan. ne ȝehālȝoð *oȝt *add.*

² ac ȝoȝbæȝne hit man on clānum ȝȝȝe. butan hȝ man elles nōȝian mæȝe. ȝ þa axan unðer ȝeofoðe ȝebȝunge. *add.*

³ ȝeofoð-ȝealle.

⁴ oȝer-ȝloȝe.

⁵ eȝen ȝoȝðe oȝer

holy water, nor salt, nor incense, nor bread; nor anything holy.

44. And we enjoin, that no woman come near to the altar, while mass is celebrating.

45. And we enjoin, that at the right time the hours be rung, and every priest then attend his canonical hours in the church, and there, with fear of God, fervently pray, and intercede for all people.

46. And we also enjoin, that no mass-priest, or minster-priest, come within the church-door, nor within the sanctuary, without his upper vestment; nor, on any account, to the altar, so that he there minister, without that garment.

47. And we enjoin, that no man in holy orders conceal his tonsure, nor let himself be mis-shaven, nor have his beard for any time; if he will have God's blessing, and St. Peter's, and our's.

48. And we enjoin, that all priests, at festivals and fasts, be of one mind, and all in one wise command, so that they lead not people into error.

49. And we enjoin, that every fast be solemnized with alms; that is, that every one, for the love of God, willingly give alms; then will his fast be the more acceptable to God.

50. And we enjoin, that priests, in ecclesiastical ministries, all be on an equality, and, in a year's space, be like worthy in all ecclesiastical ministries.

51. And we enjoin, that priests diligently teach youth, and educate them in crafts; that they may have ecclesiastical support.

52. And we enjoin, that priests, every Sunday, preach to the people, and always set a good example.

53. And we enjoin, that no Christian man taste blood of any kind.

nor hallowed ashes, nor hallowed *fruits, (?)
but let it be burned in a pure fire, (unless it may be otherwise made use of,) and let the ashes be brought under the altar.

* oblation?

LIV. And þe lærað. ꝥ ppeortar folc mýnezian. þær þe hī
 Eode dōn ſeulan tō Ʒerihthan. on teoðungum. Ʒ on oðrum
 þingum.¹ æpeſt fulh-ælmeyran .xv. niht on-ufan Eaptron. Ʒ
 Ʒeoðuðe teoðunge be Pentecorten. Ʒ eorð-peſtma be ²Omnium
 Sanctorum. Ʒ Rom-ſeðh be Petpeſ-mæſſan. Ʒ cýric-ſceat be
 Oaprtinur-mæſſan:.³

LV. And þe lærað. ꝥ ppeortar ſpa dælan folceſ ælmeyran. ꝥ
 hīƷ æƷðeſ dōn. Ʒe Eod ƷeƷladian. Ʒe folc tō ælmeyran
 Ʒepænian:.⁴

LVI. And þe lærað. ꝥ ppeortar realmar ſingzan þonne hī þa
 ælmeyran dælan. Ʒ þa þearfan Ʒeoſne biððan. ꝥ hīƷ for ꝥ folc
 þingian:.

LVII. And þe lærað. ꝥ ppeortar beoſzan pið ofeſe-ðruncen.
 Ʒ hit Ʒeoſne beleān oðrum mannum:.

LVIII. And þe lærað. ꝥ æniƷ ppeoſt ne beo ealu-ſcōp. ne on
 æniƷe ſiſan ƷliſiƷe mið him-ſýlfum. of[þe mið] oðrum man-
 num. ac beo ſpa hīſ hāðe Ʒebýrað. piſ Ʒ peoſðfull:.

LIX. And þe lærað. ꝥ ppeortar pið āðar beoſzan him
 Ʒeoſne. Ʒ hīƷ eāc ſpiðe forbeoðan:.

LX. And þe lærað. ꝥ æniƷ ppeoſt ne lúſiƷe ſiſmanna
 neāſiſte. ealleſ tō ſpiðe. ac lúſiƷe hīſ riht-æpe. ꝥ iſ. hīſ
 cýrice:.⁵

¹ Ʒ riht iſ ꝥ man þiſſeſ mýnezige to Eaptrum. oðpe ſiðe to ƷanƷ-
 baƷum. þriððan ſiðe to miððan-ſumepa. þonne bið mæſt folceſ
 ƷeƷabeſoð. *add.*

² Ealpa ÞalƷena mæſſan.

³ Ʒ leohc-Ʒeſceotu þſiſpa on Ʒeape. æpeſt on Eapteſ-æſen. Ʒ oðpe
 ſiðe on canðel-mæſſe æſen. þriððan ſiðe on Ealpa ÞalƷena mæſſe
 æſen. *add.*

⁴ Ʒ riht iſ. ꝥ man betæce ænne dæl ppeoſtum. oðepne dæl to cýric-
 neoðe. þriððan dæl þam þearſum. *add.*

⁵ And riht iſ. Ʒiſ peoſoð-þen hīſ āƷen līſ be bōca tæcinge rihtlice
 ƿaðige. þonne ſý he fuller þeƷenſcipeſ ſýſiþe. Ʒe on līſe Ʒe on leƷepe.
 Ʒýſ he hīſ līſ miſſaðige. ƿaniƷe hīſ ſýſðſcipe. be þam þe ſeo dæð ſý-
 piſte Ʒiſ he ſýlle. ne Ʒebýrað him naðop. ne to ſiſe. ne to ƿopulð-ſiƷe.
 Ʒiſ he Eode ƿile rihtlice hýpan. Ʒ Eoðeſ laƷe rihtlice healðan:.

Dunſtan Ʒebémbde. ꝥ ſe mæſſe-ppeoſt næpe. Ʒiſ he ſiſ hæſbe-
 æniƷne oðpe lāðe ſýſpe. butan eallſpa læpebe ſceolbe. þe eſen-bōpen
 ƿæpe. Ʒiſ man mið tihtlan þæne belebe:.

And riht iſ. Ʒýſ peoſoð-þen hine hſihtlice healðe. þonne ſý he fuller
 þeſeſ Ʒ ſýſðſcipeſ ſýſpe: *add.*

54. And we enjoin, that the priests remind people of what they ought to do to God for dues, in tithes, and in other things; first, plough-alms, xv. days after Easter; and a tithe of young, by Pentecost; and of earth-fruits, by All Saints; and ‘Rom-feoh,’ by St. Peter’s mass; and church-scot, by Martinmas.

55. And we enjoin, that the priests so distribute the people’s alms, that they do both give pleasure to God, and accustom the people to alms.

56. And we enjoin, that the priests sing psalms, when they distribute the alms; and that they earnestly desire the poor to pray for the people.

57. And we enjoin, that priests guard themselves against drunkenness, and diligently reprehend it in other men.

58. And we enjoin, that no priest be an ale-‘scōp,’ nor in any wise act the gleeman, with himself, or with other men; but be, as becomes his order, wise and reverend.

59. And we enjoin, that priests carefully guard themselves against oaths, and also strictly forbid them.

60. And we enjoin, that no priest love over much the presence of women, but love his lawful spouse, that is, his church.

and it is right, that this be admonished at Easter, a second time at Rogation days, a third time at midsummer, when most people are assembled.

All Saints’ mass;

and light-scot thrice a year, first on Easter eve, and a second time at candlemass eve, a third time on the eve of All Saints’ mass.

and it is right, that one part be delivered to the priests, a second part for the need of the church, a third part for the poor.

And it is right, if a minister of the altar direct his own life by the instruction of books, then be he worthy of full thaneship, both in life and in the grave: if he misdirect his life, let his dignity wane, according as the deed may be; let him know, if he will, that neither women nor temporal warfare are befitting him, if he will rightly obey God, and rightly observe God’s law.

Dunstan decided, that a mass-priest, if he had a wife, was entitled to no other ‘lād’ than belonged to a layman of equal birth, if he were charged with an accusation.

And it is right, if a minister of the altar conduct himself rightly, then be he entitled to full ‘wēr’ and worship.

LXI. *And* *pe lærað. þ ænig ppeort ne r̥tande on lærre*
gep̥tneſſe. ne þeoſa gep̥ta beo:.

LXII. *And* *pe lærað. þ ppeort biſæce* ¹*orðel ærre ne*
geæðe:.

LXIII. *And* *pe lærað. þ ppeort rið þeſn ne lādige buton*
þeſner for-āðe:.

LXIV. *And* *pe lærað. þ ppeort ne beo hunta. ne hæſeſe-*
*ne tæſleſe. ac plege on hſ bōcum. r̥pa hſ hāðe geþirað:.*²

LXV. *And* *pe lærað. þ ælc ppeorta r̥cſſe ȝ dædbōte tæce.*
þam þe him andette. ȝ eāc tō bōte riſſe. ȝ reōce men huſlige.
þonne heom þearf r̥. ȝ hī eāc r̥meſige. ȝif hī þæſ ȝſnnan. ȝ
æfter forð-ſiðe ȝeorne behpeorſe. ȝ ne ȝeſariȝe ænig unni-
æt þam līce. ac hit mið Goder ege ſiſlice bebſge:.

LXVI. *And* *pe lærað. þ ppeorta ȝehſiſ æȝðer hæbbe. ȝe*
fulluht-ele. ȝe r̥eocum r̥mſſe. ȝ ³*eāc ȝeapa r̥ tō ſolceſ ȝe-*
rihtum. ȝ cſſtenðom riðſige ȝeorne on æȝhſiſe ſiſan. ȝ
æȝðer dō. ȝe ſel bōðige. ȝe ſel bſſſige. þonne ȝeleānað him þ
Ælmihtig God. r̥pa him leōfor̥ bið:.

LXVII. *And* *pe lærað. þ ælc ppeort ſiſe tō cſþanne. þonne*
he cſſman ſece. hſæt he on ȝebēdum for cſnȝe ȝ biſcope
ȝeðon hæbbe:.'

¹ *orðol*

² *Se canon ſeȝð. ȝſ hſſe ȝehāðob man on huntað ſāpe. ȝſ hit*
bið cleſec. forȝā .xii. monað ſlæſe. diacon t̥pa ȝeap. mæſſe-ppeor̥
ſſeo. biſceop .vii. ȝ ȝſ hſſe biſceop. oððe mæſſe-ppeor̥. oððe ænig
ȝehāðob man. hine r̥ſſne ſæblice oſerbr̥nce. oððe þæſ ȝeſſice. oððe
hſ hāðer ſolȝe. add.

³ *ā*

⁴ *X. omit.*

^a This interpretation is purely conjectural: that 'biſæce' may be
 an adjective, signifying *litigious*, *disputable*, appears from the only
 place where I have elsewhere met with the word, viz. Const. VII.,
 where it is said: '*And ȝif þær hſæt biſæceſ r̥. ſeme ſe biſcop.*'
 'And if there be any thing disputable, let the bishop settle it.' That

61. And we enjoin, that no priest stand as a false witness, or be a confident of thieves.

62. ^aAnd we enjoin, that a priest engaged in litigation never be juror in an ordeal.

63. And we enjoin, that no priest clear himself towards a thane, without the thane's 'fore-oath.'

64. And we enjoin, that a priest be not a hunter, nor a hawker, nor a dicer, but apply to his books, as becomes his order.

65. And we enjoin, that every priest shrive and prescribe penance to those who confess to him; and also assist in the penance; and give housel to the sick, when they need it; give them unction also, if they desire it; and, after death, carefully order, and allow not any absurdity with the corpse, but, with fear of God, bury it wisely.

66. And we enjoin, that every priest have both baptismal oil, and unction for the sick, and also be prompt for the people's rights, and diligently promote Christianity in every wise; and do both well preach and well practise: then will Almighty God reward him for it, as shall be most agreeable to him.

67. And we enjoin, that every priest be able to declare, ^bwhen he fetches chrism, what he has done in prayers for king and bishop.

The canon says: If any man in orders go a hunting, if he be a clerk, let him forego flesh for XII. months; a deacon two years; a mass-priest three; a bishop VII.; and if any bishop, or mass-priest, or any man in orders habitually overdrink himself, let him either desist, or forfeit his order.

the text is corrupt, is rendered less probable from the concurrence of both mss., which have obviously not been copied from a common source.

^b That is, from the residence of the bishop, in the city. See Capit. Regum Franc. lib. i. c. 93. Canciani, tom. iii. p. 159, et passim.

^aDE CONFESSIOE.

Incipit Ordo Confessionis Sancti Hieronimi, qualiter confiteri debeat Christianus peccata sua.

Quando aliquis voluerit confessionem facere peccatorum suorum, viriliter agat, et non erubescat confiteri scelera et facinora se accusando; quia inde venit indulgentia, et quia sine confessione nulla est venia; confessio enim sanat, confessio justificat, confessio veniam peccatis donat.

Imprimis igitur prosternat se humiliter in conspectu Dei, super terram, adoratione, et lacrimas fundens; roget beatam Mariam, cum sanctis angelis, et sanctis apostolis, et martyribus,

i. Ðæt ƿceal Ʒeƿencan Ʒeƿe bið manna Ʒāpla læce. Ʒ heopa ðæda Ʒeƿita. ꝥ Ʒeðāl Ʒ ꝥ Ʒeƿceād. hū he mannum heopa ðæda ƷeƷeƿiƷe. Ʒ ²hī þeāh-hƷæðeƷe ne ƷoƷðe me ne hīƷ ³ðoƷmōðe ne Ʒeðð:

ii. Ðonne Ʒe man him hīƷ mīƷðæda andettan Ʒille. ƷehýƷe him æƷeƷe ƷeƷilðelice. hū hīƷ ƷiƷe ƷeƷād Ʒi. LīƷ he Ʒille Ʒ cunne eāðmōðlice hīƷ ðæda andettan. Ʒ þū onƷiƷe ꝥ him hīƷ Ʒýnna hƷeðpen. læƷ hine lūƷlice Ʒ mīðheoƷelice:

iii. LīƷ he ne cunne hīƷ ðæda andettan Ʒ hīƷ Ʒiltar āƷmeaƷan. acƷa hine hīƷ ƷiƷena. Ʒ āƷƷeð him þa Ʒiltar ūt. Ʒ aƷeð hīƷ ⁴ðæda. Ʒ ƷeƷenc þū. ꝥ þū ne Ʒcealt næƷƷe Ʒelice ðe man þam ƷiƷan Ʒ þam heānan. þam ƷƷeðon Ʒ þam þeðpan. þam ealðan Ʒ þam ƷeðonƷan. þam hālan Ʒ þam unhālan. þam eāðmōðan Ʒ þam oƷeƷmōðan. þam ƷƷpanƷan Ʒ þam unmaƷan. þam Ʒehāðoðum Ʒ þam læƷeðum:

iv. Ælce ðæðe Ʒceal ƷeƷceaðƷiƷ ðe ma ƷiƷlice tōƷceaðan. hū heo Ʒeððon Ʒi. Ʒ hƷæƷ oþþe hƷænnne. NīƷ on æniƷne tīman unƷiht ālýƷeð. Ʒ þeah man Ʒceal ƷƷeðlƷ-tīðan Ʒ ƷeƷƷen-tīðan. Ʒ on ƷƷeðlƷ-ƷƷoƷan eāc ƷƷa. ƷeoƷnlicōƷe beoƷƷan. And ā ƷƷa

¹ Exaudi quæso, Domine, supplicum preces clamantium ad te, quæso, Domine. *D. add.*

² he *N. Bx.* hī *D.*

³ oppene *D.*

⁴ mīƷðæda *D.*

et confessoribus, et virginibus, et omnibus electis Dei, ut ipsi intercedant *p se ad Dominum, ut Deus Omnipotens dignetur ei dare sapientiam perfectam, et veram intellegentiam ad confitendum peccata sua: Christe audi nos; Sancta Maria, omnes Sancti, orate, et rel. Post hec autem cum fiducia surgens, confiteatur pœnitens credulitatem suam, dicens: Credo in unum Deum, et rel. * p?

Et post hec incipiat confessionem suam coram Deo, et coram sacerdote, confitens peccata sua. Sequitur oratio: Oremus: Preveniat hunc famulum tuum N. quæso, Domine, misericordia tua, ut omnes iniquitates ejus celeri indulgentia deleantur, per Jesum Christum, Dominum nostrum.¹ Amen.

1. He who is the physician of men's souls, and the confident of their deeds, must consider this distinction and this difference; —how he shall shrive their deeds, and yet not condemn them, nor make them despairing.

2. When the man wishes to confess to him his misdeeds, first hear him patiently, how his conduct be regulated. If he will and can humbly confess his deeds, and thou feel sensible that he repents of his sins, teach him kindly and tenderly.

3. If he cannot confess his deeds, and meditate on his sins, question him regarding his ways; and extort his sins from him, and inquire into his deeds: and bear thou in mind, that thou art never to adjudge the same to the powerful, and to the lowly; to the free, and to the slave; to the old, and to the young; to the hale, and to the sickly; to the humble, and to the proud; to the strong, and to the feeble; to those in orders, and to laymen.

4. In every deed, a discreet judge shall wisely distinguish, how it be done, and where, or when. At no time is wrong allowed, and yet one ought on festival-tides, and fast-tides, and in festive places also, most earnestly to be guarded. And

^a The Latin preamble is from *Bx.*; the text is from *N.*, collated with *C.*, *D.*, and *Bx.*

man bið mihtriga. oþþe māran hāðer. gpa he gceal deoþpor
for Gode. ⁊ for worlde unriht gebetan. forþam þe ge maga ⁊
ge unмага. ne magon nā gelice býrdene āhebban. ne ge un-
hāla þam hālum gelice. ⁊ þý man gceal medemian ⁊ gergeaðlice
torgeaðan ylde ⁊ geogude. pelan ⁊ pæðlan. hāle ⁊ unhāle. ⁊
hāða gehwīlcne. And gif hƿā hƿæt ungeƿealder mýrðeð. ne
bið þ nā gelic þam þe pilles ⁊ geƿealder 'gýlf-pilles mýrðeð.
⁊ eac geþe nýð-pýrhta bið þær þe he mýrðeð. he bið ge-
beorðer ⁊ þe bēteran dōmes gýmle pýrðe. þe he nýð-pýrhta
pær þær þe he ƿorhte. Elce dæde torgeaðe man ƿærlīce for
Gode ⁊ for ƿorlde:.

v. Aftter þisum āriſe eādmōðlice tō his gcrifte. ⁊ cpeðe
þonne æfter. Ic gelyfe on Drihten heāh-fæder. ealra þinga
ƿealðend. ⁊ on þone sunu. ⁊ on þone Dālgan Gārt. ⁊ ic
gelyfe tō līfe æfter deāðe. ⁊ ic gelyfe tō āriſenne on dōmes
dæge. ⁊ eal þis ic gelyfe þurh Godes mægen ⁊ his miltre tō
geƿeorðonne:.

vi. And cpeðe þonne mid hneoprigendum mōðe. ⁊ eādmōð-
lice. his andetnerra tō his gcrifte. onbugende eādmōðlice. ⁊
þur cpeðe. Ic andette Aelmihtrigum Gode. ⁊ mīnum gcrifte
þam gārtlican lāce. ealle þa gýnna þe me æfre þurh āriſgede
gārtar on-beſmitene ƿurdon. oþþe on dæde. oþþe on gefohte.
oþþe rið ƿerman. oþþe rið riſman. oþþe rið ænige gergeart.
gecýndelicra gýnna. oþþe ungecýndelicra:.

vii. Ic andette giferneſſe æter ⁊ ðrenceſ. ge ær-tīde. ge
ofer-tīde. Ic andette ælce gicrunga. ⁊ æfer. ⁊ tælnerra.
⁊ trīppræcneſſa. leārunga. ⁊ unriht gīr. ⁊ īdel ƿorð. ⁊
unriht cýrta. ⁊ ælcne glænge þe tō mīner lichāman unſæde
æfre belimpe. Ic andette þ ic ƿær tō of gýnna pýrhta. ⁊
gýnna geþara. ⁊ gýnna gepita. ⁊ gýnna lāneop:.

viii. Ic andette mīner mōðer morðor. ⁊ mæne āðar. ⁊
unribbe. ⁊ ofermodigneſſe. neceleāneſſa Godes bebōða. Ic
andette eal þ ic æfre mid eāgum gereāh tō gicrunge. oþþe

always, as a man is mightier, or of higher degree, so shall he the more deeply amend wrong, before God, and before the world; because the powerful and the feeble may not lift a like burthen, nor the sickly a like one with the hale: and, therefore, we must moderate, and discreetly distinguish between age and youth, wealthy and poor, hale and sickly, and every degree. And if any one do aught amiss unwilfully, that is not like to him who willingly and wilfully doeth amiss of his own accord. And also he, who is an unwilling agent in that which he misdoeth, is always worthy of protection, and of the milder sentence; because he was an unwilling doer of what he did. Let every deed be cautiously distinguished before God and before the world.

5. After this let him arise humbly to his confessor, and then say, first: I believe in the Lord, the heavenly Father, Ruler of all things; and in the Son; and in the Holy Ghost; and I believe in life after death; and I believe to arise on doomsday; and all this I believe to take place through God's power and mercy.

6. And let him say then, with penitent mind, and humbly, his confessions to his confessor, humbly bending; and thus let him say: I confess to Almighty God, and to my confessor, the spiritual leech, all the sins by which, through cursed spirits, I have ever been defiled, either in deed or in thought, or with man or with woman, or with any creature, sins natural or unnatural.

7. I confess greediness in eating and drink, both before time, and after time. I confess all the cravings, and envy, and calumnies, and deceits, leasings, and unjust vaunt, and idle speech, and unjust quarrels, and every pomp, that have ever been to my body's prejudice. I confess, that I have been too often a worker of sins, and an approver of sins, and a confident of sins, and a teacher of sins.

8. I confess my mind's deadly sins, and perjuries, and enmity, and pride, [and] recklessness of God's commandments. I confess all that I have ever seen in covetousness, or in disparage-

tō tǣlneſſe. oþþe mið eárum tō unnytte gehýrde. oþþe mið
mínum múðe tō unnytte gecpæð.

ix. Ic andette þe ealles mínes licháman gýnna. for fel.
y for flǣge. y for bān. y for rinupan. y for æddran. y for
grylan. y for tunzan. y for pelernar. y for goman. y for
tēð. y for feax. y for mearh. y for æghræt hneſceſ oþþe
heardeſ. pæteſ oþþe dſigeſ. Ic andette þ̅ ic mīn fulluht
gýr geheold þonne ic mínum Drihtene behēte. y mīnne hād
þe ic ſcolde Gode y hiſ hālſum tō lofe healðan. y me gýlfum
tō éceſe hǣle. ic hæbbe unmedumlice gehealðen. Ic andette
þ̅ ic mīne tīd-ganſar oft āgælde. y ic gſōr māne āðar mīnra
hláforda lífe. y mínes Drihteneſ naman ic nemnode on
tīdelneſſe.

x. Ealles ic biðde mínes Drihteneſ forgiſneſſe. þ̅ me
næſſe deoſol on-āſtælan ne mæge. þ̅ ic buton andetneſſe
y bētneſſe beo mīnra gýnna. gpa ic tō-dæge ealle andette
mīne ſcýlða. beforan Drihtene Wǣlendum Crýſte. ge pealdað
heoronar y eorðan. y beforan þýſſum hālſan peofoðe. y
þýſſum reliquium. y beforan mínum ſcýrſte. y Drihteneſ
mæſſe-greore. y eom on clǣne y on gōðre andetneſſe y on
gōðan willan tō gebētenne ealle mīne gýnna. y eft gſilceſ
geſſican. þ̅ ær þe ic ærfe mæge.

xi. And þu Wǣlend Crýſt gí miltſigende mīnre gáple. y
forgiſende. y āðilgende mīne gýnna. y mīne gýltar. þe ic gið
oþþe ær ærfe geſſemode. y zelǣde me tō ſinum uplican gíce.
þ̅ ic mōte þar punian mið ſinum hālſum y gecōpenum. buton
ende. on écneſſe. Nū ic biðde þe eādmōðlice Drihteneſ
gaceſ. þ̅ þū gí me tō geſitneſſe on dōmeſ dæge. þ̅ þe deoſol
ne mæge on me ānpeald āgan. y þ̅ þū tō Drihtene beo mīn
þingere. þ̅ ic mōte mīne gýnna y mīne gýltar gebētan. y
oðreſ gſilceſ geſſican. tō þon me geſultumige ge Drihten-
geþe leopað y giſað ā buton ende. on écneſſe. Amen.

ment, with my eyes, or uselessly heard with my ears, or uselessly spoken with my mouth.

9. I confess to thee all the sins of my body, of skin, and of flesh, and of bones, and of sinews, and of veins, and of gristles, and of tongue, and of lips, and of gums, and of teeth, and of hair, and of marrow, and of every thing soft or hard, wet or dry. I confess that I have kept my baptism worse than I promised to my Lord; and my condition, which I ought to have holden to the praise of God and his Saints, and to my own eternal salvation, I have unworthily holden. I confess that I have often neglected my canonical hours; and I have sworn false oaths by the life of my lords; and my Lord's name I have named in vain.

10. For all I pray my Lord's forgiveness, that the devil may never steal upon me, so that I am without confession and amendment of my sins; as I to-day confess all my crimes before the Lord Saviour Christ, who ruleth the heavens and earth, and before this holy altar, and these relics, and before my confessor, and the Lord's mass-priest, and am in pure and true confession, and in good will to atone for all my sins, and afterwards to eschew them as much as I ever can.

11. And thou, Saviour Christ, be merciful and forgiving to my soul, and blot out my sins and my crimes, that, late or early, I have ever perpetrated; and lead me to thy realm on high, that I may there dwell with thy saints and chosen ones, without end, to eternity. Now I humbly pray thee, priest of the Lord, that thou be my witness on doomsday, that the devil may not have power over me; and that thou be my mediator with the Lord; that I may atone for my sins and crimes, and eschew others such, so that the Lord may sustain me, who liveth and reigneth ever without end, to eternity. Amen.

^aMODUS IMPONENDI PŒNITENTIAM.

i. ^b Ðāƿ þeāƿar man healt beƷeonðan ƿæ. ꝥ ȳ. ꝥ ælc biƿcop bið æt hiƿ biƿcop-ƿtōle on þone ƿoðneƿ-ðæƷ þe ƿe hātað capuð ieiunū. þonne ælc þāra manna þe mið heāƿoð-leahte ƿe ƿmiten bið on þære ƿcīre. ƿceal þonne him tō-cuman on ðæƷ. ȷ hiƿ ƿýnna him Ʒecýþan. ȷ he þonne tæceð him ðæðbōte. ælcum be Ʒýlter mæðe. þa þe þæƿ ƿýrðe beoð. he āƿýnðrað of ciƿiclican Ʒemānan. ȷ hī þeah tō heora āƷenre þearfe hýrteð ȷ tiheteð. ȷ hī ƿra þonne be hiƿ leāfe hām hƿýrfað:.

ii. ^b And eft on þone Ðunneƿ-ðæƷ æƿ Eartron. tō þare ýlcā ƿtope ealle Ʒeromniāð. ȷ him þonne ƿe biƿcop ofeƿ-ƿinƷeð. ȷ abſolutionem ðeð. ȷ hī ƿra hām hƿýrfað mið þæƿ biƿcope ƿletƿunƷe ƿiþþan. Ðiƿ ȳ þiƿ tō healdenne eallum criſtenum ƿolce:.

iii. ^b And þeah-hƿæðere ƿceal ƿe ƿaceƿð Ʒeopnlice ƿmeaƷan. mið hƿýlcere onbƿýrðneƿre. ȷ mið hƿýlcere ƿulƿnemeðneƿre. ƿe ðæðbēta Ʒebēt hæbbe. ꝥ him Ʒetæht ƿæƿ. ȷ ƿra him be þam ƿorƷiƿenneƿre ðōn:.

iv. ^c Eiƿ læƿede man oðerne ofƿrlihð. buton Ʒýlce. ƿæƿte .vii. Ʒear. .iiii. on hlāfe ȷ on ƿætere. ȷ þa .iiii. ƿra hiƿ ƿcƿiƿt him tæce. ȷ æƿter þāra .vii. Ʒeara bōte. æƿre he Ʒeopnlice behneðƿƿiƷe hiƿ miƿðæða. be þam ðæle þe he mæƷe. ƿorþan him ȳ uncuð hū andƿenƷe hiƿ bōt ƿæƿe mið Gode:.

v. ^c Seƿe oðerne ofƿrlean ƿille. ȷ ne mæƷ hiƿ ƿillan ƿullice þurh-teðn. ƿæƿte .iii. Ʒear. ān on hlāfe ȷ on ƿætere. ȷ tƿā ƿra hiƿ ƿcƿiƿt him tæce:.

vi. ^c Eiƿ læƿede man neāðunga man ƿlihð. ƿæƿte .iii. Ʒear. ān on hlāfe ȷ on ƿætere. ȷ tƿā ƿra hiƿ ƿcƿiƿt him tæce. ȷ behneðƿƿiƷe hiƿ miƿðæða æƿre:.

vii. ^c Eiƿ hit bið ſub-diacon. ƿæƿte ƿix Ʒear. Ʒiƿ hit beo diacon. ƿæƿte ƿeoƿon Ʒear. Ʒiƿ hit beo mæƿre-ƿneorƿ. ƿæƿte .x. Ʒear. ȷ biƿcop .xii. ȷ neðƿƿiƷe æƿre:.

^a The text is from *C.* and *D.*

1. Hæ consuetudines trans mare observantur; id est, quod quilibet episcopus sit in sede episcopali sua die Mercurii, quem caput jejunii vocamus: tunc unusquisque eorum hominum, qui capitalibus criminibus polluti sunt, in provincia ista, eo die ad illum accedere debet, et peccata sua illi profiteri; et ille tum præscribit eis pœnitentiam, cuique pro ratione delicti sui; eos, qui eo digni sunt, ab ecclesiastica communitate segregat, et tamen ad propriam eorum necessitatem animat et hortatur; et ita postea cum illius venia, domum redeunt.

2. Et iterum, die Jovis ante Pascha, ad eundem locum omnes congregantur, et tunc episcopus super eos cantat, et [eis] remissionem dat, et ita domum redeunt cum episcopi benedictione. Hoc ita observandum est omni populo Christiano.

3. Et nihilominus sacerdoti diligenter perscrutandum est, quam compunctione, et quam perfectione pœnitens emendaverit id quod ei præscriptum erat; et ita ei juxta illud remissionem det.

4. Laicus qui alium sine culpa occiderit, vii. annos jejundet, iii. in pane et aqua, et iiii. prout confessarius ejus ei præscripserit; et post illorum vii. annorum emendationem, usque delictorum suorum diligenter eum pœniteat, quantum possit; quoniam ei incognitum est, quam acceptabilis sit emendatio ejus apud Deum.

5. Qui cupiverit alium occidere, et voluntatem suam plene exsequi non potuerit, iii. annos jejundet, unum in pane et aqua, et duos prout confessarius ejus ei præscripserit.

6. Si laicus invite hominem occiderit, iii. annos jejundet, unum in pane et aqua, et duos prout confessarius ejus ei præscripserit, et eum delictorum suorum usque pœniteat.

7. Si subdiaconus sit, sex annos jejundet; si diaconus sit, septem annos jejundet; si presbyter sit, x. annos; et episcopus xii., et usque pœniteat.

viii. ^a ƿif hƿā hīf cīlð ofſſlīhð tō ðeāðe. unſeapdeſ. fæſte .v. ƿear. .iii. on hlāfe ƿ on ƿætere. ut ſupra.:

ix. ^a ƿif biſcop oþþe mæſſe-ſpreoſt man ſlīhð. þolige hīf hādeſ. ƿ bēte ƿeorne æfne.:

x. ^b ƿif ſīf hīfe cīlð ſomýrðſuſe innan hīfe. oþþe ſiþþan hit ſorð-cume. mið ðræncum oþþe mið miſlīcum þingum. fæſte .x. ƿear. .iii. on hlāfe ƿ on ƿætere. ƿ þa .vii. ſƿa hīfe ſerīft hīfe miðheortlīce tæce. ƿ æfne hit beſeðſſige.:

xi. ^c ƿif hƿā hīf æht ofſſlīhð buton ƿýlde. ſor hīf hāt-heortneſſe fæſte .iii. ƿear.:

xii. ^d ƿif ſīf hīfe ſīfman ſſingð ſor hƿīlcum līðum andan. ƿ heð on þam bið ðeāð. ƿ heð beð unſcýlðig. fæſte .vii. ƿear. ƿ ƿif heð beð ſcýlðig fæſte .iii. ƿear. ƿ beſeðſſige hīfe miſ-ðæða æfne.:

xiii. ^e ƿif man hīne ſýlſne ſeapdeſ ofſſlīhð. mið ƿæpne. oþþe mið hƿīlcum ðeoſleſ onbſuncge. niſ hit nā alýfed þ man ſor ſſīlcne man mæſſan ſingce. ne mið ænigum ſealm-ſange þ līc eoſðan beſæſte. ne on clænan ¹leſe ne ²licge bebiſged. þone ilcan ðōm man ſceal ðōn þam þe ſor hīf ƿýlta ſinunge. hīf līf ālæt. þ bið þeoſ. ƿ moſð-ſýrht. ƿ hlāſorð-ſſīca.:

xiv. ^f ƿif hƿā hīne mið nýtenu beſmitæð. oþþe ƿæpned-man ſið oðerne. ƿif he bið .xx. ſintſa. fæſte .xv. ſintep. ƿ ƿif ſe man hīf ƿemæccan hæbbe. ƿ he beð .xl. ſintſa ƿ ſſīlce þingce beƿæð. ƿerſīce. ƿ fæſte þa hƿīle þe hīf līf beð. ƿ ne ²ƿeþſſſlīce þ he Ðrihteneſ līchāman underſð. æſ hīf ende-tīman. ƿeonge men ƿ andƿītleāſe man ſceal þearle ſſinggan. þe ſſīlce þingce beƿæð.:

xv. ^g Se man þ æpe bſýcð. fæſte .vii. ƿear. .iii. ðaƿar on ƿucan on hlāfe ƿ on ƿætere. ſī hit ſīf. ſī hit ſep.:

xvi. ^h Seþe hīf æpe ſorlæt. ƿ nimð oðer ſīf. he bið æp-

¹ bſſſgene C.

8. Si quis infantem suum præter voluntatem interfecerit, v. annos jejunet, III. in pane et aqua, ut supra.

9. Si episcopus vel presbyter hominem occiderit, ordinem suum perdat, et usque diligenter emendet.

10. Si mulier infantem suum intra se perdiderit, vel postquam natus sit, potibus vel quibuscunque rebus, x. annos jejunet, III. in pane et aqua, et VII. prout confessarius ejus misericorditer ei præscripserit, et usque pœniteat.

11. Si quis servum suum, sine culpa, occiderit, pro furore suo III. annos jejunet.

12. Si mulier ancillam suam flagellis verberaverit, ex prava aliqua invidia, et ex illa verberatione moriatur, et innocens sit, [domina] VII. annos jejunet; si autem nocens fuerit, III. annos jejunet, et delictorum suorum usque pœniteat.

13. Si quis sponte seipsum occiderit armis, vel quacunque diaboli instigatione, non est permissum, ut pro tali homine missa cantetur, vel cum aliquo psalmorum cantu corpus terræ committatur, vel in mundo cemeterio jaceat sepultum. Idem judicium adjudicandum est ei qui, in criminum suorum cruciatum, vitam suam deposuerit; id est, furi, sicario, et domini proditori.

14. Si quis se cum bestiis polluit, vel vir cum alio, si xx. annorum sit, xv. annos jejunet: et si vir conjugem suam habeat, et XL. annorum sit, et res tales committat, cesset, et jejunet quamdiu vivet, neque audeat corpus Domini accipere, ante diem suum extremum. Juvenes et insipientes fortiter flagellandi sunt, qui tales res commiserint.

15. Homo qui adulterat, VII. annos jejunet, III. dies per hebdomadam in pane et aqua; sit vir, sit mulier.

16. Qui legitimam suam uxorem deseruerit, et aliam

² æbýrclæce C.

'' Ib. II. 5.
s' Ib. II. 7.

' Ib. II. 6.
h' Ib. II. 8.

brýca. ne rýlle him man nán þápa ȝerih̃ta þe cniȝtenum
mannum ȝebýr̃eð. ne for̃ deað̃e. ne for̃ lífe. ne hine man ne
lecege mid cniȝtenum mannum. ⁊ be rífe ealȝra. ⁊ þa maȝar þe
æt þam dihte pr̃æron. þolian þone ylcan dóm. buton hī ær
ȝecýrran pillan. ⁊ ȝeorne ȝebētan :'

xvii. ^aSeþe hæfð æpe. ⁊ eác cýrfe. ne dō him nán pr̃eor̃t
nāne ȝerih̃ta mid cniȝtenum mannum. buton he tō bōte
ȝecýrfe. ac beð him on ānre ȝehealden. beð hit æpe. beð hit
cýrfe :'

xviii. ^bȚif ceorl rið oðres riht æpe hāemð. oþþe rífe rið
oðres rífe riht ȝemæccan. fæfte .vii. ȝear. þa .iiii. on hlāfe
⁊ on pætere. ⁊ þa .iiii. ȝra hīf ȝerif̃t him tæce. ⁊ behreðrize
hīf mīrðæda æfre :'

xix. ^cȚif hripc rífe tpegen ȝebroðra nīmð hīre to ȝe-
mæccan. oðerne æfter oðrum. tōdō man hī. ⁊ beon hī on
dædbōte ȝeorne. þa hripc þe hī libban. ȝra heora ȝerif̃t heom
tæce. ⁊ æt heora forð-riðe dō ȝe ȝacerð heom þa ȝerih̃ta.
ȝra men cniȝtenum mannum dēð. ȝif hī þ̃ ȝehātað. þ̃ hīȝ
lenȝc bētan polðan. ȝif hī lenȝc libban mōrtan :'

xx. ^cȚif hrā on ȝp̃ilcum mānfullum ȝinȝcipe þurhprunað
oð hīf lífe ende. buton ælcere ȝerpr̃cenerȝe. ne cunne ȝe
him nāenne r̃æð ȝefencan. buton hit īf æt Godeȝ dōme
leȝpeadd.? ȝelanȝ. ne he tō clānan ne mōt :

xxi. ^dȚif hripc rífe bepeddod rí. nīf hit nā alȝfed þ̃ hripc
oðer man hine þæf bepeāfize. ȝif hit hrā dō. beð he amān-
ȝumod :'

xxii. ^eȚif hrā mid hīf oferecæfte. rífe oþþe mæden neā-
dinga nīmð tō unriht-hāmede. hīre unpilleȝ. beð he amān-
ȝumod :'

xxiii. ^fȚif hrā mid hīf lotpr̃æncum. oðres mannes fol-
ȝere ȝram him āp̃æce. for̃ hāmed-þinȝc. ⁊ hīre unpilleȝ rið hī
hāme. ȝif he bið ȝehādod man. þolize hīf hāder. ȝif he beð
lēpeðe. beð he amānȝumod ȝram eallum cniȝtenum þinȝum :'

mulierem ceperit, adulter est, ne detur ei ullus eorum rituum, qui Christianum hominem decent, neque in mortis articulo, nec per vitam, nec ponatur cum Christianis hominibus. Et de muliere similiter. Et cognati, qui illi consilio interfuerint, patiantur eandem sententiam, nisi prius ad emendationem se convertere, et diligenter emendare velint.

17. Ei qui legitimam uxorem et etiam concubinam habet, ne det ullus presbyter ritus ullos cum Christianis hominibus, nisi ad emendationem se converterit: sit ei cum una manendum, sit uxor, sit concubina.

18. Si maritus cum alterius legitima uxore adulteraverit, vel mulier cum alterius legitima conjuge, VII. annos jejundet, III. in pane et aqua, et VIII. prout confessarius ejus ei præscripserit, et delictorum suorum usque pœniteat.

19. Si mulier aliqua duos fratres, unum post alterum, in conjugium sibi ceperit, separentur, et sint diligenter in pœnitentia quamdiu vivant, prout confessarius eorum eis præscripserit; et obeuntibus illis, faciat eis sacerdos ritus, sicut hominibus Christianis faciendum est, si promittant, diutius se emendaturos, si sibi diutius vivere liceret.

20. Si quis in tali nefando conjugio permanserit usque ad vitæ suæ finem, sine ulla resipiscentia, non possumus ei aliquod consilium excogitare, sed Dei judicio est relinquendum; nec mundo [sepulcro] committatur.

21. Si mulier aliqua [viro] desponsata sit, non est permissum ut aliquis alius vir illam ei auferat; si fecerit hoc quis, excommunicetur.

22. Si quis per fraudem mulierem aut puellam invitam ceperit ad fornicationem, excommunicetur.

23. Si quis versutiis suis alius hominis pedisequam ab eo, fornicationis causa, allexerit, et cum ea invita coeat, si ordinatus homo sit, perdat ordinem suum; si sit laicus, ab omnibus rebus Christianis excommunicetur.

24. Si puella aliqua desponsata sit, et interea in captivitatem ducta fuerit, vel causa aliqua ab eo abrepta, cui desponsata erat, et postea acciderit, ut alter in alterius viciniam veniat, cum venia conjungi possunt, quia ab eo invita aberat.

25. Si mulier ordinata fuerit, et deinde ad mundanam vanitatem reversa fuerit, et familiam susceperit, et cogitet possessionibus suis id emendare quo Deum irritaverit, id nihili est; sed conjugium illud relinquat, et ad Christum revertatur, et suam vitam vivat prout confessarius ejus præscripserit, et valde diligenter delicta sua usque emendet.

26. Si presbyter vel monachus hominem occiderit, perdat ordinem suum, et x. annos jejunet; v. in pane et aqua, et quinque, tribus diebus per hebdomadam, et reliquis fruatur cibo suo, et usque eum delictorum suorum pœniteat. Diaconus vii. in pane et aqua, et reliquis, ut supra. Clericus vi. annos, iiii. in pane et aqua. Laicus v. annos, iiii. in pane et aqua, ut supra.

27. Si quis ordinatum hominem occiderit, vel proximum suum proprium, discedat a patria sua, et a possessionibus suis, et ita faciat ut papa ei indicaverit, et usque pœniteat.

28. Si presbyter vel monachus fornicationem commiserit, vel adulteraverit, x. annos jejunet, et usque pœniteat; diaconus vii.; clericus vi.; laicus v. ut pro homicidio.

29. Si presbyter, vel monachus, vel diaconus legitimam uxorem habuisset, antequam ordinatus esset, et eam dereliquerit, et ordinem susceperit, et postea in fornicatione eam receperit, jejunet unusquisque eorum ut pro homicidio, et valde pœniteat.

30. Si presbyter, vel monachus, vel diaconus, vel clericus, vel laicus cum monacha fornicatus fuerit, unusquisque jejunet

² æffe. C.

ſ *Ib.* IV. 4.
h' *Ib.* IV. 7.

ſ' *Ib.* IV. 5.
i' *Ib.* IV. 8.

g' *Ib.* IV. 6.
k' *Ib.* IV. 9.

hāde tō-gebūrige. ꝥpa be man-ſihhte. ⁊ æfre he ſceal flæge
forzān. ⁊ ſeo mýnecenu .x. gear. ꝥpa ꝥpa mæfre-ſneort. ⁊
hneōppian æfre:⁹

xxxī. ^aLiſ hƿá polde hāman rið mýnecenu. ⁊ heō nolde.
fæfte .i. gear. for þam unrihtan pillan. on hlāfe ⁊ on
pætere:⁹

xxxii. ^bLiſ hƿá polde hāman rið oðreſ riht-æfe. ⁊ heō
nolde. fæfte .iii. lengetenu on hlāfe ⁊ on pætere. ān on
ſumeſa. oðer on hærfefra. þriðde on pýnctra:⁹

xxxiii. ^cLiſ hƿá pille rið ſiſman unrihtlice hāman. fæfte
.xl. daȝa on hlāfe ⁊ on pætere:⁹

xxxiv. ^dLiſ hƿá oðerne æt hiſ dēhter ſeāfað. bēte rið þa
ſrýnð. ⁊ fæfte heora ægðer .i. gear. on ſodner-dæg. ⁊ on
Frigedæg. ⁊ on oðran daȝan brucan heora meter. buton
flæge. ⁊ nime hi tō riht æfe:⁹

xxxv. ^eLiſ hƿá rið nýtenu hāme. fæfte .xv. gear. .viii.
on hlāfe ⁊ on pætere. ⁊ þa .vii. ælce geara .iii. .xl. daȝa. ⁊
on ſodner-dæg ⁊ on Frigedæg. þa hƿile þe he libbe. ⁊
hneōppige æfre þa miſdæde:⁹

xxxvi. ^fLiſ hƿá hine ſýlfne beſmíte. hiſ āgenneſ pilleſ.
fæfte .iii. gear. on ælcon .iii. .xl. daȝa on hlāfe ⁊ on pætere.
⁊ forzā flæge ælce dæge. buton Sunnan-dæge:⁹

xxxvii. ^gLiſ hƿá oðerne mið piſceſfæfte forðð. fæfte .vii.
gear. .iii. on hlāfe ⁊ on pætere. ⁊ þa .iiii. gear. .iii. daȝaſ on
pucan on hlāfe ⁊ on pætere. ⁊ hneōppige æfre:⁹

xxxviii. ^hLiſ hƿá dſiſfe ſtacan on man. fæfte .iii. gear. ān
on hlāfe ⁊ on pætere. ⁊ þa .ii. .iii. daȝaſ on pucan on hlāfe
⁊ on pætere. ⁊ ȝif ſe man for þære ſtacunge deað bið. þonne
fæfte he .vii. gear. ꝥpa hit ær āpputen iſ. ⁊ hneōppige hiſ
miſdæda æfre:⁹

xxxix. ⁱLiſ hƿá piſcige ýmbe oðreſ lufe. ⁊ him ſýlle on
æte. oþþe on drence. oþþe on ȝalðor-cſæftum. ȝif hit beð

^a *Ecg. P.* IV. 10.

^c *Ib.* IV. 12.

^b *Ib.* IV. 11.

^d *Ib.* IV. 13.

prout ordini suo convenit, ut pro homicidio. Et monacha x. annos jejunet, uti presbyter, et usque pœniteat.

31. Si quis cum monacha fornicari vellet, et illa nollet, annum i., pro prava illa cupidine, in pane et aqua jejunet.

32. Si quis cum alterius legitima uxore fornicari vellet, et illa nollet, iiii. quadragesimas in pane et aqua jejunet, unam in æstate, alteram in autumnno, tertiam in hieme.

33. Si quis cum muliere illicite fornicari voluerit, xl. dies in pane et aqua jejunet.

34. Si quis alterum filia sua spoliaverit, emendet erga amicos, et uterque eorum annum i. jejunet, die Mercurii, et die Veneris, et reliquis diebus fruantur cibo suo, excepta carne, et ducat eam in uxorem legitimam.

35. Si quis cum bestiis coeat, xv. annos jejunet, viii. in pane et aqua, et vii. quoque anno iiii. xl. dies, et die Mercurii et die Veneris quamdiu vivet, et delicti usque pœniteat.

36. Si quis seipsum sua sponte polluerit, iiii. annos jejunet; in singulis iiii. xl. dies in pane et aqua, et quotidie abstineat se a carne, die Dominico excepto.

37. Si quis alterum veneficio perdiderit, vii. annos jejunet, iiii. in pane et aqua, et iiii. annos iiii. diebus per hebdomadam in pane et aqua, et usque pœniteat.

38. Si quis acus in homine aliquo defixerit, iiii. annos jejunet, unum in pane et aqua, et ii. iiii. diebus per hebdomadam in pane et aqua; et si homo ex illa punctura mortuus sit, tunc vii. annos jejunet, prout jam scriptum est, et delictorum suorum usque pœniteat.

39. Si quis veneficiis utatur, alicujus amoris gratia, et ei in cibo [quid] det, vel in potu, vel per incantationes; si laicus sit,

c' *Ib.* IV. 14.

u' *Ib.* IV. 17.

l' *Ib.* IV. 15.

i' *Ib.* IV. 18.

s' *Ib.* IV. 16.

læpeðe man. fæste healf gear. Ƴodnes-dagum y Frige-dagum. on hlāfe y on pætere. y þa oðre ðaȝar bpuce hīr meter. buton flæfce. cleruc .i. gear ut Ƴurpa. .iii. ðaȝar on pucan on hlāfe y on pætere. diacon .iii. gear. ut Ƴurpa. mæsse-Ƴneort .v. gear. þ̅ ān on hlāfe y on pætere. y þa .iiii. ælce Frige-dæg on hlāfe y on pætere. y þa oðre ðaȝar forȝā flæfrc.ʹ

XL. Eīf hƳā fūllīce. on unȝecȳndelīcum þīngum onȝean Eodeȝ ȝerceanfe. þurh ænīȝ þīngc hīne ȝylfne beȝmīte. behneðƳrīȝe þ̅ æfne. þa hƳīle þe he libbe. be þam þe feoð dæd ȝī.ʹ

XLi. ^aEīf hƳā on flæpe hīȝ beapn oƳflicȝe. þ̅ hit deað Ƴurðe. fæste ¹.iii. gear. ān on hlāfe y on pætere. y þa ²trā gear. .iii. ðaȝar on pucan. y ȝīf hit þurh ðruncen ȝeƳurðe. bēte þe deoppor. ȝpa hīȝ ȝcƳīft tæce. y behneðƳrīȝe hit æfne.ʹ

XLii. ^bEīf untȝum cīlð hæðen ȝeƳīte. y hit on Ƴneorte ȝe-lang ȝȳ. þolīȝe hīȝ hāðer. y bēte hit ȝeorne. y ȝīf hit þurh Ƴneonda ȝȳmelearte Ƴurðe. fæste .iii. gear. ān on hlāfe y on pætere. y þa trā gear. .iii. ðaȝar on pucan. y behneðƳrīȝan hit æfne.ʹ

*L. cƳurtenne. XLiii. ^cEīf hƳā *cƳurtene man on hæðendom ȝylle. ȝe ne bið Ƴurðe ænīȝre ȝeſte mīð cƳurtenum folce. butan he ȝe-bȳcȝe eft ham onȝean þ̅ he ūt realde. y ȝīf he þ̅ dōn ne mæȝe. ȝeðæle þ̅ Ƴurð eal Eodeȝ þancer. y oðerne alȳre mīð oðrum Ƴurðe. y þæne þonne ȝeƳneðȝe. y þær-to-eācan bēte þneð gear fūllīce. ȝpa ȝpa hīȝ ȝcƳīft hīm tæce. y ȝīf he feoð næbbe. þ̅ he man mīð alȳȝan mæȝe. he bēte þe deoppor. þ̅ īȝ .vii. gear fulle. y behneðƳrīȝe æfne.ʹ

XLiv. Eīf hƳā hīne ȝylfne ȝrīðe forȝȳnce on mænīȝrealðan ȝȳnnan. y he æfter þam pille ȝeȝƳīcan. y ȝeornlīce bētan. ȝebūȝe tō mȳnȝte. y þeðrīȝe þar æfne Eode y mannum. ȝpa ȝpa man hīm tæce. oþþe of earðe Ƴeallīȝe ȝīðe. y dædbōte dō æfne þa hƳīle þe he libbe. y helpe hīȝ ȝāple. oþþe huƳu on earðe be þam ðeðerȝtan bēte. þe he æfne ācuman mæȝe. ȝpa ȝpa man hīm tæce.ʹ

dimidium anni jejundet, diebus Mercurii et Veneris, in pane et aqua, et reliquis diebus fruatur cibo suo, carne excepta; clericus I. annum, ut supra, III. diebus per hebdomadam in pane et aqua; diaconus III. annos, ut supra; presbyter V. annos, unum in pane et aqua, et IIII. quoque die Veneris in pane et aqua, et reliquis diebus abstineat se a carne.

40. Si quis fœde, in rebus naturæ contrariis, contra Dei creaturam, aliquo modo seipsum polluerit, usque pœniteat, quamdiu vivet, secundum quod factum sit.

41. Si quis in somno infantem suum oppresserit, et mortuus sit, III. annos jejundet, unum in pane et aqua, et duos annos III. diebus per hebdomadam; et si ex ebrietate acciderit, eo gravius emendet, prout confessarius ejus præscripserit, et usque pœniteat.

42. Si infans infirmus gentilis mortuus fuerit, et culpa presbyteri acciderit, ordinem suum perdat; et si negligentia amicorum acciderit, III. annos jejundet, unum in pane et aqua, et duos annos III. diebus per hebdomadam, et usque pœniteant.

43. Si quis hominem Christianum in regionem gentilem vendiderit, non erit ille dignus requiete ulla cum populo Christiano, nisi eum, quem foris vendiderat, iterum domum redemerit; et si id facere nequeat, totum pretium Dei gratia distribuat, et alium alio pretio redimat, eumque tunc liberet; et præterea tres annos plene emendet, prout confessarius ejus ei præscripserit. Et si pecuniam non habeat, qua aliquem redimat, eo gravius emendet, id est VII. annos plene, et usque pœniteat.

44. Si quis seipsum multifariis peccatis valde labefactaverit, et deinde cessare et diligenter emendare velit, in monasterium secedat, ibique continue Deo et hominibus serviat, prout ei præscriptum fuerit; vel a patria longe peregrinetur, et pœnitentiam usque agat, quamdiu vivet, atque animam suam adjuvet; vel saltem, in patria, per gravissimam pœnitentiam, quam unquam perferre possit, prout ei præscriptum fuerit.

^a *Th.* XXI. 36.

^b *Eccl. Conf.* 18. n. 10.

^c *Eccl. P.* IV. 27.

^a BE DÆDBÉTAN.

i. On þiſum ȝeſepte. bið ȝriðe ȝorð ȝelanȝ ȝorȝýnȝoder manneſ ¹nýð-help. ealȝra on ȝōðan læce bið ȝeōceſ manneſ ²lācnunȝ:

ii. Ōiſhlīce men āȝýltað. oſt ȝ unȝelbon. þurh ðeoſleſ ȝeýſe. ȝ þ bið eȝeſhlīc þ ȝehādode men ȝra ȝriðe rið Liob āȝýltað. þ hi ³heoſa hād ȝorȝýſcan:

iii. And þaſ mōt tō bōte ȝiðhlīc dædbbōt. ā þeah be hāðeſ ȝ be ȝýlter mæðe. æfteſ canoneſ dōme. ȝ eāc hiſ man mōt ȝēcan be þæſ manneſ mihtum. ȝ be hiſ mæðe. ȝ be hiſ ȝýlfeſ heoſtan hſeōſȝunȝum. ȝumon ȝeaſ-bōte. ȝumon mā ȝeaſa. ȝ eſt be ȝýlter mæðe. ȝumon monð-bōte. ȝumon mā monða. ȝumon ȝucu-bōte. ȝumon mā ȝucena. ȝumon dæȝ-bōte. ȝ ȝumon mā ðaȝa. ȝ ȝumon ealle hiſ liſ-ðaȝa ⁴.

iv. Se læca þe ȝceal ⁵ȝāſe punða pel ȝehælan. he mōt habban ȝōðe ȝealfe þæſtō. Nē ȝýndon nāne ȝra ýſele punða ȝra ȝýndon ȝýn-punða. ȝorþam þurh þa ȝorȝýrið ȝe man ēcan ðeaðe. buton he þurh andetneſſeſ. ȝ þurh ȝeſſiſcenneſſeſ. ȝ þurh dædbbōte ȝehæled þurðe:

v. Ðonne mōt ȝe læca beōn ȝiſ ȝ ȝæſ. þe þa punða ȝehælan ȝceal. Ðurh ȝōðe lāſe man ȝceal æpeſt hi lācnian. ȝ mið þam ȝeðōn. þ man āȝſiſe þ attoſi út. þ him on-innan bið. þ iſ. þ he ȝeclænȝiȝe hine ȝýlſne æpeſt þurh andetneſſeſ ⁶.

¹ nýð-þeaſſ X.² hælo X.³ X. add.

⁴ Ðæſ man ȝenýðan ȝceall miſtlice þſeala ȝebýmað ȝor ȝýnnum. benðaſ oððe ðýntaſ. oððe pollūpaſ. oððe canceſn-ȝýſta. lobban oððe bælcen. ȝ hſilum eac him-læpa. ȝ hſilum liſ-læſta: X. add.

⁵ ýſela Y.⁶ ȝ ȝýððan mið ȝeſſiſcenneſſeſ. Y. add.

OF PENITENTS.

1. On a wise confessor is greatly dependent the needful help to a sinful man, as on a good leech is the healing of a sick man.

2. Men sin in various ways, oft and frequently, through the impulse of the devil; and it is terrible that men in holy orders so greatly sin against God, that they forfeit their order.

3. And there must be for 'bōt' strict penance; though always according to the degree of order and of guilt, according to the canon's doom: and also it must be sought according to the man's abilities, and to his degree, and to the penitence of his own heart: to one a year's 'bōt,' to one [a 'bōt'] of several years; and again, according to the degree of guilt, to one a month's 'bōt,' to one of several months; to one a week's 'bōt,' to one of several weeks; to one a day's 'bōt,' and to one of several days; and to one all the days of his life.

4. The leech who has well to heal sore wounds, must have good salve thereto. There are none such evil wounds as are the wounds of sin; because through them a man perishes in eternal death; except through confession, and through cessation, and through penance he be healed.

5. Then must the leech be wise and cautious, who has to heal those wounds. Through good doctrine they are first to be cured, and therewith so treated, that the man vomit the venom out that is within him; that is, that he purify himself first by confession.

Where it be needful, various punishments are proper for sins: bonds, or blows, or 'pollupas,' or prison-darkness, or earth-worms, or swine; and sometimes also mutilation of limbs, and sometimes loss of life.

and afterwards by cessation.

vi. Eal man ſceal āſpīpan ſýnna þurh gōðe lāpe mid andet-
neſſe. ealſa man unlibban dēð þurh gōðne ðrenc:.

vii. Ne mæg ænig læce pel lācnian. ær þ attor ūte ſī. ne
ænig man eac dædbōte pel tæcan þam þe andettan nele. ne
ænig man ne mæg ſýnna buton andetneſſe pel gebetan. þe
mā þe ge mæg pel hāl purðan. þe unlibban gedruncen hæfð.
buton he þ attor ſpīðe ſpīpe:.

viii. Aftre andetneſſe. man mæg mid dædbōte Godre
miðheortneſſe hraðe geeapnian. ȝif he mid inſeapðre heor-
tan heðfe. ȝ þ bereðſſige þ he þurh deofles ¹ſcýfe ær
geſnemode tō unſhte:.

ix. On ſīrum ſcūſte bið eac ſpīðe ſorð ȝelanȝ ſīrlíc
dædbōt. ealſa on gōðum læce bið ² þearflíc broceſ bōt. ȝ be
manneſ ȝeſýhtum hit man inōt ſēcan. æftre canoneſ-dōme.
ȝ eac medemian be mihtum. ȝ be mæðe. ȝ be þam þe man
onȝit hiſ heortan hreðſſunge. ȝ hiſ ſýlfeſ ȝeornfulneſſe:.

x. Deōplíc dædbōt bið. þ læpeðe man hiſ pæpna alecȝe. ȝ
peallȝe bæp-ſōt ſīðe. ȝ ne beo niht þar oðre. ȝ færte. ȝ
ſpīðe paſcȝe. ȝ ȝebīððe ȝeorne. dægſe ȝ nihteſ. ȝ pýllen
peſcȝe. ȝ ſpa æſcæpe beo. þ ³ſīpen ne cume on hæpe ne on
nægle:.

xi. Ne þ he ne cume on pearnum ⁴bæðe. ne on ſorðum
* *del.?* bedðe. ne flæſceſ ne onbīte. ne *he ænigeſ þingeſ þe ðruncen
ōſ-cume. ne he innan cūcan ne cume. ac þealh hālȝe ſtopa
ȝeornlice ſēce. ȝ hiſ ȝýltaſ cýðe. ȝ him þinȝræðenne biððe.
ȝ he nēnigne man ne cýſſe. ac ſýmle ſī hiſ ſýnna hreðſſi-
ȝende ſpīðe:.

xii. Dneōplíce ȝefærð ſeþe hine ſýlſne þur ſorð ſorſcýldi-
ȝað. ȝ ȝeſwēlȝ bið he þealh ȝif he nā ne apacað þ he fulbēte.

¹ lāpe Y.

² ſeōceſ manneſ lācnunȝ be. C. *add.*

³ ſīpen C. Y.

⁴ pæteſe Y.

6. Every man shall vomit up his sins through good doctrine, with confession, exactly as a man doeth poison, through a salutary drink.

7. No leech can well cure, ere the venom be out; nor likewise any man well prescribe penitence to him, who will not confess; nor can any man well expiate sins without confession, any more than he can well become whole, who hath drunk poison, unless he vigorously eject the venom.

8. After confession, a man may with penitence quickly merit God's mercy: if he groan with inward heart, and that repent which he, through impulse of the devil, previously perpetrated in unrighteousness.

9. On a wise confessor, is also greatly dependent a rational repentance; just as on a good leech, is the necessary remedy of disease; and by a man's deeds must it be sought, according to the canon's doom; and also mitigated, according to [a man's] abilities, and degree, and according as any one feels the penitence of his heart, and his own earnestness.

10. It is a deep penitence, that a layman lay aside his weapons and travel far barefoot, and nowhere pass a second night, and fast, and watch much, and pray fervently, by day and by night, and voluntarily suffer fatigue, and be so squalid, that iron come not on hair, nor on nail.

11. Nor that he come into a warm bath, nor into a soft bed, nor taste flesh, nor anything from which drunkenness may come, nor that he come within a church; but yet diligently seek holy places, and declare his sins, and implore intercession, and kiss no one, but be ever fervently repenting his sins.

12. Roughly he fares who thus constantly criminales himself; and yet is he happy, if he never relax, till he make full

forþam ne purð ænig man on worlde gpa gwiðe forgyngað. þe he wið God gebetan ne mæge. āginne he hit georne:

xiii. Dædbōta gind gedihhte on mirlīce gīran. ⁊ micel man mæg eac mid ælmeſſan algyran:

xiv. Seþe þara mihta hæbbe. āraþe cūpan Gode tō lofe. ⁊ gif hine þar-tō onhagiȝe. gylle þar land tō. ⁊ læte þær teōn geōnȝe men tō. þ̅ þar for hine maȝon ¹þeōrian. ⁊ þær dæg-hramlice Gode maȝon þenian. ⁊ gōdiȝe eac Godeſ cūpan gehraþe. be þam þe hine tō-onhagiȝe. ⁊ gōdiȝe folceſ fær mid hucgum ofeþ deōpe pæteſu. ⁊ ofeþ fūle pegar. ⁊ dæle Godeſ þanceſ georne þ̅ he hæbbe. gpa forð gpa hine fýr-meſt onhagiȝe. ⁊ helpe earmpa manna georne. pudupena. ⁊ gteop-cilda. ⁊ ælþeōdiȝpa manna. freōȝe hiſ āgene þeōpan. ⁊ alēre æt oðrum mannum heopa þeōpan tō freōte. ⁊ huſu earme geherȝode men. ⁊ fēde þearfan. ⁊ gcrýde. ⁊ hūȝe. ⁊ fýrȝe. baðiȝe ⁊ beddiȝe. him ⁊ him-gýlfum to þearfe. æghpaſ georne gebēðraedene bezite. on mæſſe-gangum ⁊ on realm-gangum. ⁊ hine-gýlfne on hiſ Drihteneſ eſt þreage gwiðe þearle mid forhæfedneſſe æteſ ⁊ ðunceſ. ⁊ gepell-hpilceſ lichāmlīceſ luſteſ:

xv. And seþe gýt þonne læſſan gpeda hæbbe. dō be hiſ mæðe georne þ̅ he dōn mæge. teōdiȝe on Godeſ eſt eal þ̅ he āȝe. ⁊ peȝe hine gýlfne gpa hine oftoſt tō-onhagiȝe. ⁊ gece mid hiſ ælmeſſan cūpan gelōme. ⁊ hālȝe gtoſa mid hiſ leōhte geȝnehte. ⁊ gif hiſ hūȝ-hleōþ. ⁊ mete ⁊ munde. þam þe þær beþurfe. ⁊ fýr ⁊ foððor. ⁊ bed ⁊ bæð. ⁊ dō to gcrūð. ⁊ gilȝte earmon. gif he hſæt mæge:

xvi. Geneoſȝe mid gōde þa þe beoð gāſug-mōde ⁊ geōce. ⁊ deaðe bebýrȝe on Godeſ eſt. ⁊ gýlf he on diȝlum gtoſum gecneoriȝe gelōme. ⁊ hine on eorðan gwiðe aðeniȝe. ofe ⁊ gelōme. ⁊ færte ⁊ paȝe. ⁊ gebiðde hine georne. dægeſ ⁊ nihteſ. ofe ⁊ gelōme. And seþe git læſſan mihta hæbbe. dō be hiſ mæðe georne þ̅ he dōn mæge. huſu gſinȝe hiſ

‘bōt;’ because no man in the world is so very criminal, that he may not make atonement to God, let him undertake it fervently.

13. Penances are devised in various ways, and a man may also redeem much with alms.

14. He who has the ability, let him raise a church to the glory of God; and, if he have the means, let him give land thereto; and let young men be drawn thither, who may there serve for him, and may there daily minister to God; and let him also be a benefactor everywhere to God’s church; according as he may have the means; and facilitate the people’s journeying, by bridges over deep waters, and over foul ways; and distribute, for love of God, readily what he has, to the very utmost of his means; and readily help poor men, widows, and step children, and foreigners; free his own slaves, and redeem to freedom their slaves from other men; and especially poor plundered men; and feed the needy, and clothe, house, and fire, bathe, and bed them, to their and his own benefit: let him everywhere diligently obtain intercession by mass-songs and psalms; and, for his Lord’s love, chasten himself very severely by abstinence in meat and drink, and from every bodily lust.

15. And he who has yet less means, let him do diligently, according to his condition, that which he can do: let him tithe, for love of God, all that he owns; and ponder with himself as often as he has an opportunity; and frequently visit churches with his alms, and greet holy places with his light; and give the shelter of his house, and meat and protection to those who need it; and fire and food, and bed and bath; and add clothing, and assist the poor, if he aught can.

16. Let him visit with good those that are sorrowful and sick, and bury the dead for love of God; and let himself frequently kneel in secret places, and prostrate himself much on the earth oft and frequently, and fast, and watch, and fervently pray, by day and by night, oft and frequently. And he who has yet less means, let him do, according to his degree,

líchāman onġean lurt. ȝif he ær þurh liðerne lurt deofle
 ȝeepemde. fæſte nū onġean ꝥ he ær þurh ſýlle unriht ȝefne-
 mode. paſiȝe ȝ ſpince þar-onġean. ꝥ he oſt ær beſlêp ȝ ſlā-
 pode. þonne he nā ne ſcolde. oþþe on unuýt paſode tō ſpīðe.
 þoliȝe cýle ȝ colð bæð onġean þa hlīpðe. þe he ær þurh ſýn-
 lurt āhpar ȝefnemode. ȝ ȝif he ābilihðe āhpām on unriht āhpar
 ȝepeolde. ȝebēte hit ȝeorne. ȝ ȝif him ābulȝe æniȝ man ſpīðe.
 ſopȝiſe ꝥ on Godeſ eſt. ȝ āā þæſ þe he mæȝe þence ſpīðe
 ȝeorne hpæt tō bōte mæȝe onġean ælcne ſýn-ſæſ. þe þurh
 deofleſ ſæð ær pearð āpeaxen. ȝ ȝif he of peȝe. tō-eācan
 him ſýlſum. æniȝne ȝebrohte. ȝebſiȝe hine ȝeorne eſt on
 hiſ rihte peȝe. ꝥ iſ. ꝥ ic mæne. ȝif he æniȝne man on ſýnne
 beſpeone. ðō ſpa him þearf iſ. ȝebſiȝe hine of þam. ȝ læde
 hine on hiſ riht peȝ. ȝ ælcne man ȝeorne ſpane he of
 ſýnnum. þonne beoð hiſ ſýnna ſōna þe leohtſe:

xvii. Ænne dōm ſe man mæȝ mid ſcuſteſ ȝeþeahhte him
 ſýlſum dēman. þe ānpæðlice pile hiſ ſýnna ȝeſpīcan. ȝ hiſ
 ſýnna ȝebētan. dæle on Godeſ eſt eal ꝥ he āȝe. ȝ ſoplēte
 mid-ealle eapð ȝ eðel. ȝ ealle þaſ poplð-luſu. ȝ þeðſiȝe hiſ
 Drihtene dæȝeſ ȝ nihteſ. ȝ ſpænſe hine ſýlſne. ſpa he ſpīðoſt
 mæȝe. onġean hiſ ſýlſeſ lurt. ealle hiſ hīf-dagaz. Ðpæt mæȝ
 he māpe. buton ꝥ he tihhte. tō-eācan him ſýlſum. ælcne man
 tō rihte. ſpa he ȝeopnoſt mæȝe:

xviii. Ðer cýþ on. hū ſeðc man mōt hiſ fæſten ālſȝan. —
 Wan mæȝ āneſ dæȝeſ fæſten mid ānum peniȝe ālſȝan. eac
 man mæȝ ālſȝan āneſ dæȝeſ fæſten mid tſām hund ſealma.
 ȝ .xx. ſealma. eāc man mæȝ tſeſ monða fæſten ālſȝan mid
 .xxx. ſealſ. oþþe ænne man ȝeſpeðȝe. þe þæſ ſeðſ ſýpðe ſý.
 ȝ ſop āneſ dæȝeſ fæſtene. ꝥ man ſiȝe 'ſiȝ ſiðum Beati
 immacul. ȝ 'ſiȝ ſiðum Pateſ noſteſ. ȝ ſop āneſ dæȝeſ fæſ-
 tene ꝥ man hiſ cneopu ȝebiȝe ſiȝtiȝum ſiðum tō eopðan. mid
 Pateſ noſteſ. eāc man mæȝ āneſ dæȝeſ fæſten ālſȝan. ȝif
 he hine āþenað eallum himum to Gode æt hiſ ȝebēdum. ȝ mid

earnestly that which he can do; especially let him mortify his body against lust; if he ere, through wanton lust, gave pleasure to the devil, let him now fast on account of that unrighteousness which he ere through satiety perpetrated; let him watch and toil in atonement for having before often slept and been slow, when he should not, or uselessly waked too much; let him suffer cold, and cold bath, in atonement for the heat that he through sinful lust anywhere occasioned: and if he in anger anywhere have unjustly done violence to any one, let him diligently make amends; and if any man have greatly angered him, let him forgive it for love of God; and ever, as much as he can, let him think very earnestly what remedy there may be against every sinful impulse, which, through the devil's seed, had formerly grown up; and if he have brought any one out of the way besides himself, let him diligently bring him again into his right way: this is what I mean; if he have allured any man to sin, let him do what is his duty, let him bring him from it, and lead him into his right way: and let him diligently draw every man from sins; then shall his sins soon be the lighter.

17. One doom a man may, with his confessor's counsel, doom to himself, who resolutely desires to abstain from his sins, and make atonement for his sins: let him distribute, for love of God, all that he owns, and entirely forsake home and country, and all his worldly love, and serve his Lord by day and by night, and mortify himself, so as he can most severely, against his own lust, all the days of his life. What can he more, save that he draw, besides himself, every man to right, so as he can most earnestly?

18. Herein is declared, how a sick man may redeem his fast.—A man may redeem one day's fast with one penny; a man may also redeem one day's fast with ccxx. psalms; a man may also redeem a fast of twelve months with xxx. shillings; or let a man be freed, who is worth that money: and for one day's fast, let a man sing 'Beati immaculati' six times, and six times 'Pater noster;' and for one day's fast, let a man kneel and bend sixty times to the earth, with 'Pater noster:' a man may also redeem one day's fast, if he prostrate himself with all his limbs to God, at his prayers, and with true repent-

ƿoðre hƿeoðe. ⁊ mið rihtan geleafan. ⁊ .xv. riðum riſge
 ƿiſerefe mei Deuf. ⁊ .xv. riðum Fateri noſtere. ⁊ þonne bið
 him ealne dæg geƿeald hiſ riſnna lihtinge:.

xix. Deoƿon ƿintra færten man mæg on tƿelf monðum
 gebetan. ƿiſ he ælce dæge āriſgað fealtere fealma. ⁊ oðerne
 on niht. ⁊ ƿiſtiſ on æfen. Eac mið āne mæſſan man mæg
 ālſan .xii. daga færten. ⁊ mið .x. mæſſan man mæg ge-
 lihtan .iiii. monða færten. ⁊ mið .xxx. mæſſan man mæg
 gelihtan .xii. monða færten. ƿiſ he ƿile mið ƿoðre Froder
 luſan him riſum ſingian. ⁊ hiſ riſnna hiſ ƿriſte andettan. ⁊
 hiſ ƿa gebetan ƿa he him tæcð. ⁊ georne æfre geƿiſcan:.

BE ƿINTIGU ƿANNU ƿ.

Duſ mæg mihtig man ⁊ ƿreonð-ƿƿeðig hiſ dædbōte. mið
 ƿreonða ƿultume. micelum gelihtan:.

i. Œfeſt on Froder naman. be hiſ ƿriſter geƿitneſſe.
 geƿitnelige rihtne geleafan. ⁊ gemiltſige eallum þa he ƿið
 hine āgylton. ⁊ dō hiſ andetneſſe unforþāndodlice. ⁊ behāt
 geƿiſceneſſe. ⁊ underſō dædbōte mið micelfe geompunge:.

ii. Alecge þonne hiſ ƿæpna. ⁊ iðele ƿænca. ⁊ nime ƿtæf
 him on hand. ⁊ gā bæp-ſōt georne. ⁊ dō ƿyllen tō līce oððe
 hæpan. ⁊ ne cume on bedde. ac licge on flette. ⁊ dō þ .vii.
 gear-¹zetælu beon binnon þum dagum þuſ gefadode. ƿō on
 mið ƿultume. nime him tō æfeſt .xii. manna. ⁊ færten .iii.
 dagaſ be hlāfe ⁊ be ƿrenum ƿýrtum. ⁊ be ƿætere. ⁊ begite
 þaſ-tō-eācan. ƿa hū ƿa he næge. ²ſepteſ .c.xx. manna.
 þ færten eac ƿor hine .iii. dagaſ. þonne ƿýrð gefæſt ƿa
 fæla færtena ƿa bið daga on .vii. gearum:.

iii. Donne man færte. þonne dæle man þa þenunga þe man
 bƿucan ƿceolde. ealle Froder þearfan. ⁊ þa þriſ dagaſ þe man
 færte. ƿorlæte man ælce ƿorlð-býrga. ⁊ dæger ⁊ nihter. ƿa

¹ zetela Y.

ance, and orthodox faith, and xv. times sing 'Miserere mei Deus,' and xv. times 'Pater noster;' and then shall be all day granted to him an alleviation of his sins.

19. A seven years' fast a man may compensate in twelve months, if he every day sing the psalter of psalms, and a second at night, and a fifty at even. Also with one mass a man may redeem a xii. days' fast; and with x. masses a man may lighten a iiii. months' fast; and with xxx. masses a man may lighten a xii. months' fast; if he will, with true love of God, supplicate for himself, and confess his sins to his confessor, and so atone for them as he shall direct him, and carefully ever abstain.

OF POWERFUL MEN.

Thus may a powerful man, and rich in friends, with the support of his friends, greatly lighten his penance.

1. First, in the name of God, with the testimony of his confessor, let him manifest orthodox belief, and have compassion on all those who have sinned against him; and do his confession boldly, and promise cessation, and undertake penance with much sighing.

2. Let him then lay aside his weapons, and vain ornaments, and take a staff in his hand, and go barefoot zealously, and put on his body woollen or haircloth, and not come into a bed, but lie on a pallet, and so do, that in three days the series of vii. years be dispensed with thus: let him proceed with aid; and first let him take to him xii. men, and let them fast iii. days on bread, and on green herbs, and on water; and get, in addition thereto, in whatever manner he can, seven times cxx. men, who shall also fast for him iii. days; then will be fasted as many fasts as there are days in vii. years.

3. When a man fasts, then let the dishes that would have been eaten be all distributed to God's poor; and the three days that a man fasts, let him abandon every worldly occupation, and by

man oftoft mæge. on cūrican gepyngige. ⁊ mid ælmeſ-leohte paſigan þaſi georne. ⁊ tō Gode clīpian. ⁊ forgiſneſſe biððan. mid geomrigendum mōde. ⁊ cneōrian gelōme on rōde tēcne. hſilum upp hſilum nſðeſi aþenige. ⁊ cunniſe georne mæge man of eāgum teapap gepyæcan. ⁊ gſynna bepēpan. ⁊ fēde man þa þſi dagaſ Godeſ þearſena gpa fela gpa man mæſt mæge. ⁊ on þam ¹feorðan dæg baðige man ealle. ⁊ feornige. ⁊ feðh dæle. ⁊ gſylf ſe dædbēta beo ſmbe heopa fōt-þpeal. ⁊ mæſſige man þſ dæge fori hine gpa fela mæſſan gpa man æſne mæſt begitan mæge. ⁊ ²æt þape ³riðmæſtan. dō man him abſolutionem. ⁊ gā he þonne tō huſle. buton he tō þam riðe forgſylt ſi. þ he þonne gſit ne mōte. ⁊ behāte þonne huſu þ he āā þanon-forð Godeſ willan gſpican wille. ⁊ ælceſ unrihteſ þurh Godeſ ſultum gpa forð gepyrican. gpa he æſne gſſumeſt mæg. ⁊ hiſ cniſtendōm rihtlice healðan. ⁊ ælcne hæðendōm mid-ealle āpurpan. ge þanc ge þeāpaſ. porð ⁊ peopc. georne gepyhtan. ælc riht āſeapan. ⁊ unriht aſſyllan. þurh Godeſ ſultum. gpa he æſne geornorſt mæge. ⁊ tō micelpne þearſe gedēð he hit him-gſylfum. ſeþe gelæſt þ he God behēt.

iv. Ðiſ iſ mihtigeſ manneſ ⁊ fpeonð-gpeðigeſ dædbōt. lihtinge. ac ān unmaza ne mæg gſpalc geforðian. ac þ he mōt on hine gſylfne hit ſecan þe geornop. ⁊ þ bið eāc rihtaſt þ gehpā hiſ āgene miſdæda ppece on him-gſylfum. mid geornfulne bōte. Scriptum eſt enim. Quia unusquisque onus suum portabit.

¹ þriððan Y.

² omit. Y.

day and by night, the oftenest that he can, let him remain in church, and, with alms-light, earnestly watch there, and cry to God, and implore forgiveness, with groaning spirit, and kneel frequently on the sign of the cross; sometimes up, sometimes down, extend himself; and let the powerful man try earnestly to shed tears from his eyes, and bewail his sins; and let a man then feed those three days as many of God's poor as he possibly can; and on the fourth day, bathe them all, and shelter them, and distribute money; and let the penitent himself employ himself in washing their feet, and let as many masses be said for him on that day as can possibly be obtained, and at the last, let absolution be given him; and then let him go to housel, unless he be so highly criminal that he yet cannot; and then let him at least promise, that he ever thenceforth will perform God's will; and, through God's succour, ever abstain from every unrighteousness to the utmost of his power; and his Christianity righteously uphold, and every heathenism totally cast away; both thoughts and habits, words and works, diligently correct; every righteousness promote, and unrighteousness suppress, through God's succour, as he ever most diligently may; and to his own great benefit he does it, who performs that which he promised to God.

4. This is the alleviation of the penance of a man powerful, and rich in friends; but one not possessing means may not so proceed; but must seek it in himself the more diligently; and that is also justest, that every one avenge his own misdeeds on himself, with diligent 'bōt.' Scriptum est enim: Quia unusquisque onus suum portabit.

³ ȝið mæȝȝan *D.* ȝyððan *Y.*

^aNORÐ-ÞYGBRA PREOSTA LAGU.

i. Líf hþá ænigum ppeorŧe ænig þóh beóðe. beon ealle ƒeƒépan. mið biŧcoper þilŧe. ƒeopne ýmbe þa bóte. ƒ beon tó ælcan þilhte. ƒpa ƒpa hit ápputen iŧ. quari cor unum et anima una.:

ii. And Froðer ƒor-bóða þe ƒorbeóðað. þ ænig ppeorŧ
 * L. oðrer. *oðre cipcanc. naðer ne ƒebicƒæ. ne ƒeþicƒæ. buton hine hþá mið heáfod-ƒýlte ƒorppýnce. þ he peorod-þénunƒe þanon-ƒorð þýrðe ne ƒí. ƒ ƒif hit ænig ppeorŧ eller ƒeðó. þolize hiŧ þunðŧciper. ƒ ƒeƒépena ƒreonðŧciper. ƒ he nāhpap ne mæŧŧize. æp hiƒ hæbbe. ƒeþe hi mið þilhte áƒe. ƒ ƒilðe ƒeþe þóh ðiðe .xx. óp. þam biŧcoper .xii. óp. þam ppeorŧe þe he of hiŧ cipcanc aŧette. .xii. óp. eallum ƒeƒépan. ƒ þolize þæŧ ƒeóŧ eác. ƒif he on unþilht ænig ƒor oðrer ppeorŧer cipcanc ƒealde. ƒ ælc ppeorŧ ƒinde him .xii. ƒérter-men. þ he ppeorŧ-lage pille healðan mið þilhte.:

iii. And ƒif hþile ppeorŧ aƒilte. ƒ he ofep biŧcoper ƒebóð mæŧŧize. ƒilðe ƒor þam ƒebóðe .xx. óp. ƒ þap-tó-eácanc þone ƒilht ƒebéte. þe *hit æp ƒeoprihte.:

* L. he.

iv. Líf ppeorŧ biŧcoper áƒen ƒeban ƒorþuƒe. ƒilðe .xx. óp.:

v. Líf ppeorŧ dóm tó læpedum ƒeóðte. þe he tó ƒeháðedum ƒcolðe. ƒilðe .xx. óp.:

vi. Líf ppeorŧ arceðiaconer ƒeban ƒorþuƒe. ƒilðe .xii. óp.:

vii. Líf ppeorŧ ƒcýlðiz ƒí. ƒ he ofep arceðiaconer ƒebóð mæŧŧize. ƒilðe .xii. óp.:

LAW OF THE NORTHUMBRIAN PRIESTS.

1. If any one offer any wrong to any priest, let all the brethren, with the bishop's succour, zealously see to the 'bōt;' and let them be, in every case of right, as it is written, 'quasi cor unum et anima una.'

2. And we, God's messenger, forbid that any priest either buy or accept another's church; unless any one shall foredo himself with a capital crime, so that he thenceforth be not worthy of the altar-service; and if any priest otherwise do, let him forfeit his reverence, and the friendship of his brethren; and let him nowhere celebrate mass, ere he has it^b who rightfully owns it. And let him who did the wrong pay xx. ores to the bishop; xii. ores to the priest whom he displaced from his church; xii. ores to all the brethren: and let him also forfeit the money, if he unlawfully gave any for the church of another priest: and let every priest find for himself xii. bondsmen, that he will rightly observe the priestly law.

3. And if any priest sin, and he, against the bishop's command, celebrate mass, let him pay for [breaking] the command xx. ores, and in addition thereto, let him make 'bōt' for the sin he previously committed.

4. If a priest decline obedience to the bishop's own edict, let him pay xx. ores.

5. If a priest commit to laymen a doom that he should commit to ecclesiastics, let him pay xx. ores.

6. If a priest decline obedience to the archdeacon's edict, let him pay xii. ores.

7. If a priest be criminal, and he celebrate mass against the archdeacon's command, let him pay xii. ores.

^b i. e. the church.

viii. Líf pŕeoŕt fulluhteŕ oþþe ŕeoŕteŕ foŕpýŕne. geþéte
þ̅ mid .xii. óŕ. ȝ huŕu rið God þingize geoŕne:.

ix. Líf pŕeoŕt tó ŕuhteŕ tíman eoŕŕman ne ŕecccē. ȝilbe
.xii. óŕ.:.

x. Æðhŕilc eilð ŕí ŕe læŕað geŕullod binnon nȝon nihton.
be ŕíte .vi. óŕ. ȝ ȝiŕ hæðen eilð binnon .ix. nihton þuŕh
ȝímelȝte foŕfáŕen ŕí. bétan foŕ Gode buton ƿoŕlð-ŕíte.
ȝ ȝiŕ hiŕ oŕeoŕ nȝan niht geŕuŕðe. bétan foŕ Gode.
ȝ ȝilbe .xii. óŕ. foŕ þaŕe heoŕðe þe he ƿæŕ hæðen ŕŕa
lange:.

xi. Líf pŕeoŕt ƿolce miŕŕŕȝize. æt ŕŕeðȝe oþþe ƿæŕtene.
béte rið God. ȝ ȝilbe .xii. óŕ.:.

xii. Líf pŕeoŕt on unŕuht ũt oŕ ŕeíŕe hāð beȝite. ȝilbe
.xii. óŕ. ȝ diacon .vi. óŕ. ȝ þolian hiŕ hādeŕ. buton ŕeíŕe-
biŕcop heom hādeŕ ȝeunne:.

xiii. Líf pŕeoŕt on unhālȝodon hūŕe mæŕȝize. ȝilbe
.xii. óŕ.:.

xiv. Líf pŕeoŕt buton ȝehālȝodon ƿeoŕode mæŕȝize. ȝilbe
.xii. óŕ.:.

xv. Líf pŕeoŕt on tŕeoþenan calice huŕl ȝehālȝize. [ȝilbe]
.xii. óŕ.:.

xvi. Líf pŕeoŕt buton ƿíne mæŕȝize. ȝilbe .xii. óŕ.:.

xvii. Líf pŕeoŕt huŕl foŕȝíme. ȝilbe .xii. óŕ.:.

xviii. Líf pŕeoŕt áneŕ dæȝeŕ mæŕȝize oŕtoŕ þonne þŕŕa.
ȝilbe .xii. óŕ.:.

xix. Líf man eoŕic-ȝrið ábŕece. béte be eoŕcan mæðe. ȝ
be þam þe huŕe munde ŕí:.

xx. Líf man mid eoŕcan mangie. béte be lah-ŕlíte:.

8. If a priest refuse baptism or shrift, let him make 'bōt' for that with xii. ores, and, above all, earnestly pray for pardon to God.

9. If a priest at proper time do not fetch chrism, let him pay xii. ores.

10. We enjoin, that every child be baptized within nine days, under penalty of vi. ores; and if a child, within ix. days, die a heathen, through negligence, let them make 'bōt' before God, without secular penalty. And if it be over nine days, let them make 'bōt' before God, and pay xii. ores for the hardness through which he was a heathen so long.

11. If a priest misguide the people respecting festival or fast, let him make 'bōt' to God, and pay xii. ores.

12. If a priest unlawfully, out of his district, obtain orders, let him pay xii. ores; and a deacon vi. ores; and forfeit his orders, unless the bishop of the district will grant him the orders.

13. If a priest in an unhallowed house celebrate mass, let him pay xii. ores.

14. If a priest without a hallowed altar celebrate mass, let him pay xii. ores.

15. If a priest in a wooden chalice hallow housel, let him pay xii. ores.

16. If a priest celebrate mass without wine, let him pay xii. ores.

17. If a priest neglect the housel, let him pay xii. ores.

18. If a priest in one day celebrate mass oftener than thrice, let him pay xii. ores.

19. If a man break church-grith, let him make 'bōt' according to the rank of the church, and according as its 'mund' may be.

20. If any one traffic with a church, let him make 'bōt' according to 'lah-slit.'

xxi. 𐌲𐌹𐍃 man cīrcan nýð-þeōþige. ȝebēte ꝥ be lah-ȝlite:.

xxii. 𐌲𐌹𐍃 man p̃reort of cīrcan on unȝiht ūtize. bēte ꝥ be lah-ȝlite:.

xxiii. 𐌲𐌹𐍃 man p̃reort ȝepundize. ȝebēte man þa p̃ýnðlan. ȝ ꝥ tō peoƿod-bōte ƿor hīȝ hāde ȝýlle .xii. ōr. æt diacone .vi. ōr. tō peoƿod-bōte:.

xxiv. 𐌲𐌹𐍃 man p̃reort ofƿleā. ƿorȝilde man hine be fullan pēne. ȝ biȝcope ƿeoƿer ȝ .xx. ōr. tō peoƿod-bōte. æt diacone .xii. ōr. tō peoƿod-bōte:.

xxv. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort cīrcan miȝƿunðize. þe eal hīȝ ƿunðȝipe of ȝceal āȝȝan. ȝebēte ꝥ:.

xxvi. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort on cīrcan unȝedāfenlice þinȝe ȝelozize. ȝebēte ꝥ:.

xxvii. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort cīrc-þinȝe ūtize. ȝebēte ꝥ:.

xxviii. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort ȝýlf-pilleȝ þa cīrcan ƿorlāte. þe he tō ȝehādod ƿæȝ. ȝebēte ꝥ:.

xxix. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort oðerne ƿorȝeo. ofþe ȝebīȝiȝize. mið ƿorðe ofþe mið ƿeoȝce. ȝebēte ꝥ:.

xxx. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort ƿið oðerne ȝeƿeohte. bēte him ȝ biȝcope:.

xxxi. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort oðrum on unȝiht on ƿultume beo. ȝebēte ꝥ:.

xxxii. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort oðrum ȝihter ƿultumer ƿorȝýrne. ȝebēte ꝥ:.

* ȝ unƿar-
noðne. xxxiii. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort oðerne *unƿarnode lāte ƿæȝ þe he ƿíte ꝥ him heaȝmian pille. ȝebēte ꝥ:.

xxxiv. 𐌲𐌹𐍃 p̃reort ȝceape miȝȝýme. beaȝder ofþe ȝeaxeȝ. ȝebēte ꝥ:.

21. If any one reduce a church to servitude, let him make 'bōt' according to 'lah-slit.'

22. If any one unlawfully turn a priest out of a church, let him make 'bōt' according to 'lah-slit.'

23. If any one wound a priest, let him make 'bōt' for the wound, and as altar-'bōt,' for his order, give XII. ores; for a deacon, VI. ores as altar-'bōt.'

24. If any one slay a priest, let him make compensation for him according to his full 'wēr;' and to the bishop, four and XX. ores, as altar-'bōt:' for a deacon XII. ores as altar-'bōt.'

25. If a priest dishonour a church, from which all his dignity is to proceed, let him make 'bōt' for it.

26. If a priest place unbecoming things in a church, let him make 'bōt' for it.

27. If a priest turn out anything of the church, let him make 'bōt' for it.

28. If a priest of his own will leave the church to which he was ordained, let him make 'bōt' for it.

29. If a priest despise or insult another, with word or with deed, let him make 'bōt' for it.

30. If a priest fight with another, let him make 'bōt' to him and to the bishop.

31. If a priest be aiding to another in wrong, let him make 'bōt' for it.

32. If a priest refuse another lawful succour, let him make 'bōt' for it.

33. If a priest leave another unwarned of that which he knows will harm him, let him make 'bōt' for it.

34. If a priest neglect the shaving of beard or of locks, let him make 'bōt' for it.

xxxv. Líf ppeoꝛt cƿēnan foꝛlæte. ⁊ oðre nīme. anaþema
ꝛit:.

xxxvi. Líf ppeoꝛt on ƷeƷetne tīman. tīða ne ƷunƷe. oþþe
tīða ne ƷunƷe. Ʒebēte ꝥ:.

xxxvii. Líf ppeoꝛt mið ƿæpnum innan cīrcan cume.
Ʒebēte ꝥ:.

xxxviii. Líf ppeoꝛt miƷendebyrðe cīrclice Ʒear-þēnunga.
ðæƷeƷ oþþe nihteƷ. Ʒebēte ꝥ:.

xxxix. Líf ppeoꝛt oꝛðal miƷƷaðiƷe. Ʒebēte ꝥ:.

* Ʒ. Ʒceapƿað. xl. Líf ppeoꝛt * Ʒeapƿað beƿīnde. Ʒebēte ꝥ:.

xli. Líf ppeoꝛt oƷeƷ-ðƷuncen lūƷiƷe. oþþe Ʒlīman. oþþe
eala-Ʒcōƿ Ʒuꝛðe. Ʒebēte ꝥ:.

xlii. Líf ppeoꝛt foꝛhēle hƿat on hiƷ ƷcƷuƷt-ƷcīƷe betƿeoƷ
* ƷūxiƷende? mannum tō unƷuhte * ƷūxiƷen Ʒebēte ꝥ:.

xliii. Líf ppeoꝛt Ʒear-ƷeƷuhta unmiƷneƷode læte. Ʒebēte ꝥ:.

xliv. Líf ppeoꝛt Ʒinoð foꝛbuƷe. Ʒebēte ꝥ:.

xlv. Líf ppeoꝛt tō Ʒuhte ƷebuƷan nelle. ac onƷean biƷcōƷeƷ
ƷeƷæðneƷƷe ƷiðeƷuƷe. Ʒebēte ꝥ. oþþe beo he āƷŷnðƷeð oƷ
ƷehādodƷa Ʒemānan. ⁊ þoliƷe æƷðeƷ Ʒe ƷeƷeƷƷcīƷeƷ. Ʒe
æƷhiƷliceƷ ƷuꝛðƷcīƷeƷ. buton he ƷebuƷe. ⁊ þe ðeðƷƷoƷ
Ʒebēte:.

xlvi. Líf hƿā ƷodeƷ laƷe oþþe Ʒolc-laƷe Ʒiꝛðe. Ʒebēte hiƷ
ƷeoƷne:.

xlvii. Ealle ƿe Ʒculon ænne Ʒoð Ʒuꝛðian ⁊ lūƷian. ⁊ ænne
cƷuƷtendōm ƷeoƷne healdan. ⁊ ælcne hæðendōm mið-ealle
aƷuƷƷan:.

xlviii. Líf þonne ænuman aƷuƷten Ʒuꝛðe. ꝥ æniƷe hæðen-
ƷcīƷe heonan-foꝛð ðneƷe. oþþe on blot. oþþe on ƷiƷhte.

35. If a priest forsake a woman, and take another, let him be excommunicated.

36. If a priest, at the appointed time, do not ring the hours, or sing the hours, let him make 'bōt' for it.

37. If a priest come with weapons into a church, let him make 'bōt' for it.

38. If a priest disorder the annual services of the church, by day or by night, let him make 'bōt' for it.

39. If a priest misconduct an ordeal, let him make 'bōt' for it.

40. If a priest enwrap his tonsure, let him make 'bōt' for it.

41. If a priest love drunkenness, or become a gleeman or an 'ale-scōp,' let him make 'bōt' for it.

42. If a priest conceal any thing in his shrift-district between men tending to wrong, let him make 'bōt' for it.^a

43. If a priest let the yearly dues pass unreminded, let him make 'bōt' for it.

44. If a priest shun the synod, let him make 'bōt' for it.

45. If a priest will not submit to law, but opposes the bishop's ordinance, let him make 'bōt' for it; or let him be sundered from the clerical community, and forfeit both his fellowship, and every dignity; unless he submit, and the more deeply make 'bōt.'

46. If any one corrupt the law of God, or the law of the people, let him diligently make 'bōt' for it.

47. We are all to worship and love one God, and zealously observe one Christianity, and every heathenship totally renounce.

48. If then any one be found that shall henceforth practise any heathenship, either by sacrifice or by 'fyrt,' or in any way

^a This translation is conjectural, the text being apparently corrupt.

oþþe on ænig piccecræft lúfige. oþþe idola purðinge. gif he ƿí cýnzer þegn. gilde .x. healf-marc. healf Elyrte. healf þam cýnge.

XLIX. Elyr hit ƿí elles land-ágenðe man. gilde .vi. healf-marc. healf Elyrte. 7 healf land-ƿícan.

L. Elyr hit ƿí færbena. gilde .xii. ór.

LI. Elyr cýningzer þegn ætƿace. þonne nemne man him .xii. 7 nime hys maga .xii. 7 .xii. ƿaller-ƿente. 7 gif hit berpte. þonne gilde he lah-ſliht .x. healf-marc.

LII. Elyr land-ágenðe man ætƿace. þonne nemne man him * l. gelícena. hys * gelícan ealƿa micel ƿente ƿra cýningzer þegne. gif him þ berpte. gilde lah-ſliht .vi. healf-marc.

LIII. Elyr cýnlyc man ætƿace. þonne nemne man him hys gelícena eal ƿra micel ƿente ƿra þam oðrum. gif him þ berpte. þonne gilde he lah-ſliht .xii. ór.

LIV. Elyr ƿuð-gearð ƿí on hƿær lande ábuton ƿtán. oþþe tƿeóþ. oþþe ƿille. oþþe ƿƿlceƿ ænige flearð. þonne gilde ƿe þe hit ƿorhte lah-ſliht. healf Elyrte. healf land-ƿícan. 7 gif ƿe land-ƿíca nelle tó ƿteóþe ƿlytan. þonne hæbbe Elyr 7 cýnungc þa bóte.

LV. Sunnan-dægez cýpinge ƿe ƿorbeóðað æghƿar. 7 ælc folc-gemót. 7 ælc ƿeorc. 7 ælce láðe. ægðer ge on ƿæne. ge on hoſſe. ge on býrdene.

LVI. Seþe ænig hysa dð. gilde ƿíte. ƿríman .xii. ór. þeóþman þa hýðe. buton ƿeg-ſerende. þa móton ƿor neóðe mete neáðe ƿerian. 7 ƿor unƿuðe man móð ƿreólſ-æfenani nýðe fulƿaran. betreonan Eſerpic 7 ƿix mila geméte.

LVII. Seþe ƿreólſ oþþe ƿuht fæſten bƿece. gilde ƿíte .xii. ór. 7 ƿe ƿillað þ ælc Rom-ƿænig beo gelæft be Petſer mæſſan tó þam byceop-ſtóle. 7 ƿe ƿillað þ man namige on ælcon ƿæpen-geſeace .ii. tſýpe þegnaſ. 7 ænne mæſſe-

love witchcraft, or worship idols, if he be a king's thane, let him pay x. half-marks; half to Christ, half to the king.

49. If it be any man else owning land, let him pay vi. half-marks; half to Christ, and half to the 'land-rica.'

50. If it be a 'færbena,' let him pay xii. ores.

51. If a king's thane make denial, then let xii. be named to him, and let him take xii. of his kinsmen, and xii. 'Waller-wents;' and if it fail, then let him pay 'lah-slit' x. half-marks.

52. If a land-owning man make denial, then let be named to him of his equals as many 'Wents' as to a king's thane; if it fail him, let him pay 'lah-slit' vi. half-marks.

53. If a ceorlish man make denial, then let be named to him of his equals as many 'Wents' as to the others; if it fail him, let him pay 'lah-slit' xii. ores.

54. If there be a 'frið-geard' on any one's land, about a stone, or a tree, or a well, or any folly of such kind, then let him who made it pay 'lah-slit;' half to Christ, half to the 'land-rica:' and if the 'land-rica' will not aid in levying the fine, then let Christ and the king have the 'bōt.'

55. Sunday's traffic we forbid everywhere, and every folk-mote, and every work, and every journeying, whether in a wain, or on a horse, or as a burthen.

56. He who shall do any of these, let him pay the 'wite:' a freeman xii. ores; a 'theowman,' with his hide; except travelers, who may, in case of need, convey food; and on account of war, any one may, on the eve of a festival, if needful, travel between York and a distance of six miles.

57. He who breaks a festival or lawful fast, let him pay a 'wite' of xii. ores; and we will that every Rome-penny be paid by Peter's mass to the episcopal seat; and we will, that in every wapentake there be named ii. true thanes, and one

preoƿt. ꝥ hī hīc ƷeƷadeƿan. ⁊ eƿt āƷifan. ꝥa hī Ʒurpan
to-ƿƿeƿan:.

LVIII. Līf cýningeƿ þeƷn oþþe ænīƷ land-ƿīca hīc ƿorhæbbe.
Ʒilbe .x. healf-maƿc. healf Līƿte. healf cýnge:.

LIX. Līf hƿīlc tūneƿ-man ænīƷne ƿænīƷ ƿorhēle. oþþe
ƿorhæbbe. Ʒilbe ꝥe land-ƿīca þone ƿænīƷ. ⁊ nīme ænne oxan
æt þam men. ⁊ Ʒif land-ƿīca ꝥ ƿorƷīme. þonne ƿō Līƿt ⁊
cýning tō ƿūlpe bōte .xii. ōr:.

LX. Līf hƿā teoðinge ƿorhealde. ⁊ he ƿī cýningeƿ þeƷn.
Ʒilbe .x. healf-maƿc. land-āƷende .vi. healf-maƿc. ceoƿl
.xii. ōr:.

LXI. And ƿe ƿorbeoðað on Godeƿ ƿorboðe. ꝥ nān man nān
mā ƿīfa næbbe buton .i. ⁊ ƿeō beo mīð ƿihte beƿeððoð. ⁊
* mā? ƿorƷifan. ⁊ nān man ne ƿīƿīƷe on neāh ƿībban *m' þonne
ƿið-utan þam .iiii. cneōpe. ne nān man on hīƷ Ʒoð-ƿībbe ne
ƿīƿīƷe. ⁊ Ʒif hīc hƿā Ʒeðō. næbbe he Godeƿ mīðƿe. butan he
Ʒeƿƿīce. ⁊ bēte ꝥa bīcƿoƿ Ʒetæce:.

LXII. Līf he þonne on þam unƿihte ƷeendīƷe. þolīƷe he
clæneƿ leƷeƿeƿ. ⁊ Godeƿ mīðƿe:.

LXIII. Līf hƿā ƿið nunnan ƿorlīce. ƿī æƷðeƿ hīƷ ƿēƿeƿ
ƿcūlīƷ. Ʒe he. Ʒe heō. ⁊ Ʒif hī on þam ƷeendīƷan. buton
Ʒeƿƿīcenneƿe. þolian clæneƿ leƷeƿeƿ. ⁊ Godeƿ mīðƿe:.

LXIV. Līf hƿā hīƷ ƿiht æƿe hīƷīgende ƿorlæte. ⁊ on oðƿan
ƿīƿe on unƿiht ƷeƿīƷe. næbbe he Godeƿ mīðƿe. buton he
hīc Ʒebēte:.

LXV. Ac healde Ʒehƿā mīð ƿiht hīƷ æƿe. þa hƿīle þe heō
lībbe. buton ꝥ Ʒeƿƿiðe. ꝥ hī buta Ʒeceorān. be bīcƿeoƿeƿ
Ʒeƿeahte. ꝥ hī Ʒetƿæman. ⁊ þanon-ƿorð ƿīllan clænneƿe
healdan:.

mass-priest, who shall collect it, and afterwards render it, so that they dare swear to it.

58. If a king's thane, or any 'land-rica,' withhold it, let him pay x. half-marks; half to Christ, half to the king.

59. If any 'tunes-man' conceal or withhold any penny, let the 'land-rica' pay the penny, and take an ox from the man: and if the 'land-rica' neglect it, then let Christ and the king take a full 'bōt' of xii. ores.

60. If any one withhold his tithe, and he be a king's thane, let him pay x. half-marks; a land-owner, vi. half-marks; a ceorl, xii. ores.

61. And we prohibit, with God's prohibition, that any man have more wives than one, and let her be lawfully betrothed and given; and let no man marry among kin more near than without the iiii. degree, nor any man marry among his spiritual kin; and if any one do so, let him not have God's mercy, unless he abstain, and make 'bōt,' as the bishop may prescribe.

62. But if in that unlawfulness he die, let him forfeit a hallowed grave, and God's mercy.

63. If any one lie with a nun, let both be liable in the 'wēr;' both he and she; and if they die in that sin, without abstaining, let them forfeit a hallowed grave and God's mercy.

64. If any one forsake his lawful wife, as long as she lives, and unlawfully wed another woman, let him not have God's mercy, unless he make 'bōt.'

65. But let every one lawfully keep his wife, as long as she lives, unless it be, that they both choose, with the bishop's counsel, to separate, and will thenceforth observe chastity.

LXVI. ƿiſ ænig man heonan-ſorð rihte laze ƿiſde. geþehte hit georne:.

LXVII. ƒalle ƿe ſculon ænne ƒoð lufian. ⁊ ƿurðian. ⁊ ænne cƿiſtendôm georne healðan. ⁊ ælcne hæðendom mid-ealle aƿurpan. ⁊ ƿe ƿillað þ̅ land-ceap. ⁊ lah-ceap. ⁊ ƿit-ſorð. ⁊ getriſpe geƿitneſ. ⁊ riht ðôm. ⁊ fulloc. ⁊ fnum-talu fæſte ſtande. ⁊ ðrince-lea. ⁊ hlaforðeſ riht gifu. ⁊ huſu an cƿiſtendôm. ⁊ an cýnedôm. æfre on þeðde:.

Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc et usque in seculum.

66. If any man henceforth shall corrupt just law, let him make 'bōt' earnestly.

67. We are all to love, and worship one God, and strictly hold one Christianity, and totally renounce all heathenship: and we will that 'land-ceap,' and 'lah-ceap,' and 'wit-word,' and true witness, and righteous doom, and 'fulloc,' and 'frum-talu,' stand fast; and 'drince-lean,' and the hlaforð's 'riht gifu,' and, above all, one Christianity, and one kingship, for ever in the nation.

^a INSTITUTES OF POLITY,

CIVIL AND ECCLESIASTICAL.

I. BE ðEOFONLILUM EYNINŒ.

In nomine Domini. *Ān* iŕ ece Eýning. pealdend ȝ pýrhta ealra ȝerċearſa. *De* iŕ on riht Eýning. ȝ eýninga pulðor. ȝ ealra eýninga betȝt. þe æfre ȝeƿurðe. oððe ȝeƿeorðe. *Ðim* rýmble rý lóf. ȝ pulðor. ȝ ece pýrðmýnt. *ā* to ƿorulðe. *Āmen*.

II. ¹BE EORÐLILUM EYNINŒ.

Eriſtenum eýninge ȝebýræð. on criſtenne þeode. þ̅ he rȝ. eal rpa hit riht iŕ. folceſ rriðfer. ȝ rihtſiŕ hýrðe ofen criſt-ene heorðe. ȝ him ȝebýræð þ̅ he eallum mægne criſtendom rære. ȝ *God*eſ eýrcan æȝhrar ȝeorne fýrðne ȝ rriðie. ȝ eall criſten folc rribbie ȝ rehte. mið rihtne laȝe. rpa he ȝeornorſt mæȝe. ȝ þurh ælc þing rihtſiŕnerȝe luſie. for *God*e ȝ for ƿorolðe. forþam þurh þ̅ he rceall rýlf fýrmerſt ȝeþeon. ȝ hiŕ þeodſcipe eac rpa. þe he riht luſie. for *God*e ȝ for ƿorulðe. ȝ him ȝebýræð þ̅ he ȝeornlice fýlſte þam þe riht pillan. ȝ *ā* heſelice rſýne þam ðe þŕýneſ pillan. *De* rceal mán-ðæðe men þreȝan þearle. mið ƿorulðlice rſeorne. ȝ he rceal rýreſar. ȝ reafeſar. ȝ þar ƿorulð-ſſeodeſar. hatian ȝ hýnan. ȝ eallum *God*eſ feondum rſýrnlice riðſtandan. ȝ æȝðer he rceal beón mið rihte. ȝe milde ȝe reðe. milde þam

¹ “Be Eýninge.—Eriſtenum eýninge ȝebýræð rriðie rihte. þ̅ he rȝ on fæber ſſæle criſtenne þeode. ȝ on ƿaſe ȝ on ƿearðe Eriſter ȝerſeliȝa. ealſra he ȝetealb iŕ. ȝ him ȝebýræð eac þ̅ he eallum hiŕ āſole criſtendom luſiȝe. ȝ hæðenðom aſcuniȝe. ȝ þ̅ he *God*eſ eýrcan æȝhrar ȝeorne ƿeorþiȝe ȝ ƿerȝe. ȝ eal criſten folc rribbiȝe ȝ rehte. mið rihtne laȝe. rpa he ȝeornorſt mæȝe. ȝ þurh þ̅ he rceal ȝeþeon ȝobe. þe he riht luſiȝe. ȝ unriht aſcuniȝe.”

^a The text is from *X.*, collated with *D.* and *G.* Those passages in *D.* and *G.* which differ too widely for collation are added at the foot.

*INSTITUTES OF POLITY, CIVIL AND ECCLESIASTICAL.

I. OF THE HEAVENLY KING.

In the name of the Lord. There is one eternal King, Ruler and Maker of all creatures. He is rightfully King, and Glory of Kings, and of all kings best, who ever were, or shall be. To him be ever praise and glory, and eternal majesty, for evermore. Amen.

II. OF AN EARTHLY KING.

It is the duty of a Christian king, in a Christian nation, to be, as it is right, the people's comfort, and a righteous shepherd over a Christian flock. And it is his duty, with all his power, to upraise Christianity, and everywhere further and protect God's church; and establish peace among, and reconcile all Christian people, with just law, as he most diligently may, and in everything love righteousness, before God and before the world; because he shall thereby chiefly prosper himself, and his subjects also, because he loves justice, before God and before the world. And it is his duty earnestly to support those who desire right, and ever severely to punish those who desire perverseness. He shall evil-doing men vigorously chastise with secular punishment, and he shall robbers, and plunderers, and public spoilers, hate and suppress, and all God's foes sternly

“Of a King.—It is very rightly the duty of a Christian king to be in the place of a father to a Christian nation, and in watch and in ward Christ's vicegerent, so as he is accounted. And it is also his duty, with all his mind, to love Christianity, and shun heathenism, and everywhere to honour and protect God's church, and to establish peace among, and reconcile all Christian people, with just law; as he most diligently may; and thereby he shall prosper in good, because he loves justice, and shuns injustice.”

The whole of what is contained in *D.* and *G.* is distinguished by inverted commas.

gōdum. ⁊ ƿtýrne þam ýfelum. Ðæt bið cýninges ƿiht. ⁊ cýnelic ƿepuna. ⁊ þ̅ ƿceal on þeode ƿrýþort ƿerfemian. La þurh hƿæt ƿceal Godes þeopum ⁊ Godes þearfum ƿrūð ⁊ ƿultum cuman. butan þurh Eþurc ⁊ þurh criſtenne cýning. Ðurh cýninges ƿrýðom folc ƿýrð ƿerælig. ƿerundful. ⁊ ƿig-erærc. ⁊ þ̅ ƿceal ƿiſ cýning criſtendom ⁊ cýnedom miclan ⁊ mærrian. ⁊ ā he ƿceal hæþendom hinðrian ⁊ hýrran. Ðe ƿceal bōc-lārum hlýrtan ƿrýþe ƿeorne. ⁊ Godes beboða ƿeornlice healðan. ⁊ ƿelome ƿið ƿitan ƿrýðom ƿmeagan. gýf he Gode ƿile ƿihtlice hýran. And ƿif hƿa to þam ƿrec ƿý. ahpær on þeode. þ̅ ƿiht nelle healðan. ƿpa ƿpa he ƿceolde. ac Godes laze ƿýrðe. oððe folc-laze mýrrne. þonne cýþe hit man þam cýninge. ƿif man þ̅ nýðe ƿcýle. ⁊ he þonne ƿona ƿæðe embe þa bōte. ⁊ ƿerýlde hine ƿeornlice. to þam þe hif þearf ƿý. hupu unþancer. ƿif he elles ne mæge. ⁊ ðo ƿpa him þearf iſ. clænrige hif þeode. for Gode ⁊ for ƿorulde. ƿif he Godes miðre ƿeeapnian ƿille.

III. BE LYNEDOME.

“Eahta ƿƿeap ƿýndon þe ƿihtlicne cýnedom trumlice up-ƿeƿeað. ƿoðfærcný. modigne. ƿúmheortne. ƿæðfærcne. ueſitar. patientia. laſgitar. ƿerſuabilita. eƿerfulne. ƿýrþ-riungne. lihtingne. ƿihtſiſne. correctio malorum. exaltatio bonorum. leuita tribut. equita iudici. ⁊ ƿeoſon þing ƿe-ðarenað ƿihtſiſum cýninge. ān æreſc. þ̅ he ƿrýþe micelne Godes ege hæbbe. ⁊ oðer. þ̅ he æfre ƿihtſiſneſſe luſige. ⁊ þrūdde. þ̅ he eadmoð ƿý ƿið Gode. ⁊ ƿeorðe. þ̅ he ƿtiðmoð ƿý ƿið ýfele. ⁊ ƿiſce. þ̅ he Godes þearfum ƿreſſige ⁊ ƿeðe. ⁊ ƿýhte. þ̅ he Godes cýrcan ƿýrðrige ⁊ ƿrūðige. ⁊ ƿeoroðe. þ̅ he be ƿreondan ⁊ be ƿremðan ƿaðige ƿelice on ƿihtlican ðome:”

IV. BE LYNÉ-STÓLE.

“Ælc ƿiht cýne-ſtol ƿtent on þrým ſcapelum. þe fullice ariht ƿtent. an iſ opatore. ⁊ oðer iſ laboratore. ⁊ þrūdde iſ bellatore. Opatore ƿýndon ƿebedmen. þe Gode ſculan þeopian. ⁊ ðæge ⁊ nihteſ for ealne þeodſcipe þingian ƿeorne. Laboratore ƿýndon ƿeornmen. þe tilian ſculon þæſ þe eall þeodſcýpe bið ƿceall libban. Bellatore ƿýndon ƿigmen. þe eapð ſculon ƿerian ƿiglice mið ƿæpnum. On þýſſum þrým ſcapelum ƿceall ælc cýne-ſtol ƿtandan mið ƿihte. on criſc-

withstand ; and rightly he shall be both mild and severe, mild to the good, and stern to the evil. That is a king's prerogative, and a kingly practice, and that in a nation shall be most effective. Lo ! through what shall peace and support come to God's servants and to God's poor, save through Christ, and through a Christian king ? Through the king's wisdom, the people become happy, well-conditioned, and victorious, and therefore shall a wise king magnify and honour Christianity and kingship, and he shall ever hinder and abhor heathenism. He shall very diligently listen to book-precepts, and zealously hold God's commandments, and frequently meditate wisdom with the 'witan,' if he will rightly obey God. And if any one be so violent, anywhere in the nation, that he will observe no law, so as he ought, but corrupts God's law, or obstructs the people's law, then be it announced to the king, if it be needful, and let him then forthwith decree respecting the 'bōt,' and strenuously compel him to that which is his duty, even forcibly, if he otherwise cannot ; and let him do as it behoves him, let him purify his people before God and before the world, if he will merit God's mercy.

III. OF A KINGDOM.

"Eight are the columns which firmly bear up a lawful kingdom : truth, magnanimity, liberality, steadfastness, formidableness, promotion [of the good], lightness [of taxation], righteousness [of judgment] ; and seven things are befitting a righteous king : first, that he have very great awe of God, and secondly, that he ever love righteousness, and thirdly, that he be humble before God, and fourthly, that he be rigid towards evil, and fifthly, that he comfort and feed God's poor, and sixthly, that he further and protect God's church, and seventhly, that, towards friends and towards strangers, he be guided alike to just judgment."

IV. OF A THRONE.

"Every lawful throne, which stands perfectly erect, stands on three pillars : one is 'oratores,' and the second is 'laboratores,' and the third is 'bellatores.' Oratores are supplicants, whose duty is to serve God, and earnestly intercede, both day and night, for all the nation. Laboratores are workmen, who are to provide that by which all the people shall live. Bellatores are warriors, who are to defend the country martially with weapons. On these three pillars ought every throne rightfully

enre þeode. ⁊ apācie heora ænig. ſona ſe ſtol ſcýlfð. ⁊ ful-
berſte heora ænig. þonne hrýrð ſe ſtol nýðer. ⁊ ꝥ pýrð
þære þeode eall to unþearfe. ac ſtaþelige man. ⁊ ſtranגיע.
⁊ trumme hi georne. mid wyllice Godeſ ¹lage. ⁊ mid riht-
licne worold-lage. ꝥ pýrð þam þeodſcýpe to langſuman
ræde. ⁊ ſoð iſ ꝥ ic ſecge. apācie ſe cwiſtenðom. ſona
ſcýlfð ſe cýnedom. ⁊ arære man ūnlaȝa ahpār on lande.
oððe ūnſiða luſige ahpār to ſwiðe. ꝥ cýmð þære þeode eall
to unþearfe. ac ðo man ſwa hit þearf iſ. alecge man ūnriht.
⁊ rære up Godeſ riht. ꝥ mæg to þearfe ſor Gode ⁊ ſor
worlde. Amen:”

V. BE DEOD-ſITAN.

Lýningan ⁊ biſceopan. eorlan ⁊ heſetogan. ȝereȝan ⁊
deman. laſi-ſitan ⁊ laſi-ſitan. ȝedaſenað mid rihte. ſor Gode
⁊ ſor worlde. ꝥ hi ānræde weorðan. ⁊ Godeſ riht luſian.
And biſceopas ſýndon býdelas ⁊ Godeſ lage laſeopas. ⁊ hi
ſculan [riht] bodian. ⁊ unriht ſorbeodan. ⁊ ſeſe oſerhogige
ꝥ he heom hlýſte. hæbbe him ȝemæne ꝥ wið God ſýlfne.
⁊ ȝiſ biſceopas ſorȝýmað ꝥ hi ſýnna ne ſcýnað. ne unriht
ſorbeoðas. ne Godeſ riht ne cýþað. ac clumiað mid ceaplum
þær hi ſceolðan clýrian. pa heom þære ſwiȝean. Be þam
ſwaſe ſe ſwiȝe. ⁊ ȝumlice þuſ cſað. Ðæc dicit Dominuſ.
Si non adnuntiaueriſ iniquo iniquitatem ſuam. ſanguinem
eiuſ de manu tua requiram. Eiſ þu þam ſýnfullan neſt-
cſað ure Drihten. ſýnna ȝeſcýnan. ⁊ unriht ſorbeodan. ⁊
þam mānfullan mān-ðæda cýðan. þu ſcealt þa ſaple biſere
ſorȝýldan. Ðiſ mæg to heort-hoge æȝhrýlcum biſceope-
beſence hine georne. be þam þe he wýlle. And ſeſe nele
Godeſ bodan hýran mid rihte. ne ȝoðcundre laſe ȝýman
ſwa he ſceolde. he ſceall hýran ſeondan. ȝýſ he nele ſſeondan.
ſorþam ſe bið Godeſ oſerhoga þe Godeſ bodan oſerhogað.
ealſwa Eiſte ſýlf on hiſ ȝoðſpelle ſſýtolice ræde. þa þa
he þuſ cſað. Qui uoſ audit me audit. et qui uoſ ſſerſnit
me ſſerſnit. Ðe cſað. Ðeſe eor hýneð meȝe hýneð. ⁊ ſeſe
ſorhogað eor me he ſorhogað. Eala ſwaſe iſ ſeo býrðen þe
Godeſ býdel bepan ſceall. ȝiſ he nele georne unriht ſor-
beodan. ſorþam *þe he ſýlf tela ðo. ⁊ oðer man miſðo. ꝥ
him ſceall ȝedeſian. ^a⁊ ȝiſ he nele* ſcýnan. ⁊ þeh Godeſ

* þeh?
* hine add.?

¹ laſe X. lage D.G.

to stand, in a Christian nation; and if either of them become weak, forthwith the throne will totter; and if either of them break, then will the throne fall down, and that is altogether to the nation's detriment; but let them be diligently fixed, and strengthened, and confirmed with the wise law of God, and just secular law, that will be to the lasting advantage of the nation: and true it is what I say, if Christianity be weakened, the kingdom will forthwith totter; and if bad laws be set up anywhere in the nation, or vicious habits be anywhere too much loved, that will be all to the nation's detriment: but let be done as it is requisite, let unrighteousness be suppressed, and God's righteousness upraised; that may be beneficial before God, and before the world. Amen."

V. OF THE CHIEF 'WITAN.'

Kings and bishops, 'eorls' and 'heretogs,' reeves and judges, doctors and lawyers it rightly befits, before God and before the world, that they be of one mind, and love God's righteousness. And bishops are heralds, and teachers of God's law, and their duty is to preach [righteousness], and forbid unrighteousness, and he who disdains to listen to them, let that be in common with him and God himself. And if bishops neglect to correct sins and forbid unrighteousness, and make not known God's righteousness, but murmur with their throats, where they ought to cry out, woe to them for that silence! Of them spake the prophet, and thus angrily said: 'Hæc dicit Dominus: Si non adnuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram.' 'If thou,' said our Lord, 'wilt not correct the sins of the sinful, and forbid unrighteousness, and make known to the wicked his wicked deeds, thou shalt bitterly pay for that soul.' This may be a heart-care to every bishop; let him bethink himself earnestly, according as he will. And he who will not properly hear God's preachers, nor attend to divine doctrine as he should; he shall hear foes, if he will not friends; because he is a contemner of God, who contemns God's preachers; as Christ himself, in his Gospel, manifestly said, when he thus spake: 'Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.' He said: 'He who heareth you, heareth me; and he who despiseth you, despiseth me.' Alas! heavy is the burthen, which God's herald must bear, if he will not strenuously forbid unrighteousness; because though he himself

* Apparently redundant.

býðel mýrðo. ne bereo man na þær-to. ac gýme hýr lare. gýf he tela lære. gpa gpa Lrýrt lærðe þ̅ man ðon rceolde. þa þa he on hýr goðrpelle rputollice þur cpæð. Que hī dicunt facite. que autem faciunt facere nolite. Ðe cpæð. Fýliað heopa larum. ȝ na heopa rýnnum. Ne rceal ænig man æfre for býrceoper rýnnum hīne rýlfne forgyman. ac rýlige hýr larum. gýf he pel lære. And la leofan men. ðoð gpa ic biððe butan geþelge. hlýrtað hræt ic recge. Ic pat rpyðe georne me rýlfne forporhtne. porðer ȝ ðæde. ealles to rpyðe. ne ðear þeah for Godeſ ege forrpygian mið-ealle rela þara þinga þe ðepeð þýrre þeode.:

VI. DE EPISCOPIS.

“ Býrceopar rculan bocum ȝ gebedum rýligean. ȝ ðæſer ȝ nihter. of ȝ zelome. clýpian to Lrýrte. ȝ for eall crýrten folc þingian georne. ȝ hī rceolan leornian. ȝ rihtlice læran. ȝ ýmb folcer ðæða geornlice rmeagan. ȝ hýz rcýlan bodian ȝ býrnian georne goðcunde þearfe crýrtenre þeode. ȝ ne rcýlan hýz ænig unrýht pilles geþarian. ac to ælcan rihte geornlice rýlſtan. hý rculan Godeſ ege habban on gemýnde ȝ ne eargian for populd-ege ealles to rpyðe. ac bodian hý rýmle Godeſ riht georne. ȝ unrýht forbeodan. gýme reðe pille. forþam pace bið re hýrðe funden to heorðe. þe nele þa heorðe. þe he healdan rceal. hupu mið clýpunge beþerian. butan he elles mæge. gýf þær hrýlc þeod-rceaða rceaðian onginneð. Ný nan gpa ýfel rceaða gpa ȝr ðeorol rýlf. he bið āā ýmbe þ̅ an. hu he on manna raplum mæſt ge-rceaðian mæge. þonne motan þa hýrðar beon rpiðe racore. ȝ geornlice cliþiende. þe pið þone þeod-rceaþan folce rcýlan rcýlðan. Ðæt rýndon býrceopar ȝ mæſſe-rpreoſtar. þe goðcunde heorðe geþarian ȝ beþerian rcýlan. mið rýrlīcan laran. þ̅ re poð-rreca þere-pulſ to rpiðe ne toſlīte. ne to rela ne abite of goðcundre heorðe. ȝ reðe oſerhogie þ̅ he heom lýrte. hæbbe him gemæne þ̅ pið God rýlfne. Eala rela ȝ gpa-þeah þara þe hronlice gýmað. ȝ lýt-hrðn reccað embe bōca beboda. oððe býrceopa lara. ȝ eac embe bletunga oððe unbletunga leohtlice lætað. ȝ nā underſtandað. gpa gpa hý rceolðan. hræt Lrýrt on hýr goðrpelle rputollice ræde. þa ða he þur cpæð. Quiſ uoſ audit. et reliq. et item. Quodcunque ligaueritȝ. et cetera. et item. Quorum nemineſcitȝ peccata

do good, and another man does amiss, that shall injure him, if he will not correct [him]; and though God's herald do amiss, let not a man look to that, but mind his doctrine, if he teach what is good, so as Christ taught that a man should do, when he, in his Gospel, manifestly thus spake: 'Quæ hi dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite.' He said: 'Follow their doctrines, but not their sins.' No man ought ever, on account of the bishop's sins, to disregard himself, but let him follow his doctrines, if he teach well. And lo! beloved men, do as I enjoin, without anger; listen to what I say. I know very well myself to be wicked in word and deed, all too much; nevertheless I dare not, through fear of God, be altogether silent regarding many of those things which injure this people.

VI. OF BISHOPS.

"Bishops shall follow their books and prayers, and daily and nightly, oft and frequently call to Christ, and earnestly intercede for all Christian people; and they shall learn, and rightly teach, and diligently inquire regarding the people's deeds; and they shall preach and earnestly give example, for the spiritual need of a Christian nation; and they shall not willingly consent to any unrighteousness, but earnestly support all righteousness; they shall have the fear of God in mind, and not be too slothful, for fear of the world; but let them ever earnestly preach God's righteousness, and forbid unrighteousness; observe it who will; because weak will the shepherd be found for the flock, who will not defend, at least with his cry, the flock which he has to tend, unless he otherwise may, if any public robber there begin to rob. There is none so evil a robber as is the devil himself; he is always [busied] about that one thing — how he may rob most among men's souls: therefore should the shepherds be very watchful, and diligently calling, who have to shield the people against this public robber. These are bishops and mass-priests, who have to protect and secure the godly flock with wise instructions, that the ferocious were-wolf do not too widely devastate, nor bite too many of the spiritual flock: and he who scorns to listen to them, be that between him and God himself. Alas! many are there, nevertheless, of those who heed but little, and care little for precepts of books, or instructions of bishops, and also hold lightly of blessings or curses, and understand not, as they ought, what Christ in his Gospel manifestly said, when he thus spake:

remittuntur eiꝛ. et cetera. Alibi etiam scriptum est. Quodcunque benedixeritis. et cetera. Et psalmista terribiliter loquitur. dicens. Qui noluit benedictionem. prolongabitur ab eo." Eꝥýlc is to beþencenne. ⁊ rið Godeꝥ ýrre to þarmienne rýmle. Nu lære we eac georne manna gehwýlcne. ꝥ he Godeꝥ laꝥum ⁊ his laꝥum fýlge. þonne geearnað he him ece mýrhþe.

VII. ITEM.

Býrceope gebýrpeð ælc rihting. ge on godcundan þingan. ge on woruld-cundan. Ðe sceall gehadode men ærert ge-þiſſian. ꝥ heora ælc rihte hwæt him mid rihte gebýrige to donne. ⁊ eac hwæt hý woruld-mannum aȝan to beodanne. Ðe sceal beon rýmle ýmbe rome ⁊ ýmbe riðbe. ſwa he georneoꝛt mæg. Ðe sceall georne ſaca ſehtan ⁊ fwið þýrcan. mid þam woruld-deman þe riht lufian. Ðe sceall æt rihtlan ladunge gedrihtan. ꝥ æniȝ man oðrum æniȝ poð beodan ne mæge. aðor oððe on aþe oððe on oꝛðale. Ne sceall he geþarian æniȝ unriht. ne poð gemet. ne ſaȝ geþihte. ac hit gebýrpeð ꝥ be his riððe ſape. ⁊ be his geþihte. æghwýlc lah-riht. ge buðh-riht ge land-riht. ⁊ ælc buðh-gemet. ⁊ ælc þæg-pundern. beo be his drihte ge riðe riðe rihte. þe læſ æniȝ man oðrum miðbeode. ⁊ buðh ꝥ riȝniȝge ealles to riðþe. Ð he sceal ſcýðan criſtenum mannum rið ælc þæra þinga þe riȝnlic bið. ⁊ þý he sceal on æghwæt hine þe riððor teon. ꝥ he þe georneoꝛ rihte hu ſeo heoꝛð ſape. þe he to Godeꝥ handa gehealdan ſceall. ꝥ deoꝛol to riððe þæſ-on ne ſceapiȝe. ne his ſaſer to ſela on-gemanȝ ne geſape. Ne þýrið næſſe ſolceſ riðe pel geſaðe. ne rið God pell geborȝen. on þam earðe þe man poð-geſeþneon ⁊ mæſt ſaſer lufað. þý ſeulan Godeꝥ fneonð ælc unriht alecȝan. ⁊ riht aſeþan. ⁊ na geþarian ꝥ þuðh ſaȝ. ⁊ þuðh poð-geſeþneon. men to riððe ſoꝛþýrcan hi riðþe rið þæne riht-ſiȝan God. þe ælc unriht aſcunað. Callum criſtenum mannum gebýrpeð. ꝥ hi riht lufian. ⁊ unriht aſcunian. ⁊ huſu gehadode men ſcýlon á riht næpan. ⁊ unriht alecȝan. þý ſeulon býrceopar mid woruld-deman domar drihtan. ꝥ hi ne geþarian. ȝýf his riððan maȝan. ꝥ ðær æniȝ unriht up-aſpungge. And ſacerdum gebýrpeð eac on heora ſcſiſt-ſcſiſum ꝥ hi georne to rihte æthþam riðſtan. ⁊ na geþarian. ȝif hi hit gebetan maȝan. ꝥ æniȝ criſten man oðrum deſiȝe ealles to riððe. ne ſe

‘*Quis vos audit,*’ &c. ; and likewise : ‘*Quodcunque ligaveritis,*’ &c. ; and likewise : ‘*Quorum remiseritis peccata remittuntur eis,*’ &c. Alibi etiam scriptum est : ‘*Quodcunque benedixeritis,*’ &c. Et psalmista terribiliter loquitur, dicens : ‘*Qui noluit benedictionem, prolongabitur ab eo.*’” Such is to be borne in mind, and God’s anger ever to be guarded against. Now we also earnestly enjoin every man to follow God’s precepts, and his laws ; then will he earn for himself eternal joy.

VII. LIKEWISE.

To a bishop belongs every direction, both in divine and worldly things. He shall, in the first place, inform men in orders, so that each of them may know what properly it behoves him to do, and also what they have to enjoin to secular men. He shall ever be [busied] about reconciliation and peace, as he best may. He shall zealously appease strifes and effect peace, with those temporal judges who love right. He shall in accusations direct the ‘*lād,*’ so that no man may wrong another, either in oath or in ordeal. He shall not consent to any injustice, or wrong measure, or false weight ; but it is fitting, that every legal right, (both ‘*burh-riht*’ and ‘*land-riht,*’) go by his counsel, and with his witness ; and let every burg-measure, and every balance for weighing, be, by his direction and furthering, very exact ; lest any man should wrong another, and thereby altogether too greatly sin. He shall always shield Christian men against every of those things which are sinful ; and therefore he shall apply himself the more vigorously to everything, that he may the more readily know how the flock fares, which he has to tend from God’s hand ; that the devil may not too greatly ravage therein, nor too much of his falsehood sow among them. Never will the people’s course be well directed, nor well assured with regard to God, in that country, where wrongful gain and most falsehood are loved ; therefore should a friend of God suppress every unrighteousness, and exalt righteousness, and never consent that men, through falsehood, and through wrongful gain, too greatly foredo themselves before the righteous God, who shuns every unrighteousness. It behoves all Christian men to love righteousness, and shun unrighteousness ; and especially men in orders should ever exalt righteousness, and suppress unrighteousness ; therefore should bishops, with temporal judges, direct judgments so, that they never permit, if it be in their power, that any injustice spring

maȝa þam unmaȝan. ne ȝe hearnra þam hearnan. ne ȝe ȝcīr-
man hīȝ ȝīngȝan. ne ȝe hlaforð hīȝ mannum. ne ȝorðan hīȝ
nȳð-þeopan. Be þæȝ ȝcīrfeȝ ðīhte ȝ be hīȝ ȝýlfes ȝemete.
ȝebýreð mīð ȝīhte ꝥ ða nȳð-þeopan hlafeꝛdum ȝýrcan ofeꝛ
ealle þa ȝcīre þe he on ȝcīfe. And ȝīht īȝ ꝥ ne beo ænīȝ
mete-ȝýꝛð lenȝne þonne oðeꝛ. ac be þæȝ ȝcīrfeȝ ȝemete
ealle ȝeȝcýfte. ȝ ælc ȝemet on hīȝ ȝcīrfe-ȝcīre. ȝ æȝhȝýlc
ȝeȝīhte. beo be hīȝ ðīhte. ȝeȝcýfte ȝꝛīðe ȝīhte. ȝ ȝīȝ ðæȝ
hꝛæt bīȝæceȝ ȝý. ȝeme ȝe bīȝcop. Mīȝ bīð ælceȝ hlafoꝛdeȝ
aȝen þeafȝ. ꝥ he hīȝ nȳð-þeopum býȝȝe. ȝȝa he betȝȝ mæȝe.
ȝorðam hī ȝýn Gode efen leofe. ȝ þa ðe ȝýndon ȝeolȝe. ȝ
ūȝ ealle he ȝebohte mīð ȝelīcan ȝeopðe. Ealle ȝe ȝýndon
Godeȝ āȝene nȳð-þeopan. ȝ ȝȝa he ȝedemð ūȝ ȝȝa ȝe heȝ
ðemað þam þe ȝe on eoꝛðan ðom ofeꝛ āȝan. þýȝ ȝe āȝan þeafȝe
ꝥ ȝe þam beoȝȝan þe ūȝ ȝcýlan hýȝan. þonne ȝebīðe ȝe þe
maȝe ȝeþeoꝛh æt Godeȝ āȝenum ðome:.

VIII. ITEM.

Bīȝceopeȝ ðæȝ-ȝeoꝛc.—ꝥ bīð mīð ȝīhte hīȝ ȝebedu æȝeȝȝ.
ȝ ðonne hīȝ boc-ȝeoꝛc. ȝæðīȝ oððon ȝīhtīȝ. laȝ oððon
leorīunȝ. ȝ hīȝ cýȝc-ȝīða on ȝīhtīcne ȝīman. ā be þam
þīȝȝum þe þæȝ-to ȝebýȝȝe. ȝ þeafȝena ȝot-þȝeal. ȝ hīȝ
ælmes-ȝedal. ȝ ȝeoꝛc-ȝīȝunȝ be þam þe hīȝ neoð ȝý. Eac
hīȝ ȝeȝȝað hand-ȝȝæȝtaȝ ȝode. ꝥ man on hīȝ hīȝede ȝȝæȝtaȝ
beȝange. hūȝu ꝥ þæȝ ænīȝ to īðel ne ȝunīȝe. ȝ eac hīȝ
ȝeȝȝð ȝel. ꝥ he on ȝemote. ofeȝ ȝ ȝelome. ȝodecunde laȝe
ðæle þam ȝolce. þe he þonne mīð ȝý:.

IX. ITEM.

Ā ȝeȝȝȝ bīȝceopum ȝīȝdom ȝ ȝæȝȝcýȝe. ȝ þa habban
ȝeoꝛðlice ȝīȝan. þa þe heom ȝýlian. ȝ ꝥ hý ȝunðoꝛ-ȝȝæȝta
ȝumne eac cunne. Ne ȝeȝȝeð ænīȝ unnȳtt æȝȝe mīð bī-
ȝceopum. ne ðoll ne ðýȝīȝ. ne to ofeꝛ-ðȝunccen. ne cīlðȝunȝ
on ȝȝæce. ne īðel ȝeȝaȝ on ænīȝ ȝīȝan. ne æt ham. ne on
ȝīðe. ne on ænīȝȝe ȝtope. ac ȝīȝdom ȝ ȝæȝȝcīȝe ȝeðæȝenað
heoȝa haðe. ȝ ȝeðȝīhþa ȝeȝȝaþ þam ðe heom ȝýliað:.

up there. And on priests also it is incumbent, in their shrift-districts, that they diligently support every right, and never permit, if they can ameliorate it, that any Christian man too greatly injure another; nor the powerful the weak, nor the higher the lower, nor the shire man those under him, nor the 'hlaford' his men, not even his thralls. By the confessor's direction, and by his own measure, it is justly fitting that the thralls work for their 'hlaforde' over all the district in which he shrives. And it is right that there be not any measuring rod longer than another, but all regulated by the confessor's measure; and let every measure in his shrift-district, and every weight be, by his direction, very rightly regulated: and if there be any dispute, let the bishop arbitrate. It is every 'hlaford's' own advantage, to protect his thralls as he best may, because they and those that are free are equally dear to God, and he bought us all with equal value. We are all God's own thralls, and so he will judge us as we here judge those over whom we have judgment on earth: it therefore behoves us to protect those who are to obey us; then may we look for the greater protection at God's own judgment.

VIII. LIKEWISE.

A bishop's daily work.—That is rightly, his prayers first, and then his book-work, reading or writing, teaching or learning; and his church hours at the right time, always according to the things thereto befitting; and washing the feet of the poor; and his alms-dealing; and the direction of works, where it may be needful. Good handicrafts are also befitting him, that crafts may be cultivated in his family, at least that no one too idle may dwell there. And it also well befits him, that at the 'gemōt' he oft and frequently promulgate divine lore among the people with whom he then is.

IX. LIKEWISE.

Wisdom and prudence are ever befitting bishops, and they have estimable ways who follow them; and that they also know some separate craft. Nothing useless ever befits bishops, neither extravagance, nor folly, nor too much drinking, nor childishness in speech, nor vain scurrility in any wise, neither at home, nor on a journey, nor in any place; but wisdom and prudence befit their order, and sobriety befits those who follow them.

X. INCIPIT DE SYNODO.

‘Deus in adiutorium meum intende,’ ter; ‘Gloria Patri;’
 ‘Kyrri eleison;’ ‘Pater noster;’ ‘Et ne nos inducas;’ ‘Adjuva
 nos Deus;’ ‘Adiutorium nostrum;’ ‘Benedicamus Domino;’
 ‘Benedicite Bened.’

Omnipotens Deus suavos clementia benedicat, et sensum in
 vobis sapientiæ salutaris infundat; catholice vos fidei documentis
 enutriat, et in sanctis operibus perseverabiles reddat; gressus
 vestros ab errore convertat, et viam vobis pacis et caritatis
 ostendat, quod ipse prestare dignetur.

Birceopum gebýrneð on rinoþe. æreſt-þinga ꝥ hi rmeagan
 ýmbe anræðnerre ꝥ roðe Ʒeribrumnerre. heom betreonan. ꝥ
 hu hi cƿrtenðom maƷan rýrmeſt aræpan. ꝥ hæþendom
 rrýþoſt arýllan. ꝥ hæbbe ælc birceop canon-bōc to rinoðe.
 Birceopum iſ mýcel þearf for Gode ꝥ for porulde. ꝥ hi
 rihtlice ánræde peorðan. ꝥ ealle án luſian. ꝥ Ʒif man anum
 poh beode. betan hit ealle. Birceopum gebýrnað. ꝥ ælc
 oðerne paſniƷe. Ʒýf he hræt be oðrum Ʒehýre. oððe rýlf
 aƷýte. ꝥ ælc oðerne bæftan peruƷe. ꝥ nán oðrum hiſ þearfe
 ne hele. ac peorðiƷe ælc oðerne porðeſ ꝥ dæde. ꝥ beo rra
 heom to-gebyrneð. quær cor unum et anima una:.

Birceopum gebýrneð. ꝥ rýmle mið heom ƿapan ꝥ mið heom
 punian pel ƷeþunƷene ƿitan. huſu ƿacerðhaðeſ. ꝥ hi rið ræðan
 maƷan. for Gode ꝥ for porulde. ꝥ ꝥ heora Ʒeritan beon.
 on æƷhrýlcne tīman. pealð hræt heom tīde:.

Birceopum gebýrneð. ꝥ æſſe rý Ʒoð laſ on heora hiſeðum.
 ꝥ beon þær hi beon. beon ā ýmbe ƿiſðom. ꝥ æƷhrýlc Ʒeſleapð
 heom unſýrð lætan:.

Birceopum gebýrneð. ꝥ hi ne beon to ƷliƷ-Ʒeorne. ne hunða
 ne hæſeca heðan to rrýðe. ne porulð-þlence. ne iðelne þence:.

Birceopum gebýrneð. ꝥ hi ne beon to reoh-Ʒeorne æt
 haðunƷe. ne æt halƷunƷe. ne æt rýn-bote. ne on æniƷe ƿiſan
 on unriht ne rſrýnan:.

Birceopum gebýrnað. Ʒýf æniƷ oðrum abelƷe. ꝥ man Ʒe-
 þýlbige oð Ʒeſepena rome. butan heom rýlfe Ʒeſeopðan mæƷe.
 ꝥ na rceotan na to læpeðum mannum. ne ne rſcendan na hý
 rýlfe:.

X.

OF THE SYNOD.

It is incumbent on bishops in the synod, first of all to consider about unanimity and true concord among themselves, and how they may, before all things, exalt Christianity and most effectually suppress heathenism. And let every bishop have the book of canons at the synod. It is greatly needful to bishops, before God and before the world, that they be all strictly unanimous, and all desire one thing; and if any man do wrong to one, let all see it compensated. It is the duty of bishops to warn each other, if one hear anything of another, or know anything himself; and let each defend other behind his back; and no one conceal from another what it behoves him to know, but let each honour other by word and deed, and be, as it is their duty, ‘quasi cor unum et anima una.’

It is incumbent on bishops, that venerable ‘witan’ always travel with them, and dwell with them, at least of the priesthood; that they may consult with them, before God and before the world, and who may be their counsellors at every time, betide whatever betide them.

It is incumbent on bishops, that there be always good instruction in their families, and, be they where they may, let them be ever [engaged] on wisdom, and let alone every triviality unworthy of them.

It is incumbent on bishops, not to be too prone to jesting, nor to care too much for hounds and hawks, nor worldly pomp, nor vain pride.

It is incumbent on bishops, not to be too eager for money at ordination, nor at consecration, nor at penance, nor in any wise to get wealth unjustly.

It is incumbent on bishops, if any one offend another, that he be patient until the arbitration of their associates, unless they can settle between themselves; and let them not refer to laymen, nor disgrace themselves.

Birceopum gebýrað. ʒýf hpylcum hpaet eghze rpyðe. þe he ne betan ne mæge. cýþe hit hýr ʒeferum. ʒ beon rýððan ealle ʒeorne ýmbe þa bote. ʒ na ne ʒerþican ær hi hit ʒebetan:.

Birceopum gebýrað. þ hi æfre on ænine man curf ne rettan. butan hý nýðe rcýlan. ʒýf hit þonne æniʒ for micclum ʒerþrhtum nýðe ʒeðo. ʒ man ʒebuʒan nelle þonne ʒýt to rihte. þonne cýðe hit man eallum ʒeferum. ʒ hi ealle þonne rettan on þ ýlce. ʒ him þ cýðan. ʒebuʒe þonne rýððan. ʒ ʒebete þe ðeoppor. ʒif he Godef miltre ʒ bletfunge recce:.

Birceopum gebýrað. þ hi æʒðer ʒe heora aʒene riʒan rihtlice faðian. ʒe ælceʒ haðer men to rihte ʒemýnʒian:.

¹ Birceopum gebýrað. þ hi mið ʒeþýlðe ʒeþolian þ hi rýlfe ʒebetan ne maʒan. oð þ hit þam cýncʒe ʒecýþeð peorðe. ʒ bete he rýððan Godef æbýlhþe þær birceop ne mæge. ʒif he Godef pillan rihte rýlle rýrcean. ʒ hýr aʒenne cýnercipe rihtlice ariæran:.

XI. BE EORLUM.

“Eorlaʒ. ʒ hepetoʒan. ʒ þaʒ populð-ðeman. ʒ eac ʒpa ʒe-
neʒan. aʒan nýð-þearfe þ hi riht lufian. for Gode ʒ for
populðe. ʒ nahpaʒ þurh undòm. for feo ne for fpeonðrcýpe.
forʒýman heora rýrðom. ʒpa þ hi penðan unriht to rihte.
oððon undòm ðeman eapmum to hýnðe. ac á hý rculan
cýrican. ofer ealle oðre þing. rýrðian ʒ peʒian. ʒ ruðeʒan
ʒ rceop-cilð hý rculon retan. ʒ þearfena helpan. ʒ þeoret-
linʒan beorʒan. ʒif hi Godef pillan rihte pillað rýrcean. ʒ

1/ “De epiſcopij Pauluſ dicit. Oportet enim epiſcopum in-
perreheſibilem eſſe. et cet.—Birceopum ʒebýrað ealðlice riʒan.
ʒ rýrðom. ʒ rærþcipe. on porðum ʒ on peorcum. ʒ ʒeþineða on
þearum. buton ofer-mettum. Ne ʒerýrað heom pwiða. ne iðele
rænca. ne micle ofer-metta. ne hþæbe pea-metta. ne æniʒe hiʒe-
lyte. porðer ne peorcer. ac þ heom bið peorðlic. þ hi á habban
appurðe riʒan on eallum heora þearum. ʒ beþenca heora bæða
riþlice ʒ rærþlice. þ hi aðor ne beon. ne porðer ne peorcer. ne ealler
to hþæbe. ne to riðe læte. ac ʒpa ʒpa hit ʒerýfe. forþam roð iʒ þ
ic recʒe. ʒelýfe feþe pille. hearþlic eorþoʒt. ʒ riþlic rærþcipe. ʒ
rceðe-færft [rcýðe- G.] moð-ʒaðol. mið micclum ʒeþýlðe. ʒ anfealbe
riʒe. on fullan ʒeþaðe. bið pwiða ʒehþilcum. peorðlicpe micle þonne
he hý riʒan. for æniʒum þingum faʒiʒe to riðe. ʒ huru ne ʒerýeð
birceopum æfre. ne æt ham ne on riðe. to hiʒelear [iunclic G.]
riʒe. ac rýrðom ʒ peorðrcipe ʒebaʒenað heora haðe. ʒ ʒebrihða ʒerýrað
þam þe heom rýlrað.”

It is incumbent on bishops, if aught greatly afflict any one, for which he cannot obtain ‘bōt,’ that he make it known to his associates, and that they be then all diligent about the ‘bōt,’ and cease not before they have obtained it.

It is incumbent on bishops, never to lay a curse upon any man, unless they are compelled by necessity; but if any one do it by compulsion, for enormous deeds, and the party will not yet yield to right, then let it be announced to all his associates, and then let them all lay on the same, and announce it to him; let him afterwards submit, and the more deeply make ‘bōt,’ if he reckon of God’s mercy and blessing.

It is incumbent on bishops, that they both rightly direct their own ways, and admonish to right men of every order.

It is incumbent on bishops patiently to endure what they themselves cannot amend, until it shall have been announced to the king; and let him then get amends for the offence against God, where the bishop cannot; if he will rightly execute God’s will, and righteously exalt his own kingship.

XI. OF ‘EORLS.

“ ‘Eorls,’ and ‘heretogs,’ and these secular judges, and likewise reeves, have need to love justice, before God and before the world, and nowhere, through unjust judgment, for money or for friendship, neglect their wisdom, so that they turn injustice to justice, or adjudge unjust judgment to the injury of the poor; but it is their duty, above all other things, to honour and defend the church, and gladden widows and step-children, and help the poor, and protect slaves, if they

“De episcopis Paulus dicit: Oportet enim episcopum inreprehensibilem esse, et cet.—To bishops are befitting venerable habits, and wisdom, and prudence in words and in works, and dignity in manners, without haughtiness. Pride does not become them, nor vain ornaments, nor great arrogance, nor sudden sadness, nor any heedlessness of word or work; but (what is worthy of them), that they always have venerable habits in all their actions, and bethink them of their deeds wisely and prudently, that they be, neither in word nor work, neither altogether too hasty nor very slow, but so as is becoming: for true it is what I say, believe it who will; stern severity, and wise caution, and a steadfast basis of mind, with great patience, and simple deportment, in full activity, will be to every ‘wita’ by much more worshipful, than that he, on any account, too greatly vary his manners. And to bishops especially, neither at home nor abroad, is a too careless [youthful] deportment becoming, but wisdom and dignity are suitable to their order; and sobriety is befitting those who follow them.”

þeopaſ 7 þeod-ſceaðan hi ſcýlan hatian. 7 nýperaſ 7 neaſ-
eapaſ hi ſculan hýnan. butan hý Ʒeſſican. 7 ſýmle hý
ſculon unriht ſſýðe aſcuman. forþam ſoð iſ þ̅ ic ſecƷe. Ʒe-
lýſe ſeþe pille. pa þam þe poſ ðriſð ealleſ to lanƷe. butan
he Ʒeſſice. riðoðlice he ſceall ðneſan ðimne 7 ðeopne hel-ſiſeſ
Ʒrundo. helpeſ beðæled. Ac to lýt iſ þapa. þe þ̅ underſtande.
ſpa ſpa man ſceolde. ac God hit Ʒebete. ac ðo ſneonda Ʒe-
hpýlc eallſpa hit þeaſſ iſ. paſniƷe hine Ʒeopne. 7 beopƷe him
ſýlſum. þ̅ he God ne abelƷe ealleſ to ſſýðe. ac cſeme hiſ
Drihtne mid rihtlice-ðæde:”

XII. BE LGREFAN.

Riht iſ þ̅ Ʒeſſeſan Ʒeopnlice týlian. 7 ſýmle heopa hlaſ-
orðan ſſrýnan mid rihte. ac nu hit iſ Ʒeſorðen ealleſ to
ſſýðe. ſýððan EaðƷaſ Ʒeendode. ſpa ſpa God polde. þ̅ ma iſ
þæpa nýpera þonne rihtſiſpa. 7 iſ eaſmlic ðinƷ. þ̅ ða ſýndon
nýperaſ þe ſcolðan beon hýrðaſ cſiſteneſ ſolceſ. Ðý nýpað
þa eaſman butan ælcepe ſcýlde. oðre hpile 7 hýnað þa
heopde. þe hi ſceolðan healðan. 7 mid ýſelan helan eaſme
men beſſicað. 7 unlaga þæpað on æƷhpýlce ſiſan. eaſmum
to hýnðe. 7 ſýðeſan beſſſýpað. oſt 7 Ʒelome. Ac hpilum
man ceaſ ſiſlice þa men on þeode. ſolce to hýrðum. þe nolðan
for poſulð-ſceame. ne ne ðorſtan for God eƷe. æniƷ þinƷ
ſſiſian. ne ſſrýnan on únriht. ac ſſrýndan mid rihte. 7
ſýððan hit man ſohte be þam ealpa Ʒeopnaſt. þe neanſlicaſt
cuðan ſſiſian 7 beſſian. 7 mid leaſbſeƷðum eaſmum man-
num ðeſuan. 7 oſ únbealaſfullum paſoſt ſeoh Ʒeſæcan.
ſýððan man Ʒremede God ſſýðe þeaſle. oſt 7 Ʒelome. 7
pa þæſ Ʒeſſeoneſ þam þe hiſ mæſt haſaþ on unriht Ʒe-
ſſrýned. butan he Ʒeſſice. 7 ðe ðeoppoſ Ʒebete. for God e 7
for poſulde:.

XIII. BE ABBODUM.

“ Riht iſ þ̅ abbodaſ. 7 huſu abbaðiſſan. ƿæſte on mýn-
ſſrūm ſinƷallice punian. 7 Ʒeopne heopa heopða ſýmle be-
Ʒýman. 7 áá heom þel býſenian. 7 rihtlice boðian. 7 næſſe
ýmbe poſulð-caſa. ne idele ſſýða. ne caſuan to ſſýðe. ne
ealleſ to Ʒelome. ac oſtoſt hi abýſſian mid Ʒoðcundan neððan.
ſpa Ʒebipeð abbodaſ 7 munuchaðeſ mannum :”

will rightly execute God's will ; and thieves and public depredators they shall hate, and spoilers and robbers they shall condemn, unless they desist ; and they shall ever rigidly shun injustice ; for true it is what I say, believe it who will : woe to him who practises wrong too long ; unless he desist, verily he shall traverse the dim and dark abyss of hell, of help deprived : but too few are there of those who that understand, as a man ought, but may God amend it ; and let every friend do as is needful, let him diligently take heed, and guard himself, so that he anger not God too greatly, but propitiate his Lord with righteous deed."

XII. OF REEVES.

It is right that reeves zealously provide, and always rightfully gain for their lords : but now it has been altogether too much the case, since Edgar ended, so as God willed it, that there are more robbers than righteous ; and it is a grievous thing, that those are robbers who should be guardians of a Christian people. They rob the poor without any blame, and at another time devastate the flock that they ought to keep, and with evil pretexts defraud poor men, and set up unjust laws, in every wise, to the injury of the poor ; and oft and frequently strip widows. But whilom those men were chosen wisely in the nation, as guardians of the people, who would not, for worldly shame, nor durst, for fear of God, obtain anything by fraud, or make gain unjustly, but ever gained with justice : and since that it has been sought, by means of those above all, who knew how, most oppressively to cheat and deceive, and with falsehoods to injure poor men, and most speedily to get money from the innocent, since then God has been exceedingly much angered, oft and frequently ; and woe to him, for his money, who has gained most of it by injustice, unless he desist, and the more deeply atone, before God, and before the world.

XIII. OF ABBOTS.

" It is right that abbots, and especially abbesses, constantly dwell closely in their minsters, and ever zealously take care of their flocks, and always set them a good example, and rightly preach, and never about worldly cares, or vain pride either care too much or altogether too frequently ; but oftenest busy themselves with ecclesiastical needs, as befits abbots and men of monkish order."

XIV. BE MUNELEUM.

“Riht is þ̅ munecaſ. dægex 7 nihtex. inſearðne heortan. ā to Gode þencan. 7 geornlice clýpian. 7 mid eallum ead-medum negollice libban.” 7 hý rýmle aſýndrian fram populd-býregan. gpa hi geornor7 maſan. 7 ðon gpa heom þearf is. carian æfre hu hi rpyðor7 maſan Gode gecpeman. 7 eall þ̅ zelæſtan. þ̅ þ̅ hi behetan. þa hi hað underſenſon. “ſýlian heora bocum 7 gebedum georne.” leornian 7 læpian. gpa hi geornor7 maſon. “7 æghwýlce plence. 7 idele nence. 7 rýndrige æhte. 7 unnýt7e dæde. 7 untid-ſpæca. forhogian mid-ealle. gpa gebýneð munecum.” Ac hit is 7fel foð. gpa hit þincan mæg. þ̅ ſume rýnð to plance. 7 ealles to nance. 7 to rið-ſcufole. 7 to unnýt7e. 7 ealles to idele ælcere goð-dæde. 7 to mán-dæde. on ðýrnlican 7alſcýpe. inne aibode. 7 ute aribode. And ſume rýn apóſtatan þe ſceoldan. 7ýf hi polban. peſan Godeſ cempa. innan heora mýnſtran. þ̅ rýnð

* heorða? þa þe *hýrðas apurpan. 7 on populd-þingan puniað mid rýnnan.

* Eala? *Eall hit ſaneð 7fele ealles to riðe. Spa rpyðe hit rýnrað riðe mid mannum. þ̅ þæſ haðer men þe þurh Godeſ ege hrýlum pænon nýt7or7e. 7 7eppincfuller7e. on goðcundan þeorðome. 7 on boc-cpæſe. þa rýnðon nu pel forð unnýt7ar7e 7epelhpær. 7 ne rpincaþ a rpiðe ýmbe æniſe þearfe. for Gode ne for populde. ac maciað eall be luſe. 7 be eſneſſe. 7 luſiað oſepriſe 7 idele bliſſe. popiað 7 pandpuað. 7 ealne dæg fleapdiað rpelliað 7 rpiliað. 7 næniſe note ðneogað. Ðæt is laðlic hif þ̅ hi gpa maciað. eac hit is þe rýrſe. þe ealþraſ hit ne betað. ne rýlſe gpa pel ſapað ſume gpa hi ſceoldan. ac pe aſan neðde. þ̅ pe hit 7ebetan. gpa pe geornor7 maſan. 7 peorðan ānmode to 7emænelicpe þearfe. for Gode 7 for populde:.

XV. BE MÝNELENAN.

“Riht is þ̅ mýnecena mýnſterlice macian. eſne gpa pe

* Qu.? cpædon æpori be munecan. ¹7 ne *toſettan populd-mannum. ne æniſe rundoſ cýððe to heom habban. ealles to rpiðe.” ac ā negollice libban. 7 hi rýmle aſýndrian fram populd-býregan. gpa hi geornor7 maſan:.

¹“7 næſſe rið poplð-men æniſe 7emanan poplðlicpe cýððe habban to rpiðe.”

XIV. OF MONKS.

“ It is right that monks, by day and by night, with inward heart, ever think on God, and earnestly call upon him, and, with all humility, regularly live,” and always separate themselves from worldly occupations, as they best may, and do, as is their duty, ever care how they best may propitiate God, and all that perform which they promised, when they took order ; “ to attend diligently to their books and prayers,” to learn and to teach, as they best may ; “ and every pomp, and vain pride, and separate property, and useless deed, and untimely speech wholly to despise, as is befitting monks.” But it is truly an evil, as may be supposed, that some are too arrogant, and altogether too proud, and too widely erratic, and too useless, and altogether too idle in every good deed, and with regard to an evil deed, in secret profligacy, inwardly heartless, and outwardly indignant. And some are apostates, who ought, if they would, to be God’s soldiers, within their minsters ; such are those who have cast off their *shepherds, and who continue in worldly affairs, with sins. It *all goeth ill altogether too widely. So greatly doth it widely become worse among men, that those men in orders, who, through fear of God, were whilom the most useful, and most laborious in divine ministry, and in bookcraft, are now almost everywhere the most useless, and never labour strenuously on any thing needful before God or before the world ; but do all for lust and for ease, and love gluttony, and vain pleasure, stroll and wander, and all day trifle and talk and jest, and do nothing useful. That is a hateful life that they so lead ; it is also the worse, that the superiors do not amend it, nor some conduct themselves so well as they should ; but it is our duty to amend it, as we most diligently may, and to be unanimous for the common need, before God and before the world.

* flocks ?

* alas ?

XV. OF MYNCHENS.

“ It is right that mynchens behave monastically, even as we before said of monks, and not associate with secular men, nor too intimately have any separate acquaintance with them,” but ever live according to their rule, and always separate themselves from worldly occupations, as they most diligently may.

“ and never with secular men have too intimately any community of worldly acquaintance.”

XVI. BE PREOSTAN 7 BE NUNNAN.

“ Riht is þ̅ p̅reortas 7 efen pel nunnan ƿegollice libban. 7 clænnýrre healdan. be þam þe hi ƿillan on mýnrtran Ʒepu-
nian. oððon for ƿorulde ƿeorðrcýrre ƿealdan:”

XVII. BE ƿUDEƿAN.

“ Riht is þ̅ ƿýðeƿan Ánnan býrenan Ʒeornllice fýlian. ƿeo
ƿær on temple. dæƷer 7 nihter. þeoriende Ʒeorne. heo færte
ƿrýðe þearfe. 7 Ʒebedum fýliƷðe. 7 Ʒeomƿenðum mode clý-
ƿode to Erihte. 7 ælmeƷƿan dælde. oft 7 Ʒelome. 7 áá Gode
Ʒecƿemðe. þær þe heo mihte. ƿorðer 7 dæde. 7 hæfð nu to
eðleane heoronlice mýrðe. Ðra fceal Ʒoð ƿýðere hýran hýre
Drihtne:”

XVIII. BE GODES ÐEORUM.

Leofan men. ic biððe. Ʒehýrað hræt ic ƿýlle fceƷan. þurh
Godef Ʒýfe. ur eallum to þearfe. Ʒecnaƿe feþe cunne. 7 ic
biððe eop leofan men. doð fpa ic læne. hlyftrað ƿrýðe Ʒeorne.
hræt ic nu fceƷe. Eallum cƿurtenum mannum is mýcel þearf.
þ̅ hi Godef laƷe fýliƷean. 7 Ʒoðcunðre laƷe Ʒeornllice Ʒýman.
7 huƿu Ʒehaðodum is ealra mært þearf. forðam þe hi fceolon-
æƷðer Ʒe bodian Ʒe býrnian Godef riht Ʒeorne oðrum man-
num. Nu ƿille ƿe læran Godef þeopaf Ʒeorne. þ̅ hi hý fýlfe
ƿærlice beþencan. 7 ðurh Godef fultum clænnýrre lufian. 7
Gode Ælmihtigum eaðmodlice þeorian. 7 for eall cƿurten
folc þingian Ʒelome. 7 þ̅ hi bocum 7 Ʒebedum Ʒeornllice fýli-
Ʒean. 7 bodian 7 býrnian Godef riht Ʒeorne. 7 þ̅ hi læran
Ʒelome. fpa hi Ʒeornoft maƷan. þ̅ Ʒehaðode menn ƿegollice
libban. 7 læpeðe lahlice heora lif faðian. to þearfe heom fýl-
fum. Ánð Ʒif hit Ʒeƿeorðe þ̅ folce miflimpe. þurh hepe
oððon hunger. þurh fctric oððe fceorfan. þurh unpærtm oððe
unƿeðer. þonne fæðan hi Ʒeorne. hu man þær bóte fcece to
Erihte. mid clænlicum færtenum. 7 mid cýrc-focnum. 7 mid
eaðmedum benum. 7 mid ælmeƷ-fýlenum. Ánð ærre hi fýlfe
beon heom Ʒeþrære. 7 fƿiðe ánræde. for Gode 7 for ƿorulde.
fpa fpa hit aƿriten is. Quafi cor unum et animam unam
habentes. Ánð Ʒýf mærrer-ƿreort hir aƷen lif rihtlice faðige-
ƿeaxe hir ƿýrðrcýre. 7 Ʒýf he elles do. Ʒebete hit Ʒeorne:.

XVI. OF PRIESTS AND NUNS.

“ It is right that priests, and equally well nuns, live according to their rule, and preserve chastity, as they desire to dwell in a minster, or command respect before the world.”

XVII. OF WIDOWS.

“ It is right that widows earnestly follow the example of Anna, who was in the temple day and night, zealously serving : she fasted very often, and was devoted to prayers, and with groaning mind called to Christ, and distributed alms, oft and frequently, and ever propitiated God, as much as she was able, by word and deed, and has now for reward heavenly mirth. So should a good widow obey her Lord.”

XVIII. OF GOD'S SERVANTS.

Beloved men, hear, I pray, what I wish to say, through God's grace, for the need of us all, understand who can ; and I pray you, beloved men, do as I enjoin ; list very earnestly what I now say. To all Christian men it is much needful, that they follow God's law, and earnestly attend to divine instruction ; and to men in orders especially it is of all most needful, because it is their duty earnestly both to preach and to exemplify God's righteousness to other men. Now will we earnestly enjoin God's servants, that they carefully bethink themselves, and, through God's support, love chastity, and humbly serve God Almighty, and frequently pray for all Christian people, and that they diligently attend to books and prayers, and earnestly preach and exemplify God's righteousness, and that they enjoin frequently, as they may most diligently, that men in orders live according to their rule, and laymen lawfully direct their lives to their own benefit. And if it happen that misfortune befall the people, through an army, or famine, through plague, or mortality ; through barrenness, or storm ; then let them earnestly consult how amends for this may be sought from Christ, with pure fasts, and with frequenting churches, and with humble prayers, and with almsgivings. And let them be always in harmony with themselves, and very unanimous, before God and before the world, so as it is written: *Quasi cor unum et animam unam habentes.* And if a mass-priest rightly direct his own life, let his reverence increase ; and if he do otherwise, let him earnestly make atonement.

XIX. BE SÆLERDUM.

“ Sacerðas ƿculan on heopa ƿcƿſt-ƿcƿpum ƿiſlice 7 ƿærllice lædan 7 læpan þa ƿodcundan heorða þe hi healðan ƿculan. Æððer hi ƿculan ƿe ƿel boðian ƿe ƿel býrman ” oðrum mannum. 7 æððer hi ƿcýlon æt Godeſ dome ƿerceanð aȝýlðan. ƿe heopa ƿýlſpa dæða. ƿe ealles þæs folces þe hi to Godeſ handa healðan ƿceolan. 7 ȝýf hi aht ȝeðon ƿcýlon. ne maȝon hi ƿanðian. naþer ne ƿor eȝe ne ƿor luſe ænigeſ mannes. þ̅ hi riht ne boðian 7 unriht ƿorbeoðan. ƿac býð ƿe hýrðe æt

* nýb ? ƿalde *nýt. þe nele þa heorðe þe he healðan ƿceal mið hƿeame beƿerian. butan he elles mæȝe. ȝýf þær hƿýlc þeod-ƿceaþa ƿceaðian onȝinneþ. Nýr nan ƿpa ýfel ƿceaða ƿpa iſ deoƿol ƿýlſ. he bið áá embe þ̅ án. hu he on manna ƿaplum mært ȝerceanian mæȝe. Ðonne motan þa hýrðas beon ƿrýðe ƿacore. 7 ȝeorne clýpiende. þe ƿið þone þeod-ƿceaþan ȝercýlðan ƿculan. Ðæt ƿýndon biſceopas 7 mæſſe-ƿreorȝas. þe ȝodcunde heorðe ȝeparian 7 beƿerian ƿculon mið ƿiſlicre láre. Ðý he ne mæȝ ƿanðian. ȝýf he him ƿýlſum ȝebeorȝan ƿceall. naþor ne ƿor luſe ne ƿor eȝe. þ̅ he mannum þ̅ rihteſte ne ƿecȝe. Ne mæȝ he ƿanðian. naðor ne ƿor heanum ne ƿor ƿicum. ƿorðam ne deð he naht. earȝie he oððon hine ƿorȝceamiȝe riht to ƿƿre-canne. Earme ȝeræneð he. ȝiſ þurh hiſ hneſcnýrre ƿeo heorð ƿorȝurð. þe he healðan ƿceall. 7 he ƿýlſ ƿorð mið.

* l. hýrða. Ðeah ure *heorða hƿýlc an ƿceáp ƿorȝýme. ƿe ƿillað þ̅ he hit ƿorȝýlde. 7 ƿæt ȝeparað þonne æt Godeſ eȝerlican dome þa hýrðas þe ne cunnon ȝehealðan þa ȝodcundan heorða. þe Ðriſt mið hiſ aȝenum liſe ȝebohte. 7 þe hi healðan ƿceolðan ȝiſ hi cuðan. ac naþor þurh laplearte hine cunnon ne læðan. ne læpan. ne lacnian hi rihtlice. Ðið hƿam ƿene ƿe ƿorȝýlðað hi hi þonne. ƿa heom þonne þ̅ hi æſſe undeſſenȝon þ̅ hi ȝehealðan ne cuðon. La hu mæȝ blind man oðerne læðan. hu mæȝ unlæneð dēma oðerne læpan. ƿa þam ƿitodlice. þe ȝodcunde heorðe undeſſehð. 7 naþer ȝehealðan ne can. ne hine ƿýlſne. ne þa heorðe þe he healðan ƿceolde. 7 ƿýr þam þe can 7 nele. Eala eala. ƿela iſ þæra þe ƿacerðhader on unriht ȝýrnað. ƿpa hit þincan mæȝ. ƿrýðorȝ ƿor idelum ȝýlpe. 7 ƿor ȝiſunȝe ƿoruld-ȝerȝeona. 7 ne cunnon na þ̅ hý cunnan ƿceolðan. Be þam *cƿæð ƿe ƿiteȝa. 7 ður cƿæð. ƿe ƿacer-dotibur. qui comedunt peccata populi. et ri. ƿa þan ƿacerdum. he cƿæð. þe ƿſetað 7 ƿorȝpelȝað folces ƿýnna. þ̅ ƿýndon þa ðe nellað. oððe ne cunnon. oððon ne ðurron folc ƿið ƿýnna ȝeparnian. 7 ƿýnna ȝerȝýpan. ac ȝýrnað þeah heopa ƿceatta

XIX. OF PRIESTS.

“It is the duty of priests, in their shrift-districts, wisely and prudently to lead and teach the spiritual flocks, which they have to keep. They shall both well preach, and give good example to other men;” and they shall, at God’s judgment, both give an account of their own deeds, and altogether of the people’s whom, at God’s hand, they have to keep; and if they shall have done aught, they may not flinch, neither for fear, nor for love of any man, from preaching righteousness and forbidding unrighteousness. Weak is the shepherd at the need of fold, who will not with his cry protect the flock that he has to keep, (unless he otherwise can,) if there any public robber begin to rob. There is none so evil robber as is the devil himself; he is ever [busy] about that one thing, how he, among men’s souls, may most devastate. Therefore must the shepherds be very watchful, and earnestly calling, who have to shield against the public spoiler. Those are bishops and mass-priests, who shall defend and protect the spiritual flock with wise instructions. Therefore he may not flinch, if he will secure himself, neither for love nor for fear, from saying to men what is most right. Nor may he flinch either before the lowly or the powerful, because he doeth naught, if he fear or be ashamed to speak righteousness. Ill will he fare, if through his lack of energy, the flock perish, which he has to keep, and himself along with it. Though any of our shepherds neglect but one sheep, we desire that he pay for it; but what, at God’s awful judgment, shall then betide those shepherds, who cannot keep those spiritual flocks, that Christ bought with his own life, and which it is their duty to keep, if they can, but, through ignorance, can neither lead, nor instruct, nor heal them rightly. With what do we expect they shall then pay for them? Woe to them then, that they ever undertook what they could not keep. Lo, how can one blind man lead another? How can an unlearned judge instruct another? Woe then to them who undertake a spiritual flock, and can neither take care of themselves, nor of the flock that they should keep; and worse to those who can and will not. Alas, alas, there are many of those who unrighteously desire the priesthood, as it may seem, chiefly for vain pride, and for craving after worldly gains, and know not that which they ought to know. Of whom the prophet spake, and thus said: *Wæ sacerdotibus, qui comedunt peccata populi, et ref.* ‘Woe

* *del.?*

on teoþungum. ⁊ on eallum cýric-geþihtum. ⁊ naðor ne hi mid býrnungum pel ne læðað. ne mid bodungum pel ne lærað. ne mid dædbodum pel ne lacnað. ne mid gebedrædenne forþe ne þingiað. ac læccað of manna beƷeatum *loc hræt hi gefón maƷan. eallƷra Ʒýfpe hremnar of holde doð. þær þær hi to-maƷon. Ðit iƷ ealles þe Ʒýfpe Ʒýððan hý hit ealles habbað. þonne ne ateoð hi hit na Ʒra Ʒra hi Ʒceolban. ac ƷlencƷað heora Ʒif mid þam þe hi ƷeoƷoða Ʒceolban. ⁊ maciað eall heom Ʒýlfum to Ʒoruld-þlence. ⁊ to idelþe nence. þ hi Ʒode Ʒceolban don to Ʒeorðunge. on cýriclicum þingum. oððon on eapmra manna hýððum. oððon on heƷ-numena býƷenum. oððon on Ʒumum þingum. þe mihte to langƷumepe ðearfe. æƷðer Ʒe heom Ʒýlfum. Ʒe eac þam þe heom on ƷodeƷ eƷt heora þing Ʒýllað. Ðonne iƷ mýcel þearf. þ Ʒeþe ær ðiƷƷum miƷðýðe. þ he heonon-forð hit Ʒeorne Ʒebete. Forþam. undeƷtande Ʒeþe cunne. mýcel iƷ ⁊ mæpe þ ƷaceƷd ah to ðonne. folce to þearfe. Ʒif he hiƷ Ðrihtne ƷecƷeð mid Ʒihte:.

Ʒýcel iƷ Ʒeo halƷung. ⁊ mæpe iƷ Ʒeo halƷung þe ðeoƷla aƷýrjað. ⁊ on fleame ƷebƷingað. Ʒra oft Ʒra man fullað. oðþon hƷel halƷað. ⁊ englaƷ þær hƷearƷiað. ⁊ þa ðæða be-Ʒearðiað. ⁊ ðurh ƷodeƷ mihta þam ƷaceƷdum ƷýlfƷað. Ʒra oft Ʒra hi ƷriƷte þeniað mid Ʒihte. ⁊ Ʒra hi doð Ʒýmle Ʒra oft Ʒra hi Ʒeornlice inneƷearðne heoƷtan elýpiað to ƷriƷte. ⁊ for folceƷ neode þingiað Ʒeorne. ⁊ þi man Ʒceall for ƷodeƷ eƷe mæþe on haðe Ʒecnapan mid ƷeƷceade:.

* *necesse ert?*

La leof. ðeoƷe iƷ beboðen. þ Ʒe Ʒeornlice mýneƷian ⁊ læpan Ʒcýlan. þ manna ƷehƷýlc to Ʒode búƷe. ⁊ Ʒram Ʒýnnum Ʒecýrpe. Ðe cƷýðe iƷ ƷƷýðe eƷeƷlic. þe Ʒoð þurh þone ƷteƷan be þam cƷæð. þe ƷodeƷ folce Ʒiht boðian Ʒculon. þ Ʒýndon biƷceopas ⁊ mæƷpe-ƷneorƷas. Ðe cƷæð be þam. Elama *necesseƷ quari tuba. et Ʒt. Elýpa hlude ⁊ aheƷe up þine Ʒtemne Ʒra hlude Ʒra býme. ⁊ Ʒecýð minum folce þ hit Ʒram Ʒýnnum Ʒecýrpe. Ʒýf ðu þonne þ ne ðeƷt. ac forƷƷu-ƷaƷt hit. ⁊ neƷt folce hiƷ þearfe Ʒecýðan. þonne Ʒcealt ðu ealra ðæra Ʒapla on ðomeƷ-ðæg ƷeƷceað aƷýlban. þe þurh þ loƷiað. þe hi nabbað þa lape ⁊ þa mýneƷunge þe hi beþorƷtan. ÐeƷ cƷýðe mæg beon ƷƷýðe Ʒemýndelic eallum þam þe to

to the priests,' he said, 'who devour and gorge the sins of the people,' &c. Such are those who will not, or cannot, or dare not warn the people against sins, and correct sins, but desire, nevertheless, their monies for tithes, and for all church-dues, and neither lead them well by examples, nor instruct them well with preachings, nor well heal them with penances, nor intercede for them with prayer, but seize from men's gettings whatever they can grasp, just as greedy ravens do from the corpse, wherever they can light upon it. It is all the worse when they have it all, for they do not dispose of it as they ought, but decorate their wives with what they should the altars, and turn everything to their own worldly pomp, and to vain pride, that they should do for the honour of God, in ecclesiastical things, or for the advantage of poor men, or in the buying of war-captives, or in some things that might be for lasting benefit both to themselves and also to those who give them their substance for the favour of God. It is therefore very needful, that he who hath ere done amiss, henceforth make amends diligently; because, understand who can, much it is and great that the priest has to do, for the people's need, if he will justly propitiate his Lord.

Much is the supplication, and great is the hallowing, which sendeth away devils and putteth them to flight, as often as baptism is performed or housel hallowed: and holy angels hover there around, and protect the deeds, and, through God's powers, support the priests, as often as they rightly minister to Christ; and so they always do, as often as they earnestly, with inward heart, call to Christ, and fervently intercede for behoof of the people; and, therefore, for fear of God, rank is discretely to be acknowledged in holy orders.

O beloved, solemnly are we commanded, that we should earnestly admonish and teach, that every man incline to God, and turn from sins. The saying is very terrible that God spake, through the prophet, concerning those who should preach righteousness to God's people; those are bishops and mass-priests; He spake concerning them: '*Clama necesse est quasi tuba,*' et *rl.* 'Cry aloud, and raise up thy voice as loud as a trumpet, and announce to my people, that they turn from sins:' but if thou do not that, but silently neglect it, and will not announce to the people what is needful to them, then shalt thou, on doomsday, answer for all those souls which perish, because they have not the instruction, and the admonition

ðam ȝeŕette ȝýn. ꝥ hi Ȝoðer ſolce riht boðian ȝculan. ȝ ſolc ah eac mýcele þearfe. ꝥ hi ƿæpe beon þæſ cƿýðer þe þær-æfter ȝecƿeden iſ. Ðe cƿæð ȝe ƿiteȝa æfter þam. Ȝiſ ðu ſolce riht boðar. ȝ ðu hiſ ȝebýgean ne miht to rihte. þonne ȝebýrht ðu þeh þinne aȝenpe ȝaple. ȝ ȝeþe poſ ðurð. ȝ ȝerrican nele. he ȝceal habban þæſ éce ƿite. ꝥ iſ ꝥ hi þonne ȝceolan to helle ȝapan. mið ȝaple ȝ mið lichoman. ȝ mið ðeoſle ƿunian on helle ƿitum. Ða þam þe þær ȝceall ƿunian on ƿitum. him ƿæpe betere ꝥ he næſpe on ƿeoſulðe man ne ȝeoſulðe þonne he ȝeoſulðe. Niſ ȝe man on liſe þe aſceccan mæȝe ealle þa ýmða þe ȝe ȝebidan ȝceall. ȝeðe on þa ƿitu ealles behreoſeð. ȝ hiſ iſ ealles þe ƿýpſe þe hiſ æniȝ ende ne cýmð næſpe to ƿoſulðe:.

XX. AD SÆLEROOTES.

La leoſ. undeſſtanðað eoſ ȝýlſe. ȝ luſiað ȝ ƿeoſðiað Ȝoð Ælmihtigne oſer ealle oðpe þinc. ȝ healdað hiſ beboda ȝeoſne. And luſige eoſer ælc oſerne rihtlice. ȝ beo ælc oðrum on helpe. ƿoſ Ȝoðe ȝ ƿoſ ƿoſulðe. Liſbað heonon-ſoſð ȝeoſollican liſe. ȝecað eoſpe cýſican. ȝ ȝeſýllað eoſpe tida áá on ȝeſetne tuman. Lærað cſiſten ſolc ȝeoſne. ȝ lacmað hiſ ȝeoſne:.^b

XXI. AD SÆLEROOTES.

* Ȝ. ſoðne. Tæcað cſiſtenum mannum ȝeoſne ȝ ȝelome rihtne ȝe-leaſan. ȝ ꝥ hi cunnon heoſa cſiſtendomeſ ȝ heoſa fulluhter ȝeſceað ƿitan. An ȝeleaſa iſ on ænne *ſoðe Ȝoð. ȝ an fulluht pe habbað ꝥ pe ȝculon rihtlice healdan. Se ȝehealt hiſ fulluht rihtlice ȝeðe ȝehealt Ȝoðer beboda. ȝ ƿoſbuhð ðeoſleſ únlapum. ȝ ȝe abſceð hiſ fulluht ȝ ƿoſpýncð hine ȝýlſne ȝeþe abſceð Ȝoðer bebodu. ȝ ſulſýliȝð ðeoſleſ un-lapum. Ȝoð Ælmihtig iſ þeah ȝſa mildheoſc. ꝥ he ƿile ȝe-miltſiam þam þe ȝſam ȝýnnum ȝecýrð. ȝýſ he mið nſeoſðne heoſtan hſeoſſunge to ðæðboſe ȝecýrð. ȝ ȝeoſnlice bet ꝥ he to unrihte ȝeðýðe. Sýnfuller manneſ læceðom iſ ꝥ he an-ðette ȝ bete ȝeoſne. ȝ æſpe ȝeſpice. Utan pe ðon ȝýlſe. ȝſa

^a This is chapter *xxi.* in the *ms.*; chapter *xx.*, entitled 'Sinodalia Decreta,' consisting solely of Edgar's Canons, being, of course, omitted.

which they need.' This saying may be very monitory to all those who are appointed for the purpose of preaching righteousness to God's people; and people have also much need that they be mindful of the saying which is afterwards uttered. He, the prophet, saith afterwards: 'If thou preach righteousness to the people, and thou cannot incline them to righteousness, then thou, at least, securest thine own soul; and he who perpetrates wrong, and will not desist, shall have therefore eternal punishment.' That is, that they shall then go to hell, with soul and with body, and with the devil dwell in hell-torments. Woe to those who there shall dwell in torments, better were it for him that he had never become a man in the world, than that he became one. There is not the man living who can recount all the miseries which shall await him, who falleth wholly into those torments; and it is altogether the worse, that no end thereof cometh ever to all eternity.

XX. TO PRIESTS.

O beloved, understand yourselves, and love and honour God Almighty above all other things, and zealously keep his commandments. And love each other righteously, and be a help to each other, before God, and before the world. Live henceforth a regular life, attend your churches, and observe your canonical hours always at the appointed time. Instruct Christian people diligently, and heal them diligently.

XXI. TO PRIESTS.

Teach Christian men earnestly and frequently right belief, and that they may know the distinction of their Christianity and their baptism. One faith there is in one true God, and one baptism we have, which we should righteously hold. He righteously holds his baptism, who holds God's commandments, and eschews the wicked precepts of the devil; and he violates his baptism, and foredoes himself, who breaks God's commandments, and follows the wicked precepts of the devil. God Almighty is, nevertheless, so merciful, that he will be merciful to him who turns from sins, if he, with inward heart's repentance, turn to penance, and earnestly amend what he did unrighteously. The medicine of a sinful man is, that he confess,

^b Here follow in the ms. chapters iv.—ix., 'Of Penitents,' (see pp. 278–281.), which it is unnecessary to repeat.

ur mýcel þearf iſ. healdan Godeſ bebodu. ⁊ býrnian. ⁊ bodian
georne þæne heorðe þe ur betæht iſ. Ðurh þ þe ſculon
oðrum mannum aht frēmian. þe þe Gode geornlice hepan.
Ðu mæg ænig man oðrum frēmian. oððon to hſ hlaforðe
oðrum þingian. gif he hſ hlaforðe gýlf hæfð riðe abolgen.
Ðu mæge þe eác oðrum mannum to Gode þingian. butan þe ur
beorſan þ þe him ne abelgan. Ac utan cƿeman Gode Œl-
mihtigum mid clænum geþance. ⁊ ægðer ge on ƿorðum. ge on
ƿeorcum. ge on eallum dædum. ðreogan hſ ƿillan. þonne
magon þe ægðer. ge ur gýlfum þel frēmian. ge eallum cƿiſ-
tenum mannum:.

*del.? Leofan men. doð gƿa ic eop. for Godeſ luſan ⁊ for Œca
ƿarian eac. *ic biððe. gemunað me on eopne gebedraedenne.
⁊ helpað min. gƿa ic mýcele þearfe ah. ⁊ beoð me gearpe to
ure gemænan þearfe. gƿa oft gƿa ic eop habban ƿýlle. Ðit
gebyrðeð eop þ ge me gearpe beon. gƿa fýr gƿa nýr. gƿa
hræfer ic ƿille. ⁊ þ ic hƿu ƿille. þ þe heonan-forð ælce gearpe
gume riðe ur gefomnian togedere ýmbe ure gemænan þearfe.
Doð gýlfe þel. ⁊ læraþ þel þam þe ge læran ſculon. þ hi
georne to gðde don gƿa mýcel gƿa hi mægt magan. þonne helpe
ge þel þam þe ge lærað. gif hi eoprum lafum gýligean ƿillað.
⁊ hƿu ge gebeorſað eop gýlfum. God Œlmihtig helpe ure.
⁊ Œca ƿaria. ⁊ gefultumie ur eallum. þ þe ægðer ge ur gýlfe.
ge þa þe þe ƿiſian ſceolan. gƿa gefiſian motan. gƿa gƿa ure
ealra þearf gý:.

XXII. BE LÆPEDUM ƿANNUM.

“ Riht iſ þ gehadode men þam læpedum ƿiſian hu hi heora
æpe rihtlicort ſculon healdan. Ðæt bið rihtlic liſ þ cniht
þurhpuniſe on hſ cnihtade. oð þ he on rihtre mæden-æpe
geſiſige. ⁊ habbe þa gýððan. ⁊ næniſe oðre. þa hƿile þe ſeo
libbe. gif hſe þonne forð-rið ¹gebyrſe. þonne iſ rihtort þ
he þanan-forð ƿýðeþa þurhpuniſe. þeah. be þæſ apoſtoleſ
leaſe. læpede man mot for neode oðre riðe ƿiſian. ac þa
canoneſ forbeodaþ þa bletunga þær-to. þe to frum-ƿiſunge
geſette gýn. ⁊ eac iſ geſet dædbot gƿýlcum mannum to donne.
⁊ ƿreorſe iſ forþoden þ he beon ne mot. on þam ƿiſan þe he
ær þæſ. æt þam bſýð-lacum þær man eft ƿiſað. ne þa blet-
unge don. þe to frum-ƿiſunge gebyrð. Be þam man mæg
ƿitan þ hit eallunga riht niſ þ ƿer ƿiſige. oðþon ƿiſ ceorlige.

¹ getimige

and earnestly atone, and ever cease from sin. Let us ourselves do as is much needful to us, hold God's commandments, and set example, and earnestly preach to the flock that is committed to us. By zealously obeying God, we shall thereby somewhat benefit other men. How can any man benefit another, or intercede with his lord for another, if he have himself greatly offended his lord? How can we also intercede with God for other men, unless we so guard ourselves, that we do not offend him. But let us propitiate God Almighty with pure thought, and, as well in words as in works, and in all deeds, perform his will; then may we both well benefit ourselves, and all Christian men.

Beloved men, do as I, for love of God and Saint Mary, beseech you; remember me in your praying, and help me, as I much need, and be ready to me for our common need, as often as I desire to have you. It behoves you to be ready to me both far and near, whichever I desire; and this, at least, I desire, that we henceforth, at some time every year, assemble together for our common need. Do well yourselves, and well teach those whom ye have to teach, that they earnestly do good as much as they most can; then ye well help those whom ye teach, if they are willing to follow your instructions, and, at least, render yourselves secure. God Almighty and Saint Mary help us, and support us all, that we may so guide both ourselves and those whom we have to guide, as may be for the benefit of us all.

XXII. OF LAYMEN.

“It is right that men in orders direct laymen how they shall most rightly hold their conjugal state. It is a proper life, that a bachelor continue in his state of bachelor, until he take a wife in lawful maiden matrimony; and have her afterwards, and none other, as long as she lives; but if it happen that she dies, then is it most proper, that he thenceforth remain a widower; though, by the apostle's leave, a layman may, for need, marry a second time, but the canons forbid the benedictions thereto, which are appointed to a first marriage; and penance is also appointed for such men to do; and it is forbidden to the priest to be, in the manner he ere was, at the marriage, when a man marries again, or to give the benediction, which belongs to a first marriage. By this it may be known,

ofter þonne æne. ⁊ hupu hit bȳð to mænigfealb. ȝeþȳrðe hit þriddan riðe. ⁊ mid-ealle mȳdon. ȝeþȳrðe hit ofter. ⁊ þeah læredum mannum riȳ riȳ alȳfed. þeah hi aȝon þearfe. ꝥ hi underſtandan hu hit iȳ alȳfed. Naȝon læpede men fneolr-
tīdum ne fæſten-tīdum. þurh hæmed-þing. riȳer ȝemanan. þe ma þe heah-hader men ꝥ þing aȝan ænigum tīman:”

XXIII. 1 BE LEPÆDEDUM MANNUM.

“Lehadedum mannum ȝebȳrð ælc clænner. forþam þe hi ſculon eallum oðrum mannum ælce unclænnerfe forbeodan. ⁊ ælce clænnerfe. ȝiȳ hi riht doð. hi ſculon be heom riȳlſum ȝeornorȳ ȝebȳrnian. þonne iȳ hit riȳþe eȝerlic. ꝥ þa þe ſcol-
dan eallum criȳtenum mannum riht bodian. ⁊ eac pel bȳrnian. ꝥ hi riȳn riȳme ȝeorðene bȳren to forþȳrðe riȳȳðor þonne to þearfe. ꝥ riȳndon þa æp-bræcan. þe þurh healicne had criȳ-
æpe underſengā. ⁊ riȳððan ꝥ abriæcan. Niȳ nanum reofod-
þene alȳfed ꝥ he riȳrian mote. ac iȳ ælcum ȝorðoden. nu iȳ þeah þæra ealler to ſela þe þone æpbrȳce riȳrcað. ⁊ ȝeorriht habbað. ac ic biðde. for Goder luȳan. ⁊ eac eornorȳlice beode. ꝥ man þær ȝerriȳce. Læredum men iȳ ælc riȳ forðoden. butan hiȳ riht æpe. Lehadode riȳndon riȳme riȳa þurh deofol beȳricene ꝥ hi riȳiað on ūriht. ⁊ forþȳrcað hi riȳlfe. þurh þone æpbrȳce þe hi on-riȳiað. ac ic biðde ȝeorne. ꝥ man þær morðer heonon-forð ȝeorne ȝerriȳce. Eriȳ iȳ riȳcerðer æpe:”²

Conſtantinur ȳe mære caſere ȝeramnode riȳȳðe mȳcelne riȳnoð on þære ceartne Nīcea. for triȳmmingē rihter ȝeleaȳan. On ðam riȳnoðe riȳron .ccc. ⁊ .xviii. biȳcopa. of manegum leodȳcipum ȝeȝaderode. ⁊ hi þær ȝerriȳteloden rihtne ȝeleaȳan. ⁊ ȝerettan þa. þær to riȳutelunge. þone mærran cneðan. þe man riðe riȳngð. ⁊ cȳriȳ-þenunga heo riȳȳere

¹ “Eallum criȳtenum mannum iȳ micel þearf. ꝥ hi riht luȳan. ⁊ unriht aȳcunian. ⁊ hupu lehadedum iȳ þær mæſt þearf. þe æȳðer ſculon. ȝe pel bodian. ȝe pel biȳrnian oðrum mannum.” *D., where it is the beginning of the chapter.*

² “Nah he mid rihte ænigē oðre. forþam ne ȝebȳrð riȳcerðan nan riȳng. naðor ne to riȳe. ne to riȳlð-riȳge. ȝiȳ he God eallað rihtlice hiȳan. ⁊ Goder laȳe healðan. riȳa riȳa heora habe ȝeæſenað mid rihte.” *G. add.*

that it is altogether not right that a man take a wife, or a woman a husband oftener than once; and, at all events, it is too frequent, if it take place a third time, and altogether sinfully done, if it take place oftener: and though a wife be allowed to laymen, yet it is necessary that they understand how she is allowed. Let not laymen at feast-tides and fast-tides have connexion through concubinage with woman, no more than men of sacred orders may at any time."

XXIII. OF MEN IN ORDERS.

"To men in orders is fitting all chastity, because it is their duty to forbid every unchastity to all other men, and of all chastity, if they do rightly, they ought in themselves zealously to set an example; for it is very terrible, that they, who should preach righteousness to all Christian men, and also give a good example, are some become an example for perdition rather than for benefit: those are the adulterers who, through holy orders, have entered into an ecclesiastical marriage, and afterwards broken it. To no minister of the altar is it allowed to marry, but it is forbidden to every one; yet there are now altogether too many who commit and have committed adultery; but I pray, and, for love of God, earnestly command, that this may cease. To a layman every woman is forbidden, except his lawful wife. Men in orders are some so deceived by the devil, that they marry unrighteously, and foredo themselves by the adultery in which they continue; but I earnestly pray, that this deadly sin may henceforth carefully be abstained from. The church is a priest's spouse."

Constantine the great emperor assembled a very great synod in the city of Nice, for confirmation of the true faith. At that synod there were cccxviii. bishops gathered from many nations, and they there published the true faith, and established then, in manifestation thereof, the mass creed, which is widely sung, and the church services they excellently directed, and many

"To all Christian men it is very needful to love righteousness, and shun unrighteousness, and to those in orders it is especially most needful, who should both preach good and give good example to other men."

He has not lawfully any other, because neither a wife nor secular war are in any way befitting a priest, if he will rightly obey God, and hold God's law, as is properly becoming to their order.

gedihtan. 7 mænige oðre þing. ægðer ge be Godes þeopum ge be Gode sylfum. Ðý crædon þær ealle anrædlice. þæt hit riht wære. gif weofod-þen. þæt is biſcop. oððe mæſſe-ſneort. oððe diacon gewerode. þæt he wolode æfre his hades. 7 amanſumod wure. buton he gewerice. 7 ðe deoppor gebete. Feoƿer ſýnodaſ wæron gewamnode for rihtan geleafan ýmbe þa Dalgan Ðrýnnýſſe. 7 ýmbe Ewreter menniſcneſſe. Ðe forma wæs on Nicea. 7 ge oðer wæs ſýððan on Conſtantinopolim. þær wæron .c.l. biſcopa. ge þridda wæs on Efeſum. .cc. biſcopa. 7 ge feorða wæs on Chalcedonea. ſela biſcopa ætgædere. 7 ealle hi wæron anræde æt eallum þam ðingum þe man on fruman on Nicea gewette. 7 ealle hi forbudon æfre ælc wíflac weofod-þenum. Ðencan ða nu þe to þam ðrýſſe ſýn. þæt hi God ofer-ſeoð. 7 ſwa manigeſ haligeſ mannes dom. ſwa on þýſſum ſinodum gewamnode wæron. 7 gehwær ſýððon. hwýlceſ leaner hý hým penan magon. 7 eac penan ne þurfon. ac gewitod ritan. þæt hi ýfel lean habban ſculon. 7 gýmlice Godes gnaman. þurh þæt he hý ſwa God gremiað. þæt hi eall heora lif libbað on ſýlðe. Weofod-þenaſ ic biððe þæt hi beðencan hi ſýlfe 7 gewerican ælcere ſýlðe. 7 þa ðe ær þýſſan þone ungewunan hæfdon. þæt hi heora wíf glengðan ſwa hi weofoda ſceoldan. gewerican wæs ungewunan. 7 glencgan heora cýrican be þam þe hi betre magon. þonne wealdað hý heom ſýlfum. ægðer ge godcunder wædeſ. ge woruld-cunder weofodcýreſ. Nýſ weofter cƿene ænig oðer þing butan deofles gýrn. 7 ſeþe mid þam gewunod býð forð oð his ende. he býð þurh deofol fæſte gefangen. 7 he eac ſýðþon mot faran on feonda hand. 7 for-faran mid-ealle. Ac helpe gehwa georne hýſ ſýlfeſ. þa hwile þe he mage 7 mote. 7 gebruge ælc man fram unrihte. þonne gebýrht man wið ece wite. 7 eac ſeþe þurhpunað on godum dædum forð oð his ende. he wæs habban ſceal éce edlean. Nu eor is god aſæð. underſtandaþ eor ſýlfe. be ðam þe ge willan. God eor gewerýmme to eorwe aſenre þearfe. 7 us ealle gehealde. Swa his wýlla ſý. Amen.:

XXIV. BE EALLUM CRISTENUM MANNUM.

“ Riht is þæt ealle criſtene men heora criſtendom rihtlice healdan. 7 þam life libban þe heom to-gebyrað. æfter Godes rihte. 7 æfter woruld-gewýrenum. 7 heora wíran ealle be þam þingum geornlice fadian. þe ða wíran þe hý wírice 7 wærice

other things, regarding both God's servants, and God himself. They said there all unanimously, that it was right, if a minister of the altar, that is a bishop, or a mass-priest, or a deacon, married, that he forfeited his order for ever, and should be excommunicated, unless he should repent and the more deeply atone. Four synods were assembled on account of true faith with respect to the Holy Trinity, and Christ's humanity. The first was at Nice, and the second was afterwards at Constantinople; there were CL. bishops; the third was at Ephesus, of CC. bishops, and the fourth was at Chalcedon, of many bishops together: and they were all unanimous in all those things, which had before been established at Nice, and they all for ever forbade all marriage to the ministers of the altar. Let them now, who are to that degree daring, that they condemn God, and the decree of so many holy men as were assembled at these synods, and everywhere since, think what reward they may expect for themselves, and indeed they need not expect, but know for certain, that they shall have an evil reward, and God's anger sternly, because they so anger God, by living all their live in filth. Ministers of the altar I beseech, that they bethink themselves, and refrain from every filth; and let those, who before this had the evil custom of decorating their women as they should the altars, refrain from this evil custom, and decorate their churches, as they best can; then would they command for themselves both divine counsel and worldly worship. A priest's wife is nothing but a snare of the devil, and he who is ensnared thereby on to his end, he will be seized fast by the devil, and he also must afterwards pass into the hands of fiends, and totally perish. But let every one earnestly help himself, the while he can and may; and let every man abstain from unrighteousness, then will he be secure against eternal punishment: and also he who shall continue in good deeds on to his end, shall for that have eternal reward. Now is the truth said to you, understand yourselves as you will. May God strengthen you to your own benefit, and preserve us all. So may his will be. Amen.

XXIV. OF ALL CHRISTIAN MEN.

“It is right that all Christian men righteously hold their Christianity, and lead that life which is befitting them, according to God's law, and according to worldly conventions, and diligently order all their ways by those things which they direct,

pīrian cunnon. ȝ ꝥ īȝ þonne æreȝt. næða rýrmeȝt. ꝥ manna
 gehwýlc. ofer ealle oðre þinc. ænne God lufige. ȝ ænne ge-
 leaƿan ānƿæðlice hæbbe on þæne. þe uȝ ealle æreȝt ȝeƿorhte.
 ȝ mið ðeoppýrðum ceāpe eft uȝ ȝebohte. And eac pe aȝan
 þearfe ꝥ pe ȝeornlice rmeaȝan hu pe rýmble maȝan Goder
 aȝene beboda rihtliceȝt healðan. ȝ eall ꝥ ȝelæƿtan ꝥ ꝥ pe
 behetan. þa pe fulluht underfrenȝon. oððon þa ðe æt fulluhte
 uȝe ȝore-ȝrƿæcan ƿæron. Ðæt īȝ þonne æreȝt. ꝥ ꝥ man
 behateð þonne man fulluhteȝ ȝýrñð. ꝥ man ā ƿile ðeofol aȝcu-
 nian. ȝ hiȝ unlaȝe ȝeorne ȝorþūȝan. ȝ ealle hiȝ unlaȝa rýmble
 * mān-riðar? aȝýrpan. ȝ ēcelice riðȝacan ealles hiȝ ȝemānan ȝ *manȝrðer
 ȝona þær-æfteȝ. mið rihtan ȝeleaƿan. ȝoðlice ȝrýtelað ꝥ man
 þananȝorð āā ƿile on ænne God æfne ȝelýfan. ȝ ofer ealle
 oðre þinȝ hine ā lufian. ȝ æfne hiȝ laȝum ȝeornlice rýlȝean.
 ȝ hiȝ aȝene beboda rihtlice healðan. ȝ þonne bið ꝥ fulluht
 ȝrýlce hit ƿeðð rý ealra þæra ƿorða. ȝ ealles þæȝ behateȝ.
 ȝehealde ȝeþe ƿille. And ȝoð īȝ ꝥ ic ȝecȝe. englaȝ beƿearðiað
 þanan-ȝorð æfne manna ȝehwýlcne. hu he ȝelæȝte. æfteȝ hiȝ
 fulluhte. ꝥ ꝥ man behet æȝ. þa man fulluhteȝ ȝýrñðe.
 Utan þý ȝeþencan. of ȝ ȝelome. ȝ ȝeorne ȝelæƿtan ꝥ ꝥ pe
 behetan. þa pe fulluht underfrenȝan. ealȝra uȝ þearfe īȝ. ȝ
 utan ƿorð ȝ ƿeorc rihtlice fadian. ȝ uȝe in-ȝeþanc clænȝrian
 ȝeorne. ȝ að ȝ ƿeðð ƿærllice healðan. ȝ ȝelome underȝtandan
 þone mýclan ðom. þe pe ealle to-ȝeýlon. ȝ beorȝan ūȝ ȝeorne
 ƿið þone ƿeallendan bȝýne helle ƿiteȝ. ȝ ȝeeapnian uȝ þa
 mæȝða ȝ þa mýrħða. þe God hæfð ȝeȝearƿoð þam þe hiȝ ƿillan
 on ƿorulde ȝeȝýrceað:”

XXV. BE LYRICAN.

“ Riht īȝ ꝥ cȝurtene men cȝurtenom ȝeorne healðan mið
 rihte. ȝ Eȝurteȝ cýȝacan æȝhræȝ ȝeorne ƿeorþian ȝ ƿerian.
 Ealle pe habbað ænne heoronicne fæðer. ȝ āne ȝarȝlice
 moðor. ȝeo īȝ eccleria ȝenamod. ꝥ īȝ. Goder cýȝce. ȝ þa pe
 ȝeulon æfne lufian ȝ ƿeorðian. And riht īȝ ꝥ ælc cýȝce rý
 on Goder ȝrūðe. ȝ on ealles cȝurtenes ƿolceȝ. ȝ ꝥ cýȝce-ȝrūð
 ȝtande æȝhræȝ binnan ƿaȝum. ȝ ȝehalȝoder cýȝnincȝer hand-
 ȝrūð efen unƿemme. ȝorþam ælc cýȝce-ȝrūð īȝ Eȝurteȝ aȝen
 ȝrūð. ȝ ælc cȝurten man ah mýcele þearfe ꝥ he on þam ȝrūðe
 mýcle mæþe ƿite. ȝorþam ælceȝ cȝurtenes manneȝ nýð-þearfe
 īȝ. ꝥ he Goder cýȝacan ȝeorne lufige ȝ ƿeorþige. ȝ hi ȝelom-

who are able wisely and prudently to direct them; and this then is first, of counsels foremost; that every man, above all other things, love one God, and stedfastly have one belief in him who first made us all, and with a dear price afterwards bought us. And also we have need earnestly to consider, how we may always most righteously hold God's own commandments, and perform all that which we promised, when we received baptism, or those who at our baptism were our sponsors. This then is first: that which we promise when we desire baptism (that we will ever shun the devil, and diligently eschew his evil lore, and always diligently renounce all his iniquities, and eternally deny all his fellowship, and evil courses immediately after, with true faith) truly manifests that we will henceforth ever believe in one God, and constantly love him above all other things, and ever earnestly follow his instructions, and righteously hold his own commandments: and then will that baptism be as it were a pledge of all those words, and of all that promise, observe it who will. And true is what I say, angels ever thenceforth watch every man, how he performs, after his baptism, that which he ere promised, when he desired baptism. Let us therefore call to mind, oft and frequently, and earnestly perform, that which we promised, when we received baptism, as is needful to us; and let us rightly order our words and works, and diligently purify our minds, and carefully hold oath and pledge, and frequently meditate on the great judgment, to which we all shall pass, and diligently secure ourselves against the raging fire of hell-torment, and earn to ourselves the glories and joys, which God hath prepared for those, who do his will in the world."

XXV. OF THE CHURCH.

"It is right, that Christian men zealously hold Christianity with righteousness, and Christ's church everywhere zealously honour and protect. We all have one heavenly father, and one spiritual mother; she is named Ecclesia, that is God's church; and her we should ever love and honour. And it is right, that every church be in God's 'grith,' and in all Christian people's; and that church-'grith' stand everywhere between walls, and a hallowed king's hand-'grith' equally inviolate; because every church-'grith' is Christ's own 'grith,' and every Christian man has great need, that he show great reverence for that 'grith;' because it is necessary, for every

lice 7 geornlice rece. him gylfum to þearfe. 7 huwu gehadode þær ſculon oftoſt þeorian 7 þemian. 7 for eall criſten folc þingian georne. Ðonne aȝan peofoð-þeȝnaȝ to ſmeaȝenne gýmble. ꝥ hi huwu-þinga heora liſ faðian gpa gpa to cýpcan gebýrige mid rihte. Lirice iſ mid rihte faceſdeſ æpe. 7 reſe to cýpcan peoſðe gehadod. naȝe hine æniȝ man þe Goder laȝe pecce þanon to donne. butan he hi mid heafod-gýlde fullice forþýce. 7 þonne ſceall Lirirer ſcír-ȝereſa ꝥ ſitan. 7 ýmbe ꝥ dihtan 7 deman. gpa gpa béc tæcan. And ne ſceolde man æfre cýpcan deſian. ne æniȝ poȝ beoðan. on æniȝe piȝan. ac nu gýndon þeah cýpcan riðe 7 riðe pace ȝeȝriðode. 7 ýfele ȝeþeoroðe. 7 clæne berýpte ealðra ȝerihra. 7 innan berirýpte ælcera ȝerirena. 7 cýpc-þeſaȝ gýndon mæðe 7 munde ȝepelhpær beðælde. 7 pa þam þe þær pealt. þeh he gpa ne rene. forþam ælc þara býð riðoblice Goder gylfer feonð. þe býð Goder cýpcena feonð. 7 þe Goder cýpcena riht ȝepanað oððe pýrðeð. ealſpa hit aſſuten iſ. Inimicur enim Chriſti efficitur omniſ qui eccleſiaſticaſ reſ uſurpate inuſte conatur. et reliq. And eȝerlice gpaæc Scȝ Lreȝo-riur be þam eác. þa þa he ſur cpæð. Si quiſ eccleſiam Chriſti denudauerit. uel ſanctimonia uiolauerit. anaþema rið. ad quod reſpondenteſ omneſ. dixerunt Amen. Wýcel iſ neðð-þearȝ manna ȝehpýlcon. ꝥ he rið þaȝ þinc beoȝe him georne. 7 æȝhpýlc Goder freonð paȝniȝe hine gýmble. ꝥ he Lirirer biȝde to gpaȝde ne miȝbeode. Calle pe ſculon ænne God luſian 7 peoſðian. 7 ænne criſtenðom georne healðan. 7 ælcne hæþenðom mid ealpe mihte apýrpan:.”

Christian man, zealously to love and honour God's church, and frequently and zealously to attend it, for his own benefit; and those in orders especially should there oftenest serve and minister, and earnestly intercede for all Christian people. Then have ministers of the altar constantly to consider, that they, at all events, so order their lives as is justly fitting to the church. The church is rightly the priest's spouse, and with him who is ordained to the church, no man, who recks of God's law, has thenceforth aught to do, unless, through capital crime, he foully forfeit it, and then shall Christ's 'scir-gerefa' be informed of it, and thereupon direct and judge as the books prescribe. And no one should ever injure a church, or wrong it, in any way; but now churches are, nevertheless, far and wide weakly 'grith'd,' and ill served, and cleanly bereft of their old rights, and within stript of all decencies; and ministers of the church are everywhere deprived of their rank and power; and woe to him who is the cause of this, though he may not think so; because every one is certainly the foe of God himself, who is the foe of God's churches, and who impairs or injures the rights of God's churches, as it is written: *Inimicus enim Christi efficitur omnis, qui ecclesiasticas res usurpare injuste conatur, et rel.* And awfully spake Saint Gregory concerning him, when he thus said: '*Si quis ecclesiam Christi denudaverit, vel sanctimonia violaverit, anathema sit; ad quod respondentes omnes, dixerunt Amen.*' Great is the necessity for every man, that he strenuously secure himself against these things; and let every friend of God constantly take care, that he do not too greatly misuse the bride of Christ. It is the duty of us all to love and honour one God, and zealously hold one Christianity, and with all our might renounce every heathenism."

^aTHE CANONS OF ÆLFRIC.

INCIPIT EPISTOLA DE CANONIBUS.

Ælfricus humilis frater venerabili episcopo Wulfsino salutem in Domino. Obtemperavimus jussioni tuæ libenti animo, sed non ausi fuimus aliquid scribere de episcopali gradu, quia vestrum est scire, quomodo vos oporteat optimis moribus exemplum omnibus fieri, et continuis admonitionibus subditos exhortari ad salutem, quæ est in Christo Jesu. Dico tamen, quod sæpius deberetis vestris clericis alloqui, et illorum negli-

BE PREOSTA SYNODE.

I. Ic recge eop preortum þ̅ ic gýlf nelle bepan eoppe gýmelearte on eorppum þeordome. ac ic recge eop soðlice hu hit geret is be preortum. Erixt gýlf artealde crixtendom Ƴ clænnýrre¹. Ƴ ealle þa þe ferdon on hys fape mid him forleton ealle woruld-þing. Ƴ riƳer neaprixe. forþon þe he gýlf cræð on rumum² soðrþelle. Seðe hys riƳ ne hatað nis he me gýrðe þen:

II. Ða æfter Erixtes up-rixe eft to heofenan rice Ƴ æfter geendunge hys arwurðra apostola. pearð swa mýcel ehtnýr on middan-earde artyrod. þ̅ man ne mihte gegadrían Godes þeopas to synode. for þam hæðenum crællerum þe cepton heora deaðes. oð þ̅ Conſtantinur ge cæpe to crixtendome beah. seðe eallne ýmb-hrýrft on hys anpealde hæfde:

III. Ða gegaderode he synoð on þære ceastre Nicéa þreo hund biſceopa Ƴ eahta týne biſceopas. of eallum leodcýpum. for þæs geleafan trymminge. Ðær wæron swa mære bi-

¹ ærext *add.*

² hys *add.*

^aTHE CANONS OF ÆLFRIC.

gentiam arguere, quia pene statuta canonum, et sanctæ ecclesiæ religio vel doctrina, eorum perversitate deleta sunt: ideoque libera animam tuam, et dic eis quæ tenenda sunt sacerdotibus et ministris Christi, ne tu pereas pariter, si mutus habearis canis. Nos vero scriptitamus hanc epistolam, quæ Anglice sequitur, quasi ex tuo ore dictata sit, et locutus esses ad clericos tibi subditos, hoc modo incipiens.

OF THE SYNOD OF PRIESTS.

1. I say to you priests, that I will not bear your negligence in your service, but I will truly say to you how it is constituted with regard to priests. Christ himself established Christianity and chastity, and all those who walked with him, in his way, forsook all worldly things, and society of woman; for he himself said in one of his gospels: ‘He who hateth not his wife is not a disciple worthy of me.’

2. Then after Christ’s ascension again to heaven’s kingdom, and after the death of his venerable apostles, so great a persecution was raised up in the world, that God’s servants could not be assembled in a synod, by reason of the heathen murderers, who meditated their death; until the emperor Constantine turned to Christianity, who had the whole globe in his power.

3. He then assembled a synod in the city of Nice, of three hundred and eighteen bishops, of all nations, for confirmation of the faith. There were so many great bishops at that synod,

^a The text is from *O.*, the variations from *X.*

ƿceopas manege on þam ȝýnoðe þ̅ h̅ý ƿýrcean mihthan ƿundra-
 ȝ ȝpa dýdon. Ðý amanȝumodon þ̅ær þone ¹mæȝȝe-ƿneort
 Aþnum. forþan þe he nolde ȝelýfan þ̅ þ̅ær hriȝendan Godeȝ
 ȝunu ƿære ealȝpa mihȝiȝ ȝpa ²ȝe mæpa fæder iȝ. Ða forðem-
 don h̅ý ealle þone deofles mann. ac he nolde ȝeȝƿícan ærþam
 þe him ȝáh ȝe innoð eall éndemeȝ út. þa þa h̅é to ȝange
 eode:.

III. On þam ȝinoðe ƿæron ȝeȝette þa halȝan cýric-
 þenunȝa. ȝ ȝe mæȝȝe-cƿeða. ȝ manega oþre þinȝ be Godeȝ
 biȝȝenȝcum. ȝ be Godeȝ þeopum:.

v. Ðý ȝecƿædon þa ealle mid ánrædum ȝefance. þ̅ naðer ne
 biȝceop. ne mæȝȝe-ƿneort. ne diacon. ne nán ȝiht canónicȝ
 næbbe on h̅iȝ h̅úfe nænne ƿiȝman. buton hit ȝý h̅iȝ modor
 oððe h̅iȝ ȝƿurȝur. faðu oððe mōðriȝe. ȝ ȝeþe elles dō ðolȝe
 h̅iȝ hāðer:.

vi. Nu þincð eop³ þ̅iȝ ȝýllíc to ȝehýrenne. forþan þe ȝe
 habbað eoppe ȝumðe ȝpa on ȝeƿunan ȝebroht. ȝƿýlce hit nan
 pleoh ne ȝý þ̅ ȝe ƿneort libbe ȝpa ȝpa ceopl. Nu cƿeðe ȝe þ̅
 ȝe ne maȝon beon butan ⁴ƿimmanȝe þenunȝum. ȝ hu mih-
 tan þa halȝan ƿeƿas þa. ƿunȝan butan ƿífe.⁵ Ðý habbað eac
 nú ðá mede⁶ heopa mōðer clænnýȝe á butan énde on þam
 écan lífe. Nu cƿeðað oȝt ƿneortas þ̅ ƿeȝur hæfðe ƿífe. ƿul
 ȝoð h̅ý ȝecȝað⁶. forþam þe he ȝpa moȝte þ̅á on þære ealðan
 æ. ærþan þe he to Lȝurte ȝebuȝe. ac he ƿolet h̅iȝ ƿífe ȝ ealle
 ƿoƿulð-þinȝ. ȝýððan he to Lȝurte beah. þe ða clænnýȝe
 aȝtealde:.

¹ ȝƿýpan

² h̅iȝ

³ ƿneortum *add.*

⁴ ƿífe. ac þa halȝan fæðeƿas. þe beƿoran uȝ ƿæron. ȝpa ȝpa ƿær
 S. Ieronimȝ ƿneort. ȝ S. Anasȝariȝ ƿneort. þe d̅cȝ Baȝilȝ ȝe ð
 ȝeýrte. ȝ S. Beda ƿneort. þe h̅iȝ ban ƿeȝað on *Eofeȝ-ƿic. ȝ unge-
 ƿime oðre. þe ƿe heopa naman ne cunnan. ȝeonð ealpa eopþan ýmb-
 hȝýrfe midðan-eaȝðe. hæfðen forhæfeðneȝe fram ƿífeȝ neaƿeȝe-
 ȝ mid ealpa ȝehealbȝumneȝe. ȝ ȝehýȝumneȝe Godeȝ. ȝ heopa ealb-
 ƿas. Gode ƿel ȝecƿeðan. ȝ

⁵ mid Gode *add.*

⁶ ȝumeȝa þinȝa *add.*

^a For traces of the legend here referred to, see Acta Sanctorum,
 mens. Junii, Tom. II. p. 951. § 49, 50.

that they might have wrought miracles, and so they did. They there excommunicated the mass-priest Arius, because he would not believe that the Son of the living God was as mighty as the great Father is. Then they all condemned the devil's man, but he would not cease, till, at last, his intestines all fell out, when he went to the house of office.

4. At this synod were appointed the holy church services, and the mass-creed, and many other things respecting God's worship, and God's servants.

5. They all decreed, by an unanimous determination, that neither bishop, nor mass-priest, nor deacon, nor any regular canon, should have in his house any woman, unless it were his mother, or his sister, or his father's sister, or his mother's sister, and that he who should do otherwise should forfeit his order.

6. Now this will seem to you strange to hear, because ye have brought your wretchedness so into a custom, as if it were no danger that the priest live as the 'ceorl.' Now ye say, that ye cannot be without the services of a woman; but how could then those holy men live without wives? They have now, therefore, the meed of their mind's chastity, ever without end, in the life eternal. Priests now often say, that Peter had a wife: they say very truly, because he must so then, by the old law, before he turned to Christ; but he forsook his wife, and all worldly things, after he had turned to Christ, who established chastity.

a wife, but the holy fathers, who were before us, so as was Saint Jerome the priest, and Saint Anastasius the priest, whom Saint Basil the bishop made known^a, and Saint Beda the priest, whose bones rest in ^bYarrow, and numberless others, whose names we know not, over all the globe of the world, practised abstinence from the society of woman, and with all continence, and obedience to God, and their superiors, well propitiated God, and

^b Beda's remains were first interred at Yarrow, but were stolen from thence, between the years 1021 and 1041, by a priest, Ælfred the son of Weston, and deposited in the cathedral church of Durham, where they rested in peace till 1541. See Stevenson's Beda, Intr. pp. xix and xx.

vii. On þære ealðan æ moƿte ge biſceop niman him an clæne mæden. ⁊ rið hý týman on aſettum tīman. forþan þe þ̅ ān cýn geolde gýmble beon þær haðeſ. ⁊ of nanre oðre mægðe ne moƿte þær beon nan biſceop. he ne moƿte gpa-þeah butan æne pírigan. ne ¹he ne moƿte² on pýðepum pírigan. ne on aƿorpenum pírfe. ac ealſpa pe ær ƿædon on ſumum mædene. Ðý mihton þa pel habban pír on þam ðagum. forþan þe hý næfre ne mægƿodon. ne menn ne huſlodon. ac ofƿƿodon nýtenu on þa ealðan pírigan. oð þ̅ Lſur halgode huſl ær hiſ þƿopunge. ⁊ þa mægſan aſtealde. þe ƿtent nu þurh hýne:

viii. Ðær ƿær eac geſet on þam ýlcan ƿinoðe. þ̅ ƿeðe ƿiðeƿan nāme oððe aƿorpen pír. oððe ƿeþe eſt pírode. þ̅ he ne ƿurðe næfre gýððan to nānum hāde ġenumen. ne gehalgod to ƿneorfe. Ac ƿeðe ær hæfde him an clæne² ƿiſ³. ƿe ƿære geoðren to þam clænan hāde. gpa gpa ƿe aƿorſtol Paulur on hiſ ƿiſtole aſƿat:

ix. Ne nan ƿneorſt ne moſ beon æt þam bſýð-lacum ahpær þær man eſt píræð oððe pír eſt ceoplað. ne hý togæðere bletſian. gſýlce man býcnige him. gpa þ̅ him ƿelne ƿære þ̅ hý ƿunodon on clænnýſſe. Se læpeða moſ gpa-þeah. be þær aƿorſtoleſ leaſe. oðre ƿiðe pírigan. gýſ hiſ pír him ætſýlð. ac þa cānoneſ forbeodað þa bletſunga þær-to. ⁊ geſetton ðæð-bōte gſýlceum mannum to ðonne:

x. Seoƿon haðar gýndon geſette on cýrcan. ān iſ hoſtiariur. oðer iſ lector. þriðða exorcīſta. ƿeopða acolītur. fīfta ſubdiaconur. ſīxta diaconur. ƿeoƿða ƿreſbīter:

xi. Ðoſtiariur iſ þære cýrcan ðure-ƿeſð. ƿe ƿceal mið bellan bīcnigan þa tīða. ⁊ þa cýrcan unlūcan geleaſfullum mannum. ⁊ þam ungeleaſfullum belūcan ƿiðútan:

xii. Lector iſ ƿæðere þe ⁴ƿæð on Godeſ cýrcan. ⁊ bið þær-to gehāðod þ̅ he boðige Godeſ ƿoſð:

¹ þonne

² mæden ġenumen to *add.*

7. By the old law, a bishop must take to him a pure maiden, and with her cohabit at fixed times; because that one race should always be of that order, and of no other tribe might there be any bishop; he might not, however, marry more than once, nor might he marry a widow, nor a repudiated woman, but, as we before said, a maiden. They might well have wives in those days, because they never celebrated mass, nor administered the housel to men, but offered beasts in the old wise, until Christ hallowed the housel before his passion, and appointed the mass, which now stands through him.

8. There was also determined at that same synod, that he who took a widow, or a repudiated woman, or he who married again, that he should never afterwards be received into any order, nor hallowed for a priest; but he who before had a pure wife, was chosen to the pure order, so as the apostle Paul hath written in his epistle.

9. Nor may any priest be at the marriage anywhere, where a man marries a second wife, or a woman a second husband, nor together bless them, as may be signified to him; so that it were better for them that they continued in chastity. The layman may, however, with the apostle's leave, marry a second time, if his wife desert him; but the canons forbid the blessings thereto, and have established penances for such men to do.

10. Seven degrees are established in the church: one is ostiarius, the second is lector, the third exorcista, the fourth acoluthus, the fifth subdiaconus, the sixth diaconus, the seventh presbyter.

11. Ostiarius is the church door-keeper, whose duty it is to announce the hours with bells, and unlock the church to believing men, and to shut the unbelieving without.

12. Lector is the reader, who reads in God's church, and is ordained for the purpose of preaching of God's word.

xiii. Εχορευτα ις on Englisc ƿeƿe mid aðe halgað þa apýrƿedan ƿarƿar. þe ƿýllað menn ðreccan¹. þurh þær ²Ðælender naman. þ̅ hý þa menn ƿorlæton:

xiv. Acolitur ις ƿecƿeden ƿeƿe canðele oððe ƿapor býrð to Goder þenungum þonne mann ƿoðƿpell næt. oððe þonne man halgað þ̅ huf̅l æt þam ƿeoƿode. nā ƿƿýlce he to-ðræfe þa ðýmlican þeoƿta. ac-þ̅ he ƿebýcnige blýſſe mid þam leohte. Eriſte to arƿurðnýſſe. þe ις une leoht:

xv. Sub-diaconur ις ƿoðlice under-diacon. ƿeƿe þa ƿatu býrð ƿorð to þam diacone. ⁊ mid eaðmodnýſſe þénað under þam diacone æt þam halgan ƿeoƿode mid þam huf̅l-ƿatum:

xvi. Diaconur ις þén þe þénað þam mæſſe-ƿreoƿte. ⁊ þa ofſprunga ƿett uppon þ̅ ƿeoƿod. ⁊ ƿoðƿpell eāc næt æt Goder þénungum. Se mot fulligan cild. ⁊ þ̅ folc huf̅ligan. Ða ƿceolon on hrýtum alburn þam Ðælende þeoƿigan. ⁊ þ̅ heopenlice líf healðan mid clænnyſſe. ⁊ eall ðúgenðe beon. ƿƿa ƿƿa hit ƿeðarenað þam hāðe.

Se ƿacerð þe bið ƿunigenðe butan diacone. ƿe harað þone naman ⁊ nærð þa þénunga:

xvii. Preebiter ις mæſſe-ƿreoƿt oððe ealb-ƿita. na þ̅ ælc eald ƿý. ac þ̅ he eald ƿý on ƿýðome. Se halgað Goder huf̅l. ƿƿa ƿƿa ƿe Ðælend bebeað. he ƿceal þ̅ folc læƿan to ƿeleāfan³ mid bōðunge. ⁊ mid clænum þeārum þam cƿurtenum ƿebýſnian. ⁊ hif̅ líf ne ƿceal beon ƿƿýlce læƿeðra manna. Nif̅ na maſe betƿýx mæſſe-ƿreoƿte ⁊ biſceop. buton þ̅ ƿe biſceop bið ƿerett to hadigenne ƿreoƿtar. ⁊ to biſceopſenne cild. ⁊ to halgýenne cýrcan. ⁊ to gýmenne Goder ƿerhta. ƿorþan þe hit ƿære to mænigſealð. ƿif̅ ælc mæſſe-ƿreoƿt ƿƿa ðýðe. ⁊ hý habbað ænne hād. þeah ƿe oðer ƿý ƿurðor:

xviii. Nif̅ nān hād ƿerette on cýrclicum þeapum butan þar ƿeoƿon. ƿƿa ƿƿa ƿe ƿædon nu. Munuc-hād ⁊ abbud-hād ƿýndon on oðre ƿíſan. ⁊ ne ƿýndon ƿetealde to þýrum ƿetele. ne eac nunnan-hād nif̅ na ƿenamod heƿ-to. Ðar haðar ƿýndon

13. Exorcista is in English, he who with oath conjures, in the Saviour's name, the accursed spirits, which torment men, that they forsake those men.

14. Acoluthus he is called who bears the candle or taper, in God's ministries, when the gospel is read, or when the housel is hallowed at the altar; not to dispel, as it were, the dim darkness, but, with that light, to announce bliss, in honour of Christ, who is our light.

15. Subdiaconus is truly underdeacon, who bears forth the vessels to the deacon, and humbly ministers under the deacon, at the holy altar, with the housel vessels.

16. Diaconus is the minister who ministers to the mass-priest, and sets the offerings upon the altar, and also reads the gospels at God's ministries. He may baptize children, and housel the people. They shall minister to the Saviour in white albs, and lead a spiritual life in chastity, and all be efficient persons, so as is befitting the order.

The priest, who continues without a deacon, has the name, but has not the services.

17. Presbyter is the mass-priest, or old 'wita;' not that every one is old, but that he is old in wisdom. He hallows God's housel, as the Saviour commanded. He has to instruct the people in belief with preaching, and with pure morals give example to Christians, and his life should not be as that of laymen. There is no difference betwixt a mass-priest and a bishop, save that the bishop is appointed for the ordaining of priests and confirming of children, and hallowing of churches, and to take care of God's dues; for it would be too multifarious if every mass-priest so did: but they have one order, though the latter have precedence.

18. There is no order appointed in the ecclesiastical ministries but these seven, as we have just said. Monkhoo and abbothoo are in another manner, and are not reckoned in this number, nor also is nunhood named herein. These

halige. ⁊ to heorenum gehringað þæra preoſta ſapla þe hý
ſýſeþlice healdað.:

xix. Nu gebýrað mæſſe-preoſtum ⁊ eallum Godeſ þeopum.
þ̅ hi healðan heora cýrcan mid halgum þeopdome. ⁊ þa reoſon
tíð-ſangar ſerýngon þær-inne. þe him ſerette ſýnð. ſpa ſpa
ſe ſinoð hi ſeðihete. uht-ſang ⁊ pſum-ſang. undeſun-ſang ⁊
midbæg-ſang. nón-ſang ⁊ æfen-ſang. ⁊ niht-ſang reofoðan.:

xx. And hi ſceolon gebiddan geornlice for þone cýning. ⁊
for heora biſceop. ⁊ for þa þe him gōð doð. ⁊ for eall criſten
folc¹.:

xxi. De ſceal habban eac þa pæpna to þam gartlicum
reorſce ærþan þe he beo gehādod. þ̅ ſýnð þa halgan bec. ſal-
tere. ⁊ piſtol-bōc. godſpell-bōc. ⁊ mæſſe-bōc. ſang-bōc. ⁊
hand-bōc. ſerum. ⁊ paſtopalem. penitentialem. ⁊ ſæðing-bōc.
² Ðaſ bec ſceal mæſſe-preoſt neðe habban. ⁊ he ne mæg
būtan beon. gif he hý hād on ſiht healðan pýle. ⁊ þam folce
æfter ſihete piſigan. þe him tō-locað. ⁊ beo he æt þam pæp
þ̅ hi beon pel ſeruhete.:

xxii. De ſceal habban eac mæſſe-ſeāf. þ̅ he maðe aſpurið-
lice Gode ſýlfum þenigan. ſpa hit geðafenlic iſ þ̅ hý ſeāf ne
* toſliten? beo horig. ne hupu *to-ſigen ⁊ hý reofoð-ſceataſ beon pel
behroſene. Beo hý calic eac of clænum antimbſe gepoſht.
unſoſſotigenðlic.³ ⁊ eallſpa ſe diſc. ⁊ clæne corſporale. ſpa
ſpa to Eriſter þenungum gebýrað. Wan ne mæg butan
ſerſýnce ſpýlc þing ſoðþungan. ac þa beoð on eceſýſſe
aſpuriðe mid Gode. þe him pel þeniað mid ſýrdome ⁊ mid
clænnýſſe.:

xxiii. Se mæſſe-preoſt ſceal ſecgan. Sunnan-ðagum ⁊
mæſſe-ðagum. þær godſpeller angýt on Engliſe þam folce. ⁊
þe þam Pater noſter. ⁊ be þam cſedan eāc. ſpa he oſtoſt
maðe. þam mannum to onbſýrðnýſſe. þ̅ hi cunnon geleafan.
⁊ heora criſtendóm gehealdan. Paſniſe ſe laſeop rið þ̅ þe
ſe piſeða cſæð. Eaneſ muti non poſſunt laſſaſe. Ða dum-
ban hundar ne maðon beoſcan. De ſceolon beoſcan ⁊ bodi-

¹ libbenðe ⁊ ſoð-ſeritene *add.*

² Ðiſ iſ þ̅ neað pſun þe preoſt habban ſceal.

orders are holy, and bring to heaven the souls of those priests who seriously observe them.

19. Now it behoves mass-priests, and all God's servants, to officiate in their churches with holy service, and to sing the seven canonical hours therein, which are appointed to them, so as the synod has directed: matins, prime, tierce, sext, none, vespers, and compline seventh.

20. And they shall fervently pray for the king, and for their bishop, and for those who do good to them, and for all Christian people.

21. He shall also have for the spiritual work, before he is ordained, these weapons; that is, these holy books: psalter, epistle book, gospel book, and mass book, book of canticles, and manual, numeral, and pastoral, penitential, and reading book. These books the mass-priest should necessarily have, and he may not be without them, if he will properly observe his order, and rightly inform the people, who look to him; and let him be careful, that they are well directed.

22. He shall also have mass-vestments, that he may reverently minister to God himself; so is it becoming, that his vestment be not dirty, nor by any means torn, and his altar-cloths in good condition. Let his chalice also be wrought of pure material, incorruptible, and so also the dish, and the corporale be clean, such as is befitting Christ's ministries. Such things cannot be produced without labour, but they will for ever be honourable with God, who well minister to him, with wisdom and with chastity.

23. The mass-priest shall, on Sundays and mass-days, tell to the people the sense of the gospel in English, and concerning the Pater noster and the creed also, the oftenest that he can, as a stimulus to men, that they may know the faith and cultivate their Christianity. Let the teacher warn against that which the prophet says: 'Canes muti non possunt latrare,' 'Dumb dogs cannot bark.' We ought to bark, and preach to

³ gylben oððe geolfeþn. oððe tinen. *interlined in a very ancient hand.*

Ʒan þam læƿeðum. þe læƿ þe hý ƿor laƿ-lýrte loƿian ƿceolðan. Eƿrte cƿæð on hƿ Ʒoðrƿelle be unſnoƿerum laƿeopum. Læcƿr ƿi cæco ducatum ƿrærtet. ambo in ƿoueam caðunt. Eƿr ƿe blind a mann bið oðre blindan latteop. þonne be-ƿeallað hý beƷen on ƿumne blindne ƿeað. Blind bið ƿe laƿeop. Ʒiƿ he þa bōc-laƿe ne cann. ƿ beƿrƿið þa læƿeðan mið hƿ laƿ-leaƿte. ƿra ƿarƿiað eop ƿið þiƿ. ƿra ƿra Ʒe þearƿe aƷon:

xxiv. Ða halƷan ƿæðeƿa Ʒeƿetton eac þ menn ƿýllon heopa teoƿunga into Godeƿ cýrcan. And Ʒange ƿe ƿaceƿð to. ƿ ðæle hý on þreo. ænne ðæl to cýrc-bōte. ƿ oðerne þearƿum. þone þƿuddan þam Godeƿ þeopum þe þære cýrcan beƷýmað:

xxv. Eac hý Ʒeƿetton þ mann ne ƿceole mæƿƿian innan nānum huƿe. buton hýt ƷehalƷoð ƿý. buton ƿor mýcelƿe neoðe. oððe Ʒýƿ man bið uncrum:

xxvi. And Ʒiƿ unƷefulloð cild ƿærlíce bið Ʒebroht to þam mæƿƿe-ƿreoƿte. þ he hit mot fullian ƿona mið ofrte. þ hit ne ƿelte hæðen:

xxvii. And þ nān ƿreoƿt ne ðo ¹hƿ halƷan þenunƷe ƿið ƿceattum. ne nāner þinƷer ne biððe æt. naðor ne ƿor ful-luhte. ne ƿor nānƿe þenunƷe. þ he ne beo þam Ʒelíc þe Eƿrte ƿýlf aðƿæƿðe mið ƿrīƿe of þam temple. ƿorþan þe hý mānƷoðon mān-fullíce þær-inne. Ne ðo nā ƿe Godeƿ þeopa Godeƿ þenunƷe ƿor ƿceattum. ac to þý þ he ƷeearƿiƷe þ ece ƿulðor þurh þ:

xxviii. ^aNe nan ƿreoƿt ne ƿape. ƿor ænigƿe ƷicƿunƷe. ƿram mýnƿte to oþrum. ac æƿne þurhƿunƷe þær he to Ʒe-hāðoð ƿær. þa hƿile þe hƿ ðaƷar beoð:

xxix. Ne nan ƿreoƿt þurh ðýriƷ ne ðƿunce unƷemetelíce. ne nænne mann ne neaðige to mýccelum ðƿýnce. ƿorþan þe he ƿceall beon Ʒeapō. Ʒiƿ cild bið to fulligenne. oððe man to hƿrligenne. þ he hæbbe hƿ Ʒeritt. ƿ þeah hit ƿra ne ƷetimiƷe. ne ƿceal he beon ðruncen. ƿorþan þe uƿe Ðrihten ƿorþeað ðruncennýƿƿe hƿ þenum:

¹ ƿýlle ƿið ƿceattum hƿ þenunƷe.

the laymen, lest, for want of teaching, they should perish. Christ has said in his gospel, of unskilful teachers: 'Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in fossam cadunt,' 'If the blind be the guide of another blind, then they both fall into a blind ditch.' Blind is the teacher, if he know not book-learning, and deceive the laymen by his ignorance; therefore take ye heed against this, so as ye have need.

24. The holy fathers appointed also, that men pay their tithes into God's church. And let the priest go thither, and divide them into three: one part for repair of the church, and the second for the poor, the third for God's servants, who attend the church.

25. They also established, that no one should celebrate mass within any house, unless it were hallowed, except for great need, or if any one be sick.

26. And if an unbaptized child be suddenly brought to the mass-priest, that he must baptize it forthwith with haste, so that it die not heathen.

27. And that no priest do his holy ministry for money, nor demand anything, neither for baptism nor for any ministry; that he be not like to those, whom Christ himself drove with a whip from the temple, because they wickedly trafficked therein. Let not the servant of God do God's ministry for money, but to the end that he may merit eternal glory thereby.

28. Nor let any priest, for any covetousness, go from one minster to another, but ever remain in that to which he was ordained, as long as his days continue.

29. Nor let any priest, through folly, drink immoderately, nor force any man to much drink; because he shall be prepared, if there be a child to baptize, or a man to housel, so that he have his wits: and though it may not so happen, he ought not to be drunk, because our Lord forbade drunkenness to his disciples.

xxx. Ne ppeoƿt ne beo manƿere ne Ʒitƿigenðe mǣƿƿene. ne he ne ƿoƿlǣte hiƿ Ʒoðcunðnýƿƿe. ne ne ƿð to ƿoƿulð-ƿƿnæcum. ne he ƿæƿna ne ƿeƿiƿe. ne ne ƿiƿce ƿace. ne he ne ðƿince æt ƿín-tunnum. ƿƿa ƿƿa ƿoƿoðð-menn ðoðð. ne he āðar ne ƿƿeƿiƿe¹. ac mið ānƿealðnýƿƿe ƿƿeƿce æƿƿe únleāƿlice. ƿƿa ƿƿa Ʒelǣƿeð ƿoðeƿ ƿeoƿa:.

xxxī. ðe ƿceal eac mið Ʒeƿceade ƿa ƿynƷigenðan ƿcƿƿan. ælcne be hiƿ mǣðe. ƿƿa ƿƿa he acuman maƷe. ƿ he ƿceal huƿliƷan unhale ƿ ƿeoce. ƿa hƿile ƿe ƿe ƿeoce maƷe ƿ huƿl ƿoƿƿelƷan. ƿ he hit ne ƿceal ðon Ʒiƿ he ƿam-cucu biðð. ƿoƿƿan ƿe ƿƿƿt² heƿ ƿ mann æte ƿ huƿl:.

xxxīī. ðe ppeoƿt ƿceal habban ƷehalƷoðne ele on ƿunðƿan to cildum. ƿ on ƿunðƿan to ƿeocum mannum. ƿ ƿmýƿiƷan ƿa ƿeocan ƿýmble on leƷeƿe. ðume ƿeoce menn ƿoƿƿanðiƷaðð ƿ hý nellað Ʒeƿaƿian ƿ hi man ƿmýƿiƷe on heoƿa untƿumnýƿƿe. nu ƿýlle ƿe eoƿ ƿeƷƷan hu ƿe ƿoðeƿ aƿoƿtol Iacobuƿ be ƿam tǣhte. he cƿæð to ƿam Ʒeleaƿfullum ƿuƿ. ƿƿiƿtatuƿ aliquiƿ uerƿum. oƿet æquo animo ƿ ƿrallat. ƿýƿ eoƿeƿ hƿýlc biðð Ʒeúnƿóƿoðð. he hýne Ʒebiddðe mið emnum mode ƿ hiƿ ðƿihten heƿiƷe. ƿýƿ hƿa biðð Ʒeuntƿumoð beƿƿux eoƿ. he hāte Ʒeƿeccan him to ƿæƿe ƷelaðunƷe mǣƿƿe-ƿƿeoƿtaƿ. ƿ hý him oƿeƿ-ƿinƷon. ƿ him ƿoƿe Ʒebiddon. ƿ hine ƿmýƿiƷon mið éle on ðƿihtneƿ naman. ƿ ƿæƿ Ʒeleaƿfullan Ʒebeð Ʒehælð ƿone untƿuman. ƿ ðƿihten hine aƿæƿðð. ƿ Ʒýƿ he on ƿýnnum biðð hý beoð him ƿoƿƷýƿene. Åndettað eoƿ beƿƿýnan eoƿƿe ƿýnna. ƿ Ʒebýððað ƿoƿ eoƿ eoƿ beƿƿýnan. ƿ Ʒe beon Ʒehealde. ðuƿ cƿæð Iacob ƿe aƿoƿtol be ƿæƿe ƿmýƿiƷunƷe ƿeoƿna manna. ac ƿe ƿeoce ƿceal Ʒeandettaƿ mið inƿeapriðe ƷeomƿunƷe ƿam ƿaceƿiðe. Ʒýƿ he æniƷne Ʒýlt unƷebet hæƿðð. æƿ he hýne ƿmýƿiƷe. ƿƿa ƿƿa ƿe aƿoƿtol heƿ beƿoƿan tǣhte. ƿ hine ne moƿ nan mann ƿmýƿiƷan butan he ƿæƿ biððe. ƿ hiƿ andetnýƿƿe ðoðð. ƿýƿ he æƿ ƿýnƿul ƿæƿe ƿ Ʒýmeleap. he ðoðð ƿænne andetnýƿƿe. ƿ Ʒeƿƿýcennýƿƿe. ƿ ælmeƿƿan. æƿ hiƿ ƷeendunƷe. ƿ he ne biðð ƿoƿðeƿeð to helle. ac he becýmð to ƿoðeƿ miltƿunƷe:.

xxxīīī. ƿeoƿeƿ ƿinoðar ƿæƿon ƿoƿ ƿam ƿoðan Ʒeleapƿan onƷean ƿa Ʒeðƿolmen. ƿe ðýƿlice ƿƿnæcon be ƿæƿe ðalƷan

¹ ƿƿa ƿƿa læƿeðe men ðoðð *add.*

30. Nor let a priest be a monger, nor a covetous merchant; nor let him forsake his divinity; nor take to worldly conversations; nor let him wear weapons; nor work strife; nor let him drink at wine houses, as secular men do; nor let him swear oaths, but, with simplicity, ever speak truly, as a learned servant of God.

31. He shall also, with discretion, shrive sinners, each according to his degree, as he may bear; and he shall housel the infirm and sick, while the sick can swallow the housel; and he shall not administer it, if he be half living, because Christ commanded that the housel should be eaten.

32. The priest shall have hallowed oil apart for children, and apart for sick men, and always anoint the sick in bed. Some sick men are fearful, so that they will not consent to be anointed in their illness: now we will tell you how James, the apostle of God, taught respecting that point: he said to the faithful thus: ‘*Tristatur aliquis vestrum, oret æquo animo, et psallat,*’ ‘If any of you be sad, let him pray with even mind, and praise his Lord.’ ‘If any one among you be sick, let him order to be fetched to him the mass-priests of the church, and let them sing over him, and pray for him, and anoint him with oil, in the name of the Lord: and the prayer of a faithful man shall heal the sick, and the Lord shall raise him up: and if he be in sins, they shall be forgiven him. Confess your sins among yourselves, and pray for yourselves among yourselves, that ye may be saved.’ Thus spake James the apostle concerning the unction for sick men: but the sick must confess, with inward groaning, to the priest, whether he has any crime unatoned for, before he anoints him, as the apostle here before enjoined: and no man may anoint him, before he pray for this, and do his confession. If he were before sinful and heedless, let him then make confession, and promise cessation, and give alms, before his end; and he shall not be condemned to hell, but shall attain to God’s mercy.

33. There were four synods, for the true faith, against the heretics, who foolishly spake concerning the Holy Trinity, and

Ðrýnnýrre 7 þær Ðælender menniscnýrre. Se forma pær on Nicēa. gpa gpa pe gefýrn ær rædon. 7 re oðer pær rýððan on Conſtantinôpolim. oðer healp hund birceopa. halize Godes menn. re þrýðða pær on Efeſum. ¹þ pærnon' tpa hund birceopa. 7 re feorða pær on Calcedonia. ¹þ pær' fæla hund birceopa. 7 hý ealle pærnon ánræde him betreonan to þære gerætnýrre þe mann gerette on Nicēa. 7 hý gebetton gehpæt þe tohrocen pær of þam. Ða feoperi rinoðar rýnð to heáldenne. gpa gpa þa feoperi Eriſter béc. on Eriſter zeladunge. Wanega rinoðar pærnon rýððan gehæfde. ac þar feoperi rýndon fýrmerre gpa-þeah. forþan þe hý adrærcdon þa ðpollican lara. þe þa gedpolan fundan ðpollice ongear Godes. 7 hi eac geretton þa cýpelican þenunga :

xxxiv. Ðu ðurpe ge nu forreón heora ealra geretnýrra. þonne munecar healdað áner mannes geretnýrra. þær halzan Benedictur. 7 be hir ðihre lýbbað. 7 gýf hý hrær hit tobræcað hi hit gebetað eft. be heora abbuddey ðihre. mid ealne eadmoðnýrre. Ge habbað eac negol. gýf ge hine ræðan polðan. on þam ge mazon gereón hu hit geret iſ be eop. ac ge lufiað populð-gpræca. 7 pýllað beon gerefan. 7 forlætað eorpe cýpcan. 7 þa geretnýrra midealle :

xxxv. Þe pýllað gpa-þeah reczan þa geretnýrra eop. þý lær þe pe rýlfe lorizon forð mid eop.² Ge ne rcýlan fæguzgan forð-farenra manna. ne þ líc gerecan. buton eop mann laðize

¹ *X. omit.*

² Eriſtene men ſeulon recan
cýpcan zelome.
7 man ne mot ſpellian.
ne gpræca ðriſan.
binnan Godes cýpcan.
forðan þe heo iſ gebed-huſ.
Gode gehalgod.
to þam garſlicum gpræcum.
Ne man ne ſceal ðrincan.
oððe ðollice etan.
binnan Godes huſe.
þe iſ gehalgod to þam.
þ man Godes lichaman
mid zeleafan þær ðicge.
Nu ðoð men gpa-þeah.
ðýrlíce for oft.
þ hi pýllað facian.
7 poðlice ðrincan.

Christian men should attend
church frequently,
and no one may discourse,
nor conversations hold
within God's church,
because it is a prayer-house,
hallowed to God,
for ghostly discourses.
Nor may one drink,
nor thoughtlessly eat,
within God's house,
which to that is hallow'd,
that God's body
be with faith there eaten.
Yet men now do
too oft foolishly,
so that they will watch,
and madly drink,

the Saviour's humanity. The first was at Nice, as we said long before; and the second was afterwards at Constantinople, of a hundred and fifty bishops, holy men of God; the third was at Ephesus, of two hundred bishops; and the fourth was at Chalcedon, of many hundred bishops. And they all were unanimous among themselves for the ordinance that had been established at Nice, and they amended everything of it that had been broken. These four synods are to be observed, so as the four books of Christ, in Christ's church. Many synods have been held since, but these four are, nevertheless, the principal, because they extinguished the heretical doctrines, which the heretics heretically invented against God; and they also appointed the church services.

34. How dare ye now despise all their ordinances, while monks hold the ordinances of one man, the holy Benedict, and live according to his direction? and if they anywhere violate it, they make amends afterwards, by their abbot's direction, with all humility. Ye also have a rule, if ye would read it, in which ye may see how it is established with regard to you; but ye love worldly conversations, and will be reeves, and neglect your churches, and the ordinances totally.

35. We will, however, recite the ordinances to you, lest we ourselves perish along with you: Ye shall not rejoice on account of men deceased, nor attend on the corpse, unless ye

binnan Godes huse.
 ⁊ byrmoþlice plezian.
 ⁊ mid gezar-ƿræcum.
 Godes hus gefylan.
 ac þam pæpe betepe ꝥ hi
 on heopa bebbe lazon.
 þonne hi gegnemeþon Godes
 on þam zærlicum huse.
 Seðe ƿylle pacian.
 ⁊ ƿurðian Godes halgan.
 pacian mid ƿilnýrre.
 ⁊ ne ƿýrce nan zehlýð.
 ac rínge his geþebu.
 ƿpa he feloſt cunne.
 ⁊ reðe ƿylle ðrincean.
 ⁊ ðærlice hlýðan.
 ðrincean him æt ham.
 na on Drihtnes huse.
 ꝥ he Godes ne zeunƿurðige.
 to ƿite him rýlfum: *add.*

within God's house,
 and play shamefully,
 and with idle speeches
 God's house defile; [they
 but for them 't were better that
 in their beds lay,
 than that they God angered,
 in that ghostly house.
 Let him who will watch,
 and honour God's saints,
 with stillness watch,
 and make no noise,
 but sing his prayers,
 as he best can:
 and let him who will drink,
 and idly make noise,
 drink at his home,
 not in the Lord's house,
 that he God dishonour not,
 to his own punishment.

þær-to. 'þænne ge þær-to zelaðode rŷn. þonne forbeode ge þa hæðenan ranġar þæra læpeðra manna. ⁊ heora hludan cheahchetunga. ne ge rŷlfe ne eton. ne ne ðrincon. þær ꝥ hīc inne lið. þe lēaþ þe ge rŷndon efen-læce þær hæðenŷcýper. þe hŷ þær bezað.' Ne ge ne rceolon beon riānce mid hriungzum zeglengede. ne eoper neaþ ne beo to riānlice gemacod. ne eft to paclice. ac perize gehpa rpa hir hāde to-gebyrize. ꝥ ge ppeort hæbbe ꝥ ꝥ he to-gehādod iŷ. ⁊ he ne perize munuc-rciud. ne læpeðra manna. þe ma þe ge per perað rimmanna gŷplan. Eriŷt cpað be hir þenum þe him þeniað geornlice. ꝥ hŷ rceoldon beon on blŷrre ā mid him. þær þær he rŷlf bið. on þam roðan līfe. þam iŷ pulðor ⁊ purðmŷnt ā to populde. Amen:

xxxvi. Ic biðde eop. ꝥ ge gŷmon eopra rŷlŷra rpa eoppe bēc eop rŷrriað hu ge don rceolon on þiŷum topeaŷdum daŷum. Wan ne mot halġian huŷel on Lanġa Friġe-dæg. forþan þe Eriŷt þropode on þone dæg for uŷ. ac mann rceal dōn rpa-þeah ꝥ þe to þam dæge gebyrað. ꝥ man riæde tpa riædinga mid tpa tractum ⁊ mid tpa collectum ⁊ Eriŷter þropunge. ⁊ rŷððan þa zebedu. ⁊ gebyðdon hŷ to þære halġan riode. ꝥ hi ealle zegneton þa Eodeŷ riode mid corŷe. Eange ge ppeort rŷððan to þam Eodeŷ peopode mid þære huŷel-laŷe þe he halġode on Ðunŷer-dæg. ⁊ mid ungehalġodum riine mid riætere gemencged. ⁊ behelie mid corproale. ⁊ cpeðe þonne beŷone. Opemur ppeceptiŷ riolutariuŷ moniti. ⁊ Pateri noŷter oð ende. ⁊ rŷððan cpeðe diġellice. Libera noŷ quæŷo Domine ab omniŷ malŷ. ⁊ hlude. Per omnia ŷecula ŷeculorum. Do rŷððan riunne dæl þær huŷleŷ into þam calice. rpa hit gepunelic iŷ rpa-þeah. mid rŷizean gange he to huŷle rŷððan. ⁊ elleŷ loc hpa rŷlle. Þe rŷnġað on þone Ðunŷer-dæg ure tið-ranġar toġæðere. ⁊ ealle þaŷ ppeceŷ diġellice. ⁊ Oŷŷereŷe mei Deuŷ. ⁊ þa collectan. On þone Friġe-dæg pe riŷgað ealle þa tið-ranġar on riundor diġellice. buton þam uht-range anum. þe pe toġæðere riŷgað. Callŷpa on þone Sæteŷneŷ-dæg oð nōn-ranġ bið geŷungen. ne do man riænne ele to þam riante. buton mann þær cið on fullge. On þone Eaŷteŷ-æfen ne ri geŷungen. æt þære riæŷŷan offeŷenda. ne Aġnuŷ Dei ne Lommunia. ac betpux þam þe hiġan to huŷle onġinne ge cantor Alleluia. Alleluia. Alleluia. ⁊ þone riælm þær-to. Laudate Dominum omneŷ genter. rŷððan þone antemni Verpepe

be thereto invited; when ye are thereto invited, then forbid ye the heathen songs of the laymen, and their loud cachinnations; nor eat ye, nor drink where the corpse lieth therein, lest ye be imitators of the heathenism which they there commit. Nor shall ye be proud, decorated with rings; nor let your garments be made too proudly, nor yet too poorly, but let every one wear what befits his order; so that the priest have that to which he is ordained; and let him not wear monk's clothing, nor laymen's, any more than a man wears women's garments. Christ said of his disciples, who zealously ministered to him, that they should ever be with him in bliss, there where he himself shall be, in that true life; to whom is glory and honour to all eternity. Amen.

36. I pray you, that you take heed of yourselves, so as your books instruct you, how you should do in these days to come. Housel may not be hallowed on Good Friday, because Christ suffered on that day for us; but there must, nevertheless, be done what appertains to that day: so that two lectures be read, with two expositions, and with two collects, and Christ's passion; and afterwards, the prayers. And let them pray to the holy rood, so that they all greet the rood of God with kiss. Let the priest then go to the altar of God, with the housel bread that he hallowed on Thursday, and with unhallowed wine mixed with water, and conceal it with his corporale, and then immediately say: '*Oremus preceptis salutaribus moniti;*' and '*Pater noster*' to the end. And then let him say to himself: '*Libera nos quæso Domine ab omnibus malis,*' and aloud: '*Per omnia secula seculorum.*' Let him then put a part of the housel into the chalice, as it is, however, usual; then let him go silently to the housel; and for the rest, let look who will. We sing on the Thursday, our canonical hours together, and all these prayers to ourselves, and '*Miserere mei Deus,*' and the collects. On the Friday we sing all the canonical hours separately to ourselves, except the matins only, which we sing together. In like manner, on the Saturday, until nones have been sung, let no oil be put into the font, unless a child be baptized therein. On Easter eve, let there not be sung at the mass-offering, neither '*Agnus Dei*' nor '*Communio;*' but among those who desire the housel, let the chanter begin: '*Alleluia, Alleluia, Alleluia,*' and the psalm thereto: '*Laudate*

autem Sabbati. ⁊ Ʊaʒnificat oð ende. Ʊreðe ʒýððan ʒe
 ʒacepð. Dominuʒ uobiʒcum. Opemur. ⁊ þone collectan poʒt
 communionem. ⁊ ʒeendige þa mæʒʒan ⁊ þone eʒen-ʒanʒ ʒʒa
 mid anpe collectan Poʒt communionem. Sume pʒeoʒtaʒ
 healdað þ̅ huʒl. þe bið on Ʊaʒteʒ-ðæʒ ʒehalʒoð. ofeʒ ʒear. to
 ʒeocum mannum. ac hi miʒdoð ʒʒiðe deope. þ̅ þ̅ halige huʒel
 ʒceole ʒýnegian. ⁊ nellað undeʒʒtandan hu mýcele ðæðbóte
 ʒeo Penitentialiʒ tæcð be þam. ʒýʒ þ̅ huʒel býð ʒýniʒ. oððe
 hæpen. oððe ʒiʒ hit ʒoploʒen bið. oððe ʒiʒ mýʒ oððe nýtenu
 þuʒh ʒýmeleaʒte hit eʒað. Ʊan ʒceal healdan þ̅ halige huʒl
 mid mýcelpe ʒýmene. ⁊ ne ʒophealdan hit. ac halʒian oðeʒ
 edniʒe to ʒeocum mannum. ā embe ʒeoʒon niht. oððe ýmbe
 ʒeoʒeʒtýne-niht. þ̅ hit huʒu ʒýniʒ ne ʒý. ʒopþan þe ealʒpa
 halig bið þ̅ huʒel þe nu to-ðæʒ pæʒ ʒehalʒoð ʒʒa þ̅ on Ʊaʒteʒ-
 ðæʒ pæʒ ʒehalʒoð. Ðæt huʒel iʒ Ʊʒiʒteʒ lichāma. na licham-
 lice. ac ʒaʒthice. na ʒe lichāma þe he on þʒopode. ac ʒe lichāma
 þe he embe ʒʒʒæc. þa þa he bletʒode hlāʒ ⁊ ʒín to huʒle ānpe
 nihte æʒ hiʒ þʒopunge. ⁊ cʒæð be þam ʒebletʒodan hlāʒe. Ðiʒ
 iʒ min lichāma. ⁊ eʒt be þam ʒehalʒodan ʒíne. Ðiʒ iʒ mīn
 blōð þe bið ʒop manegum aʒoten on ʒýnna ʒopʒýʒennýʒʒe.
 Undeʒʒtandað nu þ̅ ʒe Ðʒihten. þe mihte apendan þone hlāʒ
 æʒ hiʒ þʒopunge to hiʒ lichāman. ⁊ þ̅ ʒín to hiʒ blōðe ʒaʒthice.
 þ̅ ʒe ýlca ðæʒhpamllice bletʒað þuʒh ʒacepða handa hlāʒ ⁊ ʒín
 to hiʒ ʒaʒthican lichāman ⁊ blōðe. Ac ʒe ʒacepð ʒceal ðōn
 clænlice ⁊ caʒfullice Ʊodeʒ þenunʒa. mid clænum handum ⁊
 mid clænpe heoʒtan. ⁊ behealde he þ̅ hiʒ ofletan ne beon
 eald bacene. ne ýfele beʒepene. ⁊ menʒe he ʒýmble pæteʒ
 to þam ʒíne ʒopþan þe þ̅ ʒín ʒetacnað upe alýʒednýʒʒe þuʒh
 Ʊʒiʒteʒ blōð. ⁊ þ̅ pæteʒ ʒetacnað þ̅ ʒolc þe he ʒope þʒopode.
 Ʊýcele ʒeþiʒʒðu ʒeeapniað þa þe Ʊode mid ʒeoʒnʒulnýʒʒe ⁊
 eʒtʒulnýʒʒe þeniað. ⁊ eʒt iʒ apʒuten. þ̅ ʒe bið apýʒʒed þe ðeð
 Ʊodeʒ ¹þenunʒe mid ʒýmeleaʒte. ʒe maʒon be þýʒum to-
 cnapan. þ̅ ʒe mann þe hiʒ ʒeʒýhðe næʒð. ne ʒceal he ʒeðýʒʒt-
 læcan þ̅ he mæʒʒiʒe. þonne he ne ʒeʒýhð hʒæt he ofʒʒað
 Ʊode. hʒæðeʒ þe clæne þe ʒúl. Ne mann ne ʒceal mæʒʒian
 mid nānum oðʒum fæte buton mid þam calice þe þæʒ-to
 ʒebletʒoð ýʒ.² ʒe beodað eoʒ mæʒʒe-pʒeoʒtum þ̅ ʒe beodon
 eallum þam ʒolce þe eoʒ to-locað. ⁊ ʒe ofeʒ ʒeʒiʒtaʒ ʒýnt. þ̅
 mann pʒeoʒʒiʒe þa ʒeoʒeʒ ʒopman Ʊaʒteʒ-ðæʒaʒ ælceʒ þeoʒ-
 peoʒceʒ. ʒopþan þe on ðæʒe tide eall midðan-ʒearð pæʒ ʒe-

¹ peope² unʒopʒotienblic. ʒýlben. oððe ʒeoʒʒen. oððe týnen. oððe ʒlæʒen.

Dominum omnes gentes;’ then the anthem: ‘Vespere autem Sabbati,’ and ‘Magnificat’ to the end. Then let the priest say: ‘Dominus vobiscum,’ ‘Oremus,’ and the collect: ‘Post communionem;’ and end the mass so with one collect, ‘Post communionem.’ Some priests hold the housel, that was hallowed on Easter day, over a year, for sick people; but they misdo very deeply, that the holy housel should become mouldy, and will not understand, how great a penance the Penitential enjoins, if the housel be mouldy or discoloured, or if it be lost; or if mice or beasts eat it through negligence. The holy housel should be kept with great care, and not be retained; but other new be hallowed for sick men, always every seven days, or fortnight, that it may not at least be mouldy; because the housel that was hallowed to-day is just as holy as that which was hallowed on Easter day. The housel is Christ’s body, not bodily but spiritually; not the body in which he suffered, but the body about which he spake, when he blessed bread and wine for housel, one day before his passion, and said of the blessed bread: ‘This is my body;’ and afterwards, of the hallowed wine: ‘This is my blood, which shall be shed for many, in forgiveness of sins.’ Understand now, that the Lord, who could, before his passion, change the bread to his body, and the wine to his blood spiritually, that the same daily blesses, by the hands of his priests, the bread and wine to his spiritual body and blood. But the priest shall purely and carefully do God’s ministries, with clean hands and with clean heart; and let him see that his oblations be not old-baken, nor ill seen to; and let him always mix water with the wine; because the wine betokens our redemption through Christ’s blood, and the water betokens the people for whom he suffered. Great honours they merit who minister to God with zeal and devotion; and also it is written, that he is accursed, who doth God’s ministry with carelessness. We may by this know, that a man who has not his sight should not dare to celebrate mass, when he sees not what he offers to God, whether it be clean or foul. No man shall celebrate mass with any other vessel, save the chalice which is blessed thereto. We command you, mass-priests, that ye command all the people, who look to you, and over whom ye are confessors, that the four first Easter-days be freed from all servile work;

X. add. Here the text in X. ends; a leaf or more being cut out of the ms.

ƿneod ƿƿam deofles hæft-nýðe. ⁊ healde mann Sunnan-dæges
 ƿneolſ. ƿƿam ðæternes-dæges none oð Monan-dæges lihtinge.
 ⁊ ælces mæſſe-dæges ƿneolſ. þe on ure cýne-hlaforðes
 ýlðſena ðagum. ⁊ on ure ƿorſengena. ƿerette ⁊ beboðene
 ƿæron to ƿneolſe. And ƿærte mann þærto ƿƿa ſela ðaga ƿƿa
 þær to ƿærtene aƿærðe ƿæron ⁊ þenung to-ƿerett iſ. And
 ƿærte ælc mann tƿelf monað ælcne Fſiðe-dæg. buton ƿƿam
 Eartron oð Pentecorſten. ⁊ eft ƿƿam midðan-ƿintſa oð ƿeoron
 niht ofer tƿelftan dæg. buton hýc ƿý ealles folces ƿneolſ.
 oððe þær ful þenung to ƿý. eller nage nan man þýſes dæges
 ƿærten to abſæcenne. And ƿe biſceopas ƿeræddon. þa ƿe
 ætƿæðene ƿæron. þ̅ eall þeodſcipe ƿærte to-ƿoran ð̅a Marian
 mæſſe-ðagum. ⁊ to þæra haligra aƿorſtola mæſſe-ðagum. ⁊
 þ̅ man ælcne ƿodnes-dæge ƿerunge on ælcum mýnſtſe þa
 mæſſan Eorſa ƿaganor. ⁊ ælc mæſſe-ƿneorſ æt hſ cýncan
 ðo þ̅ ƿýlſe:.

xxxvii. Nu ge habbað ƿehýned anƿæðlice hƿæt eop to
 ðonne iſ. ⁊ hƿæt eop to ƿorðanne iſ. ƿiſ ge of þýſum ðoð ƿe
 naƿon ƿepealð. ⁊ ƿe ƿýllað beon clæne on Godes ðome. God
 ƿeunne eop þ̅ ge hit moton ƿƿa aƿeðigan ƿƿa eoper þearf ƿý:.

because at that tide all the world was freed from the thralldom of the devil. And let Sunday's festival be held, from the noon of Saturday until the dawn of Monday; and every mass-day's festival, which in the days of our royal lord's ancestors, and of our forefathers, was appointed and ordered for a festival. And also let as many days be held as fasts as were then established for fasting, and for which service is appointed. And let every man fast every Friday during the year, except from Easter to Pentecost; and again, from Christmas till seven days after twelfth day, unless it be a festival of the whole people, or there be full service thereto; otherwise no man ought to break the fast of this day. And we bishops have ordained, when we were together, that all the nation should fast before the mass-days of Saint Mary, and on the mass-days of the holy apostles; and that there be sung every Wednesday, in every minster, the mass 'Contra paganos;' and that every mass-priest do the same in his church.

37. Now ye have heard positively what ye have to do, and what to forego: whether ye will do any of them or not, is not in our control, but we wish to be pure at God's judgment. May God grant you, that ye may so resolve as may be beneficial to you.

*ÆLFRIC'S PASTORAL EPISTLE.

PROLOGUS VENERABILIS ÆLFRICI ABBATIS.

Ælfricus Abbas Vulstano venerabili Archiepiscopo salutem in Christo. Ecce paruimus vestræ Almitatis jussionibus transferentes Anglice duas Epistolas quas, Latino eloquio descriptas, ante annum vobis destinavimus; non tamen semper ordinem

TO LEAÐEDUƿ ƿANNUƿ.

I. Uƿ biƿcopum geðapenað. ꝥ pe þa goðcundan lape. þe uƿe canon uƿ tæcð. ƿ eac þe uƿ Eƿiſter boc lærð. eop pƿeoƿtum geopenan on Engliſcum gereorðe. forðam þe ge ealle ne cunnon ꝥ Læden undeƿſtandan. ƿ pe ne ðurƿon ƿpa-þeah for-ƿreoƿian. ꝥ pe eop ne ƿecƿan uƿer Ðrihtener beboda. þý lær þe pe ƿcildige beon. ƿiƿ pe hit forƿreoƿiað. ac pe ƿillað aƿerian uƿ. ƿite ge hpæt ge ðon ƿiððan:

II. Ic ƿat þeah to ƿerƿƿan. ꝥ hit ƿile miſlician þeoƿ uƿe mýnegung eop ƿel manegum. forðam manegum mannum iƿ unƿiht to leof:

III. Ic trƿiƿige þeah. ꝥ ƿum ƿurðe abƿurð þurh Gode. ꝥ hine liƿte gehƿian þa halƿan lape. ƿ hine ƿiſne ƿerhtlæcan ƿille to hiƿ aƿenpe þearfe:

III. Ða goðan ƿillað georƿne gehýƿian Godeƿ beboda. ac þa ýfelan nellað. heopa ƿillan. ac hi ƿculon ƿpa-þeah ꝥ him on ƿumne ƿæl huƿu-þinga ƿercamige heopa unƿihter. ƿ þurh ꝥ huƿu ꝥ hi ƿerƿican ýfelar:

* The text is from *D.*, the Latin proœm from *O.*

^aÆLFRIC'S PASTORAL EPISTLE.

sequentes, nec verbum ex verbo, sed sensum ex sensu proferentes, quibus speramus nos quibusdam prodesse ad correctionem, quamvis sciamus aliis minime placuisse: sed non est nobis consultum semper silere, et non aperire subjectis eloquia divina; quia si præco tacet, quis judicem venturum nuntiet? Vale feliciter in Christo.

TO MEN IN ORDERS.

1. It behoves us bishops, that we disclose to you priests, in the English tongue, the divine doctrine, which our canon prescribes to us, and which also the book of Christ teaches us; because ye cannot all understand the Latin, and yet we dare not silently refrain from telling you our Lord's commandments, lest we should be guilty, if we silently refrained therefrom; but we desire to guard ourselves: see ye to what ye may do afterwards.

2. I know, however, for certain, that this our admonition will displease a good many of you; because to many men is unrighteousness too dear.

3. I trust, however, that one or other will be stimulated by God, so that he desire to hear the holy doctrine, and will correct himself to his own benefit.

4. The good will willingly hear God's commandments, but the evil will not, of their own will; but they shall, nevertheless, one day certainly be ashamed of their unrighteousness, and thereby, at least, desist from evil.

v. Ge ppeoƿtaƿ ƿculon eoƿerne hað healðan aƿƿurðlice. ⁊ mið ƿoðum þeapum ƿýmle ƿeƿlæncan. ⁊ mið clænum mode Cƿiƿte þenian. æt hiƿ halƿan ƿeoƿode. ƿƿa ƿƿa eoƿrum haðe ƿeƿiƿt. ƿoƿðam þe ƿe ƿýmð ƿeƿette ƿoðlice to lað-þeopum ⁊ to laƿeoƿum ofeƿ Godeƿ ƿolc. þ̅ ƿe hi Gode ƿeƿtƿýnon:

vi. Ðƿý timan ƿýmð ƿetealde on þiƿƿere ƿoƿlðe. An tima ƿæƿ æƿ Godeƿ æ. on þaƿa heah-ƿæðeƿa timan þa ieo ƿæƿon. Oðeƿ undeƿ Godeƿ laƿe on Ooýƿeƿ ⁊ on ðaƿe ƿíteƿena timan. Ðriððe undeƿ Cƿiƿteƿ aƿenƿe ƿiƿe on cƿiƿtenan tidan. æƿteƿ Cƿiƿteƿ to-cýme:

vii. Æƿeƿt on þam ƿoƿman timan æƿteƿ Aðame hiƿ ƿæƿ. þ̅ men ƿunodoƿ on ƿlæƿclicum luƿtum ⁊ on oƿmætum ƿýmnum. ⁊ ƿume on hæðenƿciƿe unƿæƿlice ƿeliƿðon. ⁊ mið ðeoƿleƿ biƿƿæncƿum hý ƿiƿfe ƿoƿðidoƿ. ⁊ þone ðciƿpend ƿoƿƿaron. ðe hi ƿeƿcoƿ to mannum. ⁊ þ̅ hý ðidoƿ þuƿh ðæƿ ðeoƿleƿ laƿe. þe hƿilum æƿ Aðam ƿoƿlæƿðe:

viii. Ðƿæt ða. ƿe Ælmihtƿ Gode. on Ooýƿeƿ timan. þæƿ mæƿan heƿe-toƿan. man-cýnne to ƿteope. ƿeƿette þa ƿiƿ bec. on þam þe iƿ Godeƿ laƿu. ⁊ Ooýƿeƿ hi aƿƿat. ⁊ man-cýnne ƿoƿbeað. þ̅ hiƿ nænne hæðenƿciƿe habban ne moƿton. ac ƿculon æƿe ƿuƿðian þone ƿoðan Gode. þe ana iƿ Ælmihtƿ ðciƿpend. ⁊ ieo laƿu ƿoƿbeað eac ƿƿilce man-cýnne ƿinna to ƿeƿƿemmenne. ⁊ eac lahllice ƿeƿiƿtnode þa ðe ƿolice ƿiƿƿoðon:

ix. Ða æt nihtan ƿoðlice ƿe ƿoðƿæƿta Cƿiƿt ƿiƿf. þæƿ Ælmihtƿigan Godeƿ ƿunu. þe ealle þiƿƿe ƿeƿcoƿ. cōm on þaƿ ƿoƿlð. mið ƿoðne menƿiƿeneƿƿe. to þi þ̅ he ƿolðe þa ƿýmƿullan alýƿan of ðeoƿleƿ þeoƿete. ⁊ þa ƿoƿloƿenan men on liƿeƿ ƿeƿe ƿeƿƿýnƿan. ⁊ aƿtealde cƿiƿtendom on clænneƿƿe. ƿiƿf biƿnode ⁊ tæhte þa clænneƿƿe þe he luƿað on hiƿ clænum þenum. þe him ƿculon þeoƿian ƿimle on clænneƿƿe. þ̅ iƿ on munecum ⁊ minicenum. ⁊ huƿu on mæƿƿe-ƿpeoƿtum. ⁊ ƿe ilca Godeƿ ƿunu ƿeceaf him to meððeƿ þ̅ clæne mæðen Sða Mapian. ⁊ he ƿýlf iƿ oƿð-ƿƿuma ealƿe clænneƿƿe. ⁊ he ana ƿunode on ðýƿƿeƿe ƿoƿlðe on ƿulƿe clænneƿƿe. ƿƿa ƿƿa nan oðeƿ man. Iohanneƿ eac ƿe fulluhteƿe. þe hine ƿeƿfullode. þuƿhƿunode æƿe on cnihtaðe. on miðeƿe ƿoƿhæƿðeneƿƿe. ⁊ on clænneƿƿe. And Iohanneƿ ƿe ƿoðƿelleƿe. uƿeƿ Ðƿihteƿeƿ nýð-mæƿ. ƿunode on cnihtaðe ⁊ on clænneƿƿe. oð hiƿ liƿeƿ ende:

5. Ye priests should religiously observe your order, and always adorn it with good habits, and with pure mind minister to Christ, at his holy altar, so as is befitting your order; because verily ye are placed as guides, and as teachers over God's people, that ye may gain them to God.

6. Three periods are reckoned in this world. One period was before God's law, in the time of the patriarchs, who were of yore. The second, under God's law, in the time of Moses and the prophets. The third under Christ's own grace, in the Christian time, after Christ's advent.

7. First, in the earliest time after Adam, it was, that men lived in fleshly lusts, and in enormous sins; and some heedlessly lived in heathenism, and foredid themselves, by worship of the devil, and despised the Creator, who had formed them to men; and that they did through the devil's lore, who awhile before had misled Adam.

8. Then the Almighty God, in the time of Moses, the great leader, established, as a guide to mankind, the five books, in which is God's law; and Moses wrote them, and commanded mankind, that they should not have any heathenism, but should ever worship the true God, who alone is the Almighty Creator. And the law likewise forbade mankind to perpetrate sins, and also lawfully punished those who perversely sinned.

9. Then at last, verily, the righteous Christ himself, the Son of Almighty God, who created all things, came into this world, with real humanity, because he would redeem the sinful from the thralldom of the devil, and lost men bring into the way of life; and established Christianity in chastity; himself giving example, and teaching the chastity which he loves in his pure ministers, who have ever to serve him in chastity; that is in monks and mynchens, and especially in mass-priests. And the same Son of God chose him for mother the chaste maiden St. Mary. And he is himself the source of all chastity; and he lived alone in this world in perfect chastity, so as no other man. John also, the Baptist, who baptized him, continued ever in celibacy, in great abstinence, and in chastity. And John the Evangelist, our Lord's kinsman, continued in celibacy and in chastity, till his life's end.

x. Eac þa tpeġ apor̥telar. þe þam Ðælende folȝodon. þa þa he her on worlde punode mid mannum. 7 tpa 7 hund-
 ȝeoƿantȝ ƿera. þe punodon mid him on his laƿeopdome. þa
 ȝýnd leorningȝc-cnihtar on bocum ȝenamode. ealle hi ƿorleton
 heora ƿorlð-æhta 7 ƿif. 7 punodon on clænneȝre. Ðurȝte
 folȝigende. ȝpa ȝpa Petrus ðide. þe to Ðurȝte riſum þur
 cƿæð. Ecce nos reliquimus omnia. et ſeſ. ꝥ iſ on Engliſc.
 Erne ƿe ƿorleton ealle ure ƿorlð-þingc. 7 ƿe þe folȝiað nu.
 7 áá ȝpa ƿillað.:

xi. Lie ſculon ƿitan. ȝif ȝe ƿiȝdom luſiað. hƿæt ȝý betƿux
 ðam tƿam ȝecýðneȝſum. ðare ealðan æ ær Ðurȝter to-cýme.
 7 þare niƿan ȝecýðneȝre under Ðurȝter ȝife. ƿorþon þe men
 moſton ær Moȝȝe laȝe miſtlice libban. 7 under Moȝȝe æ
 man-cýn eac hoſode on oðre ƿiſan. on oðran ƿe ſculan nu
 ðón he ure Ðrihteneȝ laȝe.:

xii. On ealðum ðaȝum men hoſodon be heora aȝenum
 luſtum to ȝriþe. ær Ðurȝter to-cýme. ac he cƿæð ꝥ ƿe
 ȝcoldon mid ȝrecum mode ȝwiðlicor libban. 7 ƿinnan ƿið
 leahtar. 7 unlurȝar ƿorȝeon. ꝥ ƿe eft ƿið þam heoſona ȝice
 habban moƿon.:

xiii. And he eac cƿæð be þam martiſum þe he ƿiſte to-
 ƿearðe æfter his þƿorunge. þe æfter þam þƿoredon ƿor his
 luſe 7 ȝeleaſan. Ne onðræde ȝe eop. he cƿæð. þa ðe ofſleað
 eopene lichāman. ƿorðon þe hi þa ȝaple ofſlean ne mazon.
 ac onðræðað þa þe þa ȝaple mæȝ 7 eac þone lichāman on
 helle beȝæncan. Ðurh ðar mineȝunge. 7 þurh manega oðre.
 ƿurdon ȝemartiſode manega þuȝenda ƿide into ðar ƿorlð. ȝe
 ƿeſar ȝe ƿiſmen. ƿor Ðurȝter ȝeleaſan. 7 hi mid anſæðneȝre
 ȝpa. 7 mid ȝrecneȝre. ȝeeapnodon heoſona ȝice. Eft cƿæð
 ure Ðrihten be his halȝum andetterum. þe ƿe hatað con-
 feſſoreȝ on halȝum bocum. Siſc lumbi uerȝri ƿrecincti. 7
 lucerne ardenteȝ in manibur uerȝriȝ. Beoð eoppe lændena. he
 cƿæð. ýmb-ȝirde. 7 leoht-ſatu biȝnende on eoprum handum.:

xiv. On ðam lændenum iſ ȝetacnað. ȝpa ȝpa ƿe leorniað
 on bocum. ȝeo ſule ȝalneȝ. 7 ƿe ƿæſtlice ſculon ða ȝerriðan
 7 ȝerilðan. ur to clænneȝre. 7 habban ur on handa ure
 leoht-ſatu. ꝥ ȝýn halȝe ƿeopc ȝýmle. on ælmeȝ-ðæðum 7 on
 eallum ȝodneȝſum. niannum to biȝne.:

10. Also the twelve Apostles, who followed the Saviour, when here in the world he dwelt with men; and the seventy-two men, who continued with him during his teachership, these are named his disciples in books; all these forsook their worldly possessions, and wives, and continued in chastity, following Christ, so as Peter did, who to Christ himself thus spake: '*Ecce nos reliquimus omnia,*' &c., that is in English: Behold, we have forsaken all our worldly things, and we follow thee now, and ever so will.

11. Ye ought to know, if ye love wisdom, what difference there is between the two testaments; the old law, before Christ's advent, and the new testament, under Christ's grace; for before the law of Moses, men might live variously, and also under the law of Moses, mankind lived in another manner: it is our duty now to do otherwise, according to our Lord's doctrine.

12. In ancient days, before Christ's advent, men lived too much after their own lusts; but he said, that we should, with strong mind, live more rigidly, and strive against sins, and despise evil lusts, that we, in return therefore, may possess the kingdom of heaven.

13. And he also spake of the martyrs, who, he knew, were to be after his passion, who suffered afterwards for his love and faith: '*Fear ye not,*' said he, '*those who slay your body, for they cannot slay the soul; but fear those who can sink the soul and also the body into hell.*' Through this admonition, and through many others, many thousands were martyred widely over the world, both men and women, for Christ's faith, and they so, with their constancy and firmness, merited the kingdom of heaven. Again spake our Lord of his holy confessors, whom, in holy books, we call '*confessores.*' '*Sint lumbi vestri præincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris,*' '*Be your loins,*' he said, '*girded about, and lamps burning in your hands.*'

14. By the loins is signified, as we learn in books, foul libidinousness, and we ought to bind and control it, for our chastity, and have our lamps in hand; these are holy works constantly, in alms, and in all good deeds, for example to men.

xv. Iohanneſ ƿe ȝoðſpelleſe. on hƿ ȝaſtlican ȝeſiððe. ȝeſeah uſne Ðrihten. ƿiððan he to heoƿonum aſtigen ƿæſ. mið alban ȝeſcƿiðne. ⁊ ȝeo ƿæſ ƿið niðeſ oð ða andcleopa. ⁊ mið ȝiðbenum ȝiſðle hƿ bſeoſt ƿæſ beſanȝen.:

xvi. Ðe hec uſ beȝiſðan uſne lændena. ȝſa ꝥ ƿe ƿoſſe on þa ƿulan ȝalneſſe. ⁊ he ƿiſf ƿæſ beȝiſð mið ȝiðbenum ȝiſðle æt hƿ halȝum bſeoſte. ƿoſðon þe ƿe eac habban ȝculon uſeſ modeſ clænneſſe ȝýmle on uſum heoſtum. ƿe huſu þe Ðſiſte þeniað on hƿ þeoſðome.:

xvii. Eſt Daniel ȝe ƿiteȝa aſſaet on hƿ ƿiteȝunȝe. ꝥ he Ðoð ȝeſape on hƿ ȝaſtlican ȝeſiððe. ⁊ he cƿæð. Ðe ƿæſ linen ƿeſð. ⁊ hƿ lændena ƿæſon ýmb-ȝiſðe. Iohanneſ ȝeſeah. ȝſa ȝſa ƿe ƿædon æſ. þone Ðælend ýmb-ȝiſðne æt hƿ halȝan bſeoſte. ⁊ Daniel ȝeſeah þa lændena beȝiſðe.:

xviii. Nu iſ uſ ȝeſſuſtelað ƿoðlice mið þam. ȝe on ðape ealðan æ ȝe eac on ðape niſan. ꝥ Ðoð ƿile habban on hƿ ȝaſtlican þeoſðome halȝe þenaſ ⁊ halȝe þinena. þa ðe mið clænneſſe lichāman ⁊ modeſ ꝥ halȝe huſl him ȝeoſſſian. ȝſa ȝſa he ƿiſf ȝetæhte æſ hƿ ðſoſunȝe.:

xix. Ðiſeſ ƿæſon ȝemýnðȝe þa mæſan andetteſaſ. þe ƿe hatað confeſſoſeſ. ⁊ þa halȝan mæðena. þe on clænneſſe liſeðon heoſa hiſ æſſe.:

xx. Ðiſ ȝeoſeaſð æſteſ uſeſ Ðrihteneſ þſoſunȝe. ⁊ æſteſ hƿ uſ-ȝtiȝe. ꝥ ȝe Ðalȝa Ðaſt com of heoƿonum to eoſiðan. ȝſa ȝſa biſſnende ƿiſ. mið bſaðum liȝe. oſeſ Ðſiſteſ apoſteleſ. ȝſa ȝſa Ðſiſt him æſ behet. ⁊ hi ealle ȝeſiððe buton ƿſæcednýſſe. ȝſa ꝥ hi ealle cuðon ealſa ðeoda ȝeſeoſð. ⁊ hi ealle þa laſe. þe ƿe leoſnið. on bocum aſſuſon. ⁊ ȝeſetton be Ðodeſ aȝenſe ƿiſſunȝe. Ði ƿoſhton eac ƿela ƿunðſa þuſh Ðſiſt. ⁊ ða ýlcā ƿunðſa þe he ƿiſf æſ ȝeoſht. And þa boðoðe on ðam ðaȝum Ðeſſuſ on ðape biſuȝ Ieſuſalem þam Iudeiſcum ƿolce. ⁊ þa ȝeoſeaſð hiſ. ꝥ ȝebuȝon to ƿulluhte þſeo þuſenð manna on anum ðæȝe. ⁊ eſt ȝebuȝon æt oðſe boðunȝe ȝiſ ma manna. ⁊ ȝſa micclum ƿuſðon onbſiſðe. ꝥ hi heoſa æhta ealle ȝeſealðon. ⁊ ꝥ ƿeoſð bſohton to ðaſa apoſtla ƿotum. ⁊ heoſa nān næſðe ƿiððan nan þiſȝc ȝinðeſ-

15. John the Evangelist, in his ghostly vision, saw our Lord, after he was ascended to heaven, clad in a white garment, and it was wide, down to the ancles, and his breast was confined with a golden girdle.

16. He bade us begird our loins, so that we may despise foul libidinousness; and he himself was begirt with a golden girdle at his holy breast; therefore we also ought to have our mind's chastity always in our hearts; we especially who minister to Christ in his ministry.

17. Again, Daniel the prophet wrote in his prophecy, that he saw God in his ghostly vision; and he said: 'He was clad in linen, and his loins were girded around.' John saw, as we before said, the Saviour girded about his holy breast; and Daniel saw the loins girded.

18. Now is it truly thereby manifested to us, both in the old law, and also in the new, that God will have, in his spiritual service, holy ministers male and female, who, with chastity of body and mind, may offer to him the holy housel, so as he himself taught, before his passion.

19. Of this were mindful the great confessors, whom we call 'confessores,' and the holy maidens, who lived their lives ever in chastity.

20. It happened, after the passion of our Lord, and after his ascension, that the Holy Ghost came from heaven to earth, as a burning fire, with broad flame, over Christ's apostles, as Christ before had promised to them, and filled them all, without peril, so that they all knew the languages of all nations, and all the lore, which we learn, they wrote in books, and established by God's own direction. They wrought also many miracles through Christ, and the same miracles which he himself had before wrought. And then, in those days, Peter preached in the city of Jerusalem to the Jewish people; and then it happened, that three thousand men submitted to baptism in one day; and again, at another preaching, yet more men, and were so greatly stimulated, that they sold all their possessions, and brought the worth to the feet of the apostles:

liceſ. ac ðiðon him eal gemæne. ælcon be hiſ neode. And Iacob ƿe rihtſiſa apoſtol beſiſte hi ealle þiuticiſ geaſa:.

xxi. Ðeſ ƿæſ aſteald. þuſh þiſne halſan heap. þaſa muneca liſ. þe libbað æfter ƿegole. under heoſa abbode. ƿ ealle heoſa ðinſc him ðoð gemæne. ƿſa ƿſa him ðiht ƿe abbod. ƿ þa riððan to-ſeſdon þa apoſtolas ƿiðe landeſ. geond ealle þaſ ƿoſið. ƿundſa ƿýſcende. ƿ boðiſgende rihtne geleafan. ƿ þa geliſendan hi fullodon. ƿ ciſcan aſæſdon. ƿ geſetton biſcopas. ƿ mæſſe-ƿſeoſas geħadeðon. ƿ manega Ģodeſ þeoſas on ðam ƿeoſon Ģadum geendebýðan. ƿſa ƿſa uſ ƿeſð ƿe canon. ƿ Ģodeſ geleafa ƿeoſ riððan. ƿ ƿanode ƿe Ģæðenſciſe:.

xxii. Ðſæt ða. æfter þam hit geſeaſð riððan ða aſſiand ƿæſlice oſmæte ehtneſ oſeſ ða ciſtenan. ƿiðe ƿ ƿiðe. ƿ man hi gemariſode mið mæniſealdum ƿitum. ƿ mæſt ælcne acſealde þe on Ģriſt geliſde. Ac Ģod geſoſhte æſne ƿundſa on-ge-manſ ðam þuſh hi. ƿſa þ þa Ģæðenan ðe ƿaðoſ þuſh þ on Ģriſt geliſdon. Of ge þuſend manna ætſæðeſe geliſde. þaſ man ænne marſiſ oſſloħ. þuſh ða miſclan tacna þe ƿe halſa geſſemode. And ƿe ciſtendom ne mihte beon þanon-ſoſið acſænced næſſe. ƿ Ģod eac æfter þam þa ſealde riððan ƿiðbe ƿ liſſe on ƿoſiðe. ƿ ƿe geleafa ƿeoſ ƿiðe ƿ ƿiðe:.

xxiii. Ða ƿenſ ƿe caſeſe Conſtantiſuſ to ƿice on Romana býriſ. ƿ ƿe ƿiceſ ƿeolð oſeſ ealne miððan-eaſð. ƿ he ƿæſ ƿe ƿoſma caſeſe þe on Ģriſt geliſde. Ðæa Melenan ſunu ðaſe eadýſan cſene. ƿ ƿe Ģet ða Ģaðeſian biſcopa ſinoð. ƿolde ge-ħiſian þa halſan laſe. ƿ þone ſoðan geleafan be þam ſoð-ſæſtan Ģode. ðe he on-geſiðde. Ða coman to-ſæðeſe. on Nicea býriſ. þſeo Ģund biſcopa ƿ eahtatýne biſcopas ƿiðe geſamnode. ƿ ƿe caſeſe com him to-geaneſ. ƿ mið ealſe aſſuſðneſſe Ģiſ geſiſcunode. ƿ him eallum Ģet ðon andliſan geħoħne. ƿ heoſa laſe liſte mið geleaffullum mode. ƿ þaſ ƿæſon heoſa manega þe mihton ƿýſcan openlice ƿundſa þuſh Ģod. ƿ hi ƿunodon ðaſ lange æt-ſæðeſe:.

xxiv. Ðaſ ƿæſ eac ða ſum aſleas ƿſeoſt. ƿe ƿæſ Ģſſiand geħaten. of Alexandſian býriſ. ƿ ƿe ƿæſ ablænd on Ģiſ mode.

and none of them had afterwards anything separate, but made all in common, each according to his need. And James, the righteous apostle, directed them all for thirty years.

21. Here was established, through this holy company, the life of those monks, who live according to rule, under their abbot, and have all their things in common, as the abbot directs them. And then afterwards, the apostles went apart, far away, over all this world, working miracles, and preaching true faith; and the faithful they baptized, and raised churches, and established bishops, and ordained mass-priests, and distributed many servants of God into the seven orders, as the canon tells us: and God's faith waxed afterwards, and heathen-ship waned.

22. What then? After that it happened that there sprang up a boundless persecution against the Christians, far and wide, and they were martyred with manifold torments, and almost every one slain, who believed in Christ. But God constantly wrought miracles among them through these; so that the heathens thereby the sooner believed in Christ. Oft even a thousand men together believed, where one martyr was slain, through the great miracles that the saint performed. And Christianity might not thenceforth be ever quenched; and God also gave afterwards peace and remission in the world, and the faith waxed far and wide.

23. Then the emperor Constantine succeeded to the empire, in the city of Rome, and he swayed empire over all the world; and he was the first emperor who believed in Christ, the son of Saint Helena, the blessed queen: and he then bade assemble a synod of bishops; he would hear the holy doctrine, and the true faith in the righteous God, in whom he believed. Then there came together, in the city of Nice, three hundred and eighteen bishops, assembled from afar; and the emperor came to meet them, and with all reverence welcomed them, and commanded abundant provision to be made for them all, and listened to their doctrine with faithful mind: and there were many of them who could openly work miracles through God; and they long continued there together.

24. There was also then an impious priest, who was called Arius, from the city of Alexandria: and he was blinded in his,

⁊ je mæȝta ȝeðpola þe of man-cýnne come. Se polde ȝelitelian þone līȝendan Drihten. ⁊ ȝæde ꝥ he næpe on ȝoðre ȝoðcundneȝre hīȝ fæder ȝelica. ac ȝære læȝre on mīhte:.

xxv. Ða amanȝumodon þa biȝcopaȝ þone mǣnfullan ȝeðpolan. ac he nolde ȝeȝȝican þeah hīȝ ȝeðpildeȝ. ær ðam þe he ȝorpearð mid-ealle:.

xxvi. Oðer ȝinoð ȝæȝ eft oðer healȝ hund biȝcopa ȝidan ȝeramnod. on Theodorīȝ tīman. þæȝ æþelan caȝereȝ. ⁊ hī þaȝ ȝorðemdon þone ðelīȝendan biȝcop. þe ȝæȝ Maceðoniȝ ȝehaten. ⁊ hīne amanȝumodon. ȝorðam ðe he ȝiðȝoc. ⁊ ȝæde on hīȝ ȝeðpilde. ꝥ je Ðalȝa Ðaȝt næpe on nanȝe ȝoðcundneȝre mid þam heoronlican Fæder ⁊ þam Ðælendum Ðȝȝȝe. ⁊ hī ȝe-tæhton ða ȝȝicollice. ꝥ he ȝoð Ðod īȝ on anȝe ȝoðcundneȝre mid þam Ælmihtīȝan Fæder ⁊ hīȝ acænnedan Ðunu æȝȝe ȝunīȝende:.

xxvii. Se þȝiðða ȝinoð ȝæȝ tȝa hund biȝcopa. under þam ȝunȝȝan Theodorīȝe. ⁊ hī ȝorðemdon þaȝ Neȝȝorūm þone ȝeðpolan þe ðȝȝȝlice cȝæð. ꝥ on Ðȝȝȝe ȝæȝon tȝeȝen haðaȝ. ⁊ hī hīȝ ȝeðpild aðȝæȝȝon þaȝ mid-ealle. ȝorðam þe uȝe Ðȝȝȝen īȝ ȝoðlice on anum haðe æȝȝe ȝunīȝende:.

xxviii. Se ȝeorða ȝinoð ȝæȝ ȝȝ hund biȝcopa ⁊ .xxx. ȝaceȝða ȝȝiðe ȝidan ȝeȝaðeȝode. on Ðaȝȝȝianeȝ tīman þæȝ mæȝan caȝereȝ. Se ȝinoð ȝorðemde þone ðeorfollican abbod. þe cȝæð on hīȝ ȝeðpilde. ꝥ uȝeȝ Ðȝȝȝeneȝ lichāma ⁊ hīȝ ȝoðcundneȝ ȝære aneȝ ȝecýndeȝ. Ða ȝearð he amanȝumod ȝȝam þam micclan ȝinoðe. ȝorþam þe Ðȝȝȝ īȝ. ȝȝa ȝȝa ȝe ȝehȝidan ofȝ. ȝoð man ⁊ ȝoð Ðod ȝȝmle ȝunīȝende:.

xxix. Ðiððan ȝæȝon ȝor ofȝ oðȝe ȝinoðaȝ ȝȝȝa biȝcopa. ȝiðe on ȝorilde. ac þaȝ ȝæȝon þa ȝȝmeȝtan. þe mid ȝulȝe laȝe þone ȝeleaȝan ȝeȝȝȝmðon. ⁊ þa ȝeðpolan amanȝumedon. þe mid heorȝa ȝeðpilde ȝoldon aȝændan ȝoh to ȝihte. ⁊ aðȝelīan man-cýn ȝȝam heorȝa Ðȝȝȝene:.

xxx. Ðaȝ ȝeoper ȝinoðaȝ ȝeȝeȝȝon eac ða ealle þa þenunȝa þe þe habbað on Ðodeȝ þeopðome. to mæȝȝan. ⁊ to uht-ȝanȝe. ⁊ to eallum tīð-ȝanȝum. ⁊ hī ȝorþuðon ælce ȝȝȝunȝa æȝȝe ȝeorðoð-þenunȝ. ⁊ huȝu mæȝȝe-ȝȝeorȝum:.

mind, and the greatest heretic that had come of mankind. He would lessen the living Lord, and said, that in true godhead he was not equal to his father, but was less in might.

25. Then the bishops excommunicated the wicked heretic ; but, nevertheless, he would not cease from his heresy, ere he totally perished.

26. A second synod was afterwards, of a hundred and fifty bishops, assembled from afar, in the time of Theodosius, the noble emperor ; and they there condemned the heretical bishop, who was called Macedonius, and excommunicated him, because he denied, and said in his heresy, that the Holy Ghost was in no godhead with the heavenly Father, and the Saviour Christ. But they there taught manifestly, that he is true God, ever dwelling in one godhead with the Almighty Father, and his begotten Son.

27. The third synod was of two hundred bishops, under the younger Theodosius, and they there condemned Nestorius the heretic, who audaciously said, that in Christ were two persons ; and they there totally extinguished his heresy ; because verily our Lord is ever continuing in one person.

28. The fourth synod was of six hundred bishops, and thirty priests, assembled from very far, in the time of Martian the great emperor. The synod condemned the diabolical abbot, who said in his heresy that our Lord's body and his godhead were of one nature. Then was he excommunicated from the great synod, because Christ is, as ye have often heard, true man and true God, ever continuing.

29. Afterwards there were very often other synods of wise bishops widely throughout the world, but these were the principal, who with full doctrine confirmed the faith, and excommunicated the heretics, who with their heresy would turn wrong to right, and seduce mankind from their Lord.

30. These four synods then also appointed all the services which we have in God's ministry, at mass, and at matins, and at all the canonical hours : and they forbade all marriages ever to ministers of the altar, and especially to mass-priests.

xxxī. Seoron tid-ſangar hi ȝeſetton uȝ to ſingenne dæg-
hramlice. uȝum Drihtene to lofe. ȝpa ȝpa ȝe piſtega Dauid on
hiȝ piſtegunge cƿæð. Septies in die. et p̃. Seoron ȝiðan. min
Drihten. he cƿæð. ic ȝæde þe lof on anum dæge. for þinȝa
doma rihtȝiſneſſe. Se forma tid-ſang iȝ uht-ſang. mid þam
æfter-ſange þe þaſ-to ȝebīað. ȝum-ſang. undern-ſang.
middæg-ſang. non-ſang. æfen-ſang. niht-ſang. Ðaȝ ſeoron
tid-ſangar ȝe ȝculon ſingan mid micelum ȝemýnde. eorȝum
Drihtene to lofe. dægþamlice on circean. æfne on ȝeſetne
tīman. ȝ eac ȝſilce on rihtne tīman mæȝſian. And micel bið
þ̃ man mote mæȝſian æne to anum dæge. þeah þe hiȝ man
oȝtor ne do. forðam uȝe Drihten æne þropode ȝ uȝ ealle
alȝȝde. ȝ nu iȝ ſeo mæȝſe þe man mæȝſað ȝemýnd hiȝ mæſan
þropunge. ȝ micclum mæȝ heo ȝnemian eallum mancýnne.
ȝe libbendum ȝe forð-ſapenum. ȝpa ȝpa þe leorniað on hal-
ȝum bocum. ȝ forðam man ȝceal ȝeorne eac mæȝſian mid
micelne clænneſſe. ȝpa ȝpa þa halȝan diðan þe þe hatað con-
feſſoreſ. Sume hi ȝæron puniȝende æfne buton piȝe. ȝume
hi forleton þ̃ unalȝfede þiȝce. ȝ mid clænneſſe Driȝte þeno-
don. ȝpa ȝpa þa canonar uȝ cȝðað. ȝ openlice beodað. þ̃ iȝ
þ̃ nan biȝcop. ne nan mæȝſe-ȝreorȝ. næbbe on hiȝ ȝīcan. ne
on hiȝ huȝe puniȝende. æniȝne ȝiȝman. buton hiȝ ȝȝ hiȝ
modop oððe hiȝ ȝſuȝtor. ȝaðu oððe modþiȝce. oððe mæȝe oȝ
ðam. þe ne mæȝe nān unhlīȝa aȝȝungan. ȝ ȝiȝ he elles do. ȝe
canon cƿæð þ̃ he þoliȝe hiȝ haðeȝ.

xxxīī. Ðiȝ eop ȝreorȝum þiȝð heȝelic. forðam þe ȝe hab-
bað on ȝerunan eopne miȝdæða. ȝpa þ̃ eop ȝiȝum þiȝð. þ̃ eop
nan ȝin ne ȝȝ þ̃ ȝe mid ȝiȝungum ȝpa libban. ȝpa ȝpa læpeðe
men. ȝ ȝeſceȝað þ̃ Petrus ȝe aȝoȝtol hæȝde piȝ ȝ cild. ȝ þe eac
ſceȝað þ̃ he ȝpa hæȝde. ȝ ȝume þa oðre. þe uȝum Drihtene
ſolȝedon. hæȝdon eac piȝ ȝ cild æȝ heopa ȝecirpedneſſe. ac
hi ȝeȝſicon ðæȝ ȝiððan hiȝ coman to Driȝteȝ laſeopðome. ȝ
heopa æhta ȝ piȝ forleton. ȝ ealle heopa ȝoplið-þiȝce.

xxxīīī. L̃. þe ne maȝon eop nu neaðunga nȝðan to clæn-
neſſe. ac þe mȝȝiað eop ȝpa ðeah. þ̃ ȝe clænneſſe healðan.
ȝpa ȝpa Driȝteȝ þeȝnar ȝculon. on ȝodum ȝeþiȝȝðum. Gode
to ȝecſemedneſſe. ȝpa ȝpa þa halȝan diðon ðe þe heȝ beȝoȝan
ſæddon. þe eal heopa hiȝ hiȝedon on clænneſſe.

31. Seven canonical hours they appointed for us to sing daily to the praise of our Lord; as the prophet David said in his prophecy: 'Septies in die,' &c. 'Seven times, my Lord,' said he, 'I have said thy praise in one day, for the righteousness of thy judgments.' The first canonical hour is matins, with the after song appertaining thereto, prime, tierce, sext, none, vespers, compline. These seven canonical hours ye should sing with great attention, to the praise of your Lord, daily in church, always at the appointed hour; and, in like manner, celebrate mass at the appointed time. And it is much that mass may be celebrated once in one day, though it be not celebrated oftener; because our Lord suffered once, and redeemed us all; and now is the mass, which men celebrate, a memorial of his great passion; and much can it effect for all mankind, both living and departed, so as we learn in holy books; and therefore should mass also be fervently celebrated, with great chastity, so as those holy men did, whom we call confessors. Some of these ever continued without wife, some of them forsook that unallowed thing, and served Christ in chastity, so as the canons inform us, and openly command: that is, that no bishop nor priest have in his monastery, or in his house, any woman, unless it be his mother, or his sister, father's sister, or mother's sister, or a relation of them, from whom no evil report may spring up: and if he do otherwise, the canon says, that he should forfeit his order.

32. This to you priests will seem grievous, because ye have your misdeeds in custom, so that it seems to yourselves, that ye have no sin in so living in female intercourse, as laymen; and say that Peter the apostle had a wife and children; and we also say that he had so; and some others, who followed our Lord, had also wives and children, before their conversion, but they abstained therefrom after they came to Christ's teaching, and forsook their possessions and wives, and all their worldly things.

33. Beloved, we cannot now forcibly compel you to chastity, but we admonish you, nevertheless, that ye observe chastity, so as Christ's ministers ought, in good reputation, to the pleasure of God; as those saints did, whom we before mentioned, who all their lives lived in chastity.

xxxiv. *Ū*. *georfon hadaƷ Ʒýndon ƷeƷette on bocum. to Godes þenungum into Godes cýrcan. An iƷ hoŷtiariuƷ. oðer iƷ lector. ðriððe exorciŷta. feorðe acolituƷ. fýfta ŷub-diaconuƷ. ŷixta diaconuƷ. feofoða pƷeŷbiter. ŷiue epiŷcopuƷ. DoŷtiariuƷ iƷ dupu-pearð Ʒeþe cýrcan cæƷan healt. Lector iƷ Ʒæðere Ʒeþe Ʒæt on cýrcan. Exorciŷta iƷ halƷiƷend Ʒeþe Ʒæt ofeƷ ða Ʒit-Ʒeocan men Ʒ þa untƷuman. AcolituƷ iƷ Ʒeþe leoht beƷð æt Godes þenungum. Sub-diaconuƷ iƷ under-diacon Ʒeþe þone calic Ʒ þone ðiƷc beƷð to ðare mæƷƷan. Ʒ þenað þam diacone. DiaconuƷ iƷ ƷecƷeden þeƷn Ʒeþe þenað ðam mæƷƷe-ƷƷeoƷte. oððe þam biŷcope. æt ðare mæƷƷan. Ʒ ƷodƷƷel Ʒæt. he moƷ eac hlaƷ Ʒillan Ʒ cild Ʒullian. Ʒif þearƷ bið.:*

xxxv. *Ū*. underŷtandað þ̅ þ̅ beƷƷen Ʒind on anum haðe. Ʒe biŷcop Ʒ Ʒe mæƷƷe-ƷƷeoƷt. þ̅ iƷ on ðam feofoðan cýrc-haðe. ƷƷa ƷƷa uƷ halƷe bec ƷecƷað. Ʒ beƷƷen hi mæƷƷiað Ʒ mannum boðiað. Ʒ beƷƷen hi Ʒculon Ʒelice clænneƷƷe healðan. Ʒ oðrum mannum Ʒiht boðian. Ʒ pel biŷnian. Ʒ niƷ nan hað Ʒetealð to þare halƷan þenunƷe. buton ða feorfon hadaƷ þe Ʒe ƷoƷ aƷecƷað.:

xxxvi. *Se* biŷcop iƷ þeah ƷeƷet Ʒumer to maƷan bletƷunƷe ðonne Ʒe mæƷƷe-ƷƷeoƷt Ʒý. þ̅ iƷ cýrcan to halƷiƷenne. Ʒ to haðiƷenne ƷƷeoƷtaƷ. men to biŷcopienne. Ʒ to bletƷiƷenne elefoƷðam hit ƷæƷe to mænizƷealð. Ʒif ealle mæƷƷe-ƷƷeoƷtaƷ þiƷ ðón moƷton.:

xxxvii. *PƷeoƷtum* Ʒeðafeñað þeah. ƷoƷ ðam ealðoƷƷiƷe. þ̅ hi heoƷa biŷcope beon eadmoðlice underþeoððe. Ʒ be hiƷ ƷiƷunƷe Ʒ ƷiƷðome libbon. Ʒ he hi ofeƷƷceariƷe. Ʒ heoƷa ƷiƷan beƷime. ƷƷa ƷƷa hiƷ nama ƷƷeƷeð. hiƷ nama iƷ ƷecƷeden epiŷcopuƷ. Ʒ [iƷ] ofeƷƷceariƷend on Engliŷc. þ̅ he ofeƷƷceariƷe Ʒýmle hiƷ underþeoððan. Ʒ hi ƷeƷihtlæce to Ʒihtum þeapum. æƷƷe ƷƷa he ƷeoƷnoƷt mæƷe.:

xxxviii. *Se* ƷoƷma biŷcop ƷæƷ. þe God ƷilƷ ƷeƷette on ðare ealðan laƷe. *Áánon* Ʒehaten. Ʒe ƷæƷ *Moýŷes* bƷoðoƷ. þæƷ mæƷan heƷe-toƷan. ac he ne mæƷƷode næƷƷe. ƷoƷðam þe nan mæƷƷe næƷ ƷeƷet. æƷðam þe *EƷiƷt* ƷilƷ on ðare niƷan

34. Beloved, seven orders are appointed in books for God's ministries in Christ's church. One is ostiarius, the second is lector, the third exorcista, the fourth acoluthus, the fifth subdiaconus, the sixth diaconus, the seventh presbyter or episcopus. Ostiarius is the doorkeeper, who holds the keys of the church. Lector is the reader who reads in church. Exorcista is an adjuror, who reads over men diseased in mind, and the infirm. Acoluthus is he who bears the light at God's ministries. Subdiaconus is the under deacon, who bears the chalice and the dish at the mass, and ministers to the deacon. Diaconus the minister is called, who ministers to the mass-priest, or to the bishop, at the mass, and reads the gospel: he may also give the bread, and baptize children, if need be.

35. Beloved, understand that both are of one order, the bishop and the mass-priest, that is, of the seventh church-order, as holy books tell us; and both celebrate mass, and preach to men, and both ought alike to observe chastity, and preach righteousness to other men, and set good example: and no order is reckoned for the holy ministry, except the seven orders which we have before mentioned.

36. The bishop is, however, appointed, in some degree, for greater benediction than is the mass-priest; that is, to hallow churches, and to ordain priests, to confirm men, and to bless the oil; because it were too multifarious, if all mass-priests must do this.

37. It is proper, for priests, however, on account of that seniority, to be humbly subordinate to their bishop, and live by his direction and wisdom; and that he superintend them, and heed their courses, so as his name expresses: his name is called episcopus, that [is] in English, *overseeing*, because he constantly oversees his subordinates, and directs them to proper manners, ever as he can most earnestly.

38. The first bishop, whom God himself appointed in the old law, was called Aaron, he was the brother of Moses the great leader; but he never celebrated mass, because no mass was established, before Christ himself, in the new covenant,

ƷecƷðneƷƷe Ʒehalgode huƷel. Ʒ heƷ uƷ æƷƷer ðam eac ƷƷa ðon
Ʒor hiƷ Ʒemýnde:.

xxxix. Nu ƷæƷ Ʒeo mæƷƷe aƷƷeald þuƷh uƷne ÐƷuhten
ÐƷuƷƷ. Ʒ Ʒe halƷa ÐeƷƷuƷ aƷoƷƷol ƷeƷette þone canon þaƷƷo
ðe Ʒe Te iƷitun cƷeðað. ðe ÁaƷon Ʒcolde. Ʒ þa ealðan bi-
ƷcopaƷ. ðe iéo ƷæƷon. oƷƷƷian Gode. on ða ealðan ƷƷan-
ƷeaƷƷaƷ. Ʒ ƷammaƷ. Ʒ ƷehƷilceƷ cýnneƷ niƷenu. ƷƷa ƷƷa nan
man ne moƷ on ðƷƷum ðaƷum ðon. ƷoƷðam þe ða oƷƷƷunga
ealle Ʒetacnode uƷeƷ ÐƷuhteneƷ ƷleƷe. þe ƷæƷ oƷƷƷagen ƷoƷ úƷ.
Ʒ on Ʒode ƷeƷæƷƷƷnoð. ƷoƷ uƷe alýƷeðneƷƷe. Ʒ he þa ƷƷa Ʒeen-
ðode þa ealðan ƷeƷeðneƷƷe. Ánð þa moƷƷe on ðam ðaƷum Ʒe
ÁaƷon Ʒ hiƷ æƷƷer-ƷæƷƷan Ʒiððan niƷan hiƷ to Ʒemacan.
æƷƷer ŌoýƷeƷ laƷe. an clæne mæðen. ƷoƷðam þe nan ne
moƷƷe oƷ nanum oðƷum cýnne becuman to ðam haðe þ he
biƷcop ƷæƷe. buton oƷ ÁáƷoneƷ cýnne. Ʒ hiƷ ne moƷƷon na
ƷƷian eac on nánƷe ƷuðƷan. ne on ƷoƷlæƷenum ƷƷe. be GodeƷ
leaƷe. ac on clænum mæðene. Ʒ heoƷa clænneƷƷe hi Ʒculon
þeaƷ healdan. ƷƷa oƷƷ ƷƷa hi æƷƷe oƷƷƷoðon þa láchican lac þe
ða ƷeƷunelice ƷæƷon. hi moƷƷon þa ƷoƷ neode ƷƷ habban on
ðam ðaƷum. þ ne ƷuƷðe ateoƷnoð huƷu þ mæƷe biƷcop-cýn þe
com oƷ ÁáƷone. ƷoƷðam þe nan cýn ne moƷƷe becuman to
þam haðe. buton þ an cýn þe com oƷ ðam ÁáƷone. Ʒ hiƷ ƷƷoð
æƷƷe þuƷ on ðaƷe ealðan æ:.

xl. Nu iƷ Ʒeo ealde laƷu Ʒeenðoð æƷƷer ÐƷuƷƷeƷ to-cýme. Ʒ
men ne ceoƷað nu on ðƷƷeƷe cƷƷƷƷenan laƷe oƷ nanum biƷcop-
cýnne oðeƷne biƷcop. ac oƷ ælcum cýnne þaƷ ðaƷ he clæne
bið. Ʒ on ðeaƷum ƷeƷoƷen to GodeƷ þenungum. Ʒe oƷ munuc-
haðe Ʒe oƷ ƷƷeoƷƷ-haðe. ŌaƷƷinuƷ ƷæƷ munuc. Ʒ he ƷæƷ
Ʒiððan mæƷe biƷcop. GƷeƷoƷuƷ ƷæƷ munuc. Ʒ he ƷæƷ mæƷe
biƷcop. LuðbeƷhtuƷ ƷæƷ munuc. Ʒ mæƷe biƷcop. Ʒ maneƷa
oðƷe oƷ munuc-haðe biƷcopaƷ ƷæƷon. ƷƷa ƷƷa Ʒe on bocum
Ʒæðað. Ánð eac oƷ ƷƷeoƷƷ-haðe on clænneƷƷe liðbende ƷæƷon
mæƷe biƷcopaƷ Ʒ mæƷƷe-ƷƷeoƷƷaƷ. on micelƷe ðƷohtnunge.
ƷƷiðe halige ƷeƷaƷ. ðe Ʒe haƷað conƷeƷƷoƷeƷ. Ác Ʒe ƷƷeoƷƷaƷ
Ʒume Ʒillað beon. þæƷ þe Ʒe penað Ʒ heaƷðe onðƷæðað. oƷ
þam ýƷelan heaƷe ƷehaðoðƷa manna. be þam þe uƷe ÐƷuhten
cƷæð on hiƷ halƷan ƷoðƷeƷle. Ōulti dicunt mihi in illo die.
hoc eƷƷ. in die iudicii. Domine. Domine. et ƷeƷ. ðe cƷæð.
Ōanega cƷeðað to me on ðam micclan ðom-ðæƷe. ÐƷuhten.
ÐƷuhten leoƷ. on uƷum liƷe Ʒe ƷoƷƷƷon þe to ƷuƷðunge

hallowed housel, and commanded us afterwards so to do in remembrance of him.

39. Now was the mass established by our Lord Christ; and the holy apostle Peter appointed the canon thereto which we call 'Te igitur.' Aaron, and the old bishops, who were of yore, offered, it is said, to God, in the old manner, bulls and rams, and cattle of every kind, so as no man in these days may do; because all those offerings betokened the slaying of our Lord, who was slain for us, and fastened on a rood, for our redemption; and he then so ended the old covenant. And then, in those days, must Aaron, and his successors afterwards take to them for mate, according to the law of Moses, a pure maiden; because no one of any other race might come to the degree of bishop, except of Aaron's race; nor might they marry with any widow, nor with a repudiated wife, with leave of God, but with a pure maiden; and they should, nevertheless, preserve their chastity, always as often as they offered the sacrificial offerings which were then usual. They must then of necessity have wives in those days, that, at all events, the great episcopal race, which came of Aaron, might not be extinguished; because no race might come to that degree, except that one race which came of Aaron; and thus it ever stood in the old covenant.

40. Now is the old law ended after Christ's advent; and men now, under this Christian law, do not choose another bishop of any episcopal race, but of any race, provided he be chaste, and grown up in manners for God's ministries, whether from monkhood or from priesthood. Martin was a monk, and he was afterwards a famous bishop; Gregory was a monk, and he was a famous bishop; Cuthberht was a monk, and a famous bishop; and many others were bishops from monkhood, as we read in books. And also from the priesthood living in chastity were many bishops and mass-priests, in great renown, very holy men, whom we call confessors. But ye priests will some be, as we think and greatly fear, of that evil crew of men in orders, of whom our Lord spake, in his holy gospel: 'Multi dicunt mihi in illo die, hoc est in die iudicii, Domine, Domine,' &c. He said: 'Many will say to me in that great day of judgment, Lord, beloved Lord, in our lives we wrought in thy honour many miracles in thy great name, and we also

manega tacna on ðinum mæran naman. ⁊ pe eac riȝeodon þe to purðmýnte. Donne cƿæð ure Drihten him to. Ne can ic eop na. ne ic eoper ne recce. ac ȝeritað raðe fram me ȝe unrihtƿiƿan rihtan. ⁊ puniað áá heononforð þar ðar bið ece ƿóp ⁊ toða ȝurcbitung:

XLII. Driȝt ƿat ealle þingc. ac he ne oncnæpð mið ænigum ȝode þonne þeah þa unclænan ƿeorðoð-þegnar. þe ne ȝecƿemdon him ær heƿ on liƿe mið þare clænneȝre þe hiȝ healðan ȝcoldon. ne hi eac þonne nan ðingc nabbað þæȝ þe him licȝe. ne hi ȝƿa ȝule ne moton into hiȝ fæȝeran heofon-healle. ac beoð utan belocene to ðam ecum ƿitum helle ƿiteȝ. And ne mæȝ þeah ȝe ýfela ƿneort mið hiȝ ýfelneȝre. þeah ðe he mánðeopȝ ȝý ⁊ mánful on dædum. ne mæȝ he næȝre Godeȝ þenunge ȝerilan naðer ne þ̅ fulluht. ne þa mæȝƿan. ac eal him ȝilfum cýmð to hearme þ̅ he on unriht ȝeðide. Nu ȝe habbað ȝe-hiȝeð be ȝehaðodum mannum. ȝe on ðare ealðan laȝe ȝe on ðare nƿan ȝecýðneȝre. hu hit ȝelaȝoð ƿæȝ. ƿaƿniað eop ȝilfe be þam þe ȝe ƿillað:

XLIII. L̅. canoneȝ ur tæcað hu pe ure liȝ ƿaðian ȝculon. Canoneȝ ȝýnð ȝecƿedene rihte ȝeȝolar þe ur ȝerihclæcað. ⁊ hi beoðað þ̅ ȝeðe ƿuðƿan ȝenimð. on læƿedum haðe. him to ƿiȝe. oððe ƿoȝlæten ƿiȝ. þ̅ he næȝre riððan ne beo diacon ne mæȝre-ƿneort. ⁊ ȝe ȝehaðoða þe ƿúl ƿoȝliȝer ȝeƿnemme. hi cƿeðað þoȝiȝe hiȝ haðer:

XLIII. Þe ne ðurpan ƿoȝƿeoȝian. þ̅ pe ne recȝan eop þa halȝan ȝeȝetneȝra þe ȝe healðan ȝculon. pe beoð unȝcildȝe ȝiȝ pe hit recȝað eop. ƿite ȝe hƿaðer ȝe ȝilfe eoprum ȝaplum beoȝan. ⁊ eop ȝilfe ȝerihclæcan ƿillan. Naȝe ȝe mið rihte ƿiȝer ȝemanan ænȝan tīman. ac læƿede men moton ƿiȝian ⁊ heopra riht æpe rihtlice healðan. ⁊ ȝe læƿeða man mot. æfter hiȝ ƿiȝer ƿorð-ȝiðe. oððe ȝiðe ƿiȝian ƿor neoð. ⁊ ȝeong ƿuðƿe mot eft ceorhian. æfter hiȝe ƿeȝer ƿorð-ȝiðe. ac man ne mot ȝƿa-þeah ȝillan him bƿið-bletȝunge. buton heo mæðen ȝý. ac hi ȝculon dædbote ðōn ƿor heopra ungehealðumneȝre:

XLIV. L̅. ȝe ƿneortȝ ȝculon beon ȝebocode ⁊ ȝeƿeafode. ȝƿa ȝƿa eoprum haðe ȝebȝað. Mæȝre-ƿneort ȝceal huȝa hab-

prophesied for thy honour.' Then said our Lord unto them : ' I know ye not, nor reck I of you ; but depart quickly from me, ye unrighteous doers, and dwell ever henceforth there, where there is eternal weeping and gnashing of teeth.'

41. Christ knoweth all things, but he will not then, however, acknowledge with any kindness those unchaste ministers of the altar, who did not ere please him here in life with the chastity which they ought to have preserved ; nor also shall they then have any thing pleasing to them, nor may they so foul enter into his fair heavenly hall, but shall be shut out into the eternal pains of hell's torments. And yet the evil priest cannot with his evil, although he be wicked and sinful in deeds, he cannot ever defile God's ministry, nor the baptism, nor the mass ; but all shall come to his own harm, that he has done unrighteously. Now ye have heard concerning men in orders, both in the old law, and in the new covenant, how it was constituted : be heedful for yourselves as ye will.

42. Beloved : the canons teach us how we should regulate our lives. Canons the right rules are called which direct us, and they ordain, that he who of the lay order takes a widow to wife, or a repudiated wife, be never afterwards deacon or mass-priest ; and they direct, that the man in orders, who commits foul fornication forfeit his order.

43. We dare not silently refrain from reciting to you the holy ordinances which ye ought to observe : we shall be guiltless, if we recite them to you ; know ye, whether yourselves will secure your souls, and direct yourselves. Ye have not lawfully intercourse with woman at any time ; but laymen may marry and justly hold their lawful wives ; and the layman, after his wife's decease, may, if needful, marry a second time ; and a young widow may marry again after her husband's decease ; but, nevertheless, the bridal benediction may not be given them, unless she be a maiden, but they should do penance for their incontinence.

44. Beloved : ye priests should be provided with books, and with vestments, so as is befitting your order. A mass-priest

ban mæsse-boc. rang-bec. ⁊ rædunge-bec. raltere. ⁊ hand-boc. penitentialem. ⁊ geseim. ⁊ ða beon þel gesehte. ⁊ he sceal habban clæne mæsse-pear to Lrister þenungum. And ge sceolon ringan runnan-uhtan ⁊ mæsse-uhton. æfre nigon læppas. mid nigon rædunum:

XLV. And witað. þæt beo ælc calic geporht of mýlbendum antymbre. gilden oððe seolfren. glæfen oððe tinen. ne beo he na hýren. ne huru treopen. Ne man ne mæssige mid nanum oðrum fate buton mid þam calice þe Lrister sý gehalgod. ⁊ his seofod beo clæne. ⁊ þel geseah æfre. ⁊ na mid meoxe beriled. ⁊ ne mæssige man næfre buton wine:

XLVI. Parwitað nu eac. ic biððe. þæt ge beon beteran ⁊ wissan on eorrum gærlīcan cræfte to Lrister þenungum. swa swa eow mid rihte gebirad þæt ge beon sceolon. þonne þa worlð-men findon on heora worlð-cræftum. Lange sceal leornian se ðe læran sceal. ⁊ gif he nele leornian. þæt he lapeow beð rihtes wurdome. he sceal beon eft lapeow miclest gedwilde. swa swa Lrist wile cræð on sumon his godspelle. Lecur si ceco ducatum ppercat. ambo in foueam cadent. Gif se blinda man bið ðæs blindan lað-ðeow. þonne befeallað hi be ggen on ænne wýtt. Blind bið se lað-ðeow þe læran sceal Godes folc. gif he lape ne can. ne he leornian nele. ac mýrlæt his hýr-men. ⁊ hine wile seforð mid:

XLVII. Se mæsse-pseort sceal mannum mid rihte bodian þone soðan geleafan. ⁊ him lar-wel secgan. ⁊ þa seocan men geneorian. ⁊ eilð fullian. swa raðe swa man raðost mæge hi geseadian to fulluhte. And gif se seoca læpede man gwinð þæt man hine smeage. he ðo þonne his andetnesse. ⁊ forðige ælc ýrre. ær ðare smeage. ⁊ gif he eft-gewurpð. ⁊ æfter þare smýrunge hal wurð. buton he hit forhaten hæbbe. he mot wile brucan ⁊ flæsces. gif he wile wile:

XLVIII. On ðare smýrunge bið læcedom. ⁊ winna forðignes. ⁊ ne bið na hadung. swa swa sme men penað. And gif he eft se man seoc bið. hine man eft smeage. þonne searfe sý. ⁊ gif him forð-wið gebirge. bestande man þæt lic wile. ⁊ seorne þa wile Gode betæcan:

should, at least, have a mass-book, books of canticles, and reading books, psalter and manual, penitential, and numeral; and these shall be sufficiently correct; and he should have clean mass-vestments, for Christ's ministries. And ye should sing sunrise matins, and mass-matins, always nine intervals with nine readings.

45. And know, that every chalice be wrought of molten material, of gold or of silver, of glass or of tin; let it not be of horn, especially not of wood. No man may celebrate mass with any other vessel save with the chalice which is hallowed to Christ; and let his altar be clean, and always well covered, and not befouled with dung; and let no man ever celebrate mass without wine.

46. Be careful also now, I pray, that ye be better and wiser in your ghostly craft for Christ's ministries, so as is rightly befitting you that ye should be, than the secular men are in their worldly crafts. Long should he learn who has to teach; and if he will not learn to be a teacher of right wisdom, he shall afterwards be a teacher of great error, as Christ himself said in his gospel: 'Cæcus si cæco ducatum præstat, ambo in foveam cadent:' 'If the blind man be the guide of the blind, then will they both fall into one pit.' Blind is the guide, who has to teach God's folk, if he neither have learning, nor be willing to learn, but misleads himself, and his parishioners along with him.

47. The mass-priest shall rightly preach the true faith to men, and recite sermons to them; and visit sick men, and baptize children, as speedily as they most speedily can be prepared for baptism. And if the sick layman desire to receive unction, let him then confess him, and forgive every grudge, before the unction: and if he recover, and, after the unction, become hale, he may, unless he have vowed the contrary, enjoy the society of woman, and flesh, if he himself will.

48. In the unction there is healing and forgiveness of sins; and it is no ordination, as some men imagine. And if the man be again sick, let him again receive unction, when it be needful; and if it happen that he dies, let the corpse be wisely buried, and the soul earnestly committed to God.

--- --

XLIX. Ac ƿume ƿreortar mƿðoð þeah ealles to ƿriðe-
fægnað þonne men forðfarað. ⁊ unbedene gaðeruað hi to ðam
lice. ƿpa ƿpa gnaðige næmmas þar ðar hi hold gefeoð. ac
heom gebƿað mid ƿihte to beƿtanðenne þa men þe hiƿað into
heora mýnſtre. ⁊ ne ƿceal nan fapan on oðres folgoð to
nanum lice. buton he gebeden ƿý. And ƿitað eac þ̅ ne mot
mid ƿihte nan ƿreort beon gƿtƿende mánſere. ne ƿoƿlð-
ſtƿuteſe on gefeƿſeſe. ne ðruncan æt ƿin-huſum ealles to
gelóme. ne to ðruncen-georn ƿurðan. ne to moðig. ne to
gilpenðe. ne on hiſ gƿlum to ƿanc. ne mid golde ofeſ-
glæncged. ac mid godum ðearum ƿurðige hine ƿilſne:.

L. Ne he ƿacful ne beo. ne ceafte ne aſtƿiſge. ac he ƿceal
þa ƿacfullan gefribbian. gƿ he áá mæg. And ne mot he ƿæpnu
ƿeuan mid ƿihte. ne to gefeohte fapan. geþe bið Godeſ
cæmpa. forðon þe ge canon uſ geðð. gƿ he ofſlagen bið on
folceſ gefeohte. oððe for ſumeſe ƿace þe he ƿilſ gefoſhte. þ̅
man nateſ-hƿon ne mot him mægſſian forpa. ne him openlice
forpa gebiddan. ac bebſgan hine ƿpa-þeah on clænan leſere. ⁊
lætan ƿpa ƿiððan eal to Godeſ ðome:.

LI. Nu ƿecgað ƿume ƿreortar. þ̅ hi for neode ƿæpn moton
ƿeuan. ⁊ cƿeðað þ̅ Petruſ gefæpnoð ƿæne. þa ða he hiſ
Drihten ƿeuan ƿolde. þ̅ ƿæg þa he ofhæhte þæg forſailðgodon
eape. þe ƿæg on ðam gegæncge. þar man Lƿt bænde. ac ƿe
ƿecgað to roðan. þ̅ ge roðfæſta Godeſ ſunu. ⁊ þa ðe him
folgodon. ne ferdon na gefæpnode. ne mid nanum ƿoƿlð-ƿigge
ðar coman. ^aþeah þa on-gemanð þam þa Iudeaſ þe hine bændon
tƿa ƿƿeopð to handa. ƿpa ƿpa hiſ gecƿeden iſ. Domine ecce
gladú duo híc. Drihten leoſ. cƿædon þa ðe him ƿilgdon. heſ
ſundon tƿa ƿƿeopð. ⁊ gƿ hi þar æſ ƿæron. ne cƿædon hi na
ƿpa. ⁊ gƿ Petruſ moſte þone man ful-ſlean. þonne ne hete
hine Lƿt na gefſican þæg ƿeoſceſ. ac he cƿæð to him. Do
þ̅ ƿƿeopð on ða ƿceaðe ƿaðe. ⁊ gefſic þæg gefeohteſ. ⁊ he
ſona gehælde þone þe Petruſ gefundode. Ðe mihte gƿ he
ƿolde ƿig-cƿæft habban ſona genohne. ac eal he ƿolode for
uſe þearfe þ̅ he þa ƿolode. And ge ylca Petruſ þe ða ƿæg
feohende. ge ƿearð eft ahangen on ƿode. for uſeſ Drihteneſ
ƿiht geleafaſ. ⁊ he þá onſean nan ðýnge ne ƿan. ne mid ƿoƿde

^a Here the text is obviously defective.

49. But some priests, however, misdo altogether too much; they rejoice when men depart hence, and unbidden gather about the corpse, like greedy ravens, wherever they see a dead carcase; but it properly becomes them to bury those men who belong to their minster: and no one ought to go in another's following to any corpse, unless he be bidden. And know also, that no priest may rightfully be a rapacious monger, nor a public spoiler in 'gerefa'-ship, nor drink altogether too frequently in wine houses, nor be too given to drinking, nor too proud, nor too boastful, nor too showy in his garments, nor adorned with gold, but with good habits do honour to himself.

50. He shall not be litigious, nor stir up strife, but he shall pacify the litigious always, if he can. And he may not, who is God's soldier, lawfully wear weapons, nor go to battle; because the canon tells us, if he be slain in a national fight, or on account of some dispute, which he himself has made, that no man may, on any account, celebrate mass for him, nor openly pray for him, but, nevertheless, he may be buried in a clean grave; and so leave afterwards all to God's judgment.

51. Now some priests say, that they, in case of need, may wear a weapon, and say that Peter was armed, when he would defend his Lord; that was when he hacked off the sinful one's ear, who was in that gang, where Christ was bound: but we soothly say, that the righteous Son of God, and those who followed him, did not go armed, nor came thither with any worldly warfare; although among them, when the Jews were binding him, two swords [were] at hand, so as it is said: 'Domine ecce duo gladii hic,' 'Beloved Lord,' said those who followed him, 'here are two swords:' but if they had been there before, they would not have said so. And if Peter might have slain the man outright, then Christ would not have commanded him to desist from the work; but he said to him: 'Put the sword into the sheath quickly, and desist from the fight;' and he forthwith healed him whom Peter had wounded. He might, had he willed it, have instantly had warlike force abundant, but he suffered all for our need what he then suffered. And the same Peter, who was then fighting,

ne mid ðæde. ac ƷeƷolode ƷeƷilðilice Ʒor hƷ Drihtenes lƷran.
 Ʒ Ʒor rihtan ƷeleaƷan eal Ʒ him man to-ðýde. Ʒ Ʒær he hæfð
 to leane heoronlice mýrhðe. Be Ʒam maƷon Godeŷ Ʒeopaŷ
 ƷecnaƷan. Ʒ hi naƷon mid riƷƷe ne mid Ʒorlð-campe ahpap to
 Ʒapene. ac mid Ʒaŷtlican Ʒæpnan campian rið deoƷol. Ne
 ƷebƷiƷað him nan ðýnƷc naƷep ne to riƷe ne to Ʒorlð-riƷƷe. ƷiƷ
 hi Gode Ʒillað rihtlice ƷehƷan. Ʒ Godeŷ laƷe healdan. ƷƷa ƷƷa
 heopa haðe ƷedaƷenað mid rihte. Sit nomen Domini benedic-
 tum. et reŷ. Amen.

was afterwards hanged on a rood, for our Lord's true faith, and he then strove against nothing, neither with word nor with deed, but suffered patiently, for his Lord's love, and for the true faith, all that was done to him, and therefore he has for reward heavenly mirth. By this God's servants may know, that they ought not to go anywhere with war or with secular contest, but with ghostly weapons fight against the devil. Neither wife nor secular warfare are in anywise befitting them, if they will rightly obey God, and hold God's law, as is properly becoming their order. Sit nomen Domini benedictum, &c. Amen.

^aÆLFRIC'S EPISTLE,

ENTITLED

QUANDO DIVIDIS CHRISMA.

ƒēāla ƒe mæƒƿe-ƿƿeoƿtaƿ mine ƒeƿnoþƿa. ƿē ƿecƒað eoƿ nu
 þ̅ ƿe æƿ ne ƿædon. ƿoþon þe ƿe to-ðæg ƿceolan ðælan ƿne
 ele on þƿeo ƿƿan ƒeƿalƒoðne. ƿƿa ƿƿa ūƿ ƒeƿƿƿað ƿeo bōc.
 i. e. oleum ƿanctum. et oleum cƿƿmatƿ. et oleum inƿƿ-
 morum. þ̅ iƿ on ƒnġlƿc. ƿalġ ele. oþeƿ iƿ cƿƿma. ƿ ƿeōcƿa
 manna ele. ƿ ƒe ƿceolan ƿabban þƿeo ampullan ƒeapƿe to
 þam þƿŷm elum. ƿoþan þe ƿe ne ðƿƿan ðon hƿ toƒæðeƿe
 on anum eleƿate. ƿoþan ðe hŷƿa ælc bið ƒeƿalƒoð on ƿun-
 ðƿon. to ƿŷnðeƿheƿe þenunġe. Ŵið þam ƿalġan ele ƒe
 ƿcŷlan þa ƿæƿenan cild meapcian on þam bƿeoƿte. ƿ beƿƿux
 ða ƒeƿculdƿu on miððeapdan mið ƿoðe tacne. æƿþan þe ƒe
 hƿ ƿullian on þam ƿant-ƿæteƿe. ƿ þonne hƿ of þam ƿæteƿe
 cŷmð. ƒe ƿcŷlan ƿŷƿcan ƿoðe tacen ūƿƿ-on þæm ƿeapde mið
 þam ƿalġan cƿƿman. On þam ƿalġan ƿante. æƿþan þe ƒe
 hŷ ƿullian. ƒe ƿcŷlon ðon cƿƿman on ƒƿƿteƿ ƿoðe tacne. ƿ
 man ne moƿ beƿƿƿenġan men mið þæm ƿantƿæteƿe. ƿŷþan ƿe
 cƿƿma bið þæƿ-on ƒeðon.:

Ŵið ƿeocƿa manna ele ƒe ƿcŷlan ƿmŷƿian þa ƿeocan. ƿƿa
 ƿƿa Iacob ƿe apoƿtol on hƿ ƿƿtole tæhte. Ut alleuet eoƿ
 Dominuƿ. et ƿi in peccatƿ ƿint. ðimittentƿ eiƿ. þ̅ Dƿihten
 hƿ æƿæƿe ƿƿam hŷoƿa ƿeðenŷƿe. ƿ ƒiƿ hŷ on ƿŷnnum ƿŷndon.
 þ̅ hŷ beon ƿoƿƿeƿe.:

^b Ŵan ƿceal hƿſlian þone ƿeðcan þa ƿƿŷle þe he hƿ ƿoƿ-
 ƿƿelġan mæg. ƿ man ne ƿceal hƿ nā ðon nanum ƿām-cƿŷce
 men. ƿoþan þe he hƿ ƿceal ētan. ƿƿa ƿƿa ƿƿe Dƿihten cƿæð.
 Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum. in

^a The text is from *O*.

^aÆLFRIC'S EPISTLE,

ENTITLED

QUANDO DIVIDIS CHRISMA.

O ye mass-priests, my brothers, we will now say to you what we have not before said, because to-day we are to divide our oil, hallowed in three ways, as the book points out to us; i. e. *oleum sanctum, et oleum chrismatis, et oleum infirmorum*, that is, in English, holy oil, the second is chrism, and sick men's oil: and ye ought to have three flasks ready for the three oils, for we dare not put them together in one oil vessel, because each of them is hallowed apart for a particular service. With the holy oil ye shall mark heathen children on the breast, and betwixt the shoulders, in the middle, with the sign of the cross, before ye baptize it in the font water; and when it comes from the water, ye shall make the sign of the cross on the head with the holy chrism. In the holy font, before ye baptize them, ye shall pour chrism on the figure of Christ's cross, and no one may be sprinkled with the font water after the chrism is poured in.

With sick men's oil ye shall anoint the sick, as James the Apostle taught in his epistle: '*Ut allevet eos Dominus, et si in peccatis sint, dimittentur eis*,' 'That the Lord may raise them from their sickness, and if they are in sins, that they shall be forgiven them.'

The sick shall receive the housel while he can swallow it, and it shall not be administered to any half-living man, because he ought to eat it, as our Lord said: '*Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et*

^b What follows has apparently been added by the copyist to the tract about chrism by mistake, having no connexion with it.

me manet. et ego in eo. ꝥ iŕ. Seþe Ƴt mīn flæŕc Ƴ ðŕīncgð mīn blōð. Ƴe punað on me. Ƴ ic puniƳe on him. Sume Ƴeðce Ƴýnð ƳƳa ðýŕiƳe. ꝥ hi onðŕæðað him ꝥ hi Ƴceolan ƳƳýltan Ƴōna Ƴor þam huŕle. ac Ƴe ƳecƳeað to Ƴoþan ꝥ he ne ƳƳýlt na Ƴorþý. þeah þe he ælce ðæƳe undeŕfð ꝥ huŕel. ac hiŕ Ƴýnna beoð aðýleƳode þuŕh þone ðŕuhtenlican hlaŕ. Ƴ he bið eac Ƴeŕcýlb Ƴið ðeoŕles ƳýŕƳunƳa.:

Se Ƴeoca man Ƴceal ƳƳýþe behneopŕian hiŕ æŕŕan Ƴýnna. Ƴ ƳeŕƳýcennýŕe behatan. Ƴ he mōt hý andettan oþ þa nýhtan oŕþuncƳe. Ƴ he Ƴceal ƳorƳiŕan eallum þam mannum þe him æŕ abulƳon. Ƴ biððan hým ƳorƳiŕnýŕe.:

Ƴe Ƴculon huŕlian þa cild þonne hí Ƴeŕfulode beoð. Ƴ hý man beŕe to mæŕŕan ꝥ hýƳ beon Ƴehuŕlode ealle þa .vii. ðaƳaŕ þa hŕile þe hiƳ unþŕogene beoð.:

^a Ƴe ne mōtan mæŕŕian. on læpeðŕa manna huŕe. ne man ne mot ðŕuncan. ne ðpollice plēƳan. ne ētan innan cýŕican. ne unnýtte Ƴorð þæŕ-inne Ƴŕŕecan. ac hine Ƴebiddan. Ƴorþon þe heo iŕ Ƴebedhuŕ. Ƴ eac Ƴorþan þe Ƴe Ðælenð aðŕæfðe. oŕ þam halƳan temple. ealle þa Ƴeðŕolan. mið hýŕa Ƴeðŕýlde. Ƴ cƳæð þuŕ. Owin huŕ iŕ Ƴecpeðen Ƴebed-huŕ.:

^a This is alliterative, and, a few slight variations excepted, the same as part of the lines given at pp. 356, 357.

ego in eo,' that is: 'Whoever eateth my flesh, and drinketh my blood, he shall dwell in me, and I shall dwell in him.' Some sick are so foolish, that they fear that they will die immediately, because of the housel; but we say in sooth, that he will not die in consequence, though he every day receive the housel; but his sins shall be obliterated by that divine bread, and he shall also be shielded against the devil's machinations.

The sick man ought earnestly to repent his former sins, and promise cessation, and he may confess them till his latest breath; and he shall forgive all those men who before had angered him, and pray for forgiveness for them.

Ye shall housel children when they are baptized, and let them be carried to mass, that they be all houseled during the vii. days they are unwashed.

Ye may not celebrate mass in the house of laymen: nor may any one drink, nor foolishly play, nor eat in a church, nor useless words therein speak, but pray; because it is a prayer-house, and also because the Saviour drove, from the holy temple, all the heretics, with their heresy, and said thus: 'My house is called a house of prayer.'

^aECCLESIASTICAL INSTITUTES.

Ic biððe eop ƿ eaðmoðlice læpe. men þa leoƿertan. ꝥ ƿe
 ƿepen on þiſſe með-miclan tide ƿor eorrum ƿýnnum. ƿorþan
 þe on þam to-ƿearðan liſe upe tearaſ ƿor naht beoð ƿetealde.
 Ðer ƿehýrð Ðrihten þa þe hine biððað. ƿ him ƿýlleð heora
 ƿýnna ƿorƿýrnerre. Ðer he iſ ƿriðe ƿorebýrðiz oſer uſ.
 ac he iſ þær ƿriðe reðe. Ðer iſ hiſ miðheortneſ oſer uſ.
 ac þer iſ ƿe eca ðom. Ðer iſ ƿeo lænlice ƿinſumneſ. ac þær
 iſ ƿeo ƿýnzale neaponeſ. Ðer ƿýnt þiſſe ƿeorolde ƿýn-
 luſtaſ. ac þær ƿýnt þa ecan tintreƿu. Ðer iſ hlehteſ. ac
 þær iſ ƿe ungeendoda heaſ. Ðær beoð þonne upe hſægla
 ƿreƿroðneſ on þam ecan ƿýne *ƿiðnoðe. Ðer iſ upeſ modeſ
 up-aħaſenneſ. ac þær iſ *þære þýrta^o ðýmneſ. Onƿýtað
 nu þaſ. men þa leoƿertan. þe eop to-ƿearðe ƿýnt. ƿ ƿýmble
 beo ƿeſorhfulle ƿor eoppe ƿaſle hælo. ƿeƿað on þiſſe ƿo-
 ƿulde. ꝥ ƿe ne þuſſen eft ƿepan þone ungeendedan ƿop.
 Ēeeaðmeðað eop heſ. ꝥ ƿe ne ƿýn þær ƿeniðraðe. ƿ ꝥ ƿe ne
 ƿýn ƿende on þa ýtemerta þiſta. ƿ on ꝥ unaðpeſceðlice ƿýr.
 Eala men þa leoƿertan. ħa iſ æſne ƿa heaſðne heortan. ꝥ
 he ne mæge ƿepan þa toƿearðan ƿitu. ƿ him þa onðraðan.
 Ðraet iſ uſ la ƿelne on þiſſe ƿeorolde. þonne ƿe ƿýmble upe
 ƿýnna ħreope ðon. ƿ hi mið ælmeſſan lýran. ꝥ ƿe þuſ þa
 ælmeſſan þa écan tintreƿa maƿon ƿeneran. ƿorþon þe þeop
 ƿorolð ƿeſt ƿ ealle þa þe on hýne ƿýnð. ƿ þonne mið upe
 ƿaſle anpe ƿe ƿculon Ēode Ąlmihtizum ƿiht aƿýðan. Ne
 mæg þær þonne ƿeſultumian ƿe ƿæðer þæm ƿuna. ne ƿe ƿunu
 þæm ƿæðer. ac ƿeal þonne anpa ƿehſile æfter hiſ aƿenum
 ƿeſýrhtum beon ðemed. Eala þu man ħræt ðeſt þu ꝥ þu
 ne ƿý þam ðumban nýtene ƿelic. ƿeþene ƿ onƿýt hu micel
 ƿeðal Ēoð beſpeox uſ ƿeſceop. Ðe ƿende on þa ƿaſle and-
 ƿýt ꝥ naſað ꝥ nýten. Eala þu man ƿaca ƿ ƿeðide ƿ miſta

* Ē. ƿiðnoðe.

* ƿæpa
 þýrta?

^aECCLESIASTICAL INSTITUTES.

I pray you and humbly enjoin, most beloved men, that ye weep during this little time for your sins, because in the life to come our tears will be reckoned for nought. Here the Lord heareth those who pray to him, and granteth them forgiveness of their sins; here he is very forbearing with us, but there he is very stern; here is his mercy over us, but there is the everlasting doom; here is transient joyfulness, but there is perpetual anxiety; here are the joyous pleasures of this world, but there are eternal torments; here is laughter, but there is endless wail; there then will the decoration of our garments be punished in the eternal fire; here is exaltation of our mind, but there is the dimness of the dark. Understand now these things, most beloved men, which are future to you, and be always solicitous for the salvation of your souls. Weep in this world, that ye need not hereafter weep the weeping without end. Humble yourselves here, that ye be not there debased, and that ye be not sent into the uttermost darkness, and into the unquenchable fire. Alas most beloved men! Who is ever so hard of heart, that he cannot bewail the torments to come and dread them? O what is better for us in this world, than that we constantly do penance for our sins, and redeem them with alms, that through those alms we may be saved from eternal torments; because this world will pass away, and all those who are in it, and then with our soul alone we must render a just account to Almighty God. There the father may not support the son, nor the son the father; but every one then shall be judged according to his own works. Ah thou man! what dost thou not to be like to the dumb cattle? Think, and understand how great a separation God hath made betwixt us. He hath sent into the soul under-

þe þa hpile þe þu mæge. gemun ꝥ Drihten for þe of þæm hean heorone on þar neoplan geyceart niðer-astah. to þæm ꝥ he þe to þæm uplican life gelædde. Ne mæg uꝥ þonne ure gold ne ure reolfer gefylrtan of þæm pæl-ꝥrummum tin- trefum. ⁊ þæm unadpæfcedlicum ligum. ⁊ þæm undeadlicum pýrmum þa hpettað hýra blodigan teð to þon. ꝥ hig. butan ælcne mildheortnigge. urne lichoman pundian ⁊ rlitan. Donne þa býman gýngað ⁊ hig micelne ſtemne ciað ⁊ cpeðað. æroꝛt to þæm roðfærtan. Aꝛiað ge Eꝛigter þa gecopenan. efne nu eop cýmð ge heofenlica Eýning. ⁊ ge þone undeadlican bꝛýðguman gereoð þone ge ær luſaðan. þæſ pillan ge ær on eorðan porhtan. aꝛiað ⁊ gereoð þone micclan ⁊ þone andꝛynlican Eýning. cumað nu ⁊ onfoð ꝛꝛilc puldor ꝛꝛilce eage ne gereah. ne eage ne gehýrde. ne on manneſ heortan ne aſtah ꝛꝛilce eop God to-dæg forꝥýꝛð. Onzen ꝥ þonne hu ungelicne cꝛide hig beoð cꝛæfende to þæm gýnfullan. Aꝛiað ge aꝛlearan ⁊ gýnfullan. efne to-dæge ge beoð forlætene on þone neoplan helle reað. ⁊ þæſ býð eoper eadigneſ ⁊ bliꝛ ⁊ eoper gerea on forpýrde. Eala hu earne ⁊ hu ungeſælige þa beoð þe hig gýlfe gpa Godeſ beboðu forneceleaꝛiað. ꝥ hig þigne egeꝛlican cꝛide gehýpan ſculon. ⁊ forþon ne ſculon pe næfpe forhleaꝛe beon. ac gýmble urne deaðeſ dæg beforan ureſ lichoman eazum ſettan. forþan þigpe peopolde puldor iꝛ ſcoꝛt. ⁊ reallende. ⁊ fleonde. ⁊ earne gýnt þigſ midðan-eaꝛdeſ geſtneon. Ðꝛæꝛ gýnt þa cýningaſ þe geð pæron. ⁊ þa pelegan þigpe peopolde. Ðꝛæꝛ iꝛ nu heopa gold ⁊ heopa hꝛægcl-geſſætꝛoðneꝛ. Pa la ꝥ for gpa ſcoꝛtum life to gpa langum deaðe hi gýnt lædde. for gpa med-micelpe bliꝛpe to gpa langpe unꝛotneꝛpe. for gpa litlum leohte to gpa miclum þýꝛtrum. for gpa med-miclum geſtneone to gpa heaꝛðum ⁊ gpa heꝛigum týntneꝛum. for gpa ſceoꝛtum hleahteꝛ to gpa langum ⁊ biſeꝛum teapum. þæꝛ gýnt þa þýꝛtran ⁊ þa unadpæfcedlican fýꝛ. þæꝛ gýnt þa heaꝛðan ⁊ þa biſeꝛan puninga. þæꝛ gýnt þa unmaetan týntneꝛu ⁊ þa unaꝛcegendlican pita on þam. Ða eaꝛman þe nu Godeſ beboðu hýꝛꝛiað þa beoð cꝛýlmede. ⁊ him ne bið næfpe nan neꝛt reað. buton emne þý dæge þe Drihten Ðælend Eꝛigꝛt of deaðe aꝛaꝛ.

Wagon pe nu gehýpan reczan be guman halzan men ge pæꝛ on gaꝛlice geſýhðe gelæded. Ðe gereah gumeſ manneſ ſaple. geo pæꝛ genýðed ꝥ heo ſceolde of hiꝛe lichoman ut-ganzan. ac geo eaꝛme ſapꝛ ne doꝛꝛte ut-gan. forþam þe heo gereah þa

standing which the cattle have not. O thou man, watch and pray, and have pity on thyself while thou mayest : remember that the Lord for thee descended from the high heaven into this low creation, to the end that he might lead thee to the life above. Our gold and our silver may not help us then from the deadly grim torments, and the unquenchable flames, and the undying worms, which whet their bloody teeth that, without any mercy, they may wound and tear our body. When the trumpet shall sound, and with loud voice shall call and say, first to the righteous : ‘Arise ye chosen of Christ, behold now cometh the heavenly King unto you, and ye shall see the undying bridegroom whom ye before have loved, whose will ye wrought on earth ; arise and see the great and awful King ; come now and receive such glory as eye never saw, nor ear ever heard of, nor ever rose in the heart of man, such as to you God to-day will give.’ Then, against that, how unlike a speech will they speak to the sinful ? ‘Arise ye impious and sinful, even to-day ye shall be left in the lowest pit of hell, and there your happiness and bliss and exultation shall perish.’ Alas how miserable and unhappy will be those, who have been so reckless of God’s commandments, that they shall hear this dreadful utterance ! And therefore ought we never to be careless, but always set our day of death before the eyes of our body ; for the glory of this world is short, and falling, and fleeing, and poor are the treasures of this world. Where are the kings who were of yore, and the wealthy of this world ? Where is now their gold, and their decoration of garments ? Alas, that for so short a life they should be led to so long a death ! for such scanty bliss to such long sadness ! for so little light to so great darkness ! for so scanty treasure to so hard and so heavy torments ! for so short laughter to so long and bitter tears ! where are darkness and unquenchable fires, where are hard and bitter dwellings, where are boundless darkness, and unspeakable torments therein. The miserable, who now despise God’s commandments, shall be tormented, and to them shall no rest be given, save just on the day when the Lord Saviour Christ arose from death.

We may now here say of a certain holy man, who was in ghostly vision led, He saw the soul of a certain man, which was compelled to depart from its body ; but the miserable soul durst not depart, because it saw the accursed spirits standing

apýrgeðan ƷarƷar beƷoran hýne rƷandan. Ða þ̅ deofol hýne to-cƷæð. ÐƷræt iƷ þ̅ þ̅ þ̅ deƷt. To hƷan ýldƷt þ̅ þ̅ þ̅ ut ne Ʒange. Ðen iƷ þ̅ Michael Ʒe heah engel cume mid engla þ̅neate Ʒ þ̅ Ʒenime Ʒaðe. Ða Ʒum oðer deofol him andƷýrðe Ʒ cƷæð. Ne þ̅urƷe Ʒe eop onðƷæðan. ic Ʒat hýne Ʒopce. Ʒ ic Ʒýmble mid hýne Ʒær dæƷer Ʒ nihter. Seo earƷme Ʒapel hiƷ þ̅a Ʒær behealðenðe. Ʒ heo onƷan earƷmlice cleopian Ʒ cƷæð. Ða me earƷmƷe. to hƷon Ʒceolde ic æƷne ƷerƷeapen beon. oððe Ʒor hƷon Ʒceolde ic æƷne inƷangan on þ̅ýne ƷuleƷtan Ʒ Ʒýr-ƷerƷtan lichoman. Ðeo þ̅a locaðe to hýne lichoman Ʒ cƷæð. Ða þ̅e þ̅u earƷma lichoma. þ̅u þ̅e Ʒære nimenðe Ʒriemðra manna ƷƷeða. Ʒ þ̅u þ̅e æƷne Ʒære ofeƷ eopðan Ʒelena ƷƷýnenðe. Ʒ þ̅u þ̅e ƷerƷrætƷodeƷt þ̅e mid deopƷurðe hiƷæƷle. Ʒ þ̅u þ̅e Ʒære Ʒeod. Ʒ ic me Ʒær blac. þ̅u Ʒære Ʒlæð Ʒ ic me Ʒær unƷot. þ̅u hloge Ʒ ic Ʒeop. eala þ̅u earƷma nu þ̅u býrƷt ƷeƷorðen þ̅ ƷuleƷte hiƷeap Ʒ Ʒýrma mete. þ̅u ƷerƷt þ̅e nu með-micle tid on eopðan. Ʒ ic mid Ʒare Ʒ Ʒeomurunge to helle Ʒceal beon læðeð. Ðe lichoma þ̅a onƷan *þ̅a Ʒriðe ƷƷætān. Ʒ miƷlic hiƷ þ̅neðan. þ̅ deofol onƷan þ̅a cleopian Ʒ cƷæð. Ðtingað hýne mid Ʒare on hiƷ eagan. Ʒorþān eal ƷƷa hiƷæt ƷƷa he mid hiƷ eagan ƷeƷeah unƷihter. ealler he hiƷ Ʒýrðe. Ðtingað hýne mid Ʒare on hiƷ muð. Ʒorþān eal ƷƷa hiƷæt ƷƷa hýne lýrte etan oððe ðƷuncan oððe ƷƷneƷan. eall he hiƷt aƷæƷrðe. Ðtingað hýne mid Ʒare on hiƷ heortān. Ʒorþān þ̅e on hýne ne Ʒunode aƷƷæƷtƷiƷ ne miðheortƷer. ne ÐodeƷ luƷu. ÐiƷ Ʒenaman þ̅a þ̅a earƷman Ʒaple mid micle Ʒare Ʒ Ʒeomurunge. Ʒ hi aƷettan ofeƷ hýne þ̅a ƷƷearƷerƷtan Ʒýðra. Ʒ mid þ̅i þ̅e hi ƷæƷon Ʒenende. Ʒeo earƷme Ʒapl ƷeƷeah miðcle beophtƷerƷe. heo axode þ̅a deoplu hiƷæt Ʒeo beophtnýrƷe Ʒære. ÐiƷ hýne andƷýrðen Ʒ cƷæðen. ne onƷýrƷt þ̅u þ̅ hiƷt iƷ heofona ƷiceƷ ƷeƷea. þ̅anon þ̅u Ʒære ut-Ʒangenðe. þ̅a þ̅u ói þ̅inne lichoman in-eodeƷt. Nu þ̅u ƷæƷrƷt þ̅urh þ̅a ƷæƷerƷerƷtan Ʒ þ̅a beophterƷtan Ʒununga. ac þ̅u þ̅ær ne moƷt Ʒunian. nu þ̅u ƷehýrƷt engla þ̅neatar. Ʒ þ̅u ƷerƷýht eallra halƷra beophtƷerƷa. Ʒ ƷƷa-þ̅eah þ̅e niƷ lýƷeð þ̅ær to earðianne. Seo earƷme Ʒapl þ̅a onƷan mid miðelƷe Ʒare Ʒ Ʒope heofian Ʒ cƷæð. Ða me þ̅ ic æƷne ƷƷa earƷm miððan-earðer leohƷt ƷeƷeon Ʒceolde. Ða deoplu hiƷ þ̅a Ʒelæððan. Ʒ Ʒepenðe Ʒ ƷeomƷugenðe hý Ʒealðon Ʒuman Ʒýnenan ðƷacan. Ʒe ontýnðe hiƷ þ̅a Ʒýnenan Ʒ þ̅a ƷceapƷerƷtan Ʒoman. Ʒ he hiƷ ƷƷealh Ʒ hiƷ eft aƷƷap on þ̅a haƷterƷtan liƷar. Ic eop þ̅onne biððe. men þ̅a leofƷerƷtan. þ̅e Ʒe þ̅onne þ̅iƷ on býrƷne aƷettan. þ̅eah Ʒe þ̅illico Ʒito Ʒitan Ʒ ƷeliƷen. *þ̅onne hiƷæðeƷe

* del.?

* þeah?

before it. Then the devil said to it: 'What is this that thou dost? Why dost thou delay that thou goest not out? Dost thou expect that Michael the Archangel will come with a host of angels and quickly take thee?' Then another devil answered him and said: 'Ye need not fear, I know its works, and I was alway with it day and night.' The miserable soul was then beholding them, and it began to cry miserably, and said: 'Woe is me miserable, why should I ever have been created, or for what should I ever have entered this foulest and worst of bodies?' It then looked on its body, and said: 'Woe is thee, thou miserable body, thou that wast a taker of other men's riches, and thou that wast gaining wealth over the earth, and thou that adornedst thyself with precious raiment, and thou that wast red, and I was pale, thou wast glad and I sad, thou laughedst and I wept; alas thou miserable, now art thou become the foulest corpse, and meat for worms; thou wilt rest a short time on earth, and I with pain and groaning shall be led to hell.' The body then began to sweat violently, and to display various colours. The devil then began to call, and said: 'Pierce him sorely in his eyes, because all whatever unrighteousness he saw with his eyes, he desired it all. Pierce him sorely in his mouth, because all whatever he lusted to eat, or drink, or speak, he enjoyed it all. Pierce him sorely in his heart, because in it uprightness, or mercy, or love of God never dwelt.' They then took the miserable soul, with much pain and groaning, and they placed over it the swartest wings; and while they were journeying, the miserable soul saw a great brightness: it asked the devils what that brightness might be? They answered it and said: 'Knowest thou not that it is the joy of heaven's kingdom, from whence thou proceededst, when thou enteredst into thy body? Now thou goest through the fairest and brightest abodes, but there thou mayest not dwell. Now thou hearest the hosts of angels, and thou seest the splendours of all the holy, and yet it is not allowed thee there to inhabit.' The miserable soul began then, with great pain and wail, to groan, and thus said: 'Woe is me that I miserable should ever have seen the light of the world.' The devils then led it, and weeping and groaning they delivered it to a fiery dragon, which opened its fiery and sharp jaws; and he swallowed it, and afterwards spat it into the hottest flames. I pray you, most beloved men, that we then set this for an example: although we may know of

l. 3* gnornunz.l. 3* gnāunz.

ne ꝛeolon pe næfre Ʒeoƿtŕýpan be Godes mildheortnesse. ac
 uŕ Ʒeðafenað mið micelre eaðmodnýsse Ʒýrnan to þam ecean
 Ʒeƕean. þær niŕ ðeaðes ege. ne ðeoƿles coŕtnunƷ. ac þær
 iŕ ƷeoƷoð butan ýlðo. Ʒ leohƿ butan þiŕtŕo. Ʒ Ʒeƕea butan
 unrotnýsse. þær iŕ neŕt butan Ʒepinne. þær ƕýnt þa neað-
 beŕepan bloŕtman Ʒropeñde. þa næfre ne ƕoŕpeoŕniað. þær
 næfre heaf ne ƷeomoŕunƷ ne *ƷnoŕnunƷe ne *ƷnanunƷe bið
 Ʒehýreð. þær ne bið næfre ƕite Ʒeƕepen ne Ʒeƕeleð. ne þær
 næfre bið biŕeŕnes. ne Ʒeŕpeoŕcnesse ƕtoŕ Ʒemeted. ne þær
 næfre þunor-ŕaða ne beoð. ne liƷettar lihteŕ Ʒeŕapen. ac
 þær iŕ áá ƕinƷalíc oŕƷana ƕŕeƷ. þe ƕrom enƷlum Ʒ heah-
 enƷlum on þeŕ hehŕtan Lýninges Ʒeŕihðe bið ƕunƷen. Eala
 Ʒe men þa leoƕeŕtan. onƷýtað þ ƕonne hu ƕŕiðe uŕ iŕ to
 Ʒeƕenceanne ƕe to-ŕearða ege. Ʒ ƕoŕþæm pe ƕculon Ʒeƕencean.
 þ þiŕ hiŕ iŕ lænlic þ pe nu on lihbbað. Ʒ hiŕ iŕ Ʒepinful. Ʒ
 týððne. Ʒ ƕeallende. Ʒ eaŕm. Ʒ biŕŕicol eallum þæm þe hiŕ
 luŕiað. On Ʒepinne pe lihbbað Ʒ on ƕape pe ƕŕelcað. Ʒ ƕonne
 æŕŕeŕ þiŕes liŕes ƷeendunƷe. ða eaŕman Ʒ þa ƕynfullan þa þe
 nu nellað heoŕa ƕýnna hŕeoŕe ððn Ʒ ælmeŕŕan ƕýllan. on
 helle tintŕego hiƷ beoð lædde. Ʒ þær ƕoŕ hýŕa ƕon-ðædum
 unmiæte tintŕego þŕoŕiende. þær beoð þa eaŕman ƕapla
 ahangene oŕeŕ þa hateŕtan liƷear. Ʒ þær ƕonne beoð ƕoŕð-
 ƕuccende. Ʒ Ʒebundene. Ʒ oŕ-ðune aŕoŕpene on þa ƕŕeapŕeŕtan
 ƕtoŕe. þillice ƕita þa ƕýnfullan beoð þŕoŕiende. Ʒ eaŕla ƕŕiðoŕt
 þa þe nu nane mildheortnesse nabbað ƕð hýŕa Ʒýltýndum.
 Ac uton cýŕnan to þam beŕeŕan. Ʒ Ʒeeapnian þ ece ƕice mið
 Lŕiŕte. Ʒ mið eallan hiŕ ÐalƷan. on eaŕla ƕoŕulða ƕoŕulð. á
 butan ende. Amen.:

PROCEMIUM HORTATIVUM AD LEGENDUM HÆC
 CAPITULA.

**l. 3* þapa.

* þæpe?

Ic eoŕ halŕiƷe. þroðŕu ða leoƕeŕtan. þ Ʒe mið ƕæccenðne
 Ʒýmen ƷehýcƷen ýmbe þa ƕŕemunƷe Ʒoðŕa ƕeoŕca. Ʒ ýmbe þa
 bðte *þa miŕðæða eoŕ þeŕ underþeoððan ƕolceŕ. hu Ʒe heom
 ƕýmble mæƷen ƕŕeoŕoloŕt Ʒetæcan þone ƕeƷ *þone ecan hælo.
 æƷðeŕ Ʒe mið laŕum. Ʒe eac mið býrenum eoŕŕes þeŕ ƕýhtan
 liŕes. þ æƷðeŕ Ʒe. Ʒe ƕoŕ heoŕa ƕŕemunƷe Ʒe pe ƕoŕ eoŕpe
 Ʒeoŕnfulnýsse. mæƷen God e liŕýŕðe ƕeŕtm-bæŕe^a þŕunƷan

^a The substantive is wanting ; the Latin text

and believe such torments, yet ought we never to despair of God's mercy; but it befits us, with great humility, to yearn after the eternal joy, where is no fear of death, nor fear of devil, but where is youth without age, and light without darkness, and joy without sadness; where is rest without toil, where the ready-sown flowers are growing, which never fade, where never sigh nor lamentation, nor murmuring, nor groaning is heard, where torment is never seen nor felt, nor is bitterness ever there, nor for gloom a place found, nor are thunders ever there, nor the lightning's flashes seen; but there is ever constant sound of organs, which are played by angels and archangels in the sight of the highest King. O ye most beloved men! understand, therefore, how greatly is fear for the future to be borne in mind; and, therefore, we ought to think that this life in which we now live is transient, and it is laborious, and frail, and perishable, and miserable, and deceitful to all those who love it. In toil we live, and in pain we die; and then, after the end of this life, the miserable and the sinful, those who now will not repent of their sins, and give alms, shall be led into hell's torments, and there, for their misdeeds, unmeasured torments suffering, there the miserable souls shall be hanged over the hottest flames, and there shall then be tortured, and bound, and cast down into the swartest place. Such torments shall the sinful suffer, and, above all, those who have no mercy towards those trespassing against them. But let us turn to better, and merit the everlasting kingdom with Christ, and with all his saints, to all eternity, ever without end. Amen.

I implore you, most beloved brothers, that ye with watchful heedfulness meditate on the advancement of good works, and on the 'bôt' for the misdeeds of the people subjected to you; how ye may always most plainly teach them the way to everlasting salvation, both by instructions and also by examples of your upright life; that both ye, for the sake of their advancement, and we, through your zealousness, may bring to

of ur þære befeartan nýtte. Eac ic eop býðde georne
broðru. ꝥte þar feapan cwiðar. þe ic for ure gemænne þearfe
of halgum bocum gegaderade. ge gelome ræden. ⁊ hýt on
eorne gemýnde gehealden. ⁊ ge eoweri lif dægþramlice mid
haligra boca rædinge. ⁊ mid godra weorca biſenſe frætriā ⁊
betan. ⁊ mid ^aeop þæm underþeodðan folce. Gode fultumien-
dum. to þæm heofonlican rice hiſien :

I. DE MUNERE ET DIGNITATE SACERDOTUM.

Butan tpeon ge riceolon ritā ⁊ rýmble gemunan. ꝥ pe þe
úr befeart iſ reo gýming Godes folces ⁊ re recendðóm heora
rapla. ꝥ for eallum þæm þe for ure gýmelearte forweorðað re
riceolon riht agýlðan on domes dæge. ⁊ for þæm þe pe mid
urum biſenum ⁊ laſum Gode geftroneonde beoð. pe beoð
onfðónde þære mede eces lifes. To ur iſ gecreden þurh urne
Drihten. Ge rýndan eorðan realt. gif þonne ꝥ cwiſtene folc
iſ Godes mete. ⁊ pe rýndon ꝥ realt. þonne. Gode fultumien-
dum. þurh ur riceal ꝥ folc beon Gode to willan gehealden. Ge
riceolon eac ritā ꝥ eorne hadar rýndan þa æfteran hadar
æfter urum hadum. ⁊ ur þa nýrtan. gelice þa biſcopas
rýndan on gewuxle þara apoftola on þære haligra gefom-
nunge. rpa rýndan þa mæſſe-weortas on þam gewuxle
Eriſtes þegna. Ða biſcopas Anones ⁊ þa mæſſe-weortas
habbað þone hād hiſ runa. forþon hit gedafenað ꝥ ge rien
rýmble gemýndige rpa healice gefinþeneſſe eorneſ hades. ⁊
eac þære halgunge ⁊ þære rmyringe. þe ge on eorne handa
onfengon æt biſcopa handum þa ge hād underfengon. ꝥ ge
næſſe rpa healice medumneſſe ne forþýrcen. ne ge eorne
handa mid rpa haligſe rmyringe gefmýrpede rýnſienðe ne
bermýten. æ healdenðe eorne heortan ⁊ lichoman clænniſſe
eallum folce ge býrne aſtellen wel to lýbbene. ⁊ þæm þe ge
forerýndan getæcan þone rihtan weſ to heofona rice :

II. QUOD SACERDOTES DEBEANT ORATIONI ET LECTIONI INCUMBERE.

Eop gedafenað ꝥ ge riðe rýngallice halige bēc ræðan. ⁊
eop gelome gebedðan. forþon þe þæs rihtwiran weſes lif. þurh
þa ræðinge haligra bōca. to Gode bið getýhted ⁊ gefrýmed.
⁊ þurh þa gebedu hit bið gefrætreð. be þam cwæð Dauid.
In minne heortan ic gehýðde þine gefræacu ꝥ ic ne gefýn-

^a 'eop þæm' for 'þæm eop.' A similar inversion

God grateful fruit from the charge committed to us. I also earnestly pray you, brothers, that ye these few words, which, for our common benefit, I have gathered out of holy books, both frequently read, and hold in your mind, and that ye daily adorn and amend your life with the reading of holy books, and the practice of good works, and, with the people subjected to you, God aiding, strive after the heavenly kingdom.

Without doubt ye ought to know, and ever to bear in mind, that we, to whom is committed the care of God's people, and the direction of their souls, for all those, who through our negligence perish, shall have to account on doomsday: and for those, who, by our examples and instructions, are gained to God, we shall receive the meed of everlasting life. To us is said by our Lord: 'Ye are the salt of the earth.' If then the Christian people are God's meat, and we are the salt, then, God aiding, through us shall that people be held to God's will. Ye ought also to know, that your orders are the second orders after our orders, and the next to us; like as the bishops are in the stead of the Apostles in the church of the holy, so are the mass-priests in the stead of Christ's disciples. The bishops have the order of Aaron, and the mass-priests that of his sons; it is therefore fitting that ye be ever mindful of the high dignity of your order, and also of the hallowing, and of the anointing, which ye received on your hand at the hand of the bishop, when ye were ordained, so that ye never foredo such high dignity, nor sinning defile your hands, anointed with such holy unction, but, preserving the purity of your heart and body, ye set up to all people an example of well living, and to those whom ye are set over teach the right way to heaven's kingdom.

It is befitting you that ye very constantly read holy books, and pray frequently, because the righteous man's life, through the reading of holy books, is stimulated and confirmed to God, and by prayers it is adorned, of which David said: 'In my heart I hid thy sayings, that I sinned not against thee.' These

Ʒode rið þe. Ðiŕ ŕýndon ƿitodlice þa ƿæpena þe deoŕol mið oŕeŕŕiðeð bið. ꝥ iŕ þonne oŕthŕæðlice ƿæðinga haligra boca Ʒ zelomlice Ʒebeðu. Ðiŕ ŕýndan þa Ʒetapa þe mon mæƷ heoŕena ŕíce mið beƷýtan. Omið þiŕŕum ƿæpnum beoð ælce uncýŕta ƿoŕþŕucte Ʒ mið þýŕŕum andlýŕenum bið ælc mæƷen Ʒereð Ʒ Ʒeŕýŕðreð :-

III. QUOD VACANTES OPIFICIUM EXERCEANT MANUALE.

Ðæm tīdum þonne Ʒe þa ƿæðingce haligra boca ƿoŕlæten Ʒ þa Ʒebeða. þonne ŕculon Ʒe on ŕum nýtlīc ƿeoŕold-ƿeoŕc ŕōn. ƿoŕþon ŕeo ýðelneŕ iŕ þæŕe ŕaple ŕeond. Ʒ ꝥ ŕe deoŕol ŕŕiðe hŕaþe on ŕumum uncýŕtum ƷebŕuncƷð þone þe he Ʒemet iðelne ælceŕ Ʒodeŕ ƿeoŕceŕ. Ðuŕh þone Ʒeŕunan haligra boca ƿæðincce Ʒe maƷon æƷðeŕ Ʒe Ʒeleoŕnian hu Ʒe ŕýlŕe to heoŕona ŕíce cuman ŕculon. Ʒe eac hu Ʒe oðŕe læŕan ŕceolon. Ðuŕh þa Ʒebeðu þonne Ʒe maƷon æƷðeŕ Ʒe eoŕ ŕýlŕum Ʒe oðŕum mannum. þæm þe eoŕ on ŕoðŕe luŕan Ʒeŕeodde beoð. on ŕŕiðe miðelan hýlŕe beon. Ʒe libbendum Ʒe ƿoŕðŕapenum. Ðuŕh ꝥ handƿeoŕc Ʒe maƷon eoŕeŕne lichoman Ʒeŕýlðan ꝥ he þý læŕna bið to uncýŕtum. Ʒ eac Ʒe maƷon Ʒetýlian þuŕh ꝥ ƿeoŕc ꝥ Ʒe maƷon mið eoŕpum Ʒōðum eaŕumŕa manna Ʒehelpan. þe ŕýlŕe nabbað. Ʒ þæŕa mýhta nabbað ꝥ hie ŕýŕcen maƷon :-

IV. AD SYNODUM VENIENTES QUID SECUM FERENT.

* *del.?* Ðæm týdum þe Ʒe biŕceopa Ʒemot ŕēcen. habbað eoŕ mið ŕŕýlc mæŕŕe-ŕeaŕ. Ʒ ŕŕýlce bēc. Ʒ ŕŕýlce huŕel-ŕata. * Ʒ ŕŕýlce Ʒe mið ŕiŕnum eoŕ þa beŕæŕtan þenunga þenian maƷon. Ʒ .ii. ƿŕeoŕtaŕ oððe .iii. oþŕe ŕŕa ŕela læŕeðŕa to þæm Ʒecýðŕa. ꝥ hie ꝥ haligce Ʒeŕýne aŕŕuŕðlice mið eoŕ bŕeman mæƷen. ꝥ mon on eoŕ Ʒeŕeon mæƷe hu Ʒeoŕnlice Ʒ hu hihtlice Ʒe Godce on eoŕpum þenunƷum þeoŕien :-

V. UT PANIS, VINUM, ET AQUA, IN MISSA SINT MUNDISSIMA.

Eac ƿe beodað ꝥ þa oŕlætan þe Ʒe on þam halƷan Ʒeŕýne Godce oŕŕiað. oððe Ʒe ŕýlŕe bacen. oððe eoŕpe cnihtaŕ beŕoŕan eoŕ. ꝥ Ʒe ƿiten ꝥ hit clænlice Ʒ ŕýŕeŕlice Ʒeðon ŕý. Ʒ ꝥ æƷðeŕ Ʒe þa oŕlætan Ʒe ꝥ ŕín Ʒe ꝥ ƿæteŕ þe to þæŕe oŕŕunga ŕceolon on þæm mæŕŕe-ŕanƷe. ꝥ hie ŕýn mið ealŕe clænnýŕŕe Ʒ Ʒeoŕnŕuðneŕŕe Ʒ mið Godce eƷe behogode. Ʒ beƷýmde. ꝥ

are indeed the weapons with which the devil shall be overpowered, that then is, the habitual reading of holy books, and frequent prayers. These are the instruments with which one may obtain the kingdom of heaven. With these weapons every vice shall be crushed, and with these aliments every virtue shall be fed and promoted.

At the hours when ye leave off the reading of holy books, and prayers, then shall ye undertake some useful secular work; because idleness is the soul's foe, and because the devil quickly brings into some vices him whom he finds devoid of any good work. By the custom of reading holy books, ye may learn both how yourselves shall come to heaven's kingdom, and also how ye shall teach others. By prayers also ye may be a great help both to yourselves and also to other men, who are associated with you in true love, both living and departed. By handywork ye may control your bodies, that they be the slower to vices, and also ye may provide so by that work, that with your goods ye may help poor men, who have not themselves, and have not the power to work.

At those times when ye attend the gemot of bishops, have with you such mass-vestments, and such books, and such housel vessels, such as ye may therewith decently administer the services committed to you; and II. priests or III., or as many laymen called, that they may reverently celebrate the holy mystery with you; that it may be seen in you, how zealously and how cheerfully ye serve God in your ministries.

We also command that the oblations which, in the holy mystery, ye offer to God, ye either bake yourselves, or your servants before you, that ye may know that it is cleanly and neatly done; and the oblations, and the wine, and the water, destined for the offering in the mass-singing, be minded and preserved with all cleanness and earnestness, and with fear of

þær nan þing unryferner on ne ry ne unclænner. Forþan nan mæsse-ſang beon ne mæg butan þæm þrum þingum. ꝥ iſ oflætan. ⁊ ƿin. ⁊ ƿæter. ſƿa ꝥ halize geſƿut cƿið. Ðý Godeſ ege mid eop. ⁊ eall ꝥ ge ðón ðo ge mid micelre geornfulnýſſe. ꝥ ƿin geacnað ureſ Drihteneſ þƿopunge. þe he for uſ þƿopade. ꝥ ƿæter ꝥ folc. þe Ðriſt hiſ blod for ageat:

VI. UT FÆMINÆ AD ALTARE IN CELEBRATIONE NON ACCEDANT.

Ðac ƿe beodað ꝥ þæm tidum þe mæsse-ƿreort mæſſan ſinge ꝥ nan ƿiſ ne genealæce þam ƿeofode. ac ſtanden on hýra ſtedum. ⁊ ge mæsse-ƿreort þær æt hiom onfð þære ofrunge. þe hiſ Gode ofſian ƿýllað. ƿiſ ſceolon gemunan hýra mettrumneſſa. ⁊ hýra haðeſ týððerneſſa. ⁊ forþon hie ſculon onðræðan. ꝥ hie æniſ þara halizra þinga onhrunen. þe to cýrcean þenunga belimpað ꝥ hiom ſceolon eac læpeðe ƿeſaſ onðræðan. þý læſ hie geeapman ſƿilc ƿite ſƿilce Oza geeapnode. þa he ƿolde þa Drihteneſ arce beſan. ſƿa him ná to-gebyreðe. forþon he ƿearð ſona þa ſſam Drihtene oflægen:

VII. UT SACERDOS SOLUS NON CELEBRET.

Ne ſculon mæsse-ƿreortas naſeſ-hƿðn æniſ þinga ænlipre butan oðrum mannum mæſſan ſýngan. ꝥ he ƿite hƿone he gnete. ⁊ hƿa him oncƿæðe. Ðe ſceal gnetan hiſ ýmb-ſtandendan. ⁊ hiſ him ſceolon andſƿarian. Ðe ſceal gemunan þone Drihtenlican cƿiðe. þe he on hiſ godſƿelle cƿæð. he cƿæð. Ðær þær tƿegen men oððe þrý geƿaderode beoð on minum naman. þær ic beo to-miðdeſ heora:

VIII. UT NIHIL NON SANCTUM PONATUR IN ECCLESIIS: NON MESSES, NON FÆNUM, ETC.

Ðe geſapon eac oft in cýrcean ægðeſ ge coſn. ge hiſ. ge hƿýlce ƿoroldlicu þing beon gehealdene. þonne nelle ƿe ꝥ þær mon æniſ þing inne healde. butan þa þe to þære cýrcean ſſætſum belýmpað. ꝥ iſ. halize béc. ⁊ huyel-ſata. ⁊ mæsse-ſeaſ. ⁊ cýrcean geƿýſela on gehƿilcum þingum. ge on hrægelum ge on ſatum. þýlæſ ƿiſ ƿe elleſ*. ſý to uſ gecƿeden. ſƿa ſƿa to Iudeum ƿæſ. Ðin hiſ iſ gecƿeden gebed-huſ. nu ƿorhte ge hit ſceaðum to ſeſeſe:

* ðón *add.*?

God, so that there be no uncleanness or impurity in it ; because no mass-singing may be without those three things, viz. oblations, and wine, and water, as the holy writ says. Be the fear of God with you, and all that ye do, do with much zeal. The wine betokens our Lord's passion, which he suffered for us ; the water the people, for whom Christ let his blood be shed.

We also command that, at those hours in which the priest sings the mass, no woman approach near to the altar, but let them stand in their places, and the mass-priest will there receive from them the offering which they desire to offer to God. Women should bear in mind their infirmities, and the tenderness of their sex, and therefore they shall dread to touch any of the holy things, belonging to the services of the church. That also laymen should dread, lest they merit such punishment as Uzza merited, when he would support the ark of the Lord, as was not befitting him ; he was therefore instantly slain by the Lord.

Mass-priests shall not, on any account, [or] by any means, celebrate mass alone, without other men, that he may know whom he addresses, and who responds to him. He shall address those standing about him, and they shall respond to him. He shall bear in mind the Lord's saying, which he said in his gospel ; he said : ' There where two or three men shall be gathered in my name, there will I be in the midst of them.'

We have seen also often in the church, corn, and hay, and all kinds of secular things kept ; but we will not that anything be kept therein, save those things which belong to the equipments of the church, viz. holy books, and housel vessels, and mass-vestments, and church furniture of every kind, both robes and vessels ; lest, if we otherwise do, to us be said as was to the Jews : ' My house is called a house of prayer, now ye have made it a den of thieves.'

IX. DE NON SEPELIENDO IN ECCLESIIS, ETC.

Dit pær eald þear on þýrrum landum. ꝥ mon oft forð-
 zefarjene men innan cýrcean býrigðe. 7 þa ȝtopa þe pærnon to
 Godeȝ þeordome gehalgode 7 gebletȝode him on to offruenne.
 mon porhte to lic-tunum. Donne nelle pe nu heonon-forð
 ꝥ mon ænigne in cýrcean býrie. butan hit hpýlc ȝacerð-
 hadeȝ mon ȝý. oððe eft ȝpa rihtȝȝ læpede. ꝥ mon rihte ꝥ he
 on hȝ hȝeȝ zeeapnunge libbende ȝrilce ȝtope zeeapnude hȝ
 lichoman on to pærtanne. Nelle pe eac ꝥ mon þa lichoman
 þe ær on cýrcean bebýrigðe pærnon ut-peorpe. ac þa býrigena
 þe þær ȝeȝýne ȝýn. ꝥ mon oðer þara. oððe hiȝ feor on
 *oferppeȝe? eorðan bedelfe. oððe *oferppeȝe. 7 þære cýrcean floȝ emlice
 7 ȝeȝýrenlice ȝeȝýnce. ꝥ þær nan býrigen ȝeȝýne ne ȝý. ȝȝ
 þonne on hpýlcepe ȝtope ȝpa fela þæra býrigena ȝý. ꝥ hit to
 earðfoðlic ȝý to donne. þonne læte man þa ȝtope to lic-tune.
 7 nime ꝥ peofod þanon. 7 hȝt on clæne ȝtope aȝette. 7 þær
 cýrcean pære. þær mon Gode arpuȝðlice 7 hlutȝoȝlice of-
 ȝuȝean mæȝe:.

X. UT IN ECCLESIIS NON SINT VANILOQUIA, ETC.

Nȝ hȝt ȝȝht ꝥ man for ænigum oðrum þingum to
 cýrcean ȝange. butan for ȝebedum 7 for Godeȝ luȝan. forþan
 þe pe forþeodað æȝðer ȝe ȝeflýtu. ȝe plegan. ȝe unnýtta
 porð. ȝe ȝehpýlce unnýttnesȝe. in þam halȝan ȝtopum to
 donne. Butan tpeon þær þær Godeȝ nama ȝelome ȝecýȝed
 bið. 7 þa halȝe ȝehpýne on mæȝȝe-ȝange ȝeoȝfrod. nȝ nænig
 tpeo ꝥ þær bið Godeȝ engla andpeapðnes ȝȝýðe ȝenehhe. 7
 hit forþon ȝȝýðe pleolic ȝ. ꝥ man on þam halȝum ȝtopum
 aðer oððe ꝥ dð oððe ꝥ ȝȝnece ꝥ þæm ȝtopum ne ȝedaȝenað.
 Ða upe Dȝihten þa men apeap of hȝ temple þa þe æȝþer
 ȝe bohten ȝe ȝealdon ꝥ ꝥ hiȝ Gode ofȝedon. hu micle ma
 peneȝtu ꝥ he mið ýȝie þa ut-apeorpe of hȝ temple þe mið
 leaȝungum 7 mið unnýttum ȝeȝȝæcum 7 mið ungemet
 hleahtum 7 mið ȝehpýlcum unþearum þa ȝtopa þe to Godeȝ
 þeordome gehalgode pærnon ȝȝlað 7 beȝmýtað:.

XI. UT MISSA NON CELEBRETUR NISI IN LOCO
SACRO.

Nȝ hȝt eac ȝȝht ꝥ man mæȝȝan ȝýnge on ænigȝe ȝtope
 butan on cýrcean. naðer ne on hȝȝum ne on ænigȝe ȝtope.
 butan on þæm ȝtopum þe God to þæm ȝeceaȝ. ȝpa ȝpa hȝt

It was an old custom in these lands often to bury departed men within the church, and the places which were hallowed to God's service, and blessed for offering to him, to make into cemeteries. Now we will not henceforth, that any man be buried within a church, unless it be some man of the priesthood, or even so righteous a layman, that it is known that he living, by his life's deserts, merited such a place for his body to rest in. We will not, however, that the bodies, which have previously been buried in the church, be cast out; but the graves which are there seen, that either they be dug further in the earth, or covered over, and the church floor evenly and decently wrought, so that no grave be there seen: but if in any place there be so many graves, that that be too difficult to do, then let the place be left as a cemetery, and the altar taken thence, and set in a clean place, and a church be there raised, where people may offer to God reverently and in purity.

It is not right, that a man go to church for any other thing, except for prayers and for love of God; therefore we forbid brawls, and play, and useless words, and every idleness to be done in the holy places. Without doubt, there where the name of God is frequently invoked, and the holy mystery offered in the mass service, there is no doubt, that the presence of God's angels is there very near, and it is therefore very perilous for any one, in those holy places, either to do or to say that which is not befitting those places. As our Lord cast those men out of his temple, who both bought and sold that which they offered to God, how much more, thinkest thou, that he with anger will cast those out of his temple, who, with leasings, and with idle speeches, and with inordinate laughers, and with any evil practices defile and pollute the places, which have been hallowed to God's service.

Also it is not right that mass be sung in any place, except in a church, neither in houses, nor in any place, except in the places which God has chosen for it, as it is written. 'See

apryten iſ. loca ꝥ þu ne ofſprige þine lác on ælcne ſtope þe þu geſeo. ac þær on þære ſtope þe God to þan gecear. ꝥ he hiſ noman þær ſette. butan hýt on fýrde ſý. þonne hæbbe man geteld to þæm anum. ⁊ gehalgod feorþoð. on þæm ſeo þenung þær mæſſe-ſanger ſý gefýlled:.

XII. UT FEMINA NON HABITET CUM SACERDOTE.

Niſ hýt ſýht ꝥ æniſ ſiſmon mið mæſſe-ſpeoſte on huſum punige. þeah hýt canoneſ medeſ ⁊ ſpuriſe aliſden. ⁊ þæm hadum þe mon naner unhlýſan æt penan ne þoſſe. Donne foſbeode pe hiſ þeah ælcum ſiſmen. foſþon gif þær þa ge-ſýbban beoð. hiſ habbað oðre ambihſ-men þe mon mæſ onðrædan. ꝥ þone mæſſe-ſpeoſt to ſýnne getýhte:.

XIII. UT SACERDOS EBRIETATEM ET TABERNAS FUGIAT; ET INORDINATA ETIAM CONVIVIA.

Eac iſ gehſýlcum mæſſe-ſpeoſte ſſýðe mýcel þearf. ꝥ he hýne ſýlſne wið ðruncennýſſe ſeýlde. ⁊ eac ꝥ folc ꝥ him underþeodde bið ꝥ ýlce læpe. Ne ſceolon mæſſe-ſpeoſtaſ æt ceap-ealeðelum ne etan ne ðrincan. ne hýſ ne ſceolon ſremðſa manna tunaf. ne huſ. ne foſ nanſe ſæſeſ-eoſn-nýſſe ſecan. ne mið ſiſum ne mið nānum unclāenum hādum nane gebeoſſeſeſaſ habban. ac gýf hiſ hpýlc apſýrðe hýſedeſ ſædeſ to hiſ huſe gelaðige. ſeþe ſýle mið hiſ ſiſe ⁊ mið beaſnum on gaſtlicum geſean bliſſian. ⁊ æt him onfoſ þa geſeoſð gaſtlicſe laſe. ⁊ him ſýllan foſ ſoðre luſan lichamlice geſeoſdo. þonne iſ hiſ cýn ꝥ ge þone mið eadmedum geſecen. ⁊ þone mið eoſpum gaſtlicum laſum geſeoſdian þe eoſ mið hiſ ſoſolblicum godum geſeoſdað:.

XIV. UT SACERDOTES ALIORUM PAROCHIANOS AD SE NON ALLICIANT, OB CONTRAHENDAS DECIMAS.

Ne ſſane nan mæſſe-ſpeoſt nanne mon of oðre cýſcean hýſnýſſe to hiſ cýſcan. ne of oðre ſpeoſt-ſeýne læpe. ꝥ mon hýſ cýſcan geſece. ⁊ him heoſa teoðinge ſýllan. ⁊ þa geſýhtu þe hiſ þam oðrum ſýllan ſceolban. Ac gehſýlc ſý bliðe þær þe him æt hiſ cýſcan cume. ⁊ þær Gode þancie. foſþon hiſ iſ apſuten. ꝥ nan man ne ſeýle oðrum ðón ꝥ he nelle ꝥ him man ðo. ⁊ hiſ cwið eac on þæm halſan godſpelle. loca. hpæt ge ſillen ꝥ eoſ oðre men ðón. do ge hiom ꝥ ýlce. Donne loca. hſa onſean þiſ ſýnne. ⁊ uſe laſe ſoſhiczen.

that thou offer not thy offering in any place that thou mayest see, but there in the place which God hath chosen for it, that he may set his name there:’ unless it be in the army, then let a tent be had for that alone, and a hallowed altar, on which let the service of the mass-singing be fulfilled.

It is not right that any woman dwell in the house with a mass-priest, though the canons allowed mother and sister, and those persons from whom no evil report need be expected. But we, nevertheless, forbid every woman, because if the relatives be there, they have other attendants who, it may be feared, may instigate the mass-priest to sin.

It is also very much needful to a mass-priest, that he shield himself against drunkenness, and also enjoin the same to the people who are subjected to him. Mass-priests ought neither to eat nor drink at ale-houses, nor should they visit strange men’s ‘tuns’ nor houses, from any eagerness for sights, nor with women, nor with any impure persons, have any convivial associations; but if any respectable father of a family invite them to his house, who, with his wife and with his children, desire to be glad in spiritual joy, and to receive from them refectations of spiritual lore, and give them, for true love, bodily refectations; then is it natural, that ye humbly visit him, and feed him with your spiritual instructions, who feeds you with his worldly goods.

Let no mass-priest entice any man, from the parish of another church, to his church, nor instruct any one, from another priest’s district, to attend his church, and give him their tithe, and the dues, which they ought to give to the other; but let every one be content with that which comes to him from his church, and thank God for it, because it is written, that no man shall ‘do to another what he will not that it be done to him:’ and it is said also in the holy gospel: ‘Behold, what ye will that other men do to you, do ye the

þonne wite he. ꝥ oðer þara. oððe he sceal þær haðer þolian. oððe hit wriðe wriðlice gebetan æfter þa boca dōme:.

XV. UT SACERDOS ALTERIUS CLERICUM NON SUBDUCAT.

Eac we beoðað ælcum gemete ꝥ nænig mæsse-ƿeorc oðres mæsse-ƿeorces ƿeorc ne ƿýrðe. ne hýne ne ƿrane. ne þeah he hýne gesece. ꝥ he hýne na ne underfóð. forþon hit is wriðe fæstlice on canonum forboden:.

XVI. DE PRESBYTERO, QUI DATO MUNERE ALTERIUS ECCLESIAM AMBIERIT.

Lýf hwýlc mæsse-ƿeorc onfunden bið. ꝥ he aðer. oððe ƿeorc-haðer oððe læƿeðer haðer men ænige með-ſceat ſelð oððe ſealde. forþa þe he wilnige oðres ƿeorces cýrcean oðþingian. wite he for þýrrum neaflice. 7 for þýrre neðan gýrunga ꝥ oðer þara. oððe he sceal his haðer þolian. oððe on cƿearternes hit mid wriðe langne 7 ſtrængne hƿeoƿrunge betan. æfter boca dome. 7 be biſceopes hære 7 geƿitneſſe:.

XVII. UT NULLUS PRESBYTER ÆGROTANTEM PARVULUM RECUSET BAPTIZARE.

Lýf man hwýlc metrum cild to mæsse-ƿeorce bringe. 7 7 of ƿýlcne mæsse-ƿeorc-ſcýne ƿýlce hýt 7 þonne fullie * ꝥ he *add.?* he hit ſona. 7 for nænigum unæmtan ne forlæte he* hit ne fullie. 7 þonon þe hit 7. 7 he hit þonne for ænigum þinge forlæt. 7 hit butan fulluhte geƿit. þonne wite he ꝥ he sceal on dome-ðæge for þa ſaple riht agýlðan Gode:.

XVIII. VASA SACRA NON PROFANANDA.

Ne 7 nan ſacerð-haðer man. ne læƿeðer haðer þe ma. þe ðurre geƿurclæcan ꝥ aðer oððe calic. oððe ðirc. oððe ænig þara ſata. þe to godcundum biſonge gehalgod bið to ænigum ƿoruldþinge ðo. ƿitodlice ſe of gehalgodum calice aht eller ðrincð butan Lƿurtes blod. ꝥ on þæm geſýne þær mæsse-ſanðer bið gehalgod. oððe þone ðirc to ænigum oðrum þeningum deð. butan to þær ƿeofoðer. he mæg ſenan ꝥ him gebiſige 7pa Balazarne ðýðe. þa þa he nām þa Drihtenes gehalgodan ſata on his þenunge. he forleas ætſomne ægðer ge his lif ge his rice:.

same to them.' Then behold, whoever strives against this, and despises our doctrine, be it known to him, that he shall either forfeit his order, or very rigidly make 'bōt,' according to the judgment of the books.

We also in every way forbid, that any mass-priest corrupt another mass-priest's priest, or entice him, or (though he seek him) that he receive him, because it is very strongly forbidden in the canons.

If any mass-priest be found either giving or to have given a bribe to one of the priesthood or of laical condition, because he desires to deprive another priest of his church; be it known to him, that for this robbery, and for this atrocious avarice, he shall either forfeit his order, or make 'bōt'-in prison, with very long and rigorous penitence, according to the judgment of the books, and with the bishop's command and testimony.

If any one bring a sickly child to a mass-priest, be it of whatever mass-priest's district it may, then let him baptize it forthwith, and for no business let him neglect to baptize it, be it from whence it may. If he on any account neglect it, and it die without baptism, then be it known to him, that on doomsday he shall render an account for that soul to God.

Be there no man of the priesthood, nor of lay condition, who shall dare to put to worldly use either the chalice or the dish, or any of the vessels, which have been hallowed for divine worship. Verily he who from the holy chalice drinks aught else, save the blood of Christ, which is hallowed in the mystery of the mass-service, or puts the dish to any other services, except to those of the altar, may expect that to him will happen as it did to Belshazzar; when he took the hallowed vessels of the Lord for his service, he lost together both his life and his kingdom.

XIX. DE SCHOLIS IN ECCLESIIIS.

ƒr̃f hƿýlc mærr̃e-pƿeor̃t ƿile hƿ neƿan oððe hƿ maȝa hƿilcne to laƿe ðon æt þære cýrcena hƿilcne þe uƿ to healðenne beƿærte ƿýnt. þonne unne ƿe þær ƿriðe ƿel :

XX. UT PRESBYTERI PER VILLAS SCHOLAS HABEANT, ET GRATIS PARVULOS DOCEANT.

Ɔwærr̃e-pƿeor̃taƿ ƿceolon ƿýmble æt heora huƿum leornungmonna ƿceole habban. ƿ ȝif hƿýlc ȝoðra ƿile hƿ lýtlingaƿ hiom to laƿe beƿærta. hiȝ ƿceolon ƿriðe luſtlice hiȝ onƿon. ƿ him eſtlice tæcan. ƒe ƿceolon ȝeƿencean þ̃ hit iƿ aƿriten. þa þe ȝelær̃ede beoð hiȝ ƿcýnað ƿƿa heoƿoneƿ biƿuht̃o. ƿ þa þe manȝe men to ƿuhte tȳhtað ƿ ȝelær̃að. hi ƿcýnað ƿƿa ƿƿa ƿteor̃pan in ecnýrr̃e. Ne ƿceolon hiȝ þeah ƿor þære laƿe næniȝeƿ þing̃eƿ ƿilnian æt hýra maȝum. butan þær þe hiȝ hýra áȝneƿ þanceƿ him ðon ƿýllað :

XXI. DE VITA SANCTIUS INSTITUENDA PRÆCEPTA PLURIMA.

ƿitodlice þeah eall halȝu ȝeƿritu mið biƿenum ƿ mið laƿum ȝoðra ƿeorca ȝeƿýllde ƿýn. ƿ mon on þam ƿelðum þara halȝra ȝeƿrit̃a ƿriðe eaðe þa ƿæƿnu metan mæȝ. mið þam mon þa uncýrta oƿeƿeuman mæȝ. ƿ ȝoðe ƿeore ƿýrðƿian. þeah uƿ ȝeƿearð þ̃ ƿe on *þýrr̃una ȝeƿrite ƿumer halȝeƿ ƿæðeƿ eƿiðar ƿettan to *ƿr̃ýðinge ƿ to laƿe ȝoðra ƿorca. On þæm eƿiðe iƿ ƿearum ƿorðum ȝeƿæð hƿæt ƿe ðon ƿceolon. ƿ ƿið hƿæt ƿe uƿ healðan ƿceolon. ƒeƿeƿ on ƿorƿearðum þær iƿ on beboðen. þ̃ ȝehƿa luſe hƿ Ɖrihten ƒoð. mið ealƿe hƿ heor̃tan. ƿ mið ealƿe hƿ ƿaple. ƿ mið ealle hƿ mæȝene. ƿ hƿ þone neſtan ƿƿa ƿƿa hýne ƿýlfne. Onð æƿteƿ þon iƿ beboðen. þ̃ mon man ne ƿlea. ne unƿuht-hæmed ne ƿremme. ne ne ƿtele. ne nañeƿ oðreƿ manneƿ þinga on unƿuht ne ƿilniȝe. ne on leaƿne ȝeƿitneȝre ne beo. ƒac hit iƿ beboðen. þ̃ he ælcne mon áƿe. ƿ nanum men ne ðo þ̃ he nelle þ̃ him mon ðo. ƿ ƿiðƿace hƿ lichoman luſtum. ƿ ƿýlȝe ƒriƿteƿ beboðum. ƿ clænriȝe hƿ lichoman. ƿ ƿorulde ȝlenȝe ne ƿilniȝe. ƿ ƿærten luſe. þearƿan ƿeðe. ƿ naȝode ƿeƿýðe. untƿume neor̃iȝe. ðeaðe býrȝe. ælcum ƿr̃ýncendum on helpe ƿý. ƿ þa ƿorȝiendan ƿneƿriȝe. ƿ hýne ƿýlfne þær þe he mæȝe ƿýmble. æȝþeƿ ȝe ƿið ƿorolð-ƿr̃iæce ȝe ƿið ƿorolð-ðæða ƿaƿniȝe ƿ healðe. ƿ him nan þing̃ ƿƿá in ne læte ƿƿa ƒriƿteƿ luſan. ƿ on hƿ ýr̃ne nan

* þýrr̃um ?
* ƿýr̃þunȝe.

If any mass-priest desire to put his nephew or any of his relations to learning, at any of the churches which are committed to us in charge, then we will grant that very readily.

Mass-priests ought always to have at their houses a school of disciples, and if any good man desire to commit his little ones to them for instruction, they ought very gladly to receive them, and kindly teach them. Ye ought to remember, that it is written: 'Those who are learned shall shine as the splendours of heaven;' and 'Those who many men incite to and instruct in learning, shall shine as the stars to eternity.' They ought not, however, for that instruction, to desire anything from their relations, except what they shall be willing to do for them of their own accord.

Verily although the Holy Scriptures are filled with examples and doctrines of good works, and in the fields of the Holy Scriptures very easily may be found the weapons with which vices may be overcome, and good works furthered; nevertheless, it has seemed good to us, in this writing, to set forth the lessons of a holy father, for the furthering of, and instruction in good works. In these lessons it is said, in few words, what we ought to do, and against what we should preserve ourselves. First of all, it is therein commanded, that every one love his Lord God with all his heart, and with all his soul, and with all his strength, and his neighbour so as himself. And after that it is commanded, that a man slay not another, nor commit adultery, nor steal, nor unrighteously desire another man's things, nor be in false witness. It is also commanded, that he forgive every man, and to no man do that which he will not shall be done to him, and to deny his body's lusts, and follow Christ's commandments, and purify his body, and not desire worldly pomp, and love fasting, feed the poor, and clothe the naked, visit the sick, bury the dead, be a help to every one afflicted, and comfort the sorrowful, and take heed and preserve himself, as much as he can, against both worldly speech and worldly deeds, and nothing so inwardly cherish as love of

þing ne ðo þe him eft ofþýncean þýrfe. ne hupu nane hpile nan ýrfe ne healde. 7 on hif heortan nan fācen næbbe. 7 nanum men fýbbe corfe ne fýlle. butan he on heortan wið hýne fulle fýbbe hæbbe. 7 wýð nanne man nan ýrfe næbbe ofer runnan fetl-gong. ac ælcum þara þe wýð hýne abelge ær runnan fetl-gange. he hýt on hif mode forðife 7 roðe Godef lufan 7 monna he na ne forlæte. 7 na ne frefrige þýlæf þe he mán-frefrige. 7 of hif heortan 7 of hif muðe fýmble roð-fæfctnýrfe forð-bringe. 7 nanum men ýfel mid ýfele gýlde. ne nanne teonan ne ðó. ac gif him hpa hpfýlcne ðó. he þ gefýlbelice forþere. 7 for Godef lufan hif feond lufie. 7 gif hýne hþá pfýrige. he þone na eft ne pfýrge. ac hine ma blet-rige. 7 gif hine hþá for hpfýlcum fýhte onfcomie 7 ehte-geþoligie he þ luflice. Ne beo he ofermode. ne beo he ðruncen-georn. ne beo he to flapol. ne beo he to micel æte. ne beo he to flap. ne beo he to eornigende. ne beo he to tælende. ac ealne hif to-hopan fette he on God. 7 þonne he hpæt to gode ðóð. telle he þ Gode næf him fýlfum. 7 þ he to ýfele ðeð. oððe ær ðýde. wite he þ þ com fram him fýlfum. Femýne he fýmble domef-dæge. 7 onðræde him helle wfite. 7 mid ælcne gartlicne gefilnunge wilnige he þæf écan hfef. 7 gefence he dægþamlice þone ýtemeftan dæg hif hfef. 7 ealle týða tilige he tela to donne. 7 gefence he buton tfeon þ he fýmble bið onðreapð Godef eazum. 7 gif him hpfýlce ýfele gefohtaf on mod becomen. þonne andette he þa fona * 7 hif gartlicum læce. þ if hif fefufte. 7 gefence he ýmbe uref Drihtenef þropunge. hu he for hif eadmodnýrfe 7 for ure nýð-þearfe. þ gefceop ealle gefceafra. þæf gemedomað on roðe beon ahangen. 7 hu him þæfon ægðer ge fet ge handa mid næglum þurh-ðrfýfene. 7 hu he þæf mid frefe on hif fýðan gefeungen. þonne mæg he mid þýfsum gefohte geflýman þa ýfelan gefohtaf. 7 of hif mode afýrfian. Wi muð he fceal fýmble fram þfeorum 7 ýfelum worðum healdan. ne fceal him beon leof fela to fpreccanne on unfýht. ne he ne fceal fpreccan ýðelu worð. þa þe unfýtte hleahtor up-ahebben.

* del.

* l. cancel-
tenðne.

ne he eac ne fceal lufizean micelne 7 ungemethlene *cancel-tenðne hleahtor. ac haligra boca mæðinge he fceal luflice gehýpan. 7 gelome he fceal hif gebedu began. 7 þa hif ær-geðonan ýflu mid tearum 7 mid geomorunge dægþamlice on hif gebedu he fceal Gode andettan 7 him forðfýfnýrfe biððan. 7 God georne biððan. þ he hýne gehealde ægðer ge wið þara ær-geðonra ýfla eðlæcunge. ge wýð gehpfýlce mifðæða. Wi

Christ, and in his anger do nothing of which he may afterwards repent, nor especially preserve any anger for any time, and have in his heart no guile, and to no man give the kiss of peace, unless in his heart he have full peace toward him, and against no man have any anger over sunset, but every one of those who may have offended him ere sunset, let him forgive in his mind, and let him not forsake the true love of God and men, and not swear, lest that he forswear, and from his heart and from his mouth ever bring forth righteousness, and requite to no man evil with evil, nor do any injury, but if any one do any to him, that he bear it patiently, and, for love of God, love his foe, and if any one curse him, that he curse him not again, but rather bless him, and if any one, on any account, detest and persecute him, let him endure it joyfully. Let him not be proud, nor given to drink, nor too much given to sleep, nor too much given to eating, let him not be too slothful, nor too eager, let him not be too evil-speaking, but let him place all hope in God, and when he does anything to good purpose, let him ascribe that to God, not to himself, and what he does for evil, or has before done, be it known to him, that that comes from himself. Let him ever remember doomsday, and dread hell's torment, and with every ghostly desire let him desire the life eternal, and let him daily think of the last day of his life, and at all times let him cultivate the doing of good, and let him think, without doubting, that he is ever present to the eyes of God, and if any evil thoughts shall come into his mind, then let him forthwith confess them to his ghostly leech, that is, his confessor, and let him ever think of our Lord's passion, how he, who created all creatures, in his humility, and for our need, vouchsafed to be hanged on a rood, and how both his feet and hands were driven through with nails, and how he was pierced in his side with a spear; then may he, with this thought, put those evil thoughts to flight, and remove them from his mind. His mouth he shall ever hold from perverse and evil words, nor shall he be fond of speaking much unrighteously, nor shall he speak idle words, which raise up useless laughter, nor shall he also love much and immoderate boisterous laughter, but the reading of holy books he should with pleasure hear, and he should frequently attend to his prayers, and the evils which he has before done, he shall, with tears and with groaning, daily confess to God in his prayers, and pray to him for forgiveness, and earnestly pray to God to preserve him against a

* 7. fýlzan?

lichoman lurtum ne rceal he *fulzan. hīr āzene pýllan he ne rceal *fulzan. ac on eallum þingum he rceal hīr laƿeoƿer bebodum hýran. ƿe þeah þe hýt rý. rƿa rƿa ƿlōð pýlle þ̅ hit ne rý. þ̅ re laƿeoƿ þe him tela tæce him rýlf eller-hu ðo. he rceal ġemunan þone cƿýðe þe ure Drihten on hīr ġodƿelle cƿæð. þ̅ þ̅ hīz eoƿ ðōn haten. ðo ƿe þ̅. ƿ þ̅ þ̅ hīz rýlfe ðoð. ne ðo ƿe þ̅. þonne hīz eoƿ tela tæcean. ƿ him rýlf on þƿeoƿh ðoð. Ne ƿilnize he þ̅ he rý haliz ġecƿeden. ærþon þe he rý. ac ġeearnize ærfeƿt þ̅ he rý. þ̅ he drihtenlicor mæge beon haliz ġenemned. ƿodeġ beboda ðæġhpamlīce mīð ðædum ġerýlle he. clænnýrre lufize. ne nænizne mon he ne hatize. ne ærfeƿt ne ándan ne hæbbe he. ġerflýtu ne lufie he. up-aheƿednýrre fleo he. ealde men aƿize he. ƿ ġeonge lufize in ƿurtes lufan. ƿ for hīr feondum ġebīððe he. mīð þam þe ƿīð hýne unġeƿædnýrre hæbben. ær runnan ġetl-ġonge ġehƿeoƿfe he to rýbbe. be ƿodeġ miltre ne ġeoƿtrýpe he nærfe. Nu þonne þīr rýnt þa laƿa ƿ þa tōl ġaƿtlicer cƿæftes þa ġīf hīz fƿom uƿ ðæġer oððe nýhter unġeteoƿmēðlice be-ġongenne beoð. ƿ æt ureġ līfeġ enðe ġerýlðe beoð. þonne bīð uƿ reo með æt Drihtene ƿitod. þe he ġehet þæm þe hīr bebodu healðan ƿ ġelæƿtan ƿolðan. þa nærfe nan eaġe ne ġerýhð. ne nan eaƿe ne ġehýrðe. ne on naner manneġ heoƿtan ne aƿtah. þa ġeġeapƿode ƿlōð þæm þe hýne lufiað.:

XXII. DE ORATIONE DOMINICA, ET SYMBOLO DISCENDIS.

Ealle ƿe ġeleaƿfulle men rýnt to mýnġienne ġemænlice. fƿom þon lærton oð þone mæƿtan. þ̅te ælc mon ġeleoƿnize ƿateƿ noƿtes ƿ ƿreðan. ƿ him īr to cýðenne ƿ to bodienne. þ̅ on þīrƿum tƿam cƿýðum īr re r̅taðol ealleġ cƿurtenes ġeleaƿan. ƿ butan hƿá þaġ tƿegen cƿýðar aƿīnġan mæge. ƿ rƿa ġelýfe rƿa ðær-on ræġð. ƿ hýne mīð oft ġebīððe. ne mæġ he beon ƿel cƿurten. ƿīr ƿæġ ġerýrn ġeƿett þ̅ nān þaƿa manna þe ne cuððe ƿreðan ƿ ƿateƿ noƿtes þ̅ he ne moƿte naþer ne æt bīcƿeoƿer handa ne æt fulƿrihte nanum men onfōðn. ne hīne mon fƿurðon fulluhte fullian ne moƿte. ne bīcƿoƿian. buton he þa ýlðe nærðe þ̅ he þonne ġýt þa ær ġenemnedan cƿýðar ġeleoƿmian ne mīhte.:

repetition of the evils he has before committed, and against all misdeeds. He shall not follow his body's lusts, he shall not follow his own will, but in all things he shall obey the biddings of his teacher, yea though it be (so may God will that it be not) that the teacher, who teaches him what is good, do otherwise himself. He ought to remember the saying which our Lord in his gospel spake: 'That which they command you to do, do ye that, and that which they themselves do, do ye that not; for they teach you good, and themselves do perversely.' Let him not desire to be called holy ere that he be so; but let him first merit to be so, that he may the more authoritatively be named holy. Let him daily fulfil God's commands with deeds, let him love chastity, let him not hate any man, let him have neither envy nor rancour, let him not love strifes, let him flee arrogance, old men let him honour, and young men love in love of Christ, and for his foes let him pray, with those who are in discord with him let him turn to peace ere sunset, of God's mercy let him never despair. Now then these are the doctrines and tools of ghostly craft, which, if they be by day and by night indefatigably exercised by us, and fulfilled at our life's end, then will the meed be decreed us by our Lord, which he promised to those who would hold and execute his commandments: what no eye hath ever seen, nor any ear hath heard, nor ever entered any man's heart, hath God prepared for those who love him.

All ye faithful men are to be admonished in common, from the least to the greatest, that every man learn the Pater noster and Creed; and to him it is to be made known and to be preached, that in these two utterances is the basis of all Christian belief; and unless any one can sing these two utterances, and so believe as is therein said, he cannot well be a Christian. It was established formerly, that no man, who knew not the Creed and Pater noster, and often prayed withal, might receive any man, either at the bishop's hand or at baptism; nor indeed might he be baptized or confirmed, unless he had not the age that he could yet learn the before named utterances.

XXIII. DE MANE ET VESPERE ORANDO.

Eac iſ criſtenum læredum mannum to cýðanne. ꝥte gehwá him tupa hupu gebiððe on dæge. butan hwa oſtor mæge. ꝥ iſ. on morſen 7 on æſenne. Butan hwa Pateri noſter 7 Eredan cunne. gerýnge 7 cweðe. Druhten þu þe me gehwaderſt 7 worhteſt. gemilſta me. God gemilſta me rýnfullum. 7 Gode þancie he hiſ dæghramlicne onðlýrene. 7 þe he hine to hiſ anlicneſſe geſceop. 7 hine fram nýtenum arced. 7 þýrum þonne ſwa gedonum. 7 hiſ ſcrippende anum geſceorðodon. he cleopie to Godeſ halgum. 7 biððe ꝥ hiſ him to Gode þingien. æroſt to Ðca Ðarian 7 rýððan to eallum Godeſ halgum. Ða þe cýrcean geſæcean maƿon. ðon hi þiſ on cýrcean. þa þe þonne cýrcean geſæcean ne maƿon. ðon hiſ hit þær þær hiſ rýn. ægðer ge on æſenne ge on morſenne. forþon ge realm-ſceop cƿæð. On ælcne ſtope iſ Godeſ anpealð. 7 eft he cƿæð to Gode. On ælcne ſtope þu biſt. 7 þeah ic on heofonſ arſýge. þær þu biſt. rýlce he cƿæde ne mæg ic nane ſtope gemetan. þe þin onpealð on ne rý.:

XXIV. DE DIE DOMINICA CAUTIOUS CELEBRANDA.

Sunnan-dæg iſ ſwiðe healice to ſceorðianne. forþon þe be-beodað ꝥte næniƿ mon ne gehwirlæce on þone halƿan dæg on nan ſceoruld-ſceorc beſon. butan mon hiſ mete gearƿige. butan hwam gebýrge ꝥ he nýðe ſapan ſcýle. þonne mot he ſwá ſiðan. ſwá ſópan. ſwa ſƿilce ſænelde ſapan. rýlce to hiſ ſege gebýrge. on þa geſað. ꝥ he hiſ mærran gehýne. 7 hiſ gebedu ne forlæte. On Sunnan-dæg geſceop God æreſt leoht. 7 on þam dæge he ſende Iſrahela folce on þam ſeſtene heofonlicne hlaſ. 7 on þone dæg he aƿaſ of deaðe. þa he ær hiſ rýlſer ƿýllum for mon-cýnneſ helo deað gehƿorade. 7 on þone dæge he ſende þone Ðalgan Gajt on hiſ þegenar. þonne forþon iſ hit rýðe micel cýn. ꝥ gehƿýlce criſten man þone dæg rýðe arƿurðlice ſceorðige. 7 hit gedafenað ꝥ gehƿýlce criſtene men þa þurhteon maƿon on Ðæternneſ-dæg cume to cýrcean. 7 him leoht mið þrunge. 7 þær æfen-ſang gehýran. 7 on uhtan þone uht-ſang. 7 on morſenne mið heora of-ſprungum cuman to þære mærran rýmbelnýrre. 7 þonne hiſ þýðer cumen. ne rý þær næniƿ fæcn. ne næniƿ geflýtu. ne næniƿ ungeþƿærneſ gehýned. ac rýlce mode. æt þære halƿan þenunge. ægðer ge for hiſ rýlſe. ge for eal Godeſ folc þingien. ægðer ge mið heora gebedum. ge mið heora ælmeſſan.

Also is it to be made known to Christian laymen, that every one pray at least twice in the day, unless he oftener may; that is, in the morning and in the evening. Unless any one know the Pater noster and Creed, let him sing and say: 'Lord! thou who hast formed me and wrought me, have mercy on me, God have mercy on me sinful.' And let him thank God for his daily sustenance, and that he has created him in his likeness, and distinguished him from the beasts. And, these being thus done, and his Creator only worshipped, let him call on God's saints, and pray that they intercede for him with God: first on Saint Mary, and afterwards on all God's saints. Let those who can attend church do this in church; but let those who cannot attend church, do it there where they may be, either in the evening or in the morning, because the psalmist said: 'In every place is God's power.' And again he said to God: 'In every place thou art, and though I ascend to the heavens, there thou art.' As if he had said, I can find no place in which thy power is not.

Sunday is very solemnly to be revered, therefore we command that no man dare on that holy day to apply to any worldly work, unless for the preparing of his meat; except it happen to any one that he must of necessity journey; then he may either ride, or row, or journey by such conveyance as may be suitable to his way; on the condition that he hear his mass, and neglect not his prayers. On Sunday God first created the light, and on that day he sent to the people of Israel in the desert, heavenly bread; and on that day he arose from death, when he before, with his own will, had suffered death, for the salvation of mankind; and on that day he sent the Holy Ghost into his disciples. It is therefore very highly fitting, that every Christian man very reverently honour that day. And it is fitting that every Christian man, who can accomplish it, come to church on Saturday, and bring light with him, and there hear even-song, and before dawn, matins, and in the morning come with their offerings to the celebration of the mass: and when they come thither, let there be no iniquity, nor any strifes, nor any discord heard, but with calm mind, at the holy service, let them intercede both for themselves and for all God's people, both with their prayers and with their alms; and after the holy

ƿ æfter þære halȝan þenunge him ȝehƿa ham hƿýrre. ƿ mið
hƿ rreondum. ƿ hƿ nýhrtum. ƿ mið ælðeodigum hine ȝarlice
ȝereordige. ƿ hine rið ofer-æt ƿ ðruncennýrre beorȝe:.

XXV. DE SUSCIPiENDIS HOSPITIBUS SINE MUNERE.

ƒac iſ ȝehƿýlcum mærrre-rreorȝte micel þearf. ꝥ he hƿ
hýne-men ȝeorne týhte ƿ lære. ꝥ hiȝ cum-lýðe rýen. ƿ næ-
negum farendum men hýra hura ne pýnnen. ðón him eller
Godeſ þanceſ to ȝóðe ꝥ hiȝ þonne pillen oððe mæȝen. forþon
butan tréon ꝥ mon Godeſ þanceſ cumun ȝedeð. ꝥ mon deð
Gode. rpa rpa he rýlf on ðomeſdæȝ cƿið to þam þe him on þa
rrýðran hand ȝeſette beoð. Ic rær cuma ƿ ȝe me onfengon.
ða þonne þe Godeſ þanceſ hƿýlcne cuman underfón. ne pil-
niȝen hiȝ þær nanra poſulð-leana. Ðurh cum-liðnýrre rriðe
moniȝe men Gode ȝecƿemdon. to þon rriðe ꝥ hiȝ þær pýrðe
ræron ꝥ Godeſ englaſ hiȝ rohton. Ne rceal nan man poſulð-
mede pilnian æt þam cuman. forþam þe him iſ ȝehátæn ece
ȝeſeá for on Godeſ riȝe:.

XXVI. DE PERJURIO.

ƒac iſ rriðe micel þearf ꝥ ȝe ȝeorne mænra aða rtyran. ƿ
eoprum hýne-monnum cýðon hu unȝeſohlicu rcyld ꝥ iſ. ƿ
hu rryðe hit iſ forboden. æȝðer ȝe on þære æ. ȝe on riȝeȝna
bocum. ȝe on Ðriſter aȝenum bocum. þonne habbað re
ȝeahrod ꝥ hit rume men doð to lýtelre rcyldre. þonne niſ hit
na rpa. ac iſ an þæra mæſtena rcylda. ƿ on þa ýlcen riran
hit iſ to betanne þe man-rlýht oððe æp-brice. oððe eller hƿile
þara heafodlicea leahtra to betanne iſ. ƒac ȝe rceolan
ritan ƿ eoprum hýruȝ-monnum cýðan. ꝥte ȝehƿýlc þara þe
þara heafodlicea leahtra hƿýlcne ȝerremeð haſað. ƿ to ðæð-
bote cýrran nele. ꝥ him iſ to forbeodenne æȝhƿýlc ȝemāna
mið cƿiſtenum mannum. ȝe in cýrcean. ȝe butan. ȝe æt. ȝe
ðrinc. ȝe ramod-punung on huſum. butan hiȝ to ðæðbote
ȝecýrran pillun:.

XXVII. DE FALSO TESTIMONIO.

ƒac iſ mærrre-rreorȝtum micel þearf. ꝥ hiȝ hýra mannum
cýðen. ꝥ hýne ȝehƿa ȝeorne rið rþo ȝeritnýrre ȝehealde. for-
þon hit rriðe heſeȝu rcyld iſ. ƿ ure Ðrihten rryðe rærte on
Sýnaí þem munte þa rcyldre forbeað. ƿ þuſ cƿæð. Ne beo ȝe
næſſe on nanre leaſſe ȝeritnýrre. forþon re leaſa ȝerita ne

service, let each return home, and with his friends, and his neighbours, and with strangers enjoy ghostly refection, and guard himself against gluttony and drunkenness.

It is also very needful to every mass-priest, that he diligently exhort and teach his parishioners that they be hospitable, and not refuse their houses to any wayfaring man, but do for his comfort, for love of God, what they then will or can; because, without doubt, what a man does, for love of God, for strangers, that he does for God, as he himself, on doomsday, will say to those who shall be set at his right hand: ‘I was a stranger, and ye received me.’ But let those who, for love of God, receive every stranger, desire not any worldly rewards. Through hospitality many men have propitiated God to that degree, that they have been worthy that God’s angels should visit them. No man ought to desire worldly meed of the stranger, because everlasting joy is therefore promised him in God’s kingdom.

There is also very much need that ye diligently correct perjuries, and make known to your parishioners how enormous a crime that is, and how strongly it is forbidden both in the law and in the books of the prophets, as well as in Christ’s own books. But we have been given to understand, that some men make it for a little crime, yet it is not so, but is one of the greatest crimes, and is to be atoned for in the same way as homicide, or adultery, or any of the capital crimes is to be atoned for. Also ye ought to know, and to make known to your parishioners, that every of those, who shall have perpetrated any of the capital crimes, and will not turn to penance, that to him is to be forbidden all community with Christian men, both in the church and without, both in eating and drinking, and dwelling together in houses, unless they will turn to penance.

It is also greatly needful to mass-priests, that they make known to their parishioners, that every one strictly preserve himself from false witness, because it is a very heavy crime, and our Lord, on the mount of Sinai, very strongly forbade that crime, and thus said: ‘Be ye never in any false witness, because

bið he næfre ungeritnod. Spile mon rpylce þa rcylde ge-
fremed oððe gefremed harað. mid þæne ylcan dædbote he
hýne rceal geclēnrian þe pe ær bufan rædon. be þæm mænum
aðum. 7 eac oðrum hearoðlicum leahtum. oððe fram eallum
cnytendome beon arceaden. Ðræt mæg beon þærliepe þonne
hpa for gýtunge zoldey 7 reolfer. oððe ðeorpyrða hrægla.
oððe ænigra porulð-þingra on rpa hefige rcylde gehreore. þ he
rceole oððe .vii. gear on rpiðe neapre yrmðe on þæne dæd-
bote lýbban. oððe fram eallum cnytendome beon aroppen.
Ure Ðrihten cræð. þ þam men nariht ne forftode. þeah he
ealne middan-eapd geftunde. gif he hif raple forleoran polde.:

XXVIII. UT SACERDOS QUILIBET MODO ALIQUO PLEBEM DOCEAT.

Eac pe beoðað þæm mæfre-preortum þe ur underþeodbe
rýnt. þ hif rpiðe geornlice ýmb þær folcef lape rýn. þa þe
on béc zelæpede rýn. þ hif zelomlice 7 geornlice heora hýrug-
men of þæm bocum læren. þa þe þonne rpa forð on béc
zelæpede ne rýn. þonne beoden hif hýra gýngnum þ hif
ýfelefer gefricen 7 ðon zōð. recen rýbbe. 7 folzien þæne. 7
recgen him þ Godef eagan beoð ofef þa rýhtwigan men. 7 hif
eapan gehýnað þara rýhtwiga bene. 7 Ðrihtener onðrhta
bið ofef þa ýfel-ðondan men. to þon þ he hif forrpille. 7
aðýlige of eorðan hýra gemýnd. Ne mæg eoper nān hýne
lafe beladian. ælc eoper harað tungan. feþe zōð rprecan pile.
rýmble he mæg rumne mon gebetan. ðona rpa racerða hpýlc
hpone on-poh gefýhð he rceal ealle mægene tilian þ he hýne
on rihtum gebrynge. ægðer ze þreazende. ze halfigende. ze
biðdenbe. 7 hine na ne forlætan ær he hýne on rumum zo-
dum peorcum gebrynge. Anð ic rýlle þæm tidum þe æt
gemetinge. Gode fultumiendum. pe togomne æt reonoðum
cumen. þ gehpa me rite to reczanne hpýlcne pærtm he. Gode
gefultumiendum. on hif rcýne geftrýned hæbbe. 7 hpæt he
hif hýne-men on rihte gebroht hæbbe. þe ær on poh hife. 7
gif hpā minef fultumer beþearf. þonne bið he him rōna gearo
on roðne lufan Godef 7 manna. rpa forð rpa ic rýrmerf
zelæftan mæg.:

XXIX. DE FORMULA ORANDI.

Eác ze rceolon mýngian eoppe hýnemen þ hif hýra gebedu
genehlice began. On þar rigan ze hif rceolan læpan þ hie
hif gebiðden. æreft hif rceolan rýngan Epedan. þonne bið þ

the lying witness shall never be unpunished.' Whatever man shall commit or has committed that crime, shall purify himself with the same penance of which we already said before concerning homicide, and also other capital crimes, or be cut off from all Christian men. What can be more fitting, when any one, from craving after gold and silver, or precious garments, or any worldly things, falls into such grievous crime, than that he shall either live vii. years in very narrow misery in penance, or be cast out from all Christian men? Our Lord said, that it availed naught to a man, though he should gain all the world, if he would lose his soul.

Also we command those mass-priests, who are subjected to us, that they very earnestly [busy] themselves about the people's learning: that those who are learned in books frequently and zealously teach their parishioners from these books, who may not be so far learned in books. Then let them enjoin their pupils to abstain from evil, and do good, to seek peace and follow it; and tell them that the eyes of God are over the righteous men, and his ears hear the prayer of the righteous; and the face of the Lord is over the evil-doing men, in order that he may destroy them, and blot their remembrance from the earth. None of you may excuse himself from learning; each of you has a tongue; he who will say what is good, may always better some one. As soon as any priest sees any one in error, he shall labour with all his might to bring him to right, either by reprehending, or beseeching, or praying, and shall not leave him, ere he shall have brought him into some good works. And I desire, at those times, that at meeting, God aiding, we come together in synods, that every one will be able to tell me, what fruit he, God aiding, has begotten in his district, and what of his parishioners he has brought to right, who before lived in error. And if any one need my aid, then shall it be forthwith ready to him, in true love of God and men, to the utmost that I am able.

Ye shall also admonish your parishioners, that they sufficiently cultivate their prayers. In this wise ye shall teach them to pray: first they shall sing the Creed, for that is most like to

gehwort þon þe hiȝ æteopen þone ƿtaðol hýra ȝýhtan ȝe-
leafaŋ. ȝ æfter þon þe he Eneðan ȝerunȝen hæbbe. þonne
cpeðe he þrýpa. God þu þe me ȝerceoƿe ȝemýlta me. ȝ þrýpa.
God ȝemýlta me ȝýnfullum. ȝ æfter þon ȝerýnȝe Pater
noſter. ȝ æfter þon ȝif he þone ƿteðe hæbbe ȝ þone æmtan.
þonne biððe he Sça Mariaŋ æreſt. ȝ þa halȝan apoſtolas. ȝ
þa halȝan marȝýnas. ȝ ealle Godes halȝan. ꝥ hiȝ him to Gode
þunȝien. ȝ þonne hiȝ heafoð ƿoneƿeaſað mið þære halȝan noðe
tácne ȝeƿærniȝe ꝥ iȝ. ȝereniȝe hine. ȝ þonne. up-ahæfenum
handum ȝ eaȝum. on hiȝ heortan he Gode þancie ealles þæs
þe he him ƿorȝearf. æȝðer ȝe ýðran ȝe unýðran. Gif he
þonne þone æmtan næbbe. ꝥ he eall hit þur ȝeðoŋ móte.
þonne ȝeðo he ȝra-þeah. ȝrā pe ær bufan cƿædon. ꝥ iȝ. cpeðe
þrýpa. God þu þe me ȝerceoƿe ȝemýlta me. ȝ þrýpa. God
ȝemýlta me ȝýnfullum. ȝ æfter þon. ýnƿeaſaðre heortan
ȝerýnȝe Pater noſter. ȝ hýne ȝereniȝe.

XXX. DE EODEM, ET DE CONFESIONE.

Æȝhpýlce dæȝ pe ȝculon Gode æne. oððe tupa. oððe oſtor.
ȝýf pe maȝon. on uȝum ȝebeðe uȝe ȝýnna andettan. cƿæð-
endum þæm ƿýtȝan. Drihten mine ȝcýlde ic dýðe þe cuðe.
ȝ mine unȝýhtȝrýnȝre ic þe ne hæl. ic cƿæð. ic andette þe
Drihten mine unȝýhtȝrýnȝre rið me ȝýlfum. ȝ þu Drihten
me ƿorȝearf þa apleaȝnȝre mýnre ȝýnne. ðonne æfter
þære andetneȝre. mið ȝeomunȝe ȝ heortan onbrýðneȝre pe
ȝceolon uȝ to Drihtene ȝebiddan. ȝ þone ƿiſtȝan ȝealm
ȝýnȝan. oððe þone .xxiiii. oððe þone .xxv. oððe þara ȝumne
þe þær to ȝrýlcum belýmpð. ȝ ȝra ꝥ ȝebeð ȝeſýllan. ðeo
andetneȝ þe pe mæȝre-ƿneortum doð úra ȝýnna. þiȝ heo uȝ
deð to ȝoðe. ꝥ onȝonȝnum ȝraŋ him halpendum ȝeþeahcum. ȝ
læceðomum þara ƿamma þe pe him on uȝ ȝýlfe ƿor uȝum
aȝnum ȝeȝrýhtum ȝecȝað. ȝ ȝehealdnum þonne þæm bebodum
þe hiȝ uȝ beoðað. pe mið þon maȝon uȝe ȝýnna adiliȝian.
ðonne ȝeo ándetneȝ þe pe Gode ánum andettað deð hio úȝ ꝥ
to ȝoðe. ȝrā pe oſtor hiȝ ȝemunað ȝrā ƿorȝýt God hýra
hwaðor. Drihten cƿæðendum þurh þone ƿiȝtan. ðinra ȝýnna
ne ȝeman ic. ðonne onȝean þon. ȝra pe oſtor miȝðæða ƿor-
ȝýtað. ȝrā ȝemon hiȝ God ȝeðrnoȝ. Uȝ iȝ þearf ꝥ pe ȝe-
þencen hræt Dauid ȝe ƿiȝta cƿæð. ȝ eac þon ðon ȝra pe nýht
maȝan. he cƿæð. Wíne unȝýhtȝrýneȝre ic oncnaƿe ȝ min ȝýn
bið ȝýmble onȝean me :

disclosing the foundation of their true faith; and after he shall have sung the Creed, then let him say thrice: 'God, thou who hast created me, have mercy upon me;' and thrice: 'God, have mercy upon me sinful;' and after that let him sing 'Pater noster:' and after that, if he have the place and the leisure, then let him pray, first to Saint Mary, and the holy apostles, and the holy martyrs, and all God's saints, that they intercede for him to God; and then let him arm his head in front with the sign of the holy rood, that is, let him sign himself, and then, with upraised hands and eyes, in his heart let him thank God for all that he has given him, both easy and difficult. But if he have not the leisure, that he can do it all thus, then let him at least do, as we before said, that is, say thrice: 'God, thou who hast created me, have mercy upon me,' and thrice: 'God have mercy upon me sinful;' and after that, with inward heart, let him sing 'Pater noster,' and sign himself.

Every day we ought once or twice or oftener, if we can, in our prayer, to confess our sins to God, according to what the prophet says: 'Lord, my sin I have made known unto thee, and my unrighteousness I have not concealed from thee; I said, I will confess to thee, O Lord, my unrighteousness against myself, and thou Lord hast forgiven me the impiety of my sin.' Then after the confession, with groaning and compunction of heart, we should pray to the Lord, and sing the fiftieth psalm, or the *xxiiiith*, or the *xxvth*, or one of those which belong to such cases, and so complete the prayer. The confession of our sins, which we make to mass-priests, does this for our good, that, having received from them salutary counsels and remedies for the stains in ourselves, which we tell them, from our own works, and having held the commands which they shall have commanded us, we may thereby blot out our sins. But the confession, which we confess to God alone, does this for our good: the oftener that we remember them, so does God the sooner forget them, according to the saying of the Lord through the prophet: 'Thy sins I remember not.' But on the contrary, the oftener that we forget misdeeds, the more readily does God remember them. It is needful to us to reflect on what David the prophet said, and also then do it as immediately as we can; he said: 'I acknowledge my unrighteousness, and my sin is ever before me.'

XXXI. DE PECCATIS IN CONFESSIONE ENUMERANDIS.

Ælce gýnne mon sceal his sceafte andettan þara þe he æfre
 gefremede. oððe on worde. oððe on weorce. oððe on gefohte.
 Eahra gýndan heafodlice gýnna. þonne is swiðe lýt monna þ
 ne gý mid þæm sumum oððe eallum befmten. An is gý-
 fernes meter. oðer unriht-hæmed. þrýðde worulde-unriotes.
 feorðe gýtung feor. fýfta ýdel gýl. gýxta æfere. feorða
 ýrne. eahroða ofermedla. Donne hra to his sceafte cýmed.
 on þa gearð þ he wille his þearfa to him gnrrecan 7 his gýnna
 andettan. þonne sceal se sceaf hine georne ahran be þæm
 þe he him andettað. hu þa þing geðon wæron. hræðer þe ge-
 wealde þe ungewealde. 7 hræðer þe færllice þe þurh ær
 befohte wýran. 7 him þonne be ælcne mýrðæda þa bote sceafe.
 be þon þe seo dæd geðon wæs. Swiðe ungelíc bið se mon þe
 hýne gýlfne pergende oðerne mon ofrlýhð þæm þe oðerne ge-
 ræcað 7 hýne ofrlýhð. swa hit býð ægðer ge æt hæmedum
 ge æt gehwýlcum mýrðædum. Se sceaf sceal ahran ge-
 hwýlces þinges þone þe to him his þearfe gnrýcð. 7 hine
 læran. þ he him nan þing ne hele. ne on worde ne on weorce.
 wæs þe he æfre wene. þ he wið Godes wýllan gearwohte. 7 se
 sceaf him sceal æt gehwýlcum þingum þa bote recgan :

XXXII. UT OPERA CHARITATIS QUISQUE FACIAT, ET
 QUONAM MODO FIANT.

Dýngwendum se sceoln gýllan mete. 7 þýrgtendum drýnc.
 nacode se sceoln oferwneon. 7 untrum 7 þa þe on carcerne
 gýn se sceoln neorian. 7 cumum se sceoln onfón. swa ure
 Drihten gýlf cræð. We hýngrede 7 ge me wealdon etan. me
 þýrte 7 ge me wealdon drýncan. ic wæs nacod 7 ge me sceuð-
 don. ic wæs untrum 7 on þæm carcerne 7 ge mín neorodon.
 Donne sceal ælc mon on him gýlfum þas þing gærllice habban.
 7 on oðrum monnum he sceal his hcamlice gefýllan. forþon
 þeah he þis eal hcamlice gefýlle. ne mæg hit him to þan
 écan life gehelpan. gýf he on wrænnerre. 7 ofermedlan. 7
 on æfere. 7 on oðrum manýgealdum unþearum. þa þe nu
 longe to tellan is. his lif lýfað. Ac swa swa se mon ongyte
 þ he Eart on him næbbe. þe cræð. Ic eom se libbenda hlaf
 þe of heofenum adune artað. 7 þa soðan lufan seo is þære
 farle fortor. buton tpeon þonne he bið hýngwende. ac
 þonne gýf he þurh geð weorc. forlætnum his ærran un-
 þearum. him Eart to gealað. 7 hýne gýlfne mid þære soðan

Every sin a man shall confess to his confessor, which he ever committed, either in word, or in work, or in thought. There are eight capital sins, and there are very few men, who are not defiled with some or all of them. One is gluttony, the second adultery, the third worldly sadness, the fourth avarice, the fifth vainglory, the sixth envy, the seventh anger, the eighth pride. When any one comes to his confessor, for the sake of telling him his needs, and confessing his sins, then ought the confessor earnestly to ask him concerning those things which he confesses to him, how they were done, whether intentionally or unintentionally, and whether suddenly, or in a before resolved way; and let him then for every misdeed prescribe the ‘bōt,’ according as the deed has been done. Very unlike is the man who defending himself slays another man, to him who seeks another and slays him: so it is, both in adulteries, and in every misdeed. The confessor shall ask him everything, who imparts his need to him, and enjoin him to hide nothing from him, neither in word nor in work, of what he supposes he may have ever wrought against God’s will; and the confessor shall, for everything, declare the ‘bōt.’

To the hungry we should give meat, and to the thirsty drink, the naked we should cover, and the infirm, and those who are in prison we should visit, and strangers we should receive, as our Lord himself says: ‘I was hungry, and ye gave me to eat; I was thirsty, and ye gave me to drink; I was naked, and ye clothed me; I was sick and in prison, and ye visited me.’ Now every man should have in himself these things spiritually, and towards other men he should fulfil them bodily; because, although he fulfil all this bodily, it cannot help him to the everlasting life, if he live his life in luxury, and in pride, and in envy, and in other manifold vices, which it were now tedious to recount. But as soon as the man is sensible that he has not Christ in him, who said: ‘I am the living bread, which came down from heaven,’ and the true love, which is the nutriment of the soul, then, without doubt, he will be hungry; but then, if, through good works, having forsaken his former vices, he call Christ unto him, and fill himself with the sweet-

lufan rpetneſſe ƒeƿýlleð. þonne ƒet he þonne hiƒne ƒeolƒne hýnƒriende on hiƒ mode. Se þonne ƒe hine ƒýlfne ƒeƿýhð beðæledne beon þaƒa ƒƿeama halýƒa ƒeƿƿita laƒa. ƿ þæƒ Ðal- ƒan Ðaƿteƿ. þonne bið he ƒenoh þƿiƿƿiƒƒ. æc ƒiƒ he þonne hýne ƒýlfne mið þæm æ-ƿƿýnƒum Ðodeƿ ƿoƿða ƒeƿeð. ƿ hiƒ mod mið þæne ƿƿetnýƿe þæƒ ƒaƿtlican ƒeðƿinceƿ ƒeƿýlleð. he ƒeƿeð þæƒ þonne ðƿýncan hiƒ þýƿƿtendum mode. Se þonne ƒeƿe ƒeƿýhð hine ƒýlfne ƿýhtƿiƿneƿe ƿ oðeƿa ƒoðƿa ƿeoƿca beƿceadenne. hu ne bið he ƒenoh nacod. Ðiƒ he þonne mið ƿýhtƿiƿnýƿe ƿ mið oðƿum ƒoðum ƿeoƿcum hine ƒýlfne be- ƒæð. hƿæt deð he þonne butan hýne ƒýlfne nacodne ƒeƿƿiudð. Se þonne ƒeƿe liƒeð on þæm beðde hiƒ uncýƿta. ƿ on þæne æðle hiƒ unƿýhtƿiƿneƿe ƿƿinceð. ƿ ƒebunden bið mið þæm ƿaƿum hiƒ ƒýnna. ƿ ýmb-ƒeted mið þæm ƿaƒum hiƒ miƿðæða. ƿ in þæm þýƿƿum bið hiƒ unƿihtƿiƿneƿe. þonne bið he ƒenoh ƒeðc ƿ on ƿiðe þýƿƿan canceƿne. Ðc ƒýƿ he þonne aƿƿeð of þam beðde hiƒ unþeapa. ƿ þƿiƿh andetnýƿe utƒæð. ƿ þƿiƿh þone ƿóƿ ƿoðƿe ðæbbote bið alýƿeð ƿƿam hiƒ ƒýnnum. ƿ þanon ut-ƒæð to þam leohƿe ƒoðƿa ƿeoƿca biƒƒonƒeƿ. butan tƿeon hýne ƒýlfne untƿumne ƿ on canceƿne he neoƿað. Se þonne ƒeƿe hýne ƒýlfne ƒeƿýhð on þam ƿeƒe þiƿƿeƿ andƿeapðan liƒeƿ ƿƿincean. ƿ mið þæm ƿtoƿnum unþeapa ƿƿá ƿƿá mið ƿƿanƒan lýƿte ƿtoƿnum beon ƒeƿƿenceðne. ƿ ƒeƿýhð þ he þa hlýƿðe ƒoðƿa ƿeoƿca næƿð. þonne mæƒ he þonne ƿitan þ he bið on ƿýð-ƿæte ƿ ƿel ƒýƿt-huƿeƿ beƿeaf. Ðc ƒýƿ he þonne hýne ƒýlfne ƒeƿeðeð to þæm huƿe halýƒa mæƒena. ƿ he hine

* l. þæƿ.

*þaƒa on heoƿa ƒeƿeýðneƿe ƒehealdeð. þonne onƿeðð he þonne cuman on him ƒýlfum. Ðall þaƒ þiƒƒ þonne ƒe mon þe him ƒýlfum ƒaƿtlice deð. Ðƿiƿt on him. þæƒ lým ƒe mon iƿ. he ƒedeð. ƿ he ðƿenceð. ƿ he ƒeƿƿiudð. ƿ he neoƿað. ƿ he onƿeðð:

XXXIII. DE MUTUIS PARENTUM ET LIBERORUM OFFICIIS.

Ðac ƒýndon Ðodeƿ ƿƿýnð to mýnƒianne. þ hiƒ hýƒa beapƿ læƿan þ hiƒ hýƒa ýðƿum ƒehýƿume ƒýn. ƿoƿþon Ðƿihten cƿæð. Ðƿa þinum ƿæðeƿ ƿ þiƿne medeƿ. þ þu ƒý þe lenƒ liƿƿa ofeƿ eoƿðan. Ðac ƿceolan þa ýðƿan beon hýƒa beapƿnum ƒeƿƿæƿe. cƿæðendum þæm apoƿtole. Ðe ýðƿan ne ƿceolan ƒe eoƿƿu beapƿ to ýƿƿunƒe ƒeƿeƒean. Ne ƿceolan ƒe þeah him nane miƿðæða lætan on unƒeƿƿnode. Ðalomon cƿæð. Ðeƿe ƿƿaƿað þa ƒýƿðe. he haƿað hiƒ beapƿ. Ne bið nan miƿðæð on

ness of true love, then will he hungering feed himself in his mind. But he who sees himself deprived of the streams of the doctrines of the holy writings, and of the Holy Ghost, he shall then be sufficiently thirsty; but then if he will allay his thirst with the fountains of God's words, and will fill his mind with the sweetness of that spiritual drink, then gives he thereby his thirsty mind to drink. But he who sees himself separated from righteousness and other good works, how shall he not be sufficiently naked? But if with righteousness and with other good works he exercise himself, what does he then, but clothe his nakedness? But he who lies in the bed of his vices, and labours with the disease of his unrighteousness, and is bound with the ropes of his sins, and encompassed by the walls of his misdeeds, and is in the darkness of his unrighteousness; then is he sufficiently sick, and in a very dark prison. But then if he arise from the bed of his vices, and, by confession, go out from it, and through the weeping of true repentance be released from his sins, and go out thence to the light of the practice of good works, without doubt, he visits himself sick and in prison. But he who sees himself labouring on the way of this present life, and with the storms of vices is afflicted, as with the strong storms of the air, and sees that he has not the shelter of good works, then may he know, that he is on a journey, and well needing a hostel. But if he then lead himself to the house of holy virtues, and hold himself in their safeguard, then in himself will he receive a stranger. Therefore the man who does to himself spiritually all these things, in himself feeds Christ, (whose member the man is) and gives drink to, and clothes, and visits, and receives.

God's friends are also to be admonished that they teach their children to be obedient to their parents; because the Lord said: 'Honour thy father and thy mother, that thou live the longer on earth.' Also ought the parents to be kind to their children, according to the saying of the apostle: 'Ye parents ought not to provoke your children to anger.' Nevertheless, ye ought not to let any of their misdeeds pass unpunished. Solomon said: 'He who spareth the rod, hateth his child.' No misdeed

þære topearðan worulde butan ƿræce forlæten. butan hit ær
þer gebet ȝý. forþý ȝe hræm micle betere. ꝥ he her hiȝ
beaƿn þreage for hiȝ mȝðædum. þonne ȝý him þær Goder
ýrre gehealden:.

XXXIV. DE VERA CHARITATE.

ƒac þa ƿaceþar ƿceolan þam folce ƿecgan. ꝥ ꝥ ȝe roð
luƿ on þære ȝe mon luƿað God ƿriðor þonne hýne ȝýlfne. ȝ
hiȝ nýhtan ƿá ƿá hýne ȝýlfne. ȝ nænigum men nelle ðon
naht þær þe he nýlle ꝥ him mon ðo. ȝ monigum oðru þing þe
nu longe to ƿeccanne ȝýnt. Ðonne ƿenað ȝume men ꝥ on
mete ȝ on ðrence ȝý roð luƿu. þonne niȝ hit na ƿá. be þon
cƿæð ȝe aƿortol. Goder ȝice niȝ hýt naðer ne mete ne
ðrýnc. ac þeah þær þær mon mete ȝ ðrýnc for roðne Goder
luƿan ȝeleð. hýt bið ƿriðe ȝoð ƿeorc. ȝ hit bið ȝemonȝ oðrum
halȝum ƿeorcum ȝeteald:.

XXXV. UT DECIMÆ ET ELEEMOSYNÆ TAM EX NEGOTIATIONE DEBEANTUR, QUAM E FRUCTIBUS.

ƒac ȝýnt to manigenne þe be cýpingum libbað. ꝥ hiȝ ƿra
þara woruld-ȝerȝeona ƿlūnigen ƿra hiȝ huƿu ꝥ ƒce líf ne
forleora. Buton tƿeon þa þe ƿriðor þenceað ýmbe woruld-
licu ȝerȝeon. þonne ýmbe hýra ƿaple hælo ƿriðe ƿriðe hiȝ
ðroliað. ȝ be þon ȝum ƿíȝ mon cƿæð. Ðýra in-ȝeþanc hiȝ
forleorað on hýra ƿege. þȝ andƿerðe líf he nemðe her for
ƿeg. Ac him ȝ beaȝf ꝥ hiȝ ȝehýnen þær aƿortoler lape. ȝe
aƿortol cƿæð. Ne beƿrice eoƿer nan oðerne on cýpinge. for-
þon lōca hræt hrá oðrum on þon to ƿo ȝeðo oððe on ænigum
þingum. God hiȝ bið ƿƿecend. Ðam ȝcȝ-mannum ȝ beboðen
ȝelice ȝ þæm land-buendum ꝥ ealles þær þe him on heora
ceape ȝeƿeaxe. hiȝ Gode þone teoðan ðæl aȝýfen. ȝ eac of
þæm nýȝon ðælum heora ælmeȝƿan ðon. ƒƿá ȝ eac ȝe-
hrýlcum men beboðen ꝥ he of þæm ýlcan cƿæfte þe he hiȝ
lichoman nýð-beaȝfe forð-bringæð. he ȝcýle hiȝ ƿaple þeaȝfe
forð-brýnȝan. ȝeo ȝ betere þon ȝe lichoma:.

XXXVI. UT IN HEBDOMADA ANTE QUADRAGESIMAM CONFESSIONES ET PŒNITENTIÆ FIANȝ, ETC.

On þære nýhtan ƿucan ær halȝan nýht ƿceal ȝehƿá to hiȝ
ȝcȝfte ȝán. ȝ hiȝ *ðæðū ȝeandettan. ȝ hiȝ ȝcȝft him ƿceal
ƿá ȝcȝfan ƿra he þonne on hiȝ ðædum ȝehýneð ꝥ him to

* ðæða?

in the world to come shall be left without punishment, unless it have been before atoned for; therefore it is better for every one, to correct his children here for their misdeeds, than that God's anger be reserved for them there.

Also ought the priests to tell the people, that that is true love with which a man loves God better than himself, and his neighbour as himself, and will not do to any man aught that he will not shall be done to him; and many other things, which it were now tedious to recount. Now some men think that true love is in meat and drink, but it is not so, according to what the apostle said: 'The kingdom of God is neither meat nor drink;' but, yet, wherever meat and drink are given for true love of God, it is a very good work, and it shall be reckoned among other holy works.

Those also are to be admonished who live by tradings, that they so desire worldly gains, that they, at all events, lose not everlasting life. Without doubt, those who think more about worldly gain, than about their soul's salvation, greatly greatly err, and, as a certain wise man said, 'They lose their conscience on their way:' this present life he here named a way. But it is needful for them to hear the apostle's doctrine: the apostle said: 'Let none of you defraud another in traffic, for lo, what any one therein does wrongfully to another, or in anything, God will be its avenger.' To shipmen it is commanded, and, in like manner, to husbandmen, that of all which increases to them of their stock, they give the tenth part to God, and also, of the nine parts do their alms. So it is also commanded to every man, that from the same craft, from which he provides for the necessity of his body, he shall provide for the need of his soul, which is better than the body.

In the week immediately before Lent, every one shall go to his confessor, and confess his deeds; and his confessor shall so shrive him as he then may hear by his deeds what he is to

donne bið. ⁊ he ſceal hiſ hýrig-monnum eallum beoðan on
 Godes bebode. ꝥ gýf hýra ænig rið ænigne mon ænige un-
 ſome hæbbe. ꝥ he rið þone geþingie. gýf þonne hſa to þan
 cýrran nýlle. þonne ne mæg he þam ſcýrran. ac þonne he
 ſceal cýðan biſceope. ꝥ he hýne to rýhte gecýrre. Gýf he
 Godes beon rýlle. þonne man ſceal ælce unſome ⁊ ealle ge-
 rlytu geſcýllan. ⁊ gýf hſýlce þær beoð þara þe hſæt æbýlha
 rið oðre habbað. þonne ſceolan hiſ þa ſorþýran. ꝥ hiſ þe
 ſneolicor cpeðan mægen on þam Drihtenlican gebede. Drihten
 ſorþýf ur ura rýnna rſa rſa þe ſorþýfað þam þe rið ur
 agýlceð. ⁊ þonne. rſa geclænſodum modum. inſzangen on þa
 tîð þær halgan fæſteneſ. ⁊ þurh dædbote hiſ rýlfe clænſien
 rið þara halgena Carſena. ſorþon ſeo dædbote iſ æfterum
 fulrihte gelíce. ⁊ on þæm fulrihte beoð þa ærgerſmedan
 rýnna ſorþýſene. rſa beoð eac þurh þa dædbote geclænſode þa
 rýnna þe æfter þam fulrihte geſſmede beoð. Deorſon ge-
 metum ur cýðað halige geſſutu ꝥ rýnna beoð ſorþýſene. ærſet
 on fulrihte. ꝥ ur þær ſeald ſor rýnna ſorþýſneſſe. ⁊ oðre
 rýðe. ſor þſorunge. be þon cpæð ſe ſealm-ſceop. Eaðig bið
 ſe þe ſe him Drihten rýnne ne getealde. Aſter þær
 ýlcan Dauid cride. rýnna beoð ſorþýſene þurh fulriht. ⁊ hiſ
 beoð oſer-þſugenne ſor dædbote. ⁊ heo ne bið geteald ſor
 marþýrhaðe. Ond þriððan rýðe. þurh ælmeſſan hiſ beoð
 alýſede. be þon cpæð Daniel to Nabachodonſſere þam cý-
 ninge. Lýf þine rýnna mid ælmeſſum on þearſena gemýlt-
 runge. ⁊ ꝥ. Sſa rſa þæter adþærceð rýr. rſa adþærceð ſeo
 ælmeſſe þa rýnne. ⁊ Drihten cpæð on þam godſpelle. Sýllað
 eorpe ælmeſſan. þonne maſon ge þurh ꝥ beon clæne. Feor-
 ðan rýðe. gýf þu ſorþýſet þæm þe rið þe geſýngode. rſa
 hiſ on þæm godſpelle cride. Forþýfað. þonne bið eor ſorþýſen.
 rýllað þonne bið eor geſeald. ⁊ eſt. Gýf ge ſorþýfað þæm
 þe rið eor geſýngode. þonne ſorþýſeð eor eorpe heoſonlica
 Fæder eorpa rýnna. Fýftan rýðe. gýf hſa þurh laſe ⁊
 þurh bodunge Godes beboda hſone ſſom hiſ rð to rihtan ge-
 cýrreð. rſa rſa ſe apoſtol cpæð. Deſe geðeð ꝥ ſe rýnfulla
 ſſom hiſ rð to rihte gecýrreð. hiſ raple he alýſeð ſſam
 deaðe. ⁊ þa menſo hiſ rýnna he oſerþſýhð. Sýxtan rýðe.
 ſor ſoðre luſan Godes ⁊ manna. rſa rſa hiſ gecpeðen iſ. Seo
 ſoðe luſu Godes ⁊ manna oſerþſýhð þa menſo rýnna. þurh
 þone Wælenð Lſſet urne Drihten. Deorðan rýðe. þurh dæd-
 bote. rſa Dauid cpæð. Ic beo gecýrreð on mýnne ýrmeðe.
 þonne me bið toþnocen ſe hſýcg. rſýlce he cpæðe. Deona rſa

do. And he shall command all his parishioners, with God's command, that if any of them against any man have any enmity, that he make peace with him: but if any one will not agree to that, then he may not shrive him, but then he shall acquaint the bishop, that he may turn him to right. If any one desire to be of God, then ought he to still every enmity and all strifes. And if any there shall be, who have any grudges against others, then shall they forgive them, that they may the more freely say in the Lord's prayer: 'Lord, forgive us our sins, as we forgive them who sin against us': and then, with minds thus purified, let them enter on the tide of the holy fast, and by penance purify themselves against the holy Easter; because penance is like to a second baptism, and in baptism the sins before committed are forgiven; so also through penance the sins are purified, which were committed after baptism. Holy writings inform us that sins are forgiven in seven ways: first by baptism, which was given to us for forgiveness of sins; and secondly by suffering, of which the psalmist said: 'Blessed is the man to whom the Lord hath imputed no sin.' According to the saying of the same David, sins are forgiven through baptism, and are covered over by penance, and are not reckoned through martyrdom. And thirdly, they are redeemed by alms, of which Daniel said to Nebuchadnezzar the king: 'Redeem thy sins with alms, in mercy to the poor;' and that: 'As water extinguisheth fire, so alms extinguish sin.' And the Lord said in the gospel: 'Give your alms, then may ye through that be pure.' Fourthly, if thou forgivest those who have sins against thee, as it says in the gospel: 'Forgive, then shall ye be forgiven; give, then shall be given unto you.' And again: 'If ye forgive those who have sinned against you, then will your heavenly Father forgive you your sins.' Fifthly, if any one by instruction, and by preaching God's commandments, shall turn any one from his error to right, as the apostle said: 'He who so doeth that the sinful man turn from his error to right, redeemeth his soul from death, and the multitude of his sins he covereth over.' Sixthly, through true love of God and men, as it is said: 'The true love of God and men covereth over the multitude of sins, through the Saviour Christ our Lord.' Seventhly, by penance, as David said: 'I am turned in my misery, then is my back broken.' As if he had said, as soon as I cease from my pride and my vices,

ic mineſ oſermedlan ƿ mýnra unþeapa ƿeƿrice. ƿ heora hƿeoƿrunge ƿ dædbote dō beforan Frode. ƿƿa hæbbe ic for-
gýfneſſe:

XXXVII. DE OBSERVATIONE QUADRAGESIMÆ.

Dæt lengten-færten mon ƿceal mid ƿriðe healicne gýmene healban. ƿƿa þ þær nān dæg ne ƿý. butan Sunnan-dagum ānum. þ ænig mon æniger meter bƿuce ær þære teoðan tīde oððe þære tƿelfte. butan hƿa to þan mettrum ƿý þ he færtan ne mæge. ƿ geonƿum mannum. þe þa ýlðo nabbað. þ hiƿ þ færten ahebban maƿon. forþon þar dagaſ ƿýnt teoðung-dagaſ þær gearſe. ƿ pe hiƿ forþon ƿceolon mid ealne aƿfærtnýſſe ƿ haligneſſe begongen. Ðit iſ þear þ mon oðru færtenu of for ƿƿeonda luƿān mid ælmeſſan lýrað. þonne ne moƿ mon þiſ mid nænegum þingum bƿecan. On oðre tīd þa men þe færtað hý mýð færtene mede æt Frode geeaſnað. ƿ hiora ƿýnna forgýfnýſſe. gýf hiƿ þ færten þeah mid ælmeſſum geſſætrað. ac on þar tīd þonne geþe færtan mæge ƿ nele. butan tƿeon eceſ ƿíteſ he him ƿýlfum earnað. forþon þe Drihten ƿýlf þar dagaſ þuſh Ooýren. ƿ þuſh Eham. ƿ þuſh hýne ƿýlfne. mid halgum færtene gehalgode:

XXXVIII. UT JEJUNANTIUM CIBUS PRÆTERMISSUS PAUPERIBUS EROGETUR.

Dægþamlice iſ gehƿýlcum men þearf. þ he hiſ ælmeſſan ƿýlle þearfendum mannum. ac ƿƿa-þeah þonne pe færtað þonne ƿceolan [pe] maƿan ælmeſſan ƿýllan þonne oðrum dagum. forþon þe þone mete ƿ þone dƿýnc þe pe þonne bƿucan ƿceolban. ƿiſ pe ne færten. þonne pe ƿceolban þone þearfan gedælan. forþon gýf pe færtað ƿ þ undeƿn-geƿeopd to þam æfen-ƿiſle healbað. þonne ne bið þ nan færten. ac bið ƿeo mete-tīd geuƿeapd. ƿ bið þ æfen-gýfel geƿiƿealpað:

XXXIX. UT JEJUNIUM NON SOLVATUR ANTE VESPERAS.

Oðneƿra monna ƿeƿuna iſ þonne he færtan ƿceolan. þ ƿona ƿƿa hiƿ þā nōn-bellan gehýpað hiƿ to mete foð. ac niſ hit naht gelýfedlic þ þ ƿý medeme færten. ac þ iſ ƿiht þte æfter nōn-ƿange mon mæſſan gehýne. ƿ æfter þære mæſſan hiſ æfen-ƿang on þa tīd. ƿ æfter þam æfen-ƿange gehƿa hiſ ælmeſſan ƿýlle. ƿƿā ƿƿā him to onhægie. ƿ ƿýððan to mete

and repent and do penance for them before God, so have I forgiveness.

The Lenten fast ought to be kept with very particular care, so that there be no day, except only the Sundays, on which any one may take any meat, before the tenth or the twelfth hour; except any one who is so weak, that he cannot fast, and young men, who have not the age, who may dispense with the fast; because these days are the tithing days of the year, and we should therefore solemnize them with all piety and holiness. It is a custom, that people often, for love of friends, redeem other fasts with alms, but this may, on no account, be broken. At another time, those men who fast, earn with their fast a reward from God, and forgiveness of their sins, if, however, they adorn the fast with alms; but then at this time, he who can fast, and will not, without doubt, earns for himself everlasting punishment; because the Lord himself, through Moses, and through Elias, and through himself, hallowed these days with holy fast.

It is daily needful for every man, that he give his alms to poor men; but yet, when we fast, then ought we to give greater alms, than on other days; because the meat and the drink, which we should then use if we did not fast, we ought to distribute to the poor; because if we fast, and reserve the morning repast for the evening refection, then is that no fast, but the hour of meat will be deferred, and the evening refection doubled.

It is the custom of many men, when they fast, that, as soon as they hear the none-bell, they take to meat; but it is not allowable, that that be a fitting fast, but it is right, that, after none-song, mass be heard, and after the mass, even-song at the time, and after the even-song let every one give his alms, so as his means will permit him, and after that take to

meat. But if any one be constrained by any occupation, so that he cannot come to the mass, nor to the even-song, then, at least, let him continue fasting, until he know that the mass and the even-song have been sung, and then, having thus completed his own prayers, and his alms, let him enjoy his good things, and take refection.

At this tide there should be abstinence from all delicacies, and soberly and chastely we should live. If any one, at this holy tide, can forego cheese, and eggs, and fish, and wine, it is a very strict fast; but for those who, from infirmity, or any other reasons, cannot forego them, it is needful that they enjoy them moderately, and at the times when they are allowed; that is, after the even-song, and let him take neither wine, nor other drink, for any drunkenness, but for his heart's refection. Drunkenness from wine, and sinful lusts are forbidden, not milk, nor cheese. The apostle said not, eat neither cheese nor eggs, but he said: 'Do not overdrink yourselves with wine, nor other drinks, in which be sinful pleasure.'

Every Sunday, at this holy tide, people should go to housel, except those men who are excommunicated. So also on the Thursday before Easter, and on the Friday, and on Easter eve, and on Easter day: and all the days of the Easter week are with like piety to be celebrated.

On the holy fast-days neither brawls nor strife shall be raised up, but we should steadfastly continue in praising God, and in necessary works; because our Lord reproves those who on fast-days will urge their debtors, and raise up brawls and strife, thus speaking through the prophet: 'On fast-days is seen what will ye have, on those days ye all seek your debtors, and for strife and brawls ye fast, and very impiously ye oppress your brothers.' In God all Christian men are brothers.

XLIII. UT CONJUGES INVICEM SE JAM ABSTINEANT.

Eác iŷ ȝeŷýnŷcipum micel þearf ꝥ hī hiȝ on þaȝ halȝan cīð clænlice healðan. butan ælceȝ hæmedeȝ beŷmýtennýŷŷe. ꝥte hiȝ þurh aŷŷæȝt liȝ. ȝeclænȝeðŷe heoȝtan ȝ hiȝa lichoman ȝode. mið ȝecŷemum ðædum to þam halȝan Ēaȝteŷi-ðæȝe becuman mæȝen. ȝoŷþon ne ȝoŷȝtonðeð ꝥ ŷæȝten noŷiht ꝥ mið ȝeŷýnŷciplice ȝeoȝce bið beŷmýten. ne ꝥ ȝoŷneh ðon þe mā. ꝥ ne bið mið ȝebedum. ȝ mið ȝæccum. ȝ mið ælmeȝȝum ȝeŷŷæȝeð:.

XLIV. UT POPULUS EXCITETUR AD CREBRAM CORPORIS ET SANGUINIS DOMINI SUSCEPTIONEM, ETC.

Eác þæm ȝolce iŷ to ȝecȝanne. ꝥte þæm cīðum þe hiȝ þæm halȝan ȝeŷŷne onȝōn Ēȝurteȝ lichoman ȝ bloðeȝ. ꝥ iŷ þæm halȝan huȝle. ꝥ hiȝ ꝥ mið micle eȝe ȝ aŷŷýŷðneŷŷe ðōn. ȝ hiȝ æŷ þæm. æȝðeŷ ȝe mið ŷæȝtenum. ȝe mið ælmeȝȝum. ȝ hiȝ ȝýlȝe clænȝiȝen. ȝ hiȝ ȝoŷhæbben ȝrom þæm ȝeŷýnŷcīþlican ȝeoȝce ȝ ȝrom ȝehŷýlcum uncýȝtum. ȝ hiȝ æȝðeŷ ȝe mið ȝebedum. ȝe mið ælmeȝȝum. ȝe mið ȝehŷýlcum ȝodum ȝeoȝcum. hiȝ ȝŷæȝŷien. ȝŷa þonne mið micelȝe aŷŷýŷðnýŷŷe hiȝ onȝōn. Æȝðeŷ iŷ ȝŷiðe ȝŷecendlic. ȝe ꝥ him hŷa unȝeclænȝoð ȝ unmedonlice onȝōð. ȝ eác ꝥ him hŷa to lange butan ȝý. ȝ him huȝu nan mon onȝōn ne ȝceal butan hiȝ ȝeŷŷteȝ leaȝe. þæm he ȝceal habban æŷ ȝeándeȝ eal ꝥ he ŷið Ēoðeȝ ŷillan ȝeoȝŷhte. þæȝ þe he ȝeþencan mæȝe. ȝ æŷteŷ hiȝ ðome betan. Ŵonȝe mýnȝteŷ-men þeah ȝýnt ȝ ŷiðȝan ȝŷa halȝeȝ eaŷŷæȝteȝ liȝeȝ. ꝥ hiȝ ꝥ ðæȝhŷamilice ðōn maȝon. þonne hiȝ ȝillað:.

XLV. UT MISSÆ PUBLICÆ NON OFFICIAT PECULIARIS.

Ðonne beodað ȝe eác þæm mæȝŷe-ȝŷeoȝtum. þe æȝðeŷ ȝe Sunnan-ðæȝum ȝe eac oðȝum mæȝŷe-ðæȝum. æŷ þæŷe heah-mæȝŷan ȝýnȝan ȝillað. ꝥ hiȝ ꝥ ðeȝȝolice ðōn. ꝥ hiȝ nanne ðæl þæȝ ȝolceȝ ȝrom þæŷe heah-mæȝŷan ne ateðōn. ȝoŷþon hiȝ iŷ ȝe ȝýŷeȝta ȝeŷŷūna ꝥ monȝe men. æȝðeŷ ȝe Sunnan-ðæȝum ȝe eác oðȝum mæȝŷe-ðæȝum beȝað. ꝥ iŷ ꝥte hiȝ ȝona on æŷne meŷȝen ȝillað mæȝŷan ȝehýŷan. ȝ ȝona æŷteŷ þæŷe mæȝŷan ȝrom æŷne meŷȝenne oȝeŷ ealne ðæȝ on ðŷunccen-

For those married it is also very needful, that they hold themselves chastely at this holy tide, without defilement of any cohabitation, that they, through pious life, with purified heart, and their bodies' chastity, with acceptable deeds, may come on the holy Easter day; because the fast avails naught, that is defiled with conjugal act, nor that hardly more so, that is not adorned with prayers, and with watchings, and with alms.

Also to the people it is to be said, that at those tides, when they receive the holy mystery of Christ's body and blood, that is, the holy housel, that they do so with great awe and piety, and that they previously, both with fasts and with alms, both purify themselves, and refrain from conjugal act, and from all vices, and adorn themselves with prayers, and with alms, and with all good works, then so receive it with great piety. Either is very perilous, whether any one receive it unpurified and negligently, or that any one be too long without it: and especially no one ought to receive it without his confessor's leave, to whom he shall have previously confessed all that he has wrought against God's will, as far as he can recollect, and have made atonement, according to his sentence. There are, however, many monastic men and widows of such holy religious life, that they may do it daily, when they will.

Then we also command those mass-priests who, both on Sundays, and other mass-days, wish to sing before the high mass, that they do so privately, so that they draw off no portion of the people from the high mass; for it is a very bad custom, that many men practise, both on Sundays and also other mass days: that is, that, straightways, at early morn, they desire to hear mass, and immediately after the mass, from early morn, the whole day over, in drunkenness and feasting they minister to

nýrre 7 on rýrte hiora pombe þeopiað nar Gode. Ðonne be-
 beode pe ꝥ nænig mon naner meter onbíte ærþon þe reo
 þenung gefýlled rý þære heah-mærran. ac ealle. ge rýf ge
 pæpned. hie geromnien to þære heah-mærran. 7 to þære
 halgan 7 garthican cýrcean. 7 þær þa heah-mærran 7 Godes
 purðer bodunge gehýren. 7 rþá pe ær cpædon. þa mærrer-
 preortar geond þa gebed-húf na ne rýngen. buton hig hit
 rþá deagollice ðón. rþa hig nanne man fram þære heah-mærran
 ne ateón. 7 ꝥ rý ær midde-morþenne. ꝥ hig mazon him rýlf
 eft æt þære heah-mærran beon. Gehpýlcer hader mannum
 pe beodað. ꝥte hrá þa heah-mærran rēce. buton þam gehal-
 gedum mædenum ánum. þam þear oððe gepuna nír. ꝥ hig of
 hýra mýnrterne gán. þa rceolon binnan heora mýnrterner locum
 gepunian. 7 him þær mærran gehýran :

their belly, not to God. But we command, that no man taste any meat, before the service of the high mass be completed, but that all, both females and males, assemble at the high mass, and at the holy and spiritual church, and there hear the high mass, and the preaching of God's word. And, as we before said, let not the mass-priests sing about the house of prayer, unless they do so privately, so that they draw off no man from the high mass: and let that be before mid-morning, that they may themselves be at the high mass. We command men of every order, that every one attend the high mass, except only the hallowed maidens, whose custom or practice it is not to go out of their minster: these should continue within the enclosures of their minster, and there hear mass.

LEGUM ANGLO-SAXONICARUM
VERSIO ANTIQUA.

LEGUM ANGLO-SAXONICARUM

VERSIO ANTIQUA.

^a L E G E SALUREDI REGIS WEST-SAXONUM.

Postquam natus, pro salute nostra, Dei filius, Dominus et Salvator noster Jesus Christus venit in mundum, ait: ‘Non veni legem solvere, sed adimplere pietate sola et misericordia.’ Et post passionem et resurrectionem suam, antequam discipuli essent in omnem terram ad prædicandum dispersi, dum adhuc simul erant, multos ex gentium populis ad Deum converterunt, et nuncios miserunt Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, evangelizare regnum Dei. Et cum cognovissent quid inter eos ageretur, scripserunt eis. Et hæc est epistola, quam apostoli miserunt omnibus Antiochiam, et Syriam, et Ciliciam, qui nunc ex gentili servitute ad Dominum sunt conversi.

‘Apostoli et seniores fratres hiis qui sunt Antiochie, Syrie, et Cilicie fratribus ex gentibus, salutem. Quoniam audivimus, quod quidam ex nobis exeuntes turbaverunt vos verbis, potius evertentes animas vestras, quibus non mandavimus, placuit nobis collectis in unum eligere viros, et mittere ad vos cum karissimis nostris Barnaba et Paulo, hominibus qui tradere cupiunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus eciam ad vos Judam et Silam, qui et ipsi vobis verba referrent eadem. Visum est enim Spiritui Sancto et nobis, nichil ultra inponere vobis oneris quam hoc necessario, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et

^a Textus est ex *T.*, cum *Br.* collato.

suffocato, et fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis. Valet. Quod vobis non vultis fieri, non faciatis aliis.'

Ex hoc uno iudicio perpendi potest, ut unicuique iustum iudicetur, nec opus est aliquo libro iudiciali præter hoc fatigari, quam ne quis alii iudicet, quod sibi iudicari nollet, si iudicium haberetur super eum.

Postquam contigit, quod plures nationes fidem Christi susceperunt, religione crescente, plures synodi circumquaque convenerunt. Et ita etiam in Anglorum gente, postquam ad Christianitatem pervenit, sancti episcopi et sapientes laici statuerunt, pro misericordia, quam Deus docuit, ut terreni domini audeant ex eorum licentia, sine peccato, in prima culpa pecuniam emendationem capere, quam ibi decreverunt; præter prodicionem domini, in qua nullam pietatem ausi sunt intueri, quia Deus Omnipotens nullam adjudicavit contemptoribus suis, nec Dei filius Jude proditori suo; et præcepit Dominum diligere tanquam seipsum. Et in multis synodis suis multorum forisfactorum emendationes aptaverunt, et ex multis synodalibus libris undecumque capitula conscripserunt. Ego tunc Æluredus rex hec collegi simul et scribi precepi; multa, que predecessores nostri tenuerunt, et michi placuerunt, reservavi, et multa que displicuerunt abjeci, consilio sapientum meorum, et aliter observari precepi. Et nolui multa de meis in scriptura ponere, quia dubitamus quid posteris inde placeret; sed que repperi diebus Ine regis, cognati mei, vel Offe Mercenorum regis, vel Æthelbrihtes, qui primus in Anglorum gente baptizatus est rex, que michi justiora visa sunt, hec collegi, et cetera dimisi. Ego Æluredus West-Saxonum rex ostendi hec omnibus sapientibus meis, et dixerunt, 'Placet ea custodire.'

* DE JURAMENTIS ET VADIIS.

1. Inprimis est, quod maxime necessarium est cuicumque fidelium, fidem et iuramentum suum, multa, ut convenit, observantia custodire. Si quis tamen ad alterutrum cogatur injuste, vel ad prodicionem domini, vel injustum aliquod adiutorium; rectius est hoc ementiri quam implere. Si quis autem

* Textus est ex *T.*, cum *Br. Hk.* et *M.* collato.

vadiet quod fieri justum sit et transgrediatur, committat arma sua et pecuniam amicis suis in custodiam, et sit XL. noctibus in carcere, ad mansionem regiam, et peniteat ibi, secundum jussionem episcopi sui, et parentes ejus pascant eum, si ipse victum non habeat. Si autem parentes non habeat, aut cibum, præpositus regis procuret eum. Et si cogi oporteat, et aliter nolit, si ligetur, perdat arma sua, et totam pecuniam suam. Si occidatur, inultus jaceat. Si aufugiat ante terminum, et iterum capiatur, sit XL. noctibus in carcere, sicut ante debuerat. Si amittatur, sit forbannitus, et excommunicatus ab omnibus Christi ecclesiis. Si tunc aliquis plegius intersit, emendet infracturam plegii, sicut rectum edocebit, et infracturam vadii, secundum penitencie censuram.

DE CONFUGIO AD ECCLESIAM.

II. Si quis ad ecclesie mansionem, pro qualicunque culpa confugiat, quæ ad firmam regis non pertineat, vel alteri comodo deserviat, et *venialis sit, habeat trium noctium terminum *venerabilis? cavendi sibi, nisi reconciliari quesierit. Si quis infra hunc terminum malignaverit eum, vinculis aut verberibus, emendet singulum eorum, secundum rectitudinem patrie, wera, wita; et ecclesie ministris cxx. soł, pro infractione pacis.

DE INFRACTIONE PLEGII REGIS.

III. Si quis plegium regis infringat, emendet inculpationem, sicut rectum sit, et infracturam plegii v. libris merorum denariorum. Archiepiscopi borhbryce, sive mundbrice, emendetur III. libris; aliorum episcoporum vel comitum II. libris.

DE PRODITIONE DOMINI.

IV. Si quis per se, vel susceptam, vel suspectam personam, de morte regis tractet, vite sue reus sit, et omnium que habebit. Si se velit adlegiare, secundum regis weregildum hoc faciat. Sic eciam ponimus de omni ordine vel natione, villanorum vel comitum, qui de morte domini sui cogitabat; sue ipsius vite culpabilis habeatur, et omnium que sua sunt, vel, secundum natale domini sui, festinet abnegare.

DE PACE ECCLESIARUM ET EARUM LIBERTATE.

V. Item statuimus omni ecclesie dedicate pacem hanc. Si quis facinorosus incurrat, vel ad eam confugiat, nullus eum

vii. diebus contingat, vel extrahat; si quis hoc præsumat, culpabilis sit infractionis regie pacis et ecclesie, et amplius, si forisfaciat amplius, si pro fame vivere possit, si non inde prelietur. Si editui majus opus habeant ecclesia sua, custodiant eum in alia domo, que non habeat plura ostia quam ecclesia; et caveat ipsius ecclesie senior, ne interim reum pascat. Si inimicis suis arma sua reddiderit, et se dederit, servetur xxx. noctibus, et parentibus, et amicis suis interim offeratur. Item qui ad ecclesiam confugiet pro quacumque culpa, que nondum propalata sit, et eam in nomine Domini gratis confitebitur, dimidium forisfacti condonetur ei. Qui furatur die Dominica, vel in sancto Natali, vel in Pascha, vel in Sancto die Jovis, in Ascensione Domini, in quolibet eorum volumus dupliciter emendandum sit, sicut in quadragesimali jejunió.

DE FURATIS IN ECCLESIA.

vi. Si quis in ecclesia furetur aliquid, restituat et hoc semel, et forisfactum, sicut ad angildum pertinet, et amputetur ei manus de qua furatus est. Si manum redimere velit, et hoc ei permittatur, componat sicut ad weram ejus pertinebit.

SI QUIS IN DOMO REGIS PUGNET.

vii. Si quis in domo regis pugnet, vel arma extrahat, et capiatur, sit in arbitrio regis, sic vita sic mors, sicut ei condonare voluerit. Si aufugiat, et iterum aliquando capiatur, redimat se precio nativitatis sue; et culpam emendet, sic wera, sic wita, sicut egerit.

DE CONCUBITU NUNNE.¹

viii. Si quis sanctimoniam ab ecclesia duxerit, sine licentia regis, aut episcopi, det cxx. sol., dimidium regi, dimidium episcopo et ipsius ecclesie domino, cujus monacha fuit. Si ipsa diutius vivat quam qui eam abduxit, nichil de pecunia ejus habeat. Si infantem procreaverit, nichil inde habeat infans, sicut nec mater ejus. Si puer eorum occidatur, habeat partem rex matris cognationis, parentes patris partem suam habeant.

¹ De ducente sanctimoniam ab ecclesia *Br.*

DE PUERO IN MATRE OCCISO.

ix. Si femina prægnans occidatur, dum puer in ea sit, solvatur ipsa pleno gildo, secundum weram patris, et partus dimidio gildo, secundum weram patris. Sit semper wita lx. soł, donec angildum exurgat ad xxx. soł; postquam angildum ad id crescit, postea sit wita cxx. soł. Aliquando fuit de eo qui aurum furabatur, vel equas sylvestres, vel apes, et multe wite majores quam alie; sed nunc sunt omnes pares, præter qui hominem furatur cxx. soł.

DE MULIERE XII.-HINDI HOMINIS, VEL VI.-HINDI, FORNICATA.

x. Si quis fornicetur cum uxore hominis twelfhindes, emendet ipsi marito cxx. soł. Homini sexhindo c. soł, cirliisco lx. soł emendet.¹

DE APPREHENSIONE CIRLISCRE FEMINE, VEL INGENUE.

xi. Si quis cirliscre femine pectus apprehendat, v. soł emendetur ei. Si supinet eam, nec tamen concumbat cum ea, x. soł emendetur. Si concubuerit, lx. soł emendet. Si aliquis cum ea jacuit antea, sit emendatio medietas hec. Si accusetur inde, adlegiet se per lx. hidas, vel dimidium emendationis amittat. Si hoc in nobilius oriunda muliere contigerit, crescat emendatio, sicut ejus natalis ingenuitas erit.

DE NEMORE COMBUSTO VEL SECATO.

xii. Si quis nemus alterius sine licencia comburat vel taliet, solvat omne grossum lignum v. soł; et deinceps omne quotquot sint v. denariis restituat et xxx. soł wite, id est forisfacti.

²DE INTERFECTO A CASU IN COMMUNI OPERE.

xiii. Si quis in communi opere alium casu dejiciat, reddatur lignum parentibus interfecti, et habeant hoc infra xxx. dies eductum de terra illa, vel habeat hoc cujus erit nemus.

¹ Et hoc in viventi captali componatur, et nemo vendatur pro eo. *Br. Hk. M. add.*

² De secante casu ligni oppresso. *Hk.*

DE MUTI HOMINIS VEL SURDI FORISFACTO.

xiv. Si quis surdus sit aut mutus natus, ut non possit negare, vel confiteri peccata sua, emendet pater ejus forisfacta sua.

DE ILLIS QUI PUGNANT CORAM ARCHIEPISCOPO,
VEL EPISCOPO, VEL ALDREMANNO.

xv. Si quis coram archiepiscopo pugnet, vel arma extrahat, emendet ¹cxxx. soł. Si coram alio episcopo, vel aldermanno faciat, c. soł emendet.

DE VACCIS VEL EQUABUS FURATIS, VEL
PREGNANTIBUS AFFLIGATIS.

xvi. Si quis vaccam vel equam furetur, vel pregnantes affligat, reddat partum solido uno, et matrem secundum precium estimatum.

DE ALIQUO IMBECILLI IN COMMENDATIONE
MORTUO.

xvii. Si quis alii suum imbecille quid commendet, et in illa commendatione moriatur, adlegiet se facinoris qui pascebat illud, si ab aliquo compellatur inde.

DE APPREHENSIONE NUNNE.

xviii. Si quis nunnam, causa fornicationis, in vestes aut in sinum, sine licentia, comprehendat, sit hoc duplo emendabile, sicut ante simpliciter de laica decrevimus.

²DE PRESTANTIBUS ARMA AD OCCISIONEM.

xix. Si quis præstet arma sua ad occidendum aliquem, licet eis, si velint, weram mortui conjectare. Sin simulari nolint, reddat, qui arma præstiterit, terciam partem ipsius were. Si velit se purgare, quod ad eam commendationem malum nescivit, hoc ei liceat. Si quis forbator alicujus arma suscepit ad purgandum, vel faber alicujus opus faciendum, ipsi hoc quietum reddant, sicut exceperunt, si non eorum custodiam, diffinitis prelocutionibus abdicarant.

¹ cxx. *T.*

² De illis qui præstant arma sua ad occisionem. *Hk.*

DE PECUNIA COMMISSA MONACHO.

xx. Si quis alterius monacho pecuniam commendaverit, sine licentia domini ipsius monachi, et amittatur, nichil inde recipiat qui commisit ei.

DE RIXA SACERDOTUM.

xxi. Si quis presbiter hominem occidat, capiatur, et totum unde sibi mansionem emerat, et exordinet eum episcopus, et tunc ab ecclesia reddatur; nisi dominus suus componere velit weram ejus.

DE PROCLAMATIONE OSTENSA.

xxii. Si quis in conventu publico preposito regis proclamationem ostendat, vel ostensionem denuntiet, et postea cessare velit, pertrahat hoc ad rectiorem manum, si possit; si non possit, perdat suum angildum, et reddat witam præposito.

DE CANUM DISSUBITATIONE VEL MORSU.

xxiii. Si canis hominem desubitet aut mordeat tacitus, in prima culpa reddantur vi. soġ, si ei victum dederit; in secunda vice reddat dominus ejus xii. soġ; et tercia vice xxx. soġ. Si in hiis forisfactis aliquibus canis perdat, procedat tamen hec emendatio. Si canis amplius peccet, et habeatur, emendetur plena werā, sic malum sic infixit.

SI PECORUM MALEFACTO.

xxiv. Si alicujus animal hominem vulneraverit, reddatur ipsum animal, vel inde componatur.

DE VIOLENTO CONCUBITU FEMINE VILLANE.

xxv. Si quis ceorles mancipium ad violentum concubitum comminetur, emendet ipsi ceorlo, id est rustico, v. soġ, et lx. soġ wite. Si servus servam cogat ad violentiam perferendam, castretur.

DE ¹VIRGINE VI SUBACTA.

xxvi. Si quis virginem immaturam violenter opprimat, sit hoc sicut adulte mulieris emendatio.

¹ adolescentula *Hk.*

DE HOMICIDA, VEL OCCISO CARENTE COGNATIONE.

xxvii. Si quis ex parte patris sui cognatione carens homicidium faciat, si ex materna cognationem habeat, reddat ipsa tertiam partem compositionis, tertiam congildones, pro tertia parte fugiat. Si nec maternam cognationem habeat, solvant congildones ejus dimidiam compositionem, et pro dimidia fugiat.

DE HUIUSMODI OCCISIONE.

xxviii. Si quis occidatur huiusmodi qui parentes non habeat, compositionis medietas solvatur regi, medietas gildonibus.

DE HOMINE TWIHINDO, i. e. DUCENTENO, OCCISO A HLOÐ, i. e. A COHORTE.

xxix. Si quis hominem twihindum innocentem cum hloþe, id est cohorte occidat, reddat qui ictum confitebitur weram et witam, et omnis qui interfuerit reddat xxx. soþ pro hloþbota.

DE HOMINE SEXHINDO, i. e. SEXCENTENO.

xxx. Si sit homo sexhindus, unusquisque reddat pro hloþbota lx. soþ, et percussor weram eum plena wita.

DE XII-HINDO, QUI EST PLENE NOBILIS.

xxxi. Si xii-hindus sit, quotquot interfuerint cxx. soþ redant, et occisor weram et witam. Si hloþ, id est cohors vel collectum contubernium, hoc faciat, et postea negare velint, incausentur omnes, et omnes mortis illius compositionem conjectent in commune, et omnes unam witam persolvant, sicut ad ipsam weram pertinebit.

DE PUBLICO MENDACIO CONFICTO.

xxxii. Si quis publicum mendacium confingat, et in ipso denique firmetur, non emendetur hoc aliqua levi re, sed amputetur ei lingua; nec minori precio redimi liceat, quam secundum weram ejus appreciabitur.

DE DEI PLEGIO VIOLATO.

xxxiii. Si quis alii Dei plegium intemptet, et compellare velit, quod ei aliquod ipsorum non compleverit, præjuret hoc in quatuor ecclesiis, et si alius se purgare velit, in xii. ecclesiis hoc faciat.

DE MERCATORIBUS.

xxxiv. Eciam de mercatoribus statutum est, ut homines, quos secum ducunt in negotiationem suam, ostendant præposito regis in publicis actionibus, et edicant quot sint, et eos denique secum assumant, quos ad rectum publicum possint adducere. Et cum opus evenerit, ut secum plures habeant, ^asimul hoc notificent præposito regis, in publici conventus testimonio.

DE VILLANO HOMINE INJUSTE LIGATO, VEL
SUSPENSO, VEL RASO.

xxxv. Si quis hominem ciriliscum injuste ligaverit, x. soł emendet. Si eum verberet, xx. soł emendet. Si eum in ¹suspensio^b mittat, xxx. soł emendet. Si eum radat in contumeliam ad collificium, x. soł emendet. Si eum radat in presbiterum solutum, xxx. soł emendet. Si barbam ei radat, x. soł emendet; si eum ligaverit et ad prebiterum radat, lx. soł emendet.

DE INCUSTODIA LANCEE.

xxxvi. Inventum est eciam, si quis habeat lanceam super humerum suum, et homo ²asnasetur vel inpungatur, solvat weram ejus sine wita. Si ante oculos asnaset, reddat weram ejus, et si possibilitatis accusetur in eo facto, purget se juxta modum wite. Et ita remaneat de wita, si acutum lancee sit altius tribus digitis quam cuspis; si equaliter ferantur acies et cuspis, sine culpa reputetur.

³ DE MUTATIONE MANSIONIS.

xxxvii. Si quis ab una mansionem in aliam transire velit, faciat hoc testimonio aldermanni in cujus comitatu prius folgavit. Si preter illius licentiam abscedat, qui eum in hominem suscepit, cxx. soł forisfacture reddat. Dividatur tamen hoc dimidium regi, in comitatu quo ante incoluit, dimidium vero in eo quo venerit. Si quid eciam male fecerit ubi prius fuit, hoc emendet qui eum recipit ad hominem, et regi cxx. soł wite.

¹ suspenso *Br.*² assuasetur *Br.*³ De edificiū ratione. *T.*^a Adverbium 'rȳmle' sic redditur.^b A.S. 'hengenne.'

DE PUGNA IN PLACITO CORAM ALDERMANNO.

xxxviii. Si quis coram aldermanno regis pugnet in ¹placito, emendet weram et witam, sicut rectum sit, et super hoc cxx. soł ad witam. Si quis folcmot, id est populi placitum, armorum exercione turbabit, emendet aldermanno cxx. soł wite, id est forisfacture. Si horum aliquid coram regis aldremanno juniore contigerit, aut coram presbytero regis, sit wita xxx, soł.

SI QUIS PUGNET IN DOMO VILLANI, VI.-HINDI, VEL XII.-HINDI.

xxxix. Si quis in ceorlisces mannes flet gefeobte, id est in rustici hominis domus area pugnet, v. soł emendet ipsi rustico. Si arma extrahat, nec inde pugnet, sit dimidium hoc. Si horum aliquid accadat homini sexhindo, tripliciter exurgat emendatio super emendationem rustici: xii.-hindi hominis dupliciter a sexhindo.

DE INFRACTURA BURGI.

xl. Regis burhbrece est cxx. soł. Archiepiscopi xc. soł. Episcopi, et aldermanni, quem Latine comitem vel seniore dicunt, lx. soł. xii.-hinde xxx. soł. Sexhindi hominis xv. soł. Ceorli eodorbrece, id est rustici sepi fractio, v. soł emendetur. Si horum aliquid eveniat quando exercitus foris est, vel in quadragesimali jejunio, sit dupliciter emendandum. Si quis in Quadragesima sanctum velum in populo sine recto deponat, emendet cxx. soł.

DE TERRA HEREDITARIA.

xli. De eo qui terram hereditariam habet, quam ei parentes sui dimiserunt, ponimus, ne illam extra cognationem suam mittere possit, si scriptum intersit testamenti, et testis quid eorum prohibuerit, qui hanc inprimis adquisierunt, et ipsorum qui dederunt ei ne hoc possit: et hoc in regis et episcopi testimonio recitetur coram parentela sua.

DE FACTIONE.

xlii. Etiam instituimus, homo qui inimicum suum residentem scit, non ante impugnet eum, quam sibi rectum postulet. Si vim habeat ut hostem suum circumveniat et

¹ publico *Br.*

obsideat, custodiat eum vii. noctibus intus, nec assaliat eum, si ille velit inmorari. Si velit in manus ire, et arma sua reddere, custodiat eum xxx. noctibus illesum, et parentibus suis eum offerat, et amicis. ¹Si ecclesiam incurrat, sit secundum veniam ipsius ecclesie, sicut supra diximus.' Si vim non habeat ut eum intus obsideat, vadat ad aldermannum, et querat auxilium. Si ei subvenire nolit, adeat regem, priusquam assaliat eum. Si quis eciam superveniat in hostem suum, et eum antea residentem nesciat, si hostis ille velit arma sua reddere, custodiatur xxx. noctibus, et amicis offeratur; si nolit arma sua reddere, tunc licet eum inpugnare. Si velit in manus ire, et arma sua reddere, et aliquis super hoc inpugnet eum, solvat sic weram, sic vulnus, sicut egerit, et witam, et perdat quod de cognatione sua requirebat. Item diximus, ut homini liceat pugnare cum domino suo sine wita, si quis assaliat ipsum dominum. Sic liceat domino pugnare cum ²servo suo. Ad eundem modum potest homo pugnare cum germano cognato suo, si quis assaliat eum injuste; præter contra dominum, hoc non concedimus. Et item potest homo pugnare, sine forisfacto, si alicui obviet cum sponsa sua, clausis ostiis, vel sub una veste, vel cum filia sua desponsata, vel cum sorore sua que de sponsa sit nata, vel cum matre sua que patri suo fuerit desponsata.

DE FESTIVITATUM OBSERVATIONE.

XLIII. Omnibus liberis hominibus dies isti condonati sunt, præter servos et pauperes operarios: xii. dies in sancto Natali Domini, et dies in qua Dominus Jesus Christus de diabolo triumphavit; et Sancti Gregorii memorialis dies; et vii. dies in Pascha, et vii. supra; et unus dies in festo sanctorum Apostolorum Petri et Pauli; et in Augusto plena hebdomada, ante festum Sancte Marie; et in Omnium Sanctorum veneratione unus dies; et iiii. dies Mercurii, in iiii. legitimis jejuniis. Servis omnibus indulti sunt dare cui magis voluerint, vel qui eis pro nomine Domini aliquid benefecerit, vel ipsi deservire poterint, in aliqua portione vicis sue.

DE PLAGA IN CAPITE.

XLIV. Capitis vulnus, si utrumque os perforatum sit, xxx. sol emendetur. Si os exterius pertusum sit, xv. sol emendetur.

¹ *Br. omit.*

² homine *Br. T.*

DE PLAGA SUB CAPILLIS.

XLV. Si in capillis sit vulnus longitudinis unius uncie, componatur solido uno. Si ante cesariem sit vulnus unciam habens longitudinis, II. soł emendetur.

DE AURIS AMPUTATIONE.

XLVI. Si auris amputetur alicui, xxx. soł emendetur ei. Si auditum inde perdat, LX. soł emendetur.

DE OCULORUM ET MULTORUM PLAGIS MEMBRORUM.

XLVII. Si quis alii crepet oculum, solvat ei LXVI. soł, et vi. denarios, et terciam partem unius denarii, que est triens. Si oculus in capite remaneat, nec tamen inde videat, remaneat tertia pars emendationis.

XLVIII. Si quis alii faciem sive maxillam amputet, LX. soł multetur.

XLIX. Si quis homini primos dentes, i. præcisores, excusserit, VIII. soł culpa sit; si secundos, quos caninos vocant, IIII. soł emendabit; molares dentes hominis xv. soł æstimantur.

L. Si quis homini genas frangat, emendet xv. soł.

Si quis homini mentum frangat, XII. soł emendetur.

LI. Qui gurgulionem perforabit alicui, XII. soł emendet.

LII. Si linguam extrahat, sicut de oculo componat.

LIII. Si quis sit in humero vulneratus, ut compaginis glutinum effluat, xxx. soł emendetur.

LIV. Si brachium homini fractum sit supra cubitum, xv. soł est emendandum.

LV. Si utrumque os brachii fractum sit, emendatio est xxx. soł.

LVI. Si pollex manus amputetur homini, xxx. soł emendabitur. Si unguis excutiat, v. soł emendetur.

LVII. Si secundus digitus, i. index vel salutatorius, amputetur, xx. soł culpa sit; unguis ejus, III. soł.

LVIII. Si medius amputetur, ejus emendatio sit XII. soł; unguis, II. soł.

LIX. Si quartus, qui annularis dicitur, amputetur, XVII. soł culpa judicetur; unguis IIII. soł emendetur.

LX. Si minimus digitus amputetur, IX. soł emendetur; unguis ejus, uno solido.

LXI. Si quis in ilibus vulneretur, sit emendatio xxx. soł; si transforatum sit ad utrumque os, emendetur xxx. soł.

LXII. Si coxa transpungatur homini, xxx. soł emendetur ei; si frangatur, eque sit emendatio xxx. soł.

LXIII. Si crus transforetur alicui sub genu, XII. soł emendetur; si confringatur sub genu, XXX. soł emendetur.

LXIV. Si primus et major articulus pedis amputetur, XX. soł mulcta judicetur; si secundus articulus sit, XV. soł emendetur; si tercius, IX.; si quartus, VI.; si minimus, V. soł constet.

LXV. Si quis in testiculis plagietur, ut generare non possit, emendetur ei LXXX. soł.

LXVI. Si homini sit brachium cum manu penitus amputatum ante cubitum, emendetur hoc ei LXXX. soł. Omne vulnus ante capillos, et ante manicam, et sub genu, duplo majoris emendationis sit.

LXVII. Si lumbi truncentur alicui, LX. soł mulcta judicetur. Si intus pungantur, ad id faciant XV. soł; si transpuncti sint, id componant XXX. soł.

LXVIII. Si quis in humero plagietur, emendetur LXXX. soł, si vivat.

LXIX. Si quis homini manum extra plagiaverit, XX. soł culpa sit; si dimidia manus avolaverit, ad id reddantur XL. soł.

LXX. Si quis homini costam fregerit intra cutem integram, det X. soł ad emendationem; si cutis aperta sit, et eos extrahatur, det XV. soł ad emendationem.

LXXI. Si quis oculum, vel manum, vel pedem excutiat alicui, parem emendationem componat de singulis, i. LXVI. soł et VI. deñ et terciam partem unius denarii.

LXXII. Si crus alicui perexcussum sit sub genu, LXXX. soł culpa judicetur.

LXXIII. Si quis homini scapulam truncaverit, XX. soł mulctetur.

LXXIV. Si quis intro plagietur, ut os extrahatur, sit emendatio XV. soł.

LXXV. Si grossi nervi truncentur alicui, ut sanari non possint, XII. soł culpa sit. Si homo claudicet pro vulneribus nervorum, et medicamentum sanationis non admittunt, XXX. soł emendetur.

LXXVI. Si graciles nervi truncentur, VI. soł culpa judicetur.

LXXVII. Si quis in collo plagietur, ut inde perpetuam et insanabilem contrahat invaliditatem, et tamen vivat ita contumeliatus, emendetur C. soł; si non ei rectius et amplius sapientum judicia destinabunt; hoc est, ut reddantur afflictiones liberorum per plenum, servorum autem per dimidium.

LEGES INÆ REGIS WEST-SAXIÆ.

Ego Ine Dei gratia West-Saxonum rex, exhortatione et doctrina Cenredis patris mei, et Heddes episcopi mei, et Ercenwoldes episcopi mei, et omnium aldermanorum meorum, et seniorum sapientum regni mei, multaque congregatione servorum Dei, sollicitus de salute animarum nostrarum, et de statu regni mei, constitui rectum conjugium, et justa judicia, pro stabilitate et confirmatione populi mei benigna sedulitate celebrari; et nulli aldermanno vel alicui de toto regimine nostro conscripta judicia liceat abolere.

DE REGULA MINISTRORUM DEI.

i. Imprimis præcipimus, ut ministri Domini rectam discipline sancte regulam juste custodiant. Postea volumus, ut totius conjugia populi sint et judicia devote conservata.

DE INFANTIUM BAPTISMO.

ii. Puer infra xxx. noctes baptizetur. Si non sit, xxx. solidis emendetur. Si moriatur sine baptismo, emendetur tota pecunia.

DE OPERE DIEI DOMINICE.

iii. Si servus operetur Dominica die, per preceptum domini sui, sit liber, et dominus emendet xxx. solidos ad vitam. Si servus sine testimonio domini sui operetur, corium perdat. Si liber operetur ipsa die, sine jussu domini sui, perdat libertatem suam.

DE CYRICSCEATTIS.

iv. Ciricsceatta reddita sint in festo Sancti Martini. Si quis hoc non compleat, sit reus LX. soł, et duo decuplo reddat ipsum ciricsceattum.

DE CIRICSOCNA.

v. Si quis sit mortis reus et ad ecclesiam confugiat, vitam habeat, et emendet, sicut rectum consulet. Si quis corium

suum forisfaciat, et ad ecclesiam incurrat, sit ei verberatio condonata.

DE PUGNA.

vi. Si quis pugnet in domo regis, totius pecunie sue sit reus; et sit in arbitrio regis, utrum vitam habeat vel non. Si quis in ecclesia pugnet, cxx. soł emendet. Si quis in domo aldre-manni, vel alterius sagibaronis pugnet, lx. soł emendet. Si autem in gavelgilda, id est, in gablum reddendi domo fiat, vel in gebures, xxx. soł culpa judicetur, et ipsi geburo, vi. soł. Et licet in mediis campis sit dimicatum, cxx. soł wyte reddantur. Si quilibet in potatione decertent, et alter eorum cum patientia sustineat, reddat alius xxx. soł forisfacti.

DE FURTO¹.

vii. Si quis furetur sic ut uxor ejus nesciat hoc, et pueri sui, reddat wite lx. soł. Si in testimonio et conscientia totius familie sue furetur, transeant omnes in servitutem. Puer decem annorum debet scire, ne furtum faciat.

DE POSTULATIONE RECTI.

viii. Si quis sibi rectum roget coram aliquo scirmanno, vel alio judice, et habere non possit, et accusatus ei vadium recti dare nolit, emendet xxx. soł, et infra vii. noctes faciat ei recti dignum.

DE VINDICANTIBUS ANTEQUAM RECTUM POSTULENT.

ix. Si quis vindicet antequam rectum sibi postulet, quodcumque per vim ceperit reddat, et emendet xxx. soł.

DE ROBARIA ET VIOLENTA CAPTIONE.

x. Si quis intra commarciones regni nostri robariam, et violentam captionem faciat, reddat ipsam robariam, et persolvat, et emendet lx. soł pro wita.

DE ILLIS QUI COMPATRIOTAS SUOS EMUNT.

xi. Si quis compatriotam suum emat, servum vel liberum, licet reus sit, ultra mare, solvat eum wera sua.

¹ sciente vel nesciente familia *Hk. add.*

DE FURE CAPTO.

xii. Si fur capiatur, mortem patiat, vel vitam suam weregildo suo redimat.

DE ILLIS QUI CORAM EPISCOPO TESTIMONIUM SUUM, VEL VADIUM INFRINGUNT.

xiii. Si quis coram episcopo testimonium suum et vadium mentiatur, xxx. sol. emendet.

Fures nominamus usque ad septem homines; a septem hloþ, id est, cohortem vel satellites, usque ad xxv.; deinceps est here, id est exercitus.

QUI FUERIT ACCUSATUS DE HLOÐ, ID EST COHORTE.

xiv. Qui de hloþ fuerit accusatus abneget per cxx. hidas, vel sic emendet.

QUI DE HEREŢ, ID EST EXERCITU.

xv. Qui hereteamus, id est, de conductione exercitus fuerit accusatus, weregildo, id est natalis sui precio, se redimat, vel secundum weram suam neget; et debet esse medietas jurantium per hulsonges, id est xii.-hyndos.

Fur postquam est in vinculis regis, non habet hanc abnegationem.

DE FURE OCCISO.

xvi. Qui furem occiderit, debet inveritare cum juramento, quod illum culpabilem, et de vita forisfactum occidisset, et non solvat.

DE CARNE FURTIVA.

xvii. Qui furtivam carnem invenerit occultatam, si audeat, licet ei inveritare jurejurando quod sua sit. Qui investigabit eam habeat þ melde feoh, id est, pecuniam indicationis vel delaturam.

DE CIRLISCO FURE CAPTO.

xviii. Cirlicus homo qui sæpe fuerit accusatus de furto, et deinceps invenietur reus in capitali vel in alia manifesta culpa, truncetur ei manus vel pes.

DE COLONO REGIS FISCALINO.

xix. Regis geneat, id est, colonus fiscalinus, si wera sua sit xii. hund soþ, id est, duodecies c. soþ, potest jurare pro lx. hidis, id est, pro hominibus vi., si sit huslgenga, i. e. xii.-hindus, vel husbonda.

DE IGNOTO IN NEMORE DEVIANTE.

xx. Si quis alienigena, vel ignotus sine via vadat in nemus, ut nec ore clamet, nec cornu sonet, pro fure probandus est, vel occidendus, vel etiam redimendus.

DE WERA HOMINIS SIC OCCISI.

xxi. Si quis sic occisi weram exigat, licet inveritari, quod pro fure sit occisus, et non solvatur ipsius occisi congildonibus, vel domino suo. Si celaverit, et fiat deinceps quandoque notum, tunc ampliabit mortuo ad juramentum, quod licet parentibus suis purgare eum.

DE COLONO VEL VILLANO ALICUJUS, QUI EST FUR.

xxii. Si tuus geneat, i. e. colonus, vel villanus furetur, et amittas eum; si habeas plegium, admone eum de angildo; si non habeas, redde tu angildum, et non sit ei in aliquo remissius.

DE WERA ADVENE OCCISI.

xxiii. Si homo alienigena occidatur, habeat rex duas partes were sue, et terciam partem habeant filii, vel parentes sui. Si parentes non habeat, dimidiam habeat rex, dimidiam consocii. Si autem abbas vel abbatissa intersit, dividant eodem modo cum rege.

Wealh qui gablum reddit cxx. soþ; filius ejus c. soþ, servus lx. soþ, somhwylcne l., servi corium xii.

DE FURE ANGLICO.

xxiv. Si Anglicus furetur, qui per forisfacturam inservierit, suspendatur, et non solvatur domino suo. Si occidatur, non solvatur parentibus suis, si eum intra xii. menses non redemerint.

Wealh, si habeat v. hidas, est sixhinde.

DE MERCATORIBUS ¹ALIQUID EMENTIBUS./

xxv. Si mercator in populis emat aliquid, faciat hoc coram testibus. Si quid furtivum intercietur super mercatorem, et hoc coram bonis testibus non emerit, juret secundum witam, quod nec furti conscius, vel coadjutor fuerit in eo, vel emendet xxxvi. soġ wite, i. e. forisfacture vel emendationis.

DE NUTRITURA INVENTI PUERI.

xxvi. Ad inventicii pueri victum, primo anno vi. soġ redantur; secundo anno xii. soġ; tercio anno xx. soġ; deinceps secundum precium suum.

DE PUERO IN OCCULTO PROCREATO.

xxvii. Qui in occulto puerum genuerit, et celaverit, non habeat pueri ipsius weram, si occidatur, sed rex et dominus suus.

DE FURE CAPTO CUM FURTO.

xxviii. Qui furem ceperit habeat inde x. soġ, et rex ipsum furem; et parentes ejus abjurent ei factionem. Si repugnet vel aufugiat, reus sit wite; si negare velit, abneget secundum modum pecunie et wite.

DE PRESTANTIBUS GLADIUM, VEL LANCEAM, VEL EQUUM, AD HOMICIDIUM.

xxix. Qui gladium præstabit ad homicidium, si occidatur homo, reddat tertiam partem compositionis ejus. Qui lanceam prestiterit, dimidiam weram. Qui equum prestiterit, totum reddat.

SI CIRLISCUS HOMO FORISBANNITUM FIRMET.

xxx. Si cirlescus homo forisbanniti firmationis accusetur, per suam ipsius weram neget. Si non possit, persolvat eum wera sua: et se gesiþman etiam sic per weram suam.

DE EMENTE FEMINAM, ET PRECIUM RETINENTE.

xxxi. Si quis emat sibi feminam, preciumque non compleat, reddat ipsam pecuniam, et persolvat, et emendet plegio, sicut erit infractio plegii sui.

DE WERA 'WALISCI.

xxxii. Si homo Waliscus habeat hidam terre, wera sua est cxx. soł; si dimidiam habeat, lxxx. soł; si nullam habeat, lx. soł.

DE WERA WALISCI STABULARII REGIS.

xxxiii. Regis equi stabularius Waliscus, qui sibi nuntiare possit ad eum, weregildum ejus est cc. soł.

DE PRESENTE UBI ALIQUIS FUERIT OCCISUS.

xxxiv. Qui in collegio fuerit ubi aliquis occisus sit, adcredulitet se, quod eum non percussit, vel emendet, secundum occisi weregildum. Si weregildum ejus sit cc. soł, emendet l. soł: et idem rectum fiat de carius genitis.

DE INTERFICIENTE FUREM.

xxxv. Qui furem occiderit, licet ei probare jurejurando, quod eum fugientem pro fure occidit, et parentibus ipsius occisi juret unceases aþ, i. e. sacramentum sine electione vel nominatione. Si conclaverit, et sit deinceps manifestatum, tunc persolvat eum.

Si ad illum hominem pecunia vocetur, qui prius abjuraverat, vel abjurare vult, perneget secundum modum wite et precium pecunie. Si nolit abjurare, emendet ipsum mainað, i. e. perjurium dupliciter.

DE FURE CAPTO ET DIMISSO, VEL FURTO
CELATO.

xxxvi. Qui furem ceperit, vel captum reddiderit, et ipsum dimiserit, vel furtum celaverit, reddat ipsum furem, secundum weram suam. Si aldermannus sit, perdat comitatum suum; nisi ei rex parcere velit.

DE CULPA CIRLISCI HOMINIS DE FURTO
SUSPECTI.

xxxvii. Cirlicus homo, qui fuerit sepe inculpatus de furto, et postea culpabilis inventus in capitali vel aliter in manifesto reus, amputetur ei manus, vel pes.

¹DE FEMINA QUÆ PER CEORLUM PUERUM HABEAT,
ET IPSE ABEAT.¹

xxxviii. Si ceorlus et femina puerum simul habeant, et abeat homo viam suam, habeat mater puerum suum, et nutriat; reddantur ei vi. soġ ad nutriendum; vacca in estate, bos in hyeme. Custodiant parentes ejus hoc primum captale, donec puer excreverit.

DE DISCEDENTE A DOMINO SUO SINE LICENTIA.

xxxix. Si quis discedat a domino suo sine licentia, vel in alium comitatum se furetur, et deinceps inveniatur, redeat illuc ubi antea fuit, et emendet domino suo lx. soġ.

DE VILLANI ²MANSIONE CLAUDENDA.

xl. Ceorles weorðig, i. e. rustici curtillum, debet esse clausum estate simul et hyeme. Si disclausum sit, et introeat alicujus vicini sui captale per suum apertum, nichil inde recipiat, sed educat et patiatur dampnum suum.

DE PLEGIO NEGANDO.

xli. Plegium licet homini pernegare, si sciat quod rectum faciat.

DE VILLANORUM ³PASCUIS CLAUDENDIS.

xlII. Si ceorli habeant herbagium in communi, vel aliam compascualem terram, vel divisam claudendam, et quidam eorum partem suam clauserint, quidam vero non, et comedant eorumdem compascuales acras, vel herbagium; eant tunc illi quorum porta fuerit, et emendent illis, qui partem suam clausam habent, dampnum quod factum sit, et adquirant sibi de captali sic rectum, sicut congruum sit. Si vero sit animal quod sepes frangat, et quolibet introeat, et dominus cujus animal est nolit ipsum custodire, vel non possit; capiat hoc in cujus acra obviabit, et occidat, et recipiat agenfriga corium ejus et carnem, et patiatur de cetero.

DE NEMORIS COMBUSTIONE.

xlIII. Si quis in nemore trabem combusserit, et notum

¹ Si recte contubernales puerum habeant, et vir abeat. *Hh.*

² ciola *Hh.*

³ divisis *Hh.*

denique fuerit in auctore, solvat plenam witam, et emendet lx. soł; quia ignis est fur.

Si quis in nemore multa ligna ceciderit, et postea compareat, solvat tria ligna, unumquodque xxx. soł; neque amplius cogitur per legem solvere, quotquot fuerint; quia securis acclamatrix potius est, non fur.

DE LIGNO TRUNCATO, SUB QUO XXX. PORCI STARE POSSUNT.

xliv. Si quis lignum truncabit, sub quo xxx. porci stare possint, et compareat, xxx. soł emendet ad witam.

DE BURGI FRACTURA.

xlv. Burgi fractura debet emendari cxx. soł, regis et episcopi, ubi sedes ejus est; aldermanni, lxxx. soł; taini regis lx. soł; et sīpcundi hominis, terram habentis, xxxv. soł, aut per id negare.

DE HOMINE DE FURTO VEL RETECTO CULPATO.

xlvi. Quando aliquis inculpatur, quod furtum fecerit, vel furtivum aliquid firmaverit, tunc debet per lx. hidas, id est, per vi. homines abnegare, si juramento dignus sit. Si vero Anglicus in furto compellabitur, neget dupliciter. Si sit Waliscus non sit jusjurandum eo amplius.

Omni homini licet firmationem et were factionem negare, si possit et velit.

NON DEBET ADVOCARI AD SERVUM, SI FURTIVUM INTERCIETUR.

xlvii. Si aliquid furtivum intercietur, non debet advocari ad servum.

DE ILLO QUI PROPTER FORISFACTUM IN SERVITUTEM TRANSIT.

xlviii. Si quis propter forisfactum suum noviter inservierit, et accusetur quod furtum fecerit antequam in servitutem transierit, tunc habeat compellator verberationem unam in eo; perducatur eum ad verbera, secundum captale suum.

DE OBLIVANTE PORCO IN PASNAGIO SUO.

xlx. Si quis obviet porcis sine licentia in pasnagio suo, capiat vadium vi. soł valens. Si non fuerint ibi sepius quam

semel, det agenfriga i. soł, et inveritet quod sepius non fuerunt ibi, secundum capitale precium. Si fuerint illic bis, det ii. soł.

Si pasnagium capiatur de porcis, de tridigitali tercius, de duodigitali quartus, þimelo quintus.

DE COMPOSITIONE SIÐCUNDI HOMINIS CUM REGE,
VEL ALDERMANNO REGIS, PRO FAMILIA SUA,
VEL CUM DOMINO, PRO SERVO ET LIBERO.

L. Si homo siþcundus agat cum rege, vel cum regis aldermanno, pro familia sua, vel cum domino suo, pro servo vel libero, non habeat ibi aliquam wite redditionem ea vice, quia noluit eos prius a malo castigare domi.

DE SIÐCUNDO EXPEDITIONEM REGIS
SUPERSEDEnte.

LI. Si homo siþcundus terrarius expeditionem supersedeat, emendet cxx. soł, et perdat terram suam; non habens terram, lx. soł.; ciriliscus, xxx. soł, pro fyrdwita.

DE ACCUSATIONE ALICUJUS OCCULTI.

LII. Qui de occultis actionibus fuerit accusatus, neget cxx. hidis, aut cxx. soł emendet.

DE FORISFANGIO FURTIVI HOMINIS.

LIII. Si homo furtivus intercietur super aliquem, et sit ille mortuus qui vendidit eum homini, super quem interciatur, advocet tamen ipsum ad mortui tumulum, sic aliam pecuniam, sicut sit; et juret per lx. hidas, quod ea mortua manus vendidit ei; et per hoc jusjurandum wita remaneat, et reddatur interciatus domino suo. Si tunc sciat, quis mortui pecuniam hæreditavit, appellet in ipsam pecuniam, et roget ipsam manum, ut hoc capitale quietum ei faciat, vel ostendat, quod nunquam ipsius mortui pecunia fuit.

DE ACCUSATO DE HOMICIDIO, ET NEGARE
VOLUERIT.

LIV. Qui wer fehthe, id est, de homicidio fuerit accusatus, et negare voluerit occisionem illius cum jurejurando, tunc debet esse in ea societate unum regium jusjurandum per xxx. hidas; sic de siþcundo homine, sic de cirilisco. Si reddatur, licebit

dare in illa societate quorumcumque hominum loricam et gladium, si opus sit, in weregildo.

Wita servus, homo Waliscus, debet superjurare per xii. hidas; sic servus ad verbera; Anglicus homo per xxiiii. hidas.

DE PRECIO OVIS CUM AGNO SUO.

lv. Ovis cum agno suo valet unum solidum, usque ad xiii. noctes post Pascha.

¹DE ANIMALI INFIRMO VENDITO./

lvi. Si aliquod vivum captale persolvatur, et inveniatur quelibet infirmitas in eo, infra xxx. noctes, rejiciatur in manus toagenti, vel juret, quod nullum facinus inesse sciebat, quando vendidit ei.

²DE NATIVO, IN CUJUS DOMO ANIMAL FURATUM INVENIATUR./

lvii. Si ceorlus furetur aliquod captale, et deferat in habitaculum suum, et intercipiatur ibi, sit sue parti reus, præter feminam suam; si audeat jurejurando satisfacere, quod de ipso furto non gustavit, habeat suam terciam partem pecunie.

DE EMENDATIONE CORNU, VEL CAUDE, VEL OCCULI, BOVIS VEL VACCE.

lviii. Bovis cornu debet emendari v. denariis.

DE VACCE CORNU.

lix. Vacce, v. den.; bovis cauda, v. den.; vacce, v. den.; bovis oculus v. den. componendus est; vacce, i. soł.

Man sceal simle to beregafule agyfan æt anum wirhtan vi. pundpæga.

DE BOBUS CONDUCTIS.

lx. Si villanus alterius boves locaverit, si habeat totum in annona persolvere, videatur hoc, et reddat. Si non habeat, reddat dimidium in annona, dimidium in alio captali.

¹ Si inveniatur infirmitas in captali persoluto, vel vendito. *Hh.*

² Si ceorlus intercipiatur furatum quid in domum suam attulisse. *Hh.*

DE CIRICSCEATTIS, UBI DANDE SUNT.

LXI. Ciricsceattum debet reddere homo a culmine et mansionem, ubi residens erit in Natali.

¹DE ACCUSATO PRO DELICTO ET ITERUM FUIT
ACCUSATUS.¹

LXII. Quando aliquis homo fuerit accusatus, et ad fauces coartatur, nec habet aliquid ad dandum ante certamen, et vadit alius, et dat suum captale pro eo, tali pacto, ut idem transeat in manum ei, donec captale suum possit illi intimare. Si iterum accusetur alia vice, et ad componendum pertrahatur, si ei præesse nolit, qui captale suum dedit pro eo antea et hoc anticipaverit, perdat captale suum, quod antea pro eo dederat.

DE HOMINE SIÐCUNDO MUTANTE MANSIONEM
SUAM.

LXIII. Si homo siþcundus transmigret, liceat ei habere socios suos secum, et fābrum, et nutricem suam.

DE HABENTE XX. HIDAS, ET MUTANTE MANSIONEM.

LXIV. Qui habet xx. hidas, debet committere xii. hidas vestite terre, quando velit abire.

LXV. Qui habet x. hidas terre debet reddere vi. hidas vestitas.

LXVI. Qui habet tres hidas terre, ²tecnet unam hydam et dimidiam.

DE VIRGATA TERRE AD GABLUM ACCIPIENDUM.

LXVII. Si quis componat pro virgata terre vel amplius ad gablum, et arabit, si dominus velit ei terram illam ponere ad gablum et opus, non necesse est hoc excipi, si nulla domus commissa sit ei, nec perdat acras ipsas.

DE HOMINE SIÐERCUNDO FUGATO.

LXVIII. Si homo siþcundus fugetur, profugio domus erit, non ipsius sedes.

¹ Si quis accusatus transierit in manus redimentis, et iterum delinquat. *Hk.*

² reddat *Hk. Br.*

DE OVIS TERMINO CUM VELLERE SUO.

LXIX. Ovis debet ire cum vellere suo usque ad mediam estatem, aut persolvatur vellus II. den.

DE TWIHINDI HOMINIS WERA, VEL VI.-HINDI,
VEL XII.-HINDI.

LXX. De twyhindi hominis wera debent reddi xxx. soł ad manbotam; de VI.-hindo LXXX. soł debent reddi; de XII.-hindo cxx. soł.

De x. hidis ad corredium debent reddi x. dolia mellis, ccc. panes, XII. ambre cervisie Walisce, xxx. hluttres, duo boves, vel x. arietes, galline xx., casei x., plena ambra butyri, salmones v., xx. pondia fodri, et c. anguille.

DE HOMICIDA ACCUSATO PRIMO NEGANTE, POST
CONFITENTE.

LXXI. Si quis sit de homicidio accusatus, et idem confiteatur ante jusjurandum, et prius abnegasset, exspectetur de wite redditione, donec ipsa wera reddita sit.

DE WEREGILDI FURIS FORISFANGIO.

LXXII. Si weregildus fur capiatur, et ipsa die perdant eum qui ceperant illum, si iterum capiatur ipsa nocte, non habebitur amplius inde quam plena wita.

DE FURTO QUOD VETUS EST UNA NOCTE.

LXXIII. Si vero sit una nocte vetus furtum, emendent illi culpam qui ceperunt illum, sicut inde componere poterunt apud regem et præpositum suum.

DE SERVO WALISCO ANGLICUM OCCIDENTE.

LXXIV. Si servus Waliscus Anglicum hominem occiderit, debet ille cujus est reddere eum domino et parentibus, aut LX. soł dare pro vita sua. Si dominus ejus nolit hoc captale pro eo dare, liberum faciat eum, et solvant parentes illius weram occisi, si cognationem habeat liberam: si non habeat, observent eum inimici sui. Non cogatur liber cum servo cognationem solvere, nisi velit eum factione liberare; nec servus cum libero.

DE FURTIVI CAPITALIS FORISFANGIO.

LXXV. Si furtivum capitale intercietur, et ille super quem intercietur advocet inde: si advocatus nolit hoc recipere, et dicat, quod nunquam hoc ei vendidit, sed aliud, tunc licebit appellanti ipsam manum in verum mittere, quod nullum aliud vendidit ei quam id ipsum.

DE OCCIDENTE FILIOLUM, VEL PATRINUM ALICUJUS.

LXXVI. Si quis filiolum alterius occidat, vel patrinum, sit simile cognationi, et crescat emendatio secundum weram, sicut manbota facit erga dominum. Si sit filiulus regis, emendet secundum weram ejus regi, sicut cognationi. Si de parentela ipsius sit, qui occidit eum, tunc excidat emendatio patrini, sicut manbota domini. Si episcopi filius sit, sit dimidium hoc.

Æ D U S

INTER

ALFREDUM ET GUTHRUN.

Hec sunt instituta pacis, que Alfredus rex, et Godrun rex, et omnes Anglie sapientes, et omnes populus, qui sunt in East-Anglia constituerunt, et jurejurando confirmaverunt, pro seipsis et junioribus suis, progenitis et ingenitis, qui Dei misericordiam diligunt et nostram.

DE COMMARCIONIBUS.

I. Imprimis de nostris commarcionibus sursum in Tamesi, et tunc ¹superius in Liga,⁷ et tunc in longum usque ad exortum ejus, tunc in rectum ad ²Bedefordium, tunc sursum in Usa ad Wetelinga Strete.

DE PRECIO OCCISI DACI VEL ANGLI.

II. Hoc est autem primum: Si quis occidatur, omnes reputamus eque caros, Dacum et Anglum, ad VIII. dimidias marcas cocti auri, preter ceorlum, i. e. rusticum, qui in gafulland, i. e. in terra censaria manet, et eorum redemptiones, sunt eque care, cc. sol.

SI TAINUS ACCUSETUR HOMICIDII.

III. Si tainus regis accusetur de homicidio, si se purgare velit, faciat hoc cum XII. tainis regis. Si tainus accusetur, qui minus possit quam tainus regis, adlegiet secum XI. parium suorum, et cum uno taino regis. Et sic in omni causa, que major sit quam IIII. mance. Et si non audeat, solvat illum tripliciter, sicut adpreciabitur.

¹ secundum Ligan, *Hk.*

² Redefordium *Hk. M.*

^a Textus est ex *T.*, cum *M.* et *Hk.* collato.

UT SCIAT QUISQUE SUUM ADVOCATUM DE OMNI
RE EMPTA.

III. Et omnis homo sciat advocatum suum de hominibus,
et de equis, et de bobus.

NE QUIS ADEAT EXERCITUM VEL REGEM, SINE
LICENTIA VEL NECESSITATE.

v. Et omnes ediximus in illa die qua juramenta facta
sunt, ne servus vel liber audeant in exercitum ire sine
licentia, nec eorum aliquis ad nos. Si eveniat, quod pro
necessitate velit aliquis illorum erga nos emptionem habere,
vel nos cum ipsis, de pecore, vel pecunia, hoc tolerandum
est eatenus ut fidejussores dent ad vadium pacis, et osten-
sionem, ut sciatur quod clene bec, i. e. mundam carnem
habeant.

^aLEGES REGIS EDWARDI.

DE JUDICIIS JUSTE JUDICANDIS, ET PLACITO RECTE TERMINANDO.

Edwardus Rex mandat et precipit omnibus prefectis, et amicis suis, ut justa judicia judicent quam rectiora possint, et in judiciali libro stant, nec parcant, vel dissimulent, pro aliqua re, populi rectum et jus publicum recitare; et unumquodque placitum terminum habeat, quando peragatur, quod tunc recitabitur.

DE EMPTIONE ET ADVOCATIONE.

1. Et volo, ut omnis homo habeat advocatum suum, et nemo barganniet extra portum, sed habeat portireve testimonium, vel alterius non mendacis hominis, cui possit credi. Quod si quis extra portum barganniet, overhyrnesse regis culpa sit, et procedat tamen advocatio, donec sciatur in quo consistet. Amplius diximus de illo, qui advocare debet, ut habeat credibile testimonium de hoc quod recte advocat, vel jusjurandum inveniat, cui repetens credere debeat. Sic diximus de appropriatione similiter, ut adducat credibile testimonium de eo, vel jusjurandum inveniat, si possit, non tamen selectum, in quo repetenti satis sit. Si non possit, nominentur ei sex homines de eadem geburscipa in qua ille residens est, et adquirat ex illis sex unum pro animali uno vel pecore, quod hoc valeat, et postea crescat, secundum capitalis estimationem, si plures adesse debeant. Eciam diximus, si aliquis malorum esset, qui vellet alterius pecus per plegium mittere pro wiðertihlan, i. e. pro injusta accusatione, ut jurejurando monstret, quod pro nullo facinore hoc faciat, sed plena rectitudine, butan brede and bigswice, id est, sine figmento et seductione; et faciat quod audeat super quem invenitur; vel sibi propriet, vel advocet.

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk. M.* et *Br.* collato.

DE DIFFORCIANTE ALICUI RECTUM, VEL IN
FOLCLAND VEL IN BOCLAND.

II. Item diximus cujus dignum esset, qui rectum alicui difforciet, vel in bocland, vel in folcland, et ut ei adterminetur in folcland, quando velit ei rectum facere, coram preposito suo. Si tunc rectum non habeat, nec in bocland, nec in folcland, sit ille qui rectum difforciat reus xxx. soġ erga regem, et altera vice item sic, ad terciam vicem, overhyrnesse regis, hoc est cxx. soġ, si non cesset, et antea satisfaciatur.

DE PERJURIIS.

III. Item diximus de illis hominibus qui perjuri fuerint, si manifestum sit, vel eis juramentum fregerit, vel overcythed fuerit, ut deinceps non sint digni juramento, sed ordalio.

DE PACE, ET NE QUIS ALII RECTUM SUUM
DIFFORCIET.

IIII. Edwardus Rex admonuit omnes sapientes suos, quando fuerunt Exonie, ut investigarent simul et quererent, quomodo pax eorum melior esse possit quam antea fuit; quia visum est ei, quod hoc mediocrius impletum sit quam deceret, et quam antea precepisset. Inquisivit itaque qui ad emendationem velit redire, et in societate permanere, qua ipse sit, et amare quod amet, et nolle quod nolit, in mari et in terra; hoc est tunc, ne quisquam rectum difforciet alicui. Si quis hoc faciat, emendet, sicut supra dictum est, prima vice xxx. soġ, secunda vice similiter, ad terciam vicem cxx. soġ regi.

DE PREPOSITIS, AUDITO TESTIMONIO, RECTUM
FACERE NOLENTIBUS.

V. Et si prepositus amoveat rectitudinem, per eorum testimonium qui testes adnumerati sunt ei, reddat overhyrnessam meam.

DE HOMINE FURTO ACCUSATO.

VI. Si quis accusetur de furto, capiant eum in plegium, qui domino suo commendaverunt illum, quod de hoc se adlegiet, vel alii amici, si habeat, faciant hoc. Si nesciat quis eum capiat in plegium, accipiant illi, quibus hoc pertinet, de pecunia sua inborhgum. Si neutrum habeat, nec pecuniam suam nec alium plegium, tunc servetur ad judicandum.

DE ILLIS QUI SUUM PROPRIUM NOLUNT QUERERE
CONDUCTENDIS.

vii. Etiam volo, ut omnis homo simul habeat illos homines paratos in terra sua qui conducant eos, qui suum proprium querere volunt, et eos pro nulla mercede manuteneant; nec inmundum alicubi pacificent vel firment, ex possibili vel impossibili.

DE ILLO QUI INMUNDUM PACIFICAVERIT VEL
FIRMAVERIT.

viii. Si quis hoc superhabeat, et juramentum suum frangat, et vadium, quod omnis populus contulit, emendet, sicut liber judicialis dicit. Si autem nolit, perdat omnium nostram amicitiam, et omne quod habebit. Si quis eum deinceps firmabit, emendet, sicut liber judiciorum docet, ac debet, qui flyman, i. e. forsbannitum confirmabit, si sit hic intus; si sit East intus, si sit North intus, sicut scripta pacis continent, emendet.

DE EO QUI LIBERTATEM SUAM FORISFECERIT.

ix. Si quis pro furti compellatione libertatem suam forisfaciat, et manum suam in manum mittat, et parentes sui deserant eum, et nesciat quis emendet pro eo, tunc sit dignus opere servili, quod ad id pertinet, et excidat vera parentibus ejus.

NE QUIS RECIPIAT ALTERIUS HOMINEM SINE
LICENTIA.

x. Et non recipiat aliquis hominem alterius, sine licentia illius cui ante servivit, priusquam innocens sit apud omnem manum. Si quis hoc secus faciat, emendet overhyrnisam meam.

QUIBUS TERMINIS PREPOSITI PLACITA SUA TENERE
DEBEANT.

xi. Volo ut omnis prepositus habeat gemotum semper ad quatuor ebdomadas, et efficiat ut omnis homo publicum rectum habeat, et omne placitum capiat terminum, quando proveniat, et finem. Si quis hoc excipiat, emendet, sicut ante dictum est.

^a L E G E S

REGUM ALFREDI ET GODRINI.

ADHUC DE LEGIBUS DICTORUM REGUM
ALFREDI ET GODRINI.

Hoc est consilium quod Æluredus rex et Gudrun rex elegerunt et condixerunt, quando Angli et Dani ad pacem et ad concordiam plene convenerunt, et sapientes, et qui postea successerunt, sepius hoc et assidue renovantes, in bonum semper adauxerunt.

Imprimis est, ut unum Deum diligere velint, et omni paganismō sedulo renunciare. Et instituerunt secularem justitiam, pro eo quod sciebant, quod non poterant multos aliter castigare; plures vero nolebant ad Dei cultum, sicut deberent, aliter inclinari. Et secularem emendationem instituerunt communem Christo et regi, ubicumque recusabitur lex Dei juste servari, secundum dictionem episcopi.

¹ DE DILECTIONE DEI ET PACIS ECCLESIE.

I. Et hoc est primum edictum ut ecclesie pax, inter parietes suos, et regis handgrith, semper inconvulsa permaneant.

DE NEGLIGENTIBUS LEGEM CHRISTI, ET
PAGANISMUM VENERANTIBUS.

II. Et si quis Christianitatem suam male mittat, vel paganismum veneretur, verbis vel operibus, reddat sic weram, sic witam, sic lahsliṭ, secundum quod factum sit.

¹De emendacione seculari communi Christo et regi, et de pace ecclesie, et regis handgrið. *Hk.*

¹DE ORDINATIS MALE VIVENTIBUS.¹

III. Et si quis ordinatus vel furetur, vel prælietur, vel perjuret, vel fornicetur, emendet sicut factum erit, sic weram, sic witam, sic lahslit, et erga Deum saltem emendet juxta sanctorum canonum doctrinam; et plegium faciat inde, vel mittatur in carcere. Et si presbiter populum suum misdoceat de festo vel de jejunio, reddat xxx. soġ cum Anglis, et cum Danis III. dimidias marcas. Si presbiter ad rectum terminum sanctum crisma non perquirat, vel baptismum perneget ei cui necesse sit, reddat witam cum Anglis et cum Danis lahslit, id est XII. oras.

DE SIBLEGERIS.

III. Et de siblegeris sapientes instituerunt, ut rex habeat superiorem, et episcopus inferiorem, nisi dignius emendetur, pro Deo et pro seculo, juxta modum facti, sicut episcopus docebit. Si duo fratres, vel duo cognati cum una aliqua fornicentur, emendent in omni mansuetudine, sicut eis permittetur, sic wita, sic lahslite, secundum modum facti.

Et si ordinatus homo se forisfaciat in morte plectendis actibus, exsuperetur, et episcopi judicio reservetur.

DE REO MORTIS QUI CONFITERI DESIDERAT
SACERDOTI.

v. Et si quis reus mortis profiteri desideret sacerdoti, nunquam negetur ei. Et omnes Dei rectitudines pacificentur sedulo, per Dei misericordiam, et per witam quam sapientes addicent.

DE DECIMIS DEI RETENTIS, ET ALIIS ECCLESIE
RECTITUDINIBUS.

vi. Et si quis decimam contrateneat, reddat lahslit cum Danis, witam cum Anglis. Si quis Romfech superteneat, reddat lahslit cum Danis, witam cum Anglis. Si quis non reddat symbolum luminis, reddat lahslit cum Danis, witam cum Anglis. Si quis Dei rectitudines aliquas difforciet, reddat lahslit cum Danis, witam cum Anglis. Si contra stet, et hominem vulneret, de wita componat. Si aliquem dejiciat in mortem,

¹ Si ordinatus furetur, vel prelietur, vel perjuret, vel fornicetur. *Hk.*

sit utlaga vel exlex, et persequatur eum cum clamore omnis qui rectum amat. Et si faciat ut occidatur, pro eo quod contra Dei rectum et regis imperium stet, si hoc inveritetur, jaceat ¹orgilde.

DE ILLIS QUI MERCANDISANT IN DIEBUS DOMINICIS.

vii. Si quis in die Dominica negotiationem facere præsumat, perdat ipsum captale, et xii. oras cum Dacis, et xxx. soġ cum Anglis. Si liber festis diebus operetur, perdat libertatem suam, vel reddat witam vel lahslit. Servus corium suum perdat, vel hyd-gildum. Si dominus cogat servum festis diebus operari, reddat idem dominus lahslit cum Dacis, et witam cum Anglis.

DE JEJUNIIS INFRACTIS.

viii. Si liber homo rectum jejunium frangat, reddat witam vel lahslit. Si servus hoc faciat, perdat corium suum, vel hyd-gildum.

DE DIEBUS IN QUIBUS ORDALIUM ET JUSJURANDUM PROHIBENTUR.

ix. Ordaliū et jusjurandum festis diebus et legitimis jejuniis legibus est interdictum; et qui hoc fregerit, reddat lahslit cum Dacis et witam cum Anglis.

Si fieri possit, nunquam occidatur aliquis in festo Dominice diei, quicquid peccaverit, sed capiatur et servetur, donec festus dies transierit.

²DE FORISFACTIS ET DISFACTIS MEMBRIS.¹

x. Si quis forisfactus, et de membris disfactus dimittatur, et idem, post afflictionem suam, tres noctes vivat, potest ei deinceps, per episcopi licentiam, subveniri, si quis ejus doloribus condescendat et anime.

DE SORTILEGIS, INCANTATORIBUS, VENEFICIS, PERJURIS, ET HIIS SIMILIBUS.

xi. Si sortilege vel incantatrices, perjuri et venefici, vel mortem facientes, fede fetide, vel meretrices cognite alicubi compareant, relegentur de patria, et emundetur populus, vel in patria dispereant omnino, nisi cessent et profundius emendent.

¹ egilde. *Hk. M.*

² De penitentiali subventionē disfacto. *Hk.*

DE ORDINATIS VEL ALIENIGENIS IN ALIQUO, DE
PECUNIA VEL VITA, SEDUCTIS.

XII. Si ordinatus, vel alienigena seducatur in aliquo, de pecunia vel vita, tunc debet ei esse rex, vel comes illius terre, et episcopus gentis ipsius, pro cognatione et advocato, si penitus alium non habeat; et emendetur sedulo, juxta modum facti, Christo et regi, sicut decebit, vel illud factum profunde nimis vindicet, qui rex sit in populo.

^a DE WEREGILDIS.

Twelfhindi hominis weregildum est twelf-hund scillinga, i. e. duodecies c. soł, qui faciunt libras xxv.

Twihindi hominis wera est twa-hund, scilicet ducenti soł ex v. soł denariis, qui faciunt IIII. liš et XL. d.

Si homo occidatur, sicut natalis ejus erit persolvatur. Et rectum est, ut homicida, ¹postquam weregildum mortui vadia-verit, inveniatur were plegios, sicut ad eam pertinebit: hoc est, de twelfhindi hominis weregildo debent dari XII. homines ad wereplegium, VIII. de cognatione patris, et IIII. de cognatione matris. Cum hoc factum erit, elevetur inter eos regis munde, i. e. pax; hoc est, ut omnes, communi manu, de utraque cognatione, in uno ²armor mediatori dent, *qui regis munde stet inter eos. A die illa in XXI. noctes reddentur cxx. soł pro ealfango. De twelfhindi hominis weregildo, healfangum debent habere filii, fratres, et federan, i. e. fratres patris. Non pertinet alii cognationi pecunia ista, nisi illis qui sunt intra cneowe, i. e. genu. A die illa qua healfangum redditum sit, in XXI. noctes reddatur manbota; inde in XXI. noctes fihwita, i. e. forisfactura pugne; inde in XXI. nocte ipsius were frum-gildum, i. e. prima redditio; et sic postea, donec persolvantur infra terminum, quem sapientes instituent. Deinde liceat per amorem procedere, si perfectam velit amicorum consocietatem habere.

* quia?

¹ priusquam *M.*

² amor *Hk.*

^a Textus est ex *M.*, cum *Hk.* collato.

Eodem modo debet per omnia de cirłisci hominis wera fieri, secundum mensuram que pertinet ei, sicut de twelfhindo narravimus.

^aDE JURAMENTIS.

JURAMENTA LEGITIMA FIDELITATIS, REPETITIONIS,
ALLEGATIONIS.

I. In illo Deo, pro quo sanctum hoc sanctificatum est, volo esse domino meo N. fidelis et credibilis, et amare que amet, et absoniare que absoniet, per Dei rectum et seculi competentiam; et nunquam, ex velle vel posse, verbo vel opere, quicquam facere, quod ei magis displiceat; ut me teneat, sicut deservire volo, et totum mihi compleat, quod in nostra prelocutione fuit, quando suus deveni, et ejus elegi voluntatem.

II. Per illum Deum, pro quo sanctum hoc sanctificatum est, ita causam prosequor, plena populi rectitudine, sine brede et biswice et omni facno, sicut mihi furtivum est hoc pecus N., de quo loquor, quod cum N. deprehendi.

III. In illo Deo, non fui in consilio, vel in acta consulens, vel agens, ubi, per injustitiam vel facinus, abduceretur pecus hoc N. Sed sic pecus habeo, sicut recte adquisivi. Et sic advoco, sicut hoc mihi vendidit, cui in manu mitto. Et sic pecus habeo, sicut mihi vendidit, cui jure pertinebat. Et sic pecus habeo, sic de meo proprio venit, et sicut in jure publico meum intus genitum et educatum.

IIII. In Omnipotenti Deo, non attraho mihi hoc N. pro amicitia, vel inimicitia, vel pro injusto lucro; nec verius inde scio, quam mihi sagemannus meus dixit, et ipse in veritate loquor, quod pecunie mee latro fuit N.

V. In Omnipotenti Deo, innocens sum actionis et dictionis ab ea compellatione, qua N. me compellat.

VI. In ipso Deo, jusjurandum est de me in memet ne quod N. juravit, neque * *

^a Textus est ex *Hk.*, cum *M.* collato.

vii. Per Omnipotentis Dei nomen, tu mihi promisisti sanum
* * * .

ix. * * * illa re de qua loqueris, fúl nec facnum, non
vac non wom, illius diei termino quo tibi vendidi: sed utrum-
que fuit, et hál et clene, sine omni facno.^a

x. In Dei viventis nomine, sic pecuniam exigo, sicut mihi
minus est de eo quod N. in conventionem habuit, quando meum
N. ei vendidi.

xi. In Dei viventis nomine, non debeo N. pecuniam, vel
solidum, nec denarium, nec denarii valens, sed totum ei per-
solví, quicquid debeam, sicut verba nostra dicta sunt a prin-
cipio.

xii. Misse-presbyteri, et secularis tayni jusjurandum, in
Anglorum lege, reputatur eque carum; et pro vii. ordinibus
ecclesie, quo sacerdos, per Dei donum, ascendit, ut haberet
tayni rectitudinem dignus est.

xiii. Twelfhíndes hominis jusjurandum contravalet jus-
jurandum vi. villanorum; quia si twelfhindus homo vindicari
deberet, plene vindicaretur in vi. ceorles, et ejus weregildum
est vi. ceorlorum weregildum.

^b DE WEREGILDIS

SINGULARUM PERSONARUM CUM ANGLIS.

i. Regis weregildum est cum Anglis in jure publico xxx.
millia þrimsa, id est xv. millia þrimsa sunt de wera, et xv.
millia cynedomes, id est regie censure. Ipsum natalis ejus
precium pertinet cognationi, et cynebot ipsius terre nationi.

ii. Comitis weregildum est xv. millia þrimsa.

iii. Episcopi et aldermanni viii. millia þrimsa.

^a In MSS. cap. vii. ex capitum vii. et ix. fragmentis componitur.
Cap. viii. utrique deest.

^b Textus est ex *Hh.*, cum *M.* et *T.* collato.

iiii. Holdes et summi prepositi iiii. millia þrimsa.

v. Messe-þegnes et woruld-þegnes, id est presbiteri et secularis thayni, ii. millia þrimsa.

vi. Ceorles weregildum est cc. et lxvi. þrimsa, id est cc. soł, secundum lagam Mercennorum.

vii. Et si Waliscus promoveatur, ut habeat familiam, et terram, et possit gablum regis reddere, tunc est wera ejus ccxx. soł. Et si non assurgat nisi ad dimidiam hidam, tunc sit wera, id est precium solvendi eum, lxxx. soł.

viii. * * *.¹

ix. Et si ceorlman promoveatur, ut habeat v. hidas terre, ad utweram regis, et occidatur, reddantur ii. millia þrimsa.

x. Et si assequatur, ut habeat loricam, et galeam, et deauratum gladium, si terram non habeat, tamen est ceorlus.

xi. Et si filius ejus, et filius filii ejus hoc assequatur, ut tantum terre habeat, postea est qui nascetur ex eis siþcunde generationis ad ii. millia þrimsarum.

xii. Et si non habeat hoc, nec ad id conscendat, componatur de eis sicut de cirlysko.

DE EODEM IN MERCENNORUM LAGA.

Ceorles weregildum est in Mercennorum laga cc. soł. Tayni weregildum est sexies tantum, i. e. duodecies c. soł. Regis simplum weregildum est sex taynorum weregildum, in Mercennorum laga, hoc est xxx. millia sceatta, id est totaliter cxx. libre; tantum est de weregildo; sed pro dignitate regni debet addi tantundem in cynegildo. Ipsam weram debent habere parentes ejus, et regni emendationem ipsius terre populus.

¹ in mss. *deest*.

^a DE VETERI CONSUETUDINE PROMOTIONUM.

I. Aliquando fuit in Anglorum laga, quod populus et leges consilio regebantur, et tunc erant sapientes populi magni prorsus nominis et precii, comes et villanus, tainus et alii singuli, pro modo suo.

II. Et si villanus excrevisset, ut haberet plenarie v. hidas terre sue proprie, ecclesiam et coquinam, timpanarium et januam sedem, et sunder-notam in aula regis, deinceps erat taini lege dignus.

III. Et si tainus ascendisset, ut serviret regi, et equitatus sui vice fungeretur in familia sua; si tunc habebat tainum, qui ministraret ei, qui ad utwaram regis v. hidas haberet, et in aula regis domino suo serviret, qui tercio venisset in nuntium ejus ad regem; iste poterat deinceps jurare pro domino suo, in magna necessitate, et accusatione ejus recte admallare, ubicunque opus esset.

IIII. Et qui sic promotum hominem non habet, ipse causam suam superjuret, vel amittat.

V. Et si tainus provehebatur ad consulatum, sit postea dignus rectitudine comitis et honore.

VI. Et si mæssere ascenderet, ut ter mare magnum transfretaret ¹pro proprio negotio² suo, fuit deinde taini dignus rectitudine.

VII. Et si scolaris profecisset in doctrina, cur ad sacerdotis ordines transiret, et Christo Domino ministraret, erat denique dignitatis et pacis dignus, quanta pertinebat super illud, nisi forisfaceret, cur ipsius ordinis officio non uteretur.

VIII. Et si eveniret, ut ordinatus, vel alienigena ²distraheretur alicubi, verbis vel opibus, tunc pertinebat regi et episcopo hoc emendare, quam citius possent.

¹ per proprium negotium suum *T.*

² disturbaretur *T.*

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk.* et *M.* collato.

^a LEGES ÆTHELSTANI.

I.

Ego Æþelstanus rex consilio Wlfelmi, archiepiscopi mei, et aliorum episcoporum meorum, mando prepositis meis omnibus in regno meo, et precipio, in nomine Domini et Sanctorum omnium, et super amiciciam meam, ut in primis reddant de meo proprio decimas Deo, tam in vivente captali quam mortuis frugibus terre; et episcopi mei similiter faciant de suo proprio, et aldermanni mei, et prepositi mei. Et volo, ut episcopi et prepositi mei hoc indicant omnibus qui eis parere debent, et hoc ad terminum expleant, quem eis ponimus, id est, decollatio Sancti Johannis Baptiste. Cogitemus quod Jacobus pater excelsus dixit Deo: ‘Decimas et hostias pacificas offeram tibi.’ Et Dominus dicit in Evangelio: ‘Omni habenti dabitur, et habundabit.’ Recolendum quoque nobis est, quam terribiliter in libris positum est, si decimam dare nolumus, ut auferantur nobis novem partes, et decima sola relinquatur. Et volo, ut circisceatta reddantur ad eum locum cui recte pertinent, et inde gaudeant in ipsis locis qui hec dignius erga Deum et nos volunt deservire. Hortatur nos sermo divinus, eterna cum terrenis, celestia cum caducis promereri. Nunc auditis quid Deo precipiam, et quid complere debeatis. Facite eciam ut michi mea propria cupiatis, que michi recte poteritis adquirere. Nolo ut aliquid michi injuste conquiratis, sed omnia vestra concedo vobis, eo tenore quo michi mea similiter exoptetis. Cavete simul et vobis et eis, quos admonere debetis, ab ira Dei et transgressione mea.

Ego Æþelstanus rex notifico prepositis meis omnibus in regno meo, quod consilio Wlfelmi, archiepiscopi mei, et omnium episcoporum meorum, et Dei ministrorum, ad remissionem peccatorum meorum, et adquisitionem vite eterne, volo, ut pascatis omni via pauperem unum Anglicum indigentem, si

^a Textus est ex *Br.*, cum *Hk. M.* et *T.* collato.

sit ibi, vel alium inveniatis. De duabus meis firmis detur ei singulis mensibus ambra plena farine, et una perna, vel unus aries, qui valeat *iiii.* den. et casei *iiii.*, et in tercia die Pasche *xxx.* den., ad vestitum *xii.* mensium unoquoque anno. Et liberetis unum wite theowne, i. e. forisfactum servum; et hoc totum peragatur in misericordia Dei, et amicitia mea, sub testimonio episcopi, in cujus episcopatu sit. Et si prepositus hoc superteneat, emendet *xxx.* soł, et dividatur hec pecunia, per testimonium episcopi, pauperibus qui in ipsa villa erunt ubi hoc non fuerit executum.

DE LATRONIBUS NON PARCENDIS.

i. Inprimis est, ut non parcatur alicui latroni, qui furtum habens in manibus capietur, super *xii.* annos et *viii.* den. Si quis hoc presumat, persolvat ipsum furem, secundum weram suam, et non sit ipsi furi remissius in aliquo, vel ita se adlegiet. Si velit se defendere, vel aufugere, tunc ei postea non parcatur. Si fur ponatur in carcere, sit ibi *xl.* noctibus, et inde redimatur foras per *cxx.* soł, et eat cognatio ejus in plegium, quod deinceps se abstineat. Et si furetur postmodum, wera sua gildet eum, vel reddat similiter in carcerem: et si quis obstat, persolvat se wera sua, sic regi, sic ei cui rectum erit. Et omnis qui coadunabit, emendet *cxx.* soł regis wite.

DE ACCUSATIS QUI DOMINOS NON HABENT.

ii. Et diximus de illis, qui dominos non habent, de quibus rectum difficile conquiritur, aut nullum: precipiatur cognitioni eorum, ut eos ad rectum adducat, et dominum eis inveniatis in conventu publico; et si hoc efficere nolit, vel non possit ad terminum, sit ille forsbannitus deinceps, et capiat eum pro fure, qui consequetur. Qui eum postea firmabit, persolvat eum wera sua, vel sic neget.

DE DOMINIS MANUTENENTIBUS SUOS MALOS HOMINES.

iii. Et dominus qui rectum difforciabit, et malum hominem suum manutenebit, ut regem oporteat inde requiri, captale suum repetenti restituat, et emendet regi *cxx.* soł. Et qui regem requisierit antequam sibi rectum postulet, quociens ad hoc pertinet, emendet ipsam witam, i. e. forisfacturam, quam aliis emendare debuerat, si justiciam difforciasset. Dominus

qui servo suo conscius in furando fuerit, convictus noxe servum illum perdat, et were sue reus sit prima vice. Si sepius hoc presumat, reus sit omnium que habebit. Et quicumque hordera regis, vel prepositus furi consentaneus erit, simili sententie subjacebit.

DE PRODICIONE DOMINI.

III. Diximus de proditoribus dominorum suorum, ut sue ipsius vite culpabiles habeantur, si non poterit abnegari, vel in triplici ordalio noxa compareat.

DE INFRACTURIS ECCLESiarUM.

v. Et de infracturis ecclesiarum; si quis reus appareat in triplici ordalio, emendetur sicut judicialis liber dicit.

DE SORTILEGIS ET LIBLACIS.

vi. Decrevimus etiam de sortilegis, et liblacis, et mortem dantibus; si hominem occiderint, et negare non possint, vite sue culpa judicentur. Si pernegare velint, et in triplici ordalio culpabiles inveniantur, sint cxx. noctibus in carcere, et cognatio eorum educat eos, et emendetur regi cxx. soġ, et occisum hominem reddant parentibus suis, et eant eis in plegium, quod super hiis absteineant in eternum.

Et blasigeras, et qui furem vindicaverint, sint ejusdem digni. Et qui furi vindex esse presumpserit, et tamen neminem plagiet, emendet regi cxx. soġ pro ipsa conclamatione.

DE SIMPLICI ORDALIO.

vii. Diximus de simplici ordalio: Homo qui sepe fuerit accusatus, et reus appareat, et nesciat quis eum sumat in plegium, ponatur in carcere, et educatur inde, sicut predictum est.

DE ILLIS QUI TERRAM NON HABENT, ET IN ALIO COMITATU FAMULANTUR.

viii. Item ediximus: Si quis non habens terram serviat in alio comitatu, et ad cognatos suos quandoque redeat; qui eum in ipsa visitatione firmabit, eum ad jus publicum representet, si forisfaciat inibi, vel emendet pro eo.

DE ILLIS QUI PECUS INTERCIANT.

ix. Si homo pecus aliquod interciat, nominentur ei v. vicinorum suorum, et de illis quinque perquirat unum, qui cum eo juret, quod in recto publico manum mittat ad propria; et qui hoc propriare sibi voluerit, nominentur ei xi. homines, et ex illis adquirat duos; et jurent quod illud pecus N. interciatum in peculio suo natum sit, sine rimā, et stet ðes cyreaþ, i. e. hoc jusjurandum electum, super xx. den.

NE CAMBIATUR SINE TESTIMONIO.

x. Diximus etiam, ut nemo cambiat aliquid sine testimonio prepositi, vel sacerdotis, vel hordarii, vel terre domini, vel alicujus veridici hominis. Si quis hoc faciat, emendet xx. soł, et manum mittat dominus ad eam cambitionem.

Si autem pernoscatur quod eorum aliquis in falso testimonio sit, ejus testimonium nunquam deinceps prestat aliquid, et eciam emendet xxx. soł, et habeat dominus illam cambitionem.

DE ILLIS QUI CULPAM EXIGUNT DE FURE OCCISO.

xi. Dictum est de illo qui culpam exigit pro fure occiso, ut eat se terciō, et duo sint de cognatione vel tribu patris, tercius de cognatione matris, et jurent quod in cognato suo nullum furtum erat, pro quo vite sue reus esset: et eant alii cum xii. et superjurent eum in contaminationem, sicut ante dicebatur. Quod si parentes mortui nolint illuc ire, condicto termino, emendet unusquisque cxx. soł, qui hoc superloquebatur.

DE EO, NE QUIS NEGOTIETUR EXTRA PORTUM.

xii. Et diximus, ne quis emat aliquid extra portum supra xx. den., sed in eo barganiet sub testimonio portireve, vel alius credibilis hominis, vel item in testimonio prepositorum in folcmoto.

QUO TERMINO BURGA DEBEANT REFICI.

xiii. Constituimus, ut omne burgum reffectum sit xiiii. noctibus supra rogationes.

Et omne mercatum sit intra portum.

DE MONETARIIS.

xiiii. Placuit nobis, ut una moneta sit in toto regis imperio, et nullus monetet extra portum. Si monetarius reus fuerit, amputetur ei manus, et ponatur super monete fabricam. Si inculpatio sit, et se purgare velit, eat ad ferrum calidum, et adlegiet manum adcausatam, quod non falsum fecit. Si in ordalio reus fuerit, fiat ei quod supradictum est.

In Cantuaria sint vii. monetarii; regis iiii., episcopi ii., abbatis i.

In Roucestria iii.; regis ii., episcopi i.

In Londonia viii.

In Wyntonia vi.

In Lewes ii.

In Hastingecestra i.

In Cirecestre i.

In Hamtona ii.

In Warham ii.

In Dorchecestre i.

In Sceaftsburie ii.

In Exonia ii., et in aliis burgis.

DE SCUTA FACIENTIBUS.

xv. Et nullus scyldwirhta, id est scutum faciens, ponat pellem ovis in scuto. Si quis hoc faciat, emendet xxx. sol.

QUOT HOMINES VEL EQUOS HABEAT, QUI CARUCAM POSSIDET.

xvi. Et omnis homo habeat duos homines cum bonis equis, de omni caruca.

DE ILLIS QUI A FURE MUNERA SUSCIPIUNT.

xvii. Si quis a fure mercedem suscipiat, et rectum alicujus adnichilet, aut pervertat, were sue reus sit.

DE EQUO LOCANDO ULTRA MARE.

xviii. Ne quis dimittat equum ultra mare, nisi velit eum dare.

DE SERVO QUI REUS EST AD ORDALIUM.

xix. Diximus de servo: Si reus sit in ordalio, reddatur captale simplex, et verberetur servus ille ter, vel secundam redditionem addat; et sit dimidia wita de servo.

DE SUPERSEDENTIBUS VENIRE AD GEMOTUM.

xx. Si quis gemotum, id est publicum comitium, adire supersederit ter, emendet overhyrnessam, id est subauditionem, regis, si placitum ipsum vii. diebus prenunciatum sit. Si tunc etiam rectum facere nolit, nec overhyrnessam reddere, eant seniores homines omnes, qui ad eam curiam obediunt, et capiant quicquid habet, et eum mittant per plegium. Si quis tunc nolit ire illuc cum sociis suis, emendet overhyrnessam regis. Et educatur in placito, ut pacificetur quicquid rex pacificari velit; et omnis homo cesset a furto, pro vita sua. Et qui propter hoc abstinere noluerit, eant omnes maiores natu, qui adjacent ipsi curie, et capiant quicquid habet, et manus injiciat rex ad dimidium, ipsi homines ad dimidium, qui in ipso itinere sint, et ponant eum sub fidejussoribus. Si plegium non habeat, idem capiatur. Si repugnet, occidatur, nisi aufugiat. Si quis eum vindicare presumat, vel aliquem perimat, sit inimicus regis et omnium amicorum ejus. Si aufugerit, et aliquis eum interim firmabit, were sue reus sit, nisi se possit idoneare, secundum ipsius profugi weram, quod eum nesciebat flyman, id est, fugitivum esse.

DE ILLIS QUI COMPONUNT PROPTER ORDALIUM.

xxi. Si quis pro ordalio componere velit, componat in captali quod poterit, non etiam in wita; si non ille permittat ad quem pertinebit.

NE QUIS RECIPIAT ALTERIUS HOMINEM SINE LICENTIA.

xxii. Et nemo recipiat alterius hominem, sine licentia ejus cui antea servivit. Si quis hoc faciat, reddat ipsum hominem, et regis overhyrnessam. Et nemo suum hominem accusatum dimittat, donec rectum per omnia fecerit.

DE ILLIS QUI VADIANT ORDALIUM.

xxiii. Si quis iudicium ferri vel aque vadiaverit, accedat ante tribus noctibus ad presbiterum, qui sanctificare debet eum, et pascat se pane et sale et aqua et herbis, et audiat missas ipsorum singulorum trium dierum; et offerat, et eat ad sacrosanctam communicationem, ipsa die qua ad ordalium examinari debet; et juret, quod jure publico sit innocens illius accusationis, antequam ad ordalium veniat. Et si judi-

cium aque frigide sit, tunc inmergatur una ulna et dimidia in fune. Si ferrum calidum sit, tres noctes transeant antequam inquiratur, et videatur manus ejus. Et persequatur omnis homo compellationem suam prejuramento, sicut supradictum est. Et sint utrique jejuni, ex precepto Dei et archiepiscopi; et non sint in alterutra parte amplius quam in alia, et hoc sit utrobique XII. homines. Si autem accusatus homo majorem defensionem habeat quam XII. hominum, sit ipsum ordalium fractum in eo, nisi recedere velint ab illo.

DE ILLIS QUI PECUS EMUNT PER TESTIMONIUM.

xxiii. Qui aliquid emit, emat cum testibus; et si appellandum inde sit, recipiat hoc venditor suus a quo emit, sit liber sit servus, sit quod sit.

Et non fiat aliqua negociatio vel forensis actio die Dominica; si quis hoc presumat, perdat ipsum capitale, et emendet overhyrnessam meam.

DE CONVICTO SUPER FALSO JURAMENTO.

xxv. Qui falsum juramentum jurabit, et convictus inde fuerit, nunquam postea juramento dignus sit, nec in sanctificato atrio aliquo jaceat, si moriatur; si non habebit episcopi testimonium, in cujus diocesi sit, quod penitentiam exceperit. Et presbiter hoc referat episcopo infra xxx. noctes, utrum ad emendationem et satisfaccionem venerit. Si non faciat hoc, componat, sicut episcopus ei concedit.

DE PREPOSITIS ET ALIIS QUI HOC NON OBSERVANT.

xxvi. Si quis prepositorum meorum hoc efficere nolit, vel minus inde curabit quam constituimus, emendet overhyrnessam meam, et ego inveniam michi alium qui velit. Et episcopus moneat overhyrnessam illam a preposito, in cujus hoc manitione sit. Qui de hac institutione recedet, emendet prima vice v. lið, alia vice weram suam, tertia vice perdat quicquid habet, et omnium nostrum amicitiam.

Totum hoc institutum est, et confirmatum in magna sinodo apud Greateleiam, cui archiepiscopus Wifelmus interfuit, et omnes optimates et sapientes, quos Æþelstanus rex congregare potuit.

IV.

EPISTOLA ÆDELSTANI AD OMNES SUBJECTOS.

DE MALEFACTORIBUS ET EOS FIRMANTIBUS.

Ego Æþelstanus rex notifico vobis, sicut innotuit michi, quod pax nostra pejus observata est quam michi placeat, vel apud Greateleiam fuerit institutum; et sapientes mei dicunt, quod hoc diutius pertuli quam debueram. Nunc inveni, cum illis sapientibus, qui apud Exoniam fuerunt mecum, in sancto Natali Domini, quod parati sunt omnino, quando velim, cum seipsis, et uxoribus, et pecunia, et omni re sua, ire quo tunc voluero, nisi malefactores conquiescant, eo tenore quo nunquam deinceps in patriam istam redeant. Et si unquam amplius inibi compareant, sint ita culpabiles sicut qui furtum in manibus habens capietur. Qui eos firmabit vel suorum aliquem, vel ad eos quenquam mittet, sui ipsius reus sit, et omnium que habebit. Et hoc igitur est, quod juramenta, et vadia, et plegia penitus superexcepta sunt, et infracta, que antea fuerant data, et nescimus alii rei credere, nisi hec sit.

DE EO QUI ALTERIUS HOMINEM INJUSTE
SUSCEPERIT.

1. Et qui alterius hominem suscipiet, quem pro malefactis suis a se dimittat, et castigare non possit, reddat eum domino cui prius servivit, et regi cxx. s. Si tunc velit eum dominus diffacere, disrationet se, si possit, in conventu publico; et si culpa careat, perquirat sibi dominum quem velit in testimonio; quia concedo ut omnis qui innocens sit, serviat domino cui velit. Et prepositus qui hoc pervertet, et inde curare nolet, emendet regi suam overhyrnessam, si pernoscat hoc in veritate, et si non possit rejicere. Et prepositus qui mercedem recipiet, et alicujus rectum propter hoc evertet, emendet overhyrnessam regis, et contumeliam habeat, sicut prediximus. Et si tainus sit, idem faciat.

Et nominentur in manunga singulorum prepositorum tot homines quot pernoscentur esse credibiles, qui sint in testimonio singularum causarum. Et sint eorum juramenta credibilium hominum butan cyre, id est, sine eleccione.

SI PECUS INVESTIGETUR IN TERRA ALICUJUS.

II. Et si investigetur pecus in alicujus terram, educat terre dominus vestigium illud extra terram suam, si possit; si non possit, stet ipsum vestigium pro superjuramento, si aliquis compelletur ibi.

QUID OMNI DIE VENERIS PRO REGE ET POPULO SIT CANTANDUM.

III. Et decantetur omni die Veneris, in singulis ecclesiis, unum quinquagenarium psalmorum pro rege, et omni populo qui vult quod ipse.

Tam longe debet esse pax regis a porta sua ubi residens erit a IIII. partibus, hoc est tribus miliaribus, et tribus
 *palmis et
 IX. add.? quarentenis, et tribus acris in latum, et IX. pedibus, et IX.*
 granis ordeï.

DE TRIPLICI JURAMENTO, VEL ORDALIO
BLASERIORUM VEL MURDRITORUM.

Dictum est de blaseriis, et murdritoribus, ut augeatur juramentum hujus abnegationis tripliciter, et majoretur judiciale ferrum, ut appendat LX. sol. Et adeat ipse homo compellatus; et sit in arbitrio compellantis ordalium aque vel igniti ferri, quod ei carius vel complacentius erit. Si iurandum non direxerit et culpabilis sit, stet in seniorum hominum iudicio, utrum vitam habeat aut non habeat, qui ad ipsam curiam pertinent.

DE FORFANG.

Forfang ubique, sit ab una scyra sit a pluribus, VI. d. fuit, et de omni parvo pecore semper pro solido denarius reddatur.

De forfang, id est preventionem vel anticipationem, decrevimus, ut per totam Angliam idem iudicium teneri debeat, hoc est, de homine XV. den. et de equo similiter reddantur, sit ultra unum comitatum, sit ultra plures, ne impotens homo longe pro suo proprio fatigetur, et etiam nimium det. Aliquando fuit,

quod forfang dabatur secundum numerum comitatum; sed antiquum rectum est, ut de omni furtivo pecore forfangum detur secundum precium æstimatum, id est, de unoquoque solido unus denarius, sit ejusmodi pecus quod sit, si de manibus latronum excutiat; si vero aliter inveniatur occultatum, tunc potest forfangum esse minoris precii, quia minori fuit precio conquisitum.

DE ORDALIO.

De ordalio precipimus, in nomine Dei, et precepto archiepiscopi et omnium episcoporum, ne aliquis intret ecclesiam postquam ignis infertur unde judicium calefieri debet, preter presbiterum et eum qui ad judicium iturus est. Et sint mensurati ix. pedes a staca usque ad marcam, ad mensuram pedum ejus, qui ad judicium ire debet. Et si aque judicium sit, calefiat donec excitetur ad bullitum; et sit alfetum ferreum, vel eneum, vel plumbeum, vel de argilla. Et si anfeald tyhle sit, inmergatur manus post lapidem, vel examen, usque ad priste. Et si triplex accusatio sit, usque ad cubitum. Et quando judicium paratum erit, ingrediantur ex utraque parte duo homines, et certi sint, ut ita calidum sit sicut prediximus. Introeant totidem ex amba parte, et consistant ex utraque parte judicii, de longo ecclesie; et sint omnes jejuni, et ab uxoribus suis se contineant ipsa nocte; et aspergat presbiter aquam benedictam super eos omnes, et humilient se singuli ad aquam benedictam utraque parte, et det eis omnibus osculari textum Sancti Evangelii, et signum sancte crucis; et nemo faciat ignem diutius quam benedictio incipiat, sed jaceat ferrum super carbones, usque ad ultimam collectam; postea mittatur super staplas; et non sit illic alia locutio quam ut precentur sedulo Deum Patrem Omnipotentem, ut veritatem suam in eo manifestare dignetur. Et bibat accusatus aquam benedictam, et inde conspergatur manus ejus, qua judicium portare debet, et sic adeat. Novem pedes mensurati distinguantur inter terminos. In primo signo secus stacam teneat pedem suum dextrum; in secundo, sinistrum pedem; in tertium signum quando ferrum projiciet et ad sanctum altare festinet, et insigilletur manus ejus, et inquiratur die tertia, si munda vel immunda sit, intra sigillacionem. Et qui leges istas

fregerit, sit ordalium, vel iudicium, vel examen fractum in eo, reddat regi cxx. soġ wite.

Wealreaf, i. e. mortuum refere, est opus nipingi; si quis hoc negare velit, faciat hoc cum XLVIII. tainis plene nobilibus.

V.

^a JUDICIA CIVITATIS LONDONIÆ.

Hoc consultum est, quod episcopi et prepositi qui Londoniensi curie pertinent edixerunt, et iurejurando confirmaverunt, in suo friþgildo, comites et villani, in adjectione iudiciorum, que apud Greateleiam et Exoniam instituta sunt, et iterum apud Ðunresfeldam.

ET EST IN PRIMIS,

I. Ut non parcatur alicui latroni supra XII. annos, et supra XII. ð. de quo vere fuerit inquisitum, quod reus sit, et ad negationem aliquam non possit, quin occidatur, et capiatur omne quod habet. Et excipiat inprimis capitale repetentis de pecunia ipsius; et dividatur postea superplus in duas partes, unam partem habeat uxor ejus, si munda sit, et facinoris ejus conscia non fuerit; reliquum dividatur in duas partes, dimidium habeat rex, dimidium societas. Si sit bocland, vel biscopland, i. e. terra testamentalis vel episcopalis, tunc erit media pars terre domino cum societate communis.

II. Et qui furem occulte firmabit, et facinoris et sordis ejus conscius sit, fiat ei hoc idem.

III. Et qui cum fure stabit et compugnabit, cum fure deponatur.

IIII. Et fur, qui sepe forisfactus erit aperte, et ad ordalium vadat, et reus appareat, occidatur, nisi tribus sua vel dominus velit eum redimere, secundum weram suam, et pleno ceapgildo, et plegiare, quod semper in reliquum cesset a malo. Et si postea furetur, reddat eum cognatio illa justiciabilem, sicut antea ab ordalio eum ceperit, preposito, qui ad hoc pertinebit, et occidatur. Si quis obstat, et eum eripere velit reum in

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk. M.* et *Br.* collato.

ordalio quin occidatur, vite sue culpabilis sit; nisi regem requirat, et ei vitam perdonaverit, sicut apud Greateleiam, et Exoniam, et apud Dunresfeldam dictum est.

v. Et qui furem vindicare velit, et evocationem faciat, vel ad liberandum eum in via descendat, cxx. sōl reus sit erga regem. Si hominem occidat in ea vindicta, de vita forisfactus sit, et de omnibus que habebit, nisi rex velit ei misereri.

SECUNDUM

Diximus, et unusquisque nostrum ponat unum denarium ad nostrum commune commodum, et persolvamus omne pecus quod captum est, postquam pecuniam nostram contulimus, et habeamus nobis omnes eam inquisitionem communiter, et conferat omnis homo denarium suum, qui habet pecus xxx. denarios valens, exceptis pauperibus viduis, que nullam in eo culpam habent, nec terram aliquam.

TERCIUM,

Ut computemus x. homines simul, et senior ex eis ix. conservet ad omnes impletiones eorum que diximus. Et postea ipsi hindeni obaudiant simul, et uni hindeno homini, qui illos x. homines commoneat ad nostrum omnium commune commodum, et ille undecimus custodiat ipsorum hindenorum pecuniam, et sciat quid ipsi mittent, quando gildare debebunt, et quid recipiant, si nobis pecunia surgat de nostra communi locutione; sciant etiam, ut omnis executio proveniat eorum que simul ediximus, ad nostrum omnium utilitatem, per xxx. d. vel unum animal hoc valens; ut hoc totum impleatur, quod in nostra consultatione dictum est, vel in nostra prelocutione stat.

QUARTUM,

Ut omnis homo alii sit coadjutor et investigando et coequitando, eorum qui bannum hoc audiant, quamdiu vestigium sciatur; et postquam vestigium deerit, inveniatur semper de duabus decimis unus homo, ubi magis populi sit; sic de una decima, ubi minus sit populi, ad equitandum vel eundum; nisi amplius oporteat, ubi majus necesse sit, et omnes elegerint.

QUINTUM,

Ne admittatur alia vestigatio, vel a septentrionali marca vel australi, priusquam omnis homo unam equitationem equitaverit,

qui equum habeat; et qui non habet, operetur domino, qui equitabit pro eo, vel pedes eat, donec ille domum redeat; si non possit antea consequi.

SEXTUM,

I. De nostro ceapgildo, i. e. de solvendo captali nostro, equus x. soġ, si tam bonus sit. Si sit betre, i. e. melior, redatur secundum precium appreciatum, et sicut ille comprobabit, cujus intererit; nisi testes habeant, quod tantum valens fuit, sicut dicit; et habeamus nobis superplus, quod ante constituimus.

II. Et bos una manca, i. e. xxx. ð., et ovis v. ð. persolvatur.

III. Diximus de servis nostris eis, qui men habent; si furetur, solvatur x. soġ. Si autem gildum erigamus, ut apprecietur super hoc, secundum precium suum, et habeamus nobis superplus, quod abhinc impetrabimus. Si denique furtum faciat, ducatur ad lapidandum, sicut ante dictum est. Et mittat omnis, qui hominem habet, sic denarium, sic obolum, secundum societatis admonitionem, sicut hoc valens colligi possit. Si aufugiat, persolvatur precio vultus sui, et omnes inquiramus inde. Si assequi possimus, fiat ei sicut de servo fure dictum est, vel suspendatur.

IIII. Et ceapgildum assurgat semper super xxx. ð. et ad x. s. postmodum demandabimus hoc in antea, si ceapgildum illis elevemus, pleno angildo; et sit inquisitio precedens, sicut predictum est, quamvis etiam minor sit.

SEPTIMUM

Diximus, faciat quicumque faciat, qui omnium nostrum molestiam vindicet, ut simus omnes unius amicie vel inimicie, sicut tunc eveniet; et qui furem ante alios homines dejiciet, sit de communi pecunia nostra melioratus per xii. ð. pro incepto et effectu illo; et ipse cujus pecunia erit pro qua gildabimus, non dimittat inquisitionem istam, per nostram overhyrnessam et admonitionem cum ea, donec ad ejus gildum veniamus, et eam gratiemus pro labore suo de communi pecunia nostra, sicut dignum erit, ne forte remaneat ipsa minigunga.

OCTAVUM,

I. Ut conveniamus semper ad unum mensem, si possimus et licitum habeamus, per hindenos homines, et eos qui decimas custodiunt; sic cum buccellorum impletionem, sic aliter, sicut

poterimus; et sciamus quid edictorum nostrorum compleatur; et habeant ipsi XII. homines convictum suum simul, et pascant se, sicut deceat, et remanens dividant pro amore Dei.

II. Et si eveniat, ut aliqua tribus ad hoc magna sit et fortis, intra vel extra, twelhindi vel twihindi, ut rectum nostrum difforciat, ac furem defendat, adeamus omnes una cum preposito in cujus manitione sit.

III. Et etiam mittamus hinc et inde ad prepositos, et queramus ab eis auxilium de quot hominibus tunc videbitur competens, ut homo forisfactus magis timeat; et accedamus simul, et vindicemus molestiam nostram, et furem occidamus, et qui cum eo pugnabunt et stabunt; nisi discedant ab eo.

IIII. Et si vestigium minetur de una scyra in aliam, excipiant hoc qui proximiores aderunt, et educant vestigium illud, vel indicetur preposito, et ipse postea suscipiat monitione sua, et minet vestigium illud extra schiram suam, si possit; si non possit, reddat ipsum pecus uno gildo, et habeant ambe prepositure placitum questionis hujus in communi, sit alterutrum sit, sic a septentrionali marca, sic ab australi, semper de schira in schiram omnis prepositus adjuvet alium, ad pacem omnium nostrum, per regis overhyrnessam.

v. Et item omnis homo alium adjuvet, sicut dictum est, et vadio confirmatum; et qui hoc ultra marcam dimittet, xxx. ð. reus sit, vel unius bovis, si aliquid eorum superhabeat, que in scripto nostro stant, et vaditione nostra confirmavimus.

vi. Et diximus etiam omnibus hominibus illis, qui in nostram gildscipam vadium dedit, si contingat ei mori, omnis congildo det unum panem et companagium pro anima ejus, et cantet unum quinquagenarium psalmorum, vel perquirat cantandum, infra xxx. noctes.

vii. Precipimus etiam hiremannis nostris, ut omnis homo sciat quando pecus suum habeat, et quando non habeat, in testimonio vicinorum suorum, et nobis monstret vestigium, si non possit invenire, infra tres noctes; quia credimus plures idiote non curant quomodo peculium suum agant et superfidunt in pace nostra.

viii. Unde precipimus, ut ipse infra tres noctes vicinis suis indicet, si persolutionem velit habere, et sit tamen inquisitio procedens, sicut ante dictum est; quia nolumus aliquod pecus incustoditum, et per inobservantiam perditum reddere, nisi quod furtivum est; quia multi confingunt fraudulentos locu-

tiones. Si vestigium nesciat ad monstrandum, ¹juramento annunciet cum' tribus vicinis suis, quod infra tres noctes ei furatum sit; et exigat postea suum ceapgildum.

ix. Nec tacendum est nec pretereundum, si dominus noster vel prepositorum nostrorum aliquis ullum augmentum excogitare possit ad nostrum friþgildum, ut hoc gratanter excipiamus, sicut nobis omnibus convenit, et nostrum necesse sit. Et in Deo confidimus et regni nostri domino, si totum hoc ita complere volumus, res tocius populi meliorabitur contra fures quam antea fuit. Et si remissius egerimus de pace et vadiis que simul dedimus, et quam rex nobis precepit, timere possumus vel magis scire, quod fures isti regnabunt, plusquam ante fecerint. ² Sed fidem teneamus et pacem, sicut domino nostro placeat; quia magnum nobis opus est, ut insistamus et peragamus quod ipse velit; et si amplius precipiat, cum omni jocunditate et devotione parati sumus.

NONUM

Diximus de illis latronibus, qui in hredige nequeunt culpabiles inveniri, et postmodum inquiritur quod rei sunt et inmundi; dominus vel parentes eorum sic educant eos, quomodo educitur qui in ordalio contaminatus invenitur.

DECIMUM,

Quod sapientes omnes dederunt vadium suum insimul archiepiscopo apud Ðunresfeldam, quando Ælþheagus ³ Styb, et Brithnotus, Odonis filius, venerunt ad concilium ex ore regis, ut omnis prepositus vadium capiat in suo comitatu de pace servanda, sicut Æþelstanus rex apud Fefresham, et quarta vice apud Ðunresfeldam, coram archiepiscopo, et episcopis, et sapientibus, quos ipse rex nominavit, qui interfuerunt, ut judicia conservarentur, que in hoc concilio fuerant instituta; preter hoc quod ante fuit exceptum, i. e. negotiatio Dominice diei, et quod, pleno testimonio et credibili, possit emi extra portum.

UNDECIMUM,

Quod Æþelstanus rex precepit episcopis suis et prepositis omnibus, in toto regno suo, ut pacem ita custodiant, sicut reci-

¹ vicum *Hh. M. Br.*

² Si *Hh. M. Br.*

³ Scyb *T.*

tavit, et sapientes sui. Si aliquis supersedeat, et non obtemperet, ut hoc vadium ab hiremannis, vel a subditis suis capere nolit, et patiatur occultas acciones, et de justitia non procurabit, sicut precepimus, et scriptis instituimus, perdat prepositus preposituram suam et amiciciam meam, et emendet regi cxx. soł; et dimidium hoc, omnis baro meus vel tainus, qui terrarius sit, et justiciam servare noluerit, sicut institui.

DUODECIMUM,

I. Quod rex dixit nunc iterum apud Witlanbirig sapientibus suis, et precepit ostendi archiepiscopo, et ceteris episcopis, quod ei miserabile videtur, quod aliquis tam juvenis occidatur, vel pro tam parva re, sicut innotuit ei quod ubique fiebat. Dixit itaque, quod ei videbatur, et eis cum quibus hoc egerat, ne aliquis occidatur junior quam quindecim annorum, nisi se defendere velit, vel aufugere, et in manus ire nolit, ut tunc deducatur, sicut majori sic in minori, ¹ quaecumque sit. Si se dederit, ponatur in carcere, sicut apud Greateleiam dictum est, et per idem redimatur.

II. Vel si *veniat in carcerem, et hominem non habeat, qui * non *add.*? sumat eum in plegium, plena wera sua, quod omnis mali deinceps abstineat. Si cognatio sua nolit eum educere, nec ei transire in fidejussionem, tunc juret, sicut episcopus docebit eum, quod ab omni malo cessabit in reliquum, et sit in servitute pro wera sua.

III. Precepit etiam rex, ne aliquis occidatur pro minori precio quam XII. đ. valens, nisi fugiat vel repugnet, ne dubitetur tunc, licet minus sit. Si hec ita conservemus, in Domino Deo confidimus, quod pax nostra melior erit quam antea fuit.

¹ qualiscunque *Br.*

^aLEGES REGIS EADMUNDI.

ECCLESIASTICE.

Eadmundus rex congregavit magnam sinodum Dei ordinis et seculi apud Lundonie civitatem, in sancto Pasche solenni, cui interfuit Oda et Wulstanus archiepiscopi, et alii plures episcopi, perquirentes de consilio animarum nostrarum, et eorum qui subditi sunt illis.

DE CASTITATE ORDINATORUM.

I. Inprimis est vero, ut sanctis ordinibus evecti, qui plebem Dei docere debent lumen vite, castitatem teneant, secundum ordinem suum, sic perhades sic pifhades, sit alterutrum sit. Alioquin sint ejus digni quod in canone dictum est, hoc est, ut perdant secularem pecuniam, et sanctificatum legerstopa, i. e. positionis loca; si non convertantur et emendent.

DE DECIMIS ET ALIIS DEBITIS ECCLESIE.

II. Decimam precipimus omni Christiano, super Christianitatem suam, et emendent cyricsceatum, i. e. ecclesie censum, et elmesfech, i. e. elemosine pecuniam. Si quis hoc dare nolit, excommunicatus sit.

DE HOMICIDIO.

III. Si quis sceleratis manibus effundat sanguinem Christianum, non appareat in conspectu regis, priusquam emendationem ineat, sicut episcopus docebit, et penitentiam consulat.

DE FORNICATIONE CUM NUNNA, VEL SANCTIMONIALI, ET DE ADULTERIO.

IIII. Qui cum nunna vel sanctimoniali fornicabitur, sancti-

^a Textus est ex *Hk.*, cum *M. T.* et *Br.* collato.

ficato atrio sit indignus; nisi emendet sicut homicida. Sic idem diximus de epbrice, i. e. adulterio vel infracto conjugio.

DE APPARITIONE ECCLESIARUM.

v. Amplius diximus, ut omnis episcopus reficiat Dei domos in suo proprio, et regem admoneat, ut omnes ecclesie Dei sint bene parate, sicut magnum nobis opus est.

DE PERJURIO ET LIBLACO.

vi. Qui falsum jurabunt, vel liblacum facient, sint in eternum a Dei consortio segregati, nisi ad dignam satisfactionem per omnia revertantur.

SEculares.

Ego Eadmundus rex mando, et precipio omni populo, seniorum ac juniorum, qui in regimine meo sunt, quod investigans investigavi, cum sapientibus clericis et laicis. Inprimis: quomodo possem Christianitatem magis erigere. Et magnum nobis necesse visum est, ut amicitiam nostram et boni diligentiam teneamus inter nos, in toto regno meo. Et mihi valde displicent, et nobis omnibus, multiplices et injuste pugne, que inter nos ipsos fuerint; unde diximus:

i. Si quis posthac hominem occidat, ipse sibi portet inimicitie faccionem; nisi amicorum suorum auxilio, intra unum annum, persolvat eum pleno weregildo, sit natus sicut sit. Si eum cognatio sua deserat, et pro eo gildare nolit, tunc volo, ut omnis tribus vel cognatio illa sit extra faccionem, preter solum malefactorem; si deinceps ei nec victum det nec pacem. Si quisquam cognitionis sue firmet eum postea, reus sit omnium que habebit erga regem, et portet faidiam erga contribules mortui; quia primitus reprobaverat eum. Si ex mortui cognitione quis vindictam perpetret in aliquem alium, preter ipsum malefactorem, sit inimicus regis et omnium amicorum ejus, et perdat totum quicquid habet.

ii. Si quis ecclesiam requirat, vel burgum meum, et ibi assaliatur vel affligatur; qui hoc fecerint, sint ejusdem culpabiles quod supra dictum est.

III. Et nolo ut aliqua fihtepita vel manbota condonetur.

IIII. Amplius indico, quod qui sanguinem fundet humanum, nolo socnam habere in familia mea, antequam divinam emendationem susceperit, et ad omne rectum inclinetur, sicut episcopus docebit, in cujus scira fuerit.

v. Et jam gratias ago Deo, et vobis omnibus, qui bene juvatis me de pace, quam pro furtis nuper instituimus; et ideo confido, quod adjuvare velitis ad eam tanto melius, quanto magis opus est nobis ut conservata sit.

VI. Item diximus de mundbryce et hamsocna; qui deinceps hec egerit, perdat omne quod habebit, et sit in arbitrio regis an vitam habeat.

VII. Sapientum est sedare faccionem. Inprimis, juxta populi lagam, debet prolocutor occisoris in manum dare cognitioni, quod rectum ei per omnia faciet. Deinde oportet, ut prolocutori detur in manum, quod interfector audeat accedere cum pace, et ipse weram vadiare. Et quando vadiaverit eam, inveniat were plegios. Postquam hoc factum erit, erigatur inter eos pax regis: ab illa die in vicesimum primum diem reddatur halsfangium; inde ad vicesimum primum diem manbota; inde ad vicesimum primum diem reddatur ipsius were frungildum.

DE SPONSALIBUS CONTRAHENDIS TEMPORE REGIS EADMUNDI.

I. Si quis virginem vel viduam ducere velit, et hoc illi placeat, et amicis suis; tunc rectum est, ut bridguma, per Dei justitiam et seculi jus, competens in primis promittat et vadiet eis qui paranimphi sunt, quod eo modo querat eam, ut secundum Dei rectum pertinere velit, sicut sponsus debet legitimam sponsam: et plegient hoc amici sui.

II. Postea sciendum est cui foster leanum pertineat: vadiet hoc bridguma, et plegient amici sui.

III. Postea dicat bridguma, i. e. sponsus, quid ei dare disponat, cur ejus eligat voluntatem, et quid ei destinet, si supervixerit ipsum.

iv. Si sic quoque conveniat, rectum est, ut dimidiam pecuniam habeat, et totam, si simul puerum habuerint; nisi deinceps virum capiat.

v. Totum hoc vadio confirmetur, et amici sui plegient.

vi. Si tunc in omni re concordent, adeat cognatio, et despondeat eam to wive and to riht live, i. e. in uxorem et rectam vitam, et excipiat inde plegium, qui jus habet in vadio.

vii. Sed si de ipsa terre velit eam ducere, in terram alterius tayni, consilium est, ut amici habeant pactionem, ne quis ei faciat injuriam; et si illa forisfaciat, ut possint esse propinquiore emendationi; si non habeat unde componat.

viii. Huic dationi debet interesse presbiter, qui cum Dei benedictione debet eorum consortium adunare in omnem sanctitatem.

ix. Bonum est etiam providere, ne ex aliqua consanguinitate sibi pertineant; ne juste postmodum separentur, qui sceleratis nupciis convenerunt.

LEGES REGIS EADGARI.

• HOC EST JUDICIUM QUALITER HUNDRETUM TENERI DEBEAT.

i. Inprimis, ut convenient semper ad iiii. ebdomadas, et faciat omnis homo rectum alii.

ii. Si necesse sit in manibus, indicetur hominibus hundreti, et ipsi postea denuncient hominibus decimarum; et eant omnes pariter quo Deus annuerit ut invenire possint; et faciant furi rectum suum, sicut prius Eadmundi regis fuit institutum. Et reddatur ceapgildum ei cujus pecus est, et reliquum in duo dividatur, dimidium hundreto, dimidium domino, preter homines; et habeat eos dominus suus.

iii. Si quis supersedeat, et hundreti iudicium reprobet, ut in eum denique recitetur; det hundreto xxx. ð, et secunda vice lx. ð, dimidium hundreto, dimidium domino. Si tercio quis faciat, det x. soł: ad quartam vicem, perdat omne quod habet, et sit utlaga, id est exul vel exlex, nisi rex ei patriam concedat.

iiii. Diximus de ignotis pecoribus, ut nemo habeat sine testimonio hominis hundreti, vel hominum decimalium, et sit hoc bene credibile; et nisi alterutrum habeat, nolumus ei permittere ceningam aliquam.

v. Amplius diximus: si hundretum minet vestigium in aliud hundretum, ut notificetur homini ipsius hundreti, et idem cum eo vadat; si hoc pretermittat, emendet regi xxx. soł.

vi. Si quis rectum declinet vel aufugiat, persolvat angildum, qui eum tenuit ad damnum illud. Et si compellabitur, quod eum emisit, adlegiet se, sicut in terra lex est.

^a Textus est ex *Hk.*, cum *M. T.* et *Br.* collato.

vii. In hundreto, sicut in omni placito, volumus, ut rectum et jus publicum judicetur in omni causa, et adterminetur quando hoc impleatur. Et qui terminum illum infregerit, nisi sit pro banno domini, vel infirmitate monstrabili, xxx. soł emendet, et ad constitutum diem faciat quod ante debuerat.

viii. Pecoris ¹tintinnum, et canis hoppa, et blauhornum, horum trium singulum est unum solidum valens, et unumquodque reputatur melda, id est manifestatio.

ix. Ferrum quod facit ad triplex ordalium debet ponderare lx. soł.

I.

* Hoc est institutum quod Eadgarus rex, consilio sapientum suorum, instituit, Deo ad gloriam, et sibi ad regiam dignitatem, et genti sue ad commodum.

DE DEBITIS SUIS ECCLESIE REDDENDIS.

i. Primum est, ut ecclesie Dei recti sui digne sint, et reddatur omnis decimatio ad matrem ecclesiam, cui parochia adjacet, de terra taynorum et villanorum, sicut aratrum peragrabit.

SI TAINUS HABET ECCLESIAM UBI SIT CEMETERIUM, VEL NON—DE CYRICSCEATTIS.

ii. Si quis taynorum sit, qui in feudo suo ecclesiam habeat, ubi cimiterium sit, det ei terciam partem decime sue. Si non sit ibi atrium, det, ex suis novem partibus, presbitero quod vult; et eat omne cyricsceatum ad matrem ecclesiam de omni libera domo.

DE TERMINO DECIMANDI.

iii. Et omnis decimatio juventutis reddita sit ad Pentecosten, et terre frugum ad equinoccium, et omne cyrisceatum ad festum Sancti Martini, per plenam forisfacturam, quam

¹ *Mss. ticinnum et titinnum.*

* Textus est ex *Hh.*, cum *M. T.* et *Br.* collato.

judicialis liber docet. Si quis decimam dare nolit, sicut diximus, adeat prepositus regis, et episcopi, et sacerdos illius ecclesie, et reddant ecclesie, cui pertinebit, decimam suam, et nonam partem dimittant ei, qui decimam suam detinuit: et octo partes in duo dividantur, dimidium domino, dimidium episcopo, sit homo regis, sit homo taini.

DE NOLENTE DECIMAS DARE.

IIII. Et omnis heorð-peni reddatur ad festum Sancti Petri, et qui non persolverit ad terminum illum, deferat eum Romam, et eciam xxx. ð, et afferat inde significationem, quod tantum ibi reddidit; et cum redierit domum, emendet cxx. soġ. Et si iterum reddere nolit, deferat eum Romam iterum, et eandem emendationem, et cum redierit, emendet cc. soġ regi. Ad terciam vicem, si adhuc non reddiderit, perdat totum quod habebit.

DE SOLENNITATIBUS ET JEJUNIIS OBSERVANDIS.

v. Et solenne diei Dominice conservetur, ab hora nona Sabbati usque ad lucidum diei Lune, super forisfactura, quam liber judiciorum docet; et omnis alia festivitas, sicut a sacerdote nunciabitur; et omne indictum jejunium cum omni devotione servetur.

II.

INSTITUTIO SECULARIS.

I. Hæc est institutio secularis, quam volo per omnia teneri. Volo ut omnis homo sit dignus juris publici, pauper et dives, quicumque sit, et eis justa judicia judicentur; et sit in emendationibus remissio venialis apud Deum, et apud seculum tolerabilis.

NE QUIS REGEM REQUIRAT, NISI RECTUM EI NEGETUR; ET DE FORISFACTURA.

II. Et nemo requirat regem, pro aliqua causa, nisi domi negetur ei omne dignum recti, vel rectum impetrare non possit. Si rectum grave nimis est, postea querat inde veniam apud regem: et de nulla emendabili re forisfaciat homo plusquam weram suam.

DE JUDICIBUS INJUSTE JUDICANTIBUS.

III. Et iudex, qui injustum iudicium iudicabit alicui, det regi cxx. sol; nisi jurare audeat, quod rectius nescivit: et admanniat scyre presul emendam illam ad manum regis.

SI QUIS ALIUM SUPERDICERE PRESUMPSERIT.

IIII. Et qui aliquem injuste superdicere presumat, unde vita vel commodo peior sit, lingue sue reus erit, si accusatus se idoneare, et accusationem falsare poterit; nisi redimat se wera sua.

DE HUNDRETO, ET BURGHMOTO, ET SCYREMOTO.

v. Et requiratur hundredum, sicut antea fuit institutum: et habeatur in anno burghmotus ter, et scyremotus bis; et intersit presul comitatus et aldremannus, et utrique doceant Dei rectum et seculi.

DE PLEGIO ET PLEGIATO.

vi. Et omnis homo inveniatur sibi plegium, et idem custodiat et ducat eum ad omne rectum; et si quis injuriam faciat et aufugiat, portet plegius quod ille portare debuerat. Si latro plegiatus aufugiat, et plegius infra xii. menses possit eum rehabere, reddat eum ad rectum, et rehabeat quicquid ante propter hoc dederat.

DE INCREDIBILI ET EI PARCENTI.

vii. Et qui fuerit accusationibus infamatus, et populo incredibilis, et hec placita declinaverit, videatur de placito qui mitantur ad eum, et inveniatur etiam sibi tunc fidejussores, si possit; si non possit, exsuperetur quibus modis poterit, sic vivus sic mortuus, et capiatur omne quod habebit, et reddatur repetenti capitale suum semel, et reliquum habeat dominus dimidium, hundredus dimidium. Et si aliquis, vel cognatus vel extraneus, illuc ire negaverit, emendet regi cxx. sol: et querat fur quicquid querat, vel qui de morte domini sui cogitaverit, nunquam sibi vitam perquirat.

DE MONETA, ET MENSURA, ET PONDERE.

viii. Et sit una moneta per totum regis imperium, et nemo sonet eam; et mensura, sicut apud Wincestriam habetur. Et eat pondus lane pro dimidia libra, et nemo carius vendat eam.

^a INSTITUTIONES
ÆTHELREDI REGIS.

I.

Hoc est consilium quod Æþelredus rex et sapientes sui condixerunt, ad emendationem et augmentum pacis, omni populo, apud Wudestocam in Mircena lande, id est, in terra Mircenorum, post Anglie lagam; hoc est :

DE ACCUSATO ET EJUS PLEGIO, VEL DOMINO; ET
UT OMNIS DOMINUS FAMILIAM SUAM IN PLEGIO
HABEAT.

I. Ut omnis liber homo habeat credibilem plegium, qui eum ad omne rectum presentet, si fuerit accusatus. Si tyhtbysig sit, id est accusationibus infamatus, ad triplex ordalium vadat. Si dominus ejus dicat, quod neutrum ei fregit, vel aþ vel ordel, postquam consilium fuit apud Brundonam, assumat idem dominus sibi duos credibiles taynos in ipso hundreto, et juret, quod nunquam jusjurandum fregit, nec furigildum persolvit; nisi talem prepositum habeat qui dignior eo sit, ut hoc facere possit. Si jusjurandum procedat, eligat accusatus quod horum voluerit, vel simplex ordalium, vel jusjurandum unius libre, in tribus hundretis, super xxx. denarios. Si jurare pro eo non audeant, vadat ad triplex ordalium. Et si culpabilis erit, in prima vice reddat compellatori duplo quod repetit, et domino suo weram suam, et mittat credibiles plegios, quod omnis mali deinceps se absteineat. Ad secundam vicem, non sit alia emendatio nisi caput. Si aufugiat et ordalium vitet, reddat plegius ejus captale suum repetenti, et domino weram suam, qui ea dignus sit. Et si dominus ejus accusetur, quod consilio suo fugerit, et antea malum fecerit, assumat secum v. taynos, et idem sit sextus, et ladiet se. Et si lada procedat,

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk. M.* et *Br.* collato.

sit were sue dignus. Si non procedat, habeat rex weram, et sit ipse fur utlagatus apud omnem populum. Et habeat omnis dominus familiam suam in plegio suo. Sin autem accusetur aliquis, et aufugiat, emendet dominus regi weram hominis accusati. Et si dominus accusetur, quod consilio suo fugerit, ladiet se cum v. tainis, et idem sit sextus. Si lada frangat ei, reddat regi weram suam; et sit homo forsbannitus apud omnes.

Et habeat rex forisfacturas omnium eorum qui liberas terras habent; nec componat aliquis pro ulla tyhtla, si non intersit testimonium prepositi regis.

DE SERVIS QUI CULPABILES IN ORDALIO APPARENT.

II. Et si servus culpabilis appareat in ordalio, signetur in prima vice; ad secundam vicem non sit illic alia emendatio quam capitalis.

QUI EMERIT ET CAMBIAVERIT SINE PLEGIO ET TESTIBUS.

III. Et nemo alterutrum faciat, vel emat, vel cambiet, nisi plegium habeat et testes: si quis hoc presumat, capiat illud terre dominus, et custodiat pecus illud, donec sciatur cujus sit secundum rectum.

DE EO QUI HIIS INSTITUTIS NON CONSENSERIT.

III. Et si aliquis hominum sit, qui omni populo sit incredibilis, adeat prepositus regis, et mittat eum sub plegio, ut ad rectum perducatur eis, qui compellabunt eum. Si tunc plegium non habeat, occidatur, et cum dampnatis inhumetur. Si quis eum disforciet, sint ambo unius recti digni. Et qui supersederit, et parvipendet, vel complere nolet, sicut omnium nostrum est institutum, emendet regi cxx. solidos.

II.

Hec sunt verba pacis, et prolocutiones, quas Æþelredus rex, et omnes sapientes ejus cum exercitu firmaverunt, qui cum Analavo et Justino, et Guðmundo, Stegitaini filio venit.

DE PACE.

I. Hoc inprimis, ut pax mundi stet inter Æþelredum regem, et omnem populum ejus, et omnem exercitum, cui rex pecuniam suam dedit, post elocutiones, quas Sigericus archiepiscopus, et Æþelredus aldremannus, et Ealfricus aldremannus fecerunt, postquam impetraverunt a rege, quod possent illi parciuncule pacem emere, quam sub manu regis superhabebant. Si navalis exercitus Angliam infestet, ut habeamus omnium eorum auxilium; et ministrabimus eis victum, quamdiu nobiscum erunt. Et omnis terra, que aliquem eorum manuteneat, qui Angliam inquietant, sit exlex apud nos et omnem exercitum.

DE NAVE ADVENE INSTITORIS, SI IN PORTUM VENERIT.

II. Et omnis ceapscip, i. e. navis institoris, pacem habeat, que in portum veniet, licet navis sit inimicorum, si non sit abacta tempestatibus. Et licet abacta sit, et applicetur ad aliquam curiam pacis, et homines evadant in ipsam curiam, pacem habeant, et quod attulerint secum.

DE FRIDMANNO REGIS.

III. Et omnis friðmannus noster pacem habeat, in terris et aquis, et intra portum et extra. Si regis Æþelredi friðmannus veniat in unfriðland, i. e. in hostilem terram, et exercitus adveniat, pacem habeat navis ejus et omnis pecunia ejus. Si navem suam extraxerit, vel tuguriolum congerat, vel papilionem tendat, habeat inibi pacem, et tota pecunia sua. Si pecuniam suam inter pecuniam unfriðmannorum, i. e. pacem non habentium, in domo mittat, perdat pecuniam suam, et ipse tamen pacem habeat, et vitam, si se manifestat. Si friðman, i. e. homo pacis, fugiat vel repugnet, et se nolit indicare, si occidatur, jaceat ungeld, i. e. insolutus.

DE ROBATO IN NAVE.

III. Si homo sit de pecunia sua robatus, et sciat in qua navi, reddat steoresman, i. e. gubernator, pecuniam illam, vel cum III. juret, et idem sit quintus, quod per rectitudinem cepit, sicut antea prolocutum erat.

SI ANGLICUS LIBER DACUM LIBERUM OCCIDAT,
VEL E CONVERSO.

v. Si Anglicus homo Dacum occidat, liber liberum, persolvat eum xxv. lib., vel ipse malefactor reddatur; et tantum dabit Dacus de Anglico, si eum occidat. Si Anglicus Dacum servum occidat, reddat eum xx. s.; et Dacus similiter Anglicum reddat, si occidat eum. Si Eahta men occidantur, pertineat infractio pacis intra curiam vel adjacentias ejus. Eahta men persolvantur plena wera.

DE INFRACCIONE PACIS INFRA BURGUM REGIS.

vi. Si intra burgum regis fiat infraccio pacis, adeant burgenses, et conquirant illum malefactorem, vivum vel mortuum, proxima cognatio ejus, caput pro capite. Si nolint, adeat aldremannus: si nolit, rex: si nolit, sit pars illa preter pacem.

De omni homicidio, et omni robaria, et omnibus incendiis, que facta sunt antequam pax fuerat instituta, totum dimittatur, et nemo vindictam, vel emendationem exigat. Et ut nec ipsi neque nos alterius servum vel inimicum receptemus.

DE COMPATRIOTA FURTI VEL HOMICIDII ACCUSATO;
ET SI HOMO SCEIÐMANNI PECUNIAM NOSTRAM
OCCIDERIT.

vii. Si dicatur in compatriota, quod furtum fecerit, vel hominem occiderit, et hoc dicat unus sceiþmannus, et unus landesmannus, tunc non sit aliqua negatione dignus. Et si homines eorum occidant pecuniam nostram, utlage sint apud nos et illos, et non admittantur ad emendationem. Viginti duo milia librarum auri et argenti data fuerunt exercitui de Anglia pro pace.

SI RES AMISSA DEPREHENDATUR.

VIII. Si quis deprehendat quod amisit, advocet inde ille, cum quo deprehenditur, unde venerit ei, et mittat in manum, et det plegium, quod adducet advocatum suum. Si viventem warantem vocet, et sit in alia scira quem vocat, terminum habeat, qui ad hoc pertinet. Mittat in manum venditoris, qui vendidit ei, et roget ut mundificet et acquietet eum, si possit. Si recipiat, tunc acquietat eum, cum quo fuerat deprehensum. Appellet deinceps unde venerit ei. Si advocet ultra unam sciram, habeat terminum, i. e. ebdomadam: si advocet ultra duas sciras, habeat duas septimanas de termino. Et ad quot sciras cennabit, totidem habeat septimanas de termino; et veniat ubi primitus fuit interciatus.

DE ADVOCATIONE ET TERMINO GUARANDI
INVENIENDI.

IX. Aliquando fuit, quod ter advocandum erat ubi prius aliquid interciabatur, et deinceps eundum cum advocante, quocunque advocaret. Unde consuluerunt sapientes, quod melius erat, ut saltem advocaretur ubi deprehendebatur, donec innotesceret in quo stare vellet; ne forte impotens homo longius et diutius pro suo laboraret, et ut vexetur magis qui injuste conquisitum habeat in manibus, et minus qui juste prosequitur. Admoneat eciam eum ille, qui suum prosequitur, ut ad singulas appellationes habeat credibile testimonium, et caveat ne injuste interciat; ne per hoc disturbetur, sicut alium disturbare cogitaverat. Si mortuum hominem advocet, si non habeat heredes, qui purgent eum, manifestet hoc cum testibus, si possit, quod recte advocet, aut id per se purget. Tunc erit mortuus in culpa, nisi amicos habeat, qui eum mundificent, sicut idem faceret, si posset et viveret. Si tunc amicos habeat, qui audeant hoc facere, tunc deficit advocatio, sicut si ille viveret ac negaret. Et habeatur furti reus ille qui in manibus habet; quia semper est negatio fortior quam affirmatio. Etiam inter advocandum, si quis hoc incipiat, nec ultra advocet, si propriare sibi velit, non potest hoc ei jure denegari, si credibile testimonium locum ei faciat accedendi; quia propriatio propinquior semper est possidenti quam repenti.

III.

Hæ sunt leges, quas Æþelredus rex et sapientes sui constituerunt apud Wanetingum, ad emendationem pacis, et felicitatis incrementum.

I. Id est, ut pax ejus firma sit, sicut prius exstitit in diebus antecessorum suorum, et preter emendationem sit infractio pacis, quam per manum suam dabit; et pax quam aldermannus, vel prepositus regis, in v. burgorum geþincða dabit, emendetur XII. libris; et pax que dabitur in unius burgi þincþa, emendetur VII. hundretis; et ubi dabitur in wapentako, emendetur infracta pax I. hundreto; et pax que dabitur in ealahus, emendetur de homine occiso VI. dimidiis marcis, de vivo XII. oris.

II. Et hoc quod per legitimum testimonium monstrabitur, nemo pervertat, de vivo plusquam de mortuo. Et eat omnis homo ad testificandum illud, unde possit, et velit, et audeat in sanctuarium jurare, quod ei dabitur in manibus.

III. Et landcopum, et domini donum, quod per rectum habeat dari, et lahcopum, et witword, et gewitnesam, hoc ita permaneat ut nullus evertat. Et habeantur placita in singulis wapentakis; et exeant seniores XII. tayni, et prepositus cum eis, et jurent super sanctuarium, quod eis dabitur in manus, quod neminem innocentem velint accusare, vel noxium concelare. Et capiantur accusati, qui cum preposito causam habent, et omnis eorum det VI. dimidias marcas vadii, dimidium domino ipsius terre, dimidium wapentako. Et omnis emat sibi lagam XII. oris, dimidium landesrico, dimidium wapentako. Et omnis infamatus homo vadat ad triplex ordalium, vel reddat quadruplum.

IIII. Si dominus tunc velit eum purgare, cum duobus bonis taynis, quod nunquam furigildum reddidit, postquam consilium fuit apud Brundonom, nec accusatus fuerit, vadat ad triplex ordalium, vel persolvat triplum. Si tunc sit immundus, percutiatur, ut collum ei frangatur. Et si vitet ordalium, reddat semel captale suum repetenti, et terre domino XX. oras, et eat

rursus ad ordalium; et si agenfria venire nolit ad ordalium videndum, reddat viginti oras, et perdat placitum suum; et ille tamen eat landesrico, id est, terre domino, ad ordalium, vel reddat duplum.

v. Et si quis habeat pecus sine plegio, et dominus tunc hoc percipiat, reddat ipsum pecus et emendet xx. oris.

vi. Et omnis ¹accusator, vel qui alium impetit, habeat optionem quid velit, sive iudicium aque vel ferri. Et omnis advocatio, et omne ordalium sit in curia regis; et si fugiet ab ordalio, reddat eum plegius vera sua.

vii. Et si quis furem innoxiare velit, unum hundretum in vadio ponat, dimidium tunc domino, dimidium preposito regis intra portum, et adeat triplex ordalium. Si mundus sit in ordalio, diffodiat cognatum suum: si vero sit immundus, jaceat ipse fur ubi jacebat, et alius reddat.

viii. Et omnis monetarius, qui accusabitur, quod falsum fecit, postquam interdictum fuit, adeat triplex ordalium; et si culpabilis sit, occidatur. Et nullus habeat aliquem monetarium, nisi rex. Et omnis monetarius, qui infamis sit, redimat sibi lagam xii. oris.

ix. Et nemo pecus aliquid occidat, si non habeat duorum hominum credibilium testimonium; et custodiat corium ejus iii. noctes, et caput; et ovis similiter. Et si corium antea vendat alicui, reddat xx. oris.

x. Et omnis flyma sit flyma in omni terra, qui fuerit in una.

xi. Et nemo habeat socnam super taynum regis, nisi solus rex.

xii. Et de placito regis ponatur vadium vi. dimidie marce; comitis et episcopi vadium xi. ore.

xiii. Et si aliquis accusetur, quod paverit eum, qui pacem domini nostri fregerit, ladiet se mid þrinna xii., i. e. cum ter xii., qui faciunt xxxvi.; et prepositus nominet ipsam ladam. Et si inveniatur cum eo, sint ambo unius rectitudinis digni.

¹ *Mss.* accusatus.

Et iudicium stet ubi tayne consenserint; si dissideant, stet quod ipsi viii. dicent; et qui supervicti erunt ex eis, reddat unusquisque vi. dimidias marcas. Et ubi tayne habet duas optiones, amicitie vel lage, et amiciciam eligit, stet hoc ita firmum sicut ipsum iudicium. Et qui super id ladam pro-rogat, vel qui dat, reddat vi. dimidias marcas.

xiiii. Et qui robaverit hominem in luce diei, et in tribus villis indicabit, non habeatur simile ac si concealasset.

xv. Et qui permanet, sine cravatione et calumpnia, in pace sua, dum vivit, nemo super heredes ejus loquatur inde post mortem.

^a SENATUS CONSULTUM

DE

MONTICOLIS WALIÆ.

Hoc est consilium quod Anglie sapientes et plebis Walie consiliarii inter Dunsetas habuerint; hoc est:

DE VESTIGIO FURATI PECORIS MINANDO.

I. Si vestigium furati pecoris minetur de loco in locum, tunc commitatur ipsum vestigium land hominibus, vel cum marca monstretur, quod rectum prosequantur. Et recipiat illud in cujus terra deducetur, et habeat inquisitionem, et inde ad ix. dies reddat ipsam pecuniam, vel vadium ponat ipsa die, quod valeat quesitam et investigatam pecuniam sesquialteram, vel inde ad ix. dies ipsum vadium redimat, recta persolutione. Si dicatur, quod vestigium illud injuste minetur, tunc debet homo, qui per vestigium sequitur, ad locum ducere, et ibi se sexto ungecorenra, i. e. non electorum, qui credibiles tamen sint, jurare, quod in recto publico, super illam terram loquatur, sicut pecunia super eam venit.

QUO TERMINO RECTUM FACIAT ALIUS ALII, ET DE LADA INTER WALOS ET ANGLOS.

II. Semper ad ix. noctes decet inter stationes, ut rectum faciat alius alii, et de lada et de alia causa, que inter eos sit. Non stat alia lada, i. e. purgatio de tyhla, i. e. compellatione, nisi ordalium inter Walos et Anglos; nisi pati velint de utraque steðe in aliam posse namiari, si non aliter rectum possit adquiri.

DE NAMO.

III. Si namum capiatur de alicujus pecunia, pro alterius causa, perquirat ille namum pro quo captum est, vel de suo

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk.* et *M.* collato.

proprio restituat ei, cujus pecunia ¹capta est. Postea vel coactus rectum faciat, qui antea gratis noluit. Duodecim lahmen, i. e. legis homines, debent rectum discernere Walis et Anglis, vi. Walisci, et vi. Anglici; et perdant omne quod suum est, si injuste judicent, vel se adlegient, quod rectius nescierunt.

SI LADA DEFICIAT ANGLICO VEL WALISCO.

iiii. Licet in furti compellatione lada deficiat Anglico vel Walisco, reddat angildes unde fuerat accusatus. De alio gildo nichil reddat, vel de wita.

SI WALISCUS ANGLICUM OCCIDAT, VEL E
CONVERSO.

v. Si Waliscus Anglicum occidat, non cogitur eum super reddere, nisi dimidio weregildo; nec Anglicus Waliscum, sit de tainis, sit de villanis oriundus; dimidia wera cadit ibi.

DE TRANSITIONE ANGLICI IN WALIAM.

vi. Non licet alterutrum transire, vel Waliscum in Angliam, vel Anglicum in Walias, nisi residentes homines terre, hi debent eos ad statum recipere, et item inde sine facno reducere. Si landman, i. e. homo patrie, alicujus facinoris conscius fuerit, wite sue culpa sit, nisi se adlegiet de conscientia illa. Sic omnis qui cooperans, vel conscius sit, ubi unlandiscus homo inlandiscum derie, i. e. extraneus indigene noceat, adlegiet super conscientia illa, secundum precium capitalis, et hoc jurejurando electo, quod dicitur cyreað: et qui eum impetit, inducat causam suam mid foraðe, i. e. cum prejuracione. Si lex ista deficiat, reddat twygilde, i. e. duplo gildo, et domino witam suam.

DE PRECIO CUJUSLIBET ANIMALIS SI AMITTATUR.

vii. Equus debet reddi xxx. soł, vel secundum id negari; equa xx. soł, vel per id negari; et winter-steal, et wilde-weorf, xii. soł, vel ita negari; bos xxx. ð; vacca xxiiii. ð; porcus viii. ð; homo xx. soł; ovis i. soł. Cetera res ungesepene, i. e. non vise, possunt juramento comprobari, et secundum hoc reddi; capra ii. ð.

¹ capta *T.*, causa *Hh.* et *M.*

SI PECUS INTERCIETUR ULTRA FLUMEN.

viii. Si pecus intercietur, et ultra flumen advocetur, tunc ponatur inborh, vel underwed mittatur, ut placitum illud finem habeat. Qui sibi repetit, det vi. sol̃ jusjurandum, quod ita sibi attrahat, sicut ei furatum fuit: et qui advocat, unus et solus juret, quod ad manum illam vocet que vendidit ei. Si quis trans flumen propriare sibi velit, tunc erit hoc per ordalium. Similiter debet Anglico Waliscus rectum facere.

DE WENSETE ET DUNSETE.

ix. Aliquando Wentsete parebant in Dunsetas, sed pertinet rectius ad Westsexam: illuc debent gabli plegios dare. Et Dunsetis expedit, si rex concedat, ut saltem friðgyslas, i. e. pacis obsides, habeant.

LEGES REGIS CNUTI.

^a Hec sunt instituta Cnuti, regis Anglorum, Danorum, et Norwegarum, venerando sapientum ejus consilio, ad laudem Dei, et suam regalitatem, et commune commodum habita, in sancto Natali Domini, apud Wintoniam, diligenter ac fideliter in Latinum translata, compendiosa brevitate, cum simplicitate lucida, velut suis asteriscis illustrata, unde quantam rerum et verborum affinitatem, paucorum adjectione vel omissione curaverim, facile sobrius lector agnoscet.

LEGES ECCLESIASTICE.

DE DILECTIONE DEI ET DOMINI SUI.

i. Inprimis est, ut Deum et Dominum nostrum tota mente diligamus, honoremus, et unam Christianitatis sancte fidem catholicam orthodoxe teneamus.

DE PACE ECCLESiarUM, ET DE INFRACTIONE PACIS EARUM.

ii. Et sanctam Dei ecclesiam pacificare, custodire, frequentare, ad nostram semper utilitatem gaudeamus. Omnis ecclesia sub propria Dei Omnipotentis protectione consistit, et Christianis omnibus magnam super his reverentiam exhibere convenit; quia pax Dei super omnem pacis actionem specialius exoptanda, propensius est observanda, et postea regis. Et valde justum est, ut ecclesie pax intra parietes suos, et pax Christiani regis, quam manu sua dederit, semper inconvulsa permaneat: quicumque alterutrum perfregerit, de vita et omnibus in misericordia regis sit. Si quis amodo pacem ecclesie Dei violabit, ut intra parietes ejus homicidium faciat, hoc inemendabile sit, et persequatur eum omnis qui Deum

^a Textus est ex *T.*, cum *Hh.* et *Br.* collato.

diligit, nisi contingat, ut, per aliquod pacis confugium, rex ei vitam concedat, plenis emendationibus erga Deum et homines. Et hoc tunc inprimis sit: ut precium natalis sui Christo persolvat et regi, et per hoc se inlegiet ad emendandum: si tunc ad emendationem veniat, et rex ita patiatur, emendet ecclesie pacem in ipsam ecclesiam, plena regis mundbryce, et reconciliationem ecclesie querat, sicut ad eam pertinebit; et megbotam et manbotam plene reddat; et saltem apud Deum sedulo componat.

DE MULCTA PRO DIGNITATE ECCLESIE CONFERENDA.

III. Si vero aliter, sine interfectione, pax ecclesie fracta sit, emendetur secundum quod acciderit, sit per pugnam, sit per robariam, sit per id quod sit. Emendetur primitus infractio pacis in ipsam ecclesiam, juxta quod culpa fuerit, et ipsius ecclesie dignitas; quia non omnes ecclesie parem emendationis dignitatem habent, licet eandem sanctificationis benedictionem consequantur. Capitalis ecclesie pacis infractio, in rebus emendabilibus, est sicut infractio regie pacis, i. e. quinque lið in Anglorum lege; mediocris ecclesie cxx. soł, i. e. wita regis; et adhuc minoris, ubi parva parochia sit, et atrium tamen sit, Lx. soł; et campestris ecclesie, ubi atrium non sit, xxx. soł.

DE DIGNITATE SACERDOTUM, ET ACCUSATIONE EORUM.

III. Christianis omnibus sincere convenit, sanctuaria, et ordines, et Deo dicata loca, summa discretionem, et tota devotione pacificare, custodire, venerari, juxta modum singulorum: et qui scit intelligat, magnum est et mire precipuum, quod ad velle Dei, pro salute populi faciendum, creditur sacerdoti, et magna conjuratio, multaue benedictio est, que propellit diabolum, et in fugam redigit, quociens divina cooperante potentia, beatorum spirituum prosequente custodia, per manus temporalium sacerdotum, sacri baptismatis, vel eucharistie sacrosancta misteria, celebrantur.

DE PURGATIONE ORDINATORUM.

v. Si contingat sacerdotem regulariter viventem aliqua criminum compellatione pulsari, missam celebret, ac sancta

communione se purget, solus solum, si compellatio simplex sit : et in triplici calumpnia, cum duobus sui ordinis. Diaconus regularis, in simplici compellatione, cum duobus sui ordinis; in triplici, cum vi. diaconibus se adlegiet. Plebeius sacerdos, qui regularem vitam non habet, purget se sicut regularis diaconus. Si quis altari ministrantium accusetur, et, amicis destitutus, consacramentales non habeat, vadat ad iudicium, id est ad panem conjuratum, quod Anglice dicitur corsned, et fiat sicut Deus velit; nisi super sanctum corpus Domini permittatur ut se purget. Si quis ordinatus homicidii particeps, consilio vel auxilio, fuisse compelletur, purget se cum parentibus suis, quorum interest occisionis factionem tolerare vel emendare. Si parentes non habeat, cum sociis se purget, vel jejunium ineat, si opus sit, et applicetur ad corsned, et fiat inde voluntas Dei. Monachus ecclesiasticus non debet aliquam de homine occiso persolutionem exigere vel emendare; quia cognationis sue legem exiit, cum se regularis conversationis discipline mancipavit. Si sacerdos aliquando falsus testis vel perjurus extiterit, vel furtum fecerit, vel in aliquo consenserit, deponatur, et omnium bonorum societate et dilectione careat et honore, si non erga Deum et homines, dignis penitentiae fructibus, secundum episcopi sui jussionem, preparetur ad veniam, et emendationis et legalitatis plegios deinceps inveniat. Si se purgare velit, secundum facti mensuram sit, vel per triplicem negationem, vel per singularem.

EXHORTATIO SINGULORUM, ET MAXIME PRELATORUM, UT LEGITIME VIVANT, ET IN ORATIONE PERSEVERENT.

vi. Et volumus, ut quicumque sint in ordine clericatus constituti, puris mentibus inclinentur singulariter ad eam rectitudinem que ipsis pertinet; et saltem ut ministri Domini, pontifices, abbates, monachi, monache, canonici, nunne regulariter vivant, diebus ac noctibus sepius et assidue clament ad Deum, pro Christiani populi necessitate, et ei digne serviant, et castitatem diligant; quia perfecte sciant, quod non est rectum ut, causa cohabitandi, cum mulieribus habitent. Et qui super his abstinebit, et castitatem servabit, Dei misericordiam habeat, et ad honorem secularis taini lege dignus sit. Et omnis Christianus, pro timore sui Creatoris, injustum concubitum vitet, et Dei legem teneat.

DE DUCENDIS UXORIBUS LEGITIME, ET NE
MERETRICES VAGENTUR.

vii. Unde commonemus, petimus, et in nomine Dei precipimus, ut nemo in parentela sua, intra sextam generationem, uxoretur; nec in dimissa cognati sui, qui intra sextum gniculum pertineat ei; nec in cognatione uxoris sue; nec comatrem, vel filiolum suam, nec sanctimoniam, nec repudiatam aliquis ducat uxorem; nec cum meretricibus circumeundo fornicetur; sed unam legitimam habeat, quamdiu vixerit, qui Dei legem iuste servare desiderat, et a gehenne ignibus animam suam liberare.

DE REDDENDIS DEBITIS DEO, IN DECIMIS ET ALIIS.

viii. Et reddantur Deo debite rectitudines annis singulis; hoc est elemosina carucarum xv. diebus post Pascha; decime de novellis gregibus in Pentecosten; terrenorum fructuum in festo Omnium Sanctorum. Si quis hanc decimam dare nolit, sicut omnium nostrorum commune est institutum, hoc est decima acra, sicut aratrum peragrabit, eat prepositus regis, et episcopi, et domini ipsius terre, cum sacerdote, et ingratias auferant, et ecclesie cui pertinebit reddant; nonam vero partem relinquunt ei, qui decimam dare noluit; et octo partes reliquas in duo dividant, et sit una medietas episcopi, alia terre domini, sive regis homo sit, sive taini.

DE ROMFECH.

ix. Et Romfech, i. e. Rome census, quem beato Petro singulis annis reddendum, ad laudem et gloriam Dei, regis nostra larga benignitas semper instituit, in festo Sancti Petri reddatur: qui supratenuerit, reddat episcopo denarium illum, et xxx. denarios addat, et regi det cxx. solidos.

DE CYRICSCEATTIS.

x. Cyricsceat, i. e. ecclesie census, in festo Sancti Martini; et qui sine licencia supertenebit, eum reddat episcopo, et undecies persolvat, et regi det cxx. sol.

DE TAINIS QUI ECCLESIAS HABENT UBI ATRIUM
SIT, VEL NON SIT.

xi. Si quis tainus in hereditate sua terram habeat, in qua cimiterium sit, det ibi terciam partem proprie decime sue. Si quis ecclesiam habeat, ubi positionis locus non sit, det ex

suis novem partibus presbitero suo quod velit. Et eat omnis cyricsceat ad matrem ecclesiam, per omnes liberas domos.

DE LUMINIBUS ECCLESIARUM.

xii. Et fiat ter in anno sinbolum luminis: primum in vigilia Pasche obolata cere de omni hida; in festo Omnium Sanctorum tantundem; tercio tantundem in festo Sancte Marie candelarum.

DE PRECIO SEPULTURE.

xiii. Pecunia sepulture justum est ut aperta terra reddatur. Si corpus aliquod a sua parochia deferatur in aliam, solvatur pecunia tamen sepulture ejus in eam cui jure pertinebat ecclesiam.

DE FERIATIONE DIEI DOMINICE, ET SOLEMPNITATIBUS SANCTORUM CELEBRANDIS.

xiiii. Et omnes rectitudines et sancte Dei ceremonie, sicut omnibus opus est, totis desideriis observentur, in festivitatibus, in jejuniis, et in feriatione diei Dominice, ab hora nona Sabbati, usque ad diluculum secunde ferie, et in Sanctorum omnium solempnitatibus, sicut a sacerdote fuerint nunciate.

DE DIE DOMINICA.

xv. Ipsa vero die Dominica publica mercimonia, vel placitationum conventicula, venationes, et hujusmodi secularium actiones exerceri, modis omnibus prohibemus, nisi pro magna necessitate sit.

DE JEJUNIIS OBSERVANDIS.

xvi. Omne indictum jejunium devote conservetur, sive quatuor temporale, sive quadragesimale, vel deinceps aliud quodcumque sit; et ad omnes Beate Marie festivitates, et sanctorum apostolorum omnium jejunia votiva preveniant, preter Philippi et Jacobi, pro solempnitate Paschali; non enim sunt secundum legem indicta jejunia a Pascha usque ad Pentecosten, nec a Natali Domini usque ad octabas Epiphanie, nisi quis per penitentiam vel sponte jejumat.

DE TEMPORIBUS LEGES FACIENDI ET NON FACIENDI.

xvii. Et festis diebus juramenta, et ferri vel aque vel hujusmodi legis examina fieri prohibemus, et quatuor temporum, et

diebus quadragesime, et aliis legitimis jejuniis, et ab adventu Domini usque in octavum diem post duodecimum a Natali, et a Septuagesima usque ad xv. dies post Pascha. Et sancti regis Edwardi gloriosum passionis diem, per totam Angliam volumus celebrari xv. kalend̃ Aprilis. Et Sancti Dunstani xiiii. kal̃ Junii. Et sit in his sanctis observationibus, sicut vere justum est, Christianis omnibus pax et concordia, et omnis ira tollatur. Et si quis alteri debitor est de plegiatione, vel aliqua contingentium secularium emendatione, reddat ei sedulo, prius aut postea.

DE CONFESSIONE ET PENITENTIA, VIGILIIS, JEJUNIIS,
ORATIONIBUS ET ELEMOSINIS, DE DILECTIONE,
DE KARITATE, FIDE, SPE.

xviii. Et in Dei dilectione petimus, ut quisque Christianus suam ipsius benefaciendi necessitatem intelligat; quia nos singulos tempus exspectat, quo nobis esset carius quam quicquid in orbe terrarum mundus obtinuit, Dei nostri voluntatem fecisse, dum licuit; tunc sane recipiemus uniforme stipendium, secundum opera nostra; ve qui promeruerit supplicia sempiterna. Renunciemus sedulo peccatis nostris, et confessionibus et abstinentiis expiemus, et quod nobis fieri volumus, aliis faciamus: hoc iudicium justum est; et sane beatus et Deo gratus est, qui iudicium hoc sincere tenuerit, ad gloriam Omnipotentis Dei, cujus sumus miseratione conditi, et precio magno redempti.

AD EUCHARISTIAM ET PROBITATEM.

xix. Quicumque Christianus, sicut vere necessarium est, dignam Christianitati sue curam impendat, et ad perceptionem communionis Dominice ter saltem in anno se preparet, ut non hoc ad iudicium, sed ad remedium salutare manducet. Et quisquis, qui amicus Dei est, verbis et operibus rectitudinem flagitet, fidem et sacramenta caute custodiat, omnis injusticia de finibus nostris, quantum possumus, expellatur, et Dei iusticiam, dictis et factis, deinceps amplectamur, et tunc ejus misericordiam propitiacius impetrabimus.

DE FIDELITATE DOMINIS EXHIBENDA.

xx. Item faciamus sicut adhuc persuadere volumus; simus dominis nostris per omnia fideles et credibiles, et eorum gloriam totis viribus exaltemus, et velle faciamus; quia quicquid

pro recta dominorum fidelitate facimus, ad magnam nobis utilitatem facimus; et ¹scienter Deus illi fidelis est, qui domino suo recte fidelis est: et unicuique domino magnum opus est ut hominem suum recte deducat.

EPITHOMA DOCTRINE CHRISTIANE.

xxi. Omnes Christianos seditate commonemus, ut puro corde semper Deum diligant, et catholice Christianitatis fidei digne serviant, sancte ecclesie doctoribus devote pareant, Dei leges et doctrinam subtiliter investigent, semper et assidue, sibimet ad utilitatem.

UT ORATIONEM DOMINICAM ET SIMBOLUM CALLEANT.

xxii. Et omnis Christianus addiscat, ut saltem sane fidei rectam intelligentiam habeat, et sciat Pater noster, et Credo in Deum; quia per illud Deum exoramus, per aliud rectam fidem declaramus. Christus ipse primus hanc orationem protulit, et discipulos suos docuit, in qua septem sunt petitiones; et quis eam intimo corde cantabit, cum ipso Deo agit de quacumque necessitate vite, presentis et future. Sed quomodo potest aliquis devotas ad Deum preces effundere, qui non habet intime rectam fidem in eo? non habet sane, post transitum ejus, aliquam portionem cum Christianis, in requie Sanctorum; nec sancta communione dignus, nec vere Christianus habendus est, qui non vult eam discere; nec ad eum juste pertinet aliquem in sancto baptismo suscipere, nec a manibus episcopi, in confirmatione et datione Spiritus Sancti, antequam bene sciat eam.

UT EXITIALIA FUGIANT.

xxiii. Et docemus, ut a summis criminibus totis viribus caveamus in omni tempore: et qui impulsu diaboli in peccatum inciderit, propensius emendet, consilio penitentiae sue.

ET INTER HEC STUPRUM.

xxiiii. Et ab inmundis gaudiis, id est a libidine, et injusto concubitu, vel adulterio caveat.

¹ Sax. p^ublice, ab interprete sic redditum; similiter occurrit Legg. Sec. cap. xxxv.

UT CAVEANT SIBI DE TREMENDO JUDICIO.

xxv. Et omnes Dei timorem et amorem in mente habeant, et diebus ac noctibus a peccatis fugiant, diem judicii metuant, et inferni cruciatus, et semper ultimum vite sue terminum cogitent advenisse.

UT EPISCOPI ET SACERDOTES FIDE OBEANT OFFICIA.

xxvi. Episcopi sunt precones et doctores legis Dei, qui predicationibus et exemplis Dei debent misteria declarare, curet qui velit; quia supervacue pastor est, qui commisso sibi gregi non vult saltem clamore succurrere, si quid ei noceat. Non est aliquis tam nocens adversarius, sicut accusator humani generis inimicus, qui totis semper viribus inhiat, totis desideriis estuat, quomodo plures animas in supplicium pertrahat. Sit itaque pastor solers, pervigil, et attente proclamans, qui contra spirituales nequitias debet populo providere; qui sane sunt episcopi et sacerdotes, qui gregem Domini sapienti doctrina debent custodire et defendere, ne diabolica vesania illum vulneret vel occidat: et qui Dei preceptis obedire neglexerit, hic cum ipso Deo commune non habeat.

 INSTITUTIO LEGUM SECULARIUM.

Hec est institutio legum secularium, quam communi sapientum meorum consilio, per totam Angliam teneri precipio.

DE JUSTICIA EFFERENDA.

I. Imprimis volo, ut juste leges erigantur, et injuste subvertantur, et omnis injustitia, quanta possumus observantia, de finibus nostris sarculetur et explantetur. Et Dei justitia modis omnibus exaltetur; et amodo omnis homo dignus publica rectitudine reputetur, pauper et dives, quicumque sit, et eis justa judicia judicentur.

DE MISERICORDIA IN JUDICIO HABENDA.

II. Si quis peccaverit, et seipsum profunde forisfaciat, temperetur in eo justitia, sicut erga Deum sit clementius, et in

seculo tolerabilius. Et multa sedulitate cogitet, qui jus habet in iudicio, quid sibi postulet a Domino, dicens: 'Demitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus.' Prohibemus autem, ne Christianus aliquis, pro penitus parva re saltem, ad mortem seducatur; sed iusticia pacificans, pro necessitate populi, exquiratur, ne pro levi re dispereat opus manuum Dei, et suum ipsius precium, quod profunde redemit.

NE CHRISTIANI VENDANTUR.

III. Precipimus ne Christiani passim in exilium vendantur, vel in gentilitatem; ne forte pereant anime, quas propria vita sua mercatus est Dominus noster Jesus Christus.

DE SORTILEGIS ET ALIIS VENEFICIS, ET NE QUIS COLAT IDOLUM.

IIII. Et totis viribus semper patriam mundare in omnibus ejus finibus studeamus, et ab inmundis operibus circumquaque cessemus. Et si sage, vel incantatrices, venefice, aut murtherarii, vel meretrices alicubi compareant, expellantur a finibus nostris, vel in eis pereant; nisi cessaverint, et profundius emendent.

Precipimus ut wiðersacan, i. e. apostate, et utlage Dei et hominum patriam exeant, si non resipuerint, et digne peniteant: fures, et ejusmodi dampna populi, propediem pereant, si non conquiescant.

DE GENTILIUM SUPERSTITIONIBUS ABOLENDIS.

v. Omnem quoque gentilitatem modis omnibus interdicimus. Gentilitas est, si quis idola colet, i. e. gentilium deos, solem aut lunam, ignem vel fluctus, aquas fontium, vel lapides, vel alicujus generis ligna; vel wiccencraft, id est incantationis artem, diligat; aut murtheri opus quolibet modo sectetur; aut in sacrificio, vel mortificia quoquo modo suscipiat; aut in sorte, aut in fyrthe, vel in similibus fantasiis, vel prestigiaturis aliquid agat.

DE HOMICIDIS ET PERJURIS.

vi. Homicide, et perjuri, sacrorum ordinum contemptores, et adulteri peniteant et emendent, aut cum peccatis suis a cognitione discedant

DE MALEFACTORIBUS, ET PACIS ACTIONE.

vii. Liguritores, i. e. seductores, mendaces, rapaces, raptores Dei gravamen habeant, nisi cessent, et proluxius emendent: et qui patriam juste purgare desiderat, et injusticiam sternere, veramque sapientiam diligere, multo debet studio talia compescere, et talia devitare.

DE PACE TUENDA, ET MONETA CORRIGENDA.

viii. Agamus etiam omnes sedulo de stabilitate pacis, et emendatione pecunie. De pacis accione, sicut patrifamilias magis placeat, et furi plus displiceat. De correctione pecunie, ut una moneta per totas has nationes, sine omni falso, teneatur, et nemo repudiet eam; et qui posthac falsabit, manum perdat unde fecerit, et nec argento, nec auro, vel ullo modo redimat. Si prepositus accusetur, quod ejus licentia quis falsum fecerit, purget se triplici lada: quod si purgatio fregerit, idem judicium habeat quod qui falsum composuit.

DE PONDERIBUS ET MENSURIS.

ix. Mensure, pondera justificentur, et omnis deinceps injusticia opprimatur.

DE BURHBOTA, BRIGBOTA, ET ALIIS.

x. Burhbotam et brigbotam, i. e. civitatum et pontium emendatio, et scipforðunga et fyrðunga, que navigii vel expeditionis sonant apparatus, sedulo procuremus, cum necesse fuerit, ad commune regni nostri commodum.

DE CONSILIIS AD UTILITATEM REIPUBLICE
PERTINENTIBUS.

xi. Et perquiramus simul, modis omnibus, quomodo precipuum possit consilium ad profectum populi obtineri, rectaque Christianitas propensius erigi, et quicquid injustum est solertius enervari.

QUE JURA REX HABET SOLUS ET SUPER OMNES IN
WESTSEXA, QUE IN MERCENIS.

xii. Hec sunt jura, que rex habet super omnes homines in Myrcenis et Westsexa: mundbreche, i. e. infractionem pacis; hamsoctam, i. e. invasionem mansionis; forsteal, i. e. prohibitionem itineris; et fyrðunga, i. e. expeditionem; nisi aliquem amplius honorare velit.

DE UTLAGIS.

xiii. Et qui opus utlagii fecerit, ejus revocatio sit in misericordia regis. Et si terram testamentalem habeat, que Anglice dicitur bocland, ipsa in manum regis transeat, sit ejus homo cujus sit. Qui forisbannitum paverit, vel ei firmationem aliquam exhibuerit, emendet regi v. lið; nisi se adlegiet, quod infugatum eum nesciebat.

xiiii. * * *

REX MULCTAS PACIS VIOLATE IN REGIONIBUS
DACORUM ACCIPIAT.

xv. In Denalaga habet rex fyhtwitan, i. e. forisfactum pugne; et fyrðwite, i. e. forisfactum expeditionis; grithbrice, i. e. infractionem pacis; et hamsocnam, i. e. invasionem mansionis; si non aliquem specialius honoraverit. Si quis hominem pro culpa exiliatum tenuerit aut paverit, emendet hoc, sicut ante legitimum fuit. Si quis deinceps unlagam, i. e. non legem erigat, vel injustum judicium judicet, pro lesione, vel aliqua pecunie susceptione, sit erga regem cxx. soł reus in Anglorum lege; nisi cum juramento audeat invertere, quod reccius nescivit; et dignitatem sue legalitatis semper amittat, si non eam redimat erga regem, sicut ei permittetur. In Denalaga lahslihtes reus sit, si non juret, quod melius nescivit. Et qui recte legi, vel justo judicio refragabit, reus habeatur erga eum cui pertinebit; et erga regem sit cxx. soł; si erga comitem lx. soł; si erga hundredum xxx. soł; sic erga singulum eorum, si sic accidat in Anglorum lege: in Denelaga lahslihte.

DE ACCUSANTIBUS NEC PROBANTIBUS.

xvi. Qui aliquem accusare presumet, unde pecunia vel comodo pejor sit, et denique mendacium pernoscat, linguam suam perdat, vel weregildo redimat.

DE HUNDRETO REQUIRENDO.

xvii. Nemo regem requirat de justicia facienda, dum ei rectum offertur in hundredo suo; et requiratur hundredum super witam, sicut justum est.

QUOCIENS DEBEAT HABERI BURHMOT ET
SCYREMOT.

xviii. Et habeatur in anno ter burgimotus, et scyremotus bis; nisi sepius sit necesse. Et intersint episcopus et aldermannus; et doceant ibi Dei rectum et seculi.

DE NAMIS CAPIENDIS.

xix. Et nemo namum capiat in comitatu, vel extra comitatum, priusquam ter in hundreto suo rectum sibi perquisierit. Si tertia vice rectum non habeat, eat quarta vice ad conventum tocius comitatus, quod Anglice dicitur scyremotus, et ipse comitatus ponat ei quartum terminum. Qui si fallat, tunc licentiam accipiat, ut, abhinc et inde, suum audeat perquirere.

UT OMNIS HOMO LIBER SIT IN HUNDRETO ET IN
DECIMA.

xx. Et volumus, ut omnis homo liber in hundreto et in decima positus sit, qui purgatione dignus esse velit, aut wera, si quis eum post duodecimum etatis sue annum accuset, vel non sit aliqua liberorum rectitudine dignus; sit heorðfest, sit folgarius, sit in hundreto et in plegio constitutus; et teneat eum plegius, et adducat ad omne rectum. Multi streccman, i. e. potentes sive fortes, volunt, si possint et audeant, defendere homines suos ad utrumlibet, sicut eis videbitur quod tunc procedat, modo pro servo modo pro libero; sed nolumus hanc injusticiam pati.

DE FURIBUS.

xxi. Volumus, ut omnis homo, post duodecimum etatis sue annum, juret, quod fur esse nolit, nec furi consentaneus.

DE LEGE CREDIBILIS ET INCREDIBILIS ACCUSATI.

xxii. Et sit omnis homo credibilis, qui non fuerit accusationibus infamatus, i. e. latrocinio occupatus, et neutrum ei fregerit, vel juramentum vel ordalium in hundreto, simplici lada dignus. Incredibili eligatur simplex lada in tribus hundretis, et triplex juramentum, tam late sicut ad ipsam curiam obeditur, vel eat ad ordalium; et inducatur simplex lada, i. e. purgatio, simplici prejuramento, triplex lada triplici prejuramento. Si tanyus habeat credibilem hominem ad antejura-

mentum pro eo, sit. Si non habeat, ipse taynus causam suam prejuret: et nullum unquam antejuramentum condonetur.

DE ADVOCATIS.

xxiii. Et non sit quisquam alicujus advocationis dignus, nisi credibile testimonium habeat, unde venerit ei quod cum eo deprehenditur; et inveritent hoc ipsi testes in fide Dei, et domini sui, quod ei in vero testimonio sint, sicut oculis superviderint, et auribus superaudierint, quod recte hoc adquisivit.

QUOD EMENDUM SIT ET ADVOCANDUM SUB- LEGALIUM TESTIMONIO.

xxiiii. Et nemo aliquid emat super iiii. denariorum valens, mobile vel immobile, nisi habeat credibile testimonium iiii. hominum, sit in civitate sit extra civitatem. Et si tunc super eum intercietur, et tale testimonium non habeat, non liceat ei advocare; sed reddat repetenti captale suum, et secundam solutionem, et forisfacturam cui pertinebit. Si testimonium habeat, sicut prediximus, tunc liceat inde ter advocari, et quarta vice proprietur, aut reddatur ei cujus erit. Et nobis non videtur rectum, ut aliquis propriare cogatur, ubi testimonium est, et cognosci potest quod ibi brede sit. Et nemo illud propriare debeat, ante sex menses postquam furatum est.

DE INFAME ET SUSPECTO, ET DE SUPERSEDENTIBUS VENIRE AD COMITATUM.

xxv. Qui fuerit accusationibus infamatus, et populo incredibilis, et hec placita ter subterfugerit, videatur qui quarto placito mittantur ad eum, et inveniat etiam tunc plegios, si possit; si non possit, exsuperetur, sicut alterutrum poterit, sive vivus sive mortuus; et capiatur omne quod habebit. Et solvatur repetenti captale suum; reliqui habeat dominus ejus dimidium, hundretus dimidium. Et si aliquis, vel cognatus vel alienus, illuc ire negaverit, solvat regi cxx. sof.

DE FURE PROBATO, ET PRODITORE.

xxvi. Et perquirat fur probatus quicquid perquirat, vel qui de morte domini sui tractaverit, nunquam sibi vitam adquirat: et qui deinceps furabitur, querat quicquid querat, nunquam sibi vitam impetret.

DE ANTITHETARIO.

xxvii. Et qui in placito seipsum, vel hominem suum distortis compellationibus defendere presumpserit, habeat totum hoc forspecen, i. e. cassatum; et contingat de reliquo sicut hundreto rectum videbitur.

DE HOMINIBUS SUSCIPIENDIS ET DIMITTENDIS.

xxviii. Et nemo suscipiat aliquem ultra trinoccium, nisi ipse commendet, cui antea servivit. Et nemo suum hominem a se dimittat, priusquam mundus sit in causis omnibus, quibus ante fuerit accusatus.

DE ILLIS QUI FURIBUS OBVIANT.

xxix. Si quis furi obviaverit, et sine vociferatione gratis eum dimiserit, emendet secundum weram ipsius furis, vel plena lada se adlegiet, quod cum eo falsum nescivit. Si quis, audito clamore, supersederit, reddat overhyrnessam regis, aut plene se ladiet.

DE INCREDIBILI ACCUSATO IN HUNDRETO, ET DE
EJUS ADLEGATIONE.

xxx. Si quis adeo sit incredibilis hundreto, et a tribus simul accusetur, tunc nichil aliud interveniat, quin ad triplex ordalium eat. Si dominus ejus dicat tunc, quod ei neutrum, vel juramentum vel ordalium, fregit, postquam consilium fuit apud Wincestriam, assumat idem dominus secum duos homines credibiles in ipso hundreto, et juret, quod illi nunquam juramentum vel ordalium fregit, nec furigildum reddidit; nisi talem prepositum habeat, qui eo dignus sit, qui hoc facere possit. Si juramentum procedat, eligat accusatus alterutrum quod velit, sive simplex ordalium, sive juramentum unius libre, in tribus hundretis, super xxx. denarios. Et si jurare non audeat, eat ad triplex ordalium. Et inducatur triplex ordalium hoc modo: sumat quinque, et idem sit sextus; et si reus fuerit, in prima vice sit calumpniatori duplo reddens, et domino suo weram suam, qui ea dignus erit; et ponat credibiles plegios, quod omni malo deinceps abstineat. Ad secundam vicem, non sit alia emendatio, si reus fuerit, nisi ut amputentur ei manus aut pedes aut utrumque, secundum quod factum fuerit. Et si adhuc amplius peccaverit, eruantur ei oculi, et truncentur ei nasus et aures et superlabium, vel decapilletur; quicquid

horum consuluerint, quorum tunc intererit; sic corrigi poterit, et anime provideri. Si aufugerit, et ordalium vitaverit, solvat plegius compellanti capitale suum, et regi weram suam, vel ei qui wita sua dignus erit. Et si dominus compelletur, quod ejus consilio fugerit, et antea malum fecerit, adsumat secum v. credibiles, et idem sit sextus, et inde se purget. Si purgatio perficiatur, sit were sue dignus; si deficiat, habeat rex ipsam weram; et fur apud omnem populum utlaga sit.

QUOD OMNIS DOMINUS DEBET TENERE FAMILIAM SUAM IN PLEGIO SUO.

xxxī. Et habeat omnis dominus familiam suam in plegio suo; et si accusetur in aliquo, respondeat in hundreto ubi compellabitur, sicut recta lex sit. Quod si accusetur et fugiat, reddat dominus ejus regi weram, i. e. precium nativitatis hominis illius. Et si dominus accusetur, quod consilio suo fugerit, adlegiet se cum quinque taynis, id est nobilibus, et idem sit sextus. Si purgatio frangat ei, solvat regi weram suam; et qui fugit, extra legem habeatur.

DE SERVO QUI IN ORDALIO EST CULPABILIS.

xxxīī. Si servus in ordalio reus fuerit, signetur prima vice; secunda vice, nulla sit emendatio nisi caput.

DE INCREDIBILI APUD OMNES.

xxxīīī. Si quis homo sit, qui omni populo sit incredibilis, adeat prepositus regis, et ponat eum sub plegio, qui ad rectum habeat eum omnibus accusantibus. Si plegium non habeat, occidatur, et cum dampnatis mittatur; si quis eum defendere presumat, sint ambo unius recti digni. Quisquis hoc supersederit, et facere noluerit, sicut omnium nostrum verbum est, det regi cxx. sol.

UT SIT UNA LEX INTER BURGOS.

xxxīīīī. Et stet inter burga lex una purgandi.

DE PEREGRINIS ACCUSATIS.

xxxv. Si quis amicis destitutus vel alienigena ad tantum laborem venerit, ut plegium non habeat, in prima tihle, i. e. accusatione, ponatur in carcanno, et ibi sustineat, donec

ad Dei judicium eat. ¹Scienter qui amicis destituto vel extraneo deterius judicium judicat quam socio suo, seipsum ledit.

SI QUIS PERJURABIT SE SUPER SANCTA.

xxxvi. Si quis falsum juramentum super sancta jurabit, et convictus inde fuerit, manum perdat, vel dimidiam weram; et hoc commune sit domino suo et episcopo; et non habeatur deinceps juratione dignus, si erga Deum profundius non emendet, et plegios inveniatur, quod semper in reliquum cesset.

SI QUIS FALSUM TESTIMONIUM DICET.

xxxvii. Si quis in mendaci testimonio manifeste stabit, et probatus inde fuerit, non admittatur deinceps in legitimum testimonium, sed solvat regi vel terre domino suum healsfang.

DE JUSTICIA NON FACIENDA IN FESTIS.

xxxviii. Non est in aliquo tempore concessa injusticia; et tamen est festis diebus et sanctificatis locis propensius interdicta. Semperque sicut homo potentior est, vel majoris ordinis, sic debet solertius, pro Deo et seculo, quod justum est emendare; et Deo gratam emendationem sedulo perquiramus de scripturis sanctis, et secularem juxta legem seculi.

SI QUIS MINISTRUM ALTARIS OCCIDAT.

xxxix. Si quis altaris ministrum occidat, utlaga sit erga Deum et homines, nisi dignis satisfaccionibus veros penitentie fructus ostendat, et erga parentes ejus emendet, vel werelada se adlegiet; et infra xxx. noctes hoc incipiat apud Deum et homines, super omne quod habet.

QUI ORDINATUM VEL ALIENIGENAM MALIGNABIT.

xl. Si quis ordinatus vel alienigena seducatur in aliquo, de pecunia vel vita, sit ei rex pro cognatione et avvocato, si penitus alium non habeat; et emendetur regi, sicut justum est; vel illud factum nimis profunde vindicet. Christiano regi jure pertinet, ut injurias Deo factas vindicet, secundum quod acciderit.

¹ Conf. Legg. Eccl. cap. xx. et notam ibidem.

DE ORDINATO QUI HOMINEM OCCIDAT.

XLi. Si quis minister altaris hominem occidat, vel malis actibus ultra modum differatur, ordine simul et dignitate privetur, et peregrinetur, sicut ei papa suus injunget, et opus emendet sedulo. Si se purgare velit, tripliciter hoc faciat; et si non infra xxx. noctes hoc incipiat, erga Deum et homines extra legem habeatur.

DE CLERICIS LIGATIS VEL VERBERATIS.

XLII. Si quis ordinatum aliquem verberibus, aut vinculis, vel aliquatenus affligat, emendet ei, sicut rectum sit, et episcopo emendationem altaris, secundum dignitatem ordinis; regi vel domino plenam infraccionem pacis; aut plena laga neget.

SI CLERICUS SE FORISFACIAT AD MORTEM.

XLIII. Si quis ordinatus se forisfaciat in morte plectendis actibus, capiatur, et servetur episcopi iudicio discutiendus, secundum quod factum sit.

QUOD CONFESSIO NON NEGETUR DAMPNATO.

XLIII. Si quis morti dampnatus confessionem desideret, nunquam negetur ei; et si quis ei perneget, emendet regi cxx. sol, vel se adlegiet; sumat quinque, et idem sit sextus.

NE QUIS OCCIDATUR DIE DOMINICA SI VITARI POSSIT.

XLV. Et si vitari possit, nunquam occidatur aliquis die Dominica morte forisfactus, nisi fugiat vel repugnet, sed capiatur, et servetur, donec festum transierit. Si liber festis diebus operetur, emendet hoc secundum suum halsfang, et saltem erga Deum sedulo emendet, sicut edocebitur. Si servus operetur, corium suum perdat, (i. e. aut solutionem corii sui, pro modo facti,) vel xxx. denariis redimat, secundum quod factum erit. Si dominus cogat servum suum diebus festis operari, ipsum servum perdat, et sit deinceps publice liber, et solvat dominus lahsliit cum Dacis, witam cum Anglis, secundum facti meritum.

DE JEJUNIUM VIOLANTE.

XLVII. Si liber legitimum jejunium infringat, reddat lahsliit cum Dacis, witam cum Anglis, secundum quod acciderit. Si

servus tale quid egerit, careat corio, vel redimat solutionem corii, pro facti qualitate. Malum est, ut tempore jejuniorum ante horam comedat, et adhuc deterius, ut carnis cibo quis seipsum inquinet.

SI QUADRAGESIMALE JEJUNIUM INFRINGATUR, PER
PUGNAM VEL PER ALIUD.

XLVIII. Si quis aperte quadragesimale jejunium frangat, per pugnam, vel per concubitum, aut rapinam, vel per aliquid summorum criminum, sit hoc duplo corrigendum, sicut in summis festivitatis, secundum quod factum erit: si negetur, triplici lada fiat.

SI QUIS DEI RECTA PER VIM SUPERTENEAT.

XLIX. Si quis Dei rectitudines prohibeat, solvat lahselit cum Dacis, plenam witam cum Anglis, vel se adlegiet; assumat xi. et idem sit duodecimus. Si aliquem vulneret, hoc emendet, et reddat plenam witam domino, et ab episcopo manum suam redimat, vel eam amittat. Si aliquem occidat, sit utlaga, et capiat eum cum clamore omnis qui rectum velit. Si efficiat ut occidatur, per hoc quod contra rectum resistat, si hoc inveniatur, inultus jaceat.

SI QUIS ORDINIS INFRACTURAM FACIAT.

L. Si quis ordinis infracturam faciat, emendet hoc, secundum ordinis dignitatem, wera, wita, lahselite, et omni misericordia.

DE ADULTERIO IN VACUA, VEL SPONSA ALTERIUS,
VEL ORDINATA.

LI. Si quis adulterium faciat, emendet, secundum quod factum sit. Malum adulterium est, si sponsus cum vacua fornicetur, et multo pejus, cum sponsa alterius, vel cum ordinata.

DE INCESTO IN COGNATA.

LII. Si quis cum pertinente sua jaceat, emendet hoc, secundum cognationis modum, sic wera, sic wita, sic omni pecunia. Non equale est, si quis cum sorore sua concumbat, et fuerit de longe pertinens.

DE VIRGINIBUS ET VIDUIS VI SUBACTIS.

LIII. Si quis violenter virginem opprimat, wera componat. Si quis viduam per vim capiat, wera emendet.

DE ADULTERA.

LIIII. Si mulier, vivente marito suo, faciat adulterium, et manifestetur, sit ad dedecus seculi sibi ipsi, et habeat legalis maritus omne quod ipsa habebat, et ipsa perdat nasum et aures; et si compellatio sit, et in emundando miseveniat, sit in episcopi potestate, et ipse graviter judicet.

DE ADULTERO, QUI ADULTERATUR CUM ANCILLA SUA.

LV. Si quis uxoratus fornicetur cum ancilla sua, perdat eam, et pro seipso peniteat erga Deum et homines. Et qui sponsam et concubinam simul habebit, non faciat ei presbiter aliquid rectitudinum que Christiano fieri debent, priusquam peniteat, et ita emendet, sicut episcopus injunget, et semper deinceps super his absteineat.

DE ALIENIGENIS ILLICITE SE HABENTIBUS.

LVI. Alienigene si concubitus suos dirigere nolint, extra patriam, cum peccatis et pecunia, recedant.

DE MURDRO APERTE PERPETRATO.

LVII. Qui murdrum aperte perpetrabit, reddatur parentibus interfecti, et si compellatio sit, et in emundatione miseveniat, judicet episcopus.

DE TRACTANTE MORTEM REGIS ET DOMINI SUI.

LVIII. Si quis de morte regis, vel domini sui, quoquo modo tractabit, vite sue reus sit, et omnium que habebit; nisi triplici iudicio se purget.

DE FRANGENTE PLEGIUM REGIS, VEL ARCHIEPISCOPI, VEL FILII REGIS, VEL EPISCOPI, VEL ALDERMANNI.

LIX. Si quis plegium, i. e. pacem regis frangat, emendet quinque libras. Si quis archiepiscopi, vel filii regis plegium frangat, III. libras emendet. Si quis episcopi, vel aldermanni plegium frangat, II. libras emendet.

DE PUGNANTIBUS IN FAMILIA REGIS.

LX. Si quis in familia regis pugnet, vite sue reus sit, nisi rex ei misereri velit.

SI QUIS EXARMETUR VEL LIGETUR INJUSTE.

LXI. Qui aliquem exarmabit injuste, solvat eum secundum suum halsfang; si ligabit, dimidia wera reddat eum.

DE INFRACTIONE PACIS IN EXERCITU REGIS.

LXII. Si quis in exercitu regis pacis infractionem perficiat, vitam perdat, vel weregildo redimat. Si non perfecerit, emendet, juxta quod factum sit.

DE HAMSOCNA.

LXIII. Si quis hamsocnam faciat, v. libras emendet regi in Anglorum laga; et in Denalaga, sicut lex stetit antea. Quod si quis eum inter agendum perimat, ægylde, i. e. insolutus jaceat.

DE ROBARIA.

LXIV. Si quis robariam faciat, reddat et persolvat, et were sue reus sit erga regem.

DE HUSBRECHE, ET BERNET, ET OPENÐYFÐE, ET EBEREMORÐ, ET HLAFORDSWICE.

LXV. Husbreche, i. e. infractura domus; et bernet, quod dicimus incendium; et openþyfð, i. e. apertum furtum; et æbere morð, i. e. apertum murdrum; et hlafordspice, i. e. infidelitas erga dominum, secundum legem seculi inemendabile est.

SI QUIS BURHBOTAM, VEL BRIGBOTAM, VEL FERDFARE SUPERSEDERIT.

LXVI. Si quis burhbotam, vel brigbotam, i. e. burgi vel pontis refeccionem, vel fyrdfare, i. e. in exercitum ire, supersederit, emendet hoc erga regem cxx. soð in Anglorum laga; in Denelaga, sicut stetit antea; vel ita se adlegiet, nominetur ei XIII. et adquirat ex eis XI. Ad refeccionem ecclesie debet omnis populus, secundum rectum, subvenire.

DE HABENTIBUS INJUSTE DEI FUGITIVOS.

LXVII. Si quis Dei fugitivum habeat injuste, reddat eum ad rectum, et persolvat ei cui jus erit, et regi emendet, secundum weregildum. Si quis excommunicatum vel utlagam habeat, et manuteneat, desperatio sibi est, et omni quod possidet.

DE MISERICORDIA EXHIBENDA.

LXVIII. Et si aliquis velit ab injusticia reverti ad rectum, remittatur ei pro timore Dei, sicut melius poterit.

QUID MAXIME EXPEDIAT IN JUDICIIS.

LXIX. Et faciamus sicut nobis expedit, succurramus semper ei primitus, qui magis indiget, tunc metemus inde mercedem nostram, ubi nobis carius erit; quia semper debet inpotenti, pro Dei timore et amore, clementius judicari quam forti. Sane possumus scire, quia non potest debilis cum strenuo pariter; unde mediare debemus, et distincte discernere senium et juventutem, habundantiam et inopiam, libertatem et servitutem, felicem et infelicem, sanitatem et infirmitatem; et utrobique debet hoc diligenter adverti, tam in divinis legibus, quam in secularibus judiciis. Item, in multis quando aliquis coactus peccat, magis veniale est, si necessitate fecit quod fecit: et si quisquam agat aliquid impossibiliter, non est omnino simile, si voluntarie faciat.

ALLEVIATIO, QUAM TOTI REGNO SUO REX INDULSIT,
SUPER INJUSTIS EXACCIONIBUS.

LXX. Hec est alleviatio, quam omni populo meo providere volo, in quibus nimis omnino fuerant aggravati. Precipio prepositis meis omnibus, ut in proprio meo lucrentur, et inde mihi serviant. Et nemo cogatur eis, ad firme adjutorium, aliquid dare, nisi sponte sua velit. Et si quis forisfacturam inde cravabit, were sue reus sit erga regem.

DE RELEVATIONIBUS COMITUM ET THAYNORUM,
PROVECTORUM ET ALIORUM.

LXXI. Si quis ex hac vita decedat sine distributione rerum suarum, vel per incustodiam, vel per mortem inprovisam, non usurpet sibi dominus ejus de pecunia sua, nisi quantum ad justam relevationem pertinet, que Anglice vocatur heregat; sed sit secundum dictionem ejus ipsa pecunia recte divisa uxori, pueris, et propinquis, unicuique secundum modum qui ad eum pertinet.

DE HERIOTIS.

LXXII. Et sint relevationes ita invente, sicut modus sit. Comitis, sicut ad eum pertinet, hoc est, VIII. equi, IIII. sellati,

III. insellati; et galee III., et lorice III., cum VIII. lanceis, et totidem scutis; et gladii III., et CC. mance auri. Postea taini regis, qui ei proximus sit, III. equi, II. sellati, et II. insellati; et II. gladii, et III. lancee, et totidem scuta, et galea cum lorica sua, et L. mance auri. Et mediocris taini, equus cum apparatu suo, et arma sua, vel suum halsfang in Westsexa. In Mircenis II. lib. In Eastanglia II. lib. Et taini relevatio cum Dacis, qui socnam habet, III. lib. Et si notus sit regi, equi duo, unus cum sella, alius sine sella, et unus gladius, et due lancee, et totidem scuta, et L. mance auri; et qui minus potest det II. libras.

DE UXORE ET HEREDIBUS BONDE.

LXXIII. Et ubi bonda, i. e. paterfamilias manserit, sine compellatione et calumpnia, sint uxor et pueri in eodem, sine querela. Et si compellatus in vita sua in aliquo fuerat, respondeant heredes ejus, sicut ipse deberet, si viveret.

DE VIDUIS INFRA ANNUM NUBENTIBUS, ET EARUM MARITIS.

LXXIII. Et sit omnis vidua sine marito XII. mensibus, et eligat postea quem velit; et si, intra unius anni spacium, marito se ligaverit, perdat morgangifam suam, et omnem pecuniam, quam ex priori marito habebat, et manus injiciant proximi amici ejus ad terram et pecuniam, quam antea habebat. Et sit ipse maritus were sue reus erga regem, vel cui rex concesserit. Et licet eciam per vim capiatur, perdat tamen totam pecuniam, si non ab eo recedere velit in domum suam; et nunquam deinceps fiat uxor ejus. Et vidue nunquam velentur nimis cito. Et persolvat omnis vidua relevationem suam intra XII. menses, sine forisfactura, si non possit antea.

NE VIS FIAT VIRGINI VEL FEMINE IN MARITANDO.

LXXV. Et nunquam cogatur virgo vel femina ad eum qui sibi displiceat; nec pro pecunia detur, nisi idem aliquid sponte sua dare velit.

SI MALUM FIAT DE ARMIS ALTERIUS IN BELLO.

LXXVI. Et volo, licet aliquis lanceam suam ponat ad ostium domus alterius, et intus habeat ad faciendum; vel si aliquid armorum discrete ponatur, ubi quiete posset esse, si permitteretur, et quilibet hoc arripiat, et dampnum inde faciat, rectum

est, ut qui dampnum fecit, dampnum eciam emendet. Et si ille, cujus armis malefactum est, se adlegiare audeat, quod nec velle vel posse suam fuerit, vel testimonium, Dei rectum est ut inde quietus sit; et videat alius, ut quod forisfecit emendet, sicut lex docebit.

DE FURTO IN DOMO INVENTO.

LXXVII. Si homo furtivum aliquid in domo sua occultaverit, et ita fuerit abarnatus, rectum est ut habeat quod quesivit. Et nisi sub custodia uxoris sue positum sit, innocens habeatur; sed suum hordern, quod dicere possumus dispensam, et cistam suam, et teage, id est scrinium suum, debet ipsa custodire. Si sub aliquo istorum inveniatur, tunc ipsa quoque culpabilis habeatur. Non potest uxor aliqua sponsum suum prohibere, quin mittat in tugurio suo quod vult. Fuit antea, quod infans, qui jacebat in cunabulis, licet nunquam cibum gustasset, a rachinburgiis putabatur eque reus ac si intelligens esset; sed hoc ego prohibeo, modis omnibus, in eternum, et talia multa que Deo sunt odiosa.

DE TRANSFUGIS A DOMINIS VEL A SOCIIS IN BELLO.

LXXVIII. Et qui fugiet a domino, vel socio suo, pro timiditate, in expeditione navali vel terrestri, perdat omne quod suum est, et suam ipsius vitam, et manus mittat dominus ad terram, quam ei antea dederat; et si terram hereditariam habeat, ipsa in manum regis transeat.

DE CADENTIBUS PRO DOMINIS IN BELLO.

LXXIX. Et qui in bello ante dominum suum ceciderit, sit hoc in terra, sit alibi, sint relevationes condonate, et habeant heredes ejus terram, sicut et pecuniam suam, et recte dividant inter se.

DE ILLIS QUI TERRAM ADQUIETAVERUNT, TESTIMONIO COMITATUS.

LXXX. Et qui terram adquietatam habet scyre, id est comitatus testimonio, habeat sine querela in die et post diem, ad dandam ei quem plus amabit.

DE LIBERTATE VENATIONIS.

LXXXI. Volo, ut omnis homo sit venatione sua dignus, in nemore et in campo, in dominio suo. Et abstineat se omnis

homo a venariis meis, ubicunque pacem eis haberi volo, super plenam vitam.¹

DE DRYNCELEAN, ET RECTO DONO DOMINI.

LXXXII. Et dryncelean, id est retribucio potus, et domini rectum donum, semper stet inconvulsum.

DE PACE EORUM QUI AD PLACITA VENIUNT.

LXXXIII. Et volo, ut omnis homo pacem habeat eundo ad gemotum, vel rediens de gemoto, id est placito, nisi probatus fur sit.

DE PREVARICATIONIBUS HARUM LEGUM, PRIMO, SECUNDO, VEL TERCIO.

LXXXIV. Qui leges istas apostabit, quas rex modo nobis omnibus indulsit, sit Dacus sit Anglus, were sue reus sit erga regem; et si secundo faciat, reddat bis weram suam; et si quis addat tercio, reus sit omnium que habebit.

BREVIS ADMONITIO RECTE VITE AD POPULUM.

LXXXV. Denique sedulo precor, et in nomine Dei precipio omnibus hominibus, ut intimo corde convertantur ad Deum; et semper assidue et diligenter inquirent, quid eis sit faciendum, quid vero dimittendum. Omnibus nobis magnum opus est, ut Deum vere diligamus, et Dei legem servemus, sanctis doctoribus devote pareamus; quia ipsi producent nos in iudicio, quando Christus Dominus iudicabit omnem hominem, ex antefactis suis. Et felix erit pastor, qui tunc gregem suum in Dei ²divitias, et celeste gaudium letum producere poterit, ex pristinis operibus; et exultatio erit gregi, qui pastori paruerit, per quem segregatus erit a diabolo, multiplicatus autem Deo. Satagamus omnes uniformi corde semper Creatori

¹ Si quis furatus fuerit pisces in stagno, quod Angli dicunt fiscpol, persolvat domino stagni despectum suum, quod Angli ofersaunesse [dicunt]. Si quis canem, qui custodire domini sui caulas debet, et lupum abigere, occiderit, persolvat domino canis vi. soł. Canem, quem Angli dicunt greihund, qui nondum cepit leporem, nec aliam bestiam, xl. đ. persolvat. Si vero doctus est, et cepit, lxxx. đ. reddat. Canem, qui in pluvia, sine alicujus cura vigilat, quem Angli dicunt renhund, xii. đ. Canis vero, qui vocatur vealtris, et Angli dicunt lanlegeran, x. soł persolvatur. *T. add.*

² Sax. pice ab interprete Anglo-Normanno sic vertitur.

nostro digne placere, et amodo simul provideamus nobis a sempiternis ignibus, et gehenne cruciatibus. Et faciant doctores et Dei precones sicut rectum est, et omnibus necessarium; predicant sepius que ad Deum pertinent; et omnis qui discretionis sciens est, et zelum Dei habet, audiat illos gratissime, et Dei doctrinam in mente habeat firmiter, sibimet ad utilitatem. Et omnis homo semper ad honorem Creatoris sui faciat boni quod potest, verbo et opere, hilariter usquequaque, et tunc erit nobis ejus misericordia preparator. Sit nomen ejus benedictum in secula, et laus ei gloria et honor pariter in secula seculorum. Deus Omnipotens omnibus nobis indulgeat, sicut ei velle sit. Amen.

MONUMENTORUM
ECCLESIASTICORUM
VERSIO ANTIQUA.

^a MONUMENTORUM ECCLESIASTICORUM

VERSIO ANTIQUA.

^b DE EMENDATIONE ET INFRACTURA ORDINIS.

I. * * *

II. Et ad ordinis emendationem, si ordinatus occidatur, super rectam weram, primus gradus emendetur una libra, et digna pœnitentia sedulo perquiratur.

III. Et ad emendationem ordinis, si vite sit amissio, super rectam weram, in secundo gradu, due libre reddantur, cum Deo digna pœnitentia.

IIII. Et ad emendationem ordinis, si plena infractio fiat, super rectam weram, in tertio gradu, tribus libris emendetur, cum digna penitentia.

v. Et ad emendationem ordinis, si plena fiat infractio, super rectam weram, in quarto gradu, IIII. libre reddantur, cum penitentia.

VI. Et ad ordinis infracturam, super rectam weram, in quinto gradu, v. libre componantur, cum idonea penitentia.

VII. Sexto infracto gradu, super rectam weram, VI. libris emendetur, cum digna penitentia.

VIII. Septimo gradu infracto, super rectam weram, VII. libris emendetur, cum injuncta penitentia.

^a Textus est ex *T.*, cum *Hk.* et *M.* collato.

^b Saxonice, p. 240.

ix. Et ad ordinis infracturam, de pace digne componatur, secundum factum.

x. Semper enim debet iudicium factum, et moderatio secundum mensuram, pro Deo et seculo fieri.

xi. Et de emendatione ordinis, pars sit episcopi, secunda altari, tertia societati.

^a DE OFFICIO EPISCOPI.

Episcopo jure pertinet omnem rectitudinem promovere, Dei videlicet ac seculi. Inprimis debet omnem ordinatum instruere quid eis jure sit agendum, et quid hominibus secularibus indicare debeant. Debet etiam sedulo pacem et concordiam operari cum seculi iudicibus, qui rectum velle diligunt; et in compellationum adlegatione docere, ne quis alii perperam agat in jurejurando, vel in ordalio. Nec pati debet aliquam circumventionem injuste mesure, vel injusti ponderis; sed convenit, ut per consilium et testimonium ejus omne legis scitum, et burgi mensura, et omne pondus ponderis sit, secundum dictionem ejus, institutum valde rectum; ne quis proximum suum seducat, pro quo decadat in peccatum. Et semper debet Christianis providere contra omnia que peccata sunt; et ideo debet se magis de pluribus intromittere, ut sciat quomodo grex agat, quem ad Dei manum custodire suscepit, ne diabolus eum laniet, nec malum aliquid superseminet. Nunquam enim erit populi modulo bene consultum, nec digne Deo conservabitur, ubi lucrum impium et magis falsum diligitur; ideo debent omnes amici Dei, quod iniquum est enervare, quod justum est elevare, non pati ut, propter falsum et pecunie questum, se forisfaciant erga vere sapientem Deum, cui displicet omnis injustitia. Christianis autem omnibus necessarium est, ut rectum diligant, et iniqua condempnent, et saltem sacris ordinibus evecti justum semper erigant, et prava deponant. Hinc debent episcopi cum seculi iudicibus interesse judiciis, ne permittant, si possint, ut illinc aliqua pravitatum germina pullulaverunt.

Et sacerdotibus pertinet, in sua diocesi, ut ad rectum sedulo quemcunque juvent, nec patiantur, si possint, ut Christianus aliquis alium noceat, non potens inpotenti, non summus infimo, non prelatus subditis, non dominus hominibus suis, servis aut liberis, molestus existat. Et secundum dictionem, et per mensuram suam convenit, ut servi testamentales operentur super omnem scyram cui preest. Et rectum est, ut non sit aliqua mensurabilis virga longior quam alia, sed per episcopi mensuram omnes institute sint et exequate, per suam diocesan, et omne pondus constet secundum dictionem ejus. Et si aliquid controversiarum intersit, discernat episcopus. Et uniuscujusque domini necesse proprium est, ut compatiatur et condescendat servis suis, sicut indulgentius poterit; quia Domino Deo viventi sunt eque cari servus et liber, et omnes eodem precio redemit, et omnes sumus Dei necessario servi; et sic judicabit nobis, sicut ante judicavimus eis, quibus judicium superhabuimus in terris.

ERRATA.

Page 145. cap. xvii. line 2. *for ejus read eorum.*

— 215. note (^k) *for xxx. 18. read xxxi. 18.*

ABBREVIATIONS EXPLAINED.

Ælf. C.	Canons of Ælfric, p. 342, 343.
Ælf. E.	Ælfric's Epistle, 'Quando dividis Chrisma,' p. 390, 391.
Ælf. P.	Ælfric's Pastoral Epistle, p. 364, 365.
De Cf.	De Confessione, p. 260, 261.
E. B.	Ecclesiastical Compensations or 'Böts,' p. 240, 241.
Ecq. C.	Ecgberti Confessionale, p. 128, 129.
Ecq. D.	Dialogus Ecgberti, p. 87.
Ecq. E.	Excerptiones Ecgberti, p. 97.
Ecq. P. I.	Ecgberti Pœnitentiale, I. p. 170, 171.
Ecq. P. II.	- - - II. p. 180, 181.
Ecq. P. III.	- - - III. p. 194, 195.
Ecq. P. IV.	- - - IV. p. 204, 205.
Ecq. P. A.	- - - (Additamenta), p. 232, 233.
Edg. C.	Canons enacted under King Edgar, p. 244, 245.
E. I.	Ecclesiastical Institutes, p. 394, 395.
I. P.	Institutes of Polity, p. 304, 305.
M. I. P.	Modus Imponendi Pœnitentiam, p. 266, 267.
N. P. L.	Law of the Northumbrian Priests, p. 290, 291.
Pen.	Of Penitents, p. 278, 279.
P. M.	Of Powerful Men, p. 286, 287.
Th. C.	Theodori Capitula et Fragmenta, p. 63.
Th. P.	Theodori Liber Pœnitentialis, p. 1.

INDEX.

A.

Abbot and Abbess.

- If an abbot command his monk to say mass for heretics, Th. P. xxx. 11.
- Various regulations concerning, Th. C. p. 63. 64.; Ecg. E. 63-66; Ecg. P. A. 15.
- Abbots in subjection to bishops, Ecg. E. 63.
- If an abbot lend money on usury, Ecg. P. III. 7.
- Of their duties, I. P. 13.

Accusation.

- That no ecclesiastic may accuse one of higher degree, Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.
- If any wellborn (ingenuus) Christian be accused, Th. C. p. 75.
- If a priest or deacon be accused, Ecg. D. 3.

Acephalus, Ecg. E. 160.

Acoluthus, } Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.; Ælf. C. 14.; Ælf. P. 34.
Acolytus, }

Adultery and Fornication. *See also* Marriage—Husband and Wife.

- If a man sin with a virgin, Th. P. xvi. 2. 3. 13.; Th. C. p. 76.; Ecg. E. 113.; Ecg. C. 39. n. 3.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A. 33.
- Si mulier aut cum seipsa aut cum altera fornicata fuerit, Th. P. xvi. 4. xviii. 20.; Th. C. p. 77. 83.; Ecg. C. 31.; Ecg. P. IV. 68.
- If a wife commit adultery, Th. P. xvi. 5. n. 4. xix. 17. 18. 19.; Ecg. E. 123.; Ecg. C. 19.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A. 12.
- Si laicus cum laica, Th. P. xvi. 5. 6. 7.; Ecg. C. 12.
- Si quis sæpe fornicatus fuerit, Th. P. xvi. 5. n. 3.; Ecg. P. IV. 68.
- Si inter femora vel crura, Th. P. xvi. 8. 9.; Th. C. p. 83.
- Si quis adulterare voluerit, et non potuerit, Th. P. xvi. 10. xix. 11.; Th. C. p. 79.; Ecg. P. IV. 68.
- If a layman fornicate with a widow or girl, Th. P. xvi. 11.
- If a nun fornicate, Th. P. xvi. 14. 26. xviii. 2. 3. 19.; Th. C. p. 77. 82. 83.; Ecg. E. 134.; Ecg. C. 13. 14.; Ecg. P. IV. 9.; N. P. L. 63.

INDEX.

Adultery and Fornication — *cont.*

- If a widow fornicate, Th. P. xvi. 17.; Ecg. C. 39. *n.* 3.
- If any one fornicate in a church, Th. P. xvi. 18.; Ecg. C. 16.
- Si quis cum uxore retro vel in tergo nupserit, Th. P. xvi. 19.; Ecg. C. 21.
- If any one be long addicted to fornication, Th. P. xvi. 20.
- Si laicus cum meretrice fornicatus fuerit, Ib. 25.
- Si laicus cum multis feminis, vel cum uxore alterius, fornicatus fuerit, Th. P. xvi. 26. xix. 12. *n.* 2.; Th. C. p. 76. 82.; Ecg. C. 14.; Ecg. P. IV. 9.
- If a virgin commit fornication in the house of her parents, Th. P. xvi. 27.
- If a Christian woman fornicate with Jews, Ib. 35.
- If a bishop, priest, deacon, &c. fornicate, Th. P. xviii. 1. 11-14.; Th. C. p. 74. 82. 83. 85.; Ecg. E. 33.; Ecg. C. 3. 4. 12. 13.; Ecg. P. III. 1. IV. 7.; M. I. P. 28.; Ælf. P. 42.
- If a bishop, priest, &c. fornicate with nuns, Th. P. xviii. 2. 13.; Th. C. p. 85.; Ecg. P. IV. 9. 10.; M. I. P. 30.
- If a bishop, priest, &c. beget children, Th. P. xviii. 3. 13.; Th. C. p. 83.; Ecg. C. 12.
- If a bishop, priest, &c. commit adultery, Th. P. xviii. 4. 6. 15.; Th. C. p. 83.; Ecg. E. 69.; M. I. P. 28.
- If a priest had a wife, and have connexion with her after entering into holy orders, Th. P. xviii. 5.; Ecg. P. IV. 8.; M. I. P. 29.
- If a priest or deacon take another's (extraneam) wife, Th. P. xviii. 6.
- If a bishop, priest, &c. fornicate with laywomen, Ib. 7. 14.; Th. C. p. 82. 83. 85.
- If a bishop, priest, &c. fornicate with relatives, Th. P. xviii. 10.
- If a single man defile another's wife, Th. P. xix. 3.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 39. *n.* 3.
- If a married man defile a virgin, Th. P. xix. 4.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 39. *n.* 3.
- If a married man have intercourse with several single women, and with another's wife, Th. P. xix. 5. 12. *n.* 2. 32.; Ecg. C. 14. 19.; Ecg. P. II. 7. 10. IV. 68.; Ecg. P. A. 33.; M. I. P. 15. 18.
- If a man forsake his wife, and take a single woman or virgin, and vice versa, Th. P. xix. 6. 12.; Ecg. P. II. 8.; M. I. P. 16.
- If a married man sleep with his female servant, Th. P. xix. 7. 8.; Ecg. C. 14.
- If a married man take his female servant as concubine, Th. P. xix. 8.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 14.
- If a woman persuade another's husband to sleep with her, Th. P. xix. 10.
- If a man or woman commit adultery, Ib. 17.; Ecg. P. II. 7.; M. I. P. 15.
- If a man will not part from his adulterous wife, Th. P. xix. 31.
- If a man commit adultery with another's wife, Ib. 32.; Th. C. p. 76.; Ecg. C. 14.; Ecg. P. II. 10. IV. 68.; M. I. P. 18.
- If a man have a lawful wife and a concubine, Th. P. xix. 33.; Th. C. p. 82.; Ecg. P. II. 9.; M. I. P. 17.
- That a man may not communicate with his adulterous wife, and vice versa, Th. C. p. 77.
- If an unmarried man have criminal intercourse with another's wife, Ib. p. 82.

INDEX.

Adultery and Fornication — *cont.*

- If a woman fornicate, Ecg. E. 123.; Ecg. P. IV. 68.
- If any one fornicate with two relations, Ecg. E. 138.
- If any one by craft take a woman or girl for illicit purposes, Ecg. P. II. 13.; M. I. P. 22.
- If any one take another's female attendant for illicit purposes, Ecg. P. II. 14.; M. I. P. 23.
- If any one would fornicate with a nun, and she refuse, Ecg. P. IV. 10.; M. I. P. 31.
- If any one desire to fornicate with another's wife, and she refuse, Ecg. P. IV. 10.; M. I. P. 32.
- If any one desire to fornicate 'unrihtlice,' Ecg. P. IV. 12.; M. I. P. 33.

Æ-fæsten, *see* Fasting.

Altar.

- That no woman may approach the altar, Th. P. XLVI.; Ecg. P. III. 12.; Edg. C. 44.; E. I. 6.
- On every altar two masses may be said daily, Th. P. XLVIII. 4.; Ecg. C. 35.
- That stone altars only be consecrated with the chrismal oil, Ecg. E. 52.
- If the altar be removed, Ib. 141.
- That no priest celebrate mass, except on a hallowed altar, Edg. C. 31.; N. P. L. 14.
- Altar-*‘bōt,’* N. P. L. 23. 24.

Ancilla, *see* Servus and Ancilla.

Anniversaries for the Dead, Th. P. XLV. 8.

Anointing the sick, Ecg. E. 21.

Arius, Ælf. 3.

Arson.

- If any one burn the house or chest (*arca*) of another, Th. P. XXIII. 16.; Ecg. P. IV. 58.

Augustine, Th. P. XLV. 15.; Ecg. C. 41.; Ecg. P. III. 14.

B.

Bædling (*Mollis*), Th. P. XXVIII. 3.; Ecg. P. IV. 68.

Baptism.

- If a heathen man leave a heathen wife in her own power after their baptism, Th. P. XIX. 20. *n.* 6.; Ecg. C. 17.
- If a child die without baptism, Th. P. XXI. 34.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 18. *n.* 10.; N. P. L. 10.; M. I. P. 42.; Ælf. C. 26.; E. I. 17.
- If any one be baptized by a heretic, Th. P. XXX. 7.
- If any one be baptized twice, Th. P. XXXVIII. 1. 2. 3.; Ecg. C. 17.; Ecg. P. A. 27.
- If any one not ordained baptize, Th. P. XXXVIII. 4.; Ecg. C. 7.; Ecg. P. A. 30.
- If any one be ordained before he is baptized, Th. P. XXXVIII. 5. XLVIII. 13. *n.* 1.; Ecg. C. 7.

INDEX.

Baptism — *continued.*

A priest may not refuse baptism, Th. P. XLIII. 2.; Ecg. E. 11. 40.; Ecg. C. 6.; Edg. C. 15.; N. P. L. 8.; Ælf. C. 26.; E. I. 17.

That all the faithful are allowed to baptize the dying, if necessary, Th. P. XLIII. 4.

That deacons (not subdeacons) may baptize, Th. P. XLVIII. 7. 8.

If any one be baptized by a fornicating priest, Ib. 13. *n.*¹.; Ecg. C. 17.

If a bishop or priest do not baptize according to the precept, or immerge thrice, Th. P. XLVIII. 19. 20.

That a woman may not baptize without extreme necessity, Ib. 21.

In baptism there may be one father, if a case of necessity, Ib. 22.

A woman may answer for a man at baptism, and vice versa, Ib. 23.; Ecg. C. 18.

Those baptized may not eat with catechumens, Th. P. XLVIII. 24.; Ecg. C. 18.

If any one doubt of his baptism, Th. C. p. 65.; Ecg. P. A. 31.

That the time for baptism be strictly observed, Ecg. E. 10.

That a priest baptize at all times, when needful, Ib. 11. 40.

That no priest baptize for money, Ib. 12.; Ælf. C. 27.

If there be no credible witnesses of a child's baptism, Ecg. E. 41.

Of mixing wine with the baptismal water, Ib. 42.

Baptism the first remission of sins, Ecg. C. *procem.*; Ecg. P. IV. 63.

That every child be baptized within nine days, N. P. L. 10.

Bathing, Th. C. p. 71.

Beer, Th. P. XXVI. 14.

Bees, Th. P. XXXI. 18.; Ecg. C. 39.; Ecg. P. IV. 37. *n.*².

Bishop.

If any one slay a bishop, Th. P. III. 5. XXI. 10.; Ecg. C. 23.; Ecg. P. IV. 68.

If a bishop fornicate, Th. P. XVIII. 1. 7. 10. 11. 14.; Th. C. p. 74. 83. 85.; Ecg. E. 33.; Ecg. C. 3.; Ecg. P. IV. 7.

If a bishop fornicate with a nun, Th. P. XVIII. 2. 13.; Th. C. p. 85.; Ecg. P. IV. 9.

If he beget children, Th. P. XVIII. 3. 13.

If he commit adultery, Ib. 4. 15.

If he slay the children so begotten, Ib. 8.

Si cum quadrupede fornicetur, Ib. 9.

If he commit perjury or theft, Th. P. XVIII. 11. XXIII. 2. XXIV. 1.; Th. C. p. 74.; Ecg. E. 33.; Ecg. P. II. 24. 25.

The bishop may dissolve a vow made without his consent, Th. P. XIX. 22.

If a bishop commit homicide, Th. P. XXI. 17.; Th. C. p. 81.; Ecg. E. 33.; Ecg. P. II. 1. IV. 1.; M. I. P. 9.

If a bishop be addicted to drunkenness, Th. P. XXVI. 2.; Ecg. P. IV. 33.

If a bishop vomit, through drunkenness or gluttony, Th. P. XXVI. 4.

If a bishop, through drunkenness or gluttony, vomit the eucharist, Ib. 4.

if through infirmity, Ib. 4.

INDEX.

Bishop — *continued.*

- If a bishop be guilty of an unnatural crime, Th. P. xxviii. 2.; Th. C. p. 84.
- If a bishop command his clerk to celebrate mass for heretics, Th. P. xxx. 11.
- That a bishop may confirm in a field, if needful, Th. P. xlviii. 3.
- His duty to adjudge penance, Ib. 6.
- If he do not baptize according to the precept, or immerge thrice, Ib. 19. 20.
- A bishop may not appoint an abbot, without the consent of the brotherhood, Th. C. p. 64.; Ecg. P. A. 15.
- Of mass at the ordination of a bishop, Th. C. p. 63.
- Of those ordained by Scottish or British bishops, Ib. p. 64.; Ecg. P. A. 5.
- That no bishop receive another's penitent, Th. C. p. 70.
- Si obrectaverit mulieris pectus, Ib. p. 71.
- That no one dispose of a church, without the bishop's sanction, Ib. p. 73.
- That no priest be appointed to, or expelled from his church without the bishop's consent, Ib. p. 73. 78.; Ecg. E. 23. 50. 57.
- That a priest may not accuse a bishop, Th. C. p. 73.
- Of bishops taking wives, Ib. p. 74.
- If a bishop, having broken the offering, do not communicate, Ib. p. 77.
- That he do not leave his diocese (parochia) for another, Ib. p. 77.
- That a bishop confess his sins, Ib. p. 77.
- Si episcopus fornicatus fuerit, sicut sodomitæ, Ib. p. 78.
- Si concupiscit fornicari et non potuerit, Ib. p. 79.
- Of a bishop's oath, Ecg. D. 1.
- That only in church the bishop sit above the priests, Ecg. E. 27.
- That every bishop provide that the churches in his diocese (parochia) are well constructed and repaired, and decorated, Ib. 28.
- Requisites of a bishop, Ib. 29. 30.
- That he harbour no woman, Ecg. E. 31.
- If a bishop obtain his dignity for money, Ib. 44.
- A bishop not to ordain, &c. sine consilio presbyterorum, Ib. 45. 46.
- That a bishop find food and raiment for the poor and helpless, Ib. 56.
- That a bishop meddle not with secular affairs, Ib. 58.
- If any one raise his hand to strike in the presence of a bishop, Ib. 62.
- Abbots in the subjection of bishops, Ib. 63.
- If a bishop take away property belonging to the church, Ib. 72.
- Of a bishop's ordination, Ib. 97.
- If a bishop forfeit his order, Ecg. C. 8.
- That a bishop may not refuse confession, Ecg. P. I. 9. 10.; N. P. L. 8.
- That a bishop may not practise usury, Ecg. P. III. 7.
- If a bishop practise hunting, Ecg. P. IV. 32.
- Of a bishop's duty in general, I. P. 6-10.
- Bishops and priests are of the same order, Edg. C. 50.; Ælf. C. 17.; Ælf. P. 35. 36.

INDEX.

- Blæc (Ink), Edg. C. 3.
Blasphemia, Th. P. xxxiv.
Blot, N. P. L. 48. *See* Superstitions.
Bōc-fel (Vellum), Edg. C. 3.
Books, Edg. C. 3. 32. 34.; Ælf. C. 21.; Ælf. P. 44.
Brother and Sister.
 If any one involuntarily slay his brother, Th. P. III. 1. 2.
 If a man marry his sister, Th. C. p. 83.
Burying, Th. P. XLV. 12. XLVII. 1.; Ecg. C. 36.; Edg. C. 29.; E. I. 9.

C.

- Catechumen, Th. P. XLVIII. 22. 24.; Ecg. C. 18.
Chalice, Edg. C. 41.; Ælf. C. 22.; Ælf. P. 45.; E. I. 18.
Child (Puer — Puella). *See also* Virgin.
 If a youth and girl have connexion, Th. P. xvi. 2. 3. 11. 13.;
 Ecg. E. 113.; Ecg. C. 39. n. 3.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A.
 33.
 That a boy till the age of fifteen is in his father's power, Th. P.
 xix. 26.; Ecg. E. 96.; Ecg. C. 27.
 That a girl till the age of sixteen or seventeen (thirteen) is in
 the power of her parents, Th. P. xix. 26. n. 2. & 27.; Ecg. C.
 27.
 That a father may, if compelled by necessity, deliver his son into
 slavery, until he is seven years, Th. P. xix. 28.; Ecg. C. 27.
 That a boy of thirteen may make himself a slave, Th. P. xix.
 29.
 If any one slay his child, Th. P. xxi. 19.; Th. C. p. 74.; Ecg. C.
 12.; Ecg. P. II. 1.; M. I. P. 8.
 If children beat each other, Th. P. xxi. 31.
 If a child die without baptism, Ib. 34.; Th. C. p. 82.; Ecg. C.
 18. n. 10.; M. I. P. 42.; N. P. L. 10.; Ælf. C. 26.; E. I. 17.
 If any one overlay his child, Th. P. xxi. 36.; Ecg. P. A. 4.;
 M. I. P. 41.
 If a child steal, Th. P. xxiii. 6. 7.; Ecg. C. 15.
 De puerorum variis pollutionibus, Th. P. xxviii. 4-7. 12. 17.
 18.; Ecg. C. 15. 16.
 If any one sell his child or near relation, Th. P. XLII. 3. 4. 5.;
 Ecg. P. IV. 26.
 One child, instead of another, may be given to a monastery,
 Th. C. p. 65.; Ecg. P. A. 3.
 If a mother place her child too near the fire, and one scald it
 to death, Th. C. p. 76.
 A child in a monastery of fourteen years may eat flesh, Ib. p. 76.
 Children at years of puberty either to marry or profess con-
 tinence, Ecg. E. 115.
 If any one carry off another's daughter, Ecg. P. IV. 13.; M. I. P.
 34.
 That every child be baptized within nine days, N. P. L. 10.
 Of the housel for children, Ælf. E. 5.

INDEX.

Chrism.

- If any one lose the chrism, Th. P. xl. 1.; Ecg. P. IV. 52.
- Of chrism for the dead, Th. P. xlv. 12. Ecg. C. 36.
- That every priest have baptismal oil, and unction for the sick, Ecg. E. 21.; Edg. C. 65. 66.; Ælf. P. 47. 48.
- That no priest go out without chrism, Ecg. E. 43.
- A priest's duty when he fetches chrism, Edg. C. 67.
- If a priest at the proper time do not fetch chrism, N. P. L. 9.
- Of chrism for children, and for the sick, Ælf. C. 32.
- Of the division of chrism, Ælf. E. 1. 2.

Christmas.

- Greek and Roman usage with regard to, Th. P. xxxviii. 14. n.³.; Ecg. C. 37. n.⁴.

Church,

Church-Grið, }

- Si qui in ecclesia nubunt, Th. P. xvi. 18.; Ecg. C. 16.
- Mulieres menstruo tempore non introeant ecclesiam, Th. P. xvii. 8.; Th. C. p. 71.; Ecg. C. 28. 29.; Ecg. P. IV. 40.
- If any one steal anything belonging to a church, Th. P. xxiii. 1.; Ecg. E. 74.; Ecg. P. A. 6.
- That ecclesiastical property, if stolen, be rendered fourfold, Th. P. xxiii. 12. n.².; Th. C. p. 65.; Ecg. E. 73.; Ecg. P. A. 6.
- That of money (pecunia) taken in another territory, or from a vanquished king, a third belongs to the church, Th. P. xxiii. 17.; Ecg. P. A. 9.
- Of burying in a church, Th. P. xlv. 12. xlvii. 1.; Ecg. C. 36.; Edg. C. 29.; E. I. 9.
- That a church or mynster may be removed to another place, Th. P. xlvii. 2.; Th. C. p. 64. n.¹.; Ecg. P. A. 17. 26.
- That the timber of a church may not be applied to other purposes, Th. P. xlvii. 5.; Ecg. P. A. 16.
- That the lord may not assign the land of one church to another, Th. C. p. 64. n.¹.; Ecg. P. A. 25.
- Of tributum ecclesiæ — ne tantum pauperes in decimis, &c. vim patiantur, Th. C. p. 65.
- If any one injure a priest in atrio ecclesiæ, Ib. p. 74.
- If a priest or deacon sell anything belonging to the service of the church, Ib. p. 86.
- That every priest construct (ædificet) his church with great care, Ecg. E. 1.
- That churches antiquitus constitutæ be not deprived of their tithes, &c., Ib. 24.
- That to every church shall be a manse free from all dues, Ib. 25.
- That the bishop see that all churches in his diocese are well built, &c., Ib. 28.
- That nothing be put into a church, except what appertains to the service, Ib. 35.; Edg. C. 27.; E. I. 8.
- If a bishop or priest take away any thing belonging to the church, Ecg. E. 72.
- If any one flee to a church, Ib. 76.
- If any one injure another, while under ecclesiastical protection, Ib. 77.
- If any one leave the church while the priest is speaking, Ib. 86.

INDEX.

Church, &c. — *continued.*

- If the altar be moved, that the church be consecrated anew, Ecg. E. 141.
- If the wall be displaced, Ib. 141.
- Of defilement of a church, Ib. 141.
- If any one break into a church for theft, Ecg. P. IV. 24.
- Of the various compensations for 'hād-bryce,' E. B. 1-12.
- That priests keep their churches with all due reverence, Edg. C. 26.
- Sobriety to be maintained at churchwakes, Ib. 28.
- Of lights burning in a church, Ib. 42.
- If any one break church-grið, N. P. L. 19.
- If any one traffic with a church, Ib. 20.
- If any one reduce a church to servitude, Ib. 21.
- If a priest dishonour his church, Ib. 25.
- That every church is in God's grið, and that church-grið is inviolate, I. P. 25.
- Of the seven ecclesiastical degrees, Ælf. C. 10-17.; Ælf. P. 34.

Church-scot, Edg. C. 54.

Cingulum Militiæ, Th. C. p. 72.

Clericus, *see* Priest.

Communion, *see also* Eucharist.

- Of abstinence before communion, Th. P. xvii. 1-7.; Th. C. p. 81.; Ecg. E. 111.; Ecg. C. 25. 28.
- That a man having a wife and a concubine may not communicate, Th. P. xix. 33.
- False witnesses excluded, Th. P. xxii. 1.
- Of communion with heretics, Th. P. xxx.
- If a priest, through ignorance, grant communion to an excommunicated person, Th. P. xxxix. 17.
 - if to a criminal before reconciliation, Ib. 20.
- Of those dying without communion, Th. P. xli. 2. 3.; Ecg. P. I. 13.
- If the sick, before penitence, desire to communicate, Th. P. xli. 4.
- If an excommunicated person die, Ib. 5.
- Of communion among the Greeks and Romans, Th. P. xlv. 1-3. xlviii. 13. *n.*¹.
- That both Greeks and Romans abstain from women for three days before they communicate, Th. P. xlv. 3.; Ecg. C. 35.
- That penitents ought not to communicate before the completion of their penance, Th. P. xlv. 4.; Ecg. E. 39.
- That a man may not communicate with his adulterous wife, and vice versa, Th. C. p. 77.
- If a bishop or priest, having broken the offering, do not communicate, Ib. p. 77.
- Of those who enter a church and oblationem non præsumunt, nec percipiunt sacrificium, Ib. p. 77.
- Not to be refused to the dying, Ecg. E. 20.
- Of those who do not communicate at Christmas, Easter, and Pentecost, Ib. 38.
- To be frequent during Lent, E. I. 41. 44.

INDEX.

Confession (Shrift).

Of confession to God only, and of confession to priests, Th. P. xxxix. 13. *n.* 3.; Th. C. p. 85.; E. I. 30.

Various precepts concerning confession, Th. P. xli. 3.; Ecg. C. proœm.; Ib. 1. 2.; Ecg. P. I. 9-15.; E. I. 31.

That a bishop and a priest confess their sins, Th. C. p. 77.

That a bishop or a priest may not refuse confession, Ecg. P. I. 2. & *n.* 2. 9. 10.; N. P. L. 8.

Of the times for confession, Ecg. P. IV. 65.

Directions for confession, De Cf. 1-11.

Of confession in general, Pen. 1-19.

That a priest shrive sinners, Ælf. C. 31.

That confession be made the week before Lent, E. I. 36.

Confirmation.

That a bishop may, if needful, confirm in a field, Th. P. xlviii. 3.

In confirmation one may be father, if a case of need, Ib. 22.

If any one be twice confirmed, Ecg. C. 39.

Corpse.

If any one burn corn where there is a corpse, Th. P. xxvii. 15.; Ecg. C. 32.

That no absurdity be practised with a corpse, Edg. C. 65.; Ælf. C. 35.; Ælf. P. 48.

Creatura.

If any one lose it, and in what it consists, Th. P. xl. 2.

Creed, *see* Pater noster and Creed.

D.

Deacon, *see* Priest, Deacon, &c.

Dead.

Of mass for the dead, Th. P. xlv. 1-4. 10-15.; Ecg. C. 9. *n.* 2. 36. 41.

Of anniversaries for the dead, Th. P. xlv. 8.

Of praying for the dead, Ib. 9.

Of chrism for the dead, Th. P. xlv. 12.; Ecg. C. 36.

Of fasting for the dead, Th. C. p. 65.

Denial (Ætsæc), N. P. L. 51-53.

Detraction, *see* Malediction and Detraction.

Devil.

If a man be tormented by him, Th. C. p. 65.

Dionysius Areopagita, Th. P. xlv. 15.; Ecg. C. 41.

Divorce, Th. P. xix. 18. 20. 31.

Dog.

Not to be admitted within a church, Edg. C. 26.

Drince-lean, N. P. L. 67.

INDEX.

Drunkenness and Gluttony.

- If any one commit homicide through drunkenness, Th. P. III. 13.; Th. C. p. 81.; Ecg. P. IV. 68.
- If a bishop, priest, &c. be addicted to drunkenness, Th. P. xxvi. 2.; Ecg. E. 14.; Ecg. P. IV. 33.; Edg. C. 57. 58.; N. P. L. 41.; Ælf. C. 29.; Ælf. P. 49.; E. I. 13.
- If a priest, deacon, &c. vomit through drunkenness or gluttony, Th. P. xxvi. 3. 13.; Ecg. P. IV. 34-36.; Ecg. P. A. 32.
- If a bishop, priest, &c., through drunkenness or gluttony, vomit up the eucharist, Th. P. xxvi. 4.
- If a layman make another drunk, Ib. 7.; Th. C. p. 80.; Ecg. P. IV. 37.
- If through abstinence, or for joy, any one vomit at Christmas, Easter, &c., Th. P. xxvi. 9.
- If any one drink at the command of a bishop, Ib. 9.; Ecg. P. A. 24.
- If priests become intoxicated unwittingly, or through negligence, Th. P. xxvi. 10.; Th. C. p. 79.
- If any one force a man to drunkenness, Th. P. xxvi. 11.; Th. C. p. 80.
- If a priest, deacon, &c. drink so much that he cannot sing, Th. P. xxvi. 12.
- If any one from repletion, feel distension and pain to vomiting, Ib. 13. 14.
- If any one be intoxicated with wine or beer, Ib. 14.
- If a priest, from gluttony, before the canonical hour take food, Ib. 15.

Drycraeft, Ecg. C. 29. *See* Superstitions.

Ducatus.

- Qui præbent ducatum barbaris, Th. P. xxi. 33.

E.

Ealu-scôp, Edg. C. 58.; N. P. L. 41.

Easter (Pascha).

- If any one celebrate it with the Jews, Th. P. xxx. 4.
- When and how to be celebrated, Ecg. E. 37.; Ælf. C. 36.
- Of housel hallowed at, Ælf. C. 36.

Eating and Drinking, *see* Food.

Elder Tree (Ellen), Edg. C. 16. *See* Superstitions.

Ember Days, Ecg. P. A. 21.

Enchantment, *see* Superstitions.

Eorl.

- Of his duties, I. P. 11.

Eucharist (Housel). *See also* Communion.

- That a woman may not receive the eucharist in morbo suo menstruali, Th. P. xvii. 8.; Ecg. C. 28. 29.; Ecg. P. IV. 40.
- False witnesses not admitted to the eucharist, Th. P. xxii. 1.; Ecg. P. II. 26.

INDEX.

Eucharist — *continued.*

- If a bishop, priest, &c., through drunkenness, gluttony, or infirmity, vomit up the eucharist, Th. P. xxvi. 4. xxxix. 18-20.; Ecg. P. IV. 45. 46.
- If the eucharist be thrown into the fire or river, Th. P. xxvi. 5.
- If dogs, &c. devour the eucharist vomited up, Ib. 6. xxxix. 19.; Th. C. p. 75.
- Various penances for carelessness with regard to the eucharist, Th. P. xxxix. 11. 12.; Th. C. p. 75.; Ecg. C. 10.; Ecg. P. IV. 42-51. 54.; Ælf. C. 36.
- That the Greeks go to housel every Sunday, Th. P. xliv. 1.; Ecg. C. 35.
- That a woman may receive the eucharist under a black veil, Th. P. xlvi.; Th. C. p. 65.; Ecg. C. 37.
- The eucharist not to be received at the hands of a priest who orationes vel lectiones implere non potest, Th. P. xlviii. 13.
- Bread and wine with water only to be offered, Ib. 17.
- If any one receive the eucharist after food, Th. C. p. 76.; Ecg. C. 36.
- If a bishop or priest, having broken the offering, do not communicate, Th. C. p. 77.
- If any enter the church and do not partake of the eucharist, Ib. p. 77.
- That a priest always have the eucharist ready, Ecg. E. 22.; Ecg. C. 38.
- That the priests see that the bread, wine, &c., be pure and clean, Ecg. E. 100.; Ecg. C. 39.
- That a woman may go to housel before childbirth, Ecg. C. 31.
- If any one go not to housel, Ib. 35.
- Of the Greek and Roman custom with regard to women administering the sacrifice, Ib. 37.
- If a priest neglect the housel, Ecg. C. 38.; N. P. L. 17.; Ælf. C. 36.
- That a priest taste the housel, Ecg. C. 40.
- If a priest hallow housel in a wooden chalice, Ib. 41.; N. P. L. 15.; Ælf. C. 22.; Ælf. P. 45.
- Of housel for the sick, Ecg. C. 65.; Ælf. C. 31.; Ælf. E. 3.
- Of the housel vessels, I. P. 18.
- If the housel be mouldy, or lost, &c., and of that hallowed on Easter-day, Ælf. C. 36.
- Not to be hallowed on Good Friday, Ib. 36.
- Of baking the oblation, and of the wine, Ib. 36.; E. I. 5.
- Of the housel for children, Ælf. E. 5.

Eunuch, Th. C. p. 77.

Excommunication.

- If one excommunicated die, Th. P. xli. 5.
- If any one obtain orders for money, Th. C. p. 77.

Exorcista, Th. C. p. 73.; Ecg. E. 84.; Ecg. C. 42.; Ælf. C. 13.; Ælf. P. 34.

INDEX.

F.

Fær-béna, N. P. L. 50.

False Witness, *see* Perjury.

Fasting (*Æ-fæsten*), Th. P. xxxii.; Th. C. p. 61. 65-70. *passim.*;
Ecg. D. xvi.; Ecg. C. 1. 2. *passim.* 37.; Ecg. P. IV. 60-62. 65.;
Ecg. P. A. 13. 21. 22. 23.; Edg. C. 24. 49.; Pen. 18.; N. P. L.
11. 57.; I. P. 22.; E. I. 37-40. 42. 43.

Father and Mother.

If any one slay father or mother, Th. P. III. 1. 2.

If any one expel his father or mother, Th. P. xxiii. 15.; Th. C.
p. 79.

If any one dishonour or strike father or mother, Th. C. p. 72.
79.

If a mother place her infant near the fire, and it be scalded to
death, *Ib.* p. 76.

Fester-man, N. P. L. 2.

Firht, N. P. L. 48. *See* Superstitions.

Folkmote.

Forbidden to be held on Sundays, Edg. C. 19.; N. P. L. 55. 56.

Food.

If a boy eat of an animal that has died naturally, Th. P. xxiii.
6.; Ecg. C. 15.

Various prohibitions, and observances with regard to animals
used for food, &c., Th. P. xxxi. & *notes*; Ecg. C. 38. 39. 40.;
Ecg. P. IV. 27-31. 38. 41. 57. 59.; Ecg. P. A. 10.

If a christian eat or drink with heathens, Th. P. xlii. 2.

If a priest eat unclean meats, or vegetables cooked with flesh,
Th. C. p. 77.

If any one eat that which has been stolen, *Ib.* p. 84.

If any one eat the blood of any animal, *Ib.* p. 84.

That monks may not eat flesh, Ecg. E. 70.

Fornication, *see* Adultery.

Friday (Good).

Housel not to be hallowed on, *Ælf.* C. 36.

Frið-geard, N. P. L. 54. *See* Superstitions.

Frið-splot, Edg. C. 16. *See* Superstitions.

Frum-talu, N. P. L. 67.

Fulloc, N. P. L. 67.

G.

Galdor, } Ecg. C. 29.; Ecg. P. IV. 18.; Edg. C. 16. & *n.*².
Galdor-cræft, } *See* Superstitions.

Gallows.

Of those who are hanged for their crimes, Th. C. p. 73.

Gaming, *see* Hunting, Hawking, &c.

INDEX.

Germany, Th. P. 1.

Gifu (Hlafords riht), N. P. L. 67.

Gildscipe, Edg. C. 9.

Gluttony, *see* Drunkenness.

Greeks and Romans.

Their usage with regard to Sunday, communion, &c., Th. P. xxxviii. 6. 7. 11. xliv. 1-3. xlviii. 13. *n.* ¹.; Ecg. C. 35.

with regard to Christmas, Th. P. xxxviii. 14. *n.* ³.; Ecg. C. 37. *n.* ⁴.

Deacons among the Greeks do not break the holy bread, nor say the collect, nor 'Dominus vobiscum,' nor the 'completa,' Th. P. xlviii. 13. *n.* ¹.; Ecg. C. 35.

Of mass, &c. at ordination, Th. C. p. 63.

Of the hours for mass ante Natalem Domini, Ib. p. 77.

That the Greeks confess to God alone, Ib. p. 85.

That a woman may administer the eucharist, Ecg. C. 37.

Laws of consanguinity, Ecg. P. IV. 39. & *n.* ¹.

H.

Hād-bryce (Ordinis Infractio), E. B. 1-12.

Háligdóm, Edg. C. 42.

Hawking, *see* Hunting, Hawking, &c.

Heathens and Heathenism.

Heathenism of various kinds forbidden, Th. P. xxvii. 1-26.

If any christian celebrate a festival with heathens, or eat and drink with them, Th. P. xlii. 2.

If any christian sell another to heathens, Ib. 3.

Heretics.

Of communion with, and various precepts concerning them, Th. P. xxx.

Here-toga.

Of his duties, I. P. 11.

Hlytas, Ecg. P. IV. 19. *See* Superstitions.

Holy Water, Th. P. xlviii. 15. 16.

Homicide, *see* Slaying.

Hospital (Xenodochium — Hospitium).

If any one embezzle the revenues of a hospital, Th. C. p. 80.

That bishops and priests have a hospitium not far from the church, Ecg. E. 26.

Hours (canonical), Edg. C. 45.; N. P. L. 36.; Ælf. C. 19. 36.; Ælf. P. 31.

Housel, *see* Eucharist.

Hundred, Ecg. P. II. 3.

Hunting.

If a bishop, priest, deacon, &c. practise hunting, Th. P. xxxii. 4.; Ecg. P. IV. 32.; Edg. C. 64.

INDEX.

Husband and Wife. *See also* Marriage.

- If any one involuntarily slay husband or wife, Th. P. III. 2. 3. 4.
- That a woman may not leave her husband, though he commit adultery, Th. P. XVI. 5. *n.* 4.; Ecg. C. 31.
- If the wife commit adultery, Th. P. XVI. 5. *n.* 4. XIX. 17. 18. 19. 32.; Th. C. p. 317.; Ecg. E. 123.; Ecg. C. 14. 19. 33.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A. 12.
- Si quis cum uxore retro, vel in tergo nupserit, Th. P. XVI. 19.; Ecg. C. 21.
- A woman may not make a vow without her husband's consent, Th. P. XVI. 23.
- Si mulier dicit virum se cum eo nubere non posse, Th. P. XVI. 23.; Ecg. C. 20.
- Si semen viri in cibum miserit, Th. P. XVI. 30.; Ecg. C. 29.
- Si sanguinem viri gustaverit, Th. P. XVI. 31.; Ecg. C. 16. 31.
- Days on which husband and wife should abstain from each other, Th. P. XVII. 1-7.; Th. C. p. 72. 81 *bis*; Ecg. E. 108. 111.; Ecg. C. 21. 25. 28.; Ecg. C. 25.; E. I. 43.
- Si quis cum uxore sua in consuetudine menstrua coiverit, Th. P. XVII. 5. 8. *n.* 3.; Ecg. C. 16.
- If husband or wife offer bread on a Sunday or saint's day, Th. P. XVII. 11.
- If a man dismiss his wife and take another's, Th. P. XIX. 2.
- If a single man defile another's wife, Th. P. XIX. 3.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 39. *n.* 3.
- If a man or woman commit adultery,—various cases, Th. P. XIX. 4-8. 12. *n.* 2. 17. 32.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 14. 19.; Ecg. P. II. 7. 10. IV. 68.; M. I. P. 15. 18.
- If a woman leave her husband and return, Th. P. XIX. 9.; Ecg. P. A. 12.
- If a man dismiss his wife and take another, Ib. 6. 12.; Ecg. P. II. 8.; M. I. P. 16.; N. P. L. 64. 65.
- If a woman persuade another's husband to sleep with her, Th. P. XIX. 10.
- If a wife or husband die, Th. P. XIX. 13-16.; Ecg. E. 118.; Ecg. C. 19.
- If husband or wife wish to separate, Th. P. XIX. 20.; Ecg. D. 13.; Ecg. E. 120. 121.; Ecg. C. 25.; Ecg. P. IV. 55.
- If a heathen leave a heathen wife in her own power after their baptism, Th. P. XIX. 20. *n.* 6.; Ecg. C. 17.
- If a woman contrary to her vow take a second husband, Th. P. XIX. 21.; Ecg. C. 33.
- If a woman leave her husband and will not return, Th. P. XIX. 23.; Ecg. C. 26.
- If a wife or husband be carried into captivity, Th. P. XIX. 24.; Ecg. E. 125.; Ecg. C. 26. 27.
- Ut maritus lavet se post coitum, Th. P. XIX. 24. *n.* 1.; Ecg. C. 26.
- Maritus non debet uxorem nudam videre, Th. P. XIX. 25.; Ecg. C. 20.
- If a man will not part from his adulterous wife, Th. P. XIX. 31.
- If a man have a wife and a concubine, Ib. 33.; Th. C. p. 82.; Ecg. P. II. 9.; M. I. P. 17.
- If a man sin with his relative's wife, Th. P. XX. 22.
- A man may answer for his wife at baptism, and vice versa, Th. P. XLVIII. 23.; Ecg. C. 18.

INDEX.

Husband and Wife — *continued.*

That persons of gentle birth should marry with each other,
Th. C. p. 76.

That a man may not communicate with his adulterous wife, Ib.
p. 77.

De eo qui conjuge non cupidine voluntatis, sed creandorum
liberorum gratia, utitur, Ecg. E. 112.

Quod mulier corporis sui potestatem non habet, sed vir; et vice
versa, Ib. 116.

That a man or woman, after separation, may not marry, during
the other's life, Ib. 122.

If a woman leave her husband through contempt, Ib. 124.

Hwata, }
Hwatunga, } Ecg. P. II. 23. IV. 19.; Edg. C. 16. See Superstitions.

I.

Idola-wurping, N. P. L. 48. See Superstitions.

Imperator, Ecg. E. 7.

Incest.

If a man marry a nun, Th. P. xx. 1.; Ecg. E. 131. 136.; Ecg. P.
II. 19.

If a man marry or sin with his commatrem spiritalem, &c. Th. P.
xx. 2. 18.; Ecg. E. 131. 134.

Various cases of incest, Th. P. xx. 3-9. 13-26.; Th. C. p. 83.;
Ecg. E. 128-131. 134.; Ecg. P. IV. 68.

If any one having a lawful wife, lie with her daughter, Th. P.
xx. 10.

If a man defile the sister of a woman betrothed to him, Ib. 11.

If a woman marry two brothers, Ib. 12.; Ecg. P. II. 11.; M. I. P.
19. 20.

Si quis cum matre, sorore, vel filia coiverit, Th. P. xx. 13. 14.;
Ecg. C. 14.; Ecg. P. II. 18. IV. 68.

If a man marry his sister or mother, Th. C. p. 83.

Of the degrees of consanguinity, and indulgence to the English
converts, Ecg. E. 133. 139. 140.

Infirm and Sick.

That the infirm may take food whenever they desire it, Th. P.
xxxii. 2.

If the sick desire communion before penitence, Th. P. xli. 4.

Of housel for the sick, Edg. C. 65.; Ælf. C. 31.; Ælf. E. 3.

How the sick may redeem his fast, Pen. 18.

Ink (Blæc), Edg. C. 3.

Insanity.

If an insane person commit suicide. Th. C. p. 65.

That the exorcist daily lay his hands on those possessed, Ecg. E.
84.

Si qui palam arrepti sunt, Ib. 85.

If an insane person commit homicide, Ecg. P. A. 29.

Inwerc, }
Inwræc, } Ecg. C. xxxviii. n. 8.

INDEX.

Isidore (St.), Ecg. P. I. 2. 6.

Istriones.

Not to be denied reconciliation, Th. P. xli. 6.

To be treated with all charity, Ecg. E. 83.

J.

James (St.), Ecg. P. I. 15.

Jews.

If a christian woman fornicate with jews, Th. P. xvi. 35.

If any one celebrate Easter with the jews, Th. P. xxx. 4.

If any christian accept unleavened bread, or any food or drink from jews, Th. P. xlii. 1.

If any christian sell another to jews, Ib. 3.; Ecg. E. 150.

Mass not to be celebrated where jews are buried, Th. P. xlvii. 1.

That no christian turn jew, Ecg. E. 147. 150.

K.

King — Kingdom — Throne.

If a king has the land of another king, he may give for his soul, Th. C. p. 65.; Ecg. P. A. 14.

Of a king, kingdom, &c., I. P. 2-4.

Kiss.

Those who have previously eaten not admitted to the kiss, Th. C. p. 76.

Those who were not at the preceding mass not admitted to the kiss before the eucharist, Ecg. C. 35.

L.

Lah-ceap, N. P. L. 67.

Lah-slit, N. P. L. 20-22. 51-54.

Land-ceap, N. P. L. 67.

Lang Frige-dæg, *see* Good Friday.

Latrocinium, *see* Theft.

Layman.

If any one slay a layman, Th. P. iii. 9. xxi. 11.; Ecg. E. 163.; Ecg. P. II. 1.; Ecg. P. A. 20. 26.

si cum laica fornicatus fuerit, Th. P. xvi. 5. 6. 7.; Ecg. C. 12.

si laicus cum pecude, Th. P. xvi. 7. 34.

si inter femora vel crura, Ib. 8. 9.; Th. C. p. 83.

si cum vidua aut puella, Th. P. xvi. 11.

si cum jumento, Ib. 12.

si cum sanctimoniali, Th. P. xvi. 14. 26. xviii. 19.; Th. C. p. 82.; Ecg. E. 134.; Ecg. C. 14.; N. P. L. 63.

si cum meretrice, Th. P. xvi. 25.

si cum multis feminis, Ib. 26.

INDEX.

Layman — *continued.*

- If a layman defile another's wife, Th. P. xvi. 26. xix. 12. n. 2.; Ecg. C. 14.
- If he dismiss his wife and take another's, Th. P. xix. 2.
- If he strike any one with a staff or stone, and shed blood, Th. P. xxi. 23. 38.
- If he cut off virilia sua, Ib. 29. 30.
- If he wound or disable another in anger, Ib. 37.
- If he steal a monk from his cloister, or induce him to steal, Th. P. xxiii. 12.; Ecg. P. A. 18.
- If a layman hoard up superfluous wealth, Th. P. xxv. 7.
- If a layman vomit up the eucharist, through drunkenness or gluttony, Th. P. xxvi. 4.
- If a layman communicate with heretics, Th. P. xxx. 1.
- Restrictions on, with regard to church service, Th. P. xlvi. 14.
- His testimony against a clerk not admissible, Ecg. E. 144.
- Of a layman's duty in general, I. P. 22.
- Lector, Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.; Ælf. C. 12.; Ælf. P. 34.
- Lenocinium, Th. C. p. 79.
- Lent, *see* Quadragesima.
- Leoð (Song), Edg. C. 18.
- Lic-wiglung, Edg. C. 16. *See* Superstitions.

M.

- Magic and Enchantment, *see* Superstitions.
- Maiming, *see* Wounding, Beating, and Maiming.
- Malediction and Detraction, Th. P. xxx. 1-9.; Th. C. p. 79.
- Man-weorpung, Edg. C. 16. *See* Superstitions.
- Marriage. *See also* Husband and Wife.
 - If a man and woman vow chastity, and afterwards marry, Th. P. xvi. 21.; Ecg. C. 19.
 - That the parents of a betrothed female may not give her to another, Th. P. xvi. 29.; Ecg. C. 20.; Ecg. P. II. 12.
 - If two slaves marry, Th. P. xvi. 32.; Ecg. E. 126.; Ecg. C. 25.
 - If a man marry a slave (ancilla), Th. P. xvi. 33.; Ecg. C. 25.
 - Times for married people to observe continence, Th. P. xvii. 1-7. 11.; Ecg. E. 111.; Ecg. C. 25. 28.; Ecg. P. II. 21.
 - Conduct to be observed on taking home a wife, Th. P. xvii. 1. 2.; Ecg. P. II. 21.
 - That the priest at the first marriage celebrate mass, and give the benediction, Th. P. xvii. 9.; I. P. 22.
 - That at the second marriage, the priest ought not to dine, Th. P. xvii. 10.; Ecg. E. 91.; Ælf. C. 9.; I. P. 22.
 - If a priest uxorem extraneam duxerit, Th. P. xviii. 6.
 - If a cleric, &c. return to a secular life and marry, Ib. 16.
 - That a christian should not marry oftener than twice, Th. P. xix. 13-16.; Ecg. P. II. 20.; I. P. 22.
 - A second and third marriage, penance for, &c., Th. P. xix. 15. 16.; Ecg. E. 32.; Ecg. P. A. 1.; Ælf. P. 43.

INDEX.

Marriage—*continued.*

- If it be desirable to dissolve a marriage, Th. P. xix. 20.; Ecg. D. 13.; Ecg. E. 120. 121.; Ecg. C. 25.; Ecg. P. IV. 55.
- Two brothers may marry two sisters, and father and son mother and daughter, Th. P. xix. 24. *n.* 1.; Ecg. C. 25.
- If a man marry his relation, Th. P. xix. 24. *n.* 1. xx. 2. 3. 7.; Ecg. C. 26.; Ecg. P. II. 18.; N. P. L. 61.
- Marriage in the fifth degree of kindred allowed, Th. P. xix. 24. *n.* 1.; Ecg. C. 28.; Ecg. P. IV. 39.; N. P. L. 61.
- If a man marry a nun, Th. P. xx. 1.; Ecg. E. 131. 136.; Ecg. P. II. 19.
- If a priest or deacon marry, Th. C. p. 74.; Ecg. P. III. 1.; I. P. 23.
- If a man marry a widow, or divorced woman, Th. C. p. 77.; Ecg. E. 32.; Ælf. C. 8.; Ælf. P. 42.
- That marriage may take place before sixteen, Th. C. p. 78.
- If any one having vowed chastity marry, Ib. p. 80.
- If a monk marry a laywoman, Ib. p. 83.
- Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt, eadem nocte in virginitate permaneant, Ecg. E. 9.
- That a legal marriage may not be dissolved without mutual consent, Ib. 120. 121.
- If a man and woman be unlawfully married, Ecg. C. 25.
- If a female be betrothed, and afterwards led into captivity, Ecg. P. II. 15.
- That no man have more than one wife, N. P. L. 61.

Mass (Missa).

- If a bishop command his cleric to say mass for heretics, Th. P. xxx. 11.
- If any one spill the cup at mass, Th. P. xxxix. 11.; Ecg. P. IV. 53.
- Of mass for the dead, Th. P. xlv. 1. 4. 10–15.; Ecg. C. 9. *n.* 2. 36. 41.
- That mass may be celebrated in a church, where the faithful and pious are buried, but not where heretics and jews are buried, Th. P. xlvii. 1.
- On every altar two masses a day may be said, Th. P. xlviii. 4.; Ecg. C. 35.
- Of the vestments, Th. P. xlviii. 5.; Ecg. C. 9.; Edg. C. 33.
- That no one depart before the words: 'Ita missa est,' Th. P. xlviii. 18.
- Of mass at the ordination of a bishop, priest, deacon, or monk, Th. C. p. 63.
- May not be performed for a suicide, Ib. p. 65.
- Of the hours of mass according to the Greeks and Romans, Ib. p. 77.
- That no priest celebrate mass, except in a consecrated church, Ecg. E. 9. 53.; Edg. C. 30.; N. P. L. 13.; Ælf. C. 25.; E. I. 11.
- One mass in a day sufficient, Ecg. E. 55.
- That the priest have all things (bread, wine, books, vestments, &c.) fitting, Ecg. E. 100.; Edg. C. 3. 33. 39.; Ælf. C. 21. 22.; Ælf. P. 44.; E. I. 4.
- That no priest celebrate mass except on a hallowed altar, Edg. C. 31.; N. P. L. 14.
- That a priest may not celebrate mass alone, Edg. C. 35.; E. I. 7.

INDEX.

Mass — *continued.*

- If a priest in one day celebrate mass oftener than thrice, Edg. C. 37.; N. P. L. 18.
- That the priest always taste the housel, Edg. C. 40.
- That the chalice be of molten metal, Edg. C. 41.; Ælf. C. 22.
- If a priest celebrate mass without wine, N. P. L. 16.
- Mass when established, Ælf. C. 5.
- Of the mass 'contra paganos,' Ib. 36.
- May not be celebrated in the house of a layman, Ælf. E. 6.
- In the army a tent to be appropriated to the celebration of mass, E. I. 11.
- That private mass do not obstruct the public mass, Ib. 45.

Meretrix, *see* Adultery.

Mollis (Bædling), Th. P. xxviii. 3.; Ecg. P. IV. 68.

Monastery (Mynster).

- That the lord of a monastery may not transfer the land, Th. C. p. 64.; Ecg. P. A. 25.
- If any one remove his monastery, Th. C. p. 64.; Ecg. P. A. 26.
- If a monastery, on the death of the superior, be left in the hands of two persons, Ecg. D. 11.
- If any one slay another within the pale of a monastery, Ecg. E. 79.

Monk. *See also* Priest.

- Si fornicationem quærat et non inueniat, Th. P. xviii. 16.
- If a monk, after taking the vow, return to the world, or marry, Ib. 16.
- If a monk desire a woman, Ib. 18.
- A boy after fifteen may become a monk, Ib. xix. 26.
- If any one take a monk from his cloister, or lead him to theft, Ib. xxiii. 12.; Ecg. P. A. 18.
- Of mass for a dead monk, Th. P. xlv. 10-12.; Ecg. C. 36.
- Various regulations concerning monks, Th. C. p. 64.; Ecg. E. 63. 65. 66.; Ecg. P. A. 15.; I. P. 14.
- Si monachus obtrexaverit mulieris vel puellæ pectus, &c. Th. C. p. 71.
- That monks do not wander from place to place, Ib. p. 78.; Ecg. E. 67. 158.
- If a monk marry a lay woman, Th. C. p. 83.
- Of a monk who deserts his church, Ecg. D. 6. 7.; Ecg. P. A. 11.; Edg. C. 8.; N. P. L. 28.
- If a monk commit crime, whether punishment belongs to the laity, Ecg. D. 8.; Edg. C. 7.; N. P. L. 1.
- If a monk claim property through secular means, Ecg. D. 10.
- If a layman slay a monk, Ib. 12.
- If a layman declare a monk obnoxious, on account of acts perpetrated under a lay habit, Ib. 14.; Ecg. P. III. 2.
- If any one harbour the monk of a bishop, Ecg. E. 61.
- If a monk violate his rule, or be parvulorum incestuose, aut adolescentium consecrator, Ib. 68.
- That monks may not eat flesh, Ib. 70.
- If a monk break his vow, Ecg. P. III. 11.
- Of the duties of monks, I. P. 14-16. 18-21. 23.

Mother, *see* Father and Mother.

Mynchen, *see* Nun.

INDEX.

N.

Nun (Mynchen — Sanctimonialis).

- If a nun fornicate, Th. P. xvi. 14. 26. xviii. 2. 3. 19.; Th. C. p. 77. 83.; Ecg. C. 13. 14.; Ecg. P. IV. 9.; N. P. L. 63.
- If a woman, after taking the vow, return to secular life, Th. P. xviii. 16.; Ecg. P. II. 16.; M. I. P. 25.
- Si sanctimonialis cum sanctimoniali vel laica per aliquam machinam fornicaverit, Th. P. xviii. 20.; Th. C. p. 83.
- If any one marry a nun, Th. P. xx. 1.; Ecg. E. 131. 136.; Ecg. P. II. 19.
- If a nun claim property through secular means, Ecg. D. 10.
- Regulations respecting the sacrum velamen, Ecg. E. 92.
- That no one be consecrated before twenty-five, Ib. 93.
- If a nun break her vow, Ecg. P. III. 11.
- If any one would fornicate with a nun, and she refuse, Ecg. P. IV. 10.; M. I. P. 31.
- Of the duties of 'mynchens,' I. P. 14-16. 18-21. 23.

O.

Oaths.

- Of the oath of an ingenuus, if accused, Th. C. p. 75.
- Of the value of a bishop's, priest's, &c. oath, Ecg. D. 1.
- That a priest abstain from oaths, Ecg. E. 19.; Edg. C. 59.
- Forbidden on fasts and festivals, Edg. C. 24.
- Of a thane's fore-oath, Ib. 63.

Ordeal.

- Forbidden on fasts and festivals, Edg. C. 24.
- Of a priest attending an ordeal, Ib. 62.
- If a priest misconduct an ordeal, N. P. L. 39.

Ordination.

- If any one be ordained by heretics, Th. P. xxx. 2.
- Various observances at ordination, Th. C. p. 63.; Ecg. E. 51. 52.
- Of those ordained by Scottish or British bishops, Th. C. p. 64.; Ecg. P. A. 5.
- That no one obtain orders for money, Th. C. p. 77.

Ordinis Infractio (Hād-bryce), E. B. 1-12.

Ostiarus, Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.; Ælf. C. 11.; Ælf. P. 34.

P.

Parricide, Th. P. III. 1. 2. xxi. 18.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 24.

Pater noster and Creed, Ecg. E. 6.; Edg. C. 17. 22.; Ælf. C. 23.; E. I. 22. 23. 29.

Paul (St.), Ecg. P. III. 12. 15.

Pedisequa, *see* Servus and Ancilla.

INDEX.

Penitence, Penitent, and Penance.

- Of penance in Germany and Saxony, Th. P. i.
- Regulations of penance, according to the rank of the penitent, Th. P. ii.
- Of those who have perpetrated numerous crimes, Th. P. iv.
- Penitents not to be reconciled without the bishop's sanction, Th. P. v. vi.
- If the sick before penitence desire communion, Th. P. xli. 4.
- Of penitence to the sick and dying, Th. P. xliii. 1. l.; Ecg. E. 20.; Edg. C. 65.; N. P. L. 8.
- That penitents may not communicate before the completion of the penance, Th. P. xlii. 4.; Ecg. E. 39.
- That a bishop or priest, not a deacon, may adjudge penance, Th. P. xlviii. 6.
- That penitence may not be refused to any one, Th. P. xlix. l.; Ecg. E. 20. 40.; N. P. L. 8.
- Of various penances, Th. C. p. 61.
- Of penance on bread and water, &c., for various periods, Th. C. p. 66-72, *passim*.
- Of penance in capite jejunii, et capite Quadragesimæ, Ib. p. 70.
- That no bishop or priest receive another's penitent, Ib. p. 70.
- A widow's and a virgin's penance alike, Th. C. p. 76; Ecg. C. 31.; Ecg. P. IV. 68.
- Of penance and penitence in general, Ecg. P. I. 1-15.; Pen. 1-19.
- Of powerful men's penance, P. M. 1-4.

Perjury and False Witness.

- If any one commit perjury,—various cases, Th. P. xvi. 20. xxiv. 1-9.; Th. C. p. 84.; Ecg. C. 34.; Ecg. P. II. 24.
- If a bishop, priest, &c. commit perjury, &c., Th. P. xviii. 11. xxiv. 1.; Th. C. p. 74.; Ecg. E. 33.; Ecg. P. II. 24. III. 3.; Edg. C. 61.
- If any one give false witness,—various cases, Th. P. xxii. 1-7.; Ecg. P. II. 26. IV. 68.
- If any one suspect that he is led to perjury, and nevertheless swear, Th. C. p. 78.; Ecg. C. 34.
- That priests correct perjury, &c., E. I. 26. 27.

Plough-alms, Edg. C. 54.

Poison, Ecg. P. IV. 16.; M. I. P. 37.

Prayer.

- To pray standing, in reverence to God, Th. C. p. 78.

Priest, Deacon and Subdeacon, Clerk, Monk.

- If any one slay a priest, Th. P. iii. 6. 11. xxi. 9. 10.; Th. C. p. 72.; Ecg. C. 23.; Ecg. P. IV. 6. 68.; M. I. P. 27.; N. P. L. 24.
- If any one slay a deacon, Th. P. iii. 7. xxi. 10.
- If any one slay a subdeacon, Th. P. iii. 8.
- Of a priest's duty at a first and a second marriage, Th. P. xvii. 9. 10.; Ecg. E. 91.; I. P. 22.; Ælf. C. 9.
- If a priest, deacon, &c. fornicate, Th. P. xviii. 1. 11. 12. 14.; Th. C. p. 74. 83. 85.; Ecg. E. 33. 69.; Ecg. C. 4. 12. 13.; Ecg. P. III. 1. IV. 7.; M. I. P. 28.; Ælf. P. 42.
- If a priest, deacon, &c. fornicate with nuns, Th. P. xviii. 2. 13.; Th. C. p. 85.; M. I. P. 30.

INDEX.

Priest, &c. — *continued.*

- If a priest, deacon, &c. beget children, Th. P. xviii. 3. 13.; Th. C. p. 85.; Ecg. C. 12.
- If a priest, deacon, &c. commit adultery, Th. P. xviii. 4. 6. 15.; Th. C. p. 82, 83.; Ecg. E. 69.; M. I. P. 28.
- If a priest who had a wife have connexion with her after entering the priesthood, Th. P. xviii. 5.; Ecg. P. IV. 8.; M. I. P. 29.
- If a priest uxorem extraneam duxerit, Th. P. xviii. 6.
- If a priest, deacon, &c. fornicate with laywomen, Ib. 7. 14.; Th. C. p. 82. 83. 85.
- If a priest, deacon, &c. slay children so begotten, Th. P. xviii. 8.; Ecg. C. 12.
- If a priest, deacon, &c. cum quadrupede fornicentur, Th. P. xviii. 9.
- If a priest, deacon, &c. fornicate with relatives, Ib. 10.
- If a priest, deacon, &c. commit perjury, Th. P. xviii. 11. xxiv. 1.; Th. C. p. 74.; Ecg. E. 33.; Ecg. P. II. 24. III. 3.; Edg. C. 61.
- If a priest, &c. commit a theft, Th. P. xviii. 11. xxiii. 2.; Th. C. p. 74.; Ecg. E. 33. 69.; Ecg. C. 11.; Ecg. P. II. 25.
- If a clerk, after taking the vow, return to the world, or marry, Th. P. xviii. 16.
- Presbyter, &c. quærens fornicationem, si non inveniatur, Ib. 17.
- If a clerk desire a woman, Ib. 18.
- If a clerk, deacon, or priest commit homicide, Th. P. xxi. 16. 17. 22.; Th. C. p. 82.; Ecg. E. 33. 162. 163.; Ecg. P. II. 1. III. 3. IV. 2-4.; M. I. P. 7. 9. 26.
- If a clerk, deacon, or priest go forth to slay, Th. P. xxi. 26.
- If a clerk, deacon, or priest strike a man, Ib. 27.
- If a clerk, deacon, or priest overlay his child, Ib. 36.
- If a clerk, deacon, or priest wound or disable a man, Ib. 37.
- If a clergyman have a superfluity, that he give it to the poor, Th. P. xxv. 6.
- If a clergyman hoard, Ib. 7.
- If a priest, deacon, &c. be addicted to drunkenness, Th. P. xxvi. 2.; Ecg. E. 14.; Ecg. P. IV. 33.; Edg. C. 57. 58.; N. P. L. 41.; Ælf. C. 29.; Ælf. P. 49.; E. I. 13.
- If a priest, deacon, &c. vomit through drunkenness, Th. P. xxvi. 3. 13.; Ecg. P. IV. 34. 35.; Ecg. P. A. 32.
- If a priest, deacon, &c., through drunkenness, or gluttony, vomit up the eucharist, Th. P. xxvi. 4.
if through infirmity, Ib. 4. 8.
- If priests become intoxicated unwittingly, or through carelessness, Ib. 9. 10.; Th. C. p. 79.
- If a priest, deacon, &c. drink so much that he cannot sing, Th. P. xxvi. 12.
- If a clerk, subdeacon, &c., from repletion, feel distension and pain to vomiting, Ib. 13. 14.
- If a clerk, from gluttony, take food before the canonical hour, Ib. 15.
- Clergymen may not practise magic and enchantments, Th. P. xxvii. 8. 10.; Ecg. P. IV. 18.; M. I. P. 39.
- If a priest, deacon, &c. commit an unnatural crime, Th. P. xxviii. 2. 16.; Th. C. p. 85.

INDEX.

Priest, &c. — *continued.*

Si sacerdos coinquinatur, &c., Th. P. xxviii. 19-31.; Ecg. C. 5.; Ecg. P. IV. 56.

If any one be ordained by heretics, Th. P. xxx. 2.

If a priest, in reciting the names of the dead, mention a heretic, Ib. 12.

If a priest, deacon, &c. practise hunting, hawking, and gaming, Th. P. xxxii. 4.; Ecg. P. IV. 32.; Edg. C. 64.

If a priest have not been baptized, Th. P. xxxviii. 5. xlviii. 13. n. 1.; Ecg. C. 7.

If a priest pour out his chalice after mass, or eat before the eucharist, Th. P. xxxix. 11. 12.; Ecg. C. 10.

If a priest, through ignorance, grant communion to an excommunicated person, Th. P. xxxix. 17.

If a priest grant communion to a criminal before reconciliation, Ib. 20.

If a deacon at the offering forget the cloth, Ib. 21.

If a priest lose his chrism, vel creatura, i. e. thus, sal, &c., Th. P. xl. 1. 2.; Ecg. P. IV. 52.

Of penitence to the sick and dying, Th. P. xliii. 1. l.; Ecg. E. 20.; Edg. C. 65.; N. P. L. 8.

A priest may not refuse baptism, Th. P. xliii. 2.; Ecg. E. 11. 40.; Ecg. C. 6.; Edg. C. 15.; N. P. L. 8.; Ælf. C. 26.; E. I. 17.

That a priest may not divulge the sins of a bishop, Th. P. xlviii. 3. n. 3.; Ecg. P. A. 2.

That a priest may celebrate two masses on one altar, Th. P. xlviii. 4.; Ecg. C. 35.

If a priest chant the responsorium, and, — if he read the gospel, — of his cappa, Th. P. xlviii. 5.; Ecg. C. 8.; Edg. C. 33.

That a priest (not a deacon) may adjudge penance, Th. P. xlviii. 6.

That deacons (not subdeacons) may baptize, and bless food and drink, Ib. 7. 8.

That subdeacons have no place in the deaconry, Ib. 9.

That a deacon may not sit in the presence of priests, Ib. 10.

nor, among the Greeks, say 'Dominus vobiscum,' &c., Ib. 12. 13. n. 1.; Ecg. C. 35.

That a priest, qui orationes vel lectiones implere non potest, may not administer the eucharist, Th. P. xlviii. 13.

If a fornicating priest baptize, Ib. 13. n. 1.

If a priest do not baptize according to the precept, or immerge thrice, Ib. 19. 20.

Of mass, &c. at the ordination of a priest or deacon, Th. C. p. 63.

Of the tonsure, Th. C. p. 64.; Ecg. E. 152. 153.; Ecg. P. A. 5.; Edg. C. 47.; N. P. L. 34. 40.

Of those ordained by Scottish or British bishops, Th. C. p. 64.; Ecg. P. A. 5.

That no priest receive another's penitent, Th. C. p. 70.

Si sacerdos obtrectaverit puellæ aut mulieris pectus, &c., Ib. p. 71.

If a priest obtain a church by money, Ib. p. 73.; Ecg. E. 44.; N. P. L. 2.

If any one expel a priest regularly ordained from his church, Th. C. p. 73.; N. P. L. 22.

INDEX.

Priest, &c.—*continued.*

- That priests be not appointed to, or expelled from, their church without the bishop's authority, Th. C. p. 73. 78.; Ecg. E. 23. 50. 57.
- That no priest may accuse another higher than himself, and of the number of witnesses required against a priest, Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.
- If the bishop find a runaway priest, Th. C. p. 73.
- Of the marriage of priests, Ib. p. 74.; Ecg. P. III. 1.; I. P. 23.
- If any one injure a priest in *atrio ecclesiæ*, Th. C. p. 74.
- Of men in orders guilty of hidden vices, Ib. p. 76.
- If a priest, having broken the offering, do not communicate, Ib. p. 77.
- That no one obtain orders for money, Ib. p. 77.
- That a priest, deacon, &c. confess his sins, Ib. p. 77.
- If a priest eat unclean meats, or vegetables cooked with flesh, Ib. p. 77.
- Si presbyter, &c. *fornicatus fuerit sicut sodomitæ*, Ib. p. 78.
- If a clerk slay his relation, Ib. p. 81.
- If a priest or deacon sell any thing belonging to the church, Ib. p. 86.
- Of a priest's or deacon's oath, Ecg. D. 1.
- Whether priests and deacons can be witnesses to a last will, Ib. 2.
- If a priest or deacon be accused without proof, how are they to be cleared? Ib. 3.
- If they are found corrupt, how to be prevented from officiating? Ib. 4.
- If duties have been performed by a corrupt priest, Ib. 5.
- Of a priest who deserts his church, Ib. 6. 7.; Ecg. P. A. 11.; Edg. C. 8.; N. P. L. 28.
- Whether priests may perform duty without the cognizance of the bishop of the place, Ecg. D. 9.
- Of the price of blood, if a layman slay a clerk, Ib. 12.
- Of crimes on account of which no one can be ordained, or, if already ordained, should be deposed, Ib. 15.
- That no priest be ignorant of his canons, Ecg. E. *proœm.*
- That a priest construct (*ædificet*) his church with great care, Ecg. E. 1.
- That no priest celebrate mass, except in a consecrated church, Ib. 9. 53.; Edg. C. 30.; N. P. L. 13.; Ælf. C. 25.; E. I. 11.
- That every priest observe the proper times for baptism, Ecg. E. 10.
- That no priest baptize, &c. for money, Ib. 12.; Ælf. C. 27.
- That no priest leave the church to which he is ordained, Ecg. E. 13.
- If a priest or deacon have home a woman, Ecg. E. 15. 31.; Ecg. P. A. 28.; Ælf. C. 5. 6.; E. I. 12.
- That no priest be a surety, Ecg. E. 16.
- A clerk, &c. may not use arms, nor go to war, Ib. 17. 155. 160.; Ælf. C. 30.; Ælf. P. 50. 51.
- That a priest do not frequent taverns, Ecg. E. 18.; E. I. 13.
- That a priest abstain from oaths, Ecg. E. 19.; Edg. C. 59.
- That a priest anoint the sick, and have ready baptismal oil and unction, Ecg. E. 21.; Edg. C. 66.; Ælf. P. 47. 48.

INDEX.

Priest, &c. — *continued.*

- That a priest always have the housel ready, Ecg. E. 22.; Edg. C. 38.
- That no priest go out without chrism, Ecg. E. 43.
- If clergymen are found conspiring against their bishops, Ib. 60.
- If any one harbour the clerk of a bishop, Ib. 61.
- If any one wound a priest or clerk, Ib. 62.; Ecg. P. IV. 23.; N. P. L. 23.
- If a priest take away property belonging to the church, Ecg. E. 72.
- If a clerk demolish a sepulchre, Ib. 75.
- That no one be ordained deacon before he is twenty-five, Ib. 93.
- That no one be ordained priest before he is thirty, Ib. 97.
- That the priest have all things fitting (bread, wine, vestments, books, &c.), Ib. 100.; Edg. C. 3. 33. 39.; Ælf. C. 21. 22.; Ælf. P. 44.; E. I. 4.
- If a priest appear in church without his colobium or cappa, and if he be not shaved in the Roman fashion, Ecg. E. 154.; Edg. C. 46. 47. (*See also* Tonsure.)
- A clerk may not be a judge in the condemnation of a man, Ecg. E. 156. 157.
- That all clerks able to work acquire a trade and book learning (litteras), Ib. 159.; Edg. C. 11.; E. I. 2. 3.
- That there are two kinds of clerks, ecclesiastic, and acephali, Ecg. E. 160.
- If a priest consent to a homicide, Ib. 163.
- If a priest forfeit his order, Ecg. C. 8.
- That a priest may not refuse confession, Ecg. P. I. 2. n. 2. 9. 10.; N. P. L. 8.
- If a man in orders take a man's female servant (pedisequa) for illicit purposes, Ecg. P. II. 14.; M. I. P. 23.
- If a priest have been guilty of capital crimes before ordination, Ecg. P. III. 2.
- Chastity enjoined to priests, Ib. 4-6.
- If a priest lend money on usury, Ib. 7.
- No priest or deacon may be reeves or stewards, Ib. 8.; Ælf. C. 34.; Ælf. P. 49.
- No minister may go from house to house seeking converse with women, Ecg. P. III. 9.; Edg. C. 60.
- That every priest instruct the people, Ecg. P. III. 13.; Edg. C. 52.; E. I. 28.
- That every priest at the synod have his cleric, Edg. C. 4.
- That no priest receive another's scholar, Ib. 10.
- That no high-born priest despise one lower born, Ib. 13.
- That no priest be a monger or merchant, Ib. 14.; Ælf. C. 30.; Ælf. P. 49.
- That a priest forbid heathenish practices, Edg. C. 16. 65.; Ælf. C. 35.
- That priests keep their churches with all due reverence, Edg. C. 26.
- That no priest celebrate mass except on a hallowed altar, Ib. 31.; N. P. L. 14.
- or without book, Edg. C. 32.
- That a priest may not celebrate mass alone, Ib. 35.; E. I. 7.

INDEX.

Priest, &c. — *continued.*

- If a priest in one day celebrate mass oftener than thrice, Edg. C. 37.; N. P. L. 18.
- If a priest neglect the housel, Edg. C. 38.; N. P. L. 17.; Ælf. C. 36.
- If a priest hallow housel in a wooden chalice, Edg. C. 41.; N. P. L. 15.; Ælf. C. 22.; Ælf. P. 45.
- Bishops and priests are of the same order, Edg. C. 50.; Ælf. C. 17.; Ælf. P. 35. 36.
- That priests have schools at their houses, Edg. C. 51.; E. I. 20.
- How a priest shall distribute alms, Edg. C. 55. 56.
- That a priest so conduct himself as to be worthy of thane-right, Ib. 60. *n.* 5.
- That no priest engaged in litigation be juror in an ordeal, Ib. 62.
- If a priest would clear himself towards a thane, Ib. 63.
- A priest's duty when he fetches chrism, Ib. 67.
- If any one wrong a priest, N. P. L. 1.
- That no priest buy or accept another's church, Ib. 2.
- If a priest sin, and against the bishop's, &c. command celebrate mass, Ib. 3. 7.
- If a priest decline obedience to the bishop's, &c. edict, Ib. 4. 6.
- If he commit to laymen a doom belonging to ecclesiastics, Ib. 5.
- If a priest at the proper time do not fetch chrism, Ib. 9.
- If a priest misguide the people respecting festival or fast, Ib. 11.
- If a priest obtain orders out of his district, Ib. 12.
- If a priest celebrate mass without wine, Ib. 16.
- Various regulations concerning priests, Ib. 25-47.; Ælf. C. *passim*; E. I. *passim*.
- If a priest misconduct an ordeal, N. P. L. 39.
- Of the duties of priests, I. P. 14-16. 18-21. 23.
- Of the seven ecclesiastical degrees, Ælf. C. 10-17.; Ælf. P. 34.
- That the priest explain the Gospel in English, Ælf. C. 23.
- That no priest go from one minster to another, Ib. 28.
- That a priest shrive sinners and administer housel, Ib. 31.
- That a priest have one chrism for children, and another for the sick, Ib. 32.
- That they gather not about a corpse like greedy ravens, Ib. 35.; Ælf. P. 49.
- That a priest be not showy in his garments, &c., Ælf. C. 35.; Ælf. P. 49.
- If a priest be slain in public warfare, Ælf. P. 50.
- That no priest entice any one from another's parish, E. I. 14.
- That no mass-priest corrupt another's priest, Ib. 15.
- If a priest be guilty of bribery, Ib. 16.
- If a priest put any of the holy vessels to worldly use, Ib. 18.
- That priests may put their relatives to learning in any church, Ib. 19.
- That priests practise hospitality, Ib. 25.
- That priests correct perjury and false witness, Ib. 26. 27.
- Injunctions to priests who wish to sing before mass, Ib. 45.

Prison.

- Food to be supplied to prisoners by the bishop (pontifex) from the ecclesiastical residence, Ecg. E. 107.

INDEX.

Puer, *see* Child.

Punishments.

Hanging, Th. C. p. 73.

Scourging, Ecg. E. 69.

Cutting off the hand—Imprisonment—Exile, Ib. 74.

Q.

Quadragesima.

If a pregnant woman desire to fast in Lent, Th. P. xxxii. 3.

Si quis in Quadragesima ante Pascha nupserit, Ecg. E. 108.;

E. I. 43.

Celebration of, Ecg. C. 37.; E. I. 37. 41.

Confession the week before, E. I. 36.

Communion to be frequent during, Ib. 41. 44.

R.

Ræpsas, Ælf. P. 44.

Rape.

If any one ravish (rapuerit) a widow or virgin, Th. P. xvi. 15.
xx. 9.

Reeve (Geréfa).

Of his duties, I. P. 12.

Christ's scír-geréfa, Ib. 25.

Relics, Ecg. E. I.

Remission of Sins, Ecg. C. proœm.; Ecg. P. IV. 63.

Rome.

Of referring questions to Rome, Ecg. E. 49.

Rom-feoh, Edg. C. 54.; N. P. L. 57-59.

S.

Saints.

Veneration of, distinguished from the worship due to God, Th. P.
xlvi. 1. 2.

Sanctimonialis, *see* Nun.

Saxony, Th. P. I.

Scots and Britons.

Of ordination by, communion with, tonsure, &c., Th. C. p. 64.;
Ecg. P. A. 5.

Sepulchre.

If any one violate a sepulchre, Th. P. xxiii. 14.; Ecg. E. 75.

If a clerk be detected destroying sepulchres, Ecg. E. 75.

Servus and Ancilla. Pedisequa — Slavery.

If the master unite a servus and ancilla in matrimony, and one
afterwards obtain freedom, the other not, Th. P. xvi. 32.;
Ecg. E. 126.; Ecg. C. 25.

INDEX.

Servus and Ancilla — *continued.*

- If any one marry an ancilla, Th. P. xvi. 33.; Ecg. C. 25.
- Of the child of a pregnant woman made free, Th. P. xvi. 33.
n. 1.; Ecg. C. 25.
- If a married man cum ancilla sua dormierit, Th. P. xix. 7. 8.
- That a man may sell his child of seven years as a slave, Th. P.
xix. 28.; Ecg. C. 27.
- That a person of thirteen years may make himself a slave,
Th. P. xix. 29.
- That a man may not take from his slave money gained by his
industry, Ib. 30.; Ecg. P. A. 35.
- If any one kill his slave, without cognizance of the judge, Th. P.
xxi. 12.; Ecg. C. 22.; Ecg. P. II. 3.; M. I. P. 11.
- If a woman scourge her female slave to death, Th. P. xxi. 13.;
Ecg. P. II. 4.; M. I. P. 12.
- If a slave by his master's command commit homicide, Th. P.
xxi. 14.; Ecg. P. IV. 68.
- If any one carry off another's servus into captivity, Th. P. xxiii.
13.
- If any christian sell another to jews or heathens, Th. P. xlii.
3. 4.; Ecg. E. 150.; Ecg. P. IV. 26.; M. I. P. 43.
- If any christian steal another and sell him, Th. P. xlii. 5.; Th. C.
p. 80.
- If a servus slay a priest, Th. C. p. 72.
- If a freeman, at the command of his lord, slay a slave, Ib. p. 81
- If a married man have criminal intercourse with his ancilla, Ib.
p. 82.; Ecg. C. 14.
- If any one seduce another's female attendant (pedisequa),
Ecg. P. II. 14.; M. I. P. 23.

Shaving, Edg. C. 20. *See also* Tonsure.

Sick, *see* Infirm.

Silvester (St.), Th. C. p. 73.; Ecg. C. 42.

Simony, Th. C. p. 73.; Ecg. E. 44.; N. P. L. 2.; E. I. 11.

Sister, *see* Brother and Sister.

Slave and Slavery, *see* Servus and Ancilla.

Slaying (Homicide).

- If any one slay father, mother, brother, sister, wife, or child,
Th. P. iii. 1-4. xxi. 18. 21.; Th. C. p. 82.; Ecg. C. 24.;
Ecg. P. IV. 6.
- If any one slay a bishop, priest, deacon, or subdeacon, Th. P.
iii. 5-8. 11. xxi. 9. 10.; Th. C. p. 72.; Ecg. C. 23.; Ecg. P.
IV. 6. 68.; M. I. P. 27.; N. P. L. 24.
- If any one slay a layman, and vice versa, Th. P. iii. 9. xxi. 11.;
Ecg. E. 163.; M. I. P. 4. 26.
- If any one slay a relation or a priest in temporal strife, Th. P.
iii. 11.; Th. C. p. 81.; Ecg. P. IV. 6.
if not related to him, Th. P. iii. 12.
- If any one slay another through drunkenness, Ib. 13.; Th. C.
p. 80.; Ecg. P. IV. 68.
- If any one contending for justice commit homicide, Th. P. iii. 14.
if in resisting an attack, Ib. 15.
if against insurgents and rebels, Ib. 16
if in an incursion of pagans, Ib. 17.

INDEX.

Slaying — *continued.*

- Of women who destroy their offspring, or cause abortion, Th. P. xvi. 17. xviii. 8. xxi. 3-5.; Ecg. C. 30. 31.; Ecg. P. II. 2. IV. 21.; M. I. P. 10.
- If any one voluntarily commit homicide, Th. P. xxi. 1.; Ecg. C. 22.
- If any one accidentally or by compulsion commit homicide, Th. P. xxi. 2. 38. 39.; Th. C. p. 80.; Ecg. P. II. 1.; M. I. P. 6. 7.
- If a woman kill any one through malice, Th. P. xxi. 6.; Ecg. C. 22.
- If a woman kill her child, Th. P. xxi. 7. 8.; Ecg. C. 31.
- If any one slay his slave, without the judge's cognizance, Th. P. xxi. 12.; Ecg. C. 22.; Ecg. P. II. 3.; M. I. P. 11.
- If a woman scourge her female slave to death, Th. P. xxi. 13.; Ecg. P. II. 4.; M. I. P. 12.
- If a slave at his master's command commit homicide, Th. P. xxi. 14.; Ecg. P. IV. 68.
- If a man commit homicide in warfare, or in defending his lord's property, Th. P. xxi. 15.; Th. C. p. 80.; Ecg. C. 24.
- If a bishop or ecclesiastic commit homicide, Th. P. xxi. 16. 17. 22.; Th. C. p. 81. 82.; Ecg. E. 33. 162. 163.; Ecg. P. II. 1. III. 3. IV. 1-4. 68.; M. I. P. 7. 9. 26.
- If any one slay his child, Th. P. xxi. 19.; Th. C. p. 74.; Ecg. C. 12.; Ecg. P. II. 1.; M. I. P. 8.
- If a freeman, by command of his superior (senior), kill an innocent man, Th. P. xxi. 24.; Th. C. p. 81.
- If any one go forth to slay, Th. P. xxi. 26.
- If any one consent to a homicide, Ib. 35.; Ecg. C. 22.
- If any one contemplate a homicide, Th. P. xxi. 35.; Ecg. P. II. 1.; M. I. P. 5.
- If a man overlay his child, Th. P. xxi. 36.; Ecg. P. A. 4.; M. I. P. 41.
- If any one destroy another by witchcraft, Th. P. xxvii. 9.; Ecg. P. IV. 17.; M. I. P. 37.
- If a slave slay a priest, Th. C. p. 72.
- If thieves and robbers are slain in the act, Ib. p. 74.
- Of homicides not voluntarily committed, Ib. p. 74. 80.
- If a layman slay another through hate, Ib. p. 76.; Ecg. P. II. 1. IV. 5.
- If any one commit homicide and do not compound with the relatives, Th. C. p. 77.
- If any one slay another in an idle quarrel, Ib. p. 81.; Ecg. P. IV. 68.
- If any one treacherously slay his superior or lord, Th. C. p. 81.
- If a clerk slay his relation, Ib. p. 82.
- If any one slay another within the pale of a monastery, Ecg. E. 79.
- If any one slay another in 'morð,' in anger, and secretly, Ecg. C. 22.
- If a layman commit homicide, Ecg. P. IV. 5.
- If any one destroy another by poison, Ib. 16.; M. I. P. 37.
- If any one slay another in avenging his mother, Ecg. P. IV. 68.
- If any one slay another for money, Ecg. P. A. 20.
- If an insane person commit a homicide, Ib. 29.
- If a priest be slain in war, Ælf. P. 50.

INDEX.

- Sodomitæ & qui se polluunt, &c. Th. P. xvi. 7. 8. 9. 12. 16. 19. 30. 34. xviii. 9. 20. xxviii. 1-33. xxxi. 21.; Th. C. p. 78. 79. 83. 84. *passim*; Ecg. C. 5. 14. 15. 16. 21.; Ecg. P. II. 6. III. 14. IV. 12. 14. 15. 56. 68.; M. I. P. 14. 33. 35. 36. 40.
- Songs (heathen), Edg. C. 18.
- Stāca, }
Stācung, } Ecg. P. IV. 17.; M. I. P. 38.
- Stage-players, *see* Istriones.
- Stān-weorþung, Edg. C. 16. n. 2. *See* Superstitions.
- Stranger (Hospes).
If any one do not receive a stranger, Th. P. xxv. 4.
- Subdeacon, *see* Priest, Deacon, &c.
- Suicide, Th. C. p. 65. 71.; Ecg. P. II. 5.; M. I. P. 13.
- Sunday.
Si quis die Dominico nupserit, Th. P. xvi. 19.; Th. C. p. 72.; Ecg. E. 108.; Ecg. C. 21.
Regulations for the observance of, Th. P. xxxviii. 6-14.; Ecg. C. 35. n. 1.; Ecg. P. A. 22.; Edg. C. 19.; N. P. L. 55. 56.; Ælf. C. 36.; E. I. 24.
Greek and Roman usage with regard to Sunday, Th. P. xxxviii. 6. 7. 11. XLIV. 1. 2.; Ecg. C. 35.
- Superstitions (Blot — Drycræft — Ellen — Frið-geard — Frið-splot — Fyrht — Galdor — Hlytas — Hwata — Hwatunga — Idola-wurþung — Līc-wiglung — Man-weorþung — Stācung — Stān weorþung — Swefen-racu — Treow-weorþung — Unlibbe — Wil-weorþung).
If any one perform sacrifices to devils, Th. P. xxvii. 1.; Th. C. p. 84.; Ecg. C. 32.
Various kinds enumerated and forbidden, Th. P. xxvii. 1-26.; Ecg. C. 29. 32.; Ecg. P. II. 22. 23.; Edg. C. 16.; N. P. L. 48. 50-54.
Priests not to practise magic and enchantments, Th. P. xxvii. 8. 10.; Ecg. P. IV. 18.; M. I. P. 39.
If any one destroy another by witchcraft, Th. P. xxvii. 9.; Ecg. P. IV. 17.; M. I. P. 37.
If a woman put her daughter on the house top, or in the oven, Th. P. xxvii. 14.; Ecg. C. 33.
If any one burn corn where there is a corpse, Th. P. xxvii. 15.; Ecg. C. 32.
If a man be tormented by the devil, Th. C. p. 65.
Dæmonium sustinenti licet petras vel holera habere sine incantatione, Ib. p. 65. 77.
Of various auguries, Ib. p. 84.
If any one seek the future in tabulis vel codicibus, or the Psalter, or Gospel, Ib. p. 85.
That no one admit into his house diviners and fortune tellers, Ecg. E. 149.
If any one stick needles into a man and he die, Ecg. P. IV. 17.; M. I. P. 38.
If any one practise witchcraft, for love purposes, Ecg. P. IV. 18.; M. I. P. 39.

INDEX.

Superstitions — *continued.*

If any one practise divinations, or watchings at wells, &c. Ecg. P. IV. 19.

If a woman practise witchcraft on her child, or draw it through the earth, Ib. 20.; Edg. C. 16. *n.* 2.

Swefen-racu, Edg. C. 16. *n.* 2. *See* Superstitions.

Swine.

Not to enter a church, Edg. C. 26.

Synaxes septem, Ecg. E. 28.

T.

Thane.

Of his fore-oath, Edg. C. 63.

If he make denial, N. P. L. 51.

Two to collect Rom-feoh, Ib. 57. 58.

If he refuse tithe, Ib. 60.

Thane-right, Edg. C. 60. *n.* 5.

Theft.

Various cases of theft, Th. P. xvi. 20. xxiii. 1-4. 6-12.; Ecg. C. 15.; Ecg. P. II. 25.; Ecg. P. A. 8. 19.

If a bishop, priest, &c. commit a theft, Th. P. xviii. 11. xxiii. 2.; Th. C. p. 74.; Ecg. E. 33. 69.; Ecg. C. 11.; Ecg. P. II. 25.

If a man steal anything belonging to a church, Th. P. xxiii. 1.; Ecg. E. 74.; Ecg. P. A. 6.

If any one harbour thieves, and share their booty, Th. P. xxiii. 5.

If a boy steal, Ib. 6. 7.; Ecg. C. 15.

If any one consent to a theft, Th. P. xxiii. 11.

That church property stolen be restored fourfold, Ib. 12. *n.* 2.; Th. C. p. 65.; Ecg. E. 73.; Ecg. P. A. 6.

If any one steal a man, Th. P. xxiii. 13.

If any one violate a sepulchre, Ib. 14.; Ecg. E. 75.

If any one from necessity steal food, clothing, &c., a horse, ox, &c., Th. P. xxiii. 18. 19.; Ecg. P. IV. 25.

If any one find in the road gold, clothing, &c., Th. P. xxiii. 20.

If any one wittingly eat what has been stolen, Ib. 21.; Th. C. p. 84.

If any one seize and bind a thief, Th. P. xxiii. 22.

If any one by force or artifice carry off another's property, Th. P. xxv. 2.

If any christian steal another, and sell him, Th. P. xlii. 5.

If thieves and robbers are slain in the act, Th. C. p. 74.

If any one commit theft, and do not compound with those whom he has injured, Ib. p. 77.

That he who steals restore the theft, Ib. p. 84.

If any one break into a church for theft, Ecg. P. IV. 24.

If one despoil another of his goods, that he make fourfold compensation, Ecg. P. A. 34.

INDEX.

Tithe.

- Of tributum ecclesiæ — ne tantum pauperes in decimis, &c. vim patiantur, Th. C. p. 65.
- That it is not lawful to give tithes, except to the poor and strangers, Ib. p. 65.
- That the priests receive tithes from the people, and of the tripartite division of them, Ecg. E. 4. 5.; Edg. C. 54.; Ælf. C. 24.
- That churches antiquitus constitutæ be not deprived of their tithes, &c., Ecg. E. 24.
- Admonition to render tithes, Ecg. E. 101–105.; Edg. C. 54.; E. I. 35.
- If any one withhold his tithe, N. P. L. 60.
- Tonsure, Th. C. p. 64.; Ecg. E. 152. 153. 154.; Ecg. P. A. 5.; Edg. C. 47.; N. P. L. 34. 40.
- Treasure Trove, Th. P. xxiii. 20.; Th. C. p. 65.
- Treow-weorþung, Edg. C. 16. & n. 2. *See* Superstitions.

U.

Unction, *see* Chrism.

Unlibbe, Ecg. C. 29. *See* Superstitions.

Usury.

- If any one exact usury, Th. P. xxv. 3. 5.
- General prohibition of, Ecg. P. II. 30.
- If a bishop, abbot, or priest lend money on usury, Ecg. P. III. 7.

V.

Veil (Velamen).

- That a woman may receive the eucharist under a black veil, Th. P. xlvi.; Th. C. p. 65.; Ecg. C. 37.
- Prayer may be said under a veil, if necessary, Th. C. p. 65.
- Regulations concerning it, Ecg. E. 92.

Vellum (Bóc-fel), Edg. C. 3.

Viaticum, Ecg. E. 20.

Virgin.

- If a man have connexion with a virgin, Th. P. xvi. 2. 3. 13. xix. 4.; Th. C. p. 76. 82.; Ecg. E. 113.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A. 33.
- If any one ravish a virgin, Th. P. xvi. 15.
- If a virgin after a vow of virginity marry, Ib. 24.
- If a virgin commit fornication in the house of her parents, Ib. 27.
- Parents may not give a betrothed virgin to another, Ib. 29.
- Her penance and a widow's alike, Th. C. p. 76.; Ecg. C. 31.; Ecg. P. IV. 68.
- If a maiden be betrothed and led into captivity, Ecg. P. II. 15.; Edg. C. 24.
- If any one by artifice take a girl for illicit purposes, M. I. P. 22.

INDEX.

Vow.

A woman may not make a vow without her husband's consent,
Th. P. xvi. 23.

If any one after a vow of virginity marry, Ib. 24.; Th. C. p. 80.

If a secular make a vow without the bishop's consent, the
bishop may dissolve it, Th. P. xix. 22.

If a monk and nun break their vow, Ecg. P. III. 11.

W.

Waller-Wents, N. P. L. 51.

Wapentake, N. P. L. 57.

Weapons.

If a priest enter a church with weapons, N. P. L. 37.

Weights and Measures.

That there be just weights and measures, Th. C. p. 75.

Wents, N. P. L. 52. 53.

Widow.

If a layman fornicate with a widow, Th. P. xvi. 11.

If any one carry off or ravish (rapuerit) a widow, Ib. 15. xx. 9.

Si vidua stuprum fecerit, vel infantem in utero, vel post nati-
tatem occiderit, Th. P. xvi. 17.; Ecg. C. 39. n. 3.

Her penance and a young girl's alike, Th. C. p. 76.; Ecg. C. 31.;
Ecg. P. IV. 68.

If a man marry a widow, Th. C. p. 77.; Ecg. E. 32.; Ælf. C. 8.;
Ælf. P. 42.

Regulations respecting the sacrum velamen, Ecg. E. 92.

Of a widow's duty, I. P. 17.

That a widow may marry a second time, Ælf. P. 43.

Wife, *see* Husband and Wife.

Wil-weorþung, Edg. C. 16. *See* Superstitions.

Wine, Th. P. xxvi. 14.; N. P. L. 16.

Witan, I. P. 5.

Witness.

Whether a priest or deacon can be witness to a last will,
Ecg. D. 2.

Of those who may not be witnesses, Ecg. E. 144.

Wit-word, N. P. L. 67.

Woman. *See also* Husband and Wife.

Si mulier aut cum seipsa aut cum altera fornicata fuerit, Th. P.
xvi. 4.; Th. C. p. 77.; Ecg. C. 31.; Ecg. P. IV. 68.

si sanctimonialis, Th. C. p. 83.

If a woman commit adultery, Th. P. xvi. 5. n. 4. xix. 17. 18.
19.; Ecg. E. 123.; Ecg. C. 19.; Ecg. P. IV. 68.; Ecg. P. A.
12.

If a christian woman fornicate with jews, Th. P. xvi. 35.

Si quis cum muliere tempore menstrui sanguinis nupserit, Th. P.
xvii. 5.

INDEX.

Woman — *continued.*

- Mulieres menstruo tempore non introeant ecclesiam, neque communicent, Th. P. xvii. 8.; Th. C. p. 71.; Ecg. C. 28. 29.; Ecg. P. IV. 40.
- If a woman take holy orders, and return to the world, Th. P. xviii. 16.; Ecg. P. II. 16.; M. I. P. 25.
- If a woman marry two brothers, Th. P. xx. 12.; Ecg. P. II. 11.; M. I. P. 19. 20.
- Si mater cum filio suo parvulo fornicationem imitatur, Th. P. xx. 17.; Ecg. P. IV. 68.
- Of those who destroy their offspring, or cause abortion, Th. P. xvi. 17. xviii. 8. xxi. 3–5.; Ecg. C. 30. 31.; Ecg. P. II. 2. IV. 21.; M. I. P. 10.
- If a woman kill any one through malice, Th. P. xxi. 6.
- If a woman kill her son, Ib. 7. 8.; Ecg. C. 31.
- If a woman scourge her female slave to death, Th. P. xxi. 13.: Ecg. P. II. 4.; M. I. P. 12.
- If a woman practise magic, &c., Th. P. xxvii. 13. 14.; Ecg. C. 29. 33.; Ecg. P. IV. 20.
- If a pregnant woman desire to fast in Lent, Th. P. xxxii. 3.
- That a woman may not approach the altar, &c., Th. P. xlvi.; Ecg. P. III. 12.; Ecg. C. 44.; E. I. 6.
- That a woman may receive the eucharist under a black veil, Th. P. xlvi.; Th. C. p. 65.; Ecg. C. 37.
- May not baptize, without extreme necessity, Th. P. xlviii. 21.
- If a woman enter a church ante mundum sanguinem et post partum, vel si quis cum ea concubuerit, Th. C. p. 71. 81.
- Si quis obtrectaverit puellæ aut mulieris pectus, &c., Ib. p. 71.
- If any one bathe with women, Ib. p. 71.
- If any one fornicate with a married woman, Ib. p. 76.
- That a woman may go to housel before childbirth, Ecg. C. 31.
- Of the Greek and Roman custom with regard to women administering the sacrifice, Ib. 37.
- If a woman be betrothed, Ecg. P. II. 12.; M. I. P. 21.
- If any one by craft take a woman for illicit purposes, Ecg. P. II. 13.; M. I. P. 22.
- If a female (puella) be betrothed, and afterwards led into captivity, Ecg. P. II. 15.; M. I. P. 24.
- If a female reside with nuns, intending to take holy orders, and commit fornication, Ecg. P. II. 17.
- That no laywoman may touch the holy mysteries, Ecg. P. III. 12.
- That no woman dwell with a priest, Ecg. E. 15. 31.; Ecg. P. A. 28.; Ælf. C. 5. 6.; E. I. 12.

Wounding, Beating, and Maiming.

- If any one wound his father or mother, Th. P. xxi. 20.
- If any one strike another with a stick or stone, Ib. 23.
- If any one disable another in a quarrel, Ib. 25.; Ecg. C. 22.
- If a man wound another, Th. P. xxi. 26.; Ecg. C. 22.; Ecg. P. IV. 22.
- If any one strike another, and do not injure him, Th. P. xxi. 27.
- If any one voluntarily cut off one of his limbs, or virilia sua, Ib. 28. 29. 30.; Ecg. C. 22.

INDEX.

Wounding, &c. — *continued.*

If children or youths strike each other so as to shed blood,
Th. P. xxi. 31. 32.

If any one wound or disable another in anger, Ib. 37.

If an ecclesiastic wound a man, Ib. 37.

If any one shed boiling water over another so that he die, Ib.
38.

If any one wound a clerk or priest, Ecg. E. 62.; Ecg. P. IV. 23.;
N. P. L. 23.

If any one strike and shed blood, Ecg. E. 163.

X.

Xenodochium, *see* Hospital.

Ð.

Ðeod-wītan, I. P. 57.

GLOSSARY.

A. S.=Anglo-Saxon.

M. H. G.=Middle High German.

O. H. G.=Old High German.

O. N.=Old Norsk or Norse, *i. e.* Icelandic.

O. S.=Old Saxon.

N. B.—*Words having the prefix Ge are placed under the initial letter of their roots.*

A.

ABARNARE — A. S. ABĀRIAN — denudare, detegere, to lay bare, discover, detect. Hence æbepe þeop, fur probatus, convictus; æbepe moþð, homicidium probatum.

ACQUIETARE, to acquit, absolve, quietum reddere.

ADVOCARE, defendere, tutari; it. vocare (ad warrantiam), to vouch to warranty. A. S. tŷman, ġetŷman.

ADVOCATIO, defensio, *see note to H. LXXXV. 1.*

ÆBERE. *See ABARNARE.*

ÆFESN — PASNAGIUM, PANNAGIUM. The privilege, or remuneration to the proprietor of a domain for the privilege, of feeding swine under the oaks and beeches of his woods. This remuneration, according to Ine 49. (*see note ib.*), consisted of the third hog, when the fat was three fingers thick, and so on in proportion. For payment in kind a payment in money appears to have been customary at the time of the Survey (*see Sir H. Ellis's Introd. to Domesday, vol. i. p. 99 note*). Spelman cites one or two rather far-fetched etymons of the word pannage (or pasnage), but its derivation is obviously from the French *paisson*, pasture.

ÆFTER-GILD (*n.*), *see note to C. S. 24.*

ÆGYLDE, AGYLDE, ORGYLDE,	}	inultus, uncompensated, unpaid for, unavenged. From the particle of exclusion, a, æ, or, <i>ex</i> (Goth. <i>us</i>), and 'gild,' <i>payment, requital, &c.</i>
--------------------------------	---	--

GLOSSARY.

Æ-HLIP (*m.*), transgression of the law.

ÆHTE-SWAN — SERVUS PORCARIUS. A swine-herd, from 'æht,' *possessio*, *pecus*, and 'swan' (O.N. *sveinn*), a *servant*.

ÆT-HLYP (*m.*), *evasio*, escape, assault? The old Latin version renders it *conclamatio*.

ÆWDA, *see note to H. & E. 2.*

ÆPELING, a noble, though generally signifying a *prince of the blood*.

ALDERMANNUS. *See* EALDOR-MAN.

ALGARUM MARIS, enumerated among the rights of the crown in H. x. 1. Du Cange suggests, with great probability, that this is a corruption for *Laganum Maris*. 'Lagan' was a well known right in the middle ages, like 'Jetson' and 'Flotson,' by which the goods thrown from a vessel in distress became the property of the king or lord, on whose shores they were stranded. *See* Du Cange *voce* Lagan, Spelman *voce* Flotson, and Jacob's Law Dictionary.

ALEIER, } 'lege seu sacramento interposito se purgare,
ALLEGIARE, } culpa se eximere, facinus diluere.' Du Cange.

AMBER — AMBRA — a measure of four bushels. *See* the *Registri Honoris de Richm. App.* p. 44., where, in an extent of the manors of Crowhurst and Fylesham, in Sussex, 8 Edw. I., we read, 'xxiiii. ambræ salis, quæ faciunt xii. quarteria, secundum mensuram Londoniæ.' *Ibid.* p. 258. it is added: 'Quarterium Londinense octo modios sive bussellos continet, AMBRA igitur quatuor modios.' *See* Introduction to Domesday, vol. i. p. 133.

AMBIHT-SMIÐ, *see note to Ethb. 7.*

ANDÆG { (*m.*), a day or term appointed for hearing a cause;
ANDAGA { hence ANDAGIAN, to appoint the day, *adjunare*, diem dicere, citare.

ANGYLDE (*n.*), the rate fixed by the law, at which certain injuries were to be paid for, either to person or property. In the former case, it seems from Alf. 9. to comprise or be equivalent to the 'wēr.' The 'angylde' seems also to have been the fixed price at which cattle and other goods were received as currency, and appears to have been much higher than the market price or 'ceap-gild.'

ANTEJURAMENTUM. *See* OATH.

APLATA, pro certo, plane: Fr. à plat.

AR (*f.*), honour, benefice.

GLOSSARY.

AR (*f.*). See MISERICORDIA.

ARATURA PRECUM. See BĒN-YRð.

ASTRIKIBTHET; of this extraordinary combination of syllables, or its variations, I can offer no explanation.

AVERIA — AVEIR. All animals used in agriculture, or constituting the property of a husbandman.

AVERIAN — AVERIARE — cum *averiiis*, vel curru, res vehere. Custum. de Hecham Prioris Lewensis, p.18., ‘Omnis lanceta *averabit* ter in anno ad acram vel linnam.’ Spelm.

AVESAN and ÆVESAN, i. q. ÆFESN, which see.

Að. See OATH.

B.

BÆDLING. See MOLLIS.

BARO — ðEGN — ‘vassallus capitalis. Hujusmodi sunt qui pagos, urbes, castra, vel eximiam ruris portionem, cum jurisdictione, acceperunt a rege, suos utique *barones* seu vassallos, valvasores, milites, et libere tenentes sub se habentes. Dicebantur autem alias *barones capitales*, alias *barones regis*, alias *capitanei regni*, quod de rege, qui caput regni est, immediate tenuere, et propriis suis vassallis, eorumque clientibus, capitis instar habebantur. Tales sunt quibus reges antiqui Franciam divisere, Willielmus primus (ut in Domesdei paginis exhibentur) Angliam. Reperiuntur autem, juxta potentie sue speciem, alii *maiores*, alii *minores*.

‘*Baro pro vassallo capitali majore* : hoc est pro *duce*, *marchione*, *comite*, *vicecomite*, et simplici magnate. Sub *baronis* appellatione recte veniunt hi omnes, cum vel maximus principis sit vassallus, eique teneatur homagii vinculo, seu potius baronagii, hoc est *de agendo* vel *essendo barone* suo.

‘*Baro pro simplici magnate* hodie notissimum, sed non pari ubique consideratione.’ *Vide* Spelman, *sub voce*.

BEFÓN, to attach.

BEL-FLYS (*n.*) — TIMPANI VELLUS — fleece of a bellwether.

BEL-HŪS (*n.*) — TYMPANARIUM — bell-house; probably the same as the Fr. TINEL, ‘hôtel, maison, salle basse, rez de chaussée, dans lesquels mangent les domestiques d’un grand. Dans les cours plenières l’on disoit que le Roi tenoit son *tinel*, pour désigner que ses barons et leur suite seroient défrayés par le Roi. Les Italiens disent *tinello* pour une salle du commun.’ Roquefort.

GLOSSARY.

BĒN-FEORM (*f.*) — FIRMA PRECUM. See FEORM.

BĒN-RĪP (*f.*) — AD PRECES MESSIO. See BĒN-YRÐ.

BĒN-YRÐ (*f.*) — ARATURA PRECUM. ‘Sic dicta a corvatis, quæ a tenentibus quasi precario exigebantur.’ Regestum Abbat. Welbekensis, fol. 108. ‘Hoc donum ——— quietum ab omni exactione et servitio seculari, quæ mihi pertinent, excepto quod singulis annis, pro eadem terra, quinque solidos mihi dabunt, similiter tres preces de una caruca, et tres preces in autumnno, prima videlicet cum uno homine, secunda cum duobus hominibus, tertia vero die cum tot hominibus, quot in eadem terra cotidie metentes inventi fuerint.’ Vetus charta apud Somnerum in tractatu de Gavelkind, p. 19. ‘Arant preces semel ad conredium curiæ.’ Alia ibid. p. 20. ‘In villa de Ickham sunt sedecim cotarii, quorum quilibet habet quinque acras, et hæ sunt eorum consuetudines: ducunt brasium, ——— quilibet tres preces, id est, quando rogantur per servientem curiæ, debent facere, sive aliud facere quod expedit domino per tres dies; et si noluerint facere, possint artari, &c.’ Du Cange, *voce* Preces.

BEO-CEORL, { — BOCHERUS — apum custos. The Barbaro-
BEOCERE, { Latin term was perhaps originally Beocherus,
 { from ‘beo,’ *apes*, and ‘cherus’ (for herus), *domi-*
 { nus, master, &c. The form ‘beocepe’ is apparently the
 { Latinized word Saxonized.

GEBEORSCIFE. See GEBURSCIFE.

BERE-GAFOL (*n.*) — TRIBUTUM HORDEI — one of the rents paid in kind, which, by this enactment, is fixed at the rate of six pounds per head for every labourer (*wyrhta*) employed in the barley harvest. *Wyrhta* is the term generally used to express a husbandman or reaper, as, ‘*ƿiƿel jūp 1ƿ. ƿ ƿeapa ƿýphƿena. — biððað þ he ƿende ƿýphƿtan to hƿ jūpe.*’ Matt. ix. 37, 38.

GEBĒTAN. See BŌT.

BILLUM — Ger. Beil — an axe, bill?

BIRELE, pincerna, skinker, cup-bearer; *verb*, birilian, *haurire*.

BLÆSERE } (*m.*), incendiary.
BLYSIERE }

BLEDSTODII, { H. LXXVIII. 5. To neither of these readings,
BELDSTOTI, { which seem equally corrupt, can I assign any
 { meaning.

BLÓDWITA — FORISFACTURA SANGUINIS. The fine imposed for drawing blood by wound or blow; reckoned, H. LXXXI. 3., among the *minora forisfacta*.

GLOSSARY.

BLOT (*n.?*), a sacrifice or offering to idols; *verb.* Goth. blotan; O. H. G. blozan; O. N. blóta; sacrificare, libare, idola colere.

BOCHERUS. See BEO-CEORL.

BÔC-LAND (*n.*), 'land held by book or charter. It was land that had been severed by an act of government from the folcland, and converted into an estate of perpetual inheritance. It might belong to the church, to the king, or to a subject. It might be alienable and devisable at the will of the proprietor; it might be limited in its descent without any power of alienation in the possessor. It was often granted for a single life or for more lives than one, with remainder in perpetuity to the church. It was forfeited for various delinquencies to the state.

' Estates in perpetuity were usually created by charter after the introduction of writing, and on that account, bocland and land of inheritance are often used as synonymous expressions. But at an earlier period they were conferred by the delivery of a staff, a spear, an arrow, a drinking horn, the branch of a tree, or a piece of turf; and when the donation was in favour of the church, these symbolical representations of the grant were deposited with solemnity on the altar; nor was this practice entirely laid aside after the introduction of title deeds. There are instances of it as late as the time of the Conqueror. It is not therefore quite correct to say, that all the lands of the Anglo-Saxons were either folcland or bocland. When land was granted in perpetuity it ceased to be folcland, but it could not with propriety be termed bocland, unless it was conveyed by a written instrument.

' Bocland was released from all services to the public, with the exception of contributing to military expeditions, and to the reparation of castles and bridges. These duties or services were comprised in the phrase of *trinoda necessitas*, which were said to be incumbent on all persons, so that none could be excused from them. The church, indeed, contrived, in some cases, to obtain an exemption from them, but in general its lands, like those of others, were subject to them. Some of the charters granting to the possessions of the church an exemption from all services whatever, are genuine, but the greater part of them are forgeries.

' Bocland might, nevertheless, be subjected to the payment of an annual rent to the state by its original charter of creation. We have an instance of this among the deeds of Worcester cathedral collected by Heming. Æthelbald, king of the Mercians, had, it appears, granted to Eanulf, grandfather of Offa, an estate of inheritance, burthened

GLOSSARY.

BŌC-LAND—*continued.*

with an annual payment of ale, corn, cattle, and other provisions to a royal vill; and this estate, with the rent-charge attached to it, Offa afterwards gave in remainder to the see of Worcester, after his own life and that of his sons.

‘Bocland might be held by freemen of all ranks and degrees.

‘The estates of the higher nobility consisted chiefly of bocland. Bishops and abbots might have bocland of their own in addition to what they held in right of the church.

‘The Anglo-Saxon kings had private estates of bocland, and these estates did not merge in the crown, but were devisable by will, gift, or sale, and transmissible by inheritance, in the same manner as bocland held by a subject.’

The above extracts are from “An Inquiry into the Rise and Growth of the Royal Prerogative in England.” By John Allen. 8vo. 1830. p. 143—151. *See also* Kemble’s Cod. Diplom., Introd. p. ciii—cvi.

BOLD-GETÆL, *see note to Alf. 37.* I am not aware of the occurrence of this word elsewhere; the Latin translator renders it ‘mansio.’

BONDA, boor, paterfamilias. This word was probably introduced by the Danes, and seems occasionally to have been used for ‘ceorl;’ its immediate derivation is from O. N. būandi, contr. bōndi, villicus, *colonus qui foco utitur proprio*, part. pres., used substantively, of ‘at būa.’ Goth. gabauan, *habitare*; modern Danish, bonde, *peasant, husbandman*.

BORDARIUS — **BORDIER**. One occupying a tenement denominated a bord. ‘Qui *bordam* aut domum sub *bordagii* vel *bordelagii* onere possidet.’ Du Cange. Borde is thus defined by Roquefort: ‘Loge, petite maison, cabane bâtie à l’extrémité de la ville, dans le faubourg; de là ce nom a signifié petite ferme, mesure ménil, closerie, petite grange, petite métairie; en bas Lat. *boaria, borda, bordellum, boria.*’ Gloss. Rom. sub voce. *See also* Introd. to Domesday, vol. i. p. 82.

BORH } (*m.*), a surety. ‘On boph níman,’ to be security (for
BYRIGEA } any one).

BORH-BRYCE (*m.*), breach of security or surety, either on the part of the party giving it, or of him for whom it is given.

BŌT (*f.*), amends, atonement, compensation, indemnification.

Gebētan, to better, atone for, &c.

Hād-bōt (emendatio ordinis), atonement or compensation for the offence of ‘hād-bryce’ (ordinis infractio). A

GLOSSARY.

BÓT—*continued.*

fine payable by the party who had slain or maltreated a man in holy orders, which was usually divided into three portions, one for the bishop, one for the fraternity, and the third, or

Weofod-bót (altaris emendatio), the application of which in E. B. 12. and H. LXVIII. 5. is not specified, while in other places (C. S. 42.; H. XI. 8. LXVI. 3.) it is assigned to the bishop, without mention of any tripartite distribution.

BRASIĽ, perhaps the same as *Brasium* (malt).

BRICG-BÓT. See *TRINODA NECESSITAS*.

GEBŪR (*m.*), boor. For the etymon of this word, see *BONDA*.

BURH-BÓT (*f.*). See *TRINODA NECESSITAS*.

BURH-BRYCE (*m.*), the violation of a man's castle (*burh*) or dwelling; also the mulct for such violation. This was one of the rights of the crown.

GEBURSCİPE (*m.*), { an association, the precise nature of which
is not apparent, though, from the passages
GEBEORSİPE (*m.*), { where mention of it occurs, it would seem
to be a club of persons united for the sake both of con-
viviality and mutual support, in which respect it closely
resembled the 'gilds,' though perhaps wanting the legal
sanction possessed by the latter. From Ed. I. it appears to
have been an association of persons in a certain district,
and at least acknowledged by the state.

BURH-GEAT-SETL (*m.*), literally a seat at a town gate, but used as a court for trying causes of family and tenants. *Selden*.

BYRİGEA. See *BORH*.

BYTT-FYLLING — *BUCCELLORUM İMPLETİO*. This expression occurs only in *Ath. V. viii. 1*. I am unable to suggest even a conjectural illustration of its meaning.

C.

CACEPOLLUS, receiver of duties, exactor, lictor. The modern *catchpoll* is undoubtedly derived from this word, but of its own etymon nothing seems to be known with certainty. *Ælfric* in *Gloss.* has 'hæcepoll,' *exactor*, for which, perhaps, we ought to read 'hæcepoll,' the Saxon 'p' being mistaken for 'c.' The 'c' may have been prefixed to strengthen the aspirate, the word being also written 'chacepollus.'

GLOSSARY.

CACEPOLLUS—*continued.*

Spelman gives the following from the Testa de Nevil: 'Hospitalarii tenent in Hereford unum mesuagium, quod Philippus filius Odonis tenuit per sergantium *chacepolli*,' &c. Roquefort, without citing an authority, describes 'chacepol' as *un sergent préposé à la levée des impôts.*

CÆNNAN, i. q. CLÆNSIAN, to clear, justify. *See note to Wih. 17.*

CAN (*f.*), clearance, averment.

CASTELLATIO, the castellating of a dwelling, or erecting of a castle; also one of the rights of the crown (H. x. 1.), being the fine payable to the king for license to castellate or fortify a dwelling, or to erect a castle. In H. XIII. 1. 'Castellatio sine licentia' is enumerated among the offences placing the perpetrator in 'misericordia regis.' Of this right no mention occurs in the Saxon times.

CEAC (*m.*), { Fr. cep, chep; Lat. cippus; Low Ger. kake, kaek;
Dan. kag; a sort of stocks or pillory. These
CEAP (*m.*), { terms seem used indiscriminately to signify a kind
of fetter, in which the feet of the criminal were confined
when he was put to the question. Roquefort gives the
following description of the apparatus: 'Le cep étoit
composé de deux pièces de bois entaillées sur le bord et
justement à la même distance, qui, venant à se joindre,
serroient les pieds ou les mains, et même quelquefois les
unes et les autres ensemble. Ce n'étoit dans l'origine
qu'une espèce de prison où l'on détenoit les criminels
jusqu'à leur jugement définitif; de là le nom de *ceppier*,
pour désigner celui qui en avoit la garde, terme qui
répond à celui de geolier.'

Our word *jach*, signifying several kinds of engines and instruments, is probably derived from 'ceac,' pronounced, as in later times, *chack*.

CEAP (*m.*), pactio, bargain; anything for sale, and the price of it; also cattle, as being the usual medium of barter; chattel. *See note to Ethb. 77.* It may also be observed, that 'ceap' is sometimes used instead of 'ceap-gild,' as 'wēr' and 'leod' for 'wēr-gild' and 'leod-gild.'

CEAP-GILD (*n.*) — CAPTALE. In its general acceptance, this seems to have been the price which a chattel would actually bring, if exposed for sale, and which, as at the present day, was fluctuating according to circumstances. In the Jud. Civ. Lund. (Ath.V.) it appears to represent the rate fixed by the frið-gilds at which they indemnified their members for property stolen, and which, though lower than the 'angylde,' might, under certain circumstances, rise to an equality with it (Ath.V. vi. 4.); while the

GLOSSARY.

CEAP-GILD — *continued.*

‘angylde’ was the rate fixed by the state at which cattle were to pass as the medium of traffic, at a period when coined money was rarely to be met with in commerce.

‘Ceap-gild’ may therefore be rendered *market price*, ‘angylde’ being the fixed rate at which certain kinds of cattle are to be taken in lieu of money. For the more remote derivation of ‘ceap-gild,’ see Grimm, D. R. A., p. 383.

CEAPIAN, paciscor, make a bargain. The phrase ‘mæẏðe ȝebicȝan,’ to buy a wife, though expressive of a transaction rarely occurring in modern times, was, till late in the middle age, preserved in Germany, marriage being originally a purchase, the suitor paying to the party (father, brother, or guardian), in whose power the girl or widow chanced to be, a price, for which she was engaged and delivered to him. See Grimm, D. R. A., p. 421. 601.

CENTENARIUS. See HUNDREDES EALDOR.

CEORL — O. H. G. charal. A freeman of ignoble rank, a churl, twy-hinde man, villanus, illiberalis.

CHURCH-FRITH. }
CHURCH-GRIÐ. } See GRIÐ.

CILTRE, corruptly SILTRE, Chiltern.

CIRIC-BRYCE (*m.*), any violation of the privileges of a church.

CIRIC-SCEAT (*m.*) — PRIMITIÆ SEMINUM — church-scot or shot, an ecclesiastical due payable on the day of St. Martin, consisting chiefly of corn. In Cnut’s letter from Rome occurs the following passage regarding ‘ciric-sceat.’ After enjoining the payment of the other dues, he adds, ‘et in festivitate S. Martini primitiæ seminum ad ecclesiam, sub cuius parrochia quisque deget, quæ Anglice ‘cyric-sceatt’ nominantur.’ Flor. Wigorn. Ann. 1031. And in an old law book quoted by Lambarde it is said, ‘Chircheseed (chirchesced?), ou chirceomer, ou chirceamber, fuit un certain de blee batu, que chescun home devoit, al temps des Brytons et des Engles, porter a lour eglise le jour Seint Marten.’ Pref. to Archaionomia, ed. 1568.

From the above quotation from Cnut’s epistle it is evident that, during the times with which we are concerned, this payment was made as the first-fruits of all things sown, i. e. all esculent seeds or grain. It has been suggested, that ‘ciric-sceat’ was an offering of the first of the seed corn, as a means of drawing down a blessing on what was sown, and of obtaining thereby a good return for it in the following year; and, considering the antiquity of ‘ciric-

GLOSSARY.

CIRIC-SCEAT—*continued.*

sceat' (which occurs 200 years before any other church due is specifically mentioned), that it might have been a pagan superstition, adopted by the clergy and incorporated with their system, like many other lucrative or indifferent practices. To the above suggestion, though of too much weight to be rejected on slight grounds, it may, however, be objected, that the heavy penalties with which 'ciric-sceat' was enforced, show, and even almost prove, that it was no light tax on the people, nor is it probable that mere superstitious motives would have urged the clergy to the imposition of such penalties, a class of men who, of all others in the community, were the least infected with superstition. For its modifications after the Conquest, *see* Introduction to Domesday, and the authorities there cited; also, a judicious pamphlet evincing much research, entitled, 'A few Historical Remarks upon the supposed Antiquity of Church Rates,' &c. Ridgway, 1837.

CLETA, crates; A.S., hīrðel; Ælf. Gloss., a hurdle.

COLLIFICIUM. *See* HOMOLA.

COMATIO. *See* HÆTTIAN.

CONGILDO. *See* GEGILDA.

CONUS, 'cuneus monetalis, coin, sigillum ferreum, quo nummi cuduntur.' Du Cange.

CORSNÆD, panis conjuratus, offa consecrata; a species of ordeal, in which the accused had to place in his mouth a slice of bread or cheese; if he ate it freely and without hurt, he was considered innocent; but guilty, if it stuck in his throat, and had to be extracted. In christian times the host was used for this purpose. From 'cor,' 'kur,' *trial, proof.* Grimm, D.R.A., p. 932. *See also* D.M., p. 642. *note.* For the Exorcisms, *see* Text. Roffens., p. 19–36.

COTE-SETLA, { —COTSETUS—a cottager. That he was a free-
man, though of a very inferior degree, is appa-
COT-SETLA, { rent from the notice given of him in the
'Rectitudines Singularum Personarum,' and was probably
on a footing with the German köther, kothsassen, brink-
sassen, scil. 'homines casati, qui casam habent cum parti-
cula agri, ex beneficio domini.' 'Qui nullum vel non
multum agri habeant, ad manuales operas exhibendas sunt
obstricti.' *See* Haltaus, col. 187. According to H. LXXXI.
3. the 'cothseti' occupy a place between the villanus or
'ceorl,' and the slave; the 'overseunessa' of the first being
xxx. den., of the second xv., and of the third vi. In
Domesday these are distinguished from the *Cotarii*, though
in what the difference consisted is not apparent.

GLOSSARY.

CRASPICE and CRASPISE, i. e. *crassus piscis*. The grampus may possibly be the fish thus designated. Though often rendered *balena*, it can hardly have been the whale that was brought to London by the men of Rouen, and which would certainly not have been mentioned as 'piscis, qui dicitur crassus piscis,' i. e. in other words, a fish without a name; nor was it the porpoise, distinct mention being made of each species in the documents quoted by Du Cange, *voce* *Aquatia*, and *voce* *Craspiscis*. Spelman derives 'grampoise' from *grand* and *poisson*, or *magnus piscis*.

CRAVARE, *postulare*, *petere*, *in iudicium mittere*, from A. S. 'craþian;' hence *MISCRAVATIO*, *injusta postulatio*.

CROCCA, a pot. In the West of England the word *crock* is still used for a pot employed in culinary purposes. The phrase 'crocca towallet' is explained in H. xciv. 3., and receives further illustration from the following note by Mr. Kemble, 'We have transformed the Saxon 'potpealleþar' (i. e. potboilers, householders, men who keep up a fire in their house,) into potwallopers. There are many small glossaries of these words in various MSS. of the 12th century; and some Norman charters which, while they confirm the privileges, frankly state that they do not know the meaning of the words they are confirming.' Cod. Diplom. Ævi Sax., *Introd.* p. xliii. *note*.

CYNE-BÔT (*f*.) { The portion belonging to the nation of the
CYNE-GILD (*n*.) { mulct for slaying the king, the other portion
or 'wêr' being due to his family.

CYNING, king. Though evidently a derivative of 'cyn,' *gens*, *natio*, (as M. G. þiudans, from þiuda; A. S. þeoden, from þeod; drihten, from driht,) its formation is extremely doubtful; Mr. Allen has the following passage relative to the word: 'The word *cyning*, from its structure, is manifestly a patronymic, like *Æscing*, son of Æsc; *Uffing*, son of Uffa; *Ælling*, son of Ælle; *Cerdicing*, son of Cerdic; *Iding*, son of Ida; *Cryding*, son of Cryda; *Ætheling*, son of the *Æthel* or noble. According to this analogy, the person who had the title of *cyning* given to him was considered as one standing in the same relation to the tribe that a man does to his father or to the founder of his race. In other words, the *cyning* was considered as the son or child of the nation, a more appropriate designation, perhaps, than the modern phrase of father of his people.' Inquiry into the Rise and Growth of the Royal Prerogative, *note H*. With the above definition accords that given by B. Hal-dorsen, viz. 'konūngr' *qu.* 'koni-ūngr,' *heroum progenies*. May it not be a decomposite, and thus formed: cyn-cynen—cynening, *contr.* *cyning*?

GLOSSARY.

D.

DÆD-BĀNA, the actual perpetrator of a homicide. *See* RÆD-BĀNA.

DAPIFER, a steward, either of the king or a lord. In H. vii. 7. he seems to occupy the place of the Saxon 'gerēfa,' the word 'legitime' referring, apparently, to the qualifications stated in Eth. I. 1. and C. S. 30., which, in certain cases, enabled a 'gerēfa' to act in place of his 'hlaford.' *See* Spelman, Gloss. *sub voce*.

DECANIA. }
DECIMA. } *See* TEOÐING.

DENEGELDUM; 'Danegilt, tributum Anglis indictum, alias ob pacandos Danos, alias ob arcendos. Danis autem non videtur concedi, sed ipsimet regi, ad conducendum militem adversus Danorum irruptiones.' Spelman.

'Danegild' continued a tax till the time of Stephen, who, according to Henry of Huntingdon, at the commencement of his reign, 'vovit quod Danegeldum, id est, duos solidos ad hydram, quos antecessores sui singulis annis accipiebant, in æternum condonaret.'

Spelman is incorrect in stating that it was not granted to the Danes, but to the king, as is evident from H. xv. He was, no doubt, misled by the vicious reading instead of the genuine one 'þingemannis.' *See also* Ed. C. 12.

'Danegild' was one of the rights of the crown.

DEOR-HEGE (*m.*), the hedge inclosing a deer park.

DESTITUERE, deserere.

DESTITUTIO, 'statutum vel decretum legi et rationi contrarium.'

DIFFORCIARE. *See* DIFFORCIATIO.

DIFFORCIATIO, 'juris æqui denegatio, quando ab eo petitur, cujus interest ut rectum fiat; Sax. þuhter þýpnung. Talis recti a iudice inferiori requisiti denegatio jurisdictionem suam ei adimit, altius provocandi causam præbet, et in aliorum forum et potestatem jurisdictionem transire facit.' Somner.

DIRATIONARE, { — Fr. derehdner, dereiner. This word,
DISRATIONARE, { according to Spelman, has a variety of sig-
nifications; viz. *causam agere*; *rem probare*;
assertionem contrariam refellere, quod *traversare* dicunt;
examen litis subire (triare); *lite potiri*, et *rem litigatam*
evincere, seu *recuperare*. Du Cange renders 'desraisnier'
by 'prouver son droit en justice'; but, although it may

GLOSSARY.

DIRATIONARE, &c. — *continued.*

be used in all the significations given above, it is clear that its primitive meaning is *to disprove*.

DIVIDIATIO, *see note to H. xxiii. 1.*

DIVISA—Fr. devise. The boundary of landed property; also, a court held on the boundary, in order to settle disputes of the tenants.

Dos, an assignment of property from the husband to the wife for her maintenance after his death. It is thus defined by Glanville, a nearly contemporary authority: ‘*Dos duobus modis dicitur; dos enim vulgariter dicitur id, quod aliquis liber homo dat sponsæ suæ ad ostium ecclesiæ tempore desponsationis suæ. Tenetur autem unusquisque, tam jure ecclesiastico quam jure seculari, sponsam suam dotare tempore desponsationis. Cum quis autem sponsam suam dotat, aut nominat dotem aut non. Si non nominat, tertia pars totius tenementi liberi sui intelligitur dos; et appellatur rationabilis dos cujuslibet mulieris tertia pars totius liberi tenementi viri sui, quod habuit tempore desponsationis, ita, quod inde fuerit seiscitus in dominico. Si vero dotem nominat, et plus tertia parte, dos ipsa in tanta quantitate stare non poterit; amensurabitur enim usque ad tertiam partem, quia minus tertia parte, scilicet tenementi sui, potest quis dare in dotem, plus autem non.*’—Lib. ii. c. 1. *See also Asega-Buch, p. 151.*

DRIHTIN-BEAH (m.), *see note to Ethb. 6.*

DRINCE-LEÁN (n.)—RETRIBUTIO vel TRIBUTUM POTUS; Lambardo vero, ‘*dona potionis honoraria*,’ idem forte quod alibi ‘*Scotale*.’ Somner. He afterwards describes scotale as a contribution due by the tenants, to purchase ale for the entertainment of their lord or his steward on the fee. Du Cange defines POTUS to be ‘*præstationis species; potus vini qui domino præstatur, mensura scilicet vinaria sic dicta in charta an. 1255, in Tabulario S. Dionysii: Robertus de Clergiaco armiger vendit abbati inter alia duos denarios censuales, et partem suam quam habet in poto et roagio.*’

DRÿ-CRÆFT (m.), witchcraft, magic. Celt. draoi, *magician*, draoidheadh, *magic*; hence also *druid*.

DUCATUS, defensio in via per alicujus territorium. Gall. saufconduit, sauvegarde. Epist. Gregorii VII. PP. apud Brunonem de Bello Saxon., p. 139. *Henricum atque Rodulfum commoneatis, quatenus nobis viam illic secure trans-eundi aperiant, et adjutorium atque ducatum per tales personas, de quibus vos bene confidatis præbeant, ut iter nobis, Christo protegente, pateat.*

GLOSSARY.

E.

EALDORMAN—**ALDORMANNUS**. Originally a dignity of the highest rank, both hereditary and official, nearly synonymous with that of king. In the Sax. Chron., Cerdic, founder of the kingdom of Wessex, and his son Cynric are denominated 'aldormen.' They were also governors of provinces, and, in that capacity, presided in the Hundred Court. After the breaking up of the 'Heptarchy,' we find them, under the supremacy of Wessex, occupying the place of kings in the conquered kingdoms of Mercia and East Anglia. In the latter days of Anglo-Saxon sovereignty, under those miserable princes Ethelred and his son Edward, the dignity of 'ealdorman' seems to have reached its highest point, from which it rapidly descended, their functions being either suppressed, or exercised by officials under other denominations, until the once great name remained alone to that civic magistrate, of whom the earliest traces are, perhaps, to be found in the continuation to Ed. C. 32. (See vol. i. p. 613. n.^a.) 'Sic transit,' &c.

EDOR-BRECÐ (f.) } *see note to Ethb. 27.*
EDOR-BRYCE (m.) }

ELLEN (n.), elder. 'This tree was held in great veneration by our forefathers; when they had to lop it, they usually repeated this prayer: *Frau Ellhorn, gib mir was von deinem holz, dann will ich dir von meinem auch was geben, wann es wächst im walde*; i. e. *Lady Elder, give me some of thy wood, then will I give thee also some of mine, when it grows in the forest*. This was generally repeated kneeling, with head uncovered, and folded hands.' 'In Hildesheim, when any one dies in the country, the gravedigger goes in silence to an elder tree, and cuts a wand to measure the corpse by; the man who takes it to the grave does the like, and holds this wand in place of the usual whip.' 'Elder planted before the stall door preserves the cattle from magic.' Grimm, D.M., p. 375. and Anhang, p. ciii.

EORL—O.S. erl, O.N. jarl, comes, satelles principis. This is the prose definition of the word; in A. S. and O.S. poetry it signifies *man*, though generally applied to one of consideration, on account of his rank or valour. Its etymon is unknown, one deriving it from O.N. 'âr,' *minister, satelles*; another from 'jara,' *prælium*. (See B. Hald. *voce Jarl, and the Gloss. to Sæmund's Edda*, t. i. p. 597.) This title, which seems to have been introduced by the Jutes of Kent, occurs frequently in the laws of the kings of that district, the

GLOSSARY.

EORL — *continued.*

first mention of it being in Ethb. 13. Its more general use among us dates from the later Scandinavian invasions, and though originally only a title of honour, it became in later times one of office, nearly supplanting the older and more Saxon one of 'ealdorman.'

EORÐE (*f.*), earth. The process of drawing children or cattle through the earth, as a means of cure, prevailed both here and in Germany. 'The earth was hollowed out, and the child made to creep through the passage or tunnel thus formed. This kept off or neutralized all magic. Mulieres, 'quæ habent vagientes infantes, effodiunt terram, et ex parte pertusant eam, et per illud foramen pertrahunt infantem.' Nurses also took the new-born child, and thrust it through a hole.' Grimm, D.M., p. 676.

ERMINGE STRÆTE (*f.*), one of the Roman roads of Britain, leading from St. David's to Southampton, thus described by Trevisa: 'The thirde waye is called Erymyngestrete, and stretcheth out of the west norweste into eest southest, and begynneth in Menevia, that is in Seint Davids londe, in Weste Wales, and stretcheth forth unto Southampton.' Polychron., lib. i. c. 45.

For conjectures as to its etymon, see Grimm, D.M., p. 212.

ERTHMIOTUM, a court held on the boundary of two lands.

ESNE { (*m.*)—Goth. asneis, O. H. G. asni, mercenarius.
ESNE-WYRHTA { If the rubric of In. 29., be correct, 'esne'
 and 'þeow' seem synonymous. In general
 the 'esne' seems to have been a hireling of servile condition.

ESSARTUM, a clearing of the woods and forests by uprooting trees and removing the underwood; from *sarrire*, *barbare essartare* and *exartare*.

ESSOIGN. See **SOINUS**.

EVOCATIO, enumerated, H. XL., among the species of 'pundbreche' (*parci infractura*), and consisted probably in enticing the deer from their enclosure.

EXACTIONALIS CAUSA, perhaps the same with *criminalis*, *capitalis*, H. LXI. 19.

EXCUSSIO, i. q. 'RESCUSSUS, rescue, a Gall. *rescousse*, i. e. liberatio vel redemptio; utpote cum aliquis aut captivum aut prædam vi hosti eripit. Pari ratione *rescussus* dicitur in jure nostro, cum quis legitime comprehensus, per regium breve vel aliam potestatem, i. arestatus, per vim eripitur a mi-

GLOSSARY.

EXCUSSIO — *continued.*

nistris; vel si quod per districtionem capitur, capienti auferatur illegitime.' Spelm. *voce* Rescussus. '*Recousse*, deliverance, reprise des choses enlevées.' Roquefort. Hence 'excudere namium,' for definition of which *see* H. LI. 8.

EXPEDITATIO, 'vox forestariorum, et significat, canes juxta leges forestæ ita compescere, ut ad insequendas feras minus sint pernices: Anglice, *lawing of dogs*. Fit duobus modis, scil. vel abscindendo tres ortellos (id est, ungues pedis dexteri anterioris) juxta ipsam cutem, vel excindendo montem pedis (pollotam vocant), *the ball of the foot*.' Spelm.

F.

FÆDER-FEOH. *See* FEOH.

FÆHÐ (*f*) — O. H. G. faida — deadly feud.

FÆHÐ-BÔT (*f*), compensation for homicide committed in 'fæhð,' by which the slayer redeemed himself from feud on the part of the family of the slain.

FÆR-BËNA, evidently synonymous with 'ceorl' or *rusticus*; its derivation is doubtful.

FAH-MON, a foe, more especially one who has slain another, and thereby exposed himself to the 'fæhð,' or deadly feud, on the part of the family of the slain.

FARE, fara? 'Nīge fapan to tūne peccan: novam faram adducere.' R. S., p. 185.

FEAX-FANG (*m*), called also HERGRIPA, a seizing by the hair; *see note to* Ethb. 23.

FELAGUS. *See* GESIÐ.

FEOH } (*n*) — Goth. faihu; O. H. G. fihu — cattle, money.
FIOH }

Fæder-feoh, the portion brought by the wife to her husband, and which reverted to the widow, in case the heir of her deceased husband refused his consent to her second marriage; i. e. it reverted to her family, in case she returned to them. Legg. Langob. edict. Rotharis, 182. 199. *See also note to* Ethb. 81.

FEORM (*f*) — FIRMA. Farm, purveyance, food, but here applied to a certain portion of the produce of the land, due by the grantee to the lord, according to the terms of the charter. Of the various descriptions of 'feorm' we find —

GLOSSARY.

FEORM — *continued.*

Bēn-feorm, or Firma precum, in which, as well as in 'bēn-ȳpð' (aratura precum), &c., the word 'bēn' is no longer to be taken in its usual acceptation, which is here quite lost sight of, though, without doubt, originally applicable to the case. What was once a *request*, became in later times a *demand or exaction*, the name remaining, though the thing was changed to its opposite; such was the case also with the Ger. 'beta,' 'bete,' *petitio, rogatio*, respecting which Grimm remarks: 'Nach der ältesten sitte wurde freiwillig dargeboten, allmählig bittweise verlangt, endlich herrisch befohlen: *According to the oldest custom it was freely offered, by degrees precariously requested, lastly despotically demanded.*' See D. R. A., p. 297.

Easter-feorm, or Firma Paschalis, <i>and</i> Winter-feorm, or Firma Natalis Domini,	}	a certain quantity of produce to be rendered at those periods, according to the terms of the grant.
--	---	---

Gyt-feorm or Gut-firma (ȝor ȳpðe, or ad arandum): of the nature of this exaction I am unable to give any illustration. It is mentioned in R. S., but does not, I believe, occur elsewhere.

Cyninges-feorm, a tax in kind, levied on the produce of the land, for the supply of the king and his household.

FERDINGUS, apparently a freeman of the lowest class, being named (H. xxix. 1.) after the 'cotseti.' In the Statutes of the Gild at Berwick, anno 1284, published by Houard, and reprinted by Wilda, the ferthingmen are classed after the aldermen of the gild and before the decani, by which it appears that the alderman's jurisdiction was subdivided into four as well as into ten; but these persons can have nothing in common but the name with those mentioned in the law of Henry. See *Traité sur les Coutumes Anglo-Normandes*, t. ii. p. 467. and *Gildenwesen*, p. 376. For *ferdingi*, Wilkins reads *pardingi*. The nearest approximation to this word seems to be the O. N. *ferdarômagi*, defined as '*alendus circulatorius, qui ex constitutione paganorum prædia legendo sustentationem sibi quærat.*' Cf. Index in Grâgås, p. 18.

FESTRE (f.). See FOSTER.

FEUDUM, seu Beneficium, 'est illud quod ex benevolentia alicui ita datur, ut proprietate quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remanente, ususfructus illius rei ita ad acci-

GLOSSARY.

FEUDUM—*continued.*

pientem transeat, ut ad eum hæredesque suos, masculos et femineos, si de his nominatim dictum fuit, in perpetuum maneat, ob hoc ut ille et sui hæredes fideliter domino serviant, sive id servitium nominatim quale esse debeat, expressum sit, sive indeterminate promissum sit.'—Othertus, Lib. 2. Feudor. apud Du Cange et Spelman.

Brevius Cujacius — 'Feudum est jus in prædio alieno, in perpetuum utendi fruendi, quod pro beneficio dominus dat ea lege, ut qui accipit, sibi fidem et militiæ munus aliudve servitium exhibeat.'—Lib. I. Feud. tit. i. apud eosdem.

For ample information respecting the several kinds of feuds, the reader is referred to Du Cange and Spelman. Of the *feudum loricatum* (mentioned in H. II. 3.) Spelman says: 'FEUDUM LORICATUM (*Fief de haubert*) est quod hominem edit lorica indutum; et videtur alias idem hoc esse quod *hauberticum*, alias vero diversum: *hauberticum* enim *feudum* semper notare animadverto cataphractum, seu equitem instructum; *loricatos* vero sæpe dici in historiis nostris de illis quos *armigeros* nuncupamus.'

The etymon of this word is extremely doubtful; see Du Cange, and Palgrave's English Commonwealth, vol. 2. p. ccvi.

FINIS, 'amicabilis compositio et finalis concordia, ex consensu et licentia domini regis vel ejus justitiariorum.'—Glanv. lib. viii. c. 1. 'Ideo dicitur, quia imponit finem litibus, et est exceptio peremptoria.'—Bracton, lib. v. 5. 28.

FIRMA. See FEORM.

FITUNG (*f.*), rixa, dimicatio, strife.

FLET (*n.*), cubile, coenaculum, stratum; also house, home.

FLYMA, a runaway, fugitive, one escaped from justice, or who has no 'hlaford.'

FLYMAN-FYRMÐ (*f.*), the offence of harbouring a fugitive, the penalty attached to which was one of the rights of the crown.

FOLC-LAND, 'The land of the folk or people. It was the property of the community. It might be occupied in common, or possessed in severalty; and, in the latter case, it was probably parcelled out to individuals in the *fōlcgemot* or court of the district; and the grant sanctioned by the free-men who were there present. But, while it continued to be folcland, it could not be alienated in perpetuity; and therefore, on the expiration of the term for which it had been granted, it reverted to the community, and was again distributed by the same authority.'

GLOSSARY.

FOLC-LAND — *continued.*

‘Spelman describes folcland as *terra popularis, quæ jure communi possidetur — sine scripto.* (Gloss. Folcland.) In another place he distinguishes it accurately from bocland: *Prædia Saxones duplici titulo possidebant: vel scripti autoritate, quod bocland vocabant, vel populi testimonio, quod folcland dixerent.* (Ib. Bocland.)

‘Folcland was subject to many burthens and exactions from which bocland was exempt. The possessors of folcland were bound to assist in the reparation of royal villis, and in other public works. They were liable to have travellers and others quartered on them for subsistence. They were required to give hospitality to kings and great men in their progresses through the country, to furnish them with carriages and relays of horses, and to extend the same assistance to their messengers, followers, and servants, and even to the persons who had charge of their hawks, horses, and hounds. Such at least are the burthens, from which lands are liberated, when converted by charter into bocland.

‘Folcland might be held by freemen of all ranks and conditions. It is a mistake to imagine, with Lambarde, Spelman, and a host of antiquaries, that it was possessed by the common people only. Still less is Blackstone to be credited, when, trusting to Somner, he tells us it was land held in villenage by people in a state of downright servitude, belonging, both they and their children and effects, to the lord of the soil, like the rest of the cattle or stock upon the land. (Blackstone, ii. 92.) A deed published by Lye exposes the error of these representations. (Anglo-Saxon Dict., App. ii. 2.) Alfred, a nobleman of the highest rank, possessed of great estates in bocland, beseeches king Alfred in his will to continue his folcland to his son Æthelwald; and if that favour cannot be obtained, he bequeaths in lieu of it to his son, who appears to have been illegitimate, ten hides of bocland at one place, or seven at another. From this document it follows, first, that folcland was held by persons of rank; secondly, that an estate of folcland was of such value, that seven or even ten hides of bocland were not considered as more than equivalent for it; and lastly, that it was a life estate, not devisable by will, but, in the opinion of the testator, at the disposal of the king, when by his own death it was vacated.

‘It appears also from this document, that the same person might hold estates both in bocland and in folcland; that is to say, he might possess an estate of inheritance, of which he had the complete disposal, unless in so far as it was limited by settlement; and with it he might possess

GLOSSARY.

FOLC-LAND — *continued.*

an estate for life, revertible to the public after his decease. In the latter times of the Anglo-Saxon government it is probable there were few persons of condition, who had not estates of both descriptions. Every one was desirous to have grants of folcland, and to convert as much of it as possible into bocland. Money was given and favour exhausted for that purpose.

‘ In many Saxon wills we find petitions similar to that of Alfred; but in none of them that I have seen is the character of the land, which could not be disposed of without consent of the king, described with the same precision. In some wills, the testator bequeaths his land as he pleases, without asking leave of any one (Somner’s *Gavelkind*, 88. 211. Hickes, *Pref.* xxxii. *Diss. Epist.* 29. 54. 55. 59. *Madox*, *Formul.* 395.); in others, he earnestly beseeches the king that his will may stand, and then declares his intentions with respect to the distribution of his property (Lambarde, *Kent*, 540. Hickes, *Diss. Epist.* 54. Gale, *i.* 457. *Lye’s Append.* ii. 1. 5. *Heming*, 40.); and in one instance, he makes an absolute bequest of the greater part of his lands, but solicits the king’s consent to the disposal of a small part of his estate. (Hickes, *Diss. Epist.* 62.) There can be no doubt that bocland was devisable by will, unless where its descent had been determined by settlement: and a presumption therefore arises, that where the consent of the king was necessary, the land devised was not bocland but folcland. If this inference be admitted, the case of Alfred will not be a solitary instance, but common to many of the principal Saxon nobility.

‘ That folclands were assignable to the thegns, or military servants of the state, as the stipend or reward for their services, is clearly indicated in the celebrated letter of Bede to archbishop Egbert. (Smith’s *Bede*, 305. 312.) In that performance, which throws so much light on the internal state of Northumberland, the venerable author complains of the improvident grants to monasteries, which had impoverished the government, and left no lands for the soldiers and retainers of the secular authorities, on whom the defence of the country must necessarily depend. He laments this mistaken prodigality, and expresses his fears that there will be soon a deficiency of military men to repel invasion; no place being left where they can obtain possessions to maintain them suitably to their condition. It is evident from these complaints, that the lands so lavishly bestowed on the church, had been formerly the property of the public, and at the disposal of the government. If they had been boclands, it could have made no difference to the state, whether they belonged to the church or to

GLOSSARY.

FOLC-LAND — *continued.*

individuals, since in both cases they were beyond its control, and in both cases were subject to the usual obligations of military service. But, if they formed part of the folc-land, or property of the public, it is easy to conceive how their conversion into boc-land must have weakened the state, by lessening the fund out of which its military servants were to be provided.

‘A charter of the eighth century conveys to the see of Rochester certain lands on the Medway, as they had been formerly possessed by the chiefs and companions of the Kentish kings (Textus Roffens. 72. edit. Hearne; Kemble, Cod. Diplom. N° cxi.) In this instance folc-land, which had been appropriated to the military service of the state, appears to have been converted into boc-land and given to the church.’ Allen’s Inquiry into the Rise and Growth of the Royal Prerogative in England, p. 143–149.

FOLC-MÔT. *See* GEMÔT.

FOLC-RIHT (*n.*), the original, unwritten, understood compact, by which every freeman enjoys his rights as a freeman. The common or customary law of the land.

FOLGERE (*m.*), a freeman who has no house or dwelling of his own, but is the follower or retainer of another (heorðfæst), for whom he performs certain predial services.

FOLGOÐ (*f.*), *præpositura*, official dignity.

FORCEAPUM *facere*; to forestal the market.

FORESTEAL (*m.?*), *Assultus super aliquem in via regia factus*; accurately defined in H. LXXX. 2. 4.; from ‘fore,’ *ante, before*, and ‘stellan,’ *to leap, spring*; therefore signifying, at least originally, an assault, consisting in one man springing or placing himself before another, so as to obstruct his progress. Its acceptance of ‘*viæ obstructio, ut quando quis rem annonariam in via intercipiens, eam ibidem mercatur, aut aliter impedit, quo minus ad forum rerum venalium adducta, publice exponatur venditioni,*’ which is of later date, and still retained, has no place in these laws. ‘Fore-steal’ was one of the rights of the crown.

FORFANG (*m.*), the seizing and rescuing of stolen or strayed cattle from the hands of the thief, or of those having illegal possession of it; also the reward fixed for such rescue. In Ine 53. 72. 75. the rubric and text do not agree, the law itself relating to the attaching, not ‘for-fang,’ of property.

GLOSSARY.

FORISFACTURA — Fr. forfeit. This word is sometimes the translation of the A. S. 'píte,' but, in times subsequent to the Conquest, was used to express any kind of crime, mulct, or penalty. In Wil. I. 39. it is given as the translation of 'bót,' in Edg. II. 3., which in H. XIII. 4. is rendered by *reus*, and xxxiv. 1. by *culpa*. In Ath. I. procēm. 'wite-þeow' is glossed *forisfactus servus*.

FORISFACTURA SANGUINIS. See **BLÓD-WITE**.

FOR-SPÉCA,
FOR-SPRÉCA, } prolocutor, paranympus.

FOR-WYRHTA, see note to Ath. V. II. The passage to which it relates is thus rendered in the old Latin version: 'quæ nullam in eo culpam habent,' which seems manifestly erroneous.

FOSSE, the Fosseway; one of the four Roman highways, leading from Cornwall to Lincoln; thus described by Trevisa: 'The first and gretest of the foure weyes is called *Fosse*, and stretcheth oute of the south into the north, and begynneth from the corner of Cornewaille, and passeth forth by Devenshyre, by Somersete, and forth besides Tetbury, upon Cotteswold, beside Coventre, unto Leycestre, and so forth by wyldre playnes toward Newerke, and endeth at Lincoln.' Polychron., lib. i. c. 45.

FOSTER { In the laws of Ine, the word 'foster' seems
FOSTER-LEÂN (n.) { equivalent to 'foster-leân,' the remuneration
 { fixed for the rearing of a foster-child. It is
 variously rendered in the Latin version: In In. 26. 'to
 þoꝛtpe' is translated *victus*; Ib. 38. *ad nutriendum*, Ib. 70.
 corredium; while in Edm. B. 2. 'þoꝛtpe-leân' is left in
 Saxon untranslated, the Latin neuter termination only
 being added. To Mr. Price's explanation of this passage
 I cannot assent (see his note), the word 'foster' and its
 compounds never, to my knowledge, being applied to the
 rearing or support of any but a child: the definition of
 the word in O. N. implying as much, viz. 'at fōstra,' *nu-*
 trire; also 'fōstr,' *fietus*, *partus*, *embryo*; 'fōstri, fōstra,'
 nutritor, *nutrix*, *alumnus*, *alumna*; 'fōstbrōdir,' *collactaneus*;
 'fōstur-land,' *patria*; 'fōstur-laun,' *nutricia*. In fact, judg-
 ing from the passages just cited, it would seem that the
 custom of placing a child out, as foster son or daughter,
 with another having a child or children, so that all might
 be bred and educated together, was as prevalent among
 the Anglo-Saxons as among the Scandinavian nations.
 The law of Edmund therefore simply provides for the
 expense of rearing the child, for which the bridegroom is
 required to give his 'wed,' under the guarantee of his
 friends. 'Cild-festre,' In. 63., is evidently a nurse, and is

GLOSSARY.

FOSTER, &c. — *continued.*

rendered *nutrix* in the Latin version. The passage quoted by Grimm, from the Laws of Sweden, refers to a later period, when the word had probably lost its original import: 'Fostri, altn. *alumnus*; in den Schwed. gesetzen ist *fostre* ein im haus erzogener knecht, der milder behandelt wurde, als *præl* und *annödug*: *In the Swedish laws fostre is a slave reared in the house, who was more gently treated than the præl or annödug.*' D. R. A., p. 319.

FRANCPLEGIUM. See FRIÐ-BORG.

FREONDLEAS-MAN. See OUTLAW.

FRIÐ (*m. n.*) — O.H.G. *fridu*; O.N. *fridr* — peace; also freedom from molestation; privilege of granting protection, Alf. 5.

FRIÐ-BORG (*m.*), frankpledge. The system so called by which all free persons, whose rank and property were not in themselves an adequate security for good behaviour, were associated in tithings, whose members were mutual security or 'borh' for each other. The chief of each of these associations was the *tithing man*. Of this institution, which in its perfected form dates probably from the Conquest (though traces of it appear in Edgar's laws (II. 6. S. 3.), where it is directed that every man have a 'borh'), must not be confounded with the older one of the Saxon times, by which every 'hlaford' was bound to have his 'man' in his 'borh,' or under his guarantee; nor has it any connexion with the 'frið-gilds,' or voluntary associations formed for the security of property. The 'hundredes ealdor' or 'hundredes man,' mentioned in the laws of Edgar, was undoubtedly the 'aldormannus' of later times. See Spelm. *voce* Friborga, and Sir F. Palgrave's English Commonwealth, vol. i. p. 191-204.

FRIÐ-GEARD (*m.*), an asylum, sanctuary. From N. P. L. 54. it appears that a 'frið-geard' was the enclosure around a sacred stone, tree, or fountain, and that it was regarded as a sanctuary. This is the German 'fried-hof,' thus defined by Haltaus: 'area circa templum consecrata, asyli perinde munita, vulgo cœmeterium.' 'Friedhof' also in modern German signifies a churchyard. In a sermon of S. Eligius in D'Achery Spicileg., quoted by Grimm, we have the following passage: 'Nullus christianus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores — vota reddere præsumat.' Burchhard also enjoins (Interrog. 42.) that inquiry be made, 'si aliquis vota ad arbores, vel ad fontes, vel ad lapides faciat?' In another place he speaks of 'lapides quos in ruinosis locis et sylvestribus venerantur.' For further information on this subject, see Grimm, D. M., pp. 47. & 371., Anhang, pp. xxx. xxxiii. and *passim*.

GLOSSARY.

FRIÐ-GILD (*n.*), a gild for the maintenance of peace and security.

This name was given to certain gilds or clubs established during or before the reign of king Athelstan, for the repression of theft, the tracing of stolen cattle, and the indemnification of parties robbed, by means of a common fund raised by subscription of the members (*gegildan*). The statutes of these gilds are contained in the *JUDICIA CIVITATIS LUNDONÆ* (*Ath. V.*), set forth, under royal authority, by the bishop and reeves of the city.

FRIÐ-SÔCN (*f.*), }
FRIÐ-STÔL (*m.*), } an asylum, sanctuary.

FRIÐ-SPLÔT; the latter part of this compound I take to be equivalent to the English *spot* and *plot*, and 'frið-splot' to mean the same as 'frið-geard,' *a spot or plot of land*, encircling some stone, tree, or well, considered sacred, and therefore affording sanctuary to criminals. The word 'splot,' signifying *spot*, *macula*, occurs once in the poem of the Phoenix: 'þonne iſ ƿe ƿiſta. ƿægne geðæled. ƿum bƿun ƿum baƿu. ƿum blacum ƿplotctum. ƿeapoliſe beſetec.' *Cod. Exon. fol. 60.*

FRUM-GYLD (*n.*), the first payment or instalment of the 'wér.'
See note p. 75.

FRUM-STÔL (*m.*), original or paternal dwelling. With the explanation of this word in note to *Ine 38*. I wholly disagree. Alfred in his *Boethius*, speaking of the four elements, says: 'Ðabbað þeah þa ƿeopen. ƿƿum-ſtôl hioƿa. æghƿiſc hioƿa-agenne ƿede:' where 'ƿƿum-ſtôl' and 'agen ƿede' are evidently synonymous expressions. The Latin version has 'primum capitale.'

FRUM-TALU (*f.*), *prima testium dicta, prima delatio*. Lye.

FRUM-TYHTLE (*f.*), *prima accusatio, prima calumnia*.

FRYMÐ, } (*f.*), the affording harbour and entertainment to any
FYRMÐ, } one.

FÛL, { — O. H. G. *fûli*. The Saxon 'on ƿul' and 'on ƿulan'
FÛLE, { is rendered *cum damnatis* in the Latin version, and
is fully explained by Haltaus, viz.: 'Sepelire aliquem in campo, i. e. in loco profano, non dedicato, extra fines cœmeterii aut templi, ut canones volunt sepeliri excommunicatos, hæreticos, usurarios manifestos,' &c. 'Tales criminosi sortiri dicuntur *sepulturam caninam, asininam*.' *Glossarium, voce Begraben.*

FULL-WÎTE. *See WÎTE.*

FURST and FONDUNG, space of time, and trial; A. S. ƿýpƿt ƿ fondung.

GLOSSARY.

FYHT-WÎTE (*n.*), one of the fines incurred for homicide, and one of the rights of the crown.

FYRD { (*f.*), exercitus, expeditio, army, the military array
of the whole country. Contribution to the 'fyrd'
FYRDUNG { was one of the imposts forming the *Trinoda neces-*
sitas. By the simple appellation of 'fyrd' the land force is
to be understood; the naval armament was denominated the
'scip-fyrd' and 'scip-fyrðung.' See TRINODA NECESSITAS.

FYRD-WÎTE (*n.*), the fine incurred by neglecting to join the 'fyrd;' one of the rights of the crown.

FYRHT, one of the superstitious practices prohibited by C. S. 5., and N. P. L. 48. I regret my inability to offer any satisfactory illustration as to what it consisted in.

G.

GÆNGANG, pregnant? See note to Ethb. 84.

GAFOL (*n.*), vectigal, portorium, census, rent.

GAFOL-GELDA, one paying 'gafol' or rent for the land which he occupies, opposed to 'land-āgende,' *land-owner*.

GAFOL-HWITEL, a whittle or blanket (the terms are synonymous, both being derived from the colour) of a size and quality to render it a legal tender, in the place of coin, as payment of 'gafol' or rent for a 'hiwisc,' or hide of land. The value of such a whittle, fixed by this rider to the law of Ine 44. at sixpence, is its 'āngylde.'

GAFOL-LAND (*n.*), land let out for rent or services; the person occupying such land was termed 'unland-āgende,' in opposition to 'land-āgende,' signifying the proprietor of the same. Land held by military tenure was exempt from all other services.

GAFOL-SWÂN — PORCARIUS AD CENSUM. A swineherd paying a certain census, or portion of his stock, for the privilege of feeding pigs on the land.

GAFOL-YRÐ (*f.*), the cultivation of 'gafol-land.'

GALDOR (*m.*), cantio, incantatio, enchantment; from A. S. *galan*, O. H. G. *kalan*, O. N. *gala*, to sing, enchant, at *galldra*, *fascinare*.

GANG-DAGAS (*pl. m.*), Rogation days, 'seu tres dies Rogationum, qui celebrantur ante Ascensionem Domini, juxta morem ecclesiæ Gallicanæ, constituit S. Mamertus, Viennensis episcopus.' See Du Cange, *voce* Rogationes. It is singular

GLOSSARY.

GANG-DAGAS — *continued.*

that the Icelandic writers, by the transposition of two letters, reading 'gagn' for the A. S. 'ganȝ,' give a totally different derivation to the word; the word 'gagn' (mod. Dan. 'gavn') signifying *utilitas, usus*. 'Gagn-dagar' are therefore, according to them, 'dies utilitatis, (publicæ) feriæ emolumenti. Sic dicebantur dies sancti, qui incipiebant quinta hebdomade post festum Paschatos peracta, in id instituti ut preces pro salute publica, terræ fertilitate, paceque fierent.' That the term as written and understood by us was also known to them, appears from the following: '*legitur et gāng-dagar, dies amburbalium vel processionis.*' See Ind. *ad Grágās*.

GEHEMED, *see note to Ethb. 62.* In ms. Reg. 12. D. xvii. f. 125. *b.* a recipe for this injury is given; beginning, 'Līf man ꝛe ȝeȝmēð ȝ ðu hine ȝelācnian ꝛeyle. ȝereoh ðæt he ꝛe topeapð ðonne ðu inȝanze, &c.,' but which affords no clue to the signification of the word.

GEGILDA — CONGILDO — member of a gild.

GILD (*n.*), a club or association of persons instituted for mutual protection and benefit. Of these institutions there were various kinds, viz. 'Frið-gilds,' (which see *sub voce*); 'Trades' Gilds (the original of our civic companies); 'Merchants' Gilds; Ecclesiastical Gilds. Mention is made of Gilds in Capitul. of 779. § 16. and Legg. Langob. Carol. M. 13. For an ample and interesting account of these institutions the reader may consult 'Das Gildenwesen im Mittelalter von Dr. W. E. Wilda,' 8vo. 1831, a work of great research and merit.

GOD-BORH (*m.*) — DEI PLEGIUM. A divine or sacred security, the nature of which is unknown. *See note to Alf. 33.*

GOD-BÔT (*f.*), an atonement made to the church, which, if commuted into a pecuniary mulct, or 'feoh-bôt,' was to be employed in the manner directed by Eth. VI. 51.

GRIÐ (*n.*) — O. N. grið. Peace, protection, particularly that granted by the king or other high official to those requiring it; also the privilege of security within a certain distance, i. e. within the verge of the king's court. It differs from 'frið,' the latter signifying the general peace and security of the state, also that existing between one state and another; the two terms seem, however (as in the instance of 'church-frið' and 'church-grið'), to be sometimes used indiscriminately. *See Mr. Price's note to E. & G. 1.*

GUARDIREVE, defined Wil. I. 28. as præpositus custodum (viarum publicarum).

GYFT (*f.*). *See Dos.*

GLOSSARY.

H.

HABA; some copies read 'Bada,' qu. Bath?

HĀD-BŌT (*f.*) — ORDINIS EMENDATIO. Compensation or atonement for injury done to persons in holy orders, or 'hād-bryce.'

HĀD-BRYCE (*m.*) — ORDINIS INFRACTURA. Injury done to persons in holy orders.

HÆRFÆST-HANDFUL — MANIPULUS AUGUSTI. A due belonging to the husbandman (æhteman) on an estate, the nature of which is sufficiently expressed by its name.

HÆTTIAN, to scalp; *see note to C.S. 30.*

HĀLIGDŌM (*m.*), relics of saints; the Gospels.

HALLE-GEMŌT. } *See GEMŌT.*
HALIMOTUM. }

HĀM-FARE — Fr. hemfare. *See HĀM-SŌCN.*

HAM-SCYLD, *see note to Ethb. 32.*

HĀM-SŌCN (*f.*) { — DOMUS INVASIO. A breach of the peace by forcible entry into a man's house. For ample illustration, *see H. LXXX. 10, 11.; see also*
HĀMFARE {
HARAIDUM. 'Hām-sōcn' was one of the rights of the crown.

HAND-GRİÐ. *See GRİÐ.*

HAND-HÆBBENDE, i. e. having in hand: a thief is said to be 'hand-hæbbende,' who is taken with the stolen goods upon him in manu, *with the mainour.*

HARAIDUM, the same as the 'Herireita' of the Bavarian Laws, where (tit. iii. cap. 7.) it is enacted: 'Si quis liberum hostili manu cinxerit, quod *herireita* dicunt, id est cum quadraginta duobus clypeis, et sagittam in curtim projece-rit, aut quodcunque telorum genus, cum quadraginta solidis componat. Si autem minus fuerint scuta, veruntamen ita per vim injuste cinxerit, quod *heimzuht* vocant, cum duodecim solidis componat.' On the distinction between *herereita* (haraidum) and *heimzuht* (hām-sōcn) Wachter says: 'Invasio erat major, vel minor, pro numero aggressorum. Si quis agmine scutato domum cinxisset numero armatorum XLII., tunc committebat magnam invasionem; si minori numero, minorem. Illa dicebatur *herireita*, hoc est *invasio* militaris, ab 'her,' *exercitus*, quia talis

GLOSSARY.

HARAIÐUM — *continued.*

numerus censebatur exercitus: hæc ‘heimsuht,’ hoc est, *invasio domus*, ab ‘heim,’ *domus*, et ‘suchen,’ *infestare.* Gloss. *voce* Reite.

Compare the above with In. 13.

HEAFOD-WEARD (*f.*) — **CUSTODIA CAPITIS.** One of the services to be rendered by a thane and a ‘geneat’ or villanus (*see* R. S. vol. i. p. 432, 433.), but in what it consisted seems uncertain. ‘Custodia’ is defined by Du Cange as ‘obligatio qua tenentur vassalli *excubias* facere in castris dominorum, quas vulgo *gardes* vocant.’ Custodia capitis may therefore signify holding watch at the tent of the lord.

HEALS-FANG (*m.*) — **APPREHENSIO COLLI; COLLISTRIGIUM** — a kind of pillory: this is at least the original signification of the term, but which seems to have fallen into disuse at a very early period, no mention of it in that sense occurring in all these laws, where it merely means a certain fine graduated according to the degree of the offender, and was probably the amount of mulct annexed to every class as a commutation for a degrading punishment. ‘Heals-fang’ may therefore be defined: ‘The sum every man sentenced to the pillory would have had to pay to save him from that punishment, had it been in use.’

HEARM. *See* **HREAM.**

HEMOLDBORH, { a title to possession; from O. N. ‘heimilld’
(Dan. ‘hjemmel,’ *just claim to a thing*), and
HEIMELBORCH, { ‘borh.’ The admission of this old Norsk term into the laws of the Conqueror it is difficult to account for; it is not found in any Anglo-Saxon law extant; and admitting these laws (whether originally in French or Latin) to be genuine, we know from Dudo de St. Quentin (lib. iii. p. 112.) and Benoît de Sainte More, that William I., Duke of Normandy (slain an. 942, above a century before the battle of Hastings,) was obliged to send his son and successor, Richard I., to Bayeux to learn the Norman tongue, the French having already completely supplanted it at Rouen and other parts of Upper Normandy.

It is a rare instance of the kind, nearly every trace of the conquest of Neustria by the North-men being limited to the names of certain places.

HENGEN, *ergastulum*, a prison, in which those confined were condemned to hard labour.

HENGWITE, the fine for letting an offender escape from prison (*hengen*).

GLOSSARY.

HEORÐFÆST — HUDEFÆST — having a fixed dwelling, keeping house. A man was designated 'heorð-fæst' to distinguish him from a lower class of freemen; viz., 'folgeras (folgarii),' who had no habitations of their own, but were house retainers of their lord.

HEORÐ-PENIG (m.). See ROM-FEOH.

HERE (m.), an army; but, according to In. 13., any number of men above thirty-five.

HERE-GEATU for HERE-GEATWU (f.) — RELEVATIO, RELEVIVM, RELIEF — heriot. The O. G. 'heergewäte,' *apparatus bellicus, military habiliments or equipments*, which, after the death of the vassal, escheated to the sovereign or lord, to whom they were delivered by the heir. In the Conqueror's time this became the law of relief, defined by Haltaus as, 'Relevium seu præstatio heredum, qui ut successionem hereditariam in feudo relevant, vel equum defuncti vasalli, vel alias res, vel pecuniæ summam offerre tenentur domino.' See Gloss. voce Hergewette. For the more modern law of heriots, see Blackstone, book ii. c. 6. 28.

HERE-TEAM (m.) — CONDUCTIO EXERCITUS. A band of armed men; also the crime of assembling a band of armed men.

HERE-TOGA (from 'here,' *an army*, and 'teohan,' *to draw or lead*,) dux belli. This title, among the Anglo-Saxons, was, as it implies, given originally to the leader of an army; but in the latter days of the monarchy it seems to have become hereditary in the families of those on whom the government of the provinces formed out of the kingdoms of the heptarchy were bestowed, and was sometimes used synonymously with those of 'ealdorman' and 'eorl.'

HERGRIPA, the same as FEAX-FANG, which see.

HERIOT. See HERE-GEATU.

HIKENILDE STRETE, one of the four Roman Roads of Britain, leading from St. David's to Tynemouth, thus described by Trevisa: 'The fourthe is called *Rykenyldestrete*, and stretcheth forth by Worcestre, by Wycombe, by Byrmyngeham, by Lichefeld, by Derby, by Chestrefeld, by Yorke, and forth unto Tynmouthe.' Polychron, lib. i. c. 45.

Rykenildestrete has, I suspect, originated in a clerical error for *Hikenildestrete*.

HION (f.), see note to Ethb. 36.

HIRED-MAN, } a man belonging to the 'hired' or family of a
HIRE-MAN, } lord; a retainer.

HIWISC, the same as a hide (of land), see Wg. 7.

GLOSSARY.

HLÁF-ÆTA (*m.*), literally 'loaf-' or 'bread-eater,' and correlative to 'hláf-ord.' This term was applicable to all servants who were fed at their master's cost, like the O.G. 'brot-essan' or 'brotlinge,' described by Haltaus as, *famuli, ministeriales, domestici pane domini victitantes*. See Gloss. in voce, and Grimm, D.R.A., p. 318. § 28.

HLAFORDES GIFU (*f.*) In what this impost consisted does not anywhere, to my knowledge, appear. It seems to be the 'Dominatio,' explained by Du Cange as *tributum quod domino præstatur*, and also the 'Herren-Gult' of the Germans, mentioned in a charter of the abbot of Koenigsbrunn, an. 1479, quoted by Haltaus, where it is stated to be an annual payment of ten guilders.

HLAFORD-SOCN. See SOCN.

HLOÐ (*f.*), any number of men from eight inclusive to thirty-five, In. 13.

HLÖÐ-BÖT (*f.*), compensation for homicide committed by a 'hloð.'

HLYTAS (*m. pl.*), lots, sortes, sortilegium; *verb.* 'hleotan,' *sortiri*. See SORTES SANCTORUM.

HOGGE, the town of Sluys, called also Sluys Hogge, or Hogge Sluys, formerly a flourishing town, and regarded as the port of Bruges: it was even emphatically styled the port of Flanders. Sanderi Flandria Illustrata, lib. iv. p. 211. From Eth. IV. 2. it appears that the local names Normannia, Francia, Hogge, Leodium, Nivella, are made to express the *men of those places*, who, on payment of toll and scavage (*ostensio*), were allowed to trade through the country.

HOLD — O. N. HÖLLDR. In its old Norse acceptance, this title is defined by Biörn Haldorsen as *dominus fundi aviti vel allodialis*. The index to the Grágás describes a 'höldr' as *colonus odalicus, vel fundum avitum tenens*. From the amount of his wergild, which is double that of a priest or a thane, it is evident that he enjoyed a very high rank in the state. The title was most probably introduced by the Danes, and limited to East Anglia.

HOMOLA — COLLIFICIUM. What is meant by the Latin translation of this word is as unknown as the derivation of the original. With respect to the latter, I am at a loss even to form a conjecture, but the Latin 'radere ad collificium' (which is evidently a compound of *collum* and *figere*,) may probably be rendered: *shave him so as to fit him for the pillory (collistrigium)*. The following phrases tend to corroborate the above: '*dimidio capite tonderi*,' a punishment for slaves and thieves; '*tondere in crucem, in modum furis*,'

GLOSSARY.

HOMOLA — *continued.*

‘si aliquis deprehenditur cum furto minoris valoris, scopis punitur, et buccas, et crines sui *per medium caput suum tondentur.*’ (See Grimm, D.R.A., p. 702. See also Edg. C. 20.) A passage in ‘The Lyfe of Ipomedon,’ where the hero is made to disguise himself, may possibly bear some relation to this law of Alfred: —

‘Righte vnsemely, on queynte manere,
He hym dight, as ye shall here.
A barber he callyd, withouten more,
And shove hym bothe behynd and before,
Queyntly endentyd, out and in;
And also he shove half his chynne:
He seemyd a fole, that queynte sire,
Bothe by hede and by atyre.’

Weber’s Metrical Romances, vol. ii. p. 340.

Lambarde renders ‘to homolan,’ *morionis in, morem*. His interpretation, whether conjectural or not, receives considerable support from the above extract.

HÔR-CWENE, see note to E. & G. 11.

HORDERE, treasurer; such was at least the original import of the term, for in later times his functions seem by no means to have been limited to the care of the ‘hord-ern,’ as we find him and the reeve classed together in the penalty, in case of being cognizant of theft, and here he is named the king’s ‘hordere.’ (Ath. I. 3.) He afterwards occurs, together with the reeve and mass-priest, as one of the officials empowered to ratify all bargains made before them.

HORS-WEALH, the Wealh or Briton, who had the care of the (king’s) horses. This term seems to justify the inference that, about the time of Ine, the British inhabitants of the country excelled in the knowledge and treatment of horses, and were consequently preferred as keepers of the royal stud.

HORS-WEARD (*f.*), a service or corvée, consisting in watching the horses of the lord.

HREAC-COPP—MACHOLI SUMMITAS—the cap or summit of the rick. In the glossaries the definition given of *macholum* is *horreum sine tecto*, which is not applicable to the passage in question (vol. i. p. 440, 441). Spelman, however, adds: ‘Habetur *macholum* pro ipsa frugum seu garborum strue, quam hodie dicimus a *reach* or *stack* of corn. Hujus olim ad constructionem epulari solebant agricolæ et messorēs.’ Hence it appears that this was a treat given to the labourers on capping, i. e. completing, the rick or stack.

‘Hreac-croppum’ in the Latin text is manifestly an error of the copyist for ‘hreac-coppum.’

GLOSSARY.

HREÂM { (m.)—UTHESIUM *vel* HUTESIUM—‘Strepitans clamor
et ejulatio, quibus fugientem latronem et rei capitalis
HEARM { sontem excipientes omnes tenentur prosequi, donec
malefactor deprehendatur. Angl. ‘hue and cry;’ a Gall.
‘huyer,’ *ejulare, exclamare;*’ Spelm. *voce* Hutesium, who
adds from Bracton the following, which is in strict conform-
ity with the Saxon law: ‘Omnes tam milites quam alii,
qui sunt quindecim annorum et amplius, jurare debent,
quod utlagatos, murditores, robbatores, et burglatores non
receptabunt, ——— et si *hutesium* vel clamorem de talibus
audiverint, statim audito clamore sequantur cum familia et
hominibus de terra sua.’ Lib. iii. tr. 2. cap. 1. For the
phrase ‘hentan mid hearme,’ *see note to E. & G. 6.* The
above process is identical with the *Clameur de Haro* of the
Normans, for which *see* Du Cange.

HUNDRED (*n.*), a subdivision of the country, the nature of which
is not known with certainty. In the *Dialogus de Scaccario*
it is said, that a hundred ‘ex hydarum aliquot centenariis,
sed non determinatis constat; quidam enim ex pluribus,
quidam ex paucioribus constat.’ Some accounts make it
consist of precisely a hundred hides, others of a hundred
tithings, or of a hundred free families. Certain it is, that,
whatever may have been its original organization, the
hundred, at the period when it became known to us, dif-
fered greatly as to extent, in the several parts of England.
This division is ascribed to King Alfred, and he may pos-
sibly have introduced it into England, though in Germany
it dates from a very remote period, where it was established
among the Franks in the sixth century. In the *Capitula-
ries of Charlemagne* we meet with it in the form known
among us. *See* Capit. lib. iii. c. 10. & *passim*.

To Alfred’s claim, as the author of this division in
England, it may be objected, that the hundred is named in
the Penitential of Egbert, but this objection is not fatal;
it is there mentioned in the rubric only, to which it seems
attached as an afterthought, and does not appear in the
text, between which and the rubric there is little accord-
ance; and, moreover, it is evident from its dialect, that the
Penitential has not reached us in its original state, being
bereft of every vestige of its Northumbrian origin, and, in
its present dress, is most probably much later than the time
of Alfred.

An interesting schedule in Saxon of the hundreds of
Northamptonshire is given in *Introd. to Domesday*, vol. i.
p. 185.

HUNDREDES EALDOR, { ALDERMANNUS HUNDRETI—the presid-
ing officer in the hundred court. From
HUNDREDES MAN, { the laws of Edgar it would seem that
these two denominations apply to the same functionary,

GLOSSARY.

HUNDREDES EALDOR, &c.—*continued.*

though on the continent there appears to have existed a considerable difference in authority between the Centgrafius and the Centenarius. Cf. Eccardi Not. ad Pact. Leg. Sal. Antiq. ap. Canciani, t. ii. p. 87.

HUNDRED-GEMÔT. *See* GEMÔT.

HUSTING—A. S. HŪS-þING (*n.*)—council, court, tribunal; apparently so called from its being held within a building, at a time when other courts were held in the open air. It was a local court, the functions of which are recited in Ed. C. vol. i. p. 456. *n.*^a, upon which, however, no great reliance is to be placed, the whole piece being manifestly an interpolation, and, in one clause, describing the Court of Husting in a manner corresponding rather to the Court of Exchequer or the King's Bench; in short, as Spelman justly remarks, 'Galfridum Monemutensem totum spirat.' It is, however, justly termed one of the king's courts, and there may anciently have been times, when the Court of Exchequer was held at the London Hustings, as was afterwards the case in 18 Edw. I. Madox, *Hist. Excheq.* ch. 20. 85.

There were Hustings at York, Winchester, Lincoln, Shepey, and in other places, which appear to have been courts of the same nature as the London Hustings.

HWATA (*m.*?), { augury, divination. What it consisted in appears from Ecg. P. II. 23. Its derivation is uncertain. From the weak form, we have, Lev. xix. 26. the gen. 'hpatena.' I am not aware of having met with the nom. sing. of the plural 'hpatā.'

HŪD (*f.*), hide, skin. The phrase *to pay with his hide*, or *suffer in his hide*, is applicable only to the servile portion of the community, scourging being the punishment inflicted on slaves for offences which freemen atoned for by a pecuniary mulct. The slave seems, however, to have had the option either of undergoing the punishment, or of commuting it by a certain payment called 'hŷd-gild.'

HŪD (*f.*), a measure of land, containing at present a hundred acres, which quantity is also assigned to it in the *Dialogus de Scaccario*. It seems, however, that the hide varied in different parts of the kingdom. In a ms. of Malmesbury Abbey, cited by Spelman from Agarde, it is said to have consisted of ninety-six acres only: 'Virgata terræ continet viginti quatuor acras, et quatuor virgatæ constituunt unam hidam.' *See* Spelman *voce* Hida, and *Introd. to Domesday*, vol. i. p. 145.

For swearing according to a certain number of hides, *see* OATH.

GLOSSARY.

HYNDEN (*f.*), an association of ten men, first mentioned in In. 54. (*see note*), where it signifies the persons from among whom the consacramentals were to be chosen in a case of deadly feud. From Ath. V. III. it appears that the members of the 'frið-gilds' (congildones) were formed into associations of ten, the enactment running thus: 'That we count ten men together, and let the senior direct the nine in all those things that are to be done; and then let them count their hyndens together, with one hynden-man, who shall admonish the ten (i. e. the ten hyndens) for our common benefit.' Hence it would seem, that the eleven, who are to hold the money, consisted of the senior of each hynden, together with the hynden-man, who presided over the hynden of the hyndens, i. e. ten hyndens. The number XII. mentioned in Ath. V. VIII. 1. is apparently an error for XI.

HYRNES (*f.*), parochia, parish.

I.

IKENILDE STRETE. *See* HIKENILDE STRETE.

IN-BORH (*m.*), a security, pledge, hypotheca; consisting in the chattels of a party unable to obtain a personal 'borg' or surety.

INDUCIARE, to prorogue, postpone, respectare, respite.

INFANGENTHEF, 'jurisdictio domino manerii concessa in quemcunque, sive hominum suorum sive aliorum, furti reum, et intra limites dominii sui prehensum.' Somner.

'Regale privilegium, et in antiquis diplomatibus majoribus regni frequenter concessum. De vocis latitudine non plane convenit; quidam enim exponunt de omni fure infra dominium capto; quidam de hominibus solummodo dominii; quidam de his tantum, qui cum latrocinio deprehenduntur. Certissima interpretatio a locorum usu petitur.'

'*Utfangenthef* vero dicitur latro extraneus, veniens aliunde de terra aliena, et qui captus fuit in terra ipsius, qui tales habet libertates. Sed non sequitur quod ille posset hominem suum proprium, captum extra libertatem suam, reducere usque infra libertatem suam, et ibi eum judicare ex tali libertate; debet enim quis juri subiacere, ubi delinquit: proprios enim latrones et alienos, infra libertatem suam captos, judicare possunt.' Spelman.

INFIHT or INSOCNA, violence committed on a person by one inhabiting the same dwelling.

GLOSSARY.

INFORCIARE PLACITUM, 'est cum ad illud peragendum plures iudices conveniunt; *renforcer la cour.*' Du Cange.

INLAGIAN — INLEGIARE — to in-law, render law-worthy. This is the usual acceptation of the term, but in H. LIII. 3. it is evidently the French 'enlegier,' *in legem seu in jus quempiam mittere.* Du Cange.

INLAND (*n.*), 'terra dominicalis, pars manerii dominica,' Spelm., demesne land. That part of a domain which the lord retained in his own hands, in contradistinction to 'ût-land,' *outland*, or 'geneat-land,' (for that the two terms are synonymous is evident from Edg. I. 1.,) *terra tenementalis*, signifying land granted out for services.

INTERCIARE — Fr. entiercer. 'In manum tertiam ponere, tertio tradere, sequestrare. Proprie autem dicitur res intertari, cum furto sublata, et alteri vendita, a domino repetitur ab eo penes quem deprehenditur.' See Spelm. and Du Cange.

INVULTUACIO, a species of witchcraft, the perpetrators of which were called *vultivoli*, and are thus described by John of Salisbury: 'Qui ad affectus hominum immutandos, in molliori materia, cera forte vel limo, eorum quos pervertere nituntur effigies exprimunt.' De Nugis Curial. lib. i. c. 12. To this superstition Virgil alludes: —

'Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit,
Uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.'

Of the practice of this superstition, both in England and Scotland, many instances are to be met with; among the most remarkable, that of Eleanor Cobham, duchess of Gloucester, and Stacey, servant to George duke of Clarence.

L.

LAAD-RINC, *see note to Ethb. 7.*

LĀD (*f.*), purgation, exculpation. Of the 'lād' the following kinds occur: — 1. That wherein the accused cleared himself by his own oath, supported by the oaths of his consacramentals (compurgators), according to the number of which the 'lād' was said to be either simple or threefold. 2. Ordeal; of which there were two kinds, viz., that of hot iron, and water ordeal. When the iron weighed one pound, it was single or simple ordeal; when it weighed three pounds, the ordeal was said to be threefold. 3. Corsnæd, which *see sub voce.* When the number of consacramentals was regulated by the 'wēr' of the accused it was called a 'wēr-lād,' or, as it is defined in H. LXIV. 4., 'Pernegatio secundum natale, quæ est werelada.' 'Plena lada' is identical with 'be fullan āðe' in C. S. 29., meaning,

GLOSSARY.

LĀD — *continued.*

probably, that the 'lād' be executed without any remission, or relaxation, with regard to the number of compurgators.

LĀD (*f.*) — **SEAM; SUMMAGIUM.** A service, which consisted in supplying the lord with beasts of burthen, or, as defined by Roquefort (*voce* Somey): 'Service qu'un vassal devoit à son seigneur, et qui consistoit à faire faire quelques voyages par ses bêtes de somme.' See Spelman *sub voce*, and Du Cange *voce* Sagma.

LÆT — **LITUS, LIDUS, LETUS.** One of a class between servile and free. According to Legg. Langob. Car. Magn. 83., equivalent with *fiscalinus*: 'Aldiones ea lege vivant in Italia, in servitute dominorum suorum, qua fiscalini vel *liti* vivunt in Francia.' The following passages will serve to show the distinction between *litus* and *servus*: 'Si quis servum suum tributarium aut litum fecerit.' Lex Rip. 62. 'Inter cxx. homines, nobiles et ingenuos, similiter et litos, servum et ancillam eidem ecclesiæ tribuant.' Cap. de Part. Sax. 15. 'Qui hominem ingenuum occiderit, solidos cc., qui lidum, solidos c., qui servum, solidos L., componat.' Cap. Car. an. 813. By the Frisic law, tit. 15. the composition for a noble was 11 pounds; for a freeman, 5½, or 5 pounds 6 ounces; for a litus, 2 pounds 9 ounces; for a slave, 1 pound 4½ ounces. These particulars are noticed, because, according to some traditions, Kent was settled in part by Frisians. These Læti or Leti were Germans, who voluntarily placed themselves under the Roman government, and received lands (*terræ læticæ*) to cultivate, for which they probably paid rent, and were obligated to perform military service. If the enactment of Ethb. 26. be genuine, and not servilely copied from some Germanic code by the compiler of those laws, the question presents itself, at what period came this class of persons into Kent? The most obvious solution seems to be that they must have been foreigners or their descendants settled here during the Roman government, and that the high value set upon their lives was in consequence of their consanguinity with the Germanic conquerors of the country. See Grimm's D.R.A., p. 305-309. Graff's *Sprachschatz*, vol. ii. p. 190. Eichhorn, i. p. 319. edit. 1834. Palgrave, i. p. 354.

LÆÐ, **Lathe**, a division or district so called, peculiar to the county of Kent. It is thus described by Spelman: 'Est portio comitatus plures continens hundredos seu Wapentachia, suoque olim subaudiens magistratui, quem *ledgrevium* appellabant.' He then cites Ed. C. 31.: 'In quibusdam vero provinciis, Anglice vocabatur læð, quod isti dicunt ðrihinge.' It is, however, to be observed that ms. *L.* reads 'cūþinge' instead of 'þrihinge.'

GLOSSARY.

LAGU (*f.*) **LAW.** This word was also used to express the territory or district in which a particular law was in force, as ‘Dena lagu,’ ‘Mercna lagu,’ &c. which may be looked upon as abbreviated forms of *the district under Danish law, Mercian law, &c.* without supposing, with Bishop Nicholson, that in these instances the word ‘lagu’ does not stand for *law*, but for *regio, provincia.* See Præfatio ad Wilkins, LL. Anglo-Sax. p. xvi.

LAH-CÔP, *see note to Eth. III. 3.*

LAH-MAN — LAGEMANNUS. The O. N. Lögmaðr, thus defined in the Index to the Grāgās: ‘Jurisconsultus, nomophylax, qui leges rogaret et proclamaret, et quod justum sit et legibus consentaneum, in casu quæstionis, declararet.’ The number of lagemanni appointed in any particular place seems constantly to have been twelve, and it is clear that their functions were judicial. They were thanes, having ‘socam et sacam super homines suos,’ and are, no doubt, identical with the twelve senior thanes (þa yldestan xii. þegnas) mentioned in Eth. III. 3. The institution was most probably of Danish origin, as we generally meet with them in the Danish portion of the country, and the document of Ethelred, above referred to, seems, in great measure, to have been published for the sake of the Five Burgs. Of their rank a further judgment may be formed from the heriot of the lagemanni of Cambridge at the time of the conquest; viz. ‘De harieta lagemannorum habuit isdē Picot viii. lið., et unum palefridum, et unius militis arma. Aluricus Godricsone, quando fuit vicecomes, habuit harietam unius istorum xx. soł.’ Domesday, vol. i. fol. 189.

LAH-SLIT (*m.n.*?), **LAH-SLITE** (*m.*), { a mulct for offences committed by the Danes, for which the English were condemned in the ‘wite.’ The ‘lah-slit’ of a priest refusing baptism, or neglecting to fetch chrism, is (E. & G. 3.) fixed at twelve ores, but it does not follow that it was always the same. *See note to E. & G. 2.,* which, in the opinion of Somner, gives us the ‘lah-slit’ of a ‘twelf-hinde,’ ‘six-hinde,’ and ‘twy-hinde,’ man. According to H. xi. and LXVI. 5. it is equivalent to the ‘plena wita,’ or the ‘negatio cum xi.’ In H. xxxiv. 1. it is evidently classed with the king’s wite, or 120 shillings. That the ‘lah-slit’ varied with the ‘wite’ seems certain, but that it was always equal to the ‘wite’ is a point yet remaining in doubt.

LAND-ÂGENDE,
LAND-HLAFORD,
LAND RÎCA, } The proprietor of the land, lord of the soil.
O. N. ‘landeigandi, dominus fundi, colonus prædiatus, si non odelicus.’

GLOSSARY.

LAND-CEAP, { Purchase of land: 'contractus vel transactiones
 LAND-CÔP, { præditiore de terris, scil. aut venditioni expo-
 sitis, aut ad censum vel emphyteusin elocatis,'
 Somner. (See note to Eth. III. 3.)

LAPIS. See OATH.

LEGER-WITA, { — A. S. Legeþ-wite. 'Stupri seu concubitus
 LEIER-WITA, { illegitimi mulcta: in adulteros, fornicatores,
 virginumque corruptores animadversio. Ad
 maneriorum dominos (nescio an ad omnes ex consuetudine)
 olim pertinuit jurisdictio de nativis suis (id est, servis et
 ancillis) corruptis cognoscendi, multamque delinquentibus
 tam viris quam foeminis inferendi. Ad quosdam etiam non
 de his solum, sed et de aliis quibuscunque, intra dominium
 ipsorum sic peccantibus. Convenire videtur Fletæ, lib. i.
 c. 47. et aliorum opinio, qui *laierwite* dicunt esse consuetu-
 dinem vindicandi adulterium, et fornicationem, in quoslibet
 delinquentes.' Spelman.

LEOD (*m.*?) vir, homo; see note to Ethb. 2. and Gloss. to Kem-
 ble's Beowulf, voce Leode.

LEOD-GELD (*n.*), or simply, LEOD (*m.*), the 'wer-gild' so called
 in the laws of Ethelbirht. See WER-GILD.

LEODIUM, Liege. See HOGGE.

LEOHT-GESCEOT (*n.*?)—SYMBOLUM LUMINIS. A tax for sup-
 plying the church with lights.

LESTAGIUM, Lastage, a duty laid on the cargo of a ship. 'Con-
 suetudo exacta in nundinis et mercibus.' Bromton.

LIBLAC (*n.*?) Veneficium, witchcraft, particularly that kind
 which consisted in the compounding and administering of
 drugs and philtres. O. H. G. luppi, *maleficium*; luppôn,
medicare; (M. H. G. luppen, *venenare*); luppari, *veneficus*.
 Wieland, in Oberon, says:—

'Der Ritter steigt herab, und ungesäumt erscheint,
 'Ganz in verlupptem Stahl, sein trotzig sichrer Feind.'

which is explained in his Glossary: 'in bezauberten
 Waffen. *Luppen*, *verluppen*, hiess in der alten Allemannisch-
 en Sprache *vergiften*; daher *verluppte Pfeile*. Weil aber,
 wie Wachter wohl anmerkt, im gemeinen Volksglauben
 giftmischen und zaubern verwandte und associierte Begriffe
 sind, so bekamen die Worte *luppen*, *verluppt*, auch die
 Bedeutung von *zaubern* und *bezaubert*. So sagt, zum
 Beispiel, König Tyrol (beym Goldast), Der konnte *luppen*
 (d. i. *zaubern*) mit die (dem) Speer; und der Dichter
 Nithart (ebenfalls in Goldasts Parænet.) Zoverluppe für
 Zauber, *fascinum magicum*.'

LÍC-WIGLUNG (*f.*). See WIGLERE.

GLOSSARY.

LIESING, { — O. N. leysíngi — libertus. The Danish 'lysing'
 LYSING, { and Saxon 'ceorl' appear to have been on an
 equal footing.

LIGATURÆ, 'Amuleta quædam ad arcendos et depellendos morbos, quæ aut ad collum suspendebantur, aut circa alias corporis partes alligabantur.' Du Cange. These *ligaturæ* or bindings consisted either in bands or knotted strings, those by whom they were prepared being called *obligatores*. This superstition seems to have been much used on the continent. The Salic law (xxii. 4.) says: 'Si quis alteri aliquod maleficium superjactaverit, sive cum *ligaturis* in aliquo loco miserit.' Lex Visigoth., vi. 2. 4. 'Ut clerici vel laici phylacteria, vel falsas scriptiones aut *ligaturas*, quæ imprudentes pro febribus aut aliis pestibus adjuvare putant, nullo modo ab illis vel a quoquam christiano fiant.' Cap. vi. 72. 'Admoneant sacerdotes, non *ligaturas ossium* vel *herbarum* cuiquam adhibitas prodesse, sed hæc esse laqueos et insidias antiqui hostis.' See Grimm, D. M., p. 630.

LIGIUS, a person bound to another by a solemn tie or engagement. It is now used to express the relation of a subject to his king; hence our word *allegiance*; but formerly a person might be the *liegeman* of a subject, as appears from a charter of the abbot of Ramsey (Lib. Rames. § 244.), and in Glanville (Lib. 7. § 10.), those are termed 'capitales domini, quibus ligeantiam debent, sicut de primis eorum feodis.' There can be no doubt that the word is used here in its primitive sense.

A liegeman was antiently bound to his liege lord against all men, without exception, but Frederic Barbarossa, in 1152, 'cavit imperatorem in omni fidelitatis sacramento excipiendum,' in which he was followed by other princes; and the feudal law added, 'antiquiores dominos eximendos;' hence the modern clause: 'salva fide domino nostro regi, et aliis dominis meis,' which was unknown to more antient times.

LIGNAGIUM, the right of cutting wood in a forest; also the payment for the privilege of cutting wood.

LOC-BÓRE—CAPILLATA. One entitled by her rank to wear long hair. Among the Goths we find mention of the capillati or κομήται; these did not, however, belong to the highest class, but took rank after the pileati, from whom the kings and priests were chosen. See Grimm, D. R. A., pp. 239. 240. 286. See also note to Ethb. 73., where the word appears to be merely a gloss to fri-wíf.

LORICA. See FEUDUM.

LYSWE, see note to Ethb. 3.

LUPINUM CAPUT. See WARGUS.

GLOSSARY.

M.

MÆG-BÔT (*f.*), compensation for homicide paid by the perpetrator to the kinsmen or family ('mæg-burh') of the slain.

MÆG-BURH (*m.*), kindred, family.

MALLUM and **MALLUS**. See **MEPEL**.

MAN-BÔT (*f.*), a fine payable to the lord of a man slain, the amount of which was regulated by that of the 'wēr.'

MANCA. }
MANCUS. } See **MONEY**.

AMÂNIAN, to exact, admonish.

MANIPULUS AUGUSTI. See **HÆRFÆST-HANDFUL**.

MÂNUNG, { (*f.*) The district within the jurisdiction of a reeve,
MÔNUNG, { apparently so called from his power to exercise
 { therein one of his chief functions; viz. to exact
 (amânian) all fines.

MANUPASTUS, famulus, a domestic; perhaps the same as 'hláf-æta.'

MAN-WYRÐ (*n.*), the value or price at which a man is estimated, according to his degree; apparently synonymous with 'wer-geld.' It occurs only in the Laws of Hlothhære & Eadric.

MARC (*n.*). See **MONEY**.

MARITACIO, 'Donatio propter nuptias, id scil. quod sponsæ a sponso datur; aliter *dotarium* et *dotaticium* dictum.' The 'maritacio' has by some been considered identical with the 'morgengiva,' but in H. LXX. 22. it is ordered, that, 'Si sponsa virum suum supervixerit, dotem, et *maritacionem suam* — *et morgangivam suam* perpetualiter habeat.' It was more probably the 'foster-lean' or 'cild-foster' of the A. S. Laws.

MARITAGIUM, the marriage portion, the *dos*, according to the Roman acceptation of the word: 'In alia enim acceptione accipitur dos secundum leges Romanas, secundum quas proprie appellatur dos id quod cum muliere datur viro, quod vulgariter dicitur *maritagium*.' Glanv. lib. vii. c. 1. In Ed. C. XIX. *maritagium* is evidently either a mistake for, or used indiscriminately in the sense of, the preceding *maritacio*: 'cum maritagiis suis et dotibus.'

Maritagium signifies also the payment made by a feudal vassal to his lord, in whose wardship he was, for permission to marry. Spelman.

GLOSSARY.

MÊD-SCEAT (*m.*), a bribe, hush money.

MELD-FEOH (*n.*), delatura, information money, reward paid to an informer.

MENTONALIS, (a hedge) reaching to the chin of a person of middling stature.

MEPEL (*n.*)—**MALLUM**. Sermo, concio; *verb* maðlian, to speak, harangue.

MISCRAVATIO. See **CRAVATIO**.

MISERICORDIA—**AR**. A penalty or fine; so called because it was not fixed by law, but left to discretion, à merci: thus defined by Du Cange: 'Pœna seu mulcta de quovis crimine, aut quavis forisfactura, nullis definita legibus, sed iudicis relicta arbitrio, qui minorem vel majorem in reum pro delicti modo, decernit: non quod soleat hujusmodi mulcta irrogari confitenti, et misericordiam petenti, ut quidam volunt, sed quod ea ex misericordia iudicis unde pendeat. Galli efferunt *mercy*, Angli *amerciamentum*.'

'*Misericordia*, mulcta lenior, sic dicta, quod lenissima imponitur misericordia; graviores enim multas fines vocant; atrocissimas, redemptiones.' Spelman.

'Est misericordia domini regis, qua quis, per juramentum legalium hominum de vicineto, eatenus americiandus est ne aliquid de suo honorabili contenemento amittat.' Glanv. lib. ix. c. 11.

'De quolibet placito, quod in comitatu deducitur et terminatur, misericordia, que inde provenit, vicecomiti debetur, que, quanta esse debeat per nullam assisam generalem determinatum est, sed, pro consuetudine singulorum comitatum, debetur in quodam comitatu plus, in quodam minus.' Ib. c. 10.

MISKENNING, 'Variatio loquelæ in curia; est autem loquela idem quod causa, placitum, juris sui prosecutio judicialis. Ita variare loquelam dicitur, qui aliud petit, quam quod initio et in prima litis contestatione petierat; vel qui in prosecutione juris sui non sibi constat.' Du Cange.

Persons guilty of this offence were subject to a fine, also called *miskenninga* and *meschenninga*; but as the judges were apt to levy these fines on very trivial occasions, thereby causing great vexation to the subject, they were totally abolished by king Stephen: 'Omnes exactiones, et injusticias, et meschenningas, sive per vicecomites, vel alios quoslibet male inductas, funditus extirpo.' R. Hagustald. cit. Du Cange.

See grant of right to levy this fine by Hen. II., in Madox, Formul. p. 45. Also many instances of exemptions from it in the Monasticon.

GLOSSARY.

MOLLIS—**BÆDLING**. ‘*Molles (inquit Alcuinus de Offic. Divin.) sunt effeminati, qui vel barbas non habent, sive qui alterius fornicationem sustinent.*’ These are the *μαλακοὶ* mentioned by St. Paul, 1 Corinth. vi. 9. *οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται, κ. τ. λ.*

The derivation of the Saxon term is very uncertain.

MONETAGIUM, mintage. A payment to the lord from his tenants and vassals, on condition that he would not alter the coinage. It obtained chiefly in Normandy, and was paid every three years: it was also called ‘*focagium*.’ Du Cange.

Another species of monetagium was ‘*id quod monetarii, seu monetæ fabricatores, domino, cujus est moneta, exsolvunt ex monetarii fusionis et signaturæ proventibus.*’ Ib.

MONEY. The following descriptions of money occur in these Laws:

I.—Saxon money; viz. The Pund (libra, pondus); the Scilling (solidus); the Pening or Penig (denarius); the Sæat: of which

1 pund = 48 scill. =	240 pen. =	960 sceats.
1 scill. =	5 pen. =	20 sceats (?)
	1 pen. =	4 sceats.

Besides the above, there were the Mancus and the Marc, each of the value of 30 penings; and the Ora = 16 pen.; therefore 15 ora = 1 pound.

In H. xxxv., where it is said, ‘*xx. manċ, quæ faciunt l. soċ,*’ the shillings are Norman. See also H. lxxvi. 4., where the Saxon shillings are reduced to Norman.

In Mercia a different calculation prevailed; viz.

1 pund = 60 scill. =	240 pen. =	250 sceats.
1 scill. =	4 pen.	

Consequently, 5 Mer. scill. = 4 Sax. scill.

Also $266\frac{2}{3}$ thrymsas = 200 scillings; therefore, the thrymsa = 3 pen. Mercian.

II.—Norman money; of which,

1 pound = 20 shillings = 240 pence.

The maille, it is said, was equal to a halfpenny.

The mære peningas mentioned in Alf. 9. are no doubt intended for the *meri denarii* occurring in the Capitularies. To the quotation given in the note may be added the following from Capit. Car. Mag. ad Leg. Sal. tit. iii. c. 11.: ‘*Illi autem denarii, qui modo monetati sunt, si pensantes et meri fuerint, habeantur.*’ And in Edict. Carisiaco Car. Cal.: ‘*Ne aliquis bonum denarium, id est merum et bene pensantem, rejicere audeat.*’ Du Cange.

GLOSSARY.

MONEY — *continued.*

Instead of marcs, the amount of fines, &c. is frequently found in half-marcs; a singular mode of reckoning, which must not be confounded with that still prevalent in Germany and the Northern kingdoms, and even in some parts of Scotland, where the use of the ordinal number before the word signifying *half* indicates that the sum mentioned is diminished by half a unit, respecting which see vol. i. p. 154. n. ^a.

In the Anglo-Saxon Laws there is no passage from which the value of the 'sceat' can be ascertained with certainty, though from some places in the laws of Ethelbirt it would appear, that, in Kent at least, 20 sceats were equal to 1 scilling.

In Ethb. 54. the 'bôt' for the thumb nail is said to be 3 scill., and in Ethb. 55. the 'bôt' for every other nail (of the hand apparently), 1 scill.

In Ethb. 70. 'bôts' for the toes are said to be half as much as 'bôts' for the fingers, from which it may be conjectured, that 'bôts' for the nails were in the same proportion.

But in Ethb. 72. the 'bôt' for the great toe nail is said to be 30 sceats, and the 'bôts' for every one of the other toe nails, 10 sceats; presuming therefore that these 'bôts' are equal to half the 'bôts' for the finger nails, it will follow that 30 sceats = $1\frac{1}{2}$ scill., and 10 sceats = $\frac{1}{2}$ scill., or 20 sceats = 1 scill.

Again, in Ethb. 10. the 'bôt' for lying with the king's maiden is said to be 50 scill.; and in Ethb. 11. for lying with his grinding slave, 25 scill., and with one of the third class, 12 scill.; and in Ethb. 12., with his 'fed-esl,' 20 scill.

In Ethb. 16. the 'bôt' for lying with a 'ceorl's birele' is said to be 6 scill., with his second female slave, 50 sceats, and with one of the third class, 30 sceats. Now supposing the 'birele' to be to the 'ceorl' what the maiden was to the king, the 'bôt' for the 'birele' was nearly one eighth of the 'bôt' for the maiden; and supposing the 'fed-esl' to be of the same degree with the second slave, and preserving the same proportions, we have 50 sceats = $2\frac{1}{2}$ scill., and 30 sceats = $1\frac{1}{2}$ scill., which agrees with the foregoing valuation.

MORGEN-GIFU (*f.*) — **MORGANGIVA.** Morning gift; a gift from the husband to the wife on the morning after marriage, in token of satisfaction with his choice. The 'Morgen-gifu' was the property of the widow after her husband's death. For ampler details, see Grimm, D.R.A., p. 441.

MORÐ (*m.?*) — **Goth. Maurþr.** Homicidium clandestinum, murder cont. to 'slege,' which signifies open homicide, and

GLOSSARY.

MORĎ — *continued.*

therefore not *murdrum*. MorĎ answers exactly to the French *assassinat*, or *muerte de guet-apens*, both with regard to its secrecy, and from the circumstance that, to constitute it, the consequent death of the object is not necessary, as is manifest from *Ath. I. 6.* The compounds ‘MorĎ-dæd,’ ‘MorĎ-sliht,’ ‘MorĎ-wyrhta,’ require no illustration. ‘Æbere morĎ’ was probably synonymous with ‘slege.’ See *MURDRUM*.

GEMŌT (*n.*), a mote or moot, meeting, public assembly. The various kinds were —

1. The ‘folc-gemōt,’ or general assembly of the people, whether it was held in a city or town (*burg*), or consisted of the whole shire. This meeting, it appears, was on extraordinary occasions summoned by the ringing of a bell, called the ‘moot-bell,’ though its regular meetings were annual, viz. ‘in capite kalend. Maii.’ See it fully described in *vol. i. p. 613. n. ^a.*
2. The ‘shire-gemōt,’ or county court, which met twice a year. See *vol. i. p. 613. n. ^{xvi}.* and *619. n. ^{xlvi}.*
3. The ‘burg-gemōt,’ which met thrice a year.
4. The ‘hundred-gemōt,’ or hundred court, which met twelve times a year in the Saxon times, but afterwards a full (perhaps an extraordinary) meeting of every hundred was ordered to be held twice a year. This was the sheriff’s *tourn*, or view of frankpledge. See *vol. i. p. 614. n. ^{xvii}.*
5. Halimotum, A. S. ‘Halle-gemōt,’ ‘conventus aulæ, hoc est curiæ dominicalis, manerii, vel baronis in villis et dominiis; seu tribuum, wardarum, et societatum, in burgis et urbibus.’ See *Spelm. voce Hali-gemot.*
6. Wardemotus, ‘wardarum conventus vel curia.’

MUFFLAS, fur or fleecy gloves for winter.

MUND, { (*f.*) — MUNDIUM, MUNDEBURDIUM. Munimen,
MUND-BYRD, { protectio, guardianship; from ‘mund,’ the hand;
holding out the hand to, or taking another by
the hand, being a token of protection; a similar idea is
contained in the term ‘hand-grið.’ Hence ‘mund-bōra,’
protector, patron, or literally *the bearer of protection*, and its
abstract ‘mund-byrd.’

These words are also commonly used to signify the price of violation of the ‘mund,’ or ‘mund-bryce.’ See *note to Ethb. 75.*

GLOSSARY.

MURDRUM, secret assassination, said in Ed. C. xvi. to have been defined and the penalty fixed for it by Cnut, with a view to the security of his adherents, when he sent his army back to Denmark, though it is evidently the same with the A. S. 'morð,' which *see* sub voce.

MYNECEN, fem. of munuc, monialis. *See* NUNNE.

MYNSTER (*n.*) — MONASTERIUM. A minster, monastery.

MYNSTER-HÂM (*m.*) — ECCLESIAE MANSIO. Monastic habitation; perhaps the part of a monastery set apart for purposes of hospitality, or as a sanctuary for criminals.

N.

NÂM (*f.*), namium, distress, seizure.

GENEAT (*m.*), villanus, a base tenant, especially one holding or enjoying land for services or rent (*gafol*); from neotan, *to enjoy*.

GENEAT-LAND (*n.*), land granted for services or rent (*gafol*).

NIVELLA, Nivelles. *See* HOGGE.

NOFFUS or NAUFUS, a wooden coffin. Fr. 'nau' and 'nauf,' *bierre, cercueil*; so called from its resemblance to a ship.

NUNNE — NUNNA — nun. Du Cange defines nuns as 'sancti-moniales, præsertim antiquæ et senes virgines, aut sacrae viduæ; sicut enim nonnus reverentiam paternam, ita *nonna* maternam denotat.' From the above it would seem that the chief distinction between nuns and mynchens consisted in the superior age and strictness of the former. In C. E. 6. nuns are classed with canons, and mynchens with monks.

O.

OATH — Að; JURAMENTUM. Of oaths the following kinds are mentioned in these laws; viz.

Fore-ãð (Antejuramentum); so called because it was that by which every accuser or plaintiff commenced his accusation or suit against the accused or defendant, according to H. LXIV. 1., which directs that, 'omnis tihla tractetur antejuramento, plano vel observato.' To this the defendant opposed his own 'fore-ãð,' thereby pleading not guilty to the charge. The oaths both of plaintiff and defendant were supported by consacramentals, respecting the number of which (in

GLOSSARY.

OATH — *continued.*

Wessex, Mercia, and Denelaga) *see* H. LXVI. 8. If the 'fore-*ǣð*' of the accuser failed, the charge was quashed, and the accused set at liberty.

The distinction into *planum* and *observatum* does not occur before the time of the Conquest. The former is defined by legists as 'non solenne, quod summarie et de plano præstatur, sine delectu verborum aut locorum;' and from Wil. II. 3. it appears to be identical with 'unforced,' and the opposite to *observatum*, *fractum* (*frangens*), and *verborum observantiis*. This is contrary to the opinion of Somner, which seems at perfect variance with the passages cited, *see note to* H. LXIV., where the expressions, 'juramentum observatum' and 'jurare verborum observantiis' are reasonably accounted for; but why an oath is denominated 'fractum' or 'frangens' is a question to which no satisfactory answer has hitherto been given. Formulæ of fore-oaths are given O. 2. & 3., 4. & 5.

Rím-ǣð (juramentum numeri) or *Ungecören-ǣð*. This oath, as its name implies, was taken by the accused, together with the whole number of persons named by him as consacramentals; and is thus defined by Somner: 'Quod quis cum toto conjuratorum nominatorum cœtu vel numero daret;' whereas the —

Cyre-ǣð (juramentum electum) was the oath of a certain number only, selected by the accuser from among the persons named by the accused as consacramentals; or, 'quod quis cum quibusdam aliis conjuratoribus e majori numero selectis præstaret.'

Cyning-ǣð. The only mention made of this oath is in In. 54., where it is described as 'be xxx. hida (per xxx. hidas);' but whether this is meant as the definition of a 'cyning-ǣð,' or that the particular one here required was one of thirty hides, is doubtful. For further information, *see* Mr. Price's elaborate notes to In. 14. & 54.; *see also* Phillips's *Geschichte des Angelsächsischen Rechts*, p. 185. It is, however, to be feared that the data afforded by the passages cited by these eminent scholars are inadequate to the formation of a basis whereon to found any certain knowledge concerning this obscure subject.

Unceases or Unceastes ǣð. This was an oath taken on the adjustment of cases of deadly feud (*fæhð*), &c., and was therefore sometimes called an 'unfæhðe *ǣð*;' by it a man swore not to entertain hostility (*ceast*) against another for wrong sustained through the mur-

GLOSSARY.

OATH — *continued.*

der of a relative: ‘Cognati interfecti jusjurandum præstent, cædem ejus se non vindicatueros.’

Hyld-ǣð, an oath of homage or fealty. O. I. affords a formula of this oath.

Pundes wyrðe ǣð: ‘Sic, ni fallor, dictum, quia infamatus, qui ad purgationem simplicem, juratoriam puta, admissus, in tali sua purgatione defecerat, eamque ad effectum non perduxerat, tali summa, libra sc. jure mulctabatur; ut qui in triplici purgatione (judicium tripondii audit, H. LXIV. 1.) defecerat, tribus libris, vel lx. solidis.’ The foregoing is Somner’s explanation, which, as his authority in such matters is of weight, I was unwilling to omit, though I cannot agree with him in the supposition, that an oath which had failed (and therefore no oath at all) should be named from the amount of fine imposed for its non-completion. To me it appears more probable that the oath was thus denominated from its value, founded on a calculation analogous to that in Ed. I., where mention is made of an oath for one ox, which, adopting the valuation given in Ath. V. VIII. 5., would be equal to an oath of thirty pence; a pound worth oath would then be equivalent to an oath for eight oxen. It may also be equivalent to one of as many hides, and merely another mode of expressing the same thing.

Juramentum per lapidem, *see note to H. v. 29.* This clause, referring to a custom of a far remoter age, and of which there exists no other trace in the Anglo-Saxon or Anglo-Norman laws, is most probably an interpolation of the compiler of the laws ascribed to Henry I. It may, however, allude to the altar, which was generally formed of stone, and be equivalent to *jurare per altare lapideum*, it being a christian practice in swearing (derived no doubt from their pagan forefathers) to touch the altar, or the grave-stone of some saint.

The expression, *jurare manu sexta, duodecima, &c.*, has reference to the number of consecramentals, ‘porrectis namque manibus jurabant, tactisque sacrosanctis evangeliiis, aut altari, aut etiam, quod frequentissimum erat, sanctorum reliquiis.’ Bignon, *nota ad Form. Marculfi*, lib. i. c. 38. This practice was general among the Germanic nations. Hoveden (anno 1194) mentions, that the bishop of Ely, in his reconciliation with the archbishop of York, was required to swear ‘cum centesima manu sacerdotum,’ and among the Welsh we find a purgation requiring three hundred con-

GLOSSARY.

OATH—*continued.*

sacramentals (trecentesima manu). *See* Spelman *voce* Assath.

The term ‘að-fultum,’ or support to the oath, is a collective, expressive of the body of compurgators or consacramentals brought forward by either party in support of his cause.

For the valuation of an oath by hides, *see* In. 54. n.^c.

OBDIENTIARIUS, a monastic officer thus defined by Du Cange: ‘Obedientiarii’ sunt ‘qui vel aliqua in monasterio officia exercebant, vel qui in cellas et prioratus, seu *obedientias* mittebantur, easque procurabant; qui *regebant obedientiam*. *Obedientiæ* vero [sunt] præsertim dictæ cellæ, præposituræ, et grangiæ, a monasteriis dependentes, quod monachi ab abbate illuc mitterentur, *vi ejusdem obedientiæ*, ut earum curam gererent, aut eas deservirent.’

OFERHYRNES (*f.*), { — Fr. sursise. Contempt, disobedience;
OVERSEUNESSA, { contempt in the present legal sense of
the term; also the penalty annexed to
such contempt, the various rates of which were fixed
according to the party offended, *see* H. xxxiv. 3.; xxxv. 1,
2, &c.

OFGANGFORDELL. A combination of letters formed by some Norman scribe or lawyer (perhaps from dictation), to whom the original was a sealed book, out of the following passage of C. S. 30.: ‘oƿgā man þæt þrýfealde oƿdal.’ This comprehensive compound he skilfully renders ‘triplex judicium.’

ONSTAL, *see note to* In. 46.

ORDEAL (*n.*)—O. H. G. Urteili, mod. Urtheil. Trial by fire, or by hot or cold water. It was called single or threefold from the weight of the iron; for the process, *see* Ath. IV. 7. The ritual appropriated to the several kinds of ordeal is given in Canciani, tom. ii. p. 453. It begins with the following directions: ‘Inquisitus aliquis de furto, vel adulterio, vel de quocunque alio crimine, si nolit confiteri, pergat sacerdos ad ecclesiam, et induat se vestimentis sacris excepta casula, portans in læva sacrum evangelium cum chrismario, et reliquiis sanctorum, calicemque cum patina, expectante plebe cum illo, qui criminis reus esse deputatur, in atrio ecclesiæ; et dicit plebi, Videte fratres christianæ religionis officium,’ &c. *See also* Spelman, *voce* Ordalium. The cold water ordeal, at least as practised on the continent, is thus described: ‘The accused, having a cord fastened round his body, was cast into the water, if he floated on the surface, he was deemed guilty, if he sank, innocent. He was

GLOSSARY.

ORDEAL — *continued.*

then immediately drawn out.' See Grimm, D.R.A., 923.; who adds: 'Herein an old heathen superstition seems to prevail, that the holy element, the pure stream, will receive within it no misdoer.' The ornest, or trial by battle, does not seem to have been usual in England before the time of the Conqueror, though without doubt originating in the kingdoms of the north, where it was practised under the name of *holmgang*, from the custom of fighting duels on a small island or *holm*.

ORA. See MONEY.

ORGYLDE. See ÆGYLDE.

ORIGE; this word occurs only in In. 28., where see Mr. Price's note, with whose conjecture I cannot, however, concur; believing rather that 'orige' is an erroneous orthography for 'orwige,' and the meaning to be: 'if he run away and become 'orwige,' i.e. place himself in a state that any one may slay him with impunity. See ORWIGE and ÆGYLDE.

ORNEST (*n.*). See ORDEAL.

ORWIGE—SINE WITA—without war or feud; such security being provided by the laws, for homicides under certain circumstances, against the 'fæhð' or deadly feud on the part of the family of the slain.

OSTENSIO, the same as Scavagium; 'Tributum a mercatoribus exigi solitum pro facultate ostendendi et exponendi merces in nundinis.' Du Cange.

P.

PANNUS, 'pellitium, pili molliores; Gallis, panne.' Du Cange. 'Peau, fourrure, étoffe, cuir; de *pannus*, en Bas Bret. *pann*.' Roquefort, who gives the following quotation from Joinville: 'Ses robes estoient de camelin ou de pers; les pennes de ses couvertouers et de ses robes estoient de gamites, ou de jambes de lievres.' Hist. de S. Louis.

Pannus grisengus, or griseus, a grey pellice or upper robe.

Pannus madidus, one dyed or tinged.

Pannus usatus, one used or worn.

PASNAGIUM, pannage. See ÆFESN.

PECURA, pecus.

PENING (*m.*). See MONEY.

GLOSSARY.

PLOUGH-ALMS. *See* SULH-ÆLMYSSAN.

PLOUGH OF LAND or PLOUGH-LAND, the carucata of the Norman times, or as much land as could be ploughed by one plough in a year.

PORCARIUS. *See* ÆHTE-SWÂN and IN-SWÂN.

PORCARIUS AD CENSUM. *See* GAFOL-SWÂN.

PORT-GERÉFA. *See* GERÉFA.

PRÆFECTUS. Of the functions of the præfect little seems to be known. Of his rank an idea may be formed from the order in which he stands among those named to attend the county court (H.vii. 2.); viz., after the aldermen and before the præpositi, barons, and vavassours. Perhaps he was the king's 'geréfa' of the Saxon times.

PRÆPOSITUS; of præpositi there were evidently two kinds; viz., the 'præpositus regius,' who seems to have been next in authority to the alderman of the hundred; and the 'præpositus' of a lord, who was a steward or bailiff of an estate, answering to the A.S. 'wicnere.'

PRÆSUMPTIO (TERRÆ vel PECUNIÆ REGIS). Invasio, usurpatio; *see note to* H. x. 1. The clause from the Lex Burgundionum there cited is: 'Jubemus ut quidquid hii, qui agris et mancipiis nostra munificentia potiuntur, de hospitum suorum terris contra interdictum publicum præsumpsisse docentur, sine dilatione restituant.' This was one of the rights of the crown.

PUND (*n.*). *See* MONEY.

R.

RÆD-BĀNA, one who counsels or instigates another to commit homicide or murder, *opp. to* 'dæd-bāna,' the actual perpetrator.

RÆD-BÓRA, counsellor, senator.

RÆDE-GAFOL (*n.*), *see note to* In. 67. Perhaps 'gafol' to be paid in ready coin, not in kind.

GERÆF, { firmus, convictus, Alf. 32. This translation is supported by the Latin version of the passage: 'si in
GERESP, { ipso denique *firmetur*.' I have not met with either word elsewhere.

RÆPSAS, interstitia.

REAFLAC, robaria, rapina. *See note to* In. 91.

GLOSSARY.

RECEPTIO, one of the offences constituting 'pundbreche' (infractura parci). It consisted probably in receiving or harbouring any beast of venery that might have strayed out of the enclosure.

RECORDATIO, remembrance; in which sense the word is to be understood in H. xxxi. 4. and xlix. 4., the 'recordatio curiæ regis' being the testimony of the legal witnesses, founded on memory, regarding any former decision of the court, which oral testimony was, in the curia regis, incontrovertible. This practice was usual in the time of Glanville, who says: 'Presentibus itaque iusticiis in curia, et in recordo bene concordantibus, necesse est eorum recordo stare sine contradictione alterius partis, ut predictum est. Si vero super hoc dubitaverint, inde quod non possunt inde accertari, tunc de novo placitum illud incipietur et deducetur in curia. Sciendum tamen, quod nulla curia recordum habet generaliter preter curiam domini regis; in aliis enim curiis, si quis aliquid dixerit unde eum penituerit, poterit id negare contra totam curiam, tertia manu, cum sacramento id se non dixisse affirmando; vel cum pluribus vel cum paucioribus, secundum consuetudinem diversarum curiarum.' Lib. viii. c. 8. Here the Anglo-Saxon practice seems to be so far changed that the witnesses or *recorders* were no longer, as in the time of Edgar (Edg. S. 3. 4. 5.), men chosen especially for the office, but that the justices themselves were the recorders. This usage continued to the time of John. See Palgrave's *Engl. Common.* vol. i. p. 145.

GERÉFA, reeve; Frank. grafio, graphio, gravio. Of reeves, mention of the following classes occurs in these laws:—

1. The Geréfa, by which simple denomination the same official seems to be meant who is elsewhere called the 'scír-geréfa,' or *sheriff*. He was the fiscal officer of the shire or county, or city, under the ealdorman or comes. His duties were many, as a reference to the places where his name occurs will abundantly testify. The king's 'geréfa' was probably identical with the 'scír-geréfa.' The court of the reeve was held monthly. In the Anglo-Norman times he is usually stiled *vicecomes*.
 2. The Tungrevius
 3. The Port-geréfa
 4. The Wic-geréfa
- (Tún-geréfa),
(Port-reeve),
(Wick-reeve),
- } Inferior classes of fiscal officers employed, as their names imply, in the towns, ports, and wicks (hamlets) of the kingdom.

Besides the above-mentioned, it appears that each bishop, 'hlaford,' or 'gesiðcund-man' had his reeve, who could make oath for him, and was a kind of steward or bailiff, like the modern Scotch *grieve*.

GLOSSARY.

RELEVATIO. }
 RELEVIVM. } See HERE-GEATU.
 RELIEF. }

RESPECTARE, to postpone, from *respectus*, *mora*, *dies dilatus*, *prorogatio diei*; Gall. *respit*. Du Cange.

GERIHTA CYNINGES—JURA REGIA—rights of the crown. Fines arising from certain offences, accruing to the king, and constituting a considerable portion of his revenue.

RÍM-ÃÐ. See OATH.

ROGATION DAYS. See GANG-DAGAS.

RÓM-FEOH—HEORÐ-PENIG; DENARIUM SANCTI PETRI; DENIER SEIN PIERE. A due payable to the see of Rome on Saint Peter's day. See note to E. & G. 6.

RUGERN, one of the months so called in the proem to the laws of Wihtræd. What month is intended is uncertain, though it was probably that in which the rye (*ryg*) was housed, or carried to the 'ern,' and therefore called 'rug-ern' or 'ryg-ern,' analogously with 'arn' or 'barn-monað' (i. e. 'ber-ern-monað,' or that in which the barley was housed, from 'bere,' *barley*, and 'ern,' *house*), mentioned by Verstegan as a name of August. Hence the Engl. *barn*.

If, supposing 'Rugern' a clerical error, we read in its stead 'Bugern,' we get a word of precisely the same meaning as 'barn,' the O. N. 'bygg' (Dan. *byg*), signifying *barley*, like the A. S. 'bere;' and it is certainly not unreasonable to suppose, that among the Jutes of Kent the O. N. term was the one in current use.

S.

SAC—SACA. 'Cognitio quam dominus habet in curia sua, de causis litibusque inter vassallos suos exorientibus.' Spelman. From 'sacu,' *lis*, *causa*. Clemens Regnerus, quoted by Wilkins, defines *sacca* as 'regale privilegium, quo quis gaudeat in suo manerio circa placita, et correctiones delinquentium.'

SÆMEND (*m.*), an umpire, arbitrator; *verb* *seman*, *litem componere*, *judicare*.

SÆ-WEARD (*f.*), custodia maris; one of the services exacted from the cotseti.

SAGEMANNUS or SAGIBARO, 'homme de loy ou de causes.' Pithœi Gloss. ad Leg. Sal. 'Sagibarones' are thus defined by Bignon: 'Viros ætate et sapientia maturos, quibus ob

GLOSSARY.

SAGEMANNUS — *continued.*

peritiam legum, et multarum rerum experientiam, iudicibus consilium dandi, et controversias definiendi facultas erat. Nomen ipsorum compositum est a *sache*, caussa, controversia, et *baro*, vir, ut adeo *sachbaro* idem sit ac *sachman* — In veteribus monumentis hi *sachbarones* latine *boni homines* vocantur, et post comitem, et rachimburgios sive scabinos, hoc est, iudices collocantur.' Cf. notam ad Pact. Leg. Sal. Antiq. tit. 57. ap. Canciani, & Grimm, D.R.A., p. 783. Other authorities make the 'scabini' and the 'boni homines' identical. Savigny, Rom. Recht im M.A., i. 218, 219.

SAWL-SCEAT (*m.*) — SYMBOLUM ANIMÆ; PECUNIA SEPULTURÆ. Soul-scot or shot; an ecclesiastical due payable at the open grave, for the repose of the soul of the deceased.

SCANNORUM, H. x. 1.; this is the reading of the Red Book of the Exchequer. Other MSS. have *stannorum*; Du Cange reads *annorum*. The meaning of either is involved in obscurity.

SCEAT or SCÆT. See MONEY.

SCHELDWITE, { I take this compound word to signify the same
as the latter of its components; viz. 'wite,'
SCYLDWITA, { *fine, punishment*; every 'wite' being, in fact, a
'scyld-wite,' or penalty for *scyld*, or crime. The intent of the law will then appear to be to prohibit the inflicting or imposing of any 'wite' without the pale of the 'burg' or court. This applies to ordinary cases; for in a case where a special prohibition existed, the forisfactum was no longer limited to thirty pence, but increased in proportion to the contempt.

SCHOT AND LOTH, Scot and Lot. All taxes in general are usually understood under this denomination. Scot is the A. S. 'sceat,' *money, tax, contribution*; 'Contributiones publicæ *scotta* appellarunt veteres. Lot, A. S. 'hlot,' *sors, symbolum*, pars tributi sive solutionis alicujus, quam inter alios quis tenetur præstare.' Spelman.

SCILLING (*m.*). See MONEY.

SCĪN-CRÆFT (*m.*), magic, the art of delusion, of causing false appearances, apparitions; from 'scīna' (scīnna) (*m.*), *shine, appearance*.

SCĪP-ÆTERE (*m.*), 'ovis corpus;' so rendered R. S., p. 436, 437. This, I believe, is the only place where the word is at present to be found.

GLOSSARY.

SCIP-FYRD. }
SCIP-FYRÐUNG. } *See* FYRD.

SCÍR-GEMÓT (*n.*), county court. *See* GEMÓT.

SCÍR-MAN, apparently another denomination for 'Scír-gerēfa.'

SCORP (*n.*), garment, scarf. 'Scorp to friðscipe' (*r.* fyrd-scipe), 'sceorpum in hosticum,' a garment or habiliment for military service (to be rendered by a thane), the same with 'hilde-sceorp,' *Beow.* l. 4305, and 'guð-sceorp,' *Anal. A.S.* p. 141. l. 11.

SEAM (*m.*) — SUMMAGIUM. *See* LĀD.

SIX-HYNDE. *See* SYX-HYNDE.

GESIÐ, }
GESIÐ-MON, } —FELAGUS. The 'gesiths,' 'gesith-men,' or
GESIÐCUND-MON, } 'gesithcundmen,' were the military companions or followers of the Anglo-Saxon chiefs and kings. That this is the true sense of the word appears from many passages in king Alfred's translation of Bede (iii. 14. 22.; iv. 4. 10. 22.; v. 4. 5.) Some of these 'gesiths' had lands, others had not (*In.* 45. 51). The lands they held were, in some cases at least, not their own (*In.* 63. 68). When companions of the king, that is, servants of the state, the lands they held were probably 'folc-land.' In the latter periods of the Anglo-Saxon history, the appellation of 'gesiths' fell into disuse, and appears to have been superseded by that of 'thegn.' The 'gesiths' were the same with the 'Leudes' of the Franks and Visigoths, and both were derived from the *comites* of the ancient Germans. It would seem that the *comites* of the king had the designation of 'thegn,' before it was given to the *comites* of inferior chiefs.' (*In.* 45.) 'Gesiths' might receive grants of 'bocland.' *Hickes, Gram. Anglo-Sax.* 139. *Smith's Bede*, 786. (*Allen's Inquiry*, p. 149.)

SİPESSOCNA, the soke or 'socn' of a 'sith' or 'gesið.' 'As the kings and great men rose in rank and importance, their retainers gradually exchanged the title of 'gesith' for that of 'thegn.' Some districts, it is probable, were withdrawn from the hundreds before this change of appellation became universal, and, remaining still privileged jurisdictions, retained the name of 'sıpossocna' after the 'gesith' or 'sith' had lost the name. It appears from Dugdale's *Warwickshire*, that so late as the time of Henry II., there were three of the present hundreds still called 'sıpossocna.' *Allen.*

SMEREMANGESTRE, a woman who deals in butter, from 'smere,' *butter*, and 'mangestre,' fem. of 'mangere,' *monger*.

GLOSSARY.

SOCMAN, { ‘Sokmannus proprie talis est, qui est liber et
 SOCHEMAN, { tenet de rege, seu de alio domino in antiquo
 dominico, terras seu tenementa vilenagia; et
 est privilegiatus ad hunc modum; quod nullus debet eum
 ejicere de terris nec de tenementis suis, dum poterit servitia
 facere, quæ ad terras et tenementa sua pertinent. Et nemo
 potest ejus servitia augere, aut eum constringere ad facien-
 dum plura servitia quæ non debet facere. Et propter hoc
 Sokmanni isti sunt cultores terrarum dominorum suorum
 in antiquo dominico. Et non debent summoniri, nec in-
 quietari in juratis vel inquisitionibus, nisi in maneriis ad
 quæ ipsi sunt appendentes: in placitis vero transgressionis,
 debiti, et aliis actionibus personalibus, summoniti sunt, ut
 alii homines; et de istis tenentibus in vilenagio.’ De Natura
 Brevium, cit. Spelm. In the Anglo-Norman laws, the
 ‘ceorl’ of the Saxons is often rendered *socheman* and *soc-*
 man. See also Phillips, Engl. Reichs- und Rechts-geschichte,
 ii. p. 91.

SOCN { (f.), soke, sanctuary, place of refuge, protection, right
 SOCA { of sanctuary. Such at least is the Anglo-Saxon accep-
 tation of the term. In Ed. C. 22. it is thus defined:
 ‘Soche est, quod si aliquis querit aliquid in terra sua, etiam
 furtum, sua est justicia, si inventum fuerit an non.’ Fleta,
 lib. i. c. 47. says: ‘Soke significat libertatem curiæ tenen-
 tium, quam *sokam* appellamus.’

‘Soc’ is a liberty, privilege, or franchise granted by the king to a subject. ‘Soc’ also denotes the territory or precinct within which ‘sac,’ ‘tol,’ ‘team,’ &c. were possessed. From ‘soc,’ in the sense of privilege or franchise, is derived the term ‘socage,’ because land held by that tenure was exempt from all services, except those particularly specified and enumerated.

‘Hlaford-socn’ was the protection due from a lord to his vassal.

SOINUS — ESSONIUM; ESSOIGN. Hindrance, excuse. ‘Omnis autem excusatio a jurisconsultis nostris *essonium* non dicitur, at ea solum, quæ vel in realibus actionibus, parti reæ, vel in curiis baronum, sectatoribus, absentiae rationem exhibentibus, admittitur. Et *essoniorum* quidem multa sunt genera, sed jam olim quinque capitibus distributa.

1. *Malum viæ*, seu *de malo veniendi*: cum venire quis vel non poterit propter impossibilitatem, vel non audeat propter periculum; vel non tam cito propter longinquitatem itineris. Hoc *commune essionium* appellatur.

2. *Malum lecti*: cum morbo detineatur; quod apud Glanvillam (lib. i. c. 19.) sub *reseantisæ essionio* reponitur:

GLOSSARY.

SOINUS, &c. — *continued.*

et huic pro qualitate morbi (puta languidi) annus interdum et dies datur.

3. *Trans mare*: cum in partibus transmarinis hæreat, non solum Æoli et Neptuni, sed principis alterius potestate constitutus. Dabuntur in tali casu ipsi essoniato ad minus quadraginta dies. Glanv. lib. i. c. 25.
4. *Servitium Regis*: cui forenses omnes necessitates cedunt: remanebitque loquela (i. e. juris actio) sine die, donec constiterit eum ab illo servitio domini regis rediisse.' Ib. c. 27. (Hacteneus Spelmannus.)
5. *De esse in peregrinatione*: sed distinguendum est, utrum is, qui taliter se essoniat, fuerit positus inde in placitum, antequam iter ipsum arripuerit, an non. Quod si prius summonitionem inde habuerit, observabitur cursus curiæ et juris ordo. Si vero prius inde nullam habuerit summonitionem, tunc iterum distinguendum est, utrum iverit ad Hierusalem an alium locum. Si versus Hierusalem iverit is, qui se essoniare facit, tunc solet ei dari respectus unius anni, et unius diei ad minus; de aliis vero peregrinationibus solet dari respectus pro voluntate domini regis et beneplacito, vel ejus justicie, pro longitudine vel brevitate itineris, prout viderint temperandum.' Glanv. lib. i. c. 29.

SOLIDARIUS, one serving for pay, (solidata, soldum) soldier.

SORTES SANCTORUM; 'sic appellatur evangelii aut cujuslibet libri sancti inspectio, *ἡ ἀποδομαρτεία* species; cum scilicet aperto libro quicquid oculis se subiciebat, pro sorte, id est, oraculi loco, habebatur.' Du Cange.

SPLIT. See FRIÐ-SPLIT.

SPRÆC (*f.*), loquela, locutio, suit, action. When the defendant's oath was deemed credible, the suit or accusation was simple (*ānfeald spræc*), and he was entitled to (*wyrðe*) a single 'lād' or purgation; but if he were a 'tyhtbysig' or 'unge-trywe' man (*malam habens famam*—*incredibilis*), the accusation was said to be threefold, in which case the 'lād' was also threefold.

STABILITA, probably the same as 'stabulatum,' *a buckstall*. The forest plea, 'Qui ad stabilitam non venit,' may then signify, 'If any one, when called upon by the officers of the forest to assist in driving the deer into the stall or toil, fail to obey.'

STĀCA (*m.*), palus, stake; also a pin, needle.

GLOSSARY.

STĀCUNG, a sticking. The practice of sticking pins or needles into a waxen image of the person against whom the witchcraft was directed, consisted probably at first in sticking them actually into the body of the individual: 'ȝif hƿā ðrīfe ȝtācan on ģenigne man;' but as this process was no doubt sometimes attended with inconvenience and danger to the operator, the easier and safer method was devised of substituting a waxen proxy, instead of the true man. This practice was known under the name of *defixio*, 'quod ejusmodi incantatores acus subinde *defigerent* in imagines cereas, iis locis quibus viros ipsos pungere decreverant, qui puncturas ipsas, ac si ipsi pungerentur persentiebant.' Du Cange. To it Ovid alludes:

'Devovit absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in jecur urget acus.'

See INVULTUACIO.

STÆÐ (*m.?*), a station. In O.D. it is evidently the station on each side of the river (probably the Wye) where the 'landmen' of the English and Welsh were placed, in order to accompany any traveller from the one country who might have occasion to visit the other.

STAPELA, see note to Ath. IV. 7.

STERMELDA, see note to H. & E. 5.

STRETBRECHE, see definition H. LXXX. 5.

STRUBLUS { a goad? In H. LXXX. 3. the reading in the Red
STUMBLUS { Book, whether it be *stumbli* or *stimuli*, is doubtful;
but whatever their meaning may be, the two words
seem used synonymously.

GESUFEL — **COMPANAGIUM**. Whatever food is eaten with bread. The 'gesufel hlāf' (Ath. V. viii. 6.) must therefore signify a particular kind of bread to be eaten together with other food. Lye, without citing any authority, has 'ȝerȳpleð hlār, *panis lacticio et ovorum luteo maceratus*.' In the A. S. charters frequent mention occurs of 'ȝeruple hlāƿ,' which are distinguished from wheaten loaves, as, 'cxx. huætenƿa hlāƿa and cxx. ȝeruƿlƿa hlāƿa.' Cod. Diplom., vol. i. p. 293. In R. S. 'sufel' would seem to stand for food in general. The etymon is obscure.

SULH-ÆLMYSSAN, plough-alms, see E. & G. 6.

SUMMAGIUM. See LĀD.

SURSISE. See OFERHYRNES.

SYNAXIS, officium ecclesiasticum.

GLOSSARY.

SYX-HYNDE MAN, one whose rank was between the 'twelfhynde' man and the 'ceorl' or 'twy-hynde' man, the 'wēr' of the former being twelve hundred, and of the latter two hundred shillings. The 'six-hynde' man's 'wēr' was six hundred shillings.

T.

TEAM { (*m.*), thus defined in Ed. C. 22.: 'Si aliquis aliquid
THEAM { interciebatur super aliquem, et ipse non poterat
warantum suum habere, erit forisfactura, et justitia
similiter de calumpniatore, si deficiebat, sua erit.' 'Jurisdictio cognoscendi in curia sua de advocacionibus, sive intertatis; hoc est, ut jureconsulti hodie loquuntur, *de vocatis ad warrantiam.*' Spelman. See **VOUCHING TO WARRANTY**.

TELONIUM,
TOLONIUM,
TOLNEUM,
THELONIUM, } toll, duty. In the Latin documents *telonium* and its variations generally signify the duty levied on imports from abroad. *Toll* in conjunction with *team* is usually left untranslated.

TEOÐING, { (*f.*) — **DECIMA**; **DECANIA** — tithing. This division,
TEOÐUNG, { with reference to the 'frið-gilds,' was strictly personal (see Ath. V. III. VIII. 1.), consisting of ten members (gegildan, congildones), of which the senior (se yldesta) directed the nine others. See **HYNDEN**.

With the above species of tithing must not be confounded that connected with the 'frið-borg,' or frankpledge system; this was no doubt territorial, and varied, as to magnitude and population, in like manner with the hundred. This kind of tithing was under a tithing-man (teoðing-man — friðborg-heued — tyenðe-heued — decanus). Ten of these tithings composed the 'frið-borg' or hundred, the chief of which was the 'aldorman' or 'hundredes ealdor.'

THANE. See **ÐEGN**.

THASCIS (DE), H. LXXVIII. 5. This section is very corrupt in all the MSS. I believe it to be unintelligible.

TIHTBYSIG, { — **MALAM HABENS FAMAM**; **INFAMATUS** — of bad
TYHTBYSIG, { repute, from having been previously charged
with crime, from 'tihtle,' *accusation*, and 'bysig,'
occupatus, implicated in.

TIHTLE (*f.*), *accusation, suit.*

Anfeald Tihtle, }
Dryfeald Tihtle, } see **SPRÆC**.

Frum-tihtle, 'prima accusatio.'

Wiðer-tihtle, a cross-action. See note to Ed. I.

GLOSSARY.

TINEMAN, tithing-man.

TITISLAMUS, H. VI. 2., possibly an error for *titulamus*, the reading of the other MSS.

TOFT (*f.?*), 'Et Stykke Jord næst ved Bondens Huus,' a *piece of land adjacent to the house of a peasant*. Molbechs Ordbog. Such is the modern Danish definition, which agrees apparently with the Anglo-Saxon. B. Haldorsen describes *toft* as 'area domus vacua, parietina,' à tomr (*empty*).

TOL; 'Licentia mercaturæ, seu nundinandi, sicuti cum rex concesserit villam aut dominium aliquod cum *sac, soc, thol, team*, &c. concessisse videtur jus mercati; nam, *tol* (Ed. C. 22.), quod nos vocamus *thelonium*, est quod habeat libertatem emendi et vendendi in terra sua.' Spelman.

TONELLUS CABALLINUS, probably a cask, two of which, slung together and full of vinegar, were a horse-load.

TRINODA NECESSITAS; under this denomination are comprised three distinct imposts, to which all landed possessions, not excepting those of the church, were subject; viz.,

1. Bryge-bôt, for keeping the bridges and high roads in repair.
2. Burg-bôt, for keeping the burgs or fortresses in an efficient state of defence.
3. Fyrd, or contribution for maintaining the military and naval force of the kingdom.

TŪN — VILLA. Originally a plot of ground enclosed with a hedge (Ger. 'Zaun.') It came afterwards to signify a dwelling, with the land enclosed about it, then many dwellings within the enclosure, till it became what we now denominate a *town*.

TUNGREVIUS. See GERÉFA.

TWELF-HYNDE (MAN), a man whose 'wēr-gild' was twelve hundred shillings. This was the highest class of Anglo-Saxon aristocracy.

TWY-HYNDE (MAN), a man whose 'wēr-gild' was two hundred shillings. This was the lowest class of freemen, otherwise called 'ceorls.'

TYMPANI VELLUS. See BEL-FLYS.

U.

UNCTUM, grease, fat. For unctum *dissutum* (Eth. IV. 2.) we should apparently read *dissolutum*, i. e. tallow.

GLOSSARY.

UNGEBENDRO or UNGEBENDEO, (PLACITUM DE), Eth. IV. 4. I am unable to assign a meaning to this word, which appears to be corrupt. The nearest approximation to it is, perhaps, 'Ungebodending,' rendered *curia non indicta*, for which, see Spelman and Du Cange.

UNGETRYWE — INCREDIBILIS. Unworthy of belief; said of a man not under surety or 'borh,' (see Eth. I. 4. C. S. 33.), or one 'accusationibus gravatus,' who was deemed disqualified from clearing himself by a simple oath or simple 'lād.' An individual thus circumstanced is styled in Capit. Car. Calv. tit. 37. § 4., 'infidelis regno.'

UNLYBBE, maleficium. See LIBLAC.

UTHESIUM. See HREAM.

UT-WARE, see note to Wg. 9. I rather take the term to signify a species of tenure, the precise nature of which cannot now be ascertained, but which may have some relationship to the old German system, by which every sharer in the public or common land (mark) belonging to a town, was required to have private property also in the district (gaumark) in which the woodland or mark was situate. Such a person was said to hold a *ware*. Five hides 'to cynges út-ware' may therefore mean, five hides of public land granted out by the king to an individual, in virtue of his holding an adequate possession in private property.

V.

VAVASSOR; both the etymon and the exact original import of this word are extremely doubtful. At the period in which we find mention of 'vavassours' in these laws, it seems clear that they were an inferior class of barons, holding probably of the great tenants in capite. (See BARO.) In the chapter on Heriots (Wil. I. 20.) they represent the 'medemran þegnas' of C. S. 72., while the barones are placed on an equality with the 'cyninges þegnas.' In H. VII. 2. they are placed immediately after the barons, in the enumeration of persons who are to attend the county court. See Spelman's English Works, p. 58.

VELTERIS, } — Langeria; Lanlegera—'Germanis *welter*; canis
VELTRIS, } sagax, vel odorisequus, leporarius.' Du Cange.

VICARIUS, apparently identical with the Vicecomes.

VICECOMES — VESCUNTE. In the Anglo-Norman times, this title supplanted that of 'scír-gerêfa' or sheriff, though probably with some modification of functions. See VICEDOMINUS.

GLOSSARY.

VICEDOMINUS; from the order in which the vicedomini stand, in the enumeration of those who are to attend the county court, viz. 'episcopi, comites, vicedomini, vicarii,' it would seem that, as in France, they exercised a delegated authority under the bishop, as the vicecomes did under the duke or count. They were called *vidames*, and had both civil and criminal jurisdiction, while the vicecomes had civil jurisdiction only. (Selden, Tit. Hon., part ii. c. 3. § 21.) Among other definitions of *vidame* given by Roquefort is, *grand vicaire d'un évêque*.

VILLA. See TŪN.

VOUCHING TO WARRANTY — GETŶMAN. A process by which a person, in whose possession lost or stolen property was found, was compelled to show from whom he bought or had it, which latter was, in like manner, obliged to declare how it came into his hands, and so on to a third holder, beyond whom, provided he could prove lawful possession, the tracing might not proceed.

The person from whom the accused party had the property, and who came forth as his warrantor, was called the 'getŶma' or 'geteama,' and the process itself 'team.'

W.

WÆPEN-GETÆC (*n.?*), wapentake; the hundred so denominated in some of the counties north of Trent, or, according to Ed. C. 30., Yorkshire, Lincolnshire, Nottinghamshire, Leicestershire, and Northamptonshire.

WAL-REAF, the crime of despoiling the dead, fully defined in H. LXXX. 4-6.

WARGUS, an outcast, exile, one driven for his crimes from the society of man; from A.S. 'wearh;' O.N. 'wargr,' *wolf*, *outlaw*.

Hence a man who was declared 'wargus' was said 'lupinum caput (wluesheued) gerere.'

WATLINGA STRÆT, one of the Roman roads, leading from the coast of Kent, through London, to Cardigan; thus described by Trevisa: 'The seconde chief kynges high way is named Watlingstrete, and stretcheth thwert ouer Fosse, oute of the south eest in to the northe weste, and begynneth at Douer, and passeth by the myddell of Kente ouer Temse, beside London, by West Westmestre, and so forth by Seint Albion, in the west syde, by Donstable, by Stratford, by Towcetre, by Wedon, by South Lylleborn, by Atheriston, unto Gilbertes hille, that now is called Wrekene, and forth by

GLOSSARY.

WATLINGA STRÆT — *continued.*

Severn, and passeth besides Wrokcestre, and then forth to Stratton, and so forth, by the myddell of Wales, unto Cardykan, and endeth atte Irisshe see.' Polychron., lib. i. c. 45.

WEALH, *see note to In. 23.*

WED (*n.*) — VADIUM. Pledge, security. In O.D. i. an 'underwed' is mentioned, but in what it differed from a 'wed' is not apparent: it is rendered *vadium* in the old Latin version.

WEG-REAF (*m.?*), highway robbery; *see note to Ethb. 19.*

WEMMING, from 'weni,' 'wæmme,' a *blot*, *blemish*, or *fault*, and means, 'judicationis contraventio, scil. causæ vel sententiæ frustratio appellationis remedio; vel vitii, erroris, falsitatis, injustitiæ, decreti vel sententiæ, per judicem inferiorem in prima instantia lata, coram iudice superiori ostensio, et iudicii inde redditus abolitio sive abrogatio.' Somner.

WENT-SÆTAS, the inhabitants of the part of Wales called 'Gwent,' comprising the shires of Monmouth and Glamorgan. The 'Waller-wents' were probably the Celtic inhabitants of Cumbria, so designated by the Anglo-Saxons.

WEOFOD-BÔT. *See Bôt.*

WEORÐIG (*m.*) — CURTILLUM. 'Area, vel quicquid spatii intra curtis seu habitaculi sepimentum jacet; viridarium, hortus.' Spelman. 'Jardin qui est ordinairement enfermé de murailles, de haies, ou de fossés.' Roquefort, *voce* Courtieus.

WÊR (*m.*), { — PRETIUM NATIVITATIS; CAPITIS ÆSTIMATIO.
WÊR-GILD (*n.*), { The price at which every man was valued,
according to his degree, which, in the event of his being slain, was to be paid to his relatives, or to his 'gild-brethren,' by the homicide or his friends, and which he was himself condemned to pay, if proved guilty of certain offences specified in the laws. From p. 174, 175. and H. LXXXVI. 5. 7. it appears that the 'wêr' of a man slain was payable by instalments, the first of which, or 'frum-gild,' in sixty-three days after the payment of the 'heals-fang,' and the others as the 'witan' might direct.

Besides the 'wêr' and 'heals-fang' to the relations, a homicide had to pay 'wite' (called in this case 'fiht-wite') to the king, for violation of the public peace, and 'man-bôt' to the lord of the slain.

'Wêr' and 'wêr-gild' I conceive to be perfectly interchangeable terms, and that the former is merely an abbreviated form of expression for the latter, as in the instance of 'ceap' and 'ceap-gild,' 'leod' and 'leod-gild,' &c.

GLOSSARY.

WĒR-BORH (*m.*), security given for payment of the instalments of the 'wēr' of the slain, within the term directed by the 'witan.' For the particulars of this security, *see* p.174, 175.

WĒR-FÆHÐ (*f.*), synonymous apparently with the simple term 'fæhð' or deadly feud; every 'fæhð' being in reality 'wēr-fæhð,' from involving the penalty of the 'wēr' or 'wēr-gild.'

WĒR-LĀD (*f.*). *See* LĀD.

WERMINGA, apparently an error for Wemminga, which *see*.

WĒR-TIHTLE (*f.*), an accusation involving the penalty of the 'wēr.'

WIC (*f. or n.?*), vicus, oppidum.

WIC-GERĒFA. *See* GERĒFA.

WICCE, a witch.

WICNERE, villicus, dispensator, steward; from 'wic,' in its signification of *monastery, mansion, &c.*

WIGLERE, a soothsayer, magician, wizard. I believe this word, in default of the word 'wicca,' to stand as masculine to 'wicce,' *a witch*. Hence 'wiglung,' in the compound word 'líc-wiglung,' *necromancy*.

WILDE-WEORF, i.q. WILDE-ORF, wild cattle. Lye cites a Cottonian and a Bodleian MS. of Ælfric for the identity of 'weorf' and 'orf,' which, apparently on the same authority, he renders *asellus*.

WIL-WEORÞUNG (*f.*), well or fountain worship. This superstition was very general among the Germanic nations, whose veneration for, if not adoration of streams and fountains continued long after the introduction of Christianity. In the northern kingdoms traces of it subsist to this day; what was once done in commemoration of Baldur being still practised in honour of St. Olave or St. John the Baptist; for, as Professor Finn Magnusen (speaking of the Midsummer festival) justly remarks, 'The people of the North would not, on the introduction of Christianity, forsake so ancient and dear a national festival, with which was associated the superstition, that wells, (as *Baldurs Brönd, Tis-væld*, and many others in Denmark,) baths, certain plants, &c. at the mysterious summer solstice possessed a supernatural power of healing sickness, neutralizing pernicious witchcrafts, &c. — The converters of the North acted here, as in other cases, according to circumstances, by transferring the heathen Midsummer festival dedicated to Baldur to the eve of St. John, which happened about the same time; for as the people of the North had formerly commemorated the death of Baldur, they could now mourn

GLOSSARY.

WIL-WEORÞUNG — *continued.*

over the similar fate of John the Baptist; if they had previously seen Baldur's blood on the root of a plant, since named after St. John, the christian populace now believed that what they there saw was the blood of the martyr, but which in fact consisted in the eggs of certain insects, containing a red fluid; if Baldur had previously been the healing god, his miracles were now transferred to the new saints.' *Den Ældre Edda, ved Finn Magnusen, vol. i. p. 16.*

WINTER-STEAL, a stallion a year, or winter, old. 'Stalhenghst,' *equus admissarius.* Kilian.

WĪTA (*m.*), a member of the supreme council of the nation, hence called the 'wītena gemōt.' This title was also applied to members of the shire-mote.

WĪTE (*n.*), mulct, fine. This was the penalty falling to the king (except in cases of alienation to others) or to the state, for violations of the law; though *Wih. 11.* exhibits a case where half the 'wīte' went to the informer. 'Full-wīte,' 'wita regis,' 'capitalis wita,' 'plena wita,' 'regis forisfactura,' seem only different forms of expression for the same thing.

'Wīte-ræden' does not seem to differ much in signification from 'wīte,' 'ræden' in general adding little or nothing to the signification of the words with which it is joined. In *In. 50.* it may, however, be observed, that it is rendered in the ancient version 'witæ redditio,' which does not ill accord with the context.

WĪTENAGEMŌT (*n.*), the supreme council of the nation, or meeting of the 'wītan.' This assembly was summoned by the king; and its members, besides the archbishop or archbishops, were the bishops, ealdormen, duces, eorls, thanes, abbots, priests, and even deacons. In this assembly, laws, both secular and ecclesiastical, were promulgated and repealed, and charters of grants made by the king confirmed and ratified. Whether this assembly met by royal summons, or by usage at stated periods, is a point of doubt.

WĪTE-ÞEOW (*m.*). See *ÞEOW.*

WIT-WORD (*n.*), see note to *Eth. III. 3.* In the O.N. glossaries 'vitorð' is explained merely *notitia, scientia*, the last syllable being apparently redundant, like 'ræden' in 'wīte-ræden.'

Wiðer-tihtle. See *TIHTLE.*

WRINGH-WÆG — *SIRINGIA.* The pressing of the cheese vat, from which it seems butter was to be made. *R. S., p. 438, 439.*

WLUESHEUED. See *WARGÚS.*

GLOSSARY.

Y.

YOONGMAN, O. N. 'ŕngmenni,' *juvenis*.

Ð.

ÐEGEN, { thane, minister, hence 'þegnian,' *ministrare*, to perform
 the duty of a thane. This, like the words *knight* and
 ÐEGN, { *sergeant*, from a term implying service became a title
 of honour, of which we find the two following grades:
 ÐEN, { 1. A king's thane (cyninges þegn), of whose rank a
 ÐENG, { judgment may be formed by his heriot, which was
 half that of an earl. 2. A thane, simply so called, or, as
 he is sometimes stiled, 'læsse maga,' 'medeme,' or 'les-
 þegn,' whose heriot was trifling in comparison with that of
 a king's thane. In Wih. 20. a king's thane and a stranger
 (gest) are placed on the same footing, from respect, per-
 haps, to the rights of hospitality. Ithre is of opinion that
 'þegen' was originally a title of honour.

That the thane, at least originally, was a military fol-
 lower, a holder by military service, seems certain, though
 in later times the rank seems to have been enjoyed by all
 great landholders, as the natural concomitant of posses-
 sions to a certain value. By Mercian law he appears as
 a 'twelf-hynde' man, his 'wér' being twelve hundred
 shillings.

That this dignity ceased from being exclusively of a
 military character is evident from numerous passages in
 the laws, where thanes are mentioned in a judicial capacity
 and as civil officers. In Edg. II. 3. the judge (déma) who
 judges wrongfully is to forfeit his 'þegenscipe' or thaneship.

Thaneship (þegenscipe) and thane-right (þegen-riht)
 must not be regarded as identical. A priest who conducted
 himself with propriety was worthy of thane-right, but that
 he was not consequently considered a thane is evident from
 H. LXVIII. 3., which says: 'Et licet omnis presbyter, unde-
 cumque oriundus, si canonicam vel regularem vitam ducat,
 in seculari dignitate, thaini legem habeat, si tamen occidatur,
 secundum natale suum reddatur.' This is undoubtedly the
 repetition of a Saxon law no longer existing. In like
 manner a 'ceorl' possessing five hides of land, and a mer-
 chant who had made three voyages on his own account,
 were deemed worthy of thane-right.

In the compounds 'mæsse-þegn' and 'weofod-þegn,' the
 word 'þegn' is not a title of honour, but is used in its pri-
 mitive sense of *servant*, *minister*.

GLOSSARY.

ÐEOD-WITA (*m.*), *see note to R. 1.*

ÐEOF-GILD (*n.*) — FURIGILDUM. Money paid in compensation for robbery.

ÐEOW, servus, slave; commonly a slave by birth; one who had been condemned to slavery for crime, or from inability to pay the fines incurred for violation of the law, being designated a 'wíte-þeow' or penal slave.

ÐING (*n.*), concilium, conventus, apparently synonymous with 'gemôt,' though more usual perhaps in the Jutish and Danish portions of the island.

Geping, *see note to In. 52.*

ÐINGEMAN: a body of Danish soldiery in England so denominated. The following passage will serve to illustrate H. xv. which has hitherto, owing to a false reading, been lamentably misunderstood: 'I þann tíma settu Danir þingaman-nalið í Englandi, þar vāru þā mālameinn, ok var þat eð frœknasta lið, ok hēldu þingameinn mjök upp orrostu, af hendi Dana við Englismenn: At that time the Danes raised the body of 'thingamen' in England, which was a paid corps, and was a very valiant army. The 'thingamen' fought for the Danes many battles with the English.' Knytlinga Saga, p. 185. ed. 8vo. 1828.

ÐRÆL — O. N. Ðræll — a thrall, slave; synonymous apparently with 'þeop.'

ÐRYMSA. *See MONEY.*